



TABÁK ANDRÁS

A helvéciai próba

Budapest, 2006

Borító terv: Tabák Miklós

**A kötet megjelenéséhez támogatást nyújtott
A Nagy Lajos Alapítvány**

**A szerző kiadása
Tabák András, 2005**

ISBN 963 2196 14 7

A kiadásban közreműködött a Saxum Kiadó

Copyright © Tabák András, 2006

Hatvanhét évesen – negyvenkilenc éve az írói pályán – hat regény, tizenegy novelláskötet, öt verseskötet van mögöttem. Ez a huszonharmadik könyvem. Negyvenkilenc kislevelem. Válogatás abból a százvalahány elbeszélésből, novellából, karcolatból, amit negyvenkilenc esztendő alatt megírtam. Nem biztos, hogy feltétlenül ez a legjobb negyvenkilenc, még csak azt se mondanám, hogy ez az a negyvenkilenc, amit a leginkább szeretek, de mivel – érdekes módon – az idők folyamán három ciklusom is önkéntelenül 7-7 novellából rendeződött össze, úgy döntöttem, álljon ez az egész gyűjtemény 7x7 tematikus ciklusra tagolt kislevelem-darabból, még ha a megkötöttség miatt néhány jó vagy kedves írásomról le kell is mondanom.

A 49 amúgy is vonzó és becses szám. Volt néhány költőnk, írónk – egy Vajda János, egy Tolnai Lajos, mindcnekfelett pedig Ady, József Attila és Nagy Lajos akik Petőfi gyémántkemény meg nem alkuvásához ragaszkodva soha nem engedtek (nem 48-ból) 49-ből. A koruk és társadalmuk parancsolta 49-ből! És ez – példájuk nyomán - több magyar írónemzedék kategorikus imperatívusza lett, ha úgy tetszik: ma is érvényes társadalmi megrendelése.

Magamra is kötelezőnek tartom.

TABÁK ANDRÁS

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

I.

Az ezüst vitézségi

7 NOVELLA A GYEREKKORRÓL

(Alleluja)

Az volt a Karácsony
Az a negyvennégyes
Az a leggyönyörűbb
Mikor a semmiből
Hirtelen fölzengő
Orosz ágyúdörej
Ujjongva széttörte
A rettegés néma
És nyomasztó csendjét
Fennen hirdetve, hogy
Meváltásunk most már
Ím, a küszöbön áll

Lenn, a szénpincében
Nemcsak apám bujkált
A szökevény „muszos”
De egy zsidó lány is
Szinte még gyereknyi
(Nevét nem ismerem
Ám hadd mondjam–higgyem
Neve Mária volt)
Ki vajúdott, s megszült
Egy fiút az ágyúk
s megszült
Egy fiút az ágyúk
S katyusák diadal-
Dübörgése közben

Én hatéves voltam
Legendákra, hitre
Varázsos igékre
Mesékre fogékony
S legbelül magamban
Titkolva titkoltan
Még soká és makacs-
Megrögzötten hittem
Hogy körúti házunk
Szenespincéjében
A kis Jézus akkor
Újra megszületett

Bor, Sör, Pálinka

Az udvarra nyíló, kitárt ablak előtt apám áll. Gyűrött, viseltes ruha van rajta, amelyben még sohase láttam, és hosszú szárú, fekete bakancs a lábán, amit csak akkor húz fel, ha kirándulni megyünk. Nagyon furcsán fest így apu. Kék szeme, nagyon világos kék szeme most borús, kedves, kerek arca fáradt. Egyik kezével anyut öleli, a másikkal a hátizsákot tartja. Ujjai feszesek, s oly erősen szorítják a hátizsák szíját, hogy látom,

kifehérednek.

Anyám könnyű, nyári ruhában áll előttem. Meztelen karjával átkulcsolja apa nyakát, és nem szól, csak nézi őt. Anyu arcát nem látom, mert háttal áll nekem, de keskeny, kislányos válla meg-megremeg, úgy rémlik, halkan sír.

Én riadt vagyok, kissé csodálkozó – semmit sem értek. Nem értem, miért hívtak be hirtelen a folyosóról, ahol a pajtásaimmal játszottam, de aztán derengeni kezd valami, hogy persze, apa elutazik... elutazik egy kicsit, azért van a lábán bakancs, a kezében hátizsák, és onnan is tudom, hogy elutazik, mert az utóbbi napokban sokat hallottam erről. Azt is tudom, hová utazik apu: Borba utazik, s elmesélte azt is, hogy az igen messze van, arrafelé már nem is magyarul beszélnek az emberek, s hogy az egészben az a legérdekesebb, hogy ott három falu van egymás mellett: Bor, Sör, Pálinka, és ő azért megy éppen a Bor faluba, mert ő a boroskát szereti a legjobban. És azt is mondta még, hogy csak kis időre utazik el, hamar visszajön, és akkor sok-sok bort hoz magával, amiből egy gyűszűnyit én is ihatok majd.

De azt már igazán nem értem, hogy miért van a szobában ekkora ijesztő, nagy csend, hogy apu miért mosolyog olyan furcsán, hogy a szája sarkába miért gyűrődik valami ismeretlen, mély ránc, és hogy anyu miért sír. Hiszen máskor is elutazott már, s akkor anyu sose sírt ... és különben is, odakint olyan szép idő van! Hiszen jókedvű, fényes délután van, süt a nap, csillognak az ablakok meg a fehér bádoglemezek a tetőn, s valahol vidáman bömböl egy rádió: „Föl, föl vitézek a csatára...” Ezt a Föl, föl-indulót jól ismerem. Az óvodában gyakran énekeljük, és papírcsákóban, fakarddal masírozunk közben. S vasárnaponként, amikor apa felvisz a Várba megnézni az őrségváltást, ott is ezt fújja a zenekar.

Nem, végképp nem értem, mitől szomorú apu meg anyu. Hiszen elutazni jó dolog! Kimenni a pályaudvarra, a Nyugatiba, ami itt van a közelünkben, megbámulni a pöfékelő, kormos, gyönyörű mozdonyokat, büszkén beülni a vonatba... Igen, a gyerekek is éppen vonatoznak odakint a gangon. Biztosan a Schmidt Karcsi a mozdony, mert ő a legkövérebb... meg ugatást is hallani, mert ott nyargalászik köztük Négerke is, a Steinék fekete kutyája... „Talán azért ilyen szomorú apu meg anyu – villan át rajtam –, mert összevesztetek valamint?” De ők nem szoktak veszekedni... kiabálni se szoktak egymással, mint Pintér bácsi meg Pintér néni a szomszédunkban ...

És nagyanya? Hát ő mitől szomorú? Csak fogja a kezemet, és hallgat, de érzem, hogy ő is szomorú. Barátságos, szép arcát fürkészem, s mintha az ő szeme is könnyes lenne. Nagyanya sose szokott sírni. És ha ő, aki mindig okos és erős, most sírva fakad, akkor valami nagy bajnak kellett történnie... Kalapálni kezd a szívem a gondolatra: valami baj történt. Két kézzel kapaszkodom nagyanya karjába, s óvatosan közelebb-közelebb húzódok hozzá ... De hát mi baj történhetett?

Nagyanya lehajol hozzám, és rekedtes hangján azt mondja:

– Eridj oda szépen, csókold meg apádat. Búcsúzz el tőle.

„Búcsúzzam el? – riadok meg. – Miért? Miért kell elbúcsúznom tőle? Hát hová megy apu?”

S nem moccanok, nem megyek oda hozzá, csak nézek rá. Ijedten, hitetlenkedve és egyre nagyobb gyanakvással. „Valamit eltitkolnak előttem...” – gondolom háborogva.

Apa ekkor rám pillant. A tekintete oly fájdalmas, hogy elszégyellem magam, és lesütött szemmel, félénken somfordálok oda hozzá. Szabad karjával fölemel, állát az arcomhoz dörzsöli, és erős, meleg szájával megcsókol. Várom, adjon egy fogas puszit is – mert mi nem afféle vacak, nyálas puszikat váltunk, hanem igazi fogas puszikat, mert az a legjobb –, de apu most nem ad fogas puszit, csak hosszan-hosszan csókol, mint aki nem tud elengedni, s közben olyan erősen szorít magához, hogy a lélegzetem

is elfúl.

A fülébe kapaszkodom, cibálgatom, és azt kérdezem:

– Mondd, apu, te hová mész? Te nem is kirándulni mész...

– Gabó! – hallom anyu éles, ideges hangját. Ha haragszik rám, ilyen a hangja.

Apu azonban nem haragszik. Egyetértően rám nevet, a szememet fürkészi.

– No, nézd csak! – csóválja meg a fejét. – Hát nem hiszel nekem? Hiszen mondtam már: Borba megyek... no, ahol annyi sok bor terem.

– És engem miért nem viszel magaddal? – kérdezem sértődötten.

– Ó, hosszú ám az út odáig. Gyalogolni is kell sokat... hegynek fel, hegynek le ... Hamar kifáradnál ...

– Ha kifáradok, majd a nyakadba veszel – erősködöm, s már látom is magam előtt... megyünk hegynek fel, hegynek le, és apu visz a nyakában... Aztán elvégezzük a dolgunkat ott, abban a Bor faluban, és hazajövünk.

– Vigyél el – nyűgösködöm. – Apu, vigyél el, igazán...

Mély hangon fölnevet, gyorsan letesz a földre.

– Nem lehet – mondja. – Nem... – Hallgat egy kicsit, majd azt mondja: – Azért nem vihetlek el, tudod, mert... én katonának megyek oda.

– Katonának?... – S csak állok.

Apu mosolyog.

– No, min csodálkozol? Katona leszek... puskát kapok majd, és harcolni fogok ...

Csak állok, állok, nézem őt, és nem hiszek neki.

– Neked nincs is katonaruhád – mondom. – Igen, a katonáknak katonaruhájuk van meg katonasapkájuk... és neked puskád sincs, apu ... Hol a puskád?

Nem felel, elfordul, meghúzza a hátizsák szíját. Anyu se szól, ijedten pillant rám. Az arca könnyes, a szája picikét kinyílik.

– Nincs is puskád – mondom most már haragosan, mélyen megbántódva azon, hogy be akar csapni. Ő, aki sohase szokott... – Nincs puskád! – kiáltom. – És katonaruhád sincsen...

Nagyanya ekkor megszorítja a kezem.

– Hallgass – mondja, s a hangja szigorú. – Rögtön elhallgass! – És elhallgatok, megszeppenve kissé, ő pedig csendesen azt mondja apunak: – Indulnod kell, Imre...

Anyu felzokog, színes kendőjével eltakarja az arcát.

Én nagyanya háta mögé bújok, és onnan nézem, amint anyu hangosan sír, belekapaszkodik apu kabátjába, amint beszél valamiről sebesen, fojtott, elcsukló hangon, apu meg a vállát simogatja, és kedvesen vigasztalja: – Ne félj, nincs semmi baj. No, hidd el, semmi baj...

Ekkor titokban én is sírni kezdek nagyanya háta mögött. Hangtalanul sírok, csak a könnyek csurognak a szememből, s érzem, hogy apu mégse csapott be, katonának megy. Nincs se katonaruhája, se puskája, de mégis katonának megy, különben anyu nem sírna így, s apu nem lenne olyan szomorú, meg nagyanya se... igen, elmegy katonának, ahogy mondta, nem csapott be, pedig bárcsak becsapott volna.

Ajtó csapódik, kinézek nagyanya háta mögül: üres a szoba. Se apu, se anyu nincs már idebent. Hallom az előszobaajtó halk nyikordulását, az ismerős, nehéz lépteket a folyosón – és nem bírom tovább.

Kitépem magam nagyanya kezéből, torkom szakadtából ordítani kezdek, az

ablakhoz iramodom... nagyanya vissza akar tartani, a kezébe harapok... felmászom a párkányra, és látom aput, látom, amint hátizsákjával éppen befordul a lépcsőházba.

– Apa, apuka! – üvöltök. – Ne menj el! Jó leszek... kérlek, nagyon szépen kérlek ... Apa, édesapa, nem menjél el katonának!...

– Gabó – hallom nagyanya szelíd hangját. – Gabó, kicsi unokám... – És óvatosan átkarol, hogy ki ne essem a gangra.

Apu pedig megáll, visszafordul. Barátságosan int, mosolyog és kiált nekem valamit, amit nem értek. Aztán megfordul, és eltűnik a lépcsőházban.

1964

1943. szeptember

*„Fölrúgtad még ifjan saruidat a Parnasszusra.
De csak saruidat. Te itt maradtál. Egy tömegsírban.”
(Költő nagybátyámra)*

Nemsokkal azután, hogy apu elment katonának oda, ahol három falu van: Bor, Sör és Pálinka, egyik este betoppant Gyuri bácsi és Vera néni.

Gyuri bácsi apu öccse, és anyu azt mondja róla: lehetetlen, bolondos fiú. Gyuri bácsinak ugyanis furcsa szokásai vannak. Bezörget éjfélkor, mindannyiunkat fölver, és közli, hogy Vera néni kidobta hazulról, mert összeveszték, és nálunk szeretne aludni. Máskor azért állít be, megint éjnek évadján, mivel éhes és enni szeretne, vagy egyszerűen csak azért, hogy kölcsönkérjen aputól tíz pengőt. Ilyenkor néha hajnalig is elmulatnak ketten az ebédlőben. Isznak, beszélgetnek, fojtott nevetésüket egész éjszaka hallani. Másnap aztán anyu kemény szemrehányásokat tesz apunak. Olyasmiket mond, hogy a mi lakásunk nem szálloda, meg hogy Gyuri bácsi élhetetlen, könnyelmű éhenkórász, aki örökké csak kuncsorog és mindenkit megpumpolna, s akinek már csak azért sem szabad pénzt adni a kezébe, mert a kávéházban úgyis egy perc alatt elherdálja, együtt a többi mákvirággal – azokat a művész urakat nevezi így anyu, akik az Abbáziában vagy a Japán kávéházban lármáznak és lopják a napot, s akiknek a társaságához tartozik Gyuri bácsi is.

Anyu persze őt is mákvirágnak tartja, és megvan róla a vélemény – én azonban szeretem Gyuri bácsit. Csöndes, kis, sovány ember, többnyire csak ül, ül és hallgat. Nincsen rajta semmi feltűnő, csak a szeme: ragyogó, nagy, barna szeme, amely csupa szomorúság. Máskülönben verseket ír. Az a foglalkozása, hogy költő. Egyszer, amikor kissé becsípett és felderült a kedve, bizalmasan elárulta nekem, miért is nevezik a magafajta embereket költőnek. Azért, mondta, mert naphosszat csak gubbasztanak a papírosukon, és ahogyan a kotlós tyúk ül a tojásokon és költ, úgy költik ki ők is a verseiket. Nem hittem neki. Erre elővett a zsebéből egy összehajtogatott papírost, kisimította és megmutatta, hogy szintiszta üres, aztán a szék ülésére helyezte és rátelepedett. A homlokát ráncolta, szuszogott, fújtatott, jajongott, a szemét hol becsukta, hol kinyitotta, hol ide–oda forgatta (mindezt pissenés nélkül, áhítatosan figyeltem), majd hirtelen megkönnyebbülten felsóhajtott, feneké alól kihúzta a papírt, és – csodák csodája! – az előbb még üres lap telis–teli volt betűkkel.

Kis híján bedőltem neki, amikor valami szemet szúrt. „Gyuri bácsi – szóltam gyanakodva –, hiszen ezek írógépes betűk...” „No, nézd csak – álmélkodott. – Eddig csak tintabetűs verseket tudtam költeni!” Azzal felkacagott, és megmutatta a papíros mindkét oldalát. Hát persze, az egyik fele teljesen tiszta volt, és nekem azt a felét mutatta meg a trükkös költés előtt.

Egy csöppet sem haragudtam rá emiatt, de Vera néni dohogott, hogy Gyuri bácsi szégyellje magát, és ne olyan kisfiúk előtt fitogtassa a sületlen humorát, mint amilyen én vagyok.

Vera néni egészen más, mint ő. Erélyes, szigorú és komoly. Gyakran pöröl Gyuri bácsival, s néha egészen úgy bánik vele, mintha legalábbis a kislánya volna. Az igazat megvallva, én is tartok tőle egy kicsit, de hacsak tehetem, lopva elgyönyörködöm benne. Magas termetű és nagyon szép. Sápadt arcával, sötét szemével és hollófekete, hosszú hajával mesebeli hercegnőre emlékeztet.

Most ott álltak az ajtóban, és anyu ijedten nézte őket.

Én álmélkodtam, mert Gyuri bácsi úgy festett, mint valami ágról szakadt. Foltozott ruhában volt, melyben talán kétszer is beleférhetett volna, annyira lötyögött rajta, és a kabátujján, könyökéig lecsúsztatva, gyűrött, sárga szalagot viselt. Alig lehetett ráismerni ebben az öltözékben.

– Senki se látott meg titeket? – kérdezte anyu, s olyan sápadt volt, mintha minden csepp vér kiszökött volna az arcából. – Ó, istenem, milyen könnyelműek vagytok!

Láttam, hogy Vera néni szeme fellobban erre, de Gyuri bácsi sietve megfogta a kezét. Bűnbánóan pillantott anyura.

– Ne haragudj, hiszen csak egy percre jöttem. Éppen csak elbúcsúzni... Ma délben megkaptam a behívómat.

– Elbúcsúzni? Így? Ezzel a karszalaggal?... – Anyu indulatosan felnevetett. – Azt hittem, ennél több eszed van!

Csak bámultam rá. Mi történt vele? Mitől ilyen haragos? Miért van úgy oda, hogy eljöttek? Talán a toprongyos ruha nem tetszett neki, vagy a sárga karszalag? Igaz, elég furcsa ebben a ruhában Gyuri bácsi, és meg kéne kérdezni tőle, hogy minek vette fel azt a sárga karszalagot – de hát a pillanat nem volt alkalmas kíváncsiszkodásra.

– Most az egyszer kibírtam volna, ha nem búcsúzol el tőlem – jelentette ki anyu.

Gyuri bácsi arcán megfeszült a bőr, a tekintete szokatlanul kemény lett. – Nem hozzád jöttem. A bátyám fiától akarok búcsút venni. Az unokaöcsémtől...

Anyu hallgatott, én pedig szorongva néztem Gyuri bácsit. Miért akar elbúcsúzni tőlem? Hová megy? Vera nénire kaptam a pillantásomat, ő elfordította a tekintetét, szép arca elgyötört volt. Megdöbbsentem. Apu elutazása villant az eszembe, apu búcsúzkodása – és hirtelen megértettem, hogy ugyanaz történik. Gyuri bácsi is katona lesz. Neki is el kellett mennie, habár se puskája, se egyenruhája, ahogy apunak sem volt.

– Üljetek le – szólt végül csendesen anyu.

Mindannyian leültünk, csend volt.

Kínos volt ez a csend. Moccanni sem mertem, még a lélegzetemet is visszafojtottam.

– Milyen furcsa vagy – rázta meg a fejét Gyuri bácsi, és anyut fürkészte. – Hiszen nem mondtad, egyetlen szóval sem mondtad eddig, hogy ne jöjjenek ide... Sebaj – legyintett keserűen –, valószínűleg úgyis ez az utolsó találkozásunk.

– Gyuri! – csattant fel Vera néni, de azután csak suttogni tudott. – Hogy mondhatsz

ilyet?...

Én sem értettem, miért beszél így, de nem mertem megtudakolni az okát. Volt most Gyuri bácsiban valami szokatlan; mintha nem egészen az az ember lett volna, akinek ismertem. Az arca merev volt, akár a kő, s áradt belőle a komorság és a keserűség. Úgy révedt maga elé, mint aki valahol nagyon messze-messze jár.

Anyu is hallgatott. Lehorgasztotta a fejét, és ideges ujjaival a nyakláncát morzsolgatta. Az aranyláncon finom kis feszület függött. Sosem láttam rajta azelőtt, de újabban állandóan viselte, még hozzá úgy, hogy minél szembeötlőbb legyen. Igaz, hogy azelőtt templomba sem jártunk olyan sűrűn, mint mostanában, és ami a legkülönösebb, a katolikus Teréz templomba, ahova a házunkbeliek, holott anyu református volt.

– Sajnálom, Magda – mondta Gyuri bácsi –, kár, hogy így válunk el... Holnap hajnalban bevonulok Nagykátára. Úgy hírlík, a századunk menetszázad, és egyenesen a frontra indul. Ukrajnába...

Erre a szóra, láttam, anyu riadtan felkapja a fejét, én azonban még sohasem hallottam ezt a szót, és félénken megtudakoltam, mi az, hogy Ukrajna.

– Egy ország – felelte Gyuri bácsi, anélkül, hogy rám pillantott volna. – Ott háborúzunk most az oroszok ellen.

– Te oroszok ellen fogsz harcolni? – kiáltottam fel elborzadva. – Azok megölnék téged, Gyuri bácsi! Kegyetlen, gonosz emberek azok, mindenkit legyilkolnak!

– Hát ezt meg hol hallottad? – kérdezte szigorúan Vera néni.

– Az óvodában.

– Miféle óvoda az?

– Német óvoda – közöltem büszkén. – Birodalmi német óvoda.

– Nehezen sikerült... csak nagy-nagy protekcióval – mondta alig hallhatóan anyu.

– Gratulálok! – biccentett Vera néni.

– Fräulein Elsa sokat mesél nekünk az oroszokról – folytattam fontoskodva. – Ő az egyik óvó néni. Azt mondja, az oroszok megölik a felnőtteket is, a gyerekeket is, mert ők akarnak uralkodni az egész világon.

Vera néni szeme ismét fellobbant, szinte megvetően meredt rám. – Ne higgy el minden hazugságot, kis bolond!

– Hallgass... könyörgök, hallgass... – rimánkodott neki anyu, és még a kezét is összetette kétségbeesésében, én meg csak pislogtam tanácstalanul és megszeppenve. Még sose láttam Vera nénit ilyen haragosnak.

– Adjatok egy cigarettát – szólt közbe Gyuri bácsi.

Anyu felállt, a tálalóról hozott neki egy dobozzal, és szótlánul figyelte, amint rágyújt.

– Biztos, hogy Ukrajna? – kérdezte halkán. – Nagykátáról nemcsak Ukrajnába indulnak muszos századok. Imre is Nagykátára vonult be...

– No és, ha nem Ukrajna? – fújta ki a füstöt Gyuri bácsi. – Ha én is Borba kerülök, mint Imre?...

– Bor mégsem harctér. Nem Ukrajna.

Gyuri bácsi megint csak legyintett. Láttam, nagyon el van keseredve, és összeszorult a torkom, annyira sajnáltam. Ott ült lötyögő, bő ruhájában, a kabátujja olyan hosszú volt, hogy még a kézfejét is elrejtette, és arra gondoltam, hogy ilyen gyöngé, kis, sovány embert nem is lenne szabad behívni katonának.

– Bor sem jobb – mondta csüggedten.

Nem bírtam tovább, közbekiáltottam: – De igenis jobb! Én tudom, hidd el, Gyuri bácsi, tudom, hogy sokkal jobb!

Csak bámultak rám mind a hárman.

– Úgy – mondta Gyuri bácsi, s mintha mosoly derengett volna elő az arcán. – Aztán honnan tudod te azt?

– Apu leveleiből – vágtam ki diadalmasan.

– Ugyan! Talán levelezik veled?

– Igen. És ugye, te is fogsz írni nekem? Valami jó kis, vicces verses levelet.

– Hát... ha megengedik...

– Megengedik! Apu már kettőt is írt, két rajzos levelet. Az egyikben az a vonat van, amelyik odavitte őt, a másikon meg egy taligás ember, aki ő maga... Mert ott még azt is megengedik, hogy ásója, talicskája és lapátja legyen. Azt írta, hogyha majd hazajön, nekem ajándékozza mind a hármat...

Gyuri bácsi a fejét csóválta, nagy szemet meresztett, hitetlenkedve nézett rám. – Nem akarsz te engem becsapni, Gábor?

– Dehogyan akarlak – tiltakoztam, és éreztem, hogy még a fülem is ég izgatottságomban –, nem csaplak én be, isten bizony, hogy nem! Kérdezd meg anyut, ha nekem nem hiszel, ő olvasta fel nekem a leveleket, ő megmondhatja... Úgy laknak ott apuék, mint a cserkészek, sátrakban és nagy faházakban. És mindennap kirándulnak... hegynek föl, völgynek le... Apu azt írja, hogy azok ám csak az erdők meg a hegyek! Gyönyörű szép ott minden...

Gyuri bácsi egyre csak a fejét rázogatta, nem győzött álmélnokolni, és már egyáltalán nem látszott szomorúnak. Ez annyira föllelkesített, hogy hamarjában költöttem egy harmadik levelet is.

– Aztán meg... fürödni is lehet – nyeltem egy nagyot. – Igen. Van ott egy tó is... csónakokkal, vitorlásokkal... igazi, nagy tó, mint a Balaton, csak egy picivel kisebb... És apu szerint olyan szépségesen kék az a tó, amilyent még nem is látott. Mindennap megfürdik benne, úszik meg lubickol...

– Ejha! – kiáltott Gyuri bácsi. – De hisz ez nyaralás! Hiszen akkor nem kell búsulni, nem szabad szomorkodni!

– Nem szabad szomorkodni... – suttogtam, és lángolt az arcom, reszkettem örömben, hogy Gyuri bácsi, lám, mindent elhitt, még a tavat, a fürdést, a vitorlásokat is. Lesütöttem a szemem, hogy észre ne vegye benne a turpisságot. Ha most kipróbálta volna, és megnyomja az orrom hegyét, egészen biztosan puhának találja.

Ekkor már nemcsak ő, hanem Vera néni is mosolygott. Anyu arcán azonban nem látszott mosoly. A homlokát ráncolta, s nagyon félttem, hogy egyszerre csak rám ripakodik: ejnye, Gabó, mit hazudozol itt összevissza, kisfiam?!, mert ki nem állhatja, ha hazudozom, és talán meg sem értené, hogy ez itt most nem is volt hazudozás igazában – én csak azt akartam, hogy Gyuri bácsi ne legyen szomorú.

De ezúttal nem pirított rám, hallgatott, bizonyára csak magában mérgelődött. Vera néni pedig odahívott magához, az ölébe ültetett. Sötét szeme párásan csillogott, és hosszú ujjaival, amelyekkel vázákat, hamutartókat meg mindenféle mókás kis állatokat formál, a hajamat kócolgatta.

– Ó, te kisfiú – suttogta a fülemben. – Te okos, buta kisfiú! Milyen kicsi is vagy te... mint egy mogyoró...

És mély hangján olyan kedvesen, annyi gyöngédséggel duruzsolt hozzám, hogy

behunytam a szemem, és mosolyogtam örömben. Boldog voltam, hogy sikerült elkergetnem a bánatukat.

Már besötétedett, amikor elbúcsúztak. Az előszobában utoljára még megölelgettük egymást, miközben Gyuri bácsi megígérte, hogy amint megérkezik, első dolga lesz, hogy írjon nekem verses levelezőlapot, majd anyu eloltotta a villanyt, és kiengedte őket a folyosóra.

Inkább csak sejtettem, semmint láttam, ahogy az elsötétítéstől szurokfekete gangon a lépcsőház felé osonnak. Ott egy kékre festett égő derengő fényénél megpillantottam őket egy pillanatra, azután eltűntek a szemem elől.

Soha többé nem láttam egyiküket sem.

2003

Báránymiló, nyár, csillagok

*Emlékezetére nagyanyámnak, Bágyi Balázsi Rebekának,
aki 1889-ben született a székelyföldi Etéden.*

Amint beköszöntött a július, szokás szerint eljött a nyaralásom ideje. Anyu előkereste a kamrából a kisbőröndöt, letörölte róla a port és belepakolta a holmimat. Másnap aztán indultunk nagyanyához. A nyár második felét, egészen szeptemberig, rendszeren nála töltöttem, kint a város legperemén, a repkénnyel befuttatott, tornácos, ódon, nagy házban, amelynek ablakai a körvasútra néztek. Háborús nyár volt már az, de a háború akkor még valami távoli és érzékelhetetlen dolognak tetszett – mindössze annyit tudtam róla, hogy egy nap apu katonaruhába bújt, a ruhája ujjára pedig fehér karszalagot húzott (mely anyu szerint a legvitézesebb katonának járt ki), azzal elutazott valahová messze, ahol harcol az ellenséggel, és ritkábban ír, mint szeretném. És hát annak sem a háború volt az oka, hogy a várva várt nyaralásnak egyelőre befellegzett. Jószerint meg sem melegedtem nagyanyánál, máris megbetegedtem. Semmihez sem éreztem kedvet, még a játék sem esett jól, csak gubbasztottam az udvaron, a diófa árnyékában és nagyanyának ez rögtön szemet szúrt. Hőmérőt dugott a hónom alá – s hát persze, lázam volt. A bőrömön pedig pici, piros kiütések jelentek meg.

– Himlő – állapította meg nagyanya, és azon hamarjában ágyba parancsolt.

Feküdtem az ágyban, a ropogásra keményített, hűvös lepedőn, a tarka kockás vánkoson, melyet nagyanya magasra dömöckölt, hogy bármikor felülhessek, ha kedvem támadna képeskönyvet lapozgatni, és naphosszat unatkoztam, szomorkodtam. Odakint gyönyörű szép idő volt, szebbet kívánni se lehetett volna, de mit sem ért az egész, hiszen még az ágyból se volt szabad kimásznom. Igaz, nem is igen tudtam volna. Egyszer, amikor titokban megkísértem, hogy elnézegessem az akváriumban az aranyhalakat, alig tettem két-három lépést, egyszeriben szédülés és émelygés fogott el, és erre ijedten visszavánszorogtam.

Jobb híján hát az ablakból, ahol a betegágyam állt, a töltésen gyakorta elrobogó vonatokat figyeltem, és számlálgatásukkal csaptam agyon az időt. No meg azzal, hogy megpróbáltam kitalálni, vajon hová is siethetnek olyan szapora pöfögéssel, csattogva és dübörögve, bodros füstöt okádva. Azt is csak onnan, az ablakból figyelhettem, amint

Jani unokabátyám és csapata kibontott zászlóval, pergő dobszó mellett masírozik a töltés mentén; bizonyosan a körvasúton túli rétekre indultak valami újabb, ádáz csatába, melyet a gyártelepi halálfejes kalózzokkal, a Csuli-féle bandával vívtak szinte nap nap után.

Csupán az vigasztalt, hogy Déness doktor bácsi (akit ágynak esésem hírére anyu azonnal magával hozott a Körútról) azt mondta, a betegségem nem veszélyes, és ötéves korukban gyakran bárányhimlősek a gyerekek.

Egyszóval bárányhimlőm volt, és mindenki biztosított róla, hogy ez igen jó betegség. Magam is így gondoltam. Először is ragályos, ami már önmagában véve nagy büszkeség, s ami még nagyobb, a kapura ki kellett ragasztani a vörös papirost, amelyen az állt, hogy a betegségem miatt senki fia be nem léphet a kapun, aki idegen – de hát úgyse mert volna bejönni senki, mert volt ott egy másik kiírás is: A KUTYA HARAP, és ha valaki mégis bemerészkedne, Borzas, a fekete puli rögvest nekirontana, meg aztán bármilyen ragályos, tehát *igazi, komoly* betegség is a bárányhimlő, fájni szerencsére egy cseppet se fáj. Csak kicsit kellemetlen, hogy a bőröm telis-tele van apró pöttyökkel, és ezek a pöttyök rettenetesen viszketnek. De akárhogy viszketnek, vakargatni a világért se szabad őket, mert különben csúf és ragyás lesz a képem, és a doktor bácsi szerint sokkal, de sokkal később gyógyulnék meg. Így hát bárhogy viszkettek is, nem vakaróztam, noha nagyapa állandóan emiatt izgult.

Egész nap izgult, idegeskedett, figyelt, és minden percben valami új tanáccsal lepte meg nagyanyát.

– Te, Róza – ráncolta gondterhelten a homlokát –, nem kéne lekötni ennek a gyermeknek a kezét?

– Jó, jó, majd mindjárt töből levágom! – mérgelődött nagyanya, márcsak azért is, mert nem tűrte, még anyutól se, hogy bárki beleavatkozzon az ápolásba.

Egészen úgy viselkedett, mintha nem is anyu kisfia volnék, hanem az övé, s mintha anyunak köze se volna hozzám. Mindenkit éberem szemmel tartott, aki az ágyam közelébe merészkedett. És ha valami nem tetszett neki, rekedtes, mély hangján nyomban felmordult: – Eridj onnét! Ne zaklasd nekem azt a gyereket!

Ilyenkor a hangja is, a tekintete is olyan fenyegető volt, hogy kivétel nélkül mindenki megijedt és eltakarodott.

Délután, amikor a doktor bácsi előírása szerint aludnom kellett volna, még a küszöböt se lehetett átlépni. Néha hallottam a csukott ajtón át, amint anyu könyörög: most jön az irodából, egyenesen ideszaladt, csak egy percre hadd lessen be hozzám – de nagyanya hajthatatlan maradt. Hiábavaló volt minden kérélem, rimánkodás.

Sőt, egy alkalommal, amikor már anyu nagyon nyúzta, türelmét vesztve ráivallt: – Elhallgass, te! Ne edd a lelkem, mert megcsaplak!

Ezt élvezettel hallgattam. Magam elé képzeltem anyu riadt arcát, és némi elégtétellel gondoltam: Most legalább megtudja, hogy milyen rossz, ha rákiabálnak az emberre!

Máskor nagyapa méltatlankodott kint a konyhában. – No de, Róza lelkem, hát tiszta zoknit kéne vennem, az meg odabenn van, a fiókban...

– Ne menj kártyázni! Minek örökké kártyázni? – pörölt vele nagyanya. – Ha meg még, eridj csak koszos fuszekliban...

Az alvást persze hiába rendelte el a doktor bácsi, sosem aludtam délután. Valamelyes kis lázam volt, attól kellemes, zsbongó bágyadtságot éreztem (éppen olyat, mint nemrég, amikor vendégek voltak nálunk, én meg titokban kihörpintettem, amit az egyik likőrös pohárban találtam), és a zsalugáter rései között beszűrődő

napsugarat figyeltem. Végigballagott a szobán, megcirógatta a nagy, ovális ebédlőasztalt és a kalapdobozra emlékeztető rádiót, amely újabban már csak akkor szólalt meg, ha nagyapa rásújtott az öklével, felkúszott a szakadozott, szürke csíkos tapétán meg a falvédőül szolgáló, bolyhos szőttesen, ami a szalon mögött volt, megkergette a buta pofájú, tátozó aranyhalakat az akvárium vizében, és végül megállapodott a falon függő, beüvegezett olajnyomaton, amely azt a pillanatot ábrázolta, amikor Dugovics Titusz, a társainak búcsút intvén, magával ragadja a török kopjást a vár fokáról a nyaktörő mélységbe.

A képet valamelyik karácsonyra a *Tolnai Világlapja* küldte ajándékba nagyapának, és nagyapa roppant becsben tartotta. Gyakran odavont a kép alá, felmutatott rá, és értésemre adta, hogy szeretné, ha jól emlékezetembe vésném, amit látok, s idővel magam is olyan vitéz levante lennék, mint Dugovics Titusz, és nem haboznék akár életemet adni a hazáért a pogány elleni viadalban. „Mert a vér, Andorás, nem válhat vízzé. Ezt erősen megjegyezd!” – eközben nemcsak intón magasra emelt mutatóujjáról és lilás erezetű, fényes, tar koponyájáról, de jámbor, pufók ábrázatáról, sőt még kevélyen előreszegzett, turcsi orrjáról is valami komor méltóság áradt. Hétszilvafás székely nemességére rátartibb volt bárki másnál. Én azonban nem sok hajlandóságot éreztem a hősi cselekedetek iránt (bár ezt eszem ágában se volt megvallani nagyapának), és valahányszor elnéztem a nyomatot, azon törtem inkább a fejem, hogy vajon muszáj volt-e szegény Dugovics Titusznak okvetlenül levetnie magát arról a bástyáról, nem tudta volna-e valahogy másképp intézni a dolgot, valami mód úgy taszítani le onnan a lófarkos törököt, hogy neki magának ne essék bántódása.

Így teltek lassan, unalmasan a délutáni pihenők.

De anyu egyszer–egyszer mégiscsak túljárt nagyanya eszén.

Nagy titokban besurrant a virágoskertbe, azután – hipp-hopp! – beugrott hozzám az ablakon, mintha nem is anyu, hanem egy vásott, fürge kislány lett volna. Mind a ketten az ajkunkra szorítottuk az ujjunkat, hogy csak csendesen, még pisszenést se, és örömmel megölelgettük egymást.

– Jött aputól levél? – Mindig ez volt az első kérdésem.

Csak a fejét rázta: nem, a héten se jött újabb levél tőle.

De hát miért nem ír? – keseregtem magamban. Már nem szeret? Vagy nem tudja, hogy beteg vagyok? Talán elfelejtette, hogy van neki egy kislány is?

Istenem, ha egyszer ő lopózna be a kertbe! Ha ő ugrana be váratlanul az ablakon!

Hanem anyu azért mindig felvidített.

Suttogva elbeszélgettünk, hangtalanul nagyokat neveltünk, végül pedig rám kacsintott és sorban kirakosgatta az ajándékait. Mi minden elő nem került a retiküljéből! Dugódani, keljfeljancsi, ólomhuszár, mulatságos kis türelemjátékok, amelyekkel egymagamban is elszórakozhattam, no és persze cukorka meg csoki, számolatlanul. Mindezt a párna alá rejtettük, hogy nagyanya észre ne vegye.

De egyik este rájött a turpisságra.

Ágyneműt cserélt, és a lepedőn fölfedezett egy jókora, barna foltot.

– Hát ez mi? – meredt rám fenyegetően. – Andruska! Druska! – és összenőtt, sűrű szemöldöke szinte szálanként borzolódott fel haragjában. – Ki járt bent nálad a tudtom nélkül? Hadd kössem hátra a sarkát! Csak nem anyád volt?

Nem akartam anyut elárulni.

Szégyenkező arcot vágtam, még a szememet is lesütöttem.

– Bekakiltam – motyogtam.

– A párna alá? – horkant fel, és dühösen megvizsgálta, még meg is szagolgatta a foltot. – És mióta kakilsz te mogyorós tejsokit, mi?

Úgy sarokba szorított, hogy végül mégiscsak be kellett mártanom anyut. Szorult is aztán másnap, szegény, de én még csak szemrehányó szót se kaptam nagyanyától. Hiszen aki beteg, azt nem szabad megszidni.

És hát, dehogyis tudott volna ő megszidni engem! Amilyen morcos volt mindenki máshoz a betegségem alatt, olyan kedves volt énhozzám. Ha csak egyetlen szabad perce akadt, máris szaladt be, hogy megnézzen. Amikor pedig nem volt dolga sem a konyhában, sem a ház körül, odatelepedett az ágyamhoz, és rám nevetett: – No, te kis rútság! Akárha darazsak csíptek volna össze, olyan a fizimiskád.

Búsan néztem rá. – Ne csúfolj, nagyanya. Mesélj inkább.

Soha nem kellett kétszer kérnem. Szeretett kényeztetni, és mesét mondani is szeretett.

Hányszor esteledett ránk meseszó közben!

A régi ház megtelt titokzatos árnyakkal, az ablakot meg-megérintette az eperfa ága, mintha valaki kopogott volna odakintről. Sűrűsödő szürkesség lopakodott az udvarba, a szoba falai elhomályosultak. És nagyanya még akkor is mondta a mesét. Elfeledte hogy vacsorát kéne főznie, hogy ezer teendője akadna még, hogy nagyapa réges-rég hazajött a bankból, és zsörtölődik, mert éhes – nem törődött ő semmivel, csak velem, és mesélt, mesélt, miközben én is megfeledkeztem a világról.

Mindenről tudott egy mesét, mert minden mesévé vált az ajkán. Mesélt a havasok vidékéről, ahol született, ködös csúcsokról és zúgó, rejtelmes fenyevesekről, amelyekben még medve is tanyázik, sebes vizű patakokról, gyopáros legelőkről és süvöltő decemberi szelekről, amikor öles hó sáncolja el az utakat, az erdőben emberséges zsványok bujkálnak komisz fogdmegek előtt, egy messze világító, alkonyati máglyatüzet halinás favágók és kormos képű szénégetők ülnek körül. Mesélt fákról és madarokról, okos, fürge kis állatokról, jóságos hegyi szellemekről és a lombhullásos őszi éjszakák sejtelmes neszeiről, különös álmokról és látomásokról, furcsa hiedelmekről és még furcsább szokásokról, teljesült jóslatokról és megfoghatatlan csodákról: százados tölgyről, mely gonosz és ártó óriássá változott, egy kéklábú madárról, mely emberi nyelven szólalt meg, vadászok üzte nőstényfarkasról, mely öt lábon futott, hogy agyara közé kapott kölykeit mentse, síró zuhatagról, amelybe egykor szerelmes lány ölte magát, mert nem a gazdag nemes úrfit, hanem a szegény kecskepásztort szerette, mohos tornyú várkastélyról és százegy szobájáról, ahol boldogtalanul bolyong a világszép, de gögös hercegkisasszony, ki mérhetetlen dölyfösségében kérőit mind a kaszatömlöcbe dobatta, mígnem a szíve végül puszta kővé vált, s amikor szépsége hírére eljött érte a fiatal király, többé már nem tudott szeretni.

Meséi mindig újak voltak, mindig mások, de mindegyikben ugyanaz a titkos fájdalom és torkot szorongató bánat lappangott. Szép almaarca pírba szökött, rekedtes, mély hangja kigyúlt, fojtottság és vibráló izgalom süttött minden szavából. Én pedig elkerekült szemmel, kinyílt szájjal ittam a szavait. Valami megsúgta, hogy meséit első betűjüktől az utolsóig ő maga találja ki, s hogy ezek a mesék egyetlen könyvben sem találhatók – de az örömöm ettől csak még nagyobb lett. Hiszen maga költötte, csodálatos meséiben senki más nem részesülhetett, csak én, egyes-egyedül.

– Te tudod a világon a legszebb meséket – suttogtam. – És mint a hegyek... olyan szép vagy te, nagyanya! Mint azok az égig érő hegyek, amiken örökké hó ragyog...

Mert mindig a havasok idéződték fel róla, melyekről oly sokat emlékezett.

Nevetgéljt rajtam.

– Butuska vagy – csóválta meg a fejét, de a pillantása simogatott –, de még milyen butuska! Ember a te nagyanyád Druska, nem hegy. És az ember a legszebb hegnél is szebb. Bizony, így igaz. Pedig azok a hegyek igazán szépségesek.

Megfigyeltem, hogy amilyen gyakran és szívesen beszél a hegyekről, olyan ritkán és kedvetlenül szól a falujáról, ahol született.

Egyszer meg is mondtam neki.

Eltűnődött rajta.

– Hát persze – bólintott –, neked igazad van. Az ember szeresse azt a darabka földet, ahol világra jött. Szeresse holta napjáig. Éppen olyan ez, mintha az édesanyánkat nem szeretnék...

Hirtelen elszomorodott és lassan megrázta a fejét.

– Én mégse szeretem a falumat, Druska. Bármit ígérhetnének, el nem mennék oda újra. Néha, mikor gondolok rá, úgy érzem, menten megfagy a szívem.

Felsóhajtott, kissé távol ülő, nagy, barna szeme egyszerre tompa tekintetű lett.

– Emlékszel te hároméves korodra? Ugye, nem? Miért is emlékeznél? Neked, Druska, a jóistennek hála, mindened megvolt. Szerettek a szüleid. Nekem hároméves koromra már nem volt se anyám, se apám. Anyám akkor halt meg, amikor megszülettem, apán három évvel később, nagy betegségben. Őrá sem emlékszem igazán. Azt mondják, jó ember volt. Néha látok a lelkemben homályosan egy arcot, arról azt gondolom, az övé. De nem vagyok benne biztos. Talán egy másik emberé az az arc...

Már nem is engem nézett, a pillantása elrévedt valahová.

– Ott maradtam árván, magam–egyedül a világban. A keresztszüleim fogadtak a házukba. Nekik Isten nem adott gyermeket, és igen bölcsen tette. Rosszlelkű emberek voltak, Druska. Irgalmazzon nekik a Mindenható, tiszta szívemből kívánom, de én azt gondolom, hogy sohase vezekelhetik le a temérdek gonoszságukat. Talán attól gonoszodtak el úgy, hogy a szegénység nyomta őket. Mifelénk nyomorúságosan szegény volt mindenki. Hányszor hallottam azóta, hogy Székelyföld gazdag ország, dús ország! Én soha nyomát se leltem ott annak. A városok, azok igen, azok között akadt, ahol gazdagság volt, dúskálás volt, de a falvakban csak ínség és nyomorúság ütött tanyát. Igen, egészen bizonyos, hogy attól a koldusszegénységtől lettek gonoszak az én keresztszüleim is. Mert Isten senkit sem teremt rossznak, de a szegénység megrontja az embereket. Ők mindig csak fenekedtek, tépték és marták egymást. Engemet pedig még annál is többet téptek és martak. Harmadfél éves koromban már befogtak dolgozni a ház körül. És ha elégedetlenek voltak velem, éhezettek. Ha pedig a szomszédok megszántak egy falat kenyérral vagy egy kis puliszkával, és ők észrevették, hát elszedték tőlem. Elszedték, és megverték.

– Megverték? Ezért? – borzadtam el.

– Mindenért megverték – felelte nyugodtan. – És ez nem egyedül az ő bűnük volt. Arrafelé az járta: ütni kell a gyereket, ütni mindenért. Hidd el, Druska, ha jönne most valaki és megkérdezné, hogy mire emlékszem gyermekkoromból, csupán azt mondhatnám neki: semmi egyéb, csak arra, hogy mindig megverték, és mindig éhes voltam. Ez minden, amire én emlékszem abból az időből...

Összeráncolta a homlokát és figyelmesen az arcomba kémlelt. Fürkészett egy darabig, majd elégedetlenül megrázta a fejét.

– Kötzni való bolond a te nagyanyád, Druska – dohogott. – Én mondom, hiányzik már egy kereke. Ilyenekről beszél neked...! De talán nem is baj... ki tudja...? Lehet, hogy valóban nem baj...

Lassacskán gyógyulni kezdtem.

A bőrömről eltűntek a piciny pöttyök s már lázam, hőemelkedésem sem volt többé. Az udvarra egy-két órára kimehettem, de hogy az utcára tegyem a lábam, az továbbra is tilos volt. A vörös cédula még mindig ott virított a kapun.

A kerítés mögül integettem Janiéknak, akik a rétre indultak sárkányt eregetni, vagy a töltésen túlra, hogy új csatába szálljanak Csuliékkal: lobogott a piros-fehér-zöld zászló, pergett a dob és visszhangzott végig az utca során: „*Föl, föl vitézek, a csatára...!*” – én meg figyeltem a távolodó kis csapatot, arcomat a fakerítés léceihez szorítva, figyeltem őket sóváran és boldogtalanul, amíg el nem tűntek a szemem elől.

Kedvetlenül kószáltam a kertben vagy a gazos hátsó udvarban, ahol egy-két pajta meg a baromfiól húzódott meg, és ott állt az elhagyatott, egykori istálló is, a kocsiszínnel együtt, de oda a világ minden kincséért se tettem volna be a lábam, mert Jani szerint denevérek és baglyok lakták, sőt talán még kóbor szellemek is, és valóban volt benne valami rejtelmes és kísérteties: zsúpos teteje már megroggyant, falai mállottak és düledeztek, s kifordult ajtóit, ablakait éjjelente a szél nyekergette. Fülledt meleg volt, az idő vánszorgott, a délelőtt telt a legunalmasabban – sose tudtam, hogyan üssem el ebédig. Még Borzas sem volt kapható egy kis viháncolásra, inkább az árnyékban hűsölt és a nyelvét leffegtette.

Bemerészkedtem hát az óvóhelyre – ahogy nagypapa nevezte: a „bunkerbe” –, amelyet az udvar kellős közepére építettek. Néhány, földbe vajt lépcsőfokon kellett leereszkedni, aztán egy vasajtót kinyitva már bent is találta magát az ember. Félhomály vett körül, nehéz dohszag csapott meg, és ha megszólaltam, tompán dongott a hangom. A mennyezetet gerendákkal, facölöpökkel dúcolták alá, és állandóan torkomban éreztem a szívemet, mert úgy rémlett, a következő pillanatban az egész alkotmány rám szakad és maga alá temet. Valahányszor a csikorgó vasajtón ismét kibújtam az udvarra, szentül megfogadtam, hogy többé le nem megyek oda.

A bunkert két munkás ásta meg a minap, Ákos bácsi, a nagybátyám, Jani papája is segített nekik (Ákos bácsiék a nagy ház oldalsó szárnyában laktak), és ha csak tehettem, én is ott ténferegtem körülöttük. Arról beszélgettek, hogy hamarosan már ideér a háború, bennünket is bombázni fognak. A bombától összedőlnek a házak, gondoltam, és meghalnak az emberek. Egyszer már láttam bombatámadást. Filmen, amikor apu még nem ment el katonának, és séta közben beültünk a Híradó moziba. Fűlsértő berregéssel repülőgépek úsztak a levegőben, és hatalmas bombákat vetettek ki magukból. Odalenn tűzcsóvák lobbantak, minden szétfroccsenni látszott, gomolygó, fekete füst tört a magasba, és sorra omlottak össze a házak. Iszonyú látvány volt. Szólni se tudtam, csak szorongattam apu kezét a sötétben.

De minket miért bombáznának...?

Ez nem derült ki a beszélgetésből. A két munkás mogorván dolgozott, valami okból igen dühösesek voltak, és csúf szájjal szidták a háborút. A háborút Ákos bácsi is szidta, és nagy hevesen bizonygatta, hogy az oroszok voltak az okozói. A munkások kellenlenül néztek rá, a vállukat vonogatták, és egyikük azt morogta: – Akárki volt az okozója, törje ki a fészkes, fekete nyavalya...!

Ez valamiért nem tetszett Ákos bácsinak, mondta is este nagypapának, hogy a körmére kéne nézni annak a két munkásnak, mert még a szemük se áll jól, de nagypapa morcosan leintette: – Te csak maradj veszteg, Ákos! Tudhatnád, hogy minden proli titkos oroszbarát, és ezekből lesznek majd az új muszkavezetők, ha a háborút elveszítenénk, amitől Isten óvjon valamennyiünket. Nyughass hát, fiam, ne húzz ujjat velük, mert ha mégis bejön ide az orosz, én nem akarok se lámpavason lógni, se Szibériába kerülni, untig elég lesz nekem a csajkaélet, ami reánk vár.

Túl sokat nem értettem ebből, ha csak annyit nem, hogy az oroszoktól félni kell – de ez számomra már régóta nem volt újság. Ha szó esett a háborúról (és egyre gyakrabban esett szó róla), az oroszokról is mindig szó került. Dermedten hallgattam a kegyetlenségükről előadott történeteket. Különösen azok az elbeszélések borzasztottak el, amelyekből kiderült, hogy még a gyerekek legyilkolásától sem rettennek vissza. Egyik-másik történet annyira hatott rám, hogy napokig nem szabadulhattam a súlya alól – ilyenkor gyötrelmes, szörnyű álmaim voltak, melyekből sikoltozva riadtam fel az éj kellős közepén, s még akkor is reszkettem és magamon kívül voltam, amikor már nagyanya az ágyába vett, hogy csitítgasson, nyugtatgasson, megpróbálja ismét álomba ringatni.

Egyszer aztán megvallottam neki rémületes álmaim okát. Erős karjával átölelte a vállamat, és felsóhajtott: – Jaj, kisunokám, hogy micsoda világban élsz te! Honnan is szeded ezeket a bolondságokat?

Csodálkoztam rajta. Hogyhogy honnan szedem? Hiszen mindenütt erről hall az ember. Otthon, ha nagyapa és Ákos bácsi politizál, vagy szombat délutánonként, amikor a nappaliban összeül nagyapa kártyapartija, a Verebély fűszeres, a Csörnyei trafikos és Schütz úr, a postatiszt, de erről hallani a boltban, az utcán, a szomszédban meg még a fiúktól is, a Jani barátaitól, valahányszor a hátsó udvarban egybeverődik az egész csapat, hogy a főhadiszállásul szolgáló sufni előtt megtanácskozza a Csuli-banda elleni legfrissebb haditerveket.

És még jobban csodálkoztam azon, hogy mindenki mással ellentétben nagyanya egy szikrát se félt az oroszoktól.

– Csak olyan emberek ők is – mesélgette –, amilyenek mi vagyunk. Ismertem én orosz, Druska, bizony nem is egyet. Még az első háborúból, amikor anyád akkorácska se volt, mint most te. A mi falunkban sok orosz őriztek. Foglyok voltak mind egy szálig. Hatalmas, erős emberek. Rájuk néztél, és hideg szánkázott végig a hátadon. Majd mindegyik ágrólszakadt volt, nagy szakállú, torzonborz, mint valami útonálló. De azután megláttad a szemüket... Jó szemük volt. Én ezt tudom. Ismerem az emberek szemét, Druska. Fájdalmas, jó szemük volt, tiszta gyermekszemük, akár a tiéd... – Elmerengett, és megcsóválta a fejét. – Én mondom neked, kisunokám, mind bolond, aki rosszat szól róluk. És hogy tudtak énekelni! Istenem, be gyönyörűséges is volt az! Sose hallottam még úgy énekelni, az az énekszó még most is a fülemben cseng... Szép, szomorú nóták voltak egytől egyig. Aki csak hallotta, úgy érezte, menten meghasad a szíve...

Csendesen mosolygott maga elé, mintha valami igen szépre emlékeznék.

De azután elborult az arca. – Csak a jóistent ne bántanák! Hiszen nem tett az nekik semmi rosszat.

– Azt is tudod, hogy miért bántják a jóistent? – kíváncsiskodtam.

A fejét rázta.

– Nem – mondta –, látod, ezt nem tudom. Talán nem is igaz egy szó se belőle. Talán csak ráfogás. Mert hiszen ők azt akarják, hogy mindenki egyformán éljen ezen a világon. Hogy ne legyen gazdag ember, szegény ember; hogy mindenki egyforma legyen. Szóval egyenlőséget akarnak, no. Igazságot és jó életet minden embernek. Ez ám igen-igen szép dolog, Druska. De hát a jóisten is ugyanezt akarja. És ezt akarta Krisztus urunk is, ezt bizony, szegény feje.

S egyre csak ingatta a fejét, ráncolgatta a homlokát, mint aki nagyon csodálkozik, és semmit sem ért az egészből.

Azután elérkezett a nap, amikor leszakíthattam a kertkapuról a piros cédulát, s bár a gyerekek közé még nem mehettam, délutánonként jókora sétákat tettem nagyanyával.

Amint megnyúltak az árnyékok, felkerekedtünk. Végigballagtunk a kövezetlen, poros, örökké néptelen utcán, amelynek mindkét oldalán foghíjak váltakoztak földszintes, kertes házakkal. A sarkon a vendéglő kerthelyiségében kugliztak, tompán dörrentek a felborult bábuk. Ezt figyeltük egy darabig, majd a szomszédos fűszerüzlet előtt szóba elegyedtünk Verebély úrral, aki már a boltja redőnyét húzta le, de nekem még kihozott egy marék Stollwerket. A kopott kis mozi kirakatában megnéztük az új film fényképeit, és bizalmasan közöltem nagyanyával, hogy a Karády Katalin csodaszép hölgy, és nagyon tetszik nekem – ezután pedig a vasúti sorompónál átmentünk a töltés másik oldalára.

A körvasút túlsó oldalán beláthatatlan, széles mező terült el. Bolgárföldek húzódtak arrafelé, és néhány elszórt, magányosan fehérlő tanyaház. Távolságban a gyár kéményei füstölögtek, és még messzebb a munkástelep alacsony, bádogtetős, összezsúfolt barakkjai tűntek elő.

A nyárvégi nap már bágyadtan sütött, és könnyű szellők jártak a mező fölött. Nagyokat szaladtunk a térdig érő, sűrű fűben, és vidáman kiabáltunk egymásnak. Borzas is mindig velünk tartott. Ott nyargalászott körülöttünk, majd kibújt a bőréből örömeiben. Lihegve lepkéket kergetett, vakkantgatott, hentergőzött, és halálra rémített egy boldogtalan tyúkot, mely ki tudja, hogy vetődött oda.

Odébb, egy csapáson kacsák tartottak a halastóhoz. Fejüket magasra tartva, fontoskodó hápogással billegtek a magas fű között.

Virágot szedtünk, és nagyanya koszorút font belőlük.

– Hazavisszük nagyapának – nevetgélt. – A nyakába akasztjuk, és azt mondjuk neki, hogy menyasszony.

Főlegyenesedett, megigazította hatalmas, ősz hajkoronáját, amelyből néhány tincs mindig az arcába rakoncátlanokodott, és tenyerét a szeme fölé ernyőzve a magasba kémlelt.

– Gólyák – mondta. – Nézd, Druska, hogy húznak...!

Néztük a tovaszálló gólyacsapatot, és mind a ketten, de talán még Borzas is, sajtó szívvel néztük őket.

– Nemsokára itt az ősz – sóhajtott nagyanya. – Bizony, költöznek már a madarak is. Melegebb országokba szállnak, nekünk meg itt marad a csúf, lucskos ősz meg a dermesztő tél.

– Hová repülnek ezek a madarak? – kérdeztem. – Nem mehetnének el mi is oda, ahová ők?

Nagyanya elmosolyodott. – Ó, hiszen ők nagyon messze mennek! Egyiptomba... Afrikába... Bizony, még tengereket is keresztülrepülnek. Tengereket, sivatagokat, bérce nagy hegyeket, amíg odaérkeznek. De jövőre, alighogy nálunk újból kitavasodik, hűségeseen visszatérnek.

– Hát visszatalálnak? Olyan messziről is?

– Visszatalálnak – bólintott. – Az állatok okosak ám, és a madarak is azok.

Mesélgetett, tanítgatott még séta közben is.

– Hiszen te mindent tudsz, nagyanya! – mondtam lelkesen. – De jó volna örökké veled lenni!

Hamisan pislantott rám. – Hát anyád? Akkor ki volna az ő kislánya?

Szégyenkezve sütöttem le a szemem. Hát igen, anyuról egy kicsit mindig megfélelkezem.

Sétáink végén rendszerint útba ejtettük Ljuben bácsi bolgárföldjét is.

Ljuben bácsi a háza előtti padon üldögélt és pipázott, fogai közül szinte sose került ki a csibuk. Így dolgozott, dudorászott, beszélgetett, köpködött (amit igen gyakran és bámulatos ügyességgel tett), de Jani mennyre–földre esküdözött, hogy Ljuben bácsi még enni meg inni is úgy szokott, hogy közben a pipa ott fityeg a szája sarkában.

De ha nagyanyával találkozott, rögtön kivette a szájából.

– Jó estét, jó estét – köszönt ránk érdes hangján, mulatságosan ropogtatva a szavakat. – Köll-e dinnye, finom, zamatos görögdinnye, édeske? Neked én olcsón megszámitom.

Ljuben bácsi mindenkit tegezett, és nagyanyával szívesen elévődött.

– Milyen szép vagy te, bábinka! Ül ide mellém a padkára, hadd nézegesselek.

Nagyanya szívből nevetett rajta. Szép, barna arca fiatalosan ragyogott. Az öklével fenyegette meg Ljuben bácsit.

– Már megint udvarolsz, komisz pogány? Menyecske kéne neked, menyecske, igaz-e?

Ljuben bácsi csak a szemével mosolygott. Mindig elámultam, hogy barázdák szaggatta arcában milyen gyönyörű, kék szempár világít.

– Menecske, menecske, az bizon – bólogatott, s ő is elnevette magát, mondott valamit a maga nyelvén. – Áhh, lelkecském, Ljuben öreg már... hej, igen vén ám...

Felállt, fogai közé szorította a pipáját, és intett, hogy kövessük.

Nemcsak én, de nagyanya is eltörpült hatalmas szál alakja mellett. Ha én egyszer ilyen óriás lehetnék! – s magamban elábrándoztam, milyen pompás dolog volna is az.

Nagyanya kezét fogtam, és csodálattal bámultam Ljuben bácsit. A legszebb játékomról is örömet lemondtam volna, ha csak egyszer megszólít. De sose szólt hozzám, rám se hederített. Meglehet, olyan mérhetetlen magasból talál fel sem tűntem neki.

Aztán hazacipeltük a két óriási görögdinnyét. Még alkonyodott, de az elsötétítés miatt az utcai lámpák nem gyulladtak ki, és sehol egyetlen ablak sem világított. Az ereszkedő szürkületben ez nagyon lehangoló volt.

Nagyapa az üvegezett verandán várt bennünket. A vastag elsötétítő függönyöket már gondosan összehúzta a veranda ablakain, és a fonott karosszékben újságot olvasott. Olvasás közben mozgatta a száját, meresztgette a szemét – mulatságos volt figyelni. A falon, két virágkosár között, kovácsoltvas hajólámpa függött. Ámbár nem is hajólámpa volt talán, csak én tartottam annak, mivel mind a négy üveglapjára egy–egy dagadó vásznú vitorlást pingáltak. Fénykörében néhány beszabadult pille verdesett.

Megvacsoráztunk, és szótlánul üldögéltünk egy darabig. Nagyanya fürge kézzel valami pulóvert kötött s dúdolgatott magában, nagyapa kezében zizegtek az újságlapok. Borzas az ajtó tövében, a küszöbnél szunyókált, de tüstént megmoccant és fejét fölütve, hegyezni kezdte a fülét, ha a mély esti csöndet kintről valami megzavarta: egy hirtelen vonatfütty, egy messziről konduló, komoly kutyaugatás vagy egy kései járókelő lépteinek roppanása az utcán.

Végül nagyapa akkurátusan összecsukta az újságot, végigsimított tatáros, tar koponyáján, és felpattintotta ezüst láncon fityegő zsebórájának a fedelét.

– Későre jár – dűnnyögött. – Tegyük el magunkat holnapra... – s azzal aludni tért, mert másnap korán reggel ment a bankba.

Nagyanya meg én pedig kiültünk a veranda elé, a sötétbe, a lépcső melletti padra. Augusztus végi, holdas, szép este volt. Langyos szellő járt, túlrejtett virágillatot, nehéz mezei szagot hozott magával. A levegőben már az ősz érződött. Talán ez okozta, vagy

talán az, hogy körös-körül minden sötétségbe burkolózott – de valami megnevezhetetlen, édes szorongás töltött el.

Hallgattuk a fák suhogását, és a tiszta, csillagos eget néztük – ezt sosem untam meg, a Teréz körúti bérházban nem lehetett részem benne.

Nagyanya halkan, szinte suttogva énekelgetett: „*Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok...*”

És az égről időnként lehullott egy csillag.

– Valahol most sírnak – jegyezte meg ilyenkor nagyanya. – Ha csillag hull le, meghalt egy ember.

Szomorúan pillantott rám, én meg szorongva őreá.

– Meghalt? Biztos ez, nagyanya?

– Bizony, Druska – erősítette meg –, ez így igaz. Mert mindenkinek megvan a maga csillaga. Kisebb csillag, nagyobb csillag, haloványabb vagy fényesebb – amilyen ő maga, amilyen a lelke. És amikor meghalunk, letűnik a csillag is, amelyik a mienk volt.

Elmerengtem egy percre, olyan titokzatos, annyira meghitt, és mégis oly fájdalmas volt mindez.

– És ha... ha én halnék meg? Akkor is lefutna egy csillag?

– Bolond gyermek! – csapta össze a kezét elszörnyedve. – Mi nem jut eszedbe?! Hát miért halnál te meg, hiszen éppen felgyógyultál... Ej, csak nem szontyolodtál el, kisunokám?

Hallgattam, hátraszegett fejjel néztem a csillagokat. Valóban titokzatosaknak látszottak. Mindegyik egy emberé, gondoltam. Ott van közöttük apué is, anyué is, nagyanyáé... meg az enyém is.

Vajon melyik lehet az enyém?

Ez nagyanyát is kíváncsivá tette. – Nosza – biztatott –, hamar keressük meg!

Odabújtam a karjába, és az ujjammal mutattam: – Az ott egy szép csillag, nagyanya, látod? Hadd legyen az az enyém.

Szelíden ellenkezett.

– Nem lehet. Az túl nagy csillag, az felnőtt csillag, te pedig apró vagy még. Aprócsillagot keresünk. Aprót, de annál fényesebbet.

Apró csillag nem is lehet fényes, gondoltam elkeseredve. A nagy csillagok a fényesek, nem a kicsik.

De egyszer csak nagyanya halkan fölkiáltott.

– Ott van, ni! – nyújtotta ki a kezét. – Oda nézz, Druska, hát nem megtaláltam...! Ott van, ott ragyog a Göncöl mellett, látod-e?

Izgalomban talpra ugrottam, mintha akkor legalábbis közelebbről láthatnám, és – csodák csodája! – valóban úgy ragyogott ott egy csillag, egy aprócska, de annál tündöklőbb csillag, hogy a fényével maga körül mindent elsápasztott.

– Megleltünk – örvendezett nagyanya. – Ugye, hogy megleltük? Ej, be szépen csillog–villog... de még hogy ragyog az a Druska-csillag!

Druska-csillag, suttogtam magamban, az én csillagom... és elfogódottan néztem nagyanyára. – Keressük meg – kérleltem – a te csillagodat is.

Nem telt sok időbe, azt is megtaláltuk. És megtaláltuk apu csillagát is, anyuét is meg nagyapáét és Janiét, sőt még Ljuben bácsiét is. Szépek voltak, egyik szebb a másiknál, de az enyémmel nem mérközhettek. Egyik sem volt olyan tündöklően

fényes, mint az enyém.

Aztán valahogy eltörött a kedvünk. Csak ültünk szótlanul a sötétben, hallgattuk a lábunknál szundító Borzas szuszogását, és valami különös szomorúság telepedett ránk. A diófa ágai között átszűrődött a holdfény. A töltésen zihálva-krákogva haladt egy vén mozdony. Nesztelen esti madár suhant el a tető felett. A bunker, akár egy mesebeli szörny óriás púpja, úgy domborodott-sötétlett az udvar közepén.

– Mondd, nagyanya – kérdeztem alig rezdülő szájjal, megborzongva –, mikor fog apu hazajönni? Mikor lesz vége a háborúnak?

Ki tudhatná azt, kedves? – sóhajtott fel. – Ki volna annak a megmondhatója?

Összebb húzta a vállán a kendőt, ő is megborzongott.

– Hűvösödik – mondta. – Meg az idő is nagyon elszaladt már...

Elbúcsúztunk a susogó fáktól, a csillagoktól, a sötét kerttől, Borzas kutyától, és kézen fogva bementünk a házba aludni.

1988

Az ezüst vitézségi

Szombat délutánonként a repkénnyel befuttatott, ódon, nagy ház ebédlőjében, amelynek ablakai a körvasútra néztek, összeült a szokásos kártyaparti: nagyapa, a Verebély fűszeres, a Csörnyei trafikos meg Ákos bácsi, a nagybátyám, aki a ház elkülönített, másik felében lakott. Késő estig verték a blattot, és akkora ricsajt csaptak, hogy meg kellett bolondulni tőlük.

Fél nyolckor azonban mindig szünetet tartottak. Megvacsoráztak, közben bekapcsolták a rádiót (amelynek titokzatos, zöld varázsszeme mindig megborzongatott, mert olyan volt, akár egy élőlényé), és meghallgatták a híreket. Nagyapa pedig elégedetten kijelentette: – Most márt bizonyos, hogy megnyerjük a háborút.

– De, papa – sopánkodott Ákos bácsi –, hiszen az angolok partra szálltak Olaszországban, az olaszok meg elkergették Mussolinit.

– Annál jobb – szegte fel az állát nagyapa. – Csak hulljon a férgese! Úgysem állhattam soha azokat a füstöképű makarónifalókat. De a német meg a magyar most majd együtt megmutatja...

Ákos bácsi ezt sohasem hagyta szó nélkül. Ő nemcsak az oroszokat, a tótokat meg a románokat gyűlölte, mert mindez szinte kötelességszámba ment nála, hanem minden egyéb nációt is mélységesen megvetett. A németeket például úgy pocskolta: azok a gombóceví, svihák svábok.

Milyen pokoli ordítózás tört ki néha!

Ákos bácsi, aki nemcsak külsejében – jámbor, kék szemével, pisze orrával, nagy kerek fejével –, hanem könnyen felfortyanó természetével is nagyapára ütött, hevesen bizonygatni kezdte, hogy nem lett volna szabad belépniük a háborúba, mert a svábok hibájából el fogjuk veszíteni.

– Igaz – bólogatott Verebély bácsi is, szokása szerint mélán lógatva bánatos, hosszú orrát. – Mi kérem, minden háborút elvesztünk.

Nagyapa vérvörös arccal az asztalt kezdte verni, és magából kikelve ordított Ákos bácsira: – Áruló vagy! Idegenbérenc, hazaáruló, dezertőr! Te kufár, te... te zsidó!...

– Kikérem magamnak – visította Ákos bácsi –, a papa azonnal vonja vissza! Tessék visszavonni! A papa vegye tudomásul, hogy...

Nagyapa azonban se nem látott, se nem hallott. Pulykavörös arccal tajtékozott, és azzal fenyegette Ákos bácsit, hogy nyomban rendőrt hív.

Én ijedtemben a legtávolabbi zugban húzódtam meg, vagy nagyanya háta mögé bújtam. Semmit sem értettem, minden felfoghatatlan volt, csak azt tudtam, hogy Ákos bácsit valóban szörnyen megsérthette ilyenkor nagyapa. Még hogy zsidónak nevezni valakit! Hiszen mindenki tudja, hogy azok gonosz emberek, és a világon minden bajt ők okoznak. Lopnak, csalnak, becsapják a szegény embert, és mindenhol kitúrják azt, aki magyar. Mondtam is egyszer fontoskodva nagyanyának, amit éppen előző nap hallottam, hogy borzasztó dolog lenne, ha elveszítenénk a háborút, mert akkor az oroszok és a zsidók, akik nagyapa szerint egykutyák, mindenkit lekaszabolnának, még a gyerekeket is.

Nagyanya a fejét csóválta, mint rendesen, amikor ilyeneket hallott tőlem, és kedvetlenül felsóhajtott.

Csodálkoztam rajta. Nem értettem, miért kedvetlenedik el, és miért néz rám olyan szomorúan? Hiszen ha nagyapának mondom ilyesmit vagy Ákos bácsinak, mosolyogva veregetik meg az arcom, és húsz fillért adnak fagyalatra vagy nyalánkságra. És Jani, az unokabátyám is mindig megdicsér, ha így beszélek.

Ő egyébként is gyakran hengegett el azzal, hogy az iskolában mennyi borsot tör a zsidó gyerekek orra alá. Rajzszőget dug alájuk, viszketőport szór a nyakukba, vagy egyszerűen elagyabugyalja őket.

Főleg egy Müncz nevű kisfiúra haragudott, akiről azt mondta: olyan rút, mint az ördög. De lehet, hogy nem is ezért haragudott rá, hanem azért, mert Müncz jó tanuló volt, jó magaviseletű, és csupa jeles a bizonyítványa, ő pedig örökké intőket hozott haza, de jelest sohase kapott.

Mindez azon a nyáron történt, amikor nagyanyánál bárányhimlőbe estem, s a várva várt, pompásnak ígérkező nyaralás kis híján füstbe ment.

Szerencsére gyorsan gyógyultam.

Lázam már nem volt, a bőrömön se látszottak többé a pici pöttyök. Azután egy nap, amikor megint megvizsgált a doktor bácsi, azt mondta: – Most már kutya baja sincs. Mehet a többi lurkó közé.

Nagyanya meg én kiballagtunk a kertkapuhoz, és letéptük róla a ragályos betegségre figyelmeztető piros cédulát; már rég kifakult. Igen ünnepélyes pillanat volt. Nagyanya vidáman hunyorgott, Borzas vakkantgatott és a farkát csóválta. De ott volt az unokabátyám, Jani is, meg a legjobb barátja, Verebély Tomi, és ők is örvendeztek.

– Csináltam neked egy csúzlit – mondta Jani. – Direkt neked csináltam ám!

A csúzli gyönyörű volt, és nekem még sose volt saját csúzlim.

Nagyanya a kezünkbe nyomott egy-egy őszibarackot, aztán elmentünk játszani.

Végignyargaltunk az utcán, s mire kiértünk a vasúti töltés melletti tisztásra, már összegyűlt az egész csapat. Egy gazdátlan, korhadt krampácsolóbódé előtt sorakoztak, amelyet Jani úgy nevezett: a főhadiszállás. Hát, a főhadiszállás előtt ott állt tíz-tizenkét fiú, valamennyi már iskolás, nagyobb nálam, és amikor megláttak, Jani parancsára, feszesen szalutáltak nekem. Pedig én még iskolába sem jártam, és a csapatban is csak – így mondták – „kültag” voltam.

Verebély Tomi kibontotta a piros-fehér-zöld zászlót, a szemüveges, pufók Csörnyei megperdítette a játékdobot, azzal Jani hozzám lépett. Kezet szorított velem, barátságosan megveregette a vállamat, majd átnyújtott egy barnára festett, lapos kavicsot.

– Ez a kis vitézségi érdemrend – közölte. – Aztán megbecsüld a kitüntetést, és máskor ne legyél beteg.

– Igenis – motyogtam borzasztó zavarban. – Köszönöm szépen, tábornok úr.

Büszke és meghatott voltam, bár arra gondoltam, hogy kis vitézségije már kivétel nélkül mindenkinek van a csapatban, és ez nem is olyan nagy dicsőség, de hát az igazi, komoly kitüntetés, az ezüst vitézségi meg az arany vitézségi, számomra csak álom lehetett. Ahhoz nem volt elegendő holmi ragályos betegség. Ahhoz valódi hőstett kellett, valami egészen kivételes, jeles hőstett, amit kizárólag csatákban lehet véghezvinni. Én pedig, szégyenszemre, nem nagyon kedveltem a csatákat. Olyankor szerényen meghúzódtam oldalt, és csak a többieket biztattam. De őket se túl hangosan.

Mert a körvasút innenső és túlsó oldalán rettentő, elkeseredett csaták zajlottak le a Csuli-féle bandával. Ez a Csuli nagy csibész hírében állt, mifelénk mindenki komisz utcakölyöknek nevezte, ráadásul a gyári telepen lakott, és az egész bandája odavalósi volt. Úgy hívtuk őket, hogy *prolik*, s ha valamelyikükkel összetalálkoztunk az utcán, csúfalkodva kiabáltuk:

– Proli, proli, koszos a füled!

Abban a hitben éltem, hogy a *proli* valami csúf szó, amelyet Janitól éppen eleget hallani, de Verebély Tomi elmagyarázta, hogy a *proli* csavargó, verekedős, tolvaj, rossz embert jelent, meg olyat, aki folyton iszik, és csak a napot lopja. Ő mindezt a papájától tudta, és a papája mondta neki azt is, hogy a proli semmivel sem jobb a zsidónál.

Csuliék azonban nem prolinak hívták magukat, hanem kalózbandának. A csatában mindig fekete álarcot viseltek, mint a filmekben a banditák. Így jelentek meg, álarcban a töltésen, halálfejes, fekete zászlójukat lengetve, és teli torokból bömbölték csatakiáltásukat:

– Hejja hó! Hejja hó! Hó! Hó! Hó!

Nekem ilyenkor menten elillant a bátorságom, és roppant örültem, hogy csak kültag vagyok, és még kicsi, és senki sem törődik velem.

– Tá-riadó! Tá-riadó! – harsogták a mieink. – Huj, huj, hajrá!

Pergett a dob, lobogott a nemzetiszín zászló. A két banda összecsapott.

A töltés oldalán üldögéltem. Izgalmamban tövig rágtam a körmömet, és arra gondoltam, hogy haza kéne menni nagyanyához.

A csaták váltakozó sikerrel folytak. Hol a mieink verték el a Csuliékat, hol pedig ők futamítottak meg minket.

Ilyenkor egyenest nagyanya kertjébe szaladtunk be, mert szerencsére közel esett a harcmezőhöz, és oda az ellenség nem mert utánunk jönni. Ennek főleg Borzas volt az oka. Ott morgott, vicsorgott a kapu mögött.

Egyik alkalommal azonban, amikor a mieink hanyatt-homlok menekültek, én valahogy lemaradtam tőlük, és rémülten vettem észre, hogy a feketeálarcosok engem vesznek üldözőbe. Futottam a töltés mentén, ahogy csak a lábam bírta, és akkor megpillantottam egy törött léckerítést, amelyen éppen bebújhattam. Bokros, dudvás, elvadultan sűrű növényzetű kertben találtam magam. S egyszerre ott állt előttem egy vörös hajú, szeplős kislány, aki jókora macskát szorongatott a karjában, és legalább olyan tágra nyílt, ijedt szemmel nézett rám, ahogy én őrá.

Csuliék akkor már ott trappoltak a kerítés előtt, és csatakiáltásaikkal felverték az egész környéket.

– Oda... gyorsan... – szólt hirtelen a kisfiú, és rámutatott a kert végében meghúzódó, rogyant sufnira.

Így aztán ott bent, mindenféle kerti szerszám és egyéb lim-lom között vészeltem át azt a néhány percet, amit Csuliék a kertben töltöttek. Keményen vállatóra fogták a kisfiút, de ő olyan jól játszotta a mit sem tudó ártatlant, hogy végül hittek neki és mérgesen továbbálltak, én meg nem lettem a túszuk.

Mert semmi kétség, a feketeálarcosok túszul akartak ejteni, amint másnap Jani értésemre adta, miután megdicsért, hogy ügyesen kereket oldottam az üldözőim elől, túszul akartak ejteni, magyarázta komolyan, hogy előbb szörnyű mód megkínozzanak, azután pedig váltságot kérjenek értem, hiszen a túszokat éppen ezért ejtik. Az persze szerfölött büszkévé tett, hogy Csuliék váltságul akartak felhasználni, de hogy kire-mire akartak volna kicserélni, arról sejtelmem se volt, és valami azt súgta, hogy Jani sem igen tudja. Ekkor a beszélgetésünk hirtelen abbamaradt, mert az utcasarkon észrevett valakit.

– Nézd – mutatta –, ott a Müncz!

Én pedig megpillantottam azt a kisfiút, aki előző nap elbujtatott Csuliék elől. Tejet vitt haza a boltból. Nem tudhattam, vajon ő is felismer-e, csak azt láttam, hogy Janitól rettenetesen megijed. Magához szorította a tejesüveget, és ina szakadtából futásnak eredt.

– Szervusz, paprikajancsi! – kiabált utána Jani. – Hol égetted meg a hajad?

És rám nézett büszkén, látom-e, mennyire fél tőle a Müncz.

Én persze szörnyen dicsértem őt, és csúfoltam Münczöt, és eszem ágában se volt elárulni, hogy már ismerem, s még kevésbé azt, hogy honnan. De magamban azt gondoltam, hogy nem valami nagy dicsőség minduntalan kicsúfolni és elverni egy ilyen bejedd, gyöngé kisfiút, hiszen még nálam is alig-alig nagyobb.

Délután Jani a bandának is elhencegett Müncz megfutamatásával.

– Csak ránéztem, srácok! Bizisten, csak ránéztem, és úgy elpuccolt, mint egy ürge! – és állandóan engem szólított tanúnak. Minden második szava után bizonyítanom kellett, hogy nem hazudik.

A főhadiszállás előtt, a sárguló füben heverészett az egész csapat.

Lustálkodtunk, egyikünknek se volt kedve játszani. Ezen a délutánon Csuliék se jöttek csatázni, bizonyára ők is heverésztek valahol a rekkenő hőségben.

– A zsidók mind gyávák – mondta az egyik fiú. – Ha rájuk kiált az ember, mindjárt összezsínálják magukat.

Ezen mindenki nevetett, csak Jani nem.

– Utálok a Münczöt – szólt töprengő arccal, mintha hosszú gondolkodás után sütötte volna ki. – Nem tudom, miért, de utálok. Ha meglátom az osztályban, mindig szeretnék belerúgni.

Jani egy osztályba járt vele. Mind a ketten negyedikesek voltak.

– Én is utálok – mondta Csörnyei, a dobos. – A Müncz büdös. Egy padban ültem vele, és mindig szagoltam, hogy milyen büdös.

Egy szőke kisfiú szólt közbe, aki Mikinek hívtak.

– Nem is büdös – ellenkezett. – Én is ültem vele egy padban.

Csörnyei dühös lett. Szemüvegén keresztül meresztgetni kezdte a szemét, és

sziszegett.

– Igenis, бүдös! Libaszagú, ha tudni akarod. Бүдös libaszagú!

– Úgy van – szölt közbe Verebély Tomi, aki roppantul szeretett fontoskodni. – A zsidók folyton libát esznek. Azért is hívják őket libásoknak.

– Az lehet – mondta a szöke kisfiú. – De a Müncz nem бүдös. Nem igaz, hogy бүдös.

– De véded! – nézett rá ferdén Jani. – Talán te is libás vagy, Miki egér?

Néhányan kuncogni kezdtek, a szöke kisfiú zavarba jött.

– Dehogyan védem –, mondta, és a füle tövéig elpirult. – Hát, érdekel engem? Lehet, hogy tényleg бүдös... Mit tudom én?

Egyáltalán nem volt бүдös, gondoltam, ott álltam mellette a kertben, és nem volt az. A Csörneyei meg nem zsidó, és mégis бүдös. Azért бүдös, mert kövér, izzadás és nem szeret mosakodni. Mindig panaszkodik is emiatt a papája, amikor kártyázni jön nagyapához.

Biztos voltam benne, hogy azok бүдösek, akik nem mosakodnak rendesen, de ha valaki rendesen megmosakszik és fogat mos, hiába zsidó, mégse бүдös. Csodálkoztam, hogy ez nem jut a többiek eszébe, és szerettem volna megmondani nekik, De ha együtt volt a csapat, én nyikkanni sem mertem. Csak meghúzódtam szép csöndben, hogy ne is lássanak, észre se vegyenek. Nehogy egyszercsak eszébe jusson valamelyiküknek, és azt mondja: te még iskolás se vagy, mit keresel közöttünk?

Így hát hallgattam.

Ők már egészen másról beszélgettek. Arról beszélgettek, hogy a zsidóknak görbe orruk van, fekete hajuk és szakálluk, és ezért hasonlítanak úgy az ördögre.

– Mondjátok – kérdezte ekkor Csörneyei, és izgatottan felkönyökölt a fűben. – Igaz, hogy *ezeknek* kiskorukban levágják a töküket?

A többiek nyerítve nevettek, én meg elvörösödtem, mert ez a szó csúnya volt, s Janitól tudtam, hogy mit jelent.

Csörneyei megint дühös lett, mert azt hitte, hogy rajta nevetnek. Mérgében sírós hangon ismételtette:

– Igenis, aszongyák! Igenis, aszongyák...

Verebély Tomi megigazította szépen elválasztott haját, mert ő nemcsak fontoskodó volt, hanem ficsúr is (így is csúfoltuk), és roppant felnöttesen magyarázni kezdett:

– Igen, ezt én is hallottam. A papám mesélte, hogy ezeknél nincs keresztelő, mint nálunk, hanem, amikor megszületik a gyerek, akkor levágnak a... farkából.

Verebély ezt olyan finoman, szemérmesen mondta, hogy megint kitört a nevetés. A fiúk vihogtak, gyömöszölték egymást. Nagyon tetszett nekik a beszélgetés.

– Nézzétek! – kiáltott fel hirtelen Jani, és a sorompó felé mutatott.

Müncz jött át éppen a sorompón. Valami nagy kosarat cipelt, ami igen nehéz lehetett, mert alig bírta, és a kosár széle a bokáját verdeste. Talán krumpli volt a kosárban, nem tudtuk megállapítani.

– Most majd megtudjuk, hogy tényleg van-e pöcse – mondta Jani, azzal tölcserít formált a tenyeréből, és elrikoltotta magát: – Müncz! Gyere ide! Ne félj, nem bántunk. Naaaa, isten bizony...

Müncz ránk bámult, habozott. Majd a másik kezébe vette a kosarat, és hozzánk bandukolt. Biztosan belátta, hogy a nehéz kosarával úgyse tudna elszaladni. Ijedt is volt, de kíváncsi is, hogy mit akarhatunk tőle.

– Szervusz – mondta Jani, és ránc kacsintott. – Na, ne gyulladj be – nézett aztán rögtön Münczre –, most nem bántunk. Tedd le a kosarat.

Müncz engedelmesen letette a kosarat, de mukkanni sem mert. Hol egyikünkre, hol másikunkra kapta a tekintetét. Olyan szerencsétlenül álldogált ott, hogy kínomban lesütöttem a szememet. No, meg azért is, hogy ne találkozzék a pillantásunk.

Haza kellene menni, gondoltam. Nagyanya már biztosan befejezte a munkáját, és mesélne nekem.

Egyszerre kimondhatatlan vágyat éreztem, hogy odabújhassak hozzá, és kérleljem, meséljen valami szépet.

– Csak nem félsz, Müncz? – hallottam Jani hangját. – Mi farkaskölykök vagyunk – mondta ünnepélyesen. – A farkaskölyök nem bántja a gyengébbet.

Müncz semmit se szólt. A fiók is hallgattak; lélegzetvisszafojtva várták, mi fog kisülni ebből.

– Húzd le a nadrágodat – mondta Jani. – Meg akarjuk nézni, hogy van-e pöcsöd.

A fiúk megint vihogni kezdtek, kényszeredetten csapkodták a combjukat.

Csak a szőke Miki ellenkezett rémülten.

– Ne, azt ne! Jaj, Jani, azt ne!...

– Csend! – kiáltotta Jani, és nagyon parancsoló volt, ahogy egy vezérhez illik. – Na, húzd le a nadrágodat, Müncz!

A szemem sarkából lestem oda.

Müncz mozdulatlanul állt, csak éppen a szája reszketett egy kicsit. Azután gyöngén, szinte habozva megrázta a fejét.

Jani türelmetlenül toppantott.

– Nem lesz semmi bajod, te hülye! Hát, nincs abban semmi. Vagy talán igaz, hogy neked nincs is?

Most már senki sem nevetett. A fiúk lassan, éhes kíváncsisággal körülfogták Münczöt.

– Naaa, húzd le! –kérlelték. – Nincs abban semmi, igazán...

– Ha akarod, mi is megmutatjuk a magunkét – mondta az egyik kisfiú.

Én ugyan meg nem mutatom, gondoltam.

A pusztá gondolatától elszörnyedtem. Hiszen még anyu meg apu előtt is szégyellem, nem hogy idegenek előtt.

Müncz egyszerre csak sírni kezdett.

– Bög – szólt valaki utálkozva.

Mereven magam elé néztem.

Úgy látszik, ő is szégyelli magát, villant az eszembe. Furcsa volt, hogy egy zsidó kisfiú pontosan ugyanazt gondolja, amit én, és ezért haragudni kezdtem rá. Most majd jól elverik; úgy kell neki!, gondoltam kárörvendve. De akkor nagyanya szomorú pillantása rémlett fel. Milyen különösen nézett rám legutóbb, amikor azt mondtam, hogy utálok a zsidókat! Mintha valami bánatot okoztam volna neki... Meg aztán Müncz megvédett a múltkor, elrejtett a Csuliék elől. Ákos bácsi persze azt mondta egyszer: prolinak, cigánynak, zsidónak sose szabad hálásnak lenni, mert azzal csak elkapatja őket az ember...

Bizonytalanul éreztem magam. Szerettem volna elmenni, de kíváncsi is voltam. Vajon mi sül ki ebből az egészből? A legjobb volna láthatatlannak lenni, gondoltam.

Amikor felnéztem, Verebély és Csörnyei Müncz háta mögött állt. Éppen a karját csavarták hátra. Müncz nem védekezett, de egész testében remegett, és fájdalmasan verdestek a szempillái. Valamit motyogott, talán azt: „Engedjete el...” De egészen halkán szólt, nem lehetett érteni.

– Na, ki akarja megnézni először? – kérdezte Jani harsányan, de közben megcsuklott a hangja.

– Ne, ezt ne! Csak ezt ne!... – hebegte a kis szőke Miki, és fehér volt az arca.

A töltésen éleket fütyült egy mozdony.

– Gyávák vagytok – kiáltotta Jani magas gyerekhangon. – Hát, majd megnézem én!

Vonat zakatolt el a fejünk felett. Dübörgése minden más hangot elnyomott.

Láttam, Jani lehajol és lehúzza Müncz nadrágját.

De mielőtt az alsónadrágját is leráncigálhatta volna, Müncz felüvöltött és kitepte magát őrzői kezéből. Azt hittem, mindjárt elszalad. De nem szaladt el. A lehúzott nadrágjától nem is tudott volna. Tapodtat se mozdult, csak a szeme volt csupa rémület. És a nadrágját próbálta visszacibálni.

– Meg kell ruházni! – fakadt ki dühösen Csörnyei.

Jani a fejét rázta.

– Nem lehet. Megígértük neki, hogy *most* nem verjük el. Farkaskölyök vagyunk, megtartjuk a szavunkat. – Váratlanul gonoszul elvigyorodott, és rám nézett. – Gyere ide – mondta. – Te nem vagy farkaskölyök. Ruházd meg te.

Rémülten bámultam rá.

– Én még kicsi vagyok – suttogtam.

A fiúk vihogtak, tetszett nekik az ötlet.

– Ruházd meg te – mondta Jani. – Ha vissza mer ütni az más. Akkor palacsintára lapíthatjuk.

Én utálok a zsidókat, gondoltam. Utálok őket... rosszak... a világon minden bajt ők okoznak...

De megint elibém villant nagyanya tekintete. Milyen szomorú volt! Milyen mérhetetlenül szomorú... Úgy gyötört ez a gondolat, hogy be kellett hunynom a szeme.

–Na!... – hallottam Jani türelmetlen hangját. – Na, mire vársz? Talán beijedtél?

Néhányan gúnyosan nevetni kezdtek a fiúk közül. Nem akartam, hogy kinevessenek.

–Ne félj tőle! – bátorított egyikük. – Ez zsidó.

Zsidó, mormogtam magamban. És nagyanya különös tekintetét láttam újból. Ettől forró lett a fejem.

Müncz behúzott nyakkal állt előttem, és bután pislogott. Ha legalább valami jelét adta volna, hogy fölismert! De még csak azt se tudhattam, valóban fölismert-e. És újból elcsodálkoztam, hogy alig nagyobb nálam.

Zsidó, gondoltam újra.

És hirtelen arcul köptem.

Azután másodszor is.

A fiúk nagyon nevettek.

–Klassz srác vagy!

De én nem néztem rájuk. Megint beteg leszek, gondoltam. Beteg leszek, és nagyanya mesél majd esténként. Az jó lesz... nagyon jó... Ó, milyen jó!...

Jani állt előttem, komoly szemmel pillantott rám.
– Meg fogod kapni az ezüst vitézségit – mondta.

1964

A rózsaszínű levélpapír

A hatéves kisfiú, akit szőke fürtös, hosszúhaja és nagy, kék szeme láttán gyakran lánynak hittek, semmit sem gyanított. Mi oka is lett volna a gyanakvásra? A legtöbb házbeli gyerek papája már régóta katona volt. Hengegtek is vele éppen eleget, vég-hossza nem volt dicsekvésüknek. Ő meg csak irigykedett rájuk titokban. Kivált akkor, amikor egyikük-másikuk büszkén újságot a folyosón, levél jött papától, írt a háborúból.

De hát ezután majd apu is írni fog, gondolta most elégedetten, méghozzá sokkal szebb és érdekesebb leveleket, mint a kövér Schmidt Karcsi még kövérebb papája, meg a Vicsek Jozsó papája, aki a vice a házban, és olyan incifinci kis ember, hogy érteni se lehet, miért engedték meg neki, hogy elmenjen katonának; igen apa sokkal szebb leveleket fog írni, mint az ő papájuk, s nemcsak betűs leveleket, mint azok, hanem rajzosokat is, mert apa igazán csodaszépen rajzol, és valahányszor csak vidékre utazik a lapos kis fekete kofferjével, ami dugig van mindenféle színes és mókás rongydarabkákkal, amiket ő árumintának nevez, szóval amikor csak elutazik valahová, mindig ír, és a leveleibe mindent belerajzol, amit látott, és ami útközben megesett vele. Kész gyönyörűség minden egyes levele! És néha szinte anyu sem kell hozzájuk, hogy felolvassa őket, hiszen a rengeteg kis rajzból úgyis minden kiderül.

Biztos, hogy most is így lesz. Egészen biztos. Lerajzolja majd a pályaudvart, talán éppen a Nyugatit, ahol nyüzsög a sok-sok katona, lerajzolja a vonatot, amivel megy a háborúba, de talán még a csatateret, meg a csatát is lerajzolja, meg saját magát is, ahogy éppen lödöz a puskájával... ámbár puskája még nincsen. Legalábbis akkor még nem volt, amikor elment. Ez csalódás volt, mert az igazán nagyszerű mégiscsak az lett volna, ha puskával a vállán megy végig a gangon a lépcsőházhoz, miközben az összes gyerek őt bámulja az ablakokból, de ebből nem lett semmi, csak a jókora hátizsák púposodott a hátán meg a bakancsa kopogott a folyosón, ahogy elindult, és azt mondta, a puskáját csak a csatában kapja majd meg, s ezt el is kellett hinni neki, hiszen a Vicsek papájának se volt még puskája, amikor elment katonának, meg a Schmidt Karcsi papájának se, s így hát rendben is lett volna az egész dolog. Csakhogy akkor, amikor ezt a puskadolgót elmondtam a Schmidt Karcsinak meg a Vicseknek, Schmidt Karcsi, aki éppen almát evett, kárörvendően nevetni kezdett, és azt mondta, hogy a te papádnak nem lesz puskája, mert a muttim azt mondta, hogy a te papád nem is igazi katona, hanem csak muszos katona, és aki muszos katona, annak nem jár puska, mert az nem igazi katona.

Verekedés lett a dolog vége, aminek persze híre ment, és anya is tudomást szerzett az egésze-ről. Elsápadt, de nem szólt semmit, még csak nem is veszekedett, nem, egy cseppnyit sem, és ez igazán különös volt, hiszen kiabált ő és büntetett minden semmiségért, de akkor csak állt és hallgatott, egész nap csak hallgatott. S másnap reggel se mondott többet, csak ennyit, apád katona, hiszen tudod, kint van a fronton, s így folytatta, nekem most egy időre kórházba kell mennem, kisfiam, mert beteg

vagyok, és amíg haza nem jöhetek, te Áronpapáékhoz költözöl, a Mányoki útra.

Ugyan miért is gyanakodott volna anyja szavaira? Azt ugyan nem tudta meg tőle, mit jelentsen az, hogy muszos katona, de hát nem is ez volt a fontos, hanem az, hogy apa igenis katona, és harcol, ugyanúgy, mint sok más gyerek papája. Büszke volt rá továbbra is, anyát meg sajnálta, hiszen a betegség rossz dolog, és kórházban feküdni biztos még rosszabb, de hamar megvigasztalódott. Áronpapáéknál lakni igazán remek, budai házuknak nagy kertje van, és ott sokkal jobban lehet játszani, mint odahaza, a körüti bérház gangján, ahová különben is csak nagy ritkán engedi ki anya, mert szerinte az úrigyerekek nem való.

Nem érte csalódás. Odaát, a budai házban valóban nagyszerű volt az élet. Már csak azért is, mert igen nagyon szerette az anyai nagyapát. Boldog volt, ha nagyapja a térdére ültette és úgy beszélgetett vele, miközben ő lilás erezetű, fényes, tar koponyáját simogatta. Áronpapa, mondogatta néha, hiszen te olyan vagy, mint egy török janicsár! Mit beszélsz, gyerkőce? Áronpapa ilyenkor megmérgeződött, és kézen fogva átvezette a félhomályos ebédlőbe, ahol két ódon szekrény közt jókora, megbarnult festmény függött a falon. Íme, Miklós fiam, mutatott rá Áronpapa ünnepélyesen, s századszor is ugyanolyan elfogódott hangon, íme atyámfia, a te egyik ősöd: nemes és vitézlő Kávásy Péter, a verseci végvár kapitánya! Kávásy kapitány lóháton feszített, sisakosan, páncélingben, súlyos szablyát szorongatva, de hatalmas bajusza és marcona ábrázata ellenére sem látszott barátságatlan embernek. Áronpapa szerint rettenthetetlen hős volt, vitézsége a nagy hírű Kinizsi Páléval vetekedett, s úgy csépelte-aprította a pogányt, hogy maga a fölséges király jutalmazta meg érte. A jutalom is ott függött üveg alatt, aranyozott keretben, ott bizony, a vedlett kutyabőr. Hányszor, de hányszor olvasta föl Áronpapa azokat a halványra kopott, girbegurba sorokat! S mennyi-mennyi titokzatos furcsaság kínálta magát még ott, az ebédlő falán, a két komor almárium között! Páncélos vitézek, dolmányos-mentés huszárok, csákós katonák képei, rajzok, metszetek, dagerrotípiák, fényképek, de mindenféle hasadozott okmányok, iratok, nyomtatványok és cifra írású levelek is garmadával. Elborították a falat. Ám az igazán szívdobogtató látvány a falra aggatott, régi-régi fegyverek sokasága volt e fallal átellenben, a másik oldalon. Villogó pengéjű török, díszes markolatú, megcsorbult kardok, rozsdamarta buzogány, hosszú csövű, kovás pisztolyok, sőt két szakállas muskéta, keresztbe fektetve egymáson. És mindahánynak megvolt a maga históriája, izgalmasabbnál izgalmasabb események fűződtek hozzájuk. Fényes vadászatok és véres csaták, lesből való rajtaütések és nevezetes várívások. Áronpapa kiapadhatatlanul mesélt róluk, egyikről-másikról olykor akár fél délután. S amikor e rengeteg jeles vitézségek hallatán már mind a ketten úgy tűzbe jöttek, hogy csillogott a szemük, fakardot ragadtak hamarjában, és kipirult arccal – huj huj! – megmérkőztek. Végül Áronpapa kifulladásra megadta magát, és ellágyultan mosolygott. Ejha, te kis székelypalánta, aztán hírmondót se hagyjál az ellenségből...

Kényeztették, ahogy még senki. Lesték minden kívánságát, s mi mindent meg nem engedtek neki! Kedvére barátkozhatott, játszhatott a házbeli gyerekekkel, de még a szomszéd házbéliekkel is, pedig azok között akadt egy-kettő, akire anya menten ráfogta volna: csibész utcakölyök; és néha még csavarogni is elengedték velük a közeli utcákba vagy a Gellért fölötti játszótérre. Egyedül csak apa hiányzott nagyon. Nélküle még ez a pompás szabadság sem ért valami sokat. Kivel is lehetett volna olyan érdekesen beszélgetni, olyan jókat játszani és nagyokat kóborolni, mint övele? Nem, apát bizony még Áronpapa sem tudta pótolni. Hiányzott huncut mosolya, jókedvű nevetése, ravasz módon összecsippentett, keskeny szeme és erős keze, amibe ha belekapaszkodott az ember, biztosan tudta, hogy semmi baj nem érheti. De még a szaga is hiányzott. Az az ismerős, meleg, kicsit fanyarkás, dohányra emlékeztető illat, amelyet mindig teli tüdővel, boldogan szippantott magába, valahányszor a karjában göngyölödhetett.

Sokszor úgy rátört a hiányérzés, hogy órák hosszat az ablaknál gubbasztott, nézte a mindig néptelen utcát (hátha egyszer csak befordul a sarkon!), és szinte kővé dermedt a kibírhatatlan szomorúságtól.

Naponta megkérdezte: apu még mindig katona? Igen, Miklós kám, mondta Áronpapa, még mindig. Ilyenkor persze anyáról is illett kérdezősködni: még nem múlt el a betegsége? Nem, Miklós kám, még nem. Miért nem látogatjuk meg soha, Áronpapa? Mert néha azért anyát is jó lett volna látni. Áronpapa türelmesen elmagyarázta, hogy a kórház, ahol anya fekszik, és ami tulajdonképpen nem is kórház, hanem szanatórium, nagyon messze van, odaát egy másik országban. Te pedig jól tudod, makutyi, hogy háború van, mostanában nem lehet csak úgy ukmukfukk utazgatni! Igen, tudta, hogy háború van, hogyne tudta volna. Mindenki erről beszélt a házban, a fűszeresnél, az utcán és a piacon. Erről beszélt az összes vendég, aki csak Áronpapáéknál megfordult, és Ferenc bácsi is, anyu bátyja, aki vasárnaponként eljött érte, hogy kirándulni vigye a Svábhegyre vagy a Zugligetbe, sőt még a gyerekek is állandóan erről beszéltek a kertben és a játszótéren. Pedig semmi rossz nem volt ebben a háborúban. Odabenn, a Horthy Miklós úton néha katonák masíroztak, csinnadrattáztak a zenekar. Máskor hosszú–hosszú sorban sárgacsillagosok vonultak. Áronpapa azt mondta, az a csillag kitüntetés a mellükön, de ez nem volt egészen érthető. Ha ki vannak tüntetve, miért kísérik őket a kakastollasok? Különb se látszottak valami nagy vitézeknek, batyukat és bőröndöket cipeltek, lehorgasztott fejjel bandukoltak, de olyan rendetlenül, még csak lépést sem tartva, hogy nézni is siralom volt. Hanem a kakastollasok, azok igen, azok szépek voltak! Libegett a kalapjukon a toll, szuronyuk villogott a nyári napsütésben, a csizmájuk keményen dobbant. Mindössze ebből állt a háború. No meg abból, hogy esténként föl kellett tenni az elsötétítődeszkát az ablakra, különben jött rohamsisakjában a házparancsnok és lármázott. Igaz, olykor-olykor fölvijszoktak a szirénák és muszáj volt lemenni az óvóhelyre, de hisz az remek mulatságnak is beillett. Bújócska a fászpincében, ipiapacs az előtérben...

Érthetetlen volt a felnőttek örökös félelme. Annál is inkább, mivel apa meg anya csupa vidám és jó dologról írt. Az is jó volt, hogy sűrűn írtak. Ha levelük érkezett, Áronpapa azonnal behívta az ebédlőbe, hogy felolvassa neki. Elterpeszkedett az öblös bőrfotelban, amelyben köpcös kis alakja szinte elveszett, és köhécselve, pislogva bontogatta a borítékot. Az ebédlőben napközben is félhomály derengett, mert beteg szemének ártott a fény. A nyitott ablakokat összehúzott bársonyfüggöny takarta, alig arasnyi résen tört be a napsugár, és meg-megcsillant a hatalmas, faköpenyes ingaóra metszett üvegén. Nagymama – Linamama – töpörödötten üldögélt az óra alatt, és horgolt. Mindig az óra alatt ült, és mindig horgolt. Áronpapa az okulárját babrálgatta, és komótosan, meg-megállva olvasta fel a legújabb levelet. Anya magas hegyekről írt, ahová csak drótkötélvasúton lehet feljutni, meg nagy erdőkről, sziklákról és havas csúcsokról, amelyeket a szanatórium ablakából lát. Az igazat megvallva, elég unalmas leveleket küldözgetett, olyan unalmasakat, hogy ő csak udvariasságból hallgatta végig, s közben már alig várta, hogy újra kimehessen a gyerekek közé a kertbe. Annál izgalmasabbak voltak apa levelei! Rendszerint csatákról írt, de még micsoda csatákról! A körmét rágta le az ember izgalmában, amíg hallgatta. Egyszer a puskáját belerajzolta a levélbe, és emiatt az összes gyerek szörnyen irigykedett. Ő meg roppant büszke volt apára, levélről levélre büszkébb. El kellett ismerni, hogy legalább olyan rettenthetetlen hős, mint Kávásy kapitány, és ezt Áronpapa készségesen el is ismerte. S abban is egyetértettek, hogy Horthy Miklósnak éppúgy meg kellene jutalmaznia apát, mint ahogy Kávásy kapitányt jutalmazta meg a fölséges király. Leveleit, akárcsak anya, majdnem mindig azzal zárta, most már nem kell sokáig várnia rá, rövidesen hazatér.

Telt-múlt az idő, de csak nem jött egyikük sem. A háborútól persze már félni kellett. Az utcában, nem is igen messzire Áronpapáéktól, bomba csapott az egyik

házba. Falai feketén meredeztek, füst gomolygott, korom hullt. A járdán, szorosan egymás mellé fektetve, emberek heverték. Ponyvával takarták le őket, de a cipőjük talpa előkandikált. Vess keresztet, Miklós, figyelmeztette Áronpapa, meghaltak szegények, a bomba ölte meg őket. Tágra nyitott szemmel meredt Áronpapára, és borzongva hozzásimult. Ugye, mi nem halhatunk meg, Áronpapa? Miránk ugye nem eshet bomba? Imádkozni kell, Miklós, mondta Áronpapa, s ez nem hangzott túl meggyőzően. Hát mi is meghalhatunk?, gondolta rémulten. Ettől a naptól kezdve szüntelenül félt. Ha Linamama reggelente a fűszereshez vitte vásárolni, vagy Rozálival, a kis cselédlánnyal átvillamosozott a hídon, a Nagycsarnokba, egész úton szorongva kémlelte az eget, nem tűnnek-e fel hirtelen a repülőgépek. A pincében már el nem mozdult volna Áronpapáéktól, s míg le nem fűjták a légiriadót, rettegve hallgatta a földöntúli tompa dörrenéseket, és minden pillanatban arra számított, hogy rájuk omlik a ház. Ferenc bácsinak szipogva könyörgött, sehova se vigye többé kirándulni. A lakásban nem mert egyedül maradni a szobában, ahhoz pedig végképp nem volt bátorsága, hogy kimenjen a kertbe játszani. Igaz, Áronpapa ezt már úgyszemint engedte volna meg. Egyik délután ugyanis haragos szemrehányást tett Áronpapának, hogy becsapta a sárgacsillagosokkal. Nem is kitüntetésből hordják azok a csillagjukat, mondta dühösen, hanem azért, mert zsidók, és hogy tudják róluk az emberek, hogy gonoszok és piszkok. Áronpapa sokáig hallgatott. A bőrfotelban ült, mélyen belesüppedve, s arcvonásait nem lehetett kivenni a félhomályban. Kitől hallottad ezt, Miklós?, kérdezte végül csöndesen. Az egyik gyerektől a házban, válaszolta, s dacosan tette hozzá, egészen biztos, hogy az a gyerek igazat mondott, mert katonatiszt a papája, és aki katonatiszt, az csak tudja! Azóta nem mehetett ki a kertbe, és azóta tiltotta el Áronpapa a többi gyerektől. Bánta is ő! A világ minden kincséért se merészkedett volna ki egyedül a lakásból. A bombázások sűrűsödtek, a félelme nőttön-nőtt. Már álmában is bombák potyogtak. Gyakran riadt fel sírva, és Linamama sem tudta megnyugtatni, aki pedig olyankor odabújt hozzá az ágyba.

Egyik éjszaka aztán mindennél iszonyúbbat álmodott. Apát látta a harcmezőn, amint éppen leteríti a puszkagolyó. Nagyot sikoltott rémületében, s erre fölébredt. fogvacogva nyitott be az ebédlőbe. Az asztalon égett a zöldernyős lámpa, Áronpapa írt. Amikor észrevette őt a nyitott ajtóban, zavarba jött, és egy pillanatra eltakarta kezével a paprost. Hát te, gyerkőce? Miért nem alszol ilyenkor? Ő csak állt, és a papírost nézte az asztalon. A kislámpa fénye éppen rávetődött. Csak nézte, s már a rémületéről is megfeledkezett. Nem hallod, szólt rá Áronpapa, nem hallod, mit kérdeztem? Miért nem vagy ilyen késő éjjel az ágyadban? Azt álmodtam, dűnnyögte, hogy apu meghalt a csatában, de eközben is mindegyre a papírost figyelte. Csacsiság, nevetett rajta Áronpapa, hisz tegnap kaptunk tőle levelet, és a postás meglásd, holnap vagy holnapután is becsönget majd! És te mit csinálsz itt, Áronpapa, kérdezte bizalmatlanul, te miért nem alszol? Írok, köhécselt Áronpapa, s belökte a fiókba a megkezdett levelet, éppen anyukádnak írok a messzi szanatóriumba. Nem hitt neki. A rettenetes, iszonyú gyanú már belefészkelődött. Hogy lehet az, hogy a papiros, ott az asztalon, éppen ugyanolyan rózsaszínű volt, amilyenre apa meg anya szokott írni? Meg aztán Áronpapa olyan furcsán pislogott, pontosan úgy, mint aki nem mond igazat. Jó éjszakát kívánt neki, és visszafeküdt az ágyába. De nem tudott elaludni. Egyre csak a rózsaszínű levélpapír motozott az eszében. Lehet, hogy Áronpapa becsapja? Hiszen a sárgacsillagosokkal is becsapta! Addig tépelődött, törte a fejét, míg végül ravasz ötlete támadt. Volt egy féltve őrzött, szép piros ceruzája, és most már tudta, hogy Áronpapa a fiókos szekrényben tartja a rózsaszínű papirosokat. Másnap reggel, amint fölkel, titokban túhegynyi piros pontot nyomott valamennyinek a sarkába. A tisztákra is, meg azokra is, amelyeken már írás volt. Áronpapa vaksi, gondolta, úgyse veszi észre.

Harmadnap aztán, ahogy Áronpapa ígérte, csakugyan levél jött apától. Linamama

ott ült az ingaóra alatt, és horgolt. Áronpapa elhelyezkedett egy bőrfotelban, pápaszemét az orrára tűzte, és torkát köszörülgetve hozzálátott a felolvasáshoz. Izgett-mozgott a zsámolyon, feszülten leste Áronpapát, és alig győzte kivárni, hogy a levél végére érjen. Akkor kinyújtotta gyorsan a kezét, mutasd, hadd olvasom én is! Áronpapa göcögösen nevetett, hiszen te még nem ösmered a betűket, makutyi. De addig-addig makacskodott, míg meg nem kapta tőle a levelet.

Azonnal fölfedezte rajta a piros pontocskát.

Reszketve felállt, de a lába kiszaladt alóla, és elvágódott a szőnyegen.

1981

Játékvasút

A tehervonat, amelyet mérges prűszköléssel özönvíz előtti, kicsiny mozdony húzott, megállt a Berliini téren, és szabad utat engedett az Újpest felé vonuló harckocsioszlopnak. A rövid szerelvény valamennyi kocsiján ez a krétával írt szöveg állt:

BURGONYA AZ ÉHEZŐ SZÉKESFŐVÁROSNAK!

Az utolsó vagonról egy sovány, fekete hajú, tizenkét éves kisiú ugrott le. Barna UNRRA-kabátot viselt, és vízhatlan táskáját az amerikai segélyprogram kezdőbetűi díszítették. Csaknem bokáig érő, hosszú kabátja alól kék-fehér csíkos, durva vászonnadrág villant ki, s ugyanebből az anyagból készült kerek sapka volt a fején. A sapkán nyomott, fekete számok látszottak: 27059.

A Nyugati pályaudvar betört ablaksorú árkádja előtt, a közmunkásokra felügyelve, két nemzetiszín karszalagos rendőr meg egy zömök, araszos vállú, géppisztolyos vöröskatona ácsorgott. Mindhárman a kisiút nézték.

A gyerek nehéz bakancsában átszaladt az úttesten, nem törődve azzal, hogy a közmunkások és a járókelők figyelme reá irányul, majd a járdára lépett.

A vöröskatona fölemelte a kezét.

– *Malenykij cselovjek! Igyi szuda!*

A rendőrök mozdulatlanul álltak. Puskájukra támaszkodtak, és tekintetüket nem vették le a kisiú sapkájáról.

– *Igyi szuda, malcsik!* – szólt másodszor is a vöröskatona, és elhajította félig szítt cigarettáját.

A kisiú sovány arca megmerevedett. Nagy barna szemén rémület suhant át, ajka és álla remegni kezdett. Aztán meghúzta a vállán lógó táska szíját, és lassú léptekkel odament hozzájuk.

Nem szólt, szemét lesütötte. Merőn nézte a katona sáros csizmáját.

– *Lager?* – kérdezte a katona, miközben a kerek sapkára bökött.

A kisiú fölnézett, de csak egy pillanatra. Már nemcsak az arca, hanem a tekintete is megdermedt.

A vöröskatona mormogott valamit, széles arcán zavart mosoly jelent meg. Fél tábla csokoládét húzott elő a zsebéből és a kisfiúnak nyújtotta.

– Fogadd el! – biztatták a rendőrök. – Mondd neki: *szpasziba, tovaris*.

A kisfiú csak hallgatott. A csokoládét a táskájába sülyesztette, de csak hallgatott. Állhatatosan a katona csizmáját nézte, az arca változatlanul mozdulatlan, szinte közönyös volt.

A katona ismét pufajkája zsebében kotorászott. Végül összeráncolt homlokkal elővett egy horpadt vekkerórát, és azt is a fiú kezébe nyomta.

Ekkor a kisfiú halványan elmosolyodott, és kimondta:

– *Szpasziba, tovaris*.

A katona mély hangon fölnevetett.

Hirtelen átölelte, megropogtatta a kisfiú csontjait, és barátságosan hátra teremtette.

– *Hitler kaputt!* – bömbölte. – *Fasiszti kaputt! Bravo, mologyec!*

– Van kihez menned? – kérdezték a rendőrök.

A kisfiú bólintott, azzal otthagyta őket.

A vöröskatona megint rágyújtott. Tarkójára lökte a kucsmáját, és egyszerre vad arccal káromkodni kezdett.

A rendőrök tekintetükkel kísérték a kisfiút. Látták, amint át-átugrálva a felszaggatott aszfalt gödreit, sietve halad a járdán, s még azt is látták, hogy átszalad a Podmaniczky utca kereszteződésén, aztán elvesztették szem elől.

A gyerek a Szondi utcán túl megállt az egyik ház előtt. Ez a ház a többihez képest meglepően ép maradt. Nem érte belövés, a teteje sem szakadt le, sőt sértetlen maradt az első emeleti párkányon elnyúló két kőszobor is. Csodálatosképpen még a szétlőtt kapu fölötti színes üvegtábla sem törött el.

Rothmann Miksa illatszertára – hirdette az üvegcégér. – *Valódi párisi áruk. Az udvarban balra.*

Az üvegtábla alatt mésszel felmázolt jelmondat kanyargott:

LAKAT ALÁ A SPEKULÁNSOKKAL!

A kisfiú bámészan betűzgette a kusza írást, majd elmosolyodva beszaladt a hosszú kapualjba.

Amikor a negyedik emeletre ért, és a lépcsőházból kifordult a függőfolyosóra, heves szívdobogás kapta el. Megtorpant, a korlátnak támaszkodott.

Az udvaron, a porolónál, kezében hosszú seprűvel, természetes asszonyság állt, és őt figyelte. Ettől megijedt. Szaporán végighaladt a folyosón, és az egyik ajtón becsöngetett. A réztáblán ez a név állt:

NOVÁK IMRE

Az ajtó szinte azonnal kinyílt. Törékeny, szép arcú asszony jelent meg, csodálkozva nézett a kisfiúra.

Egy ideig szótlánul, majdnem ijedten meredtek egymásra. A kisfiú zavarában a táska szíját ráncigálta.

– Csókolom, Magda néni...

Az asszony nem szólt. Elsápadt, egészen fehér lett, és hirtelen behúzta a gyereket az előszobába. Hitetlenkedve rázogatta a fejét. Az arca örömeiben és megdöbbenésében szinte zilálttá vált.

– Andris! Andriskám... – suttogta végül.

Melléhez szorította a kisfiú forró arcát, majd néhányszor hevesen megcsókolta.

Andris behunyta a szemét, szája legörbült. Félt, hogy azonnal elbőgi magát, s ettől nagy–nagy zavarban volt, és megint csak a táska szíját cibálgatta.

– Imre! Gábor! – sikoltotta az asszony. – Gyertek ki! Nézzétek!... – És újra magához szorította, csókkal borította el a kisfiút.

Az ajtóban alacsony, kerek arcú férfi jelent meg, és egy hét év körüli szőke fiúcska, aki apró játékmozdonyt tartott a kezében.

– Nézzétek! – mondta már sírva az asszony. – Andris! Megjött...

A férfi karjában vitte be a szobába Andrist. Az asszony még mindig sírt, a falnak támaszkodva törölgette a könnyeit. Gábor a játékmozdonyt szorongatta, és tanácstalanul pillantgatott hol anyjára, hol a szoba felé.

– Ki ez a kisfiú? – kérdezte kissé riadtan.

– Hát Andris – szipogta az asszony. – Andris, az unokabátyád... Meg sem ismered?

„De hisz azt mondták, hogy ő meghalt” – csodálkozott magában Gábor.

Benyitott az ebédlőbe, és megállt az ajtóban.

Apja a sovány kisfiú előtt guggolt, és mind a ketten szívből nevettek.

– *Szpasziba tovaris!* Ezt mondtam neki – mesélte éppen a kisfiú.

A vekkeróra a parkettán csörömpölt.

Gábor szemügyre vette ezt a sovány, fekete hajú kisfiút, mulatságos öltözetében, és még mindig csodálkozva csakugyan felismerte benne Novák Andrist, az unokabátyját, akivel mindig olyan remekül lehetett játszani. Felvidámodott, és odaszaladt hozzájuk.

– Andris, szervusz! Mi ez a csúf ruha rajtad?

– Szervusz – mondta a kisfiú, s felállt, komolyan kezét szorított vele. – Ezt a kabátot az amerikaiaktól kaptam. Csúnya, de jó meleg. A csíkos pedig alatt rabruha.

„Igen, ő rab volt – gondolta Gábor, és elpirult. – Szolnokról vitték el a szüleivel. Amikor megtudtuk, nagyon sírtunk...”

Zavartan pislogott. Úgy érezte, erről nem illik kérdezősködni.

– A lágerben ilyen ruhát kellett hordani – magyarázta Andris kissé fontoskodva. – Tudod, hol van Bergen-Belsen? Én ott voltam. Németországban.

A férfi szomorúan mosolygott, és megsimogatta Andris arcát.

– Erről most ne. Majd később. Biztosan éhes vagy.

Ettek.

Mind a négyen az asztalnál ültek és hallgattak. Az asszony lopva a könnyeit törölgette, a férfi maga elé meredt. Kerülte Andris tekintetét. Andris is hallgatott. Az evés minden figyelmét lekötötte. Szorgalmasan kenegette a sült krumplira a zsírt, és közben igyekezetében kissé kidugta a nyelvét.

Egyedül csak Gábor fecsegett.

– Ebéd után kisvasutazunk, jó? Apu borzasztóan ügyes ám. Annyi sánt csinált a vonathoz, hogy már a fél szobát körül lehet rakni. Állomást is fogunk csinálni, meg bakterházat. Építőkockákból szoktam építeni.

– Bakter is van? – kérdezte Andris teli szájjal.

– Persze hogy van! Te, legalább száz bábum van! A társasjátékaimból szedem össze. Ők az utasok és a vasutasok.

Egyre jobban örvendezett, hogy Andris betoppant. Vele sokkal jobban lehet majd vasutazni, mint apával. Apa, őszintén szólva, kicsit unja az egészet.

– Nálunk maradhatnál néhány napig – mondta a férfi Andrisnak. – Igen, ez volna a leghelyesebb. Alaposan kipihennéd magad.

Andris a fejét rázta.

– Holnap már elindulok. Nagyon szeretném látni apuékat. Mennek Szolnokra vonatok?

– Mennek, hát persze – dűnnyögte a férfi. Odébb tolta a tányérját, és cigarettát kezdett sodorni.

Ebéd után az asszony kinyitotta a nagyszekrényt.

– Keresünk neked valami rendes ruhát, Andris. Ebben nem maradhatsz. Megfürdesz szépen és átöltözől.

A kisfiú elkomorodott.

– Nem akarok átöltözni – mondta. – Ne tessék haragudni, Magda néni...

– De hát – hebegett az asszony –, ez a ruha, ami rajtad van...

– Ebben akarok apuval és anyuval találkozni.

Csend támadt.

– Igen – szólt rekedten a férfi. – Én értelek. Hagyd csak, Magda. Igaza van.

Az asszony ijedten nézett rá, aztán a kisfiúra. Tétován becsukta a szekrényt.

– Legalább fürödj meg – suttopta. – Forralok vizet.

– Én meg addig összerakom a síneket – pattant fel Gábor, és átvágtatott a másik szobába.

Amikor Andris kiment fürödni, az asszony rémülten a férjére tekintett.

– Hogy fogjuk megmondani neki?

A férfi nem nézett rá. Az arca elborult.

– Majd – intett. – Egyelőre nem lehet.

– Ez borzalmas – suttopta az asszony.

A férfi megremegett.

– Mit sopánkodsz?

Kifordult a szobából, ingerülten becsapta az ajtót.

A fürdőszobából vízcsobogás hallatszott. Rövid habozás után kopogott és benyitott.

Andris vidáman lubickolt a kádban, nem szégyellte meztelenségét.

– Mikor fürödtél utoljára? – kérdezte a férfi, és mosolyogni próbált.

Leült a szennyesládára, s érezte, hogy nem tud a kisfiúra nézni.

– Nemrég – mondta Andris. – Az amerikai szanatóriumban mindennap fürödtünk. Gyönyörű, nagy fürdőszobák voltak. És volt egy nővérke, Maynek hívták. Nagyon szeretett engem. Ő fürdetett meg mindennap.

– És te nem szégyenkeztél? Nagy fiú vagy már.

– Nem. A lágerben sokat voltunk meztelenül. Amikor Fräulein Lise meg a doktornő megvert minket, mindig meztelenre kellett vetköznünk.

A férfi most sem nézett rá. Félt, hogy a vékony kis testen még nem hegedtek be a

sebek.

Rágyújtott.

– Hogyan jöttél haza?

– Felkapaszkodtam egy vonatra. Aztán egy másikra. Mindig olyanra, amiről tudtam, hogy hazafelé jön. – Elhallgatott egy pillanatra. – Én ugyanis megszöktem a szanatóriumból. Ki tudja, mikor engedtek volna el? Látni akartam már apuékat.

A férfi köhintett, zavartan nézegette a cigarettáját.

– A fenébe is! – mérgelődött. – No, nézd csak, ekkora finánclábat! Remélem, te még nem dohányzol...

– Egyszer már én is kipróbáltam – kuncogott Andris. – Elcsórtam egyet az amerikai őrmestertől. De nagyon csípte a torkomat a füst.

– Ó, te csibész! – dohogott a férfi, és csaknem kicsúszott a száját: „Mit szólna ehhez apád?”

Amikor Andris megfürdött és visszatér, a kisvasút sínei már körbefutották a szobát.

Gábor már nem érezte őt idegennek. Kék fürdőköpeny van Andrison, ami anyué, s bár anyu sietve felhajtotta az alját meg az ujját, Andrisnak mégiscsak a bokájáig ér. Apa szövetpapucsában csónakázik, és valami zöld kendőből pompás kis turbán van a fején. Igen, Andris most a régi. Igaz, nem emlékezett egész pontosan, milyen is volt azelőtt Andris, hiszen oly régen találkoztak, hogy csak valami homályos kép élt benne: de mégis biztos volt, hogy ez az igazi Andris, a régi, vicces Andris, akivel remek volt játszani.

Szerette volna, ha unokabátyja most majd elmeséli, hogy milyen volt rabnak lenni. Szólni azonban nem mert róla.

Andris pedig közben ezt gondolta: „Jó neked. Együtt lehettél az apukáddal és az anyukáddal. Sose kellett sírnod. Félned se kellett. Nem kellett félned Fräulein Lisétől, se a doktornőtől. Mit tudsz te erről?”

Szerette volna elmesélni, hogy milyen rossz volt örökké félni, s hogy kis híján meghalt azoktól az injekcióktól, amiket a doktornő a karjában meg a combjába szúrt. Lassanként megbénult volna, azután meghal...

De szégyellt erről beszélni. Különben is, milyen nagyképűség lenne! Hiszen ő is csak a szanatóriumban tudta meg, ahol May ápolta. Néhány bácsi beszélt erről egymás között, ő véletlenül hallotta, és eleinte sehogyan sem akarta elhinni.

„Mit tudsz te erről? – gondolta újra, kissé felnöttesen. – Szörnyen kicsi vagy még. Egy kis vakarcs. El se hinnéd, vagy bejvednél, és rosszakat álmodnál egész éjszaka, meg folyton bögnél. Erről csak apunak és anyunak szabad majd mesélni.”

– Gyere, játsszunk – szólította meg Gábor, és büszkén rámutatott a vasútjára. – Jó kis vonat, ugye? Igazi Märklin-vonat. Keresztapától kaptam.

„Ez német vonat – gondolta Andris és elszorult a szíve. – A német úgy mondják: Zug...!”

Kezébe vette az egyik teherkocsit. DR – ez volt rajta egészen apró betűkkel. Azokon az igaziakon is ez állt. Ajtajukra pedig nagy betűkkel rámeszelték:

ACHTUNG! NACH BERGEN–BELSEN!

Nehéz lett a szíve.

Amikor a vagonok felé terelték őket a rendező pályaudvaron, apát egyszerre szem

elől vesztette. Anya pillanatra sem engedte el a kezét. Két karjával magához szorította, és hátával védte a lökések, a taszigálások, a puskaütlegek elől. Egymást taposták az emberek. Lárma, jajveszékélés. Egy erős hang azt bömbölte: „*Ruhe!*” „Apu hol van?” – kérdezte, amikor felsodródtak a vagonba. Anya arcán vér szivárgott. Puha, erős karjával egyre csak magához ölelte. „Ő nem velünk jön – súgta. – Itt csak nők és gyerekek utaznak.”

Alkonyodott már.

Gábor négykézláb csúszkált a parkettán. Az állomást építette, figyelmes arccal rakosgatva egymásra a színes fakockákat. Nyelvét picit kidugta, szőke haja a szemébe hullott.

„Te persze azt hiszed, hogy az valami igazi állomás volt ott – gondolta Andris. – Várócsarnokkal, hordárral, vasutasokkal. Csak egy barakk állt a sínek mellett. Horogkeresztes zászló lengett rajta. És mindenféle szögesdrót volt. A szögesdrót előtt fekete ruhás katonák, kutyákkal...”

A bábuk után nyújt. Kiemelt közülük egy feketét, és a tenyerére állította. Szépen esztergált, apró figura volt.

„Halálfej vigyorgott a sapkájukon – gondolta. – *Hinaus! Hinaus!* Ezt kiabálták, amikor kinyitották a vagonajtót. Meg ezt: Schnell! Schnell! Rezesbanda játszott. A kutyák ugattak. Anyu leugrott velem a lépcsőről, és a háta mögé rejtett. Egyszer csak elénk toppant, ott magasodott egy fekete ruhás katona. Mindkettőnket kitépett a sorból...”

– Ide nézz! Nézz ide! – lelkesedett Gábor. – Ugye, szép kis állomás? Legyen tornya is?

Egy ódon, háromágú tartóban gyertyák égtek. Észre sem vették, amikor az asszony behozta, és a rádió tetejére állította.

– Nem hallod? – méltatlankodott Gábor. – Azt kérdeztem, hogy tornyot is építsek az állomásra?

– Nem, ne építs.

„Nem volt rajta torony – gondolta. – Egy másik házon volt csak torony. Az ott állt a sínektől nem messze. Karcsú kis tornyán szélkakas mozgott. Kéményéből állandóan dőlt a füst. *Bad* – gót betűkkel ez állt a kapuja felett...”

Az asszony rátett egy lapáttal a kicsiny vaskályhára. Vígan pattogott a tűz.

– Építs oda egy lapos házat – mutatta Andris. – Oda, a sínek mellé. Egy hosszúkás, lapos házat. Legyen tornya és tömzsi kéménye...

„Anyut oda vitték – gondolta. – A fekete ruhás kirántott minket a sorból, és anyutól el akart vinni. Anyu belém kapaszkodott és térdre esett. Mély hangon kiáltozott valamit. Két egyenruhás néni fölemelte, és beállították abba a sorba, ami a lapos, tömzsi kéményes ház felé kanyargott. Engem egy asztalhoz vezettek. Sok gyerek állt ott. Fehér köpenyes doktornő mosolygott rám. – »Ne félj, fiúcska« – szólt magyarul. Egy lóarcú, egyenruhás néni ült az asztalnál, az is mosolygott. Ő volt *Fräulein Lise*. »Anyukád most elment fürödni, aztán majd visszajön hozzád« – magyarázta a doktornő.”

Megizzadt a tenyere. Visszaállította a fekete bábút a többi közé.

„Nem kéne vonatozni – suttozta magában. – Ez rossz... nagyon rossz játék. Nekem is van otthon kisvonatom, de soha nem fogok játszani vele.”

– Kész van! – kiáltotta Gábor. – Elkészült a kis ház! Jól építettem? – A kéménye is jó, ugye?

Csakugyan ügyesen csinálta meg. Andrisnak el kellett ismernie. A ház lapos volt, hosszúkás, a kéménye tömzsi, a tornya karcsú. Szélkakas persze nem forgott rajta.

Lehajtotta a fejét. Haját rötre festették a kályha lángjai.

„Anyutól meg kell még kérdezni, hogy akkor miért nem jött vissza hozzám. Biztosan nem engedték, és engem csak becsaptak. Sírtam. A többi gyerekkel együtt sorba állítottak, és elindultunk a láger felé. »Nahát – zsörtölődött a magyar doktornő. – Ilyen nagy fiú, és mint valami böngőmasina...«

Neki kellett volna menni. Nekiugrani! A kezébe harapni...”

– Indul a vonat! – kiáltott Gábor. – Figyelem, figyelem! Indulás! Az utasok szálljanak be!

A kicsiny vagonok zsúfolásig teltek a bábukkal.

„Meg fognak fulladni – gondolta Andris – Egy öregasszony meghalt a kocsiban. Engem anyu fölemelt, hogy levegőt kapjak. A kis ablakon rács volt. A vonat szaladt. Tak-tak! Tak-tak! Talán napokig is szaladt... Nem volt sem enivaló, se víz. Száraz volt a torkom... »Vizet... – nyöszörögtem. – Inni akarok, anyukám!...« »Nemsokára megérkezünk – suttogetta anyu. – Nemsokára... És ott lesz sok víz... Még egy kis türelem.« Állandóan ezt mondta.”

Veríték ütött ki a homlokán.

Gábor megnyomta az indítógombot és füttyentett. A kis vonat elindult. Zakatolva futott körbe, kerekei kattogtak a váltókon. Tak-tak! Tak-tak!

Andris összeszorított szájjal, mozdulatlanul ült.

„Milyen furcsa! – csodálkozott Gábor. – Olyan az arca, mintha haragudna valamiért.”

– Te szeretnéd irányítani a vonatot? – kérdezte barátságosan. – Legyél váltóőr, jó? Ott van az a kis drót, azt kell jobbra vagy balra fordítani.

A vonat fürgén robogott. A kocsikban összevissza zöttyentek a bábuk.

Andris még mindig moccanatlanul ült. Ajka alig észrevehetően mozgott.

– Ne játsszuk ezt – suttogetta.

Gábor semmit sem hallott. Csillogó szemmel kiabált. A hangszórót utánozta.

– Figyele-em! Megáll a vonat! Állomás következik, tessék kiszállni-i-i!

Megnyomta a kezelőgombot, és a vonat lassított. Méltósággal gördült be az állomásra.

– Ne játsszuk ezt! – kiáltotta Andris és felpattant. – Nem hallod? Hagyd abba!

Sovány arca eltorzult, szeme fenyegetően villogott.

– De az utasoknak... – motyogta Gábor megszeppenten. – Az utasoknak ki kell szállniuk...

– Nem!

Andris a sínekhez ugrott, és teljes erejéből belerúgott az állomásba. Az építőkockák szerteröpültek. Aztán szétrúgta a lapos kis házat is, karcsú tornyával, tömzsi kéményével.

– Mit csinálsz? – Gábor rémülten meredt rá, és sírásra görbült a szája.

Andris egész testében reszketett.

A kis mozdony a falnak repült, és darabokban hullott a földre. Andris eltakarta az arcát, és sírva fakadt.

Az utasok kiszálltak a vonatból.

Demokratikus tej

Az állatkertben tejet mérnek. Állítólag békebeli, alig vizezett tejet, Novák úr. És originál amerikai szalmaszálat adnak hozzá – mondotta Weingruber Lajos ideiglenes segédházfelügyelő a Teréz körúti bérház aprófavá lőtt kapujában, s közben jelentősen rákacsintott a szőke, pisze orrú kisfiúra, aki egy pillanatra sem engedte el édesapja kezét.

– Honnan tudja, hogy vizezve van? – kérdezte barátságatlanul a szőke kisfiú édesapja, zömök, kerek képű férfi. – Hátha egyáltalán nincs is vizezve? Miért beszél maga itt összevissza?

Az atlétatermetű segédházfelügyelő megigazította kanárisárga csokornyakkendőjét, amelyet épp a minap kapott egy svájci segélycsomagban, és elnézően mosolygott.

– Vizezetlen tej? – csóváltgatta a fejét. – Még hogy Magyarországon, kérem? Itt, kérem, ahol Árpád óta mindenki vizes tejen nőtt fel? Ez üzlet, tetszik érteni, *seft!* A háború előtt tudniillik hatósági tejellenőr voltam...

Szép, napsütéses reggel volt. A szemközti házon, dr. Janda magánnyomozó hatalmas cégtáblája alatt, bordó szőnyeg függött. A szőnyegre kartonból kivágott, otromba betűket tűzködtek:

ÉLJEN AZ ELSŐ SZABAD MÁLYUS !!

– Azok odaát megtanulhatták volna a magyar helyesírást – dohogott a szőke kisfiú édesapja, és hosszúkás, szopókás, orosz cigarettával kínálta a segédházfelügyelőt. – Tudja maga, mit kapott a bori munkatáborban egy Grünfeld nevezetű, óbudai dekoratőr, aki valami ünnepi transzparensten nőneműsítette a Führeert?

– Az SS gyűlölte a slendrián munkát, azt meg kell adni – bólogatott Weingruber Lajos. – Nálunk, Auschwitzban legalábbis Wehrmacht-szappant főztek volna ebből a Grünfeldből.

Lassan haladtak a zsúfolt Körúton. „Tejet fogunk inni” – gondolta a szőke kisfiú. Édesapja kezét szorongatta, és nagyon megilletődött volt. Éjszaka alig hunyta le a szemét, s már korán reggel talpon volt, olyan izgatottan várta ezt a napot. December eleje óta, mikor édesanyjával leköltözött a légópincébe, először vitték hosszabb sétára. Méghozzá éppen az édesapja, aki csak nemrégiben jött haza, s aki különben is megígérte, hogy most már örökké vele marad, és nem megy többé semmiféle munkatáborba. Apával a legjobb sétálni. Azelőtt borzasztó sokat csavarogtak kettesben. Rósejbnit vásároltak zacskóban az Oktogonon az Ilkovicsnál, kísétáltak a Ligetbe hintázni, felültek az angolparkban a repülőre meg a dodzsemre, csónakáztak a városligeti tavon, de még az is megesett, hogy a hídról célba köpdöstek a tóba; ha pedig elfáradt, apa felültette a nyakába és úgy kóboroltak keresztül–kasul a városon. A Kőműves vendéglő előtt mindig planétát vettek. Ott állt egy ember az Aradi utca sarkán, a vállán zöld kakaduval. Ez a kakadu egyszer húsz fillérért megjósolta neki, hogy ha felnő, roppant gazdag lesz, és nem kell többé zongorázni tanulnia, amit a

legjobban utált a világon.

Sajnos, most sem a Kőműves vendéglőt, sem a planétás embert nem találta. A vendéglő helyén kiégett boltívek, üszkös falak meredeztek, a planétás ember standján meg néhány toprongyos alak tűzkövet és használt svájci órákat árult. Egy amerikai katonatiszt, arcán bárgyú vigyorral, szorgalmasan fotografálta őket.

Az úttest tömve volt emberekkel. Táblákkal, piros zászlókkal vonultak, és torkuk szakadtából énekeltek. „Olyan, mint a Szent István-napi körmenet – gondolta a szőke kisfiú, mert édesanyja elvitte egyszer erre a körmenetre. – De ott mindenki szörnyű illedelmesen megy, sírósan énekel, és folyton keresztet kell vetni. Ezek itt vidámak és jó nagyokat ordibálnak...”

– Mi is beállunk a felvonulásba – mondta az édesapja, és megszorította a kezét. – Aztán meg elmegyünk az állatkertbe, és tejet iszunk.

– A majmokat is megnézzük? – kérdezte a kisfiú.

– Majmok most nincsenek az állatkertben, fiacskám. Szálasi Ferenc gázkamrába küldte valamennyit, mert az volt az érzése, hogy őket utánozza.

A kisfiú nevetett. Jól tudta, ki Szálasi Ferenc, és azt is tudta, mi a gázkamra. Édesapja fontosnak tartotta, hogy tudja.

Az Oktogonon beálltak a menetbe, és Weingruber Lajos rögtön kieresztette a hangját: – Minden nyilast kötélre!

„Mi is ordibálunk – gondolta elégedetten a kisfiú. – Csak kár, hogy nincs zászlónk.”

Karcsú, sötét hajú, fiatal nő haladt mellettük a sorban. „Nagyon szép néni – gondolta a kisfiú. – És két zászlója van.”

A nő rámosolygott és megkérdezte:

– Te nem akarsz lengetni, kisfiú? – Azzal egy piros papírzászlót nyomott a kezébe.

– Köszönd meg szépen a néninek – szólt atyai hangon Weingruber Lajos, és elbűvölően mosolygott. – Egyedül van a kisasszony? Meghívhatnánk egy pohár tejszót az állatkertbe?

– Szalmaszálat is adnak hozzá – mondta a szőke kisfiú.

Nagyon hálás volt a zászlóért, és fölötte elégedett, hogy ilyen szép, fiatal nénival beszélgethet. A Szent István-napi körmenetben csupa undok, kövér asszony volt körülötte, akik menten vasvillaszemet meresztettek, ha megszólalt.

– Apukám azt mondta, hogy nem lesz víz a tejszóban.

– Én még vízzel se szeretem. Utálom a tejszót – mondta a fiatal nő, és lesimította a kisfiú haját, amely hátul, a forgóján makacsul felágaskodott. – Meg különben is, tudod, nagyon elfoglalt vagyok ma. Sok helyen kell föllépnem.

– Hová tetszik föllépnem? – csodálkozott a kisfiú.

A nő nevetett. – Azt hiszem, valami asztalra. Versekot fogok szavalni.

– Szóval a kisasszony művésznő – bólogatott Weingruber Lajos, és nem tudni, miért, sárga csokornyakkendőjét babrálta. – Én nagyon kedvelem a költészetet. Ha megengedi, mi is meghallgatnánk, és utána mégiscsak innánk együtt egy kis tejszót. Állítólag még fizetni sem kell érte. Képzelteri, micsoda újfajta minőség...

– Sokat fecseg maga, Weingruber – szólalt meg bosszúsán a kisfiú édesapja, miután a fehérblúzos nő elbúcsúzott tőlük. – Vegye tudomásul, hogy ki nem állhatom a destruktív pasasokat.

A Vörösmarty utca sarkán, a lámpavason, szalmabáb alakjában Hitler Adolf vezér

és kancellár lógott. Weingruber Lajos széles vállára ültette a kisleányt, hogy le ne maradjon a látványosságról.

– Hát Horthy? – méltatlankodott valaki. – Horthy hol van? Spórolnak a lámpavasakkal?

Egy zsirárdikalapos, hátizsákos öregúr a sétányra mutatott, ahol nagy kupac hamu feketélt.

– A főméltóságú úrnak ott gyújtottak alá. Csudára büzlött, mert nedves volt a szalma.

A mellékutcákból is áradtak a felvonulók. A zászlókkal, szőnyegekkel, virágokkal feldíszített házak ablakaiból lelkesen integettek. A járdát mindkét oldalon ellepték a kíváncsiskodók.

– Gyertek velünk! Gyertek velünk! – A menetben végighullámzott a kiáltás.

A kisleány látta, hogy egy vadászkalapos úr mérgesen fület mutat, s erre a mellette állók az orráig húzzák a kalapját.

A kisleány szívből nevetett. Az orrán napsugár táncolt. Egy tagbaszakadt vöröskatonára rávigyorgott, és fél marék csokoládét tömött a szájába.

– Nicsak, Novák úr! – szól örvendezve ekkor valami vékony hang. – Hát maga él? Maga is megúsza?

Egy incifinci, keskeny ember furakodott melléjük. Foszladozó, rózsaszín női pulóvert viselt, törött szemüvegét cukorspárgával kötözte a füléhez.

A kisleány édesapja a homlokát ráncolta. Széles arcán cseppnyi derű sem látszott.

– Honnan ismer maga engem?

– Jaj, hát a Lager Heidenauból! – lelkesedett az incifinci ember. – Kutatom a bajtársak címét, hogy csináljunk egy kis összejevetelt. Nem emlékszik rám? De arra a marha Battovány főtörzsre csak emlékszik! Egymás mellé kötött ki minket a placcon...

– Aha, valami rémlik... – A kisleány édesapja sötéten mosolygott. – No jó, de mit akar ezzel? Szervezzünk lágerbankettet? Találkozás minden húsvétkor a Gundelnél? A tablót majd elküldjük Battovány főtörzsnek?... Menjén a fenébe!

A keskeny ember zavartan habogott. – Maga kommunista lett, Novák úr?

– Rühellem ezeket a féleszüeket – mondta a kisleány édesapja, amikor az egyre dagadó tömeggel együtt tovább sodródtak. – A Lager Heidenauban töltött szép napok... Meg kell örülni! Ezek tíz év múlva nosztalgikus könnyekkel fognak visszaemlékezni az egészre. Battovány főtörzs, a szadista barom kedélyes, ámde kissé bogaras szivarra szelídül majd, akár csak Pirók tanár úr a Bulyovszky utcai főreálból... No, adja át a fiamat, Weingruber. Most én cipelem egy kicsit.

Hallgatagon lépkedtek. A szőke kisleány szepten pislogott. Édesapja nyakába kapaszkodott, picikét cibálgatta a fülét, és azt gondolta: sokkal jobban lovagoltat, mint Weingruber bácsi. Csak azt nem értette, hogy mitől lett egyszerre olyan haragos.

– A nővéremet meg az öcsémet füst formájában kieresztették egy kéményen – mondta rekedten az édesapja. – Érti, Weingruber? Valahol a légkörben szállingóznak, vagy mint a korom lerakódtak a háztetőkre. Én meg túléltem.

Weingruber Lajos nem szólt. Fejjel magasabb volt a kisleány édesapjánál. A cipője orrát nézte.

– De ha már túléltem, nem felejték. Mérget vehet rá, Weingruber, hogy harminc év múlva sem fogok felejteni. Ha úgy tetszik, ez az én magánügyem. Semmi kedvem még egyszer ártatlannak lenni. Ért engem? Pokolba az ártatlansággal!

„Mérges – gondolta a szőke kisfiú –, nagyon mérges. Amikor hazajött, akkor sokat sírt a testvérei miatt.” Ő már egyikükre se tudott visszaemlékezni. Se Gyuri bácsira, se Vera néniére. De riadtan bemenekült a másik szobába, amikor látta, hogy apa ott ül az ebédlőasztalnál, és arcát kezébe temetve hangtalanul zokog.

– Apa – suttozta most. – Legyél vidám...

Igen, körös–körüli minden olyan vidám! Harsány és színes. És micsoda pompás tavaszi illat... Még trombitálnak is. Nini, egy egész rezesbanda fújja a Köröndön! Fehér csacsi van a nagydob elé fogva. A karmester valóságos portástábornok, sok aranyujtással a ruháján és a nadrágvarrásán piros csíkkal.

A tér közepén, egy pompázatosan feldíszített májusfa körül, nagy kört alakítva táncoltak.

– Apu, nézd! Apu, ott a néni... – kiáltott fel a szőke kisfiú, és izgalmában majdnem lepottyant édesapja válláról.

Egyszerre körös–körüli csönd lett.

Egy kimustrált asztalon ott állt a fehér blúzós, fiatal nő, és szavalni kezdett. Fénylő, mély hangja betöltötte a teret:

Sohse hull le a vörös csillag...

„A vörös csillag – gondolta a kisfiú. – Amit az orosz katonák a sapkájukon hordanak...” Torkában zakatolt a szíve. Oldalt a Pálffy-szobor előtt hatalmas arckép emelkedett a fejek fölé.

– Látod? – suttozta a kisfiúnak édesapja. – Ady Endre. Ő írta ezt a szép verset...

A szavalónő széttárta mindkét karját, és a kisfiú úgy érezte, most egyenesen őrá néz a hatalmas tömegben.

*Vörös csillag, ragyogj és trónolj,
Mióta ember néz az égre,
Vörös csillag volt a reménye!*

A zászlók a magasba emelkedtek, mindenki bömbölt, harsogott, éljenzett. A szőke kisfiú is magasra tartotta piros zászlócskáját, és vékony hangon felkiáltott:

– Éljen a vörös csillag! Éljen! Éljen!

A zenekar az *Internacionálét* játszotta. A tömeg vigyázzállásba dermedt, a fejeikről leröpültek a sapkák, kalapok. Sokat fölemelték ökölbe szorított kezüket.

*Völker, hört die Signale!
Auf zum letzten Gefecht!*

Weingruber Lajos németül harsogta. Sváb volt, énekelni kizárólag németül énekelt. Auschwitzba mindazonáltal azért került, mert Pilisvörösváron se németül, se magyarul nem volt hajlandó elénekelni a *Horst Wessel-Liedet*. Ezzel szemben kifogástalan főnémet akcentusban *Drecksau*nak titulálta a Führert, s csakis kilencvennyolc kilójának és igen vastag csontjainak köszönhetően, hogy az egész Volksbund-nagygyűlés sikertelenül próbálta agyonverni.

A szőke kisfiú mit sem tudott erről. Az óvóhelyre, ahol édesanyjával erdélyi menekültekként húzódtak meg, egyik este halálfejes sapkájú katonák rontottak be. Miután Löffler Mór, bujkáló könyvügynökkel elszavaltatták Goethe *Über allen Gipfeln* kezdetű, közismert költeményét, népes családjával egyetemben agyonlőtték a hátsó

udvaron.

Weingruber Lajos észrevette a kisfiú szemében ülő rémületet, és hirtelen elhallgatott. Lesütötte a szemét, s teljesen céltalanul kotorászni kezdett a zsebében.

– Akartam neked adni valamit – dünnyögte. – Matricát... De hová is tettem?

– Nem kell! – kiáltotta éles hangon a kisfiú.

A menet tovább hömpölygött. Egy mérgesen berregő, ásatag teherautón cigánybanda húzta. A teherautó után két gebe stráfkocsit vontatott. A kocsit meglepő felirat díszítette.

DEMOKRATIKUS SÖR

– Az apátokat – mondta egy dühös hang –, nincs is csapolt sör! Mese az egész!

A szőke kisfiú szeme kerekre nyílt. A következő kocsiról ugyanis pompásan kifestett bohócok integettek. Igazi, hamisítatlan bohócok, színes köntösben, vakító rézgombokkal, papírsüveggel. A főbohóc üstdobot püfölt, és időnként csókot dobott a felvonulóknak. Hatalmas pocakján tábla fityegett:

NEM VAGYOK AZONOS GÖRING HERMANN-NAL!

„Cirkusz is van már – gondolta lelkesen a kisfiú. – Aput meg kell főzni, hogy vigyen el. A szünetben majd virslit eszünk tormával, mint régen...”

A magasból röpcédulák hullottak. Megvillant rajtuk a sarló és kalapács. A röpcédulákat kamaszok szórták, akik egy rügyező fa ágán kapaszkodtak.

– Éljen! – rikoltozták fáradhatatlanul. – Éljen a Kommunista Párt!

Egy kopasz úriember, akit átható kölniszag lengett körül, megtorpant a sorban, és dühösen megfenyegette őket. Weingruber Lajos megfogta kabátján a gombot, és udvariasan megkérdezte, nem volt-e véletlenül keretlegény Albertirsán.

– Biztos, hogy az volt – legyintett aztán, és undorral elhajította a kabátgombot. – Hasba kellett volna rúgni. Micsoda bűz...

– Eredeti Chat Noir – állapította meg a kisfiú édesapja. – Szerintem inkább illatszerspekuláns az ipse. Kár, hogy nem rúgta hasba.

– Luftballonok! – ujjongott fel a szőke kisfiú. – Apu, nézd! Igazi luftballonok!

Már a Hősök terén voltak. Száz meg száz léggömb libegett a tér fölött. A kisfiú, bármerre forgatta is a fejét, mindenütt hullámzó, integető tömeget látott. A zászlók ismét magasra emelkedtek. A Múcsarnok felől dupla fedelű repülőgép bukkant elő, s alacsonyra ereszkedve, berregő tiszteletköröket írt le. Vörös és piros-fehér-zöld zászló lobogott rajta.

Pattogó, vidám zene harsogott. A sorok itt már egészen összekeveredtek. Megszámlálhatatlan felirat, jelszó, tábla mindenfelé. „Köszöntjük a földreformot!” „Arccal a vasút felé!” „Lakat alá a feketézőkkel!” Egy óriási, vörös drapériára festett feliratot öten cipeltek:

ÉLJEN AZ ÚJ VILÁG!

A szőke kisfiú átölelt édesapja nyakát, és hirtelen megtelt a szeme könnyel.

– Ugye, most már mindig, mindig jó lesz, apu? – kérdezte elfúló hangon.

– Hát persze, te csacsi – nézett fel rá az édesapja.

– És ugye... te most már mindig velem maradsz?

– Mindig, persze, hogy mindig. Hiszen mondtam már neked...

– De most is mondjad!

Weingruber Lajos szeme sarkából figyelte a kisfiút. Az arcát kémlelte, majd félszegen megsimogatta.

Aztán a múzeum mellett az állatkerthez értek. Errefelé is nagy tömeg hullámozott. A fűvön sütkérezők heverték, a Gundel előtt igazi felhőcukrot lehetett kapni, sőt törökmézset meg cukrozott mandulát is. Az állatkert bejáratánál ott állt a demokratikus söröskocsi a felpántlikázott gebékkel, valamint egy teljesen szétlőtt horogkeresztes tank, tornyán zászlókat, szalagokat lobogtató gyerekekkel.

– Az állatkertben tejet adnak! – ordították kórusban.

A szőke kisfiú hirtelen a földön találta magát.

– Most szaladjunk – mondta édesapja, és erre mind a hárman futásnak eredtek.

„Hátha nekünk nem is jut már” – gondolta ijedten a kisfiú.

A két erős kéz, jobbról Weingruber úré, balról az édesapjáé, felkapta, és ő vígan kalimpált, fickándozott a levegőben. „Anyu nem fogja elhinni – kuncogott magában. – Nem... nem hiszi majd el, hogy tejet ittunk.”

Egyszer csak ott álltak a kanyargó, hosszú sorban, amelyet puskás, nemzetiszín karszalagos rendőrök igazgattak. Mindez nagyon izgalmas volt.

Aztán megitták a tejet, méghozzá kiszippantották a pohárból szalmaszállal, ami Weingruber úr szerint originál amerikai volt, és elégedetten nézegették egymást.

– Phú! Ez jó volt – dűnnyögte Weingruber Lajos, és akkorát sóhajtott, hogy majdnem elfújta az elefántházat.

– Neked is ízlett? – kérdezte a szőke kisfiút az édesapja. – Ez ám demokratikus tej – és vidáman hunyorgott. – Igazi, demokratikus tehát...

A kisfiú szipákolt, és titokban megtörölte kissé nedves orrát. A tej jó volt, homályosan emlékezett rá, hogy ivott már ilyet. Valamikor réges-rég, még a légópincés idő előtt. Az ízére nem emlékezett, de a színére igen. „Csak az a kár, hogy anyu nem fogja elhinni – gondolta újra. – Miért olyan lusta, hogy nem jött el velünk?”

– Érdekes – mondta tűnődve Weingruber Lajos, amikor ismét elindultak, és meghatottan pislogott. – Talán kijöttem már a gyakorlatból, Novák úr... de esküszöm, ez a tej nem volt vizezve. Hát mégis új világ lesz, mondja?

II.

Mezei illat

7 NOVELLA KAMASZOKRÓL SZERELEMÉRŐL

(Szilvia)

Szilvia a harmadik emeleten lakott
Az ajtajuk a keskeny körfolyosóra nyílt
Hátul, a sarokban, a cselédlépcső mellett
Nem járt még iskolába, mint ahogy én se még
A háború utáni első tavasz volt az
A legszebb tavasz, melyet valaha megéltem
Mindig meglestem Szilviát, hol az udvaron
A porolónál, amelyen lógázni szoktunk
Hol a lépcsőházban, az egyik fordulóban
Hol meg a rommá lőtt kapualjban, s ilyenkor
Boldogan megcibáltam a két kis varkocsát
Melyekbe búzavirágkék masni volt kötve
Már Szilvia arcát nem tudom fölidézni
De szőke varkocsait s a kék masnit – igen
Meg azt is, milyen jólesően meleg érzés volt
Leskelni utána, s meghúzgálni a copfját
Így telt el s jól telt el a tavasz és az a nyár
Egyszer aztán, mikor ott állt az üres gangon
Tárt ajtajukban, a verdefényben lekváros
Kenyerét majszolva, és én odatrappoltam
Hogy a várva várt varkocscibálást megejtsem
Előszobájuk sötét mélyéből kiugrott
A mamája, és nyomban lekent két nyaklevest
„Nesze, te kis csibész, most majd elmegy a kedved!”
Jókora két pofon volt valóban, még ma is
Emlékszem, hogy a fülem csak úgy csengett belé
De bárhogy fájt is, nem sírtam el magam mégsem
Csak álltam égő arccal, némán, meglepetve
Lelkemig megszegyenítve, és sehogyan se
Fért a fejembe, hogy vajon miért is bűn az
S miért büntetendő, hogy szeretem Szilviát

Betlehemi menet

A templomból indulnak el.

„Krisztus Jézus született, örvendezzünk, – s néki örömeinket zengedezzünk –
Dávidnak véréből, tiszta szűz méhéből – született Krisztus nekünk.”

Feketéllik az utca az emberektől. Gyűrűző, hosszú folyondár, talán magáig, a neonfényű Galaktikáig is elnyúlik. Lehorgasztott fővel vánszorognak. Jó kabátú és rossz kabátú emberek. Fénytelen szemmel éneklük a monoton zsoltárokat. Legelöl a pap megy. Beretvált, magas ember, szegletes állú, mint az ökölvívó. Sima jeleket húz kezével a levegőbe. Utána a zászlót viszik. Sárga brokátzászló, az, aki cipeli, alig látszik alatta. *Iesus Hominum Salvator*, ez van a zászlóra írva. Közepén hímzett aranykereszt, de a kereszt nem szép, egyik ága hosszabb a másiknál. A pap lassan lépked, olykor a házakra pillant, ahol sorra nyílnak az ablakok és kíváncsi fejek bukkannak ki. Átszellemült arccal keresztet vetnek, mások a párkányra könyökölnek és vigyorognak. Valahol dzsessz harsog. Idegesítő, heves ritmus. Riadtan röppennek fel a verebek. A kispapok ujjain szentelttartó billeg, de a füst nem látszik. Bekapja a hideg. Mert cudar hideg van, karácsony táján nem szokott ilyen hideg lenni. A szusz is mintha jéggalacsinná válna és csillagmódra a földre potyogna.

„Krisztus Jézus született, örvendezzünk.”

Hátrább már összegabalyodnak a szép kilences sorok. Hátul a rosszkabátosok mennek. Füles sapkát és otromba kesztyűt hordanak, kezüket sűrűn összecsapkodják, mert facsarja a hideg. Káromkodnának, de processzióban azt mégse illik. Itt, hátul nem énekelnek, nincs kedvük énekelni, rózsafüzér sincs mindegyiknél. Kenyérre meg cipőre kell a pénz, nem rózsafüzérre. Már imákra se nagyon emlékeznek, inkább beszélgetnek szép csendesen. A szomszédok összemelegednek – az asszonyok nagyon hamar. Az asszonyok szemében mindig több a ragyogás.

– Első találkozásom óta mindig eljövök a körmenetbe – szól az egyik. – Templomba nem igen jutok el, de ide muszáj eljönni.

Körülötte rábólintanak, maguk is ezt mondják.

– Az én uram pogány – panaszolja a másik. Piros arcú, mint a dinnye bele. – Ilyenkor mindig összeveszünk. Bezárja a lakást, nehogy elszökjek...

Kis hegyeseket kaccant. Párás szájából gömbölyű csillagok szikráznak.

– Pogány az...

– No hiszen! – suttog egy kövér hang. – Csinálná csak velem az enyém... a lelket kiráznám belőle...

Nevetgélnek, jókedvűen bökdösik egymást. Előttük az ősz hajú öregasszony hátrafordul.

– Csend legyen, asszonyok, ez nem május elseje!

Nagy megvetéssel mondja és szándékosan hangosan, messzebb is hadd hallják: ez nem május elseje. Csakhogy ezen megint nevetgélniük kell. Május elseje? Jaj, hogy lenne ez május elseje? Egy bakfis felbátorodik, halkán fütyülget.

– Május elsején ám ingyen sört is adnak...

Most már hiába gyömködik a szájukat, kipuffan a csengő nevetés. A sor szélén a sovány férfi bosszús szemmel vág feléjük, mormol a foga közt. A lánynak kigyúl a képe, majd' elsüllyed ijedtében. Mukkanni se mer többet. Mellecskéi riadtan

labdázódnak kabátja alatt.

Énekelnek.

„A szüzesség lilioma kivirágzott – megtermé a mennyei szép virágot – a kegyes kis Jézus minékünk meghozta – születvén, a váltságot.”

Síneken mennek keresztül. Áll a villamos, leáll a forgalom. A rendőr zöldre vált, unott tekintettel bámulja őket. Az emberek a sorban szedik a lábukat. Talpuk alatt sikong a fagyos hó, dér virágzik a fejükön.

– Ezt a sokaságot kéne megmutatni az elvtársaknak – mondja egy úrféle, a sarkon ácsorgók közül.

De a többi sötéten hallgat. Ki tudja, ki mit gondol magában? Van, aki a lábak alá serecsint.

Az asszonyok hallgatnak. Konokul maguk elé néznek, szájuk sarkába keserű ránc szalad. Egy vékonyka asszony borzong. Madonna arcú Mária. Alig látszik, hogy viselős. Férfiszem talán meg sem látná rajta, de asszonyok előtt ilyet nem lehet titkolni. Mindnyájan körül fogják, a széltől is óvják.

– Nem lett volna szabad eljönnie...

Az öregasszony megint hátrafordul. Fehér haját szétborzolja a hófúvás.

– Hányadik hónap? – kérdezi.

Az asszony röstelli magát, ennyi sok ember előtt. Földre sűti a szemét.

– Nyolcadik.

– Bátran jöhet. Én is jöttem nyolcadikban.

Az asszonyok morognak, torkig vannak a vénasszonnyal.

– És ha rosszul lesz?

– Jézus oltalmazza.

És felemeli az ujját bizonyosságul.

Nem felelnek vele. „Fújd fel magad, vén kóró!” – gondolják cinkosan és összevillan a szemük. De tartják a szájukat. Csak a legidősebb vágja oda dacosan:

– Akkor se kellett volna eljönnie. Ilyen ördögűző hidegben.

Az asszonyka szaporán bólogat. Már ő is bánja.

– Csak az uram meg ne tudná.

A többiek hallgatnak.

– Egyedül van?

– Anyám is itt van valahol – magyarázza az asszonyka. – A tisztelendő után megy. El kellett jönnöm vele, mert... az elsőnél nem mentem...

Megáll, a derekához kap, sírás buggyan ki a szája szélén. Az asszonyok csitítják, támogatják. Tudják, már mire gondol. Sejtik már.

– Az elsőt is télen hordtam... de az uram megtiltotta, hogy eljöjjek...

A széllel meg a sírással birkózik egyszerre.

– De akkor nem jöttem el, és anyám megmondta a halott születést...

Elöl felharsan az ének.

„Szűz Mária e világra nekünk szent fiát hozá –, a jászolban fekszik, ki mennyet és földet alkotá.”

Az asszony kezébe temeti arcát és felzokog. A tetőről porhavat seper a szél. Íztelen csillámfelhő borítja el szemük–szájuk.

„Aki hozzánk irgalmasságából szent fiát küldé –, hogy a bűnös és gyarló embert üdvözítené.”

Beharapott szájjal zokog az asszony, könnyei alatt apró kelyhek nyílnak a havon. Tompán, lélektelenül zokog, ökleivel a levegőben hadonászik. Már mindenki feléje fordul, az előtte haladók püsszegnek, de az asszony nem hallja őket. Vékony szája szederjessé válik, szeme tág, mint az abortáló köldök, tágul, egyre tágul, teste elpetyhül, alig tudják már az asszonyok tartani.

Egyszerre felsikolt és olyan puhán terül el a hóra, mint egy szelíd bárány.

„A jelt, melyet letek: jászolban egy gyermek, – ott fekszik a szénán, hódoljuk meg méltán.”

– Teremtőn! – kiáltják elfehérült hangon az asszonyok. Letérdelnek mellé, vércseként sivítanak.

Egy postás fut oda, meg sokan a báméskodók közül.

A menet énekelve imbolyog tovább Betlehem felé.

1958

Kavicsok és csillagok

A fiú meg a lány a füves halmon hevernek. Meleg éjszaka van, odafönn tenyéryi felhő se lebeg, csak a hold verejtékezik, meg a csillagok. Szürkület óta itt üldögélnek, ropog alattuk az elszáradt fű, mezei szag dől. A lány egész este hallgat. Szőkén, gögösen. Elfordítja a fejét, a távolba néz, ahová a fiú nem tudja követni. Fölveti az állát, magasra húzza a szemöldökét, haja a homlokába csigázik, de nem simítja félre. A fiú pedig szüntelenül beszél. Csillog a szeme, csillognak a fogai. Tompa mély hangon beszél, rekedtes a nevetése, sehogy se illik sápadt, vékony arcához. Mindenről tud mesélni, a telepről, az emberekről, a fákról, a susogós jegenyékről. De a lány nem olvad fel, másfelé jár az esze, csak néha vet a fiúra egy-egy unott, bosszús pillantást. Akkor se szól, amikor a fiú magához kapja és megcsókolja. Rövid a csók, a lány mindjárt kiszakítja magát az ölelésből, könyökével hevesen a fiú orrába vág. Nagyon fáj, és sokáig sajog utána. A fiú azonban keresztülmosolyog a könnyein, hanyatt vágja magát a fűvön, és hahotázik. Tompán, jóízűen.

A lány a térdére húzza a szoknyáját, ellenségesen néz rá.

– Mit nevensz, bolond?

A fiú alulról pislog az arcába. Aprókat hunyorít, csücsöríti a száját. Aztán elkomolyodik, a homloka megfelhősödik, redőkbe szalad, csak a szeme marad frissen nevetős. Leszakít egy hosszú fűszálat, a szájába dugja.

– Arra gondoltam... – mondja, aztán egyszerre megakad, halvány mosollyal figyel a lányt. – Ha egyszer elköltözünk innen a piros balkonú új házakba, ugye eljössz hozzám?

Szája sarkába nyomja a fűszálat, a derengő mosoly szélesre nyílik a száján.

Az lesz ám csak az igazi éjszaka! Fürdőszoba, hangulatvilágítás, nyolc hónapi részletre kétszemélyes szelón...

A lány hátrább csúszik, megvetően villog a szeme, és foghegyről veti oda.

– Jó is volna, mi?

A fiú csodálkozva néz rá. Aztán hasra fordul, a levegőben kalimpál a lábával. Öklére támasztja az állát, ujját a gőzölgő, meleg fűbe dugja.

– Jó – mondja csendesen –, nagyon jó volna.

Ismét elfogja a lelkesedés, szélesen kitárja a karját, mintha megint a lányba akarna kapaszkodni, csillognak a szemei, és akkorát rikolt, hogy megpeccen felettük a sürgönydrót.

– Hej, te – markol izgatottan a lány karjába. – Azon az éjszakán mindegyik csillag kigyúlna, és hogy ragyognának!... Te, láttál-e már csillagot ragyogni?

A lány eltolja magától a fiú kezét, a száját biggyeszti.

– Ki nem látott olyat?

De a fiú megint mellé csúszik, szinte rádül a meleg vállára.

– De úgy... istenigazából. Dehogysis láttál, frászkarikát láttál. Köd után mindegyik csillag előbújik... Megfürödtek a ködben, és akkor úgy ragyognak, mint eső után a színes kavicsok.

A lány csodálkozik.

– Színes kavicsok?

A fiú diadalmasan nevet. Már kíváncsi rá! De ezt ugyan mástól meg nem tudja. Ezt csak egyedül ő tudja. Ez az ő titka.

– Elmondjam-e? – kérdezi incselkedve.

– Ó, nem halok bele – von vállat a lány. – Hallottam én már különbeket is.

A fiú hunyorog, nevetés az egész arca.

– Ennél ugyan nem – súgja. – Látod a csillagokat? Mindegyik egy színes kavics. Amikor az ember szerelmes, ilyen kavicsokat gyűjt, aztán ha vége a szerelemnek, felhajtja a csillagok közé.

Megint nevet, feje lecsúszik a lány válláról, hanyatt dül a fűvön. A lány lehajlik hozzá, kihúzza a szájából a fűszálat.

– Sose vagy komoly – mondja szomorúan.

A fiú a szemébe néz, kutat benne valamit, ábrándozik.

– Mennyi kavicsom volt! Zöld, lila, vörös meg szőke...

Kitárja a karját az égbolt felé, a csillagokon billegtetni az ujját.

– Ott vannak. A zöld, a lila meg a vörös...

A lány könnyű szorongást érez. Ő is fölfele néz. Nevetni kellene ezen a bolondságon, de csak ideges, könnyű hangocskák bukkannak ki belőle.

– Hát a szőke?

A fiú most nem néz rá. Sokáig hallgat.

– Az nincs ott. Azt nem hajítottam fel.

A lány ránéz. Egyszerre megzavarodik a tekintete, elfordul, megint odébb csúszik. Mereven bámul maga elé. Szégyelli magát.

– Te jó vagy – mondja csendesen. – Csak olyan bolondos. Miért vagy ilyen?

A fiú nem felel, a tücsökciripelést utánozza.

– Bolondos vagyok... Bolondos vagyok...

A lány kicsiket liheg, nehezen nyomja ki magából a szavakat.

– Szégyellnék veled végigmenni a telepen.

A fiú most sem mond semmit. Ciripel, tenyerével eltakarja a száját. A szeme homályosan fénylik. A lány az ölébe ejti a kezét, fázósan összehúzza magát.

– Ma szerelők voltak itt. Új drótot fűztek a póznákra. Sarkantyús bakancsban másztak a magasba. Az egyik, az nagyon nézett, állandóan csak engem nézett. Göndör hajú, barna fiú volt.

Hallgat. Lehúzza meztelen válláról a kendőt, a kezében morzsolgatja.

– Aztán felmászott ott arra a rúdra, és forgott rajta. Forgott, míg bele nem szédült. Azt mondták, hogy az a nagykelep, és hogy nekem csinálta...

A fiú elveszi a kezét a szája elől, előrehajolva bámul a lány arcába.

– Nagykelep? Minek az neked?

– Nem tudom. De tetszett.

A fiú bólint, visszaereszkedik a föbe. Feje alatt összefonja a kezét. Füttyölget. Hosszúkat, élesek, mint a csíz. Aztán hirtelen izgatottan felül, megfogja a lány meleg karját.

– Te bolond, én az édig hajítom a kavicsokat. Amit odafönn látsz csillagot, azt mindet én hajigáltam fel. És neked többet ér az a mutatvány, mint az én köveim?

A lány lehajtja a fejét, nekidül a fiúnak. Benneszorul a lélegzet, csak bólintani tud.

– Többet. Amit te mondasz, az nem igaz.

A fiú elengedi a karját, odébb húzódik. Hallgatnak. Sokáig, keserűen.

Aztán a fiú szilajon felkacag, talpra ugrik, és hosszúkat szökkenve rohan le a halomról.

A lány is felugrik, szorongva néz utána.

– Feri!

Vállára kapja a kendőt, siet utána. Aztán már fut. A fiú sarkában jár, de nem éri utol. Hallja a zihálását, látja, hogy ledobja magáról a kiskabátot, és a markába köp.

– Állj meg!

De az nem hallgat rá. Talán nem is hallja. Szökken egyet, összezsapja a tenyerét, aztán felugrik a rúdra. Fújtatva, szuszogva felhúzódkodik, nekiveti hasát a rúdnak. Egy grimaszt vág, majd széles mosollyal néz a lányra, aki lenn áll megszeppenve, kicsire zsugorodva.

– Feri, Ferikém – hebegi –, gyere le onnét.

A fiú huncutul összezsippenti a szemét, rikolt egyet, aztán kirúg a levegőbe, összegömbölyödik, és átfordul a rúdon. Másodszor is, harmadszor is átfordul. De negyedszerre a rúd már kicsúszik a markából, és lezsuppan a földre. A fenekére. Maga alá húzza a lábát, törökülésbe. Nézi a megzavarodott lányt, aki szótlánul, kerek szemmel bámulja. Odafütyönt egyet, öklével a földre csap.

Majd felpattan, nagyokat ugorva szalad az elhajított kabátért.

A lány lehajtott fejjel poroszkál utána. Amikor a fiú belebújik a kabátjába, odasurran hozzá, megérinti a vállát. Könnyes a szeme, a szája reszketős. Mondani akar valamit, de csak ennyi sikerül:

– Elhiszem a kavicsokat.

A fiú nevet. Sokáig, harsogón, jóízűen. A lány hozzábújik, belegöngyölődik a karjába. Imbolyogva mennek a telep felé.

Csupa csillogó, színes kavicsoson.

Szánkózás

Tündéri idő volt. Táncosan, könnyedén hullott a hó, puhán ráterült a hegyoldalra. Apró szemű, tapadós hó volt, akár a frissen őrölt liszt. Csak annál is fehérebb.

Ők ketten a hegytetőn álltak, a meredek, foghíjas utcácska végén. A lány szöke volt, mint a búza, és a nevetése is búzanevetés volt, dúsan, melegen omló. A gázlámpa halvány fénye játékos, zöld foltokat vetített az arcára. A fiúba karolt, és egy piciny, remegő pelyhecskével az ajkán valami ostoba kis dalt susogott.

*Kiszakadt a molnár zsákja,
Sok hó hullott a nyakába.*

Nevettek. A lány megint azzal a telt búzanevetéssel, a fiú elmélázva, mert éppen másra gondolt. Egészen másra. Arra, hogy egymás mellett ülnek majd a szánkón, és vigyázhat majd a lányra, őrizheti, hogy ki ne essék a nagy, suhanó kanyarban; óvhatja, megölelheti a sebes rohanásban.

– Micsoda buta dal! Micsoda butá-á-á-cska...

A lány széttárta a karját, sasszét lépett, majd ismét a fiú mellé pördült vissza. Szorosan, mert fázott. Mert ott fönny a hegytetőn szabadjára kószált a szél, sem a fák nem kötötték törzsükhöz, sem a bokrok ágaikhoz. Ők ketten összebújtak, melegítették egymást, mint az apró, gyámoltalan vadállatok, de a szél úgy is belezubogott arcukba, szemükbe porhót sepert, és ujjjaival a hajukba markolt.

– Csússzunk le – súgta a lány.

A fiú szeme sarkából rápillantott, valahogy különösen merev és dermedt volt a szeme.

– Csússzunk le.

A lány félrekapta a fejét, elhúzódott mellőle.

– Ne, inkább mégse... Fázom, menjünk haza.

A fiú keskeny arcába nézett, a szemébe, amelyben furcsa fények lobbantak fel – és megijedt.

Hógolyót gyúrt, elhajította.

A fiú beharapta a száját. Tűz gyulladt ki benne. Dühösen lobogó tűz, mint mindig, ha ellenkeztek vele. Ez a kis senki! Ez a kis negédes... A düh arra ösztökélte, hogy odamenjen hozzá, megcsavarja a kezét, vagy alaposan megmosdassa a friss hóban...

– Ha fázol, fölveheted a sapkád.

A lány összecsapkodta a kesztyűjét, leverte róla a havat, aztán semmit sem mondott. Vállat se volt. Sínadrágja zsebéből kihúzta a hosszúkás jambósapkát. Fehér hullámokkal átkötött sapka volt, gyapjas, meleg bolyhú és kék. Ami a legjobban állt neki.

– Vedd csak föl – biztatta a fiú –, aztán lecsúszunk és hazamegyünk.

A lány összezárta vékony száját, kelletlenül megmoccant, ropogós léptekkel a szánkóhoz ment. Maga sem tudta, mit akar. Hiszen felülne ő a szánkóra, szívesen

felülne, élvezni a száguldást, a felvillanó képek homályos egymásutániságát, a szél sivitását, és a karján meg a vállán érezné a fiú meleg, megnyugtató kezét... Csakhogy félt. Vagy az is lehet, hogy csak játszott.

– Későre jár, nem érdemes lecsúszni.

Himbálgatta kezében a kék sapkát, és egyszerre gonoszkodó kedve támadt.

– Meg aztán a sapkát is sajnálom. Csupa hó lenne.

– Új?

– Új hát. Szép sapka. Feritől kaptam.

A fiú felhúzta a szemöldökét, aztán ismét másfelé nézett. Úgy tett, mint aki másra figyel. De a lány figyelmét nem kerülte el a szemöldöke rezdülése. Valahol belül elégedetten nevetett. Azzal a búzanevetéssel.

Hallgattak. A fiú ránézett, száját gúnyosan lebiggyesztette, de a hangja kérlelő volt.

– Na, gyere...

A lány kidüllesztette a mellét, fejét fölvetette, sokáig, gondosan igazgatta fején a kék sapkát. Minden tincset, minden szál haját alája akart gyömöszölni. De valahogy mindig kibuggyant egy szőke fürt.

A fiú egyre türelmetlenebbül várt. Ellenségesen bámulta a kék sapkát, gyűlöletesen rondának találta. Hogy ő ezt a Feritől elfogadta! Attól a... No várj csak!

Az út meredeken lejtett, éles kanyarjait alig világították meg a halvány lámpák.

– Fékezz, ne menjünk gyorsan – kérte a lány, amikor lassan elindultak, és őt valami szorongó érzés fogta el.

Kihúzott derékkal, mereven ült elől.

A szánkó a lejtő széléhez érkezett, meglódult, és máris repültek. A levegő hirtelen az arcukba zúdult, hófelhő emelkedett följük. Az út mélyen, nedvesen csillogott előttük, hosszú szalagnak tűnt, amelyik kicsúszik alóluk. Oldalt, színig fedve megolvadt hólével alattomos árkok lappangtak. Kanyar jött, a fiú lába alatt felsercent a hó, apró szikrákat vetett.

Aztán rohantak tovább.

A lámpák felvillantak, eltűntek, később már egyetlen fényes csikká olvadtak.

– Lassabban! Fékezz! – kiáltott hátra a lány, de érezte, hogy a fiú még följebb emeli a lábát.

Sapkája alól kiomlott a haja, a vállát verdeste. Nem mert megmoccanni, hogy megigazítsa. Szemét behunyta, káprázat játszott előtte, fények és színek káprázata, és a zakatoló száguldás dörömbölt a fülében... Már semmi mást nem érzett, csak ezt a szakadatlan mélybe zuhanást...

Hátradült, megadta magát.

– Vigyázz, leesem – kérte.

Akkor a fiú óvatosan megölelte a vállát, magához húzta. Úgy tartotta végig, amíg a lejtő aljára érkeztek.

A szánkó már rég megállt, de ők még mindig rajta ültek. A fiú egyszerre elcsodálkozott.

– Hol a sapkád?

A lány ijedten a fejéhez kapott, aztán mosolygott.

– Megkeressem? – kérdezte a fiú.

Visszaszaladt volna, akár föl a hegytetőig, hogy megkeresse, tíz körmével vájja ki a

hó alól azt a gyűlölt, kék sapkát.

– Ugyan – legyintett a lány. – Ronda sapka volt, bárcsak sose tettem volna fel!

Megint elmosolyodott, lehajtotta a fejét. Hókoszorús hajáról sugarat eresztett el a fény.

1959

A szerelmes középcsatár

Bizony, jó volna már egy kicsit öregebbnek lenni! – sóhajtott fel egy napsütéses tavaszi napon Oravecz Károly középcsatár, miközben a lábát szomorúan lógázta a levegőben.

Akkoriban kizárólag a padok támláját tartottuk magunkhoz illő ülőalkalmatosságnak. Igaz, hogy fenemód kényelmetlen ülés esett rajtuk, és sovány fenekünk minden alkalommal megemlegette, de ezt amolyan vagány dolognak hittük, amellet bizonyos magaslatról vehettük szemügyre a népligeti sétányokon andalgó párokat.

– Jó volna öregebbnek lenni – panaszkodott Oravecz. – Tizenöt éves korában az embert kutyába se veszik. Gyerek már nem vagy, felnőtt se még – kinek kellesz?

– Ez a kamaszkor, Oravecz – mondtam fölényesen. – Ebbe bizony bele kell törődni. Különben is, te már elmúltál tizenöt, szerelmes is vagy, mint sírsz?

Oravecz idősebb volt nálam, ezenkívül másfél fejjel magasabb, és abban a kölyöcsapatban játszott centert, ahol én a jobbfedezet voltam. Lusta mozgású, tohonya lakli volt, s aki ránézett, azt hihette, nemcsak lajhár, de málé is, akinek a tej megalszik a szájában. Oravecznek azonban esze volt a focihoz, és ami még fontosabb, minden meccsen megrúgta a gólját vagy góljait. Egészen sajátos gólokat lőtt. Nemegyszer kicselezte az ellenfél egész védelmét, a maga örjítően lomha módján akkurátus masnikat kötvén a lábukra, s miután a kapust is kicsalta és elfektette, úgy pöckölte át a labdát a gólvonalon, hogy az a hálóig sem vánszorgott el. Mi odarohantunk hozzá, s ahogy a nagyoktól láttuk, összevissza csókoltuk; ilyenkor zavarba jött, azt sem tudta, hová dugja esetlen, hosszú karjait.

A tizenhatos környéki szabadrúgásokat is mindig ő végezte. Vagy húsz méterről nyargalt a labdának, és lövése úgy vágódott a kapuba, mint az istennyíla. A furcsa csak az volt, hogy Oravecz sohasem örült, ha gólt rúgott. Sőt, egy alkalommal, amikor az ellenfél kapusából kész bohócot csinált, ide-oda hasaltatta, s végül a lába között gurította be a labdát, éppenséggel bocsánatot kért tőle.

Meccs után a zuhanyozóban ezt tárgyaltuk, harsány röhögések közepette, és Oravecz vérvörös arccal hallgatott minket.

– Hülyék vagytok – mormogta. – Tisztára hülyék... Szegény srác! Hátha a faterja is kint volt, vagy a csaj, akivel jár... nem lett volna szabad ilyen rondán leégetnem...

A jóindulatánál csak a béketűrése volt nagyobb.

Ezért lett sületlen vicceink örökös céltáblája, anélkül hogy valaha is föllázadt volna e szerep ellen, holott tudtuk, akár fél kézzel odakenhetne bármelyikünket. De Oravecz sohasem fitogtatta az erejét, még meccs közben sem, amikor pedig jámborságától

vérszemet kapva, alattomban kék-zöldre rugdosták az ellenfél hátvédjei. „Na, ne, srácok, igazán, ne barmuljatok” – kérlelte őket szelíden, majd megvadult, elsodort mindenkit, és bevágott a labdával a kapuba.

Az utóbbi hetekben azonban nem ment Oravecznek. A cselei nem sikerültek, lövései az égbe szálltak, minden szöktetésről lemaradt – egyáltalában néha tíz percekig nem találkozott a labdával. Az edzéseken is csak lézengett. Álmatag volt, és méla.

– Mi van veled, Oravecz? Talán szerelmes vagy, fiam? – kérdezte egyik nap epésen az edzőnk, és Oravecz legnagyobb elképedésünkre lesütötte a szemét.

– Igen, Béla bácsi, kérem... szerelmes vagyok...

Aznap az edzés végén Oravecz háromezer métert futott a salakon, Béla bácsi stopperrel mérte az idejét.

– Ezentúl minden tréning után magánszorgalomból megismételed – mondta, amikor Oravecz bezuhant a célba, és alig kapott levegőt. – Azt hiszem, a javadra szolgál majd...

Ám Oravecz a kiszabott külön penzumok ellenére is szerelmes maradt, és napról napra réveteggebb lett. Mérkőzések közben hosszú percekre elábrándozott, szemlátomást valahol egészen másutt járt, és akkora helyzeteket hagyott ki, hogy mindannyian a hajunkat téptük. Emlékszem, a Kinizsi ellen játszottunk – az ellenfél 1:0-ra vezetett a második félidő elején. Akkor Balla, a jobbhátvédünk fölfutott a szélen, az alapvonalról laposan beadott, a későn keresztező középhátvéd elvétette, egyszóval Oravecz ott állt egyedül az ötösön a kapussal szemben.

– Lőj! – ordítottuk kétségbeesetten.

Oravecz felkapta a fejét, aztán csodálkozva rámeredt a labdára, de mire észhez kapott, a kapus már kivetődött, és elhalászta előle.

– Oravecz lejön a pályáról! – rendelkezett a kispadon Béla bácsi, Oravecz pedig lehorgasztott fejjel kibandukolt.

Az eredmény már nem változott; hónapok óta először kaptunk ki, méghozzá otthon, és Oravecz halálra váltan kuporgott köztünk az öltözőpadon.

– Ez a szerelmes dedós, ez az anyaszomorító! – sziszegte a vörös Grosszmann, a kapusunk, és csaknem sírva fakadt mérgében. – Ilyen büdös nagy ziccereket elszúrni... Le kell tépni róla a piros-kék mezt! Ez a mai égés a bajnokságunkba kerül!

– És lőttek a május elsejei felajánlásunknak is – dörmögte búsan Balla. A felajánlásunk ugyanis az volt, hogy veretlenek maradunk egész tavasszal. S mert az ilyesmit akkoriban módfelett komolyan vettük, arcunk égett a szégyentől.

Csak a nyurga Rajda mosolygott fensőbbsegesen; ő ellenállhatatlan hódítónak tartotta magát.

– Hja, srácok, a szerelem! – és hullámos szőke haját fésülgette, mint rendesen. – Amikor először estem bele egy csajba, én is ugyanilyen méla marha voltam, gyermekeim...

– Hagyjátok békén Oraveczet – szóltam közbe, és Oravecz elmondhatatlan hálával pillantott rám.

Kettesben indultunk haza, és akkor üldögéltünk el ott, a sétány menti pad támláján, a vasárnap délelőtti Népligetben. És Oravecz akkor pakolta ki minden fájdalmát.

– Olgának hívják, fekete hajú, zöld szemű, és szörnyen büszke – mesélte keserűen. – A táncsuliban mindig velem csörög, de aztán még hazakísérni sem engedi magát.

– Igen, a zöld szemű feketékkal mindig rengeteg a gond, szeszélyesek, és csak kelletik magukat – bólogattam fontoskodva, mert lányokkal ugyan még szóba elegyedni

se mertem, de olvasmányaimból merítve annál magabiztosabb véleményeket formáltam róluk. – Hát csak vigyázz, Oravecz, le ne bőgj velem!

– Mire vigyázok? – lógatta a fejét Oravecz. – Hiszen különben is azt mondja – folytatta letörten –, hogy nem vagyok hozzá elég öreg. Pedig jövőre már ki is öregszen a kölyökből, és megyek följebb az ifibe... Meg aztán én focista akarok lenni, és ezen ő csak nevet.

Oravecz szomorú volt, és elkeseredett. Éppen olyan, amilyennek mindig elképzeltem, ha valaki szerelmes, és titokban borzasztóan irigyeltem ezért. Magam elé képzeltem a zöld szemű, fekete hajú Olgát, de annyira élénken, hogy a szívem egészen belesajdult. Mindazonáltal könnyedén legyintettem.

– Ha emiatt kinevet, akkor egy sznob – jelentettem ki fölényesen. – Ne is törődj velem, Oravecz! Az ilyen kis tyúkokra fütyülni kell, és kész!

Ettől viszont megbántódott, és egész hazáig egy szót sem szólt többé hozzám.

A következő fordulóban Oravecz nem került be a csapatba, pedig idegenben játszottunk, és nélküle gólszegénnyé vált a csatársorunk. Én meg kis híján lefordultam a padról az öltözőben, amikor a meccs előtt Béla bácsi odadobta nekem a 9-es mezt, és közölte, hogy engem állít Oravecz posztjára.

Nem sokra emlékszem abból, ami azon a meccsen történt, csak a reszketős lámpalázam idéződik fel kínos-élénken még ma is, de azt hiszem, kész cirkusz lehetett, amit műveltem. Minduntalan az ellenfél védői közt igyekeztem megbújni, nehogy még – isten őrizz! – valamiképp labdát találjak kapni, és aztán rajtam röhögjön a világ, látva a botcsinálta centerségemet. Talán háromszor értem labdához az egész félidőben.

De a második félidő közepén véletlenül rúgtam egy gólt. Nem volt valami nagy lövés, még csak jól helyezett sem, de a kapus úgy meglepődött tőle, hogy meg sem kísérelte védeni.

Ezzel a potyagóllal aztán 1:0-ra nyertünk.

– Látod, Oravecz – mondta a mérkőzés után Béla bácsi –, te sem vagy, fiam, pótolhatatlan.

Engem meg nem győzött dicsérni a játékomért. Azt mondta, minden hájjal megkent, öreg rókáknak is becsületükre válnék az a refinéria, ahogy csetlő-botló gyámoltalanságot színelve, egy egész félidőn át elaltattam a védők éberségét, hogy aztán vércseként csapjak le az első kínálkozó alkalomra, és bevágjam a lasztit oda, ahová való.

Egyszóval, úgy agyba-főbe dicsért, hogy a végén már magam is hittem neki, és dagadoztam szép csöndben. A srácok pedig halál komolyan bólogattak, és azt bizonygatták, hogy finesz dolgában a Hidegkúti Nándor hozzám képest kutya füle. Oravecz némán és sápadtan hallgatott, s amikor odalépett hozzám, a szemében talán még könny is bujkált.

– Jól hajtottál – mondta tompán, és a kezét nyújtotta. – Frankó voltál...

Teljes gőzzel folyt az összeesküvés ellene, de Oravecz semmit nem neszelt meg, sőt volt olyan hülye, hogy a következő vasárnap Olgát is kihozza a meccsünkre. A partvonal mellett üldögéltek a padon, és az egész csapat Olgát bámulta.

– Ez igen! – csettintett ínyencmód Rajda, és a haját simogatta. – Egy ilyen babáért én se bánám, ha kimaradnék egy-két hétre a csapatból. Mindene megvan...

– Ronda liba! – suttogta Grosszmann, aki amint pályára lépett, fanatikussá vált, és dühödt tekintettel méregetett valamennyiünket.

Gyöngécske csapat volt az ellenfelünk, de beleadtunk apait-anyait; úgy hajtottunk,

hogya a nyelvünk is kilógott. A szünetben már 5:0-ra vezettünk, és az ötből négyet én lőttem. Tömtek a fiúk labdával, mindent rám játszottak, s ha csak halvány sejtelmem van a középcsatárság tudományáról, akár tucatnyit is szerezhettem volna.

Végül két további góloommal 7:0-ra győztünk, és a fiúk, hogy bosszantsák Oraveczet, a vállukon vittek le. Oravecz megsemmisülten állt a pálya szélén. Mellette a fekete hajjú, begyes kis csitri kedvesen mosolygott.

– Maga rúgta azt a fél tucat gólt? – szólított meg, és nekem melegem támadt, és csak annyit tudtam kinyögni:

– Igen, kezicsókolom...

A srácoknak arcizmusuk se rándult, vakbélgyulladásos képpel álldogáltak ott, pedig tudtam, hogy belül majd szétveti őket a röhögés. Csak Grosszmann volt valóban dühös, hallottam, hogy szitkozódik magában.

– Aranyból van a csülke a fiúnak – veregette meg a vállam Rajda, és udvariasan lefújta egy pihécskét a lány blúzáról. – Egyébként az Oravecz se rossz, kérem, egész ügyes kis csatár, de hát ő – mutatott rám –, ő egy valóságos centerzseni.

A lány jókedvűen csicssergett, a srácok pedig szünet nélkül dicsérték.

– Mint egy tanár... ahogy például azt a harmadikat fejelte... mint valami professzor... ahogy az a nagykönyvben meg van írva...

Ezen megint csak el kellett pirulnom, mert a harmadik gól tulajdonképpen úgy esett, hogy egy lecsúszott felszabadító rúgás iszonyúan fejen talált, s miközben kótyagosan lehuppantam a földre, csak néztem szájtátva, hogy az a sárga mezes majom ott, a kapuban a hasa alatt beereszti.

Olga azonban egyre többet pillantgatott rám, és végül azt mondta:

– Ugye, maga is elkísér engem?

– Hát hogyne, az csak természetes! – válaszolt helyettem készségesen Rajda, és hátba vágott. – Már rohan is öltözni a fiú, rögtön itt lesz.

– Bárjampec! – súgta a fülembé Grosszmann, és bőszen otthagytott.

Tehát hármasban sétáltunk hazafelé. Olga, Oravecz meg én. Oravecz mogorván hallgatott, a földre meredve kavicsokat rugdalt. Olga egyfolytában fecsegett, és azt mondta, hogy a futball érdekes, de azért a színház meg a mozi érdekesebb.

Így aztán a színházról kezdtünk beszélgetni, meg mindenféle filmekről, Oravecz pedig keserűen hallgatott bennünket. Szerettem volna valahogy bevonni a társalgásba, annyira lelombozottnak látszott, de alig motyoghatott valamit, a lány máris letorkolta:

– Maga csak hallgasson, Károlyka! Most mi beszélgetünk.

Gúnyosan legyintett, és azt mondta, Oravecz barbár, akit csak a futball érdekel.

Később beültünk a nyári vendéglőbe, bambit ittunk.

– Tegeződjünk össze, jó? – indítványozta Olga, én meg csak bólintottam újabb zavaromban:

– Persze...

– Juj, de modortalan vagy! – kacagott rám. – Hát illik egy nőnek olyat mondani, hogy persze?

„Ez tényleg egy tyúk” – gondoltam egyszerre dühösen, és szívből szánni kezdtem Oraveczet. A srácok ott ültek a terasz végében egy összetolt asztalnál, minket figyeltek, s láttam, pukkadoznak neveltükben.

Egyre kényelmetlenebbül éreztem magam, Olga szüntelenül locsogott. Azt magyarázta, hogy ő minden fiúval magázódik, akit csak ismer, mert a fiúk szörnyen

elszemtelenednek, ha egy lány nem tartja velük a távolságot, de velem most kivételt tesz, mert rajtam látja, hogy én nem vagyok olyan fiú, mint a többi, akikkel távolságot kell tartani.

– Pardon – mondtam ekkor szemérmesen –, én most egy percre távozom. – De nem a vécére mentem, hanem az éttermen keresztül meglógtam.

Másnap Oravec feljött hozzánk, megvárta, míg a húgom kiment a szobából, és elbőgte magát.

– Szakított velem – hüppögte. – Azt mondta, nem akar többé látni... meg hogy te is egy huligán vagy... és az összes futballista is mind az...

Hetekig vigasztalhatatlan volt, de aztán két gólt rúgott valamelyik meccsünkön, és összeszedte magát. Sajnos, ősszel újra szerelmes lett, akkor egy szőkébe, akit Emőkének hívtak, s erre megint kivágták a csapatból.

De erről már csak hallomásból értesültem. Nekem akkor már eltörött a lábam, nem lehettem helyette középcsatár, és egyébként is, szőgre akasztván a stoplis csukát, végleg befejeztem labdarúgó-pályafutásomat.

1963

Nyeső

Nyeső Kálmán kicsi volt, szőke, törekeny és igen szerelmes természetű fiú. Továbbá rendkívüli hallgatagságáról volt nevezetes, meg arról, hogy verseket ír, amelyekről osztályfőnökünk, a komor Kenéz elismeréssel nyilatkozott az irodalmi szakkörben, mondván: Nyesőből, ha egyszer még a helyesírást is sikerült elsajátítania, idővel nagy költő válhat.

Nyesőre azonban mégiscsak az volt a legjellemzőbb, hogy a szüntelen szerelem állapotában élt. Állandóan szerelmes volt valakibe, vagy a fitos orrú színésznőbe, vagy a Szőke Bombázónak címzett, tenyeres-talpas kézilabdás lányba, vagy abba a copfos kis úttörővasutas csitribe, akit a legutóbbi május elsejei felvonuláson látott, és a táskája örökké teli volt mindenféle női fényképekkel, amelyekre rejtélyes csereberék révén, vagy Isten tudja, mi úton-módon tett szert. Ám közös barátunkkal, a megtermett Adorjással ellentétben, aki unos-untalan kalandjaival, lányismerőseivel hengegett, Nyeső Kálmán magába zárta titkait, mintegy önmagában, legbensejében bonyolítván viharzó érzelmi ügyeit – mert hogy minden egyes ügye viharzó volt, ahhoz nem férhetett kétség; szeplős ábrázata ilyenkor átszellemültséget és mélabút tükrözött, a hangját pedig napokig hallani sem lehetett.

– Nyeső megint szerelmes – állapítottuk meg, és azon röhögtünk, hogy földrajzórán a vietnami tikfa helyett nimfát mondott, mire Palágyi, a földrajztanár, egy nyársat nyelt, vén szivar, a homlokára tolta a szemüvegét, és rámordult: – Nana, kérem, Nyeső úr! Tartózkodjék az emide nem való léha élcektől!...

Nyeső hebegni kezdett, a haja tövéig elvörösödött, s szemében könnyekkel a helyére rohant.

Pedig szegény Nyesőnek, az igazat megvallva, nem sok szerencséje volt a lányokkal. Állandóan ott sündörgött ugyan körülöttük, nagy, kék szemét meresztgetve rájuk, de ők csak nevettek, ugratták, s ha megtúrták is maguk mellett, pusztá

sajnálattal tették, hiszen Nyeső olyan kicsi volt, olyan szőke, olyan ártatlan kis ostoba. Nyeső Kálmán az efféle szánakozásoktól mindenesetre egy cseppet sem zavartatta magát. Pompásan érezte magát a lányok társaságában, az arca kipirult, szőke haja hátul, a forgóján kakastaréjként ágaskodott fel; rajongva csodálta őket, boldog volt, ha megszólították vagy odadobtak neki egy-egy futó mosolyt, és csak hallgatott, állhatatosan hallgatott, hallgatott.

Az idő tájt, utolsó általános iskolai évünk vége felé (amikor pedig már az épp akkoriban bevezetett kisérettségire kellett volna készülödnünk), Adorjással együtt egy Lonci nevű lányba voltunk beleesve, aki nagyon karcsú volt, nagyon fekete, és úgy tudott nevetni, hogy attól borzasztó melege támadt az embernek. De Lonci máskülönben is remek lány volt, futballozni is tudott, meg harsányakat füttyenteni a két ujj segítségével, meg a kétértelmű vicceket is szerette; egyszóval, igen remek lány volt, és néha meg is lehetett csókolni, habár arra gondosan ügyelt, hogy csókjait egyenlően ossza meg kettőnk között. Adorján féltékeny volt rám, én féltékeny voltam Adorjánra. Délutánonként hármásban sétáltunk ki a Ligetbe, olykor Nyeső is csatlakozott hozzánk. Nem bántuk, hiszen nem sok vizet zavart. Hallgatott, Loncit bámulta, és időnként elpirult.

E séták többnyire úgy zajlottak le, hogy egész idő alatt versenyt hazudoztunk Adorjással. Különbféle lélegzetelállító történeteket agyaltunk ki, megannyi elképesztőnél elképesztőbb históriát, amelyek egytől egyig azt voltak hivatva bizonyítani, micsoda kiváló férfiúk is vagyunk mi, és Lonci igazán büszke lehet arra, hogy egyáltalán megismerkedhetett velünk.

Egyik délután is szokott törzspadunkon üldögéltünk, a tó partján, nem messze a Washington-szobortól, középen Lonci, a két oldalán Adorján meg én. Nyeső egy fücsomón foglalt helyet, közvetlenül Lonci lába előtt.

Aznap Adorján éppen azt adta elő, mint is leckéztetett meg a minap a Gellérthegyen három jampecet, akik éppen többgyermekes családayákkal erőszakoskodtak, s jóllehet az illető jampeceknél rugós bicska meg bokszer is volt, habozás nélkül fölvette velük a harcot, kicsavarta kezükből a bicskát, ujjait beletördelte a bokszerba, minekutána egy-egy jól célzott jobbhoroggal mindhármójukat elintézte. Az asszonyok, mellesleg említve, nem győztek hálálkodni neki, és azt mondták, kérhet tőlük, amit csak akar, minden óhaját teljesítik, de hát ő tudta, mivel tartozik a becsületnek, és sohase bocsátotta volna meg magának, ha visszaél a helyzetükkel, így aztán lekísérte őket szépen a villamosig, majd hazament megírni a másnapi fizikaleckét.

Én megelégedtem némi gúnyos mosolygással, Lonci azonban kerek pereg kijelentette, hogy Adorján megrögzött hazudozó, akinek már jó ideje egyetlen szavát sem lehet elhinni. Adorján ezen mélyen megbántódott, és keserűen azt mondta, disznó nagy szerencséje van annak a három jampecnek, hogy nincsenek éppen jelen, mert most nemcsak kiütné őket, hanem egyenest vagdalt húst csinálna belőlük, azután pedig úgy távozna, hogy egyetlen pillantásra sem méltatna bennünket.

Azzal Nyesőhöz fordult.

– Mondd, nincs nálad véletlenül egy bokszer?... Sebaj! Add a kezéd...

Nyeső Loncira pillantott, majd engedelmesen odanyújtotta Adorjának a kezét. Adorján megragadta, és rögtön mutogatni kezdte, hogyan is kell a bokszerban sorba kitördelni az ujjakat, miközben sértettségében és buzgalmában tényleg majdnem kitörte Nyeső ujjait. Nyesőnek könnybe lábadt a szeme, az arca eltorzult, de egy mukkot sem szólt.

– Pffuj, szégyelld magad, Adorján! – kiáltott fel Lonci. – Ne Nyesőn fitogtasd az

erődöt...

– Fitogtathatom én máson is éppen – felelte Adorján sokat jelentően, majd vigyorogni kezdett, tüdejét teleszíva levegővel, és megdőngette a mellkasát. – Van itt erő, gyerekek! Fájt, mi, Nyeső?

Nyeső a könnyeit törülgette, szipogott, és azt mondta, egyáltalán nem fájt, noha azt készségesen elismerte, hogy Adorjának valami marha nagy ereje van.

Lonci nevetett, és anyáskodva megsimogatta Nyeső arcát. Nyeső igazi férfi, közölte velünk, és vegyük tudomásul, hogyha hármunk közül kellene választania, kizárólag Nyesőt választaná.

Ezt Lonci se gondolta komolyan, mi se gondoltuk komolyan, de Nyeső sajnos szó szerint elhitte – kivált azután, hogy Lonci még egy csókot is lehelt a homlokára fájdalomdíjként –, és attól a perctől kezdve örülten beleszeretett.

Másnap már tanújelét is adta ennek. Először Palágyinál zúgott be, mert nem találta meg Ázsia falitérképén Kínát, majd magyarórán sehogy sem jutott eszébe a *Szigeti veszedelem* költője, s Kenéz efőlötti dühében két elégtelent is beírt neki, és gorombán a helyére küldte. Nyeső ekkor magához tért révetegségéből, s riadtan felkapta a fejét.

– Bocsánat, tanár úr, mondani tetszett valamit? – kérdezte udvariasan.

Kenéz ordítani kezdett, impertinens csirkefogónak titulálta Nyesőt, és azon melegében mindjárt egy osztályfőnöki intőt is adott neki. Nyesőt vajmi kevéssé izgatta a dolog, mert visszatérve a padba, ezzel fordult hozzám:

– Küldök neki egy virágkosarat.

– Kinek? A Kenéznek? – kérdeztem értetlenül.

– Hülye vagy! – suttogta dühösen. – A Loncinak. Eladom délután a két Homéroszomat, és virágkosarat küldetek neki.

Állta a szavát, el is küldette a virágkosarat, és két nappal később Lonci a nevetéstől fulladozva mutatta meg nekem a mellékelt kártyácskát. „*Egy igazi nőnek egy igazi férfi.*” Ez már egy kicsit sok volt. Amikor elbeszéltem a dolgot Adorjának, ő is megsajnálta Nyesőt, és azt mondta, beszélni kellene vele, mert végül még behülyül a szerelembe, és megbukik magyarból, és akkor a faterja kipofozza hazulról. Loncinak azonban tetszett a nagy rajongás, néha már kacérkodott is Nyesővel, látható élvezettel bolondította szegény fejét. Nyeső pedig egyre hallgatagabb lett, mind fájdalmasabb, örökösen elpirult valamiért – bizisten összefacsarodott az ember szíve, ha ránézett.

– Ne légy bolond, Nyeső – dűnnyögtem neki egyik délelőtt, a kettős matematikaórán. – Hát nem látod, hogy Lonci csak szórakozik veled? Ravasz kis bestia – tettem hozzá féltékenyen –, én ismerem...

Nyeső rá nézett, s furcsán elmosolyodott.

– Ez az ő dolga. – Csak ennyit mondott. Nekem meg először tűnt fel, hogy a szeme valójában nem is olyan álmatag-kék, mint hittem, hanem nagyon is hűvös és szürke.

Ekkor a tanárnő lecsapott rá, hogy szíveskednék folytatni a megkezdett egyenletet odakinn a táblánál, és másfél perc múltán Nyeső Kálmán újabb elégtelennel gyarapodva telepedett vissza mellém.

– Igen – erősítette meg. – Ez az ő dolga. Én szeretem, a többi pedig nem érdekes...

Nem mondhatom, hogy megértettem volna, de aznap este feljött hozzánk, és mutatott két verset, melyeket aznap írt. Szép versek voltak, vagy talán nem is voltak szépek, magam sem tudtam eldönteni, de olvastukon mintha csak mellbe vágta volna valami az embert, valami különös, szorongató érzés csapott ki belőlük, valami fojtott, vibráló izgalom, amelyet magam is gyakran éreztem, ha Lonci mellett ült, s

véletlenül vagy készakarva nekem dőlt forró, mezítelen vállával.

– Őhózzá írtad? – kérdeztem önkéntelen elismeréssel, és kissé irigyen.

Csaknem megütközve pillantott rám.

– Loncihoz? Ugyan... Csak úgy, magamnak...

Nem hittem neki. Azt mondtam, mutassa meg a verseket Loncinak is, mert a lányok imádják az ilyen szamárságokat, és különben is, minden lánynak imponálni kell valamivel, ám Nyeső kereken és tőle szokatlan határozottsággal visszautasította a tanácsomat.

Én viszont nem tudtam megőrizni a titkot, elmondtam Adorjának, ő pedig vigyorogva közölte Loncival. Lonci tapsolni kezdett, lármázott, és azt követelte, hogy Nyeső azonnal mutassa meg neki a két verset.

– Szó sem lehet róla – felelte Nyeső komolyan, s közben mélyen elpirult. – Ez az én magánügyem.

– A költészet nem magánügy – jelentette ki Lonci igen okosan, de Nyeső erre is csak legyintett.

– Ez még nem költészet – mondta. – Ezek még fiatalkori zsengek csupán.

Adorján a választ szemtelennek minősítette, és udvariasan megkérdezte Loncit, hogy megverje-e Nyesőt. Lonci nem engedte. Sőt, elképedésemre egyszer csak hízelegni kezdett Nyesőnek, de úgyszólván, valami olyan szemérmetlenül, hogy majd elsüllyedtem a szégyentől. Aztán duzzogni kezdett, gyávának, szemérmes kisfiúnak gúnyolva Nyesőt; ő azonban makacsul hallgatott, egykedvű, szórakozott, elutasító arcot vágott, és nem is igen figyelt a lányra.

Végül Lonci könyörgésre fogta a dolgot. Összetett kézzel rimázkodott, hogyha már megmutatni nem akarja is Nyeső azokat a verseket, legalább csak egy szakaszt mondjon el belőlük, mert hozzá még soha senki nem írt verset, és menten megőrül az izgalomtól meg a kíváncsiságtól, hogy milyen is lehet az, ha verset írnak valakihez.

Még hazafelé menet is egész úton Nyesőt fűzte, beléje karolt, megcsókolta az arcát, a fülébe sugdosott, s mindezt Nyeső engedelmesen és valami vérforraló közönnyel tűrte, de a verseket illetően hajlíthatatlan maradt.

– Rettenetes, hogy milyen hiú egy liba – mondotta megvetően, miután elváltunk Loncitól, és hármásban baktattunk tovább. – Nem bírom, ha egy nő elveszíti a méltóságát...

S nemcsak szerelmesnek nem látszott már, hanem valósággal viszolygás tükröződött az arcán.

Egyszer-kétszer még kijött velünk a Ligetbe, a tó partjára, később végleg elmaradt. Lonci pedig egyre elviselhetlenebbé vált. Hisztériázott, utálatosan, gorombán és sértően bánt Adorjással is, velem is, majd egy nap nyíltan a tudunkra adta, hogy kibírhatalanok vagyunk, s hogy többé látni sem akar bennünket.

Aztán átvergődünk a kisérettségim, beköszöntött, majd elmúlt a nyár, s legközelebb a gimnáziumi padban láttam viszont Nyesőt. Mindjárt az első tanítási napon feljött hozzánk, néhány újabb versét hozta. Roppant izgatott volt, a haja felkunkorodott a forgóján, és csillogott a szeme.

– Milyenek? – kérdezte mohón, amint végeztem az olvasással.

– Nagyon jók – bólintottam, s aztán, mert sajgott még a seb, tompán megkérdeztem: – Ezeket se fogod megmutatni Loncinak?

Zavartan mosolygott.

– Ezeket nem hozzá írtam – sütötte az asztallapra a szemét. – Tudniillik az MHK-

próbán megismerkedtem egy lánnyal... Hetedikes, tudod, és prímán kosarazik... és még Loncinál is karcsúbb meg feketébb. És sokkal szebb is nála...

Nagyon homályos és nagyon szerelmes volt a szeme. S ahogy mindezt elbeszélte, mélyen elpirult.

– De a verseket neki se mutatom meg – szólta aztán határozottan. – Nem, semmi köze hozzájuk!

Akkor már biztosan tudtam, hogy Nyeső Kálmán első bé osztályú tanulóból sajnos valóban és visszavonhatatlanul költő lesz.

1963

Rómeó

Az a nyár forró esővel köszöntött be. Esővel, csillogó fénnel, sejtelmes, szívszorító illatokkal. Első gimnazisták voltunk, szótlank, vigasztalanok, és lobogott bennünk valami. Hárman laktunk egy szobában, Berda, Svecz meg én. Svecz a barátom volt. Titok kötött össze kettőnket, titok, amit csak mi tudtunk.

Délutánonként, mikor a többiek kirajzottak a kollégium épületéből, mi otthon maradtunk, és az ablaknál várakoztunk. Futballnál, mozinál is jobban izgatott minket a szemközti ház erkélye, ahová minden délután kijött egy lány. Svecz sapkát húzott lángvörös hajára, szeplői sorra kigyúltak, de engem is elfogott az izgalom, kezem meg-megremegett, s gyakran elpirultam magamban.

A lány kijött az erkélyre, úgy rémlett, halvány, kedves mosolyt villant ránk, azután a korlátra könyökölve sokáig nézte az utcát. Semmit sem tudtunk róla, még a nevét sem ismertük, csak azt tudtuk, hogy jó szorongani a szűk ablakban, jólesik tudni, hogy ő ott van. Arcát sem ismertük igazán. Honnan is lett volna merszünk ránézni, elárulni magunkat? Csak álltunk ott szemlesütve, fülig vörösen, s ha át is tekintettünk hozzá lopva-lopva, egy alattomos, gyors pillantással, rögtön elszégyelltük magunkat. De bárhová szegeztük is bujkáló tekintetünket, mindig magunk előtt láttuk, szökén, karcsún, láttuk, hogy erős alakjára ráfeszül a blúz, ami alatt puhán hintázik a melle, s ami vállig mezítelenül hagyja barnára sült, asszonyos karját. S láttuk őt behunyt szemmel is, éjszakánként, álmatlanul forgolódva ágyunkban, és homlokunkra verítékcseppek ültek ki, és valami furcsa, fájó érzés lüktetett bennünk.

Egy nap, mikor a lány már bement az erkélyről, s mi sokáig szótlankul ültünk az ágyunkon, megkérdeztem Sveczet:

– Mondd, te mit tennél vele? Mit tennél vele, ha egyszer... egy nap átintene neked? ... Ha azt intené, hogy menj át?...

Svecz fájdalomosan nézett rám, levette sapkáját, a kezében gyűrögette. Motyogott valamit, és szipákkolt.

– Svecz – szóltam hangosan. – Miért hallgatsz, Svecz? Gyáva vagy talán, hogy nem mersz felelni?

– Nem vagyok gyáva – villant fel a szeme, és sokáig nem mert szólni, mert rekedt lett volna a hangja. – Ő már nő – dünnyögte. – Mi pedig még csak kamaszok vagyunk... Még hogy átintene! Pont nekünk integetne át...

Legyintett, s ez bántott engem.

– Én igenis tudok ilyen esetről – mondtam. – Ha tudni akarod, az unokabátyám így ismerkedett meg a feleségével. Igen, Svecz, a felesége átintett neki.

Svecz megvetően nézett rám. Egy szavamat sem hitte, és egyre csak szipákolott.

– És az is diákszállóban történt – erősködtem. – Hiába is hiszed, hogy hazudok. Átintett az unokabátyámnak, és az átment hozzá... aztán feleségül vette... Ha tudnád, milyen gyönyörű nő!...

S magam elé képzeltem őt, mintha csakugyan ismertem volna, mintha csakugyan nem hazudtam volna, és ugyanolyan szépnek képzeltem el, amilyen az a lány odaát, az erkélyen.

Svecz csúnyán nézett rám, nem mondta, hogy hazudok, csak annyi dünnyögött:

– Hát ez nem afféle nő. Ez nem afféle, aki átinteget.

Ezt magam is tudtam. Tudtam, hogy nem afféle, és csüggedten elhallgattam, és bögni tudtam volna a szomorúságtól.

– Egyszer azért még megismerkedünk vele – suttoztam. – Meglátod, Svecz, jóba leszünk még vele... Meghív minket magához, és sokáig, nagyon sokáig fogunk beszélgetni...

– Nem igaz – morogta Svecz. – Soha nem ismerkedünk meg vele... és különben is, meg se mernénk mukkanni...

Hanyatt vágta magát az ágyon, égő szemmel, elkeseredetten bámulta a plafont. Nem tudom, mire gondolhatott, csak azt hallottam, nehezen lélegzik.

Aztán hirtelen felült, furcsa szemmel nézett rám.

– És ha neked intene át? – kérdezte sebesen, elfúló hangon. – Ha neked intene át, te mit csinálnál?

Lehajtottam a fejemet, mosolyogtam.

– Én tudnám – mondtam csendesen. – Én tudnám, mit tegyek vele.

Furcsa szemmel nézett rám, riadtan, féltékenyen, s láttam, hogy a szája széle reszket. Most kis híján ő bögte el magát, majd gyorsan visszadőlt az ágyra, és hallgatott. Sokáig hallgatott. Már félhomályos lett a szoba, már azt hittem, rég elaludt, amikor egyszer csak megszólalt:

– Én nem tudnám – mormogta. – Én csak nézném, és hang se jönne ki a torkomon. Csak nézném, és csupa gyönyörű dolog jutna az eszembe.

Nevetni kezdtem rajta, rekedten, csúfolódóan, de nem tudtam igazán nevetni rajta, mert sajnáltam.

Egyszer bevallotta, hogy még nem ismert lányt, és azóta nagyon sajnáltam. De azt nem tudta, hogy még én sem ismertem lányt. Nem is tudhatta, mert én folyton lányokról hazudoztam, randevúkról, csókolózásokról, amiket éjszakánként játszottam le magamban, s amiket másnap részletesen elmeséltem a többieknek. Mindig népes hallgatóságom akadt. Dagasztott az önérzet meg a büszkeség, boldoggá és önteltté tett, hogy a többiek hisznek nekem, hogy mohó, izgatott szemmel hallgatnak, hogy a harmadikos Szijjártó, aki már rendszeresen borotválkozott, olykor cinkosan rám kacsint, mint aki mindent ért, mint aki már felnőtt férfi számba vesz, s kárörvendtem a kövér Berdán, aki majd szétpukkadt a sárga irigységtől meg a féltékenykedéstől, pedig ő állandóan lányismerőseivel hetvenkedett, azokkal a buta, vihogós csitrikkel, akikkel kidüllesztett mellel, karonfogva sétált a kollégium előtt, és szekrényajtáját színésznők képeivel ragasztotta tele.

Csak Svecz előtt nem tudtam mesélni. Az ő jelenlétében elszégyelltem magam,

megakadtak bennem a szavak. Kedvem beborult, és tudtam, hogy hazug vagyok, hogy hitvány, vacak alak vagyok. Az igazat mégsem vallottam be neki. Hányszor volt a nyelvemen, hogy ne búslakodj, én sem ismertem még lányt, de sohase támadt elég bátorságom. Most se. Leszegett fejjel dűnnyögtem a sötétben. Azt mondtam, hogy szívesen átengedem neki a lányt, akár az ablakba se állok többet.

– Hülye vagy – morogta Svecz. – Egyedül én nem merek odaállni...

Attól kezdve is minden délután láttuk a lányt. Egy ízben még az utcán is összetalálkoztunk vele. Fölismert minket, elmosolyodott, s úgy haladt el közöttünk, hogy forró karjával hozzánk ért. S ha megjelent az erkélyen (az erkély miatt nevezte el Júliának Svecz), már nyíltan fürkészt bennünket, ingerkedve ránk mosolygott, s attól elfulladt a lélegzetünk, de már mi magunk sem sűtöttük le a szemünket; ámulta, rajongva csodáltuk, s olykor egy ügyefogyott, félszeg mosollyal is megpróbálkoztunk. Virágot is vettünk neki egyszer. Besurrantunk a házba, küszöbére tettük, azzal rémulten, hanyatt-homlok levágtattunk a lépcsőn.

Aznap a virágot is kihozta magával Júlia. Mosolyogva átbiccentett, mi hajunk tövéig elvörösödtünk, és majd elájultunk a gyönyörűségtől.

Ekkor történt, hogy Berda kilesett minket, és vacsorakor az egész otthon rajtunk nevetett. Rossz érzés volt, nagy szégyen. Berda hülye, merengő ábrázattal ült mellettünk, aztán váratlanul felsőhajtott.

– Júlia, Júlia – suttogott maga elé, mire a többiekből kitört a rég visszafojtott röhögés.

Láttam, hogy Svecz mélyen elpirul, és lesűti a szemét. Én teljesen elvesztettem a fejemet. Úgy éreztem, ez a nevetés pőrere vetkőztet, s tudtam, bármit teszek, még nevetségesebbé válok. Berda pedig szuszogva, hadarva, nagyokat nyelve elmesélte, hogyan állunk délutánonként az ablaknál, s hogyan meresztjük szemünket Júliára.

Svecz arcán megfeszűlt a bőr, makacsul hallgatott. Úgy éreztem, miatta vagyok nevetségés, hogy ő lovalt bele engemet is ebbe a bolondságba. „Mi közöm nekem Júliához? – gondoltam. – Svecz szerelmes belé, nem én...”

– És tudjátok, ki ez a Júlia? – kérdezte Berda.

Pufók arca kipirult a gyönyörűségtől, és hallgatott egy darabig.

– Kis ringyó – mondta diadalmasan, mire a többiekből megint kirobbant a nevetés.
– Egy kis ringyó. Csele Borinak hívják, és mindennap más palival hál...

– Én mindjárt sejtettem – mondtam sietve. – Az ilyet szagról is megérzi az ember. Jó hecc volt, mi, Svecz?

Rákacsintottam, nem értett meg.

Letette a kanalát, rám nézett. Elfordítottam a fejemet.

– Én mindjárt tudtam – dűnnyögtem. – Igen, Svecz, ne is haragudj.

– Becsszó, hogy szajha – erősködött Berda, akit bántott, hogy Svecz nem hisz neki.
– Becsszóra, bárkitől megkérdezheted...

De Svecz nem figyelt rá. Egyre csak engemet nézett. Később felállt az asztaltól, és elment.

Az ebédlőben csend volt, Berda elkeseredetten hajtogatta a magáét.

– Fulladjak meg, ha hazudok! Minden este palikkal ül a *Jácint*ban... Fulladjak meg, ha nem igaz...

Felmentem a szobánkba. Sötét volt odabent. Svecz az ágyon fekűdt, feje alatt összekulcsolta a kezét. A mennyezetet bámulta, és nehezen lélegzett. Küszködtem magammal, csupa szorongó érzés fogott el.

– Haragszol rám? – kérdeztem.

Nem szólt, sírni tudtam volna.

– Igazad van – motyogtam. – Aljas voltam, bejeddtem...

Az utcai lámpa bevilágított az ablakon. Svecz arca komoly volt, valahogy nagyon szomorú.

Lehajtott fejjel álltam az ágya előtt.

– Nem is tudom, miért mondtam azt Júliáról... De ezek... ezek mind olyan otrombák... csak röhögnek mindenben... Te, én nem bírom, ha röhögnek rajtam.

Rágyújtottam. Karikákat akartam fűjni, nem sikerült. Éreztem, amit teszek, utálatos. Ez a mentegőzés... Szerettem volna, ha Svecz megszólal, ha mond valamit, ha segít nekem...

– Miért vagy ilyen? – kérdeztem könyörögve. – Mit akarsz tőlem, Svecz? A barátod vagyok...

Vállat vont, ez rosszulesett. A szobában fülledt meleg volt, a füst kaparta a torkomat.

– Különben is – mondtam –, én ki akartalak húzni a szégyenből. Miért nem mondtad te is, hogy hecc? Igen, hogy hecc volt. Mert az is volt. Mi más lett volna?...

– Hecc volt? – nézett fel, és furcsán elmosolyodott.

– Igen – mondtam hevesen. – Mert ez a lány... igen, tényleg szajha... Igen, Svecz, én tudtam... Igenis, tudtam, csak nem akartam megmondani neked...

Éreztem, hogy lángol az arcom. Nem mertem ránézni.

– Hazudsz – mondta ő.

– Nem igaz! – kiáltottam. – Svecz, higgy nekem... A barátod vagyok... Te, én megesküszöm neked...

Felült az ágyon, a fejét rázta.

– Hazudsz.

Szeme homályosan fénylett, és kinézett az ablakon. Szégyelltem magam, és iszonyatosan féltékeny voltam. Arra gondoltam, hogy neki most jó, hogy ő most nincs egyedül, hogy őriz magában valamit, egy tekintetet vagy egy pillanatot, amit én nem vettem észre...

– Higgy nekem – mormogtam, s könny gyűlt a szemembe. – Svecz, kérlek... Hiszen te nem is ismered őt... a nevét se tudod...

– Ismerem őt – mondta Svecz. – És a nevét is tudom. Júliának hívják.

Kinevettem. Csupa sírás volt ez a nevetés. Tudtam, hogy ismeri Júliát, tudtam, hogy egyedül csak ő ismeri.

– Hiszen te bolond vagy – mutattam rá. – Összevissza hazudozol magadnak... Haha! Júlia! Te meg vagy a Rómeó... Meghalok a röhögéstől! Nem akarsz a Lipótmezőre menni, Svecz?...

Felkapta a fejét, farkasszemet néztünk. Tekintetem erős volt, konok, gyűlölködő. Elfordította a fejét.

– Nem mersz a szemembe nézni, mi? – gúnyoltam. – Álmodozó kis dedós vagy, Svecz. Hiszen még nővel se volt dolgod...

Nevettem és gúnyolódtam rajta. Szerettem volna, ha sírva fakad, ha megalázkodik. De ő komoly maradt, homloka csökönys, és szeméből nem hunyt ki a ragyogás.

Akkor eldobtam a cigarettát, és vállat vontam.

– A te dolgod. Én csak segíteni akartam rajtad, a barátomon.

Gondolatai messzire kalandozhattak, a szeméből láttam. Újra elfogott a féltékenység, az egyedüllét. Berda esküdözése járt egyre az eszemben. Már csak arra gondoltam.

Azt mondtam:

– Gyere, Svecz, béküljünk ki. Gyere, meghívlak egy kávéra. Nem vagy többé a barátom, ha nem jössz...

Biccentett. Talán mert nem akart megbántani, talán barátságból tette. Mentünk a *Jácintba*. Kirakatán hányszor néztünk be sóvárogva! Svecz jött velem mogorván, szótlanul, magába merülten, és én azt hajtogattam magamban, hogy sajnálom őt, hogy csak segíteni akarok rajta...

A lány ott volt a *Jácintban*. Egy férfival ült, aki hol a kezét, hol az arcát simogatta. Asztaluk telis-tele volt poharakkal.

Svecz lesütötte a szemét, arca lángba borult. Valami furcsa tiltakozás látszott rajta, és szája legörbült, mint aki menten elbőgi magát. Meleg volt odabent, áporodott levegő, savanykás kávészag. Utáltam magamat.

– Látod, Svecz – mondtam csendesen. – Nem hazudtam neked.

Rám nézett, szeme már kialudt.

– Ő nem Júlia – csak ennyit mondott, és kiment az utcára.

A sarkon értem utol, nem nézett rám. Nem is szólt hozzám, otthon sem, némán vetkőzött, feküdt le. Másnap reggel se szólított meg, s attól kezdve alig beszélt velem. Szája sarkában hosszú, mély ráncot fedeztem fel, amelyet azelőtt nem ismertem.

Azóta sok–sok év eltelt. Júlia már csak emlék, és Sveczre is ritkán gondolok. De nemrégiben ismét elvetődtem abba az utcába, és Júlia erkélyén egy lányt láttam. Odaát, a kollégium ablakaiban fiúk szorongtak; nevettek, átkiabáltak a lánynak. Ekkor hirtelen furcsa érzés fogott el. Nyugtalanul kaptam fel a fejem. Keresni kezdtem valakit, valami hiányzott. Türelmetlen, lázas, konok tekintettel kutattam végig az ablakokat, míg föl nem fedeztem.

Ott állt egyedül az egyik ablakban. Szemüveges volt, langaléta, esetlen karjaival a párkányon könyökölt.

És ámult arccal, fülig vörösen leste a lányt.

1963

Mezei illat

Mikor a telepre ráborult az alkonyat és a szűk sikátorokon felpislogtak a lámpák, kimentünk az Akác-tömbön túl a tisztásra, és Majoros pajtája mögött a lekaszált fűre heveredtünk.

Hárman voltunk barátok, a nyurga Bolla, Jankovszky meg én. Néha Izabella is kijött hozzánk. Furcsa lány volt ez az Izabella, nem sokat tudtunk róla. Azt sem tudtuk, mikor jött a telepre, hol lakik, mit csinál, csak azt tudtuk, hogy jó vele lenni. Az is

jólesett, hogy nagylány létére nem vetette meg társaságunkat, szívesen volt velünk. Ha lángoló, vörös ruhájában jött, amely olyan feszesen simult testére, hogy minden hajlatát elárulta, úgy rémlett, nincsen titka előttünk. Behunyt szemmel is felidéztük már hajlékony alakját, széles vállát, erős, napbarnította karját, hosszú, szép lábát. Letelepedett közénk, lehúzta saruját, és meztelen lábát a halomba rakott, meleg fűbe dugta.

– Jó szagú lesz tőle – mondta, és mi bólintottunk.

Szólni nem mertünk. Rekedt lett volna hangunk, és azt nagyon röstelltük volna.

Szemünket a földre szögeztük, vagy a sötétbe meresztettük, Izabella előtt keveset beszéltünk, ha meg beszéltünk, komolyan válogattuk meg szavainkat. Néha lopva rápillantottunk barnán ragyogó karjára, s elpirultunk magunkban.

Már a szeptember is beköszöntött, de az esték változatlanul melegek maradtak. A halastó felől alkonyatkor gyenge szél kerekedett, és a földből áradt a titokzatos illat. Erről beszélgettünk egyik este.

– Mindennap erősebben dől – mondta a kis Jankovszky, szokása szerint az orrából beszélve. – Az ősz hozza, a sok eső. Ha esik, utána mindig olyan erős, mint a részegítő ital.

Beleszagolt a levegőbe, csillogott a szeme.

– Titokzatos dolog.

Izabella nevetett rajta, ingerkedett.

– Titokzatos? Miért lenne titokzatos?

– Pedig az – bólogattam. – Titokzatos. Néha még álmomban is érzem...

– A szerelemtől van – dünnyögte Jankovszky. – Azt mondják, a szerelemtől van...

Hallgattunk, csak Bolla izgett-mozgott. Ő mindig mogorva lett, ha meglátta Izabellát. Mogorva lett, és dühös. Most is megszólalt, és azt mondta: marhaság. Bosszúsan dörmögött.

– Nincs is ilyen illat. Bemesélés az egész. Kérdeztem apámat, érzi-e ő is. Nem érzi.

– Nem érzi? – villogott fel Jankovszky szeme. – Hát aztán! De te érzed, Bolla. Érzed, igaz?

– Bemesélés – morogta Bolla, leszegve sörtére nyírt fejét. – Bemesélés, ostoba bemesélés.

Titokban Izabellára pillantott, szemét is lesütötte. Jankovszky izgalomba jött:

– Esküdj meg! – heveskedett. – Nem mersz megesküdni, mi?

Izabella megszólalt:

– Én is érzem – mondta csendesén.

Hátradőlt, könyökére támaszkodott, forró karjával hozzám ért egy pillanatra. Torkom összeszorult, nem mertem moccanni.

– Bemesélés... bemesélés... – hajtogatta konokul Bolla, és nem nézett ránk. – Mi találtuk ki az egészet.

Úgy éreztem, mintha megloptak volna.

– Hazudsz! – kiáltottam elkeseredetten. – Bolla, hazudsz, te is érzed. Tudod, hogy te is érzed. Tegnap éjjel is kilógtál ide...

Bolla riadtan nézett rám, kérlelő volt a tekintete.

Haragudtam rá.

– Hazug vagy – mondtam. – Kilógtál az éjjel, és én is jöttem veled. Mindketten itt

ültünk, itt, ahol most.

– Nem igaz – felelte tompán. – Te vagy hazug. Egész éjjel otthon voltam.

Elakadt a lélegzetem, hogy a szemembe hazudik. Hiszen még oda is mentem hozzá, közösen szívtunk el egy cigarettát, és hanyatt fekve bámultuk a csillagokat.

A kis Jankovszky vigyorgott.

– És ebbe az alomba dugtátok a lábatokat, igaz? Ahová Izabella szokta.

Lehajtottuk a fejünket, mint akiket rajtakaptak. A fűben tücsök cirpelt, azután elhallgatott. A szél ismét feltámadt, a kiserdő lombjait susogtatta. Nesztelenül hullottak a levelek, kalászként hajladoztak a vékony törzsű fák. Az alom mögött, mint megannyi földbe szúrt botocska, száradt ökörkórók meredeztek.

– Ne veszekedjete – mondta Izabella.

Megmozdult, elsimította homlokába hulló fekete haját, és megint hozzám ért. Most nem húzta el a karját.

– Én úgysem jövök ki többet – mondta Bolla sötéten. – Hűvösek az esték, apám meg örökké murizik.

Nem szóltam, ismertem az öreg Bolla vérmes természetét. Könnyen lódította a kezét nyaklevesre. Jankovszkyt azonban az ördög szállta meg. Mindent elárult. Elárulta a pofonokat, s azt is, hogy a késői kimaradásokért nadrágszíjjal kap Bolla. – Attól csupa kék folt a fenéke – vigyorgott Jankovszky. Most gyűlöltem Jankovszkyt, szerettem volna szemem köpni. Bolla megszégyenülten hallgatott, ujjával a földet kapirgálta.

– Miért nem mondtad el? – kérdezte Izabella.

Bolla nem nézett rá, durcásan rántotta meg a vállát.

– Szégyellted előttem? – Izabella hangja lágy volt, kicsit szomorú. – Ó, te bolond. Tudom, mit gondol rólam az apád.

Megfogta Bolla vállát, erős kezével maga felé fordította.

– Miért nem mondtad meg? Halljam!

Bolla kiszabadította magát, felugrott, zihált a melle.

– Csak! Nem mondtam meg. Mi közöd hozzá? Addig ülök kint, ameddig akarok.

– Ameddig Izabella is kint ül – vihogott fel Jankovszky.

Belerúgtam a lábába, már későn.

Bolla megremegett, azután lehajtott fejjel elbaktatott. Langeléta alakja hamar beleveszett a sötétbe.

Jankovszky ránk kacsintott, én csúnyán néztem rá.

– Szégyelld magad, Jankovszky!

– Minek bántottad meg? – támadt rá Izabella is. – Nem elég, hogy otthon elveri az apja?

Jankovszky megszeppent.

– Megérdemelte – dünnyögött. – Hiszen hazudott. Azt mondta, nem érzi a szagot...

Elkeseredetten nézett ránk.

– Én egész éjjel nem tudok aludni tőle. Éjjel is érzem, álmomban is. Anyám már orvoshoz akar vinni, azt hiszi, álmatlan vagyok... Nem tudok aludni tőle... Ugye ti is érzitek?

Szája legörbült, s olyan riadtan bámult ránk, hogy bólintanunk kellett. Magába roskadtan ült. Bő halászingét lobogtatta a szél, sovány karja lúdbőrözött.

Hallgattunk. Ez az éjszaka valahogy titokzatosabb volt még a többinél is. A csillagokat néztem, hátha lehullik valamelyik, de egyik sem hullott le. Gógösen fénylettek odafönn. A gyár felől füst gomolygott, fehér és puha volt, mint a hó. Jó lett volna valami zaj, egy rikoltás vagy vasúti fütty, de csend volt. Rémisztő, üres csend, szorongató csend, még a tücskök is mind elhallgattak, és a fák sem susogtak.

Félig szívott cigarettát húztam ki a zsebemből, rágyújtottam, de Izabella kiverte a számból.

– Még majd azt mondja nagyanyád, én szoktattalak rá.

Engedelmesen hallgattam, de Jankovszky rágyújtott. Kihívóan füstölt, és amikor Izabella rászólt, felugrott.

– Próbáld meg! Próbáld csak meg elvenni!

Ökölvívóállásba helyezkedett, elszántan szívta a cigarettát.

– Dobd el – mondta Izabella.

– Nekem nem parancsolsz! – kiáltotta Jankovszky, és köhögni kezdett a füsttől. – Jó is volna, mi? Próbáld csak meg... A melleidbe vágok... Ne parancsolgass nekem! Te rossz nő vagy. Mindenki mondja, hogy rosszféle nő vagy. Füttyölök rád...

Izabella rámeredt, nem szólt. Melle megemelkedett, hullámszórt. Karja olyan erősen simult az enyémhez, hogy megborzongtam.

Jankovszky lecsüggedt fejjel álldogált előttünk. Dünnyögött valamit, nem lehetett megérteni. Elhajította a cigarettát, és halkán megkérdezte: – Nem megyünk még haza? Fázom.

Elindultunk. Jankovszky lehajtott fejjel baktatott mellettem, kavicsokat rugdosott, tarkója felett szökén ágaskodott a haja. Izabella nem nézett rá. Egyikünkre sem nézett. Arca feszes volt, szigorú-mereven bámult maga elé. Gyorsan ment, alig tudtunk lépést tartani vele. Én szorosan mellette mentem, forró volt az arcom, és úgy éreztem, hogy Izabellából árad a mezei illat.

– Éjjel kilógok – mondtam. – Hanyatt fekszem majd a fűvön, és nézegetem a csillagokat...

Hallgattak, én folytattam.

– Szép tiszta az ég. A mezei szag is ilyenkor a legerősebb... Nem jöttök ki?...

Titokban azt reméltem, hogy Izabella kijön. Neki senki sem tilthatta meg, és én minden este sokáig vártam rá kint a tisztáson.

Egyikük sem felelt nekem.

A szélső házaknál Jankovszky megtorpant. Ő errefelé lakott. Izabellára nézett, majd elfordította a fejét.

– Ne haragudj – mondta gyorsan, és elszaladt.

Utánanéztünk, elindultunk. Hallgatagon mentünk egy darabig, aztán Izabella megszólalt.

– Ne menj ki éjszaka. Én úgysem megyek ki.

Vérbe borult az arcom, hevesen ellenkezni akartam, de ő mosolygott.

– Bolondos vagy. Hát, mit gondolsz?...

Elkeseredetten védekeztem, esküdöztem; amit mondott, úgy ért, mint valami rágalom. Félbeszakított.

– Szerelmes vagy belém?

– Szerelmes? – kérdeztem, és elfúlt a hangom. – Én?...

Hallgattam, nem tudtam szólni. Ő egyre mosolygott, melegen fénylett a szeme.

– Szép vagy – hajtottam le a fejemet. – Szép vagy, Izabella. Bolla ezt nem tudja, Jankovszky sem tudja... senki sem tudja... Csak én tudom. Én a fákról is tudom, a csillagokról is... Én tudom, hogy mi a szép. Amikor elszorul az emberben a lélegzet, és valami úgy szorongatni kezd, valami úgy fáj, hogy sírni kell... Izabella, te ilyen vagy... mint a fák... ez olyan nagy öröm... Én örökké tudnálak nézni téged!

Elhomályosult a szemem, annyira megriadtam mindattól, amit elmondtam. Szégyelltem magamat, és én is szívesen elszaladtam volna. De valami visszatartott. Izabella nem nevetett ki, hanem valami nagyon furcsán nézett rám. Ezt tartott vissza. Éreztem, hogy Bollát is, Jankovszkyt is legyőztem, most már több vagyok náluk. Tudok egy titkot, amit ők még nem tudnak.

Megborzongtam, egyszerre nagyon fázni kezdtem.

Izabella nézett, nem vette le rólam a szemét.

– Te – mondta. – Te olyanokat beszélsz...

Nehezen lélegzett. Fölemelte az államát, közelről nézett a szemembe, s mégis valahonnan nagyon magasból. Furcsa volt a tekintete, szinte ijesztően furcsa.

– Te – suttogta. – Hogy beszélsz te rólam! Milyen szépen beszélsz...

Égetett a szeme, fejem forrósággal telt meg. „Meg kéne csókolnom” – gondoltam, de csak a karját volt merszem megszorítani. Forró volt a karja, és a húsa oly engedelmes...

Elengedte az államát, hátralépett. Ragyogott az arca, a fogai csillogtak. Gyönyörű szép volt.

– Menj ki éjjel a tisztásra – mondta. – Kijövök hozzád.

Megérintette az arcomat, és nesztelenül eltűnt.

Gyökeret eresztett lábbal álltam, lüktetett a testem. Nem mertem utána nézni. És éjjel nem mertem kimenni a tisztásra. Pedig meleg éjszaka volt, a hold fénylett, vakítóan tiszta volt az égbolt.

És egész éjszaka úgy dőlt be a mezei illat, mint még soha.

1961

III.

Mukivonat

7 NOVELLA GYEREKEIMRŐL,

KÖLYÖKKUTYA KORUKBÓL

(Téli levél Katának, Galyáról)

Alkonyi órán
a könnyű ködben
szán fut az úton,
surrnva siklik
a fenyvesbe be.

Vén hajtó hajtja,
vén pejló húzza,
porzik patája,
hó száll nyomába,
hogy távolodik.

Nyakában csengő,
csöng–cseng a hangja,
amíg ezüstös
csengettyűzése
el nem hal végül.

Hirtelen ekkor
ott, a homályban
fölrémlik bennem
kis kece lányom –
zajdul a szívem,
hiányzol nékem.

Ő az, akit szeretsz

Egyik reggel arra ébredtünk, hogy kétségtelenül itt a tavasz. Az előző napokban még komisz ködök gomolyogtak, és szakadatlanul esett, de most, íme, kertünk megtelt verőfénnel, játszi illatokkal, madárzajjal. Hars rigófüttytől zengett a környék.

– Világos – mondtam Gabbancsnak –, ilyen pompás időben az Állatkertbe kell mennünk.

Lelkesen helyeselt. – Igen, apu, az Állatkertbe akarsz menni.

Hogy miért neveztük el Gabbancsnak? Nem tudom. Talán mert a Gabi igencsak unalmas becenév, s meglehet, valamimód még Shakespeare is ludas benne: „parányi, mint egy makkopáncs”. Hanem amire végképp nem lelek magyarázatot: már jócskán elmúlt három éves, mégis rendületlenül második személyben beszél magáról. „Éhes vagy – követelődzik –, kaját akarsz!” „Mész a klotyóra – jelenti be –, pisilned kell” A

kacifántosság sem ejti zavarba: „Jöjjél a kertbe, apu, szeretnél labdázni veled.” Senki sem érti ezt a furcsaságot. Azt mondják, eddig sohase hallottak második személyben beszélni gyereket. Én sem. Felnőttet is csak ritkán. Néha egy–egy költőt.

Kimentünk hát az Állatkertbe. A kisérdalattin természetesen, hiszen buszon bármikor utazhatunk, de a kisérdalattin csak akkor, amikor az Állatkertbe megyünk, és azért olyan jó, magyarázta Gabbancs, hogy most az Állatkertbe megyünk, mert a kisérdalattin utazhatunk.

Odakinn nem voltak épp kevesen, de sokan sem. Először is léggömböt vettünk, pirosat, mert az fontos, és anélkül még az Állatkert sem ér valami sokat, meg egy zacskó hámozott mogyorót, amelyet szétosztogatunk majd az állatok között.

Mire odaértünk a vízilovak medencéjéhez, a léggömbünk elröpült, és a mogyorót észrevétlen elropogtattuk. Sebaj, vigasztaltuk magunkat, az állatok etetése úgyszólván tilos...

A medence korlátjának támaszkodtunk, és megmutattam neki, az ott, látod, a víziló.

Elnézegette a hatalmas, barna hústömeget, és azt mondta, a vizet látja, de a lovat nem, csak azt a nagy, kövér rondaságot, aki folyton a száját tátogatja, s hozzátette, a víz lehetne tisztább is, meg hogy mennyivel, de mennyivel érdekesebb volna, ha a nagy, kövér rondaság helyett inkább valami vitorlás úszkálna a vízen, akár a Balatonon, egy szép kis vitorlás, színes zászlócskákkal az árbocán, csillaggal a vitorláján, s amire mindjárt föl is kéredzkednénk, ugye, apu?

– Föl, bizony – bólintottam –, hát persze! – Azzal átbaktattunk az elefánthoz, hátha az nagyobb sikert arat.

Nem sok figyelmet vesztegetett rá. Annál többet arra az ősz bajszú bácsira, aki kattogó masinájával a sétány menti pázsitot nyírta. Barátságos bácsi volt, nem vitás. Mihelyt odaléptünk hozzá, nyomban kikapcsolta a szerkentyűjét, és szép komótosan elmagyarázta, hogyan nyírja a gép a füvet. Amikor pedig még azt is megengedte, hogy Gabbancs megfogja a masina egyik szarvát, s egy darabig kettesben vágják a gyepet, már láttam, aligha jöttünk ki hiába az Állatkertbe, ez a fűnyírás sokáig emlékezetes marad. „No nem baj – gondoltam –, semmi vész, majd a zsiráf, azon fogsz csak bámulni igazán!”

Megbámulta. Tetőtől a talpáig, becsületesen. Azután a patájától föl a feje búbjáig, ahol a két szarvacska dudorodik, és élénken megszólalt: – Apu, ott egy repcsi... Integessünk neki?

Odafönn csakugyan úszott egy repcsi, jókora utasszállító, még a bűgását is hallottuk. Biztosan Ferihegynek tartott.

– Nem azért vagyunk itt – figyelmeztettem –, hogy mindenféle repülőgépek integessünk, inkább az állatokkal ismerkedj.

– Igen, apu – mondta engedelmesen –, ismerkedel az állatokkal. – És megkérdezte, ha az a repcsi leszáll, garázsba megy–e, mint a buszok, vagy remízbe, ahová a villamos.

– Sem oda, sem emide – feleltem mogorván –, hanem egy óriási csarnokba, melyet hangárnak neveznek. – Erre természetesen muszáj volt elmagyaráznom, milyen a hangár, mire használják, és hogyan fér el benne a repülőgép. Közben szomorkodtam magamban. Lehetséges, hogy agresszív ösztönök szunnyadnak ebben a gyerekekben? Hát valóban csak a vad ragadozók fogják érdekelni?

Tévedtem. Ha vetett is rájuk néhány közömbös pillantást, szemlátomást csak irántam való udvariasságában. És még szemrehányást sem tehettem neki. A tigrisek egytől egyig unottan kuksoltak, a párduc, a jaguár meg a többi nemkülönben. A sörényes hím oroszlán jámboran szunyókált a napsütésben.

Gondoltam, felcsigázom egy kissé a képzeletét. Mesélni kezdtem, micsoda veszedelmes és vérengző fenevadak ezek, hogyan pusztítják, ölik, marcangolják darabokra a védtelen, békés állatokat, s mondhatom, egyre jobban belemelegedtem, míg csak észre nem vettem végül, hogy már réges-rég nem rám, hanem másvalakire figyel.

Egy baszkcsapkás fiatalember állt ott. Előtte állvány, az állványon vászon, paletta a kezében.

Őt nézte.

– Mit csinál a bácsi?

– Fest – mondtam.

– Mit fest?

– Láthatod – mutattam –, az alvó oroszlánt.

– Miért festi a bácsi az alvó oroszlánt?

– Hogyhogy miért festi? Azért, mert... hát, hogy... hiszen ez igazán egyszerű! Meg akarja örökíteni.

Ezt a szót nem ismerte. Felvilágosítottam, mit tesz az, megörökíteni valamit.

Szőke fejével rábólintott, most már érti.

Azután megkérdezte: – De miért festi a bácsi az alvó oroszlánt?

Nyeltem egyet, és szelíden azt mondtam, a bácsinak ma biztosan éppen arra szottyant kedve, hogy alvó oroszlánt fessen.

Megrázta a fejét, a pillantásából kiolvashattam, hogy csudamód értetlennek tart, és kérdését megpróbálta szabatosabbá formálni. – Miért festi le a bácsi az alvó oroszlánt, ha az alvó oroszlán úgyis *van*?

„No nem – gondoltam –, esztétikai vitába nem fogsz beleráncigálni!” – s azzal ütöttem el a dolgot, hogy ami nincs, azt bajos megfesteni, éppen ezért a bácsitól sem várhatja el, hogy az alvó oroszlán helyett azt fesse meg, ami nincs.

Ezen eltűnődött. De kisvártatva még határozottabban kijelentette: pedig azt, ami nincs, mégiscsak sokkal érdekesebb volna megfesteni, mint az alvó oroszlánt, mert az alvó oroszlánt megfestés nélkül is látni, de ami nincs, azt csak úgy lehetne látni, ha a bácsi megfestené.

Azt hiszem, neki volt igaza.

Ezek után a tevékhez kerültünk. Megvallom, kedvelem a tevét. Kedvelem igénytelenségét, elnyúhetetlen szívóosságát és bölcs egykedvűségét, ahogy a világ ügyeit szemléli, de nem ám holmi kívülálló, hanem olyan lény módjára, aki mellest tudja, mi a dolga, és azt fáradhatatlanul el is végzi. Mindig is a kedvenc állataim közé tartozott.

Érthető tehát, hogy rosszulesett látnom, a fiam rájuk sem hederített. A fülét hegyezte. A kerítésen túl kerekek csattogása hallatszott, mozdonydübörgés. – Apu – szólt boldogan –, itt vonatok is járnak!

– Járnak – hagytam rá megadóan, jól tudva, mi következik.

Hát igen, az obligát kérdések özöne. Milyen vonat jár erre? Tehervonat, személyvonat vagy gyorsvonat? Villanymozdony húzza-e, vagy dízel? Ha dízel, melyik dízel, a piros, a zöld vagy a kék? Hány kocsi áll a vonaton? Honnan jön, és hová megy? Ülnek-e rajta gyerekek, és ha ülnek, ezen a vonaton kihajolhatnak-e az ablakon?

– Tudod, mit? – szúrtam közbe alattomosan. – Keressünk egy fagyist vagy

vattacukrost!

Vattacukrot sajnos nem árultak, így hát beértük vaníliafagylalttal, és elsétáltunk a majomházhoz. Ahány gyerek csak kint volt aznap az Állatkertben, azt hiszem, mind ott visítózott gyönyörűségében. És mindegyik vaníliafagylaltot nyalt, és az apja nyakában trónolt.

Én is fölajánlottam, hogy a vállamra ültetem, úgy jobban láthatja a majmokat.

– Nem akarod jobban látni a majmokat – rázta a fejét –, a vonatokat szeretnéd látni a kerítésnél.

Erre már megmérgeződtem. No várj csak, gondoltam, engem te nem fogsz fölhergelni!

Azzal fölkerestük a medvéket. Ez volt a végsőkre tartogatott tromfom. Mert ugyan akad-e olyan gyerek, aki el nem olvad egy igazi, élő mackó láttán?

Hát, egy akadt.

– Nem szereted a macikat – mondta –, csúnyák és büdösek. – S még a ketreceknek is hátat fordított, olyan irigykedve bámult egy kisfiút, akinek tűzpiros biciklije volt, és a kormányán csengő helyett valami kimustrált autóduda. És pillanatonként túlkölt azzal a dudával.

De miért is folytatnám? Felsültem vele, bárhová vittem is. A mókusnál az önműködő locsológép érdekelte, a szarvasoknál a szemeteskocsi, amelynek villogott a narancssárga tetőlámpája. A zebrák előtt meg egy papírcsákós, öreg mázoló, aki bagót rágott és a korlátot pingálta, és természetesen neki is megengedte, hogy húzogasson néhányat a pemzlijével.

No, és az állatódoda? Füttyült az állatódodára. Mit neki süldő oroszlán, farkaskölyök, őzgida és hintázó medvebocs, amikor éppen arra jött egy kannákat szállító motoros targonca! S akadt-e nála boldogabb gyerek aznap az Állatkertben, amikor a füttyös kedvű vezető, meglátva sóváran rimánkodó, már-már könnyes tekintetét, fölvette maga mellé az ülésre, és kétszer megkerülte vele a zergék szikláját?

Ez a targoncázás megrendítette. Ünnepeles volt, szinte átszellemült. És ami páratlan dolog, legalább tíz percig hallgatott. Csak a szeme fénylett, meg a füle piroslott megilletődöttségében.

Letelepedtünk egy padra valami félreeső, hosszú ketrecesor előtt. Percet ettünk, hallgattunk.

Csendes zug volt, még véletlenül se vetődött el arra valaki.

Egyszer csak hallom, hogy fojtott hangon szólongat: – Apu... apu... – s látom, a szeme kikerekedik, látom, hogy magánkívül van izgatottságában. – Apu... az ott micsoda? Ott ni, bent a ketrecben...

Odapillantottam. Egy kecske volt. Egy közönséges kecske. Biztos, hogy nem tévedtem. A táblán is ott állt: KECSKE, CAPRA.

Így hát közöltem vele, az ott egy kecske.

– Ő az, akit szeretsz! – kiáltott fel elragadtatottan.

Mit mondhatnék még? Ez valamikor fél tizenegykor történt. Ötnegyed óra múlva még mindig a kecskében gyönyörködtünk. Nyájas kecske volt, meg kell adni, jóindulatú és kezes. Időnként kedvesen mekegett, és nagyon összebarátkozott a fiammal.

Gabbancsot hat ló sem vonszolhatta volna el attól a kecskétől. Szólongatta és gügyögött hozzá, simogatta, becézgette, babusgatta, még énekelt is neki – nem győzött vele betelni. Sajnos azzal sem, amit követelődzésére a kecskékről meséltem. Holott

elbeszéltem mindent, amit csak tudok róluk, s végül már azt is, amit nem.

Talán kapuzárásig ott rostokoltunk volna, ha el nem harangozzák a delet. Akkor megjelent egy ápoló, és a kecskét beterelte az akoljába.

Erre aztán mi is elindulhattunk haza ebédelni.

– Máskor is eljössz – mondta elmenőben Gabbancs –, mindennap eljössz hozzám... Szereted! Okos, kedves és jó. És szép. A legszebb állat!

1978

Ragályos betegségek

Tudják-e önök, hol a Pacsirta-telep? Ha nem tudnák, elárulom: Erzsébeten. Minket pedig vasárnap halaszthatatlan teendő szólított volna oda. A naptárom a tanú rá, az előjegyzés a piros betűs rubrikában: *fontos! de. Pacs. tp. Gabbanccsal!*

Hogy miért éppen a Pacsirta-telepre vágyik a fiam? Érthető. Ott van a 31-es villamos külső végállomása. És eddig csak a belső végállomásán fordultunk meg, a Vágóhídnál. Lássák be, kérem, ez csakugyan nyomós indok.

A barátom, aki igen szigorú ember, más véleményen van. Színtiszta örültség, állapította meg épp a minap nálunk jártakor, vagy ami még rosszabb, fűzte hozzá aggodalmasan, valami fura gyermekbetegség. Mármint Gabbancs fiamnak az a megátalkodott buzgalma, hogy jószerével valamennyi villamosjárat végállomását betéve megtanulja, mi több, boldog-boldogtalant ilyen természetű felvilágosításokért nyaggasson. Ha idejekorán közbe nem avatkozom, figyelmeztetett fölemelt ujjal a barátom, a gyereknél akuttá fog válni a dolog, az pedig módfelett ártalmas következményekkel járhat. Fölösleges ismeretekkel terheli meg az agyát, és az érdeklődése jóvátehetetlenül beszűkül.

Nem tudom, igaza van-e a barátomnak. A magam részéről egyetlen mérvadó gyermekpszichológiai könyvben sem bukkantam hasonló intelemre. De még ha fölteszem is, hogy igaza van, attól tartok, a közbeavatkozással elkéstem.

– Igazán nagyon aranyos gyerek – mondta nemrég Gabbancsról az óvó nénije –, de az utóbbi időben nincs jó hatással a közösségre. – Mosolygós, derűs fiatalasszony ez az óvó néni, ám ezúttal nem mosolygott, a megszokott derű sem áradt belőle. Úgy vettem észre, valami fáradtság fátyolozza el a kedélyét. – Sajnálom, kedves apuka – folytatta panaszosan –, de meg kell mondanom, hogy Gábor mostanában megbolondítja a többieket. Lassacskán már nem akad gyerek az egész középső csoportban, aki ne akarna álló nap kizárólag csak végállomásosdit játszani. Nem érdekli őket sem a közös éneklés, sem a közös játék, de semmi, apuka, a világon semmi más, csak ez a... ez a rémes végállomásosdi. Tessék elhinni, valóságos lidércnyomás! Naphosszat csak ezt fűjják kórusban: 1-es: Kelenföldi pályaudvar–Kacsóh Pongrác út, 2-es: Irányi utca–Fodor utca, körforgalom, 3-as: Móricz Zsigmond körtér–Budafok...

– Bocsánat, nem Budafok – igazítottam ki gépiesen –, hanem Nagytétény. Nagytétény, 836. utca... – és a fejemet ingattam. – Tehát már a buszok is? Eddig csak a villamosok foglalkoztatták.

Az óvó néni egyszerre nagyon kimerültnek látszott. – Értem – sóhajtott fel megadóan –, vagyis a kedves apuka az, akitől a gyerekek...

Naná, hogy tőlem, gondoltam méltatlankodva, nem is a mamájától, aki szégyenszemre még a 8-as busz budai végállomását sem ismeri, holott naponta azon jár a munkába! De azért, megvallom, zavarban voltam. Megsajnáltam a kis óvó nénit, annyira elkeseredettnek látszott. Mi tűrés-tagadás, büntudatot éreztem.

Holott ennek az egésznek valószínűleg Mózes bácsi volt az oka. Igen, minden bizonnyal Mózes bácsi, aki nagyapám testvérébátyja volt, és ott élt a család zuglói házában, ahol annak idején, gyerekkoromban, néhány feledhetetlen nyarat töltöttem. De hiszen nem is lehetne más a vétkes ebben, gondoltam már határozottan, csakis ő, a kipödört bajszerű, aprócska, ám annál nagybotúbb, rátarti kisöreg, a nemzetségére oly kevély, lecsúszott székely lófő, aki beszéskartellenőr volt akkoriban, azelőtt pedig – még a cs. és kir. világban – a Közúti Vaspálya Társaság kocsivezetője. A 29-est vezette ama régvolt időkben. Népliget–Nyugoti pályaudvar. Igen, mindig így mondta „o” betűvel: Nyugoti, s mitőlünk, fivére unokáitól is ekképp követelte meg. Mózes bácsi ugyanis keményen eltökélte, ahány unoka csak akad a familiában, abba ő mind belésulykolja... ó, nemcsak a BSZKRT, de bizony még az egykori Közúti Vaspálya Társaság páratlan számokkal jelölt, s nemkülönben a páros számokkal ellátott, ellenlábás Villamos Városi Vasút járatainak az útvonalát is.

Habókos, morc vénembernek tartották amúgy is a családban, ekkor meg éppenséggel azt gondolták róla, valami végképp megkottyant a fejében, hogy ilyesmikkel nyomorgat bennünket. De én azt hiszem, se nem volt kelekótya, se nem akart ő minket nyúzni. A város szerelmese volt. És legkivált a villamosvasúté, amelyről mindent tudott, amit egyáltalán tudni lehetett s érdemes volt. A tudományát pedig irgalmatlanul belénk plántálta és számon kérte. A legváratlanabb pillanatokban kérdezte meg hirtelen: No, Fityisz (ez én voltam), az eszedben van–é immár, hol járt volna a 47-es? Ha legédesebb álmomból zavar fel, tudom, akkor is nyomban megfelelttem volna: Zugliget–Egyház tér–Szép Ilona. Ám ehhez, annak rendje és módja szerint, még ezt is hozzá kellett toldani: „De csak ünnep- és vasárnap délutánonkint.” Mózes bácsi ilyenkor dagadozott büszkeségében. „Hát, erősen sokat tudsz – recsegte elismerően, gyöngéden megbúbolva a fejem. – Nagyra nőj, gyermekeske!” S jutalomképpen máris gyönyörű példány őszibarack, alma vagy maréknyi szilva került elő a zsebéből, az évszaktól függően...

Aki tehát önök közül valami okból sürgetőleg érdekelne, teszem azt, az 1912. esztendő székesfővárosi villamosmenetrendje, sose fáradjon könyvtárbeli búvárkodással. Forduljon inkább hozzám, készségesen állok rendelkezésére. Csak a 13-as járatot ne kérdezze. Az ugyanis babona miatt kimaradt...

Nos, mindezt töredelmesen megvallottam a barátomnak is. Egyszersmind értésére adtam, nevelési elveimmal összeférhetetlen, hogy a fiam bárminemű kérdéseire ne válaszoljak tőlem telhető pontossággal, az pedig szóba sem jöhet, hogy türelmetlenül leintsem. Így hát, ha Gabbancs történetesen megkérdezi, van-e 138-as gyorsjárat, természetesen azt felelem, van bizony, de még mennyire: Csepel, Tanácsház tér–Szigetszentmiklós, Autógyár! Ha pedig ezek után Gabbancs óhaja az, hogy mihamarább ruccanjunk ki Csepelre, és ülünk föl a 138-as buszra, akkor első adandó alkalommal igenis sort kerítünk rá, és végigutazunk a 138-as vonalán, aminthogy meg is tettük épp a múlt héten.

– Óriási! – jelentette ki szárazon a barátom. – És ugyan miért, ha szabad tudnom?

Azért, magyaráztam meg rosszul palástolt büszkeséggel, mert Gabbancs korántsem éri be a puszta elméleti ismeretekkel. Ő bizony a szóban forgó végállomások legtöbbjét a saját szemével is megtapasztalni kívánja. – Így már persze világos – bólogatott zord arccal a barátom –, világos, mint a vakablak! Semmi kétség, öregem, ezt a szerencsétlen gyereket te fertőzted meg.

Azt hiszem, igazságtalanul haragudott rám. Aligha én vagyok a felelős azért, hogy a tekintélye néhány perccel korábban súlyos csorbát szenvedett, amikor a fiam kérdésére, hogy hol van a 96-os busz két végállomása, nem tudta megadni a szabatos választ: Újpest, Egyesült Izzó–Újpalota, Erdőkerülő út. Sőt, éppenséggel semmiféle választ nem tudott adni, csak dühös képet vágott. Vagy talán arról is én tehet, hogy neki nem volt egy Mózes bácsija annak idején?

Éppen itt tartottunk, amikor nyílt az ajtó, és besétált a szobába Kata, pizsamában, kiflit majszolva, a két és fél éves kislányok édes mosolyával, és sugaras pillantását barátomra vetve így szólt: – Szia, Kata megy aludni! Tudod, hol van a 72-es troli végállomása?...

De hát mondom, nem halogathattuk tovább a tervünket. Elhatároztuk Gabbanccsal, hogy vasárnap felülünk a 31-es villamosra, és földerítjük a pacsirta-telepi végállomást. Nagyon készültünk rá. Akkor is szeret ejtjük, fogadkoztunk, ha kisbalták potyognának az égből! És ki tudja, talán még pacsirtát is fogunk ott látni?

Sajnos, kútba esett a tervünk. Kisbalták ugyan nem potyogtak, de Gabbancs csütörtök éjjel belázasodott, hányt is egy kicsit, és negyedóránként ki kellett mennie. Azt gondoltuk, elcsapta valamivel a hasát. Pénteken még a doktor néni is gyomorrontásra gyanakodott. De szombaton reggel, amikor újra megvizsgálta, így szólt: – Vérhasgyanús! – És azonnal telefonált, mentőkocsit rendelt a László Kórházból.

A kocsi hamarosan megjött. Becsöngetett egy fehér köpenyes, magas fiatalember, és fertőtlenítette Gabbancs ágyát, s mindent, amit csak kellett. Akkorra már a nagyszülők is sorra befutottak. Aggódó, komor nagyapák, könnyes szemű és kezüket tördelő nagyanyák. A szomszéd szobában Kata zokogott vigasztalhatatlanul. No nem amiatt, hogy bálványozott bátyja vérhast kapott, hanem azért, hogy nem kapta meg ő is, és nem mehet vele együtt mentőautón a kórházba.

A mentőkocsi Volga-kombi volt. Ez a körülmény földerítette Gabbancsot. Csak azon kesergett, hogy nem szirénázik. Egy menőautó szirénaszó nélkül – nem is igazi mentőautó.

Amikor a Körút és az Üllői út sarkán pirosat kaptunk, megkocogtattam a vezetőfülke ablakát. – Lehetne, kérem szépen, egy kicsit megbögetni azt a szirénát?

A vezető a fejét rázta. – Nem olyan jellegű az eset – közölte elutasítóan –, a szirénázás most szabályellenes volna. – De ekkor ő is észrevette azt, amit én: Gabbancs elszontyolodott ábrázatát és lefelé görbülő száját. – Oké, főnököm – szólt erre gyorsan a fiannak –, üsse kő, megbögetjük azt a masinát!

És így robogtunk tovább az Üllői úton, egészen a klinikáig, vagy még azoknál is tovább. Vijjogott a sziréna. Szabályellenesen, de annál vérfagyasztóbban. Gabbancs meg először mosolygott csütörtök óta. Így már igazi volt a mentőautó.

Aztán megérkeztünk a kórházba, és bementünk az egyik vizsgálóba, amelynek az ajtaján zománc tábla függött: Dysenteria.

Vártuk az orvost. Közben beszélgettünk.

– Te voltál már ragályos beteg, apu?

– Ajjaj – intettem fölényesen –, össze se tudnám számlálni, hányszor!

Láttam rajta, hogy az irigykedés meg a szorongás között ingadozik. Neki még sohase volt ilyenfajta betegsége, így hát büszke is volt rá, meg félt is tőle.

Végül mégiscsak a szorongása kerekedett felül. – Apu, fáj a ragályos betegség?

– Neked talán fáj?

– Nem, csak a hasam kicsikét.

Erre sietve bevonultunk a függönnyel elkerített vécére. Nem eredménytelenül. S amíg a doktor be nem nyitott, megismételtük még kétszer.

Ez már egyre kevésbé tetszett nekem. Neki ellenben annál inkább az, hogy régen, amikor én voltam kicsi, nem vitték kórházba a fertőző beteg gyerekeket, hanem egy piros cédulát ragasztottak ki a lakásajtóra. Természetesen rögtön a szavamat vette, hogy amikor meggyógyul és hazatér, neki is keríték valahonnét egy olyan piros cédulát.

Azután bejött az orvos, megvizsgálta, majd egy ápolóval elmentünk a 2/A pavilonba. – Nézd, apu – mutatta boldogan Gabbancs –, nézd azt a táblát, 2/A! – S már mondta is hivatalos BKV-hangon: – Jászai Mari tér–Boráros tér.

Odabenn jó meleg volt, és egy kedves, fiatal doktor néni felszólította Gabbancsot, hogy vetközzék pucérra, s vegye föl a kórházi pizsamáját.

Szép kis pizsama volt. Piros a kabátkája is, a nadrágja is, az anyag pedig telis-tele apró figurákkal. Egy egész cirkuszi trupp: bohócok, akrobaták, bűvészek, istálló mesterek. És rengeteg állat. Oroszlán, medve, elefánt, víziló, sőt még egy labdázó foka is.

A szobákból meg kíváncsi gyerekfejek kandikáltak elő.

– Olyan ez, mint az ovi – állapította meg elégedetten Gabbancs. – Itt játszani is lehet...

De búcsúzáskor mégiscsak elsírta magát. Sápadt volt, szőke haja csapzott, az orcáin lázrózsák. Kék szeméből hullottak a könnyek. – Nem mehetünk el holnap a Pacsirta-telepre – zokogta.

– Mihelyt meggyógyulsz, az első utunk oda vezet majd – vigasztaltam.

Hirtelen elhallgatott, letörölte a könnyeit.

– Apu – szólt óvatosan –, mondd, apu, te nem mehetnél oda ki most?

– Most? Egyedül?

– Igen, most – bólogatott élénken. – Holnap pedig úgyis meglátogatsz, és akkor elmeséled, hogy milyen az a végállomás. – És sietve hozzátette: – Hidd el, apu, akkor hamar meggyógyulnék. Ugye, kimész most? De ugye, biztos?

– Biztos hát – mondtam, s erre vidáman ment az ágyához, még integetett is.

És már nem sírt, hanem mosolygott.

Én meg mi mást tehettem volna? A Könyves Kálmán körút sarkán felszálltam az első 23-asra, eldöcögtem vele a Vágóhídig. Ott felültem a 31-esre, és megnéztem a pacsirta-telepi végállomást. Aztán anélkül, hogy kiszálltam volna a motorkocsiból, visszajöttem.

A vezető egész úton csodálkozott. Minden megállóban hátrasandított rám, és a homlokát ráncolta. Hogy némely pasasoknak mennyi léccel elverni való idejük van!... Bizonyára ezt gondolta magában.

– Ó, milyen szörnyű viharba kerültünk! Segítség, segítség! Recseg–ropog a hajónk, hasadoznak a vitorláik... A hullámok már a fedélzetet nyaldossák... Mit tegyünk, kapitány, mitévők legyünk?

A marcona tengeri medvének pillája se rebbent. Igaz, csupán a fél szeme látszott. A szemüvege másik lencséjét kartonpapír fődte, pirinyó lyukkal a közepén, hogy javuljon a kancsítása. De marconaságán ez mit sem változtatott. A hidegvérén még kevésbé.

Láttatok volna csak, ahogy ott állt a parancsnoki hídon, a rendíthetetlen nyugalom szobraként, kidüllesztett mellel, kart karba fonva, szélben röpdöső, szőke üstökével! Láttatok volna csak, mint dacolt az orkánnal, elszánt-mozdulatlan kémelve a messzeséget, miközben épphogy foghegyről vetette oda: – Ne pityogjon, kormányos, a parancsot teljesítse!

– Igenis, kapitány. Mi a parancs?

– Jobbra a kormányval. Két vonással jobbra.

– Értettem, két vonással jobbra.

Hogy süvített, sírt, sikongott a szél! Hogy tajtékozott a tenger!

De mi fürgén siklottunk a haragos habokon.

– Merre járunk, kormányos?

– A legveszedelmesebb viharzónában, kapitány. Az Orkánok Vizén.

– Bátorság! Átkelünk rajta.

– Kemény dió lesz, kapitány. Errefelé se szeri, se száma a hajótöréseknek. Itt minden második hajó elsüllyed.

– Csak olyan hajó süllyed el – hangzott méltósággal a hídról –, amelyiknek valami kis pöcs a kapitánya. De a mienk nem olyan hajó. Előre, irányt tarts!

– Igenis, irányt tarts.

– Jelentsen, kormányos, a rakományról.

– Jelentem, a rakományval minden rendben.

– A csokival is?

– A csokival is, kapitány. A csokira kettőzött, puskás őrség vigyáz.

Tudnotok kell ugyanis, hogy ennivalót szállítottunk aznap. Rengeteg ennivalót. Annyi rengeteg sokat, hogy minden éhes gyereket jóllakathassunk Afrikában, ahol horgonyt vetendőek voltunk. Lisztet vittünk, hogy kenyeret süthessenek maguknak, vagy kiflit és peracet, ha éppen arra szottyán kedvük. És teheneket is vittünk. Egy egész roppant csordát. Hogy annyi tejet ihassanak ezentúl, amennyi csak jólesik nekik.

És persze csokit is vittünk. Dugig volt tömve csokival a hajófar. Hiszen egyszer már azoknak a gyerekeknek is kell egy kis csokit enniük, akik még sohasem ehettek, s talán azt sem tudják, mi fán terem a csoki.

Ezért volt halaszthatatlan, hogy eljussunk Afrikába. Méghozzá aznap. Mert a tavaszi szünet holnap már véget ér az 1. bében.

Csak az a kegyetlen vihar ne lett volna.

Hogy hánykolódott a hajónk! Hogy dobálta a szilaj hullámverés! Zengett az ég, villámok cikáztak. Körös-körül meg zúgott, robajlott, bömbölt az óceán.

Toronymagas hullámok közt törtünk előre. S egyre csak, mindegyre előre. És a

rádiónk percenként üzent Afrikába: „Jövünk már, gyerekek, jövünk. Tartsatok ki! Már úton vagyunk.”

De féltő volt, hogy lassacskán mégis fel kell hagynunk a reménnyel.

– Forduljunk vissza, kapitány, amíg késő nem lesz. Végül még mindannyian itt veszünk.

A kapitány a láthatárt vizsgálta távcsövével.

– Mindenki a fedélzetre! – harsan a parancsa. – Vitorlákat bevonni, egy-kettő! – Aztán megcsendítette a kis rézharangot, és egy tölcseren át lekiabált a gépházba: – Teljes gőz, gépészek, teljes gőzzel előre!... Kormányos! Félfordulat jobbra, neki a hullámoknak... Átvágjuk magunkat...

– Az... az lehetetlen, kapitány! Hiszen ezek a hullámok... jézusmária, hiszen ezek akkorák, mint a Gellérthegy! A szélsébség pedig... jaj, kapitány, nem hiszek a szememnek! A szélsébség: tizenkettes! A legerősebb, ami csak létezik a Beaufort-skála szerint...

– Több fegyelmet, kormányos! A mi hajónkon nincs beijedés.

– De hát pozdorjává zúzódunk... elpusztulunk... át nem juthatunk élve az Orkánok Vizén...

– Igenis átjutunk! – csattant a kapitány hangja. – Aki nem hiszi, azt lepuffantom!

Nem a vakvilágba beszélt. Bizony, hogy nem. Láttátok volna csak, mekkora pisztolyt ragadott elő! Akkora volt az a pisztoly, akár egy ágyú.

És igencsak fenyegetően lóbálta a kezében.

– Gyerünk, kormányos, ne vacogjon, neki a hullámoknak! Egyenest a közepükbe.

– I... igenis, kapitány...

Hogy dübörögtek a gépek odalenn! Hogy nyöszörgött, jajongott az egész hajó! Vijjogott az orkán, csattogtak a szakadt vitorlák... de jaj, mi ez? Mi ez a borzalmas reccsenés?

– Kapitány, kapitány! A főárboc... Oda a főárboc... kettétört...

– Sebaj, lökjétek hamar a vízbe.

– Kapitány, kapitány! Leszakadtak a mentőladikok... elvész valamennyi...

– Vesszen csak, hadd vesszen valamennyi.

– Kapitány, jaj, kapitány! Leomlott az egyik kéményünk is...

– Fel a fejjel! Van még másik kettő.

– De ha víz tolul a ledőlt kéménybe... jaj, jaj, felrobbanunk, kapitány, uramisten, rögvest felrobbanunk...

Most már vége szakadt a kapitány nyugalmának. Fölemelte a pisztolyt, és a levegőbe durrantott.

– Szégyen! – süvöltötte. – Miféle matrózok vagytok ti? Már bánom, hogy titeket hoztalak erre a fontos útra.

– Féltünk, kapitány. Mindenki fél. Az egész legénység.

– Figyelem, legénység! – nézett körül a kapitány. – Mind itt vagytok?

– Igenis – zúgta a legénység –, mind egy szálíg. És vissza akarunk fordulni, mert sose pipáltunk még ekkor vad vihart.

– Úgy! – mondta a kapitány – Vissza akartok fordulni... – és belepirult, szinte tűzbe borult az arca, olyan haragos lett. Haragosabb még a haragvó tengernél is. – Gyávák vagytok! Vagy már elfelejtettétek azokat a gyerekeket a tv-híradóban tegnap este?

Nem láttátok, hogy milyen éhesek, soványak és betegek?

– Láttuk őket, kapitány, és bizony fájt értük a szívünk. De mi akkor is félünk, és nem merünk továbbhajózni.

– Nemcsak gyávák vagytok, hanem gonoszok is. Rossz-szívűek! Tőletek meghalhatnának azok a gyerekek, titeket nem érdekel...

– Ugyan, kapitány, dehogyis – méltatlankodott a legénység. – Ilyet ne is tessék gondolni rólunk.

– Pedig meg fognak halni, ha visszafordulunk. Senki se segít rajtuk. Emlékeztek, hogy milyen szomorú volt a szemük? Hogy milyen-milyen szomorú?

A legénység határozottan zavarba jött. És zavarában csak hümmögött.

– Hát... ami igaz, igaz... talán tényleg nem kéne visszafordulnunk... talán mégis megreszkírozhatnánk...

A kapitány pedig megérezte, hogy most kell igazán ütnie a vasat.

– Azoknak a gyerekeknek nincs mit enniük – folytatta. – És még soha nem ittak tejet. És azt se tudják, hogy milyen finom a csoki. Értitek, legénység? Most már értitek, ugye? – s az arca újból kipirult, de nem a haragtól, hanem lelkes izgalmában. – Várnak minket azok a gyerekek. Higgyétek el, nagyon várnak! Biztosan ott állnak már Afrikában a parton, és a tengert lesik. Azt lesik, hogy jövünk-e végre. A gyerekeket pedig, ti is jól tudjátok, nem szabad becsapni.

– Az már igaz – helyeselt a legénység. – Szentigaz! A gyerekeket bizony nem szabad becsapni.

– Akkor hát: előre! – kiáltott csengő hangon a kapitány. – Föl a lobogóval, föl az árbocra! Rajta, rajta, bátor tengerészek, rajta, csak előre!

Tudom, sose hallottatok még olyan mennydörgő éljent. Mennydörgőbb volt még az orkánál is, meg a tenger bömbölésénél. A fedélzet is beleremegett, olyan hatalmas, zengő éljen volt az.

És azzal siklottunk tovább. Fittyet hánytunk immár a viharak, mit sem törődünk a tomboló hullámveréssel. Most már elegendő bátorságunk volt ahhoz, hogy átszeljük az Orkánok Vizét, és belátható időn belül kikössünk Afrikában.

Ám ekkor kinyílt a szobaajtó, és...

– Meg vagytok ti bolondulva? – hallatszott a küszöbről igen erélyesen.

– Jaj, anyu! – rémült meg a kapitány, de úgy, hogy belesápadt. – Anyukám, vigyázz!... Beljebb ne gyere, mert vízbe fúlsz... rögtön elnyel a tenger... és nincs már egyetlen mentőcsónakunk se... jaj, vigyázz, vigyázz... itt szörnyű nagy vihar van... tizenkettes... mi pedig benne vagyunk a legközepében...

Kár volt minden szóért. Maga a kérlelhetetlenség állt a küszöbön.

– Elég legyen ebből a vircsaftból! Azonnal kapcsoljátok ki a ventillátort! És miért recseg a rádió, hová forgattátok el a gombját? És mit keres a forgózsámoly az ágyon? És miféle lepedő az ott a seprűnyélen? És... jézusom!... ki törte ketté a partvisrudat? És ki hozta be a konyhából a nagytölcsért meg a rézmozsarát? És miért van felhajtva az ágy? És miért kuksoltok bent az ágyneműtartóban? És... És... És...

Igen, őt is meg kellett érteni.

Fáradt volt, jött haza a munkából, a napi hajszából. És a nagyszoba közepén egy megtépázott óceánjárót talál.

De azért mégis haragudtam rá.

– Szép! – mondtam dühösen, miközben kikászálódtam az ágyneműtartóból. – Ezt

ugyan szépen megcsináltad! – s a kapitányra mutattam: fejét a párnába fúrta, és egész sovány kis testében rázta a néma zokogás. – Öt percet igazán várhattál volna még. Hiszen már olyan közel jártunk Afrikához...

Később maga is belátta.

És akkor már annyira bántotta, hogy egészen beleszomorodott.

Mert hát ő is tudta, a játék komoly dolog. S olykor nincs semmi, ami fontosabb lehetne annál, hogy egy kétszemélyes kanapén elhajózzunk Afrikába, és jóllakassunk minden éhező gyereket.

1980

Etentók stúdiók

Bár egykori loboncos, dús sörénye meggyérült az esztendők alatt s bizonyára ezt ellensúlyozandó jókora Castro-szakállat növesztett, felette bajos lett volna összetéveszteni másvalakivel, hiszen egy-két centi híján megütötte a két métert, és legalább ötnegyed mázsát nyomott. A hangja is a régi elefánt-trombitaszó volt, amint kedélyes kürtölésével nem ébreszthetett kétséget a kiléte felől, hogy népes asztaltársaságának szlovákul adott elő friss pesti vicceket, mert hát tudtam, beszél vagy harminchat nyelven, fel sem számítva közéjük az akkádót, az óhébert, a bibliai arameust, az ugaritit, no meg egy tucat rokon nyelvet még, amelyek mint sémi-hámi filológusnak és ókori Kelet-történésznek persze nagyon is a szakmai szerszámkészletéhez tartoznak. A Vörös-kolostortól jöttünk át a lányommal, Katával, végig a Dunajec-áttörés mentén kanyargó ösvényen, útban egy Lednica vagy Lesnica nevű gorál falucska felé, ahol autóbuszra voltunk szállandók Olublóra s onnan vissza a támaszpontunkra, Poprádra, amikor két és fél órai kitartó talpalás után úgy háromszáz méterre az egyetlen táblával jelzett csehszlovák–lengyel határtól („*Pozor! Štátna hranica!*”), egy égbe szökő, zord sziklafal tövében rábukkantunk erre a búbajos menedékházra – „*Pienniny*” *turistická chata*–, gerendafalú éttermében pedig Tóbira (miért is nevezném másként, mint ahogy egykor hívtam?), akit úgy tizenöt éve láttam utoljára.

Ott ült norvégmintás pulóverében, háttal nekünk, a hosszú nyersfa-asztalnál, behemót alakjával fejjel magasodva a többiek fölé, és harsogott körülötte a nevetés. Hajdani emlékeket idézett ez a kép füstös borospincékről és víg korhelykedésekről, akárcsak az, amikor egyszerre magasba emelkedtek és összedöndültek a habzó, teli söröskorsók, ő pedig a szokott régimód, gigáját megfeszítve, egyetlen nyelintés nélkül csorgatta le torkán a nedűt.

– Lám – dünnyögtem meghatottan –, hát nézd csak, Katicica! A jó, öreg Böffen Tóbiás meg az ő kriglis trükkje...

De hát, Kata még pici lány, alig múlt hatéves, ugyan honnan is tudhatott volna ő Böffen Tóbiásról? Csak azt kérdezte suttogva, szürkés-kék macskaszemében némi riadt álmélgodással: – Ki ez a nagy, kövér bácsi? Ismered?

– Majd rögtön meglátod – súgtam vissza neki, s azzal odafordultam a norvég pulóveres, széles háthoz. – *Báto, báto!* – ütöttem össze elismerően a tenyeremet. – *Küdjä abüa jarakorum ünca bájloom báto e müszmák, tanghri hlah dörme!* – S hogy ez

mit jelentett légyen? Ékes etentókból hevenyészetten magyarítva ezt: „Remek, remek! Te csak a régi pompás fickó maradsz mindig, dörmögő vén medve!”

Aki csak ott ült, mindenki értetlen csodálkozással kapta felénk a pillantását, el nem gondolhatták, miféle nyelv ez, s ezzel nem álltak egyedül. A norvégpulóveres hát pedig megmerevedett, mintha orvul odasóztak volna egyet a kellős közepébe.

De kisvártatva egy horkantás hallatszott, és ekképp jött meg bömbölve a válasz:

– *Arisanda abakiabü enin kheliüb!* – Azaz: „Édes, egyetlen cimborám!” Azzal már ott is tornyosult előttünk, és vigyorgó, kerek ábrázata ragyogott, akár a kelő nap...

Hát, így akadtunk össze annyi sok idő múltán ott, abban a határszéli kis turistaházban, amelyről kisült, hogy Tóbi kedvelt rejtekhelye; minden tavasszal feljön ide egy-két hétre levegőt harapni, folyózúgást hallgatni, erdei barangolásokat tenni, s legfőképp tizenkét órát aludni, mert neki is tetemes restanciája volt e téren. S miközben Kata már ott ült az ölében a szakállát és haját fésülgetve, no meg különböző módokon bővölgetve, volt mivel agyoncsapnunk azt a délutánt, amely előttünk állt.

Tizenöt év persze rengeteg nagy idő, számba se lehet venni, mi minden belefér, s azt sem, hogy e tizenöt évről mennyi mondanivalója lehet két olyan embernek, kik távol szakadtak egymástól, bár valaha szinte naponta találkoztak. De nem erről akarok én most beszélni, hanem arról, ami a legjobban furkálta ott mindkettőnk oldalát, alig-alig várván ki türelemmel, hogy a másikunk szóba hozza és földidézze végre.

És Tóbi volt az, aki rászánta magát.

– Az etentókok... No persze! – S esküszöm, ő is meghatott volt egy kissé. – Hát emlékszel még rá, öreg fiú? Nem hittem volna. Bizistók, azt gondoltam, már réges-rég elfelejtetted.

– A szókincsem megkopott – mentegetőztem –, de a grammatika még mindig a kisujjamban van.

Cinkos pillantást váltottunk, aztán egyszerre tört ki belőlünk a nevetés. Tóbi teli torokból hahotázott.

– *Azsnabáj, azsnabáj! Azsnabáj je–hü!* – kurjantotta el magát, szinte belebőgve a kis étterem csendjébe az etentókok rettegett csatakiáltását, és bömbölésétől megzörrentek az ablakok.

Megrökönyödött tekintetek szegeződtek ránk, de jókedvünkben már föl se vettük.

– A puszták fiai – mondtam –, ha találkoznak a gorál hegyekben...

Hogyan is lehetett volna azt elfelejteni? Egyetemi éveink legpazarabb emlékei közé tartozott.

Már egyikünk sem emlékezett rá, mikor és miként is jutott eszünkbe, hogy megalkossuk, azaz a századok üledéke alól kiássuk és rekonstruáljuk az etentókok holt nyelvét, de annyi bizonyos, hogy nyelvészeti tanulmányainktól ihletődünk meg, és attól az alig elviselhető dögunalomtól, amelyet egy-egy összehasonlító nyelvészeti előadás jelentett. Én éppen akkoriban tértem vissza ismét az egyetemre, egy röpke, ám annál sikertelenebb újságírói kiruccanas után, s éppen eléggé zűrzavaros állapotban voltam ahhoz, hogy minden marhaságra kapható legyek.

Ráadásul, ez nem is akármilyen marhaságnak ígérkezett.

Akárhogy is, nekibuzdulásunk nem volt afféle szalmaláng. Akkoriban hetekig mással se foglalkoztunk, mint az etentók nyelv alapjainak megvetésével. A nyelv struktúráját, az összehasonlító nyelvészet módszerével, Tóbi tipologizálta, genealógiailag az altáji nyelvcsalád török ágába tartozó kipszak nyelvekével rokonítva.

Innen az etentók agglutináló jellege, sajátos magánhangzóharmóniája és -illeszkedése, továbbá a gazdag igenérendszer. A hamarosan csaknem másfél ezerre rúgó szókészlet java részét, egy kölcsönként török szószedettől inspirálva, jómagam gyűjtöttem össze, különösen ihletett óráimban. Ezt aztán Tóbi kellően etentókosította, és valódi üzbég, kazah és karacsáj szavakkal mint jövevényszókkal kiegészítette. Tény és való, hogy évfolyamtársainkat bámulatba ejtve, csakhamar folyékonyan csevegtünk etentókul – amely hangtanilag barbár zengzetű, noha igen dallamos volt –, sőt, felette bonyolult rovásírásukon rendszeres levelezést folytattunk egymással.

A fényes siker azonban egyikünket sem elégítette ki. Ha már megvolt a nyelv, választ kellett adnunk a logikusan felvetődő fogas kérdésre: kik voltak az etentók, honnét származtak, és mi úton-módon vetődtek el a Kárpát-medencébe? (Mert úgy döntöttünk, hogy kétségtelenül elvetődtek ide.)

A kutatás oroszánrészét Tóbi vállalta magára. Eredményeit *Az etentók nép őstörténetének vázlatja* című munkájában foglalta össze, amelyet később *Az etentók eredete, nyelve és története* címmel tekintélyes monográfiává fejlesztett. A több mint száz gépelt oldalnyi briliáns tanulmány, bátran mondhatni, örök időig lefektette az etentokológia fundamentumát. E harcias lovas–nomád, törzsi közösségben élő nép őstörténetét nyomozva, különböző óperzsa feliratok, kínai kútfők és kései türk nyelvemlékek alapján, hazájukat a Szir-Darjától északra, a Kara-tau-hegység lábánál elnyúló, beláthatatlan steppén, a későbbi Kangha birodalom területén jelölte meg.

Az etentók őstörténetre vonatkozó legfontosabb forrás fölfedezése mindamelllett elvitathatatlanul az én érdemem volt. Az alkalmi kutatók hagyományos szerencséjéhez híven, egy módfelett unalmas délután azon értem magam, hogy véletlenül ráleltem *Az etentók titkos történeté*-re, erre a töredékeiben is felbecsülhetetlen értékű, mítoszokat, legendákat, sámánénekeket, törvényeket, törzsfők családfáját és szójegyzékeket tartalmazó gyűjteményre, melyet – a szöveget kivonatosan közlő Haudinasztia korabeli kínai évkönyv hites tanúsága szerint – jüecsi közvetítéssel a híres kínai utazó, Csang Kien jegyezte fel, amikor az időszámítás előtti 129-ben, diplomáciai küldetésének eleget téve, úton a kanghák országa felé, a jüecsik hazájába, a mai Fergana-medencébe érkezett.

A *Titkos Történet*-ből még aznap este szemelvényeket tettem közzé, a forráspublikációt bőséges kommentárokkal látva el, és rövid értekezéssel vezetve be, *Az etentók naiv eposza* címmel.

Másnap már a kezemben volt Tóbi dörgedelmes válaszcikke. Bár úttörő érdememet, ha fogcsikorgatva is, elismerte, és a közzétett szemelvények filológiai pontosságát méltányolta, kommentárjaimat annál lesújtóbb bírálatban részesítette. Nehezen megemészthető gúnyolódások közepette ízekre szedte a bevezető értekezés, úgymond dilettánsra valló, teljességgel tudománytalan történet szemléletét és délibábos, gyermekded filológiai következtetéseit. De gúnyolódása akkor csapott csak át igazán dühödt szarkazmusba, amikor – általa „ügynevezettnek” titulált – naiv eposz-elméletemet vette bonckés alá.

A szemelvények szörszálhasogatóan gondos, kritikai elemzésével kimutatta, hogy ez a laza illeszkedésű, amorf kompiláció – mely feltehetőleg meglehetősen rövid idő alatt állt össze – semmi szín alatt sem tekinthető holmi szépirodalmi gyűjteménynek, mert hisz eltekintve attól, hogy a keleti műfajok mechanikus azonosítása a nyugatiakéval már eleve olyan égrekiáltó baklövés, amelyre nincs bocsánat, a társadalmi fejlődés adott szakaszában bárminemű „tiszta” műfajról vagy „művészi termékről” fecsegni több mint nevetség: ez a laikus széplelkekre jellemző, *beaux arts*-oskodó attitűd a történettudomány méltatlan megcsúfolásával egyenlő.

Ám ez még mind nyájas enyelgés volt ahhoz képest, ahogy aztán a különböző

nyelvi következtetéseimet intézte el. „Anélkül, hogy akár a legcsekélyebb hitelrontásra vetemednék – írta komoran –, s anélkül, hogy T. urat, e máskülönben feltehetőleg tiszteletreméltó és jeleskedő úriembert ki akarnók oktatni a történeti nyelvtudomány alapjairól, nem tartjuk fölöslegesnek még idejekorán figyelmeztetni, hogy ez nem olyan diszciplína, amelybe bárki kénye–kedve szerint belekontárkodhatik. Bárminő sajnálatos is tehát, nem hallgathatjuk el ama gyanúkat, hogy T. úrnak, e más tudományokban talán kiváló férfiúnak, halvány sejtelve sincs arról, hogy a történeti nyelvtudománynak, s azon belül, nevezetesen, a szófejtésnek szigorúan meghatározott módszere van, amit lehet nem ösmerni, de amit semmi esetre sem lehet *oralis diarrhoea*-val, azaz szájon át történő hasmenéssel, helyettesíteni.”

A *Titkos Történet*-ről lezajlott és a szakirodalomban *Első Etentók Vitaként* számon tartott összecsapás mindenestre bebizonyította, hogy Tóbi fenemód goromba és kellemetlen vitafél, akivel tudományos kérdésekben vajmi kockázatos ujjat húzni. Következő nézeteltérésünk, az ún. *Második (Kronológiai) Etentók Vita* – amelynek anyagát a *Nagymonográfiával*, a *Titkos Történet*-tel, az etentók-magyar szótárral, Az ETPhK (Etentók Történeti és Philológiai Közlemények) megjelent négy számával és a többi relikviával egyetemben máig is gondosan őrzöm – ezt ismételten és hatványozottan megmutatta. A hosszas disputa *Az etentókok vándorlása napkelettől napnyugatig* című kandidátusi értekezéséből pattant ki, és Tóbi mint opponens a legszaftosabb ellenreformáció korabeli hitviták hangnemét felújítva, „szemérmetlen, ripők hablatyolásnak”, „fekáliabüzü kákombakságokban bővelkedő, merő számárrondításnak” és „hígvelejű tökfejre valló, otromba tudatlanságnak” titulálta „az egyebekben nyilván érdemes szerző” hipotézisét – „e vészes agyzsugorról tanúskodó imbecillitást” – az etentókok vándorlási útvonaláról és Kárpát-medencei megjelenésük időmeghatározásáról.

A bevezetés ekképpen, kellőleg intonált hangütése után, kimutatva az etentók nyelv bizonyos szabályosan ismétlődő hangmegfeleléseit és figyelemre méltó szótári hasonlóságát a kaukázusi nyelvcsalád északnyugati ágába tartozó ubik nyelvével, valamint rávilágítva a magyarországi etentók lelőhelyek egynémelyikéből (cibakházi lótemető, karancslapujtói aranykincsek, balatoncsicsói megerősített tábor) előkerült tárgyemlékek (lószerszámok, kétfülű bronzedények, egyfülű bronzgombok, állatalakos póznavégek stb. stb.) ornamentikájának szembeötlő hasonlóságára az akkortájt még délorsz steppelakó szkítákéival, kategorikusan tagadta és teljes egészében elvetette izzadságos fejtörésekkel kidolgozott északi, azaz Holics-Ladóméria-Galícia útvonal-hipotézisemet, amelyet – szerinte – hibás etimológiájú szláv (venéd) nyelvi beütéssel próbáltam megalapozni, mint ahogy gúny tárgyává tette azt a feltevésemet is, miszerint az etentók törzsek csupán a kimmerek, szkíták és kelták után, a római hódítás korában jelentek volna meg a későbbi Nagy Magyar Alföldön és hatoltak volna előre egészen a dunai limesig.

„Ha már műkedvelőnek is egyre gyatrább szerzőnk – írta epébe mártogatott tollal – épületes zagyválkodásoktól hemzsegő dolgozatában nem áll több ízben is a cibakházi lótemető zabblamaradványaira hivatkozni, kénytelen vagyunk nagybecsű figyelmét ezennel felhívni ama irodalmilag már közismert tényre, hogy a mondott leletektől a C14-es teszt kétségbevonhatatlan szinkronizmust mutatott ki a balatoncsicsói megerősített táborhely állatalakos póznavégeivel csakúgy, mint a Dunaújvárosban (Dunapentele [Sztálinváros]) feltárt szórt hamvú temető öv- és tegezdiszeivel. Bízva botcsinálta, ám annál kotnyeesebb tudorunk geográfiai tájékozottságában – melyre tárgyalt esetünkben egy középiskolai atlasz segítségével is játszva szert tehet –, mármost szeretnők, ha tisztelettudó kérdésünkre minden huncutságtól ment, egyenes választ méltóztatni adni: vajon mind Balatoncsicsó, mind Dunaújváros (Dunapentele [Sztálinváros]) túladunai fekvése nem mond-e némineműleg ellen bájoló dajkamesével

fölerő 'római hódítás korabeli' datálásának, e bámulatosan sületlen elmére valló torzszüleménynek (hogy az euphemismus tisztos határán belül maradjunk), különös tekintettel arra a – még mindenre kapható szerzőnktől is – bajosan lehadudható körülményre, hogy mindezen helységek, illetve lelőhelyek a kérdéses korszakban Pannónia római provincia területéhez tartoztak volt?”

Megsemmisítő erejű kérdésfeltevése után, a régebbi és újabb (éppen általa kiásott) archeológiai leletek perdöntő tanúságára hivatkozva leszögezte, hogy az etentókok Kárpát-medencei megjelenése márpedig csakis és kizárólag az időszámítás előtti VI. század elejére, jelesen a 600–550 közötti szakaszra, vagyis a korai vaskor hanyatlásának előestéjére tehető. Állítását megtámogatandó, a meggyőző érvek egész regimentjét sorakoztatta fel, amelyekkel vitathatatlanul bebizonyította, hogy az etentókok a Kárpát-medence területén szétszórtan élő, nemzetiségi társadalmú, ekés földművelő, állattenyésztő kisépek – az állóvizek mentén letelepedett, korai folyószabályozó, feltehetőleg előszláv maruvák (vö. I. ? 'Maruva' > 'Moruva' > 'Morava' = 'Morvaország', illetőleg az elvonásából keletkezett 'morva' = 'közép–csehországi szláv népcsoport'; II. 'morotva' = 'holt folyóág', továbbá az úgyszintén elvonás útján létrejött, jelentésmódosulást szenvedett, ószlovák közvetítésű ('mrva') 'murva' = 'zúzalékos folyókavics'), a balustyák, kuburcok, szömörécék (nyelvünkben a Cotinus coggygria nevű növény mindmáig őrzi emlékezetüket), valamint a felföldi- és vízi-buszmák – halstatti és lausitzi (Lužica) típusú műveltségére a szóban forgó időszakban döntő befolyást gyakorolt. Hivatkozott a dunántúli kuburc földvárakból előkerült jellegzetes etentók háromszögű nyílhegyekre, a fazekasságukról méltán híres balustyák edényein föltünedező ázsiai motívumokra, a maruva halkultuszt fokról fokra kiszorító etentók ló- és kecskekultuszra, a jámbor szömörécék urnasíros temetkezését felváltó, steppei jellegű, szórt hamvas, nyújtott testhelyzetű, nyugati-keleti irányú temetkezési módra, mindenképp pedig arra a vízi-buszmák sírhalomból napvilágra hozott, sokáig rejtélyes és tisztázatlan eredetű bronzpajzsra (galgagutai műveltség), melynek különös díszítménye – a korábbi feltevésektől eltérően – nem halászvarsamotívum, hanem a varsornamentikára valóban megejtően emlékeztető etentók rovásírás, mégpedig a Csököli (más értelmezés szerint: Högöli) nemzetségből származó Csajbatag (fia) Kalabala (m. é. sz.: Csajbókos fia Kalakotya) kagán nevét és rangját jelölő felirat.

A kölcsönös gyalázkodásokban és becsületsértésekben páratlanul gazdag tudományos polémia végül is azzal zárult, hogy feltétel nélkül kapituláltam. Meg kellett hajolnom az érvek, a tárgyi bizonyítékok, az okfejtések és okadatolások, valamint a nehézsúlyú förmedvények tömkelege előtt. Nem maradt más hátra, mint a méltóságteljes visszakoás. Mindenesetre követendően szép tanúbizonyosságát adtam tudományos feddhetetlenségemnek, amikor *Hipotéziseim visszavonása (Még egyszer és utoljára az etentók törzsek Kárpát-medencei megjelenése kormeghatározásának problematikájáról)* című, az ETPhK 4. számában publikált, keserű hangvétellű, ám megkapóan férfias önértetű nyílt levelemben ezt meg is tettem.

Habár egyetlen pillanatig sem haboztam keresetlen szavakkal elítélni „azt a fajta szégyentelen és tudóshoz méltatlan eljárást”, ahogy igen tisztelt opponensem „amorális jelleméhez méltóan és gátlástalan sikerhajhászását meg nem hadudtolva” a vakszerencse pusztaszeszélyéből birtokába jutott tárgyelemlékeket „példátlanul inkorrekt módon eltitkolta és a talmi prioritásra való mohó törtetésében lelkiismeretlenül kisajátította, miáltal nemcsak a diszciplína nála vitathatatlanul mélyenszántóbb, ámbár kevésbé szerencsés kezű kutatóit hozta hátrányos helyzetbe, hanem magát a tudományágat is fejlődésében megbocsáthatatlanul visszatartotta”, fojtott dühvel elismertem feltevéseim tarthatatlanságát – „amire a mindez ideig visszatartott leletek birtokában természetesen bármely avatatlan kívülálló is azon nyomban ráeszmélt

volna” –, és magam is arra az álláspontra helyezkedtem, hogy a bőséges etentók emlékanyag – „melyet, úgy tűnik fel, csakis *moral insanity* jelzővel illehető kollégánk, mondhatni, magántulajdonaként kezelte” – voltaképpen preszkíta hagyatéknak tekintendő, tágabb vonatkozásokban pedig – „amely végkövetkeztetést kufárkodásban és szerencsés orvrégészkedésben egyként jeleskedő, ám a mélyebb összefüggések fölismerésére és a messze ható konzekvenciák levonására szánszalmasan alkalmatlan kartársunktól elvárni túlzottan merész követelmény lenne” – a csaknem fél évszázados etentók rémuralom az etentók törzseket hamarost nyomtalanul elsöprő szkíta beözönlés közvetlen előzményének, *quasi* előrevetésének fogható fel.

A sértett szemrehányásözön persze mit sem csorbított Tóbi diadalán. Csakhogy a győzelme pirruszinak bizonyult. Erre aznap délután eszmélt rá, amikor leereszkedő vállveregetéssel kézhez vette és áttanulmányozta a *Visszavonás*-t.

A Belvárosi Kávéházban ültünk, s láttam, hogy olvasás közben hirtelen elsápad.

– Jézusmária! – meredt rám. – Hát ezt megcsináltuk, öregfiú! Hiszen ha nekem van igazam, márpedig kétségtelenül nekem van igazam, akkor most ülünk csak nyakig a szószban! Tudod-e, mit jelent ezeknek a nyivászta nyavalyásoknak a bepofátlankodása ide az idősámítás előtti hatodik században? Nem kevesebbet – nyögött fel –, mint hogy holnaptól nekifeküdhetünk a népvándorlás egész történetét átírni! Csekély kilencszáz évet kell újraértelmeznünk!

De erre már mégsem vállalkoztunk. Jobbnak láttuk, ha végleg felhagyunk etentók stúdiómainkkal. És éppen ideje volt, mert hála az eltarisznyázott szemeszternek, legalább három tárgyból holtbiztos bukásra számítottam az év végi vizsgákon.

Kettőből aztán el is húztak.

Az ólublói buszt persze lekéstük. A hirtelen leomló hegyvidéki alkonyatban Tóbi vitt el minket zörgő tragacsán Szepesbélára, ahol még elcsíptük a Poprád felé az utolsó esti motoros vonatot.

– Szervusz – búcsúzott el Katától, amikor felszálltunk a kocsiba. – Viszontlátásra, cicamica! – És a helyhez illően megismételte: – Do videnia, cicová-micová!

Ettől Katának még álmában is fülig ért a szája.

1981

Mukivonat

Máig se tudom, mi volt az, ami úgy elbűvölt bennünket azokban az ormótlan, szürke szerkocsikban, de valahányszor csak feltűntek s közeledtek éktelen csörömpöléssel, csattogva és imbolyogva a járda menti síneken (akkortájt még szorosán a járda mellett húzódtak a villamosvágányok a Körúton), gyeptűznél sebesebben terjedt el a hír: – Jön a mukivonat!

Hogy miért hívtuk mukivonatnak? Ki tudná már azt megmondani? Csak egyvalami volt biztos: másként semmiesetre sem nevezhattük volna.

– Jön a mukivonat! – futott hát szét a hír a hosszú körfolyosókon, s máris ajtók csapódtak, futó lábak dobogása verte fel a lépcsőházat. Ahány gyerek csak akadt a

négyemeletes Teréz körúti bérházban (és akadt egynéhány), az lélekszakadva vágatott le a lépcsőkön, nyargalt ki a kapu elé, hogy tanúja legyen a mindig egyszeri csodának: a mukivonat méltóságosan elzörömböl a járda mellett.

Mert először is a mukivonat mindig méltóságosan közlekedett, még ha vagonokat húzott is maga után, méltóságosan, megfontoltan és mindenekfelett annyi önérzettel, mintha pontosan a tudatában lett volna saját értékének és fontosságának; ami pedig a zörömbölést illeti, kötve hiszem, hogy létezett volna olyan autóbusz, teherautó vagy motorbicikli, amelyik azt a zajt túldübörögte volna. Erre még a megtermett muraközök vontatta, vasalt kerekű stráfkocsik se voltak képesek, holott azok tudtak csak hét sarokra szóló trappolást-dübörgést csapni a bazaltkockákkal burkolt úttesten. A mukivonattal azonban bajosan kelhetek volna versenyre. Ha mukivonat csattogott el a ház előtt, azt még Fazzi úr, az Olaszthonból ideszakadt, tojáskopasz, „szobrász- és sírkőművész” is meghallotta, jóllehet ő aztán süket volt szegény öreg, akár a föld, egy ostrom alatti légnyomásnak köszönhetőleg.

Jött tehát a mukivonat – általában az Oktogon felől, a Nyugatihoz tartva –, és a járdaszél megtelt gyerekekkel. A síneken pedig már ott lapultak a külön e célra tartogatott ötfilléresek meg lyukas kettések. Tudni való volt ugyanis, hogy a mukivonat kerekei lapítják össze legszebben a kis pénzdarabkákat, mindenféle izgalmas formákká sajtolva őket, úgyhogy azoknak az érméknek nem is akadt párjuk. A favázás, nagy, lomha 6-osokból vagy az undorító hangú, örökké háborús szirénaemlékeket idéző, vijjogó stukáktól, amelyek a 66-os vonalán jártak egy időben, csak silány iparosmunkára futotta.

Hanem a mukivonat... hát, azt meg kellett nézni, hogy milyen finom és precíz munkát végzett! Ha a hitvány kis alumíniumérmék helyett az ember hébe-hóba megkockáztatott egy réz tízfillérest vagy húszast, valóságos kis iparművészeti remek birtokába jutott. Hajszálvékonyabbra, szebbre kikalapálni senki se tudta volna. Talán még egy ötvös se.

És aztán ki-ki tetszése szerint átfúrhatta, hogy zsinigre fűzve a nyakában viselje, vagy olyan becses holmikra cserélhette el, mint egy-egy jancsiszög, négusbomba, viszketőpor vagy mesterien megreszelt kabátgomb. Egyik–másik különösen remekbe sikerült példányért még csúzlit, számológépet, egy sorozat kameruni bélyeget vagy egy stanicli diákcsemegét is lehetett kapni, az utóbbiba beleértve természetesen az obligát döglött legyet meg a fogtördelő, alattomos dióhéjszilánkokat is.

Mert az egészben az volt a legfurább és a legbámulatosabb (s a kis rézérmék különös becse éppen ebben rejlett), hogy a mukivonat nem egyformára lapította a pénzdarabkákat. Nem akadt köztük még kettő sem, amelyik ugyanolyan lett volna. Erre bármikor, bármelyikünk megesküdött. Úgy bizony, a mukivonat teljességgel egyedi darabokat készített.

A felnőttek persze csak nevettek rajtunk. El nem képzelhették, miért rajongunk úgy a mukivonatért, s vélhetőleg ezt is, mint megannyi más izgalmas és pompás dolgot, a gyermeki hóbortok közé könyvelték. „Lelkesedni egy ilyen ócska fabatárért – dohogták. – Sosem fog benőni a fejetek lágya” – mi pedig titokban reméltük is, hogy sosem fog benőni a fejünk lágya, ha a mukivonat iránti közöny a feltételek közé tartozik, mert arra semmi szín alatt se lettünk volna kaphatók; ami pedig a mukivonatról hangoztatott ócsárló megjegyzéseiket illetve, elengedtük a fülünk mellett, fütyültünk rájuk, s ha egyáltalán gondoltunk valamit, az a felnőttek iránti mélységes és kissé lenéző sajnálat volt. Vélekedésükkel semmi egyebet nem bizonyítottak, csak tulajdon vakságukat a világ nagyszerű dolgai iránt.

Azt azonban hinni sem akartuk, hogy akadjon gyerek is, aki hasonlómód leszólja a mukivonatot. Pedig akadt. A szomszéd házban lakott, és egy ízben vette magának a

bátorságot, hogy sokak jelenlétében rozoga szemetesládának becsmérelje. Ez a megnevezésre sem érdemes, kis boldogtalan nagy árat fizetett kijelentéséért. Attól a naptól kezdve egy emberként közösi tette ki az egész páratlan oldal gyermektársadalma, legalábbis az Oktogontól a Podmaniczky utcáig; játszótársra többé nem talált, de olyasvalakire se, aki szóra méltatta volna.

Keresztülnéztünk rajta, akár az ablaküvegen, vagy mint azon a jókora belövésen, amely még mindig ott tatongett a melléklépcső fordulójában, a negyedik emelet és a padlás között, s amelyen hason fekve, derékig kihajolni a hátsó udvar fölé napi kötelességünk, mindennapos virtus dolga volt. És ha egyöntetű megvetésünket még elviselte volna is valahogy, a különböző házakban szervezkedő titkos bandák – úgy mint a Szondi utcai kalózkodat tömörítő Fekete Kéz, az oktagonbeli indiánok Winnetou Skalpvadász Törzse és a mi tömbünkben tevékenykedő Timur és csapata – gondoskodtak róla, hogy pillanatnyi nyugta se maradjon. Mindenféle véres leszámolásokkal fenyegető, kellőleg titkos és névtelen levelek akkora özönével árasztották el a szerencsétlent, hogy szülői kíséret nélkül hamarosan már a gangra se merte a lábát kitenni. Személyét, szentségtörő szavait még akkor is a gyalázat és hitszegés szinonimájaként emlegettük, amikor már (ki tudja, nem épp emiatt-e?) családostul réges-rég elköltözött az ország valamelyik távoli csücskébe. Pedig máskülönben egész jóra való kisfiú lett volna: sportjelvényeket, számológépeket és pókokat gyűjtött.

A mukivonat egyfajta gyermeki mítosszá lett számunkra. Történeteket, legendákat koholtunk róla, már-már hajlamosak voltunk lelkes lényt látni benne, és a megjelenésében pedig valami határozottan fenségest. Ha fölintegethettünk vezetőiknek, akik nem tudni, miért, de egytől egyig meglett, tekintélyes, konya bajszú férfiak voltak, s akik nem kevesebb méltósággal irányították, mint amennyit megisztelő feladatuk ellátásához méltán elvártunk tőlük; sőt, ilyenkor úgy éreztük, aznap már nem keltünk hiába, több jó már nem is történhet velünk, vagy ha mégis, az csak a sors bőkezű ráadása.

És a sorsunkra nem panaszkodhattunk. Szabad pillanatunk is alig akadt, olyan mozgalmas idők voltak azok. Tüntetésekre és nagygyűlésekre jártunk, ott lábatlankodtunk minden elképzelhető rendezvényen – márpedig rendezvény annyi volt, hogy számon tartani se győztük. Az MNDSZ tejszínhabos-tejszínkávé gyerekzsúrjáról egyenesen a szocdempárt tombolás-zsákbamacskás uzsonnájára siettünk, majd loholtunk ki a Ligetbe a parasztpárt rendezte zsákbanfutas- és lepényevőversenyre, hogy másnap, a tanítás végeztével, az MKP választási röplapjait osztogassuk az Andrassy úton („*Első lesz az I-es lista, győzni fog a kommunista!*”), és a szakszervezetek mezítlásos focibajnokságán kergessük a bőrlabdát a KISOK-pályán, este pedig a MADISZ és a SZIT fáklyásmenetében lépkedjünk, s igen komoly arccal, vékony hangunkat kedvünkre kieresztve az ifjúság helyét követeljük a közéletben. Mindeközben legfőbb gondjaink közé tartozott, hogy felnőve majd győzhetetlen és igazságosztó kovbojok legyünk-e, mint Z., a fekete lovas, vagy mint Matroszov, a kiskatona, mi is tétovázás nélkül életünket adjuk rohamra induló elvtársainkért, ha egyszer történetesen úgy hozná a szükség.

A világgal tehát elégedettek voltunk, és úgy tetszik, meg is volt rá minden okunk.

Ám egy nyári reggelen, amikor a járdaszegélyen snúrozva-ácsorogva arra lettünk figyelmesek, hogy az éppen közeledő és elcsattogó mukivonaton, a konya bajszú vezető mellett, ott áll fent a házbeli Bucsek Janó, és hanyagul, mondhatni, leereszkedő fensőbbiséggel, keze fejét kifelé fordítva, kiinteget nekünk onnan az elülső hármass ablakból, nem csupán leesett állal, szánalmasan lefittyedt szájjal bámultunk vissza rá, hanem akkor először, azt hiszem, valamennyiünkben megingott a világ értelmességébe

és igazságosságába vetett, mindaddig rendíthetetlen hitünk. Mert hiszen volt abban valami égrekiáltó, hogy ekkora szerencsében részesüljön egy olyan érdemtelen senki, mint az örökösen bukásra álló, mihaszna, löcslábú, sirlamasan ügyefogyott és ostoba Bucsek, akit focizáskor még bal kapufának se vettünk volna be, s akit már csak azért is utáltunk, mert mindezek tetejébe még hírhedt spicli is volt: az egész környéken nem akadt olyan gyerek, akit az iskolában vagy otthon valamiért már be ne árult volna. És akkor ez a közutálatnak örvendő, nyamvadt, nyámnyila, sunyi anyaszomorító ilyen tündökletes magasságba emelkedik, mi meg nyomorultan lent maradtunk a porban és a sárban. S ráadásul még van képe odafentről a kifordított kézfejét rázogató felénk, ahogy a filmhíradóban a köztársasági elnök úrtól láthatta!

Fortyogott bennünk a keserűség és a harag. Meg voltunk botránkozva a sors részrehajlásán. Amikor pedig másnap Bucsek, afféle dicsőségbegyűjtő körutat tartva, még azzal is elhencegett, hogy a konya bajszú pasas, aki mellett a vezetőállásban feszített, a tulajdon bácsikája, és hogy a bácsikája, aki valami apróbb szolgálati vétség miatt büntetésképpen került át rendes járatáról, a 46-osról a mukivonatra, megígérte neki, hogy ezentúl akkor viszi el mukivonatozni, amikor csak kedve szottyán rá – a sápadt és hallgatag búskomorság állapotába zuhantunk. Nem volt közöttünk senki, aki úgy ne érezte volna, hogy a döbbenetes szerencse, amely a hitvány kis penészvirágot éri, most már végképp felülmúl minden elképzelhető határt és mértéket, ami még egyáltalán kritika tárgyává tehető, és a dolgoknak immár olyan régiójába tartozik, amely emberi, de mindenesetre gyermeki ésszel egyszerűen fölérhetetlen.

De lenyeltük a mérgünket, elfojtottuk az irigykedésünket, és ádáz versengésbe kezdtünk Bucsek kegyeiért. Ki-ki magának akarta biztosítani a kitüntetését, hogy a kis zsebpiszok barátjává fogadja. Ez aztán Bucsek részére különböző előnyös csereberék, napi többszöri fagyaltmeghívások, ingyen átpasszolt mozijegyek és mindenféle egyéb kedvezések terén roppan gyümölcsözőnek bizonyult. Mi pedig mindeközben szívszorongva vártuk, hogy melyikünk lesz az a szerencsés, akinek odaint majd egy szép napon, és azt mondja: „Beszéltem a bácsikámmal. Holnap téged is fölvesz a mukijára, és csinálunk vele egy-két fordulót.”

Ám ez csak amolyan ébren álmodozás volt. Bucsek dicsőségben sütkérezésének váratlanul befellegzett. S vele együtt a mi reménykedésünknek is. A beszédkész nagybácsi ugyanis annyira lelkére vette a fegyelmet, hogy példás magatartásával csakhamar elérte büntetése felfüggesztését, és azzal visszahelyezték régi kocsijára, a 46-osra, amely a Nyugati és a Keleti között cammogott. Bucsek kárvallott ábrázattal számolt be erről, és mi megint csak csodálkozhattunk a felnőttek képtelen észjárásán, mert a nagybácsi, visszakerülvén álmaink álmáról arra a nyomorúságos kofajáratra, állítólag majd megbolondult boldogságában, ahelyett hogy vigasztalhatatlan bánattól kergetve egyenest a Dunának ment volna, ahogy mi tesszük, nem vitás, ha történetesen az ő helyében vagyunk. Az egész történetben annyi örömünk telt végül, hogy alaposan eldöngethettük Bucseket, így véve elégtételt a sok méltatlan szenvedésért, amelyet pünkösdi királyságával okozott.

Azután eljött egy május elseje (már magam sem emlékszem, hogy a harmadik vagy a negyedik szabad május elseje volt-e), és néhány nappal előtte, amikor már javában készítettük a vörösdrapériás felvonulási táblákat meg a dekorációt házunkat csinosítandó, a tömbbizalmi összekolompoltatta a gyerekeket, és közölte, hogy az ünnep reggelén különjáratú 8-as villamoson utazunk majd ki az Állatkertig, ahonnan csoportba rendeződve fogunk átvonulni a Hősök terére, a nagygyűlésre. De mégiscsak a negyedik szabad május elseje volt az, ha jobban belegondolok, egészen bizonyosan a negyedik, mert harmadik elemista létemre épp azokban a napokban kaptam meg a rajgyűlésen a kék úttörőnyakkendőmet, ami képzelhetetlen boldogság és megtiszteltetés

volt akkoriban, s azon a május elsején vonulhattam volna fel először nyakkendősen, egyenruhában, jelvényes tábori sapkában, immár csapattanácsilag felavatott, teljes jogú úttörőként, mint az Esze Tamás őr tagja – belátom azonban, ma már csak azok érthetik meg ennek az eseménynek a nem mindennaposságát, akik valami hasonlót maguk is megéltek. Az ünnep előestjét mindenesetre olyan rettenetes lámpalázban és szorongó várakozásban töltöttem, hogy végül szó szerint belebetegedtem az izgalomba. Éjszaka belázasodtam, gondolni se lehetett többé a másnapi felvonulásra.

Ez önmagában elég nagy csapás volt ahhoz, hogy úgy érezzem, örök életemre megkeseredett emberré válok, de amikor másnap délután ráadásul azt is megtudtam, hogy a gyerekeket nem a beígért 8-as villamos, hanem két külön odarendelt, piros zászlókkal és MKP-jelvényekkel földíszített mukivonaton vitték ki a Ligetbe, még máig sem értem, hogyan is bírtam elviselni a hírt anélkül, hogy a szívem menten meghasadt volna.

Ám ha meg nem hasadt is, sebet ejtett rajta a csalódás. És évekbe telt, míg az a seb behegedt. De még azután is, jóval később, már felnőve, sőt hovatovább már félig-meddig benne a korban, gyakran megtörtént, hogy megpillantva valahol kinn a preférián, valamelyik remíz közelében egy-egy ütött-kopott, vén mukivonatot, a nosztalgia keserédes szomorúságával sajgott fel az egykori emlék.

Az elszalasztott alkalom, amely titkon még mindig fáj.

Még a télen történt, hogy egyik délután elmentem az óvodába Mukiért.

De nem indultunk egyenesen haza, valami ügyes-bajos dolog miatt vargabetűt tettünk. Benéztünk nagyapáékhoz a Fehérvári útra. Locspocsos, ködös februári délután volt, gyorsan alkonyodott.

Amikor elbúcsúztunk nagyapáéktól, már majdnem besötétedett. Eső szitált, utálatos szél fúj; kettőnkön kívül senki se várta a villamost a járdaszigeten.

És akkor egyszer csak feltűnt az ormótlan, szögletes, szürke műhelykocsi. Lassan bontakozott ki a ködből, Albertfalva felől jött, csattogva, döcögve, öregesen. És fáradtan. Nem csoda, hiszen két megrakott, piros vagont húzott maga után.

– Apu – ráncigálta meg Muki a kabátujjamat, s láttam, csak áll meredten, gyökeret vert lábbal, és nézi kikerekedett szemmel, elbűvölten a közeledő kocsit. – Apu – suttogetta. – Nézd! Ez meg micsoda?

– Ez? – És ránevettem önkéntelenül. – Ez, kérlek, egy mukivonat.

– Mukivonat? – kiáltott fel lelkesen. – Nem csapsz be? Tényleg mukivonat? Becsszó?

– Azt hát – bólogattam. – Becsszó! Tényleg mukivonat.

És nem fogják elhinni.

Megállította.

Fölemelte a kezét, és olyan hevesen, erélyesen kezdett el integetni, hogy a kocsi csikorogva megállt. Éppen ott a megállóban, a járdasziget mellett.

Megállt, és a vezetője kihajolt a nyitott ajtaján.

Nem éppen az a régi fajta volt, az a tekintélyes, konya bajszú beszédkész, mint a Bucsek bácsikája is, hanem egy hosszú hajú, vagány, fiatal srác.

– Mi az, öcsi – kérdezte vígan. – Miért tartod fel a forgalmat? Van valami hézag?

– Nincs – válaszolt méltósággal Muki. – De az én nevem Muki, ez meg itt egy mukivonat, amit vezetsz. Az én vonatom. És most légy szíves, vegyél föl minket a

vonatomra. Engem meg az apukámat...

Hát így történt. Így hegedt be végre-valahára az az egykori seb. Mielőtt ugyanis megrökönyödésemben elhebeghettem volna, hogy ugye, még csak ötéves a gyerek, meg hogy nem kell a kis számárságait komolyan venni, a fickó már körül is kémlelt odafönn (azt figyelte, gondolom, nincs-e rendőr, BKV-közeg vagy más hatósági szemtanú a közelben), és barátságosan füttyentett egyet:

– Gyerünk! Nyomás fölfele!

És elvitt bennünket két és fél megállónyira. Egészen a Beloianniszig.

Ahová a piros vagonokat vontatta.

1983

Vén ló, hószakadásban

Már jócskán elhagytuk a három falu templomát, sőt a Stépán-réti nyaralókat is, amikor végre rátaláltunk a jelzett ösvényre, amely leszelte az országút messzire kerülő, nagy kanyarját, és egyenest levezetett a völgyben meghúzódó Mátraszentistvánba.

Nem egykönnyen találtunk rá, oly igen havazott. Valóságos hószakadás volt aznap. Vastag hó borított körös-körül mindent, az erdőket, a hegyoldalakat, a völgyek mélyét, még az országutat is.

Jó darab ideje kutyagoltunk már, de Muki nem panaszkodott. Pedig a hideg vérpirosra csípte az arcát, és néha a könnye is kicsordult. De csak jött, talpalt mellettem a kis piros csizmájában, jött, zokszó nélkül szedte a lábát, és arról magyarázott, hogy a Gabbancs meg a Kata ugyan hiába negyedikes meg másodikos iskolás, ebben a farkasordító hidegben – mert ez, ugye, farkasordító hideg, apu? – és ekkora hosszú nagy barangolás után már *egészen biztosan* vacognának és fáradtak lennének, nem úgy, mint ő, Muki, aki pedig még nem is iskolás, csupán csak egy ötéves nagycsoportos, de aki mégse vacog, se nem fáradt el, nem bizony, egy picurkát se, még akár futkosni is tudna a hóban, meg hemperegni benne, ha kedve szottyanna rá, és ebből is látszik, hogy mennyivel, de *mennyivel* jobban választottam, amikor őt, Mukit hoztam fel ide a hegyekbe, a gyönyörű, nagy havak közé, erre a remek kis vakációzásra, mert ha a Gabbancsot meg a Katát hoztam volna magammal, akkor most hallgathatnám a nyűgösködésüket, hogy minek is kell ilyen farkasordító hidegben ekkora hosszú-hosszú csatangolásokra indulni, árkon-bokron-hóbuckákon át, ahogy mi ketten tesszük – úgyhogy örülhetsz, apu, nagyon is örülhetsz, hogy nem ők vannak itt veled, hanem én, aki *egyáltalán* nem nyűgösködöm, hanem vidám vagyok, és még nagyokat nevetek is jókedvemben!

Azzal nevetett is néhány jó nagyot, hogy lássam, nemcsak amúgy a vakvilágba beszél.

Hát, ilyen kisfiú ez a Muki. S hogy miért Muki, amikor igazában Miklós Péter a neve? Mert aki csak ismeri, szentül állítja, hogy ennél a kis mukinál mukibb muki még nem született erre a világra.

De hetvenkedőbb, rátartibb se igen. Amilyen kicsi, olyan hencegő és hetyke. Örökösen csak győzelmeskedne, diadalokat aratna, sikert halmozna sikerre. És mi sem teszi büszkébbé, mint ha bármiben is sikerül lefőznie a bátyját meg a nővérét. Mivel

pedig ügyes, vakmerő és bátor kisfiú, akadnak esetek, amikor valóban le is főzi őket.

Ám ezek közé az esetek közé semmi esetre sem tartoznak a nagy, fekete kutyákkal való találkozások. Nagy, fekete kutyák láttán ugyanis valamiképp menten inába száll a bátorsága. És némely gonosz nyelvek szerint ezt a tulajdonságát nem az anyukájától örökölte.

Így aztán, amint szorgosan tapodva a havat leereszkedtünk a fokozatosan utcává szélesedő gyalogösvényen a faluba, s elérvén az első házakat, meghallottuk az első konduló ugatásokat is, megfontoltan lassúbbra szabtuk a lépteinket.

De akkor már előttünk, amerre felé mentünk, egyre mérgebben és vadabbul ugattak a kutyák. Olyan rettentő zenebonát csaptak, hogy visszhangzott tőlük az egész falu. Mondtuk is egymásnak: hát megbolondultak ezek a kutyák, vagy tán abban versengenek, hogy melyikük szakad meg először a nagy csaholásban? És azzal bátorítottuk egymást, hogy se baj, nincs mitől tartanunk, mert ebben a faluban, ahol ilyen különlegesen dühös kutyák laknak, minden bizonnyal a kerítések is különlegesen erősek, meg hogy a kutyákat itt egészen biztosan olyan vastag láncokkal kötik meg, amelyeket hat bivaly se bírna elszakítani.

A szürkület közben lassacskán átszötte a levegőt, a rövid decemberi délután a végéhez közeledett, és a szemközti hegygerinc már csak sejlett inkább, semmint látszott.

S ekkor elakadt a lélegzetünk.

A köd és a hóesés sűrű függönye mögül, a kutyák őrjöngő ugatásától kísérvé, egy magányos, szürke ló bukkant elő.

Megálltunk, talán még a szemünket is megdörgöltük.

– Apu – kérdezte suttogva Muki –, látod? Te is látod a lovat, apu?

– Hát persze – súgtam vissza –, én is.

Mert az a ló csakugyan olyan volt, mint valami látomás. Mint egy megelevenedett meserajz. Vagy mint egy szép gyermekálom.

Pedig csúf volt, feltűnően csúf. Pókos lábú, vedlett szőrű és nagyon öreg. Egy vén ló volt. Olyan vénséges vén, amilyent talán még nem is láttam. És sovány volt, siralmasan sovány szegény. Hegyesen dudorodott elő a gerince, kilógott minden csontja, a bordáit külön-külön is megolvashattuk volna.

Lassú, kissé bizonytalan ügetéssel közeledett, még mindig szép formájú, kecses fejét föl-fölvetve közben, poroszkálva jött a szakadó, apró pelyhű havazásban, s néha meg-megállt, erőlködve felágaskodott, nyerített és keringett egyet, majd rövid vágtaiba kezdett, s felporzott körülötte a hó.

Csak álltunk, fogtuk egymás kezét, és néztük.

Aztán odaért hozzánk. Megtorpant, reszkető lábakkal megállt előttünk. Ránk vetette fekete táskás, hályogos szemét, halkán felnyihogott, és máris ment tovább. Ekkor vettük csak észre, hogy gyeplő van a hátára dobva. Meg hogy valami iştirángféleséget vonszol maga után.

Megint ügetésbe csapott át, újból meg-megállva, ágaskodva, nagyokat nyihogva, keringve maga körül, miközben ritkás sörényét rázogatta, és patáival vidáman rúgkapálta a havat. Végül egy jókedvű iramodással eltűnt a szemünk elől a hófüggöny mögött, az ereszkedő szürkületben.

S alighogy eltűnt, egy szőrcsizmás, bekecses ember jelent meg. Futva közeledett a falu felől.

– Nem láttak erre egy lovat? – kiáltotta már messziről.

Megvártuk, amíg odaért hozzánk, és akkor azt feleltük, hogy igenis láttunk egy lovat. És megmutattuk a patanyomokat az érintetlen hóban, hiszen azt maga is láthatta.

– Megszökött a házépítéstől – prüszkölte a bekecses ember. – Megszökött az átkozott beste!

– Mi az, hogy *beste*? – kérdezte éles hangon Muki, és szemöldökéig homlokába húzott piros sapkája meg az orráig felcsomózott piros sálja között csak úgy villogott kajütblaknyi kék szeme.

A bekecses ember lebámult rá, határozottan meghökkent. Tényleg, gondolhatta, mit is tesz az, hogy beste? Én meg azon csodálkoztam, hogy akad még valaki, aki használja ezt a szót.

Szóval így bámultunk egymásra kölcsönös csodálkozással, de aztán az ember dühbe gurult.

– Miért nem fogták meg azt a lovat, ha látták? – támadt ránk. – Csak állnak itt, a teremtsit, és szájtátva nézik, hogy meglóg?

Mit mondhattunk volna erre? Hogy sejtelmünk sincs arról, mint kell megfogni egy lovat? Vagy hogy miért nekünk kellene megfognunk azt a lovat, amelyikre ő nem vigyázott? És persze mondhattuk volna azt is, hogy valóban csak álltunk, és néztük szájtátva azt a lovat, olyan valószínűtlenül szép látvány volt.

De említettem, hogy Muki bátor kisfiú volt. Meg is mondta hát bátran, kertelés nélkül: – Azért nem fogtuk meg, mert nem akartuk megfogni!

A bekecses ember ettől még dühösebb lett. Egészen paprikavörösre gyúlt a képe. De nem mondott semmit, csak legyintett mérgében és futásnak eredt, szaladt a ló után.

– Ugye, nem fogja utolérni? – kérdezte reménykedve Muki.

– De igen – mondtam –, biztosan utoléri. A szökött lovakat végül mindig elcsípi.

Láttam, erre mélyen lehajtja a fejét.

És azt is láttam, hogy két kis sötét lyuk támad a havon.

– Mennyire örült az a ló! – suttogta. – Hogy milyen boldog volt, apu! Milyen nagyon boldog!...

Folytattuk utunkat a faluba, és a szabadságról kezdtünk beszélgetni.

1984

Farkaskaland

Az a havas, kora áprilisi délután Zsgyár fölött, a Bélai-Tátrában, valahol harmadúton Javorina felé, mindenképp pompás előjelekkel kezdődött.

Először is láttunk egy csapat mókust. A mókusok egy cseppet sem ijedtek meg, szelíd érdeklődéssel nézegettek bennünket, azután elunták a báméskodást, villámfürgén felkúsztak a fenyőtörzseken, átröpültek egyik ágról a másikra, és szemvillanás alatt eltűntek.

Csak a legkisebbik nem tágított. Egészen Mukihoz merészkedett, a közvetlen közelébe, oly igen nagy bizalommal volt iránta, két hátulsó lábára emelkedett, bozontos farkára támaszkodva, és úgy tekintett rá, annyira beszédesen, mintha valami szerfelett

fontos közlendője lett volna.

De alighanem csak egy szem mogyorót akart kikunyerálni.

Mogyorónk, sajnós, nem volt. A mókusnak be kellett érnie egy darabka csokival, ami Muki kisbundájának feneketlen zsebéből került elő, de nem látszott elégedetlennek.

Mi sem voltunk azok. Reggel óta talpaltunk, remekült telt a délelőttünk, és most, alighogy tarisznyából megebédeltünk, lám, a délutánunk is rögtön szépnek ígérkezik.

Pedig honnan is sejthettük volna, mi mindent tartogat még?

Egy csacsit mindenesetre tartogatott. Méghozzá egy csengős csacsit. A csengő a csacsi nyakában himbálózott, és igen szépen csilingelt, a csacsi egy szénával megpúpozott szánt húzott, a szánon kucsmás, bekecses öregember ült, jókora zúzmarás bajusszal, marcona hegylakóábrázattal, mellette pedig egy jambósapkás kisfiú, akit mindenféle göncökbe és nagykendőkbe bugyoláltak, de úgy, hogy csak a hidegtől megcsípett, piros papucorra meg a csillogó szeme kandikált elő.

Csin-csin, csin-csin, csöngött a csengő a csacsi nyakában, tap-tap, tap-tap, futott a csacsi a keményre tapodott havon, nyehe-he, nyehe-he, nógatta rezes hangon az öregember – és elsuhantak mellettünk a szántalpak játszi surrogásával befelé, a fenyvesbe vágott úton. – *Dobry den!* – köszönt le az öregember a bakról. – *Dobry den!* – köszöntünk neki mi is.

Csak a kisfiú nem szólt. Ő csak feszített a pokróccal kibélelt bakon, feszített odafönn ragyogó tekintettel büszkén pillantva ránk, és odaintett az egyujjas kesztyűjével.

Visszaintettem neki, büszkeségét nagyon is megértve. Elvégre ülni egy szánon, egy olyan szánon, amelyet csengős csacsi röpít a tavaszodni nem akaró, hófúttá, téli világban – az bizony nem akármilyen élvezet!

És úgy vettem észre, Muki is szívből átérzi ezt.

– Kis töksi... – dünnyögte irigykedve. – Hogy felvág avval a csacsival! Pedig ilyen szánhoz nem is csacsi való, hanem ló. Méghozzá *harangos* ló. Benne van az olvasókönyvünkben...

– Így igaz – helyeseltem, rögtön tudván, honnét fúj a szél. – Föl se ülnénk olyan szápra, melyet csak egy csengős csacsi húz.

– Nem hát – mondta vágyakozva. – Olyan szán, amit csacsi húz, nem az igazi, hiába lóg akár száz csengő is a csacsi nyakában. Ló kell az ilyen szánhoz – erősítette meg –, egy jó erős ló. Sőt, nem is egy ló, hanem kettő. De még jobb – tette hozzá vérszemet kapva –, ha mindjárt három lovat fognak elébe. És mind a három lónak harang van a nyakában.

Ki tudja, tűnődtem el, talán tényleg így történt. A trojkát talán valóban így eszelte ki valaki. Ha nem is épp egy első osztályos kisfiú.

Elkísértük tekintetünkkel a távolodó szánt, aztán folytattuk utunkat mi is befele az erdőbe.

Nagy volt a hó, még nagyobb a csend. A csacsifogat nyomait követtük, a kicsiny patákét meg a széles szántalpakét. És közben úgy rémlett, egyre halljuk a csengettyűszót, ha mind messzebből is, már valahonnan az erdő mélyes-mélyéről, de bizonyára csak hallucináltunk. Csak a fülünk őrizte meg a cseppnyi csengő remegő, pici hangját.

A magisztrális út folytatásán, a kék jelzésen haladtunk, és úgy terveztük, rajta is maradunk mindvégig, majd csak Lysa Polanán, a lengyel határnál ereszkedünk le róla, onnan pedig autóbusszal térünk vissza Poprádra, a szállásunkra. Jókora darab út állt

még előttünk, de nem bántuk. A tavaszi szünidei szép napok megkoronázásának szántuk ezt a túrát.

Szótlanul ballagtunk, ropogott, hersegett talpunk alatt a hó. Az út hol emelkedett, hol süllyedt. De mindenütt jó előre beláthattuk, hogy merre fog továbbvezetni, és ez elég unalmas volt. Nem kecsegtetett meglepetésekkel.

– Tudod mit? – ajánlottam Mukinak. – Tegyük érdekesebbé a kirándulásunkat, csatangoljuk el erre-arra. Hátha akad valami jó kis kalandunk.

Lelkesen beleegyezett. Jó kis kalandokra ő bármikor kapható. Ő aztán nem olyan, mint a nővére meg a bátyja! Mert Kata (nemhiába eminens tanulónak is, tájfutónak is) kizárólag olyan kalandra hajlandó, amelyről előzőleg tüzetes tervet készítünk, amelyre térképekkel, tájolóval, stopperórával szerelkezünk fel, útközben furtonfurt bemérve, meghatározva, ellenőrizve pontos feltalálhatóságunkat, és amelyet olyan iramban loholunk végig, mint akiknek föltett szándékuk a nem hivatalos tájfutási világcsúcs halaszthatatlan megdöntése; ami pedig Gabbancsot illeti, szó se róla, ő is kész bármilyen kalandra, ám csakis azzal a feltétellel, hogy kalandunk érett megfontoltságú legyen, vagyis vendéglők, melegkonyhás turistaházak, de legalábbis forróvirslis büfék tözsomszédságában történjék, s hogy természetesen szerét is ejtsük e vendéglők, meleg konyhás turistaházak és forróvirslis büfék fölkeresésének.

Muki más fából van faragva. Ő nem szab feltételeket. Hacsak azt nem, hogy a kaland legyen minél izgalmasabb. Mert kedve szerint örökké csak veszélyekkel dacolna, naphosszat Herkulesekkel viaskodna, Dávidként Góliátokat gyűrje le. Ilyen volt már feleennyi idősen is. Mi leszel, ha nagy leszel? – kérdezte meg egyszer az óvó nénije. HŐS – felelte Muki. De így ám! Csupa nagybetűvel.

– Akkor hát rajta – vezényeltem –, kalandra fel!

Rátértünk egy kitaposott, keskeny csapásra. A legelsőre, amely utunkba akadt. Kényelmes, könnyű járás esett rajta úgy ezerháromszáz méteren, a hegység málján, a ritkás fenyvesben, és már csak azért is bizalmat keltett, mert amerre vezetett, minden lélegzetszegően szép volt. Fölöttünk balra a verőfényben szikrázó, fűrészfogú csúcsok, a felhőtlen, hidegkék ég előterében, átellenben, majdnem egy magasságban velünk, a hótakarta, kopár Magura megfagyott hullámverésre emlékeztető vonulata s középütt, jobbra alattunk, a fák közül ki-kibukkanó hosszú, keskeny, kanyargós völgy, az országút sötét szalagjával és egy be nem állt, sebes vizű patak érzékeny hajszálerével; körös-körül pedig, ameddig a szem ellátott, az egybefüggő fenyvesrengeteg roppant zöldje, a fenyőcsúcsok felett finoman opálozódó köddel.

Olyan tiszta, annyira áttetsző, oly könnyen áttekinthető volt minden! Ki hitte volna, hogy eltévedhetünk?

Az ösvény egyre beljebb-beljebb hatolt a fenyvesbe, mi pedig engedelmesen követtük lejtőit, kaptatóit, szeszélyes kanyarulatait. Mentünk, mentünk, sőt – ahogy Muki megjegyezte – mendegéltünk (egy barnába öltözött, anorákot, kordnadrágot viselő, zömök férfi meg egy kék bundás, piros csizmás, aprócska kisfiú), miközben megsűrűsödtek körülöttünk a fák, haragosabbak lettek a színek és nőttön-nőtt az erdei homály. Vagy egy jó órát kutyaoltunk még, mindvégig abban a hiszemben, hogy a jelzett út közelében járunk, és hamarosan újból rátérhetünk.

De az ösvény nem vezetett vissza hozzá. Egyáltalán sehová se vezetett. Egyszerre csak megszakadt. Se szó, se beszéd – véget ért.

Leesett állal bámultunk egymásra. Ki látott már ilyet? Kitaposott csapáson haladunk, mások nyomain, és egyszerre... mintha elfújták volna az egészséget. Ahol állunk, még egy csomó nyom (itt egy kiscsizmáé, ott egy sílécé, emitt valami recézett talpú cipőé, amott hatalmas jancsiszöges bakancsé), ám alig egy macskaugrással odébb

már semmi. A világon semmi. Csak a csillámos, érintetlen porhó.

– Hát ez vicces! – álmétkodott Muki. – Elröpültek a lábnyomok...

Érthetetlen volt. Megfoghatatlan. Merő képtelenség.

Olyan, mint Čapeknál az a magányos lábnyom a hóban.

Csakhogy mi nem valami kies parkban ámultunk–töprekedtünk rajta, a nagyváros kellős közepén, hanem egy fölöttébb kietlen fenyvesben, amely percről percre barátságatlanabbnak tetszett.

– Sebaj – mondtam végül, belátva, hogy ítéletnapig meg nem fejtjük ezt a talányt –, nem esünk kétségbe! Erre ugyan tovább nem mehetünk, de juszt se fog ki rajtunk ez a nyavalyás ösvény. Ha idevezetett bennünket, akkor vissza is vezet szépen oda, ahol elindultunk rajta.

Sarkon fordultunk, és útnak eredtünk arra, amerről jöttünk. Most már kiléptünk, mert vészesen fogyott az időnk, még pihenőket se tartottunk. Csak néha egy-egy pillanatra álltunk meg, és a fülünket hegyeztük. Talán abban reménykedtünk, hogy ismét meghalljuk a csacsicsengő csilingelését.

De nem hallottuk meg. És az útra se találtunk rá.

Az ösvény visszafelé se vezetett el oda. Letévedtünk róla valahol, anélkül hogy észrevettük volna? Pedig úgy tartják: nagy hóban úgyszólván lehetetlen eltévedni, mert ha utat veszít is az ember, a saját lába nyomán könnyűszerrel visszajuthat oda, ahonnan elindult.

Hát nekünk sikerült ez az *úgyszólván lehetetlen*.

Egy alig tenyérnyi irtáson álltunk, ahol két halom felsarabolt fa szunnyadt a vastag hó alatt, és ahonnan nem vitt tovább az ösvény. Leríhatott rólam a tanácstalanság, mert Muki reménykedően megkérdezte: – Talán eltévedtünk?

– Hogy képzeled?! Szó sincs róla! Ott egy másik csapás – mutattam –, azt is emberek taposták ki. Valahová annak is el kell vezetnie.

Szaporán nekivágtunk – és néhány perccel később ugyanott találtuk magunkat, ahol az előbb. Ugyanazon a tenyérnyi irtáson, a két halom felfűrészelt fa társaságában.

És amikor, egy másik ösvénnyel próbálkozáskor, harmadszor is ugyanoda bukkantunk ki, éreztem, hogy hirtelen melegem támad. – Nos – vallottam be Mukinak –, azt hiszem, mégis eltévedtünk.

Örömeben épp hogy csak bukfencet nem vetett a hóban.

– Biztos vagy benne? – kiáltott. – Egészen biztos? Nem csapsz be?

– Nem csaplak be – biztosítottam róla dühösen. – Tudd meg, ha mindenáron tudni akarsz: úgy eltévedtem, mint még soha!

Csak úgy ragyogott az a hatalmas kék szeme. A boldogsága láthatólag ezzel lett teljes. Én pedig sóvárogva gondoltam Katára meg a térképeire, de főleg a tájolójára. Egy iránytű most igencsak elkelt volna. „Ámbár – ötlött fel bennem hirtelen –, erdőben igazán nem boszorkányság az égtáj-meghatározás.”

– No, figyelj csak – pillantottam Mukira. – Azt az egyet szerencsére tudjuk, hogy mindig északkeletnek kell tartanunk, és akkor előbb-utóbb elérjük odalenn az országutat. Most tehát az a legfontosabb, hogy megnézzük, merre van észak.

– És azt hogy nézhetjük meg?

– Mi sem egyszerűbb! A fatörzsek mohos oldala mindig északra mutat.

Odaléptünk a legközelebbi fához, és megvizsgáltuk a törzsét. Körös-körül ujjnyi vastag moha borította. A mellette állóét nemkülönben. És közelében az összes

többiekét is.

– Itt, úgy látszik, mindenfelé észak van – kuncogott Muki. – Akkor meg úgyis mindegy, hogy merre megyünk, mert akármerre megyünk, mindig jó felé megyünk, hát nem igaz?

– Túl jó a kedved – mordultam rá –, csak ne bögés legyen a vége!...

Benne voltunk a csávában, és nem tudtam, hogy kecmereghetnék ki belőle. Hideg szerencsére nem volt, de az idő már alkonyra hajlott. És a hegyvidéki alkony pillanatok alatt lepi meg az embert. Ha pedig itt az erdőben sötétedik ránk... „No – borzongtam bele –, arra jobb nem is gondolni!” Ráadásul a hó is pilinkélni kezdett.

– Gyerünk – sürgettem meg Mukit –, indulás, itt mégse toporoghatunk! Megyünk az orrunk után, bele a vakvilágba, aztán... csak lesz valahogy.

Buzgón helyeselt.

– Az orrunk után, bele a vakvilágba... Ez az igazi csatangolás! Úgy tévedni el, hogy azt se tudjuk, hol vagyunk. Ez a jó! Én még úgyse tévedtem el sosem, se utcán, se erdőben, se hóban, se sötétben... mert ugye, még este meg éjszaka is el leszünk tévedve? És akkor nem kell lefeküdni és aludni, hanem kedvünkre kóborlunk reggelig... Igen – hajtogatta boldogan –, igen, ez tényleg egy kaland! Igazi, remek kaland. Ugye, apu, szerinted is az?

– Az – hagytam rá megadóan –, bizony, hogy az.

– Remek, nagy kaland! – lelkesedett. – És akkor lenne még remekebb és még nagyobb kaland, ha véletlenül farkasokkal is találkozánk. Az gyönyörű lenne... ó, apu, egészen gyönyörű! olyan, de olyan gyönyörű szép!...

– Meghiszem azt – dünnyögtem. – Képzelné se tudnék gyönyörűbbet-szebbet! – s titokban csak gratulálhattam magamnak, hogy történetesen tudom, a Magas-Tátrában már régóta nem élnek farkasok.

– Egyszer csak a fák közül csörtetést hallanánk – folytatta nekihevülten Muki –, meg nagy recsegés-ropogást, és hipp-hopp... máris itt teremnének előttünk. Igazi, okos, szép farkasok. Mi meg rögtön köszöntenénk őket. Úgy csinálnánk, hogy: hú-ú-ú! És erre ők is rögtön úgy csinálnának, hogy: hú-ú-ú! Mert mindjárt látnák, hogy mennyire szeretjük őket, és hogy a barátaik vagyunk... Ugye, te is fogsz hú-ú-úzni, apu, ha majd találkozunk velük? – az arca kipirult izgalmában, pirosabb lett piros sísapkájánál is, és olyan könnyölgően, már-már esdekelve nézett rám, hogy muszáj volt beleegyezmem.

– Fogok – ígértem meg –, persze hogy fogok.

Azzal tettünk is nyomban egy próbát.

Fejünket hátravetettük, az égnek túrtuk az orrunkat, és szájunkat kerekre csücsörítve, elvékonyított hangon, amúgy farkas módra rázendítettünk: – Hú-ú-ú, hú-ú-ú... – és tutultunk, egyre csak tutultunk ott a homályosodó fenyves mélyén, valahol Zsgyár és Javorina között, egy ki-tudja-hová-vezető ösvényen, az alkonyi, néma csendben, tutultunk-tutultunk, míg csak a szusz végleg ki nem fogyott belőlünk – akkor pedig összenevettünk, s elbillentett fejjel, mintha csak választ vártunk volna, figyelmesen hallgatózni kezdtünk.

És egyszer csak a fák közül csörtetést hallottunk. Meg nagy recsegést-ropogást.

– *Čo sa tu bi?* – dördült ránk egy mély hang. „Mi történik itt?”

Öles termetű ember állt előttünk, erdészuniformisban, araszos vállán puskával. Az ilyenekről írták hajdan: nagy brontes férfi. Még Muki is tisztelettel nézett rá. Főleg a puskájára.

– *Zabludil sme* – mondtam neki. „Eltévedtünk.”

– Maguk magyarok? – kérdezte erre.

Kiderült, hogy hibátlanul beszél magyarul, valahonnan a Zobor-vidékéről származott el, úgyszólván minden nehézség nélkül beszélhettem el, mi is történt velünk.

– Hát jól elkeveredtek – dörmögte. – Legalább egy óra, amíg visszajutnak a jelzett útra, azon meg még kettő, amíg beérnek Zsgyárba. De húsz perc múlva már sötét lesz.

Gondolkozott egy kicsit, azután így szólt:

– Jöjjenek. Megüdülnék nálam, közben pedig kitalálunk majd valamit.

Az erdészház, ahová elvezetett bennünket, alig néhány percnyire volt, egy tágas tisztás garádja mögött. A félig hóba süppedt, megfeketedett gerendázatú, alacsony faépület kopár volt kívül is, belül is.

– Nem itt lakom, hanem a faluban – mondta az erdész, szinte szabadkozva emiatt –, ez csak a szolgálati hely.

De akármilyen kopár volt is a ház, került benne tea is, harapnivaló is, a pohos vaskályhában pedig tűz pattogott.

Csak ekkor éreztük, hogy mennyire átfáztunk a bolyongásunk közepette.

– Akár meg is fagyhattak volna ebben az időben – csóválta a fejét az erdész. – Az idén nagyot késik a tavasz, és errefelé könnyű eltévedni. Miért hagyták el a jelzett utat? Mindenhol táblák vannak, hogy a jelzett útról tilalmas letérni. Talán egyet se láttak?

– Dehogynem – feleltem bűnbánóan –, de egy kis kalandra vágytunk.

– Nagyon jó kis kaland volt – jelentette ki Muki, és két kezébe fogta a pöttyös bögrét, úgy hörgölgette a teát. – Még lábnyomokat is láttunk, amik elröpültek.

– Hogy... hogy mit csináltak? – hökkent meg az erdész.

Elmeséltem neki titokzatos esetünket a lábnyomokkal, amelyek eltűntek a hóban, és aminek a nyitjára sehogy se leltünk magyarázatot.

Nevetett.

– Hiszen nincs abban semmi titokzatos. Gyakori dolog a téli fenyvesben. Szélvész kerekedik, megsuhogatja a fákat, és az a rengeteg tömeg hó mind az ösvényre szakad. Úgy betemeti, hogy hűlt helye se marad.

– No – néztem Mukira, bosszús kis fintort vágva –, ezt ugyan magunk is kitalálhattuk volna.

De neki szemlátomást máshol járt az esze. Révedezve kortyolt a teájából, és azt mondta:

– Csak az a kár, hogy nem volt szerencsénk, és egyetlen farkassal se találkoztunk. Mert az lett volna az igazi. Attól lett volna csak igazán szép a kalandunk.

– Ej – csodálkozott rá ismét az erdész –, te ilyen bátor legényke vagy? Aztán eleven farkast láttál-e már?

– Az Állatkertben – legyintett Muki. – De az állatkerti farkas nem igazi farkas. Mert a farkas, ha rabságban van... nem farkas már többé – s megvetően elbiggyesztette a száját –, hanem csak egy kutya.

Az erdész mosolygott.

– Hogy érted ezt?

– Úgy, ahogy Petőfi megírta – válaszolt Muki. – Petőfi Sándor. A bácsi talán nem ismeri a kutyákról meg a farkasokról írt verseit?

Komoly arccal letette a bögrét, és szavalni kezdett. Ezt a két verset betéve tudta.

Mint ahogy betéve tudtam én is már ötéves koromban. Mert alig ötéves múltam és

báránymílósen feküdtem, amikor egy este apám (az éppen szabadságos munkaszolgálatos katonája) az ágyam mellé ült, és egy aranyozott gerincű, ódon Petőfi-kötetből, melynek vérpíros fedelét a költő arcása díszítette, verseket olvasott fel, egyebek közt *A kutyák dalát* meg *A farkasok dalát*. Soha nem felejttem azt az estét. A félhomályos, csöndes szobát, az elsötétítő táblával fődött ablakot, a pergamenburás állólámpa sárgás fényét, a cserépkályhába vetett fahasábokon nyargalászó tüzet, apám lesóványodott, megszegletesedett arcát és a testéből áradó, szúrós fertőtlenítőszagot, amelyet itthonléte napjai alatt megannyi fürdéssel sem tudott megszüntetni, de még a hangját, meleg színezetű, kissé tompa hangját is hallom, amint félig hangosan, félig suttogva, valami fojtott, benső izgalommal olvassa nekem *A farkasok dalát*, és emlékszem, négy évtized távolából is, mint egy minapi, friss élményre, olyan élénken emlékszem arra az enyhe láztól támogatott bódulatra, amelyet a vers keltett bennem, elbűvölve, megrendítve, lelkem mélyéig fölkarvarva. Úgy éreztem, rólunk magunkról szól a vers. Hogy valamiképp a sorsunkat példázza. És akkor már nem a farkasokat, hanem aput láttam magam előtt abban a süvöltő fürgetegben; aput, aki két nap múlva visszamegy a hómezőre, vissza a csatába, ahol egyre-másra halnak meg a katonák, és ahol neki még csak puskát sem adnak a kezébe, s hirtelen könnyek öntötték el a szememet, mert arra gondoltam, hogy sem ő, sem én, sem senki meg nem mondhatja, élve marad-e, viszontlátom-e még, megtér-e onnan valaha is...

Ez a története, hogy olyan különös, nagy becsbe kerültek előttem a farkasok. Attól a naptól kezdve úgy gondoltam rájuk, mint akikhez titkos szövetség fűz. És később is, egész gyermekkoromat áthatotta az irántuk érzett elfogult szeretet. Olvashattam akárhány mesét, láthattam szintannyi rajzfilmet, amelyek egytől egyig a gonoszágukat hirdették, az én szememben nemes, büszke és bátor állatok voltak, akiket igaztalanul üldöznek, s akiknek akkor is pártjukat kell fogynom, ha ellenük esküszik bár a fél világ. Amikor pedig néhány éve Gabbancs fiunk báránymílóbe esett, s erre a két kicsit, Katát meg Mukit az ágyába dugtuk, egy füst alatt őket is átsegítendő a ragályon, váratlanul felidéződött bennem az egykori emlék. Gondoltam egyet, és leemeltem a Petőfi-kötetet a polcra. Felolvastam *A kutyák dalát* meg *A farkasok dalát*, és elbeszéltem mindazt, ami azon az 1943. decemberi estén történt, és amit egyszer már nekik is meg kellett tudniuk.

Azóta ők is tántoríthatatlan hívei a farkasoknak.

Csakhogy – éppúgy, mint én – sose láttak még egyet se. Kivéve az állatkertieket. De azok valóban nem az igaziak.

Hanem akkor ott, meghallgatván a két verset, az erdész így szólt Mukihoz:

– A szavalatod olyan szép volt, hogy jutalmat érdemelsz – és figyelmesen kipirult arcában nézett. – Ha tényleg farkast akarsz látni – mondta –, holnap láthatsz.

Mindketten elkerekedett szemmel bámultunk rá. Muki egyszerűen nem jutott szóhoz, de én is csak hebegni tudtam.

– Ezt... komolyan mondja?

– Komolyan hát – erősítette meg.

– De hiszen mindig úgy tudtam, hogy száz év óta nem él farkas a Tátrában...

– Igaz – bólintott –, egyszer már utolsó szálig kipusztultak. De a háború alatt újból felbukkant néhány példány, a román Kárpátokból menekültek át a harcok elől. Most is él itt egy család. És holnap, ha korán megébredünk, megleshetjük őket.

... Hát így esett meg másnap a mi rendhagyó farkaskalandunk. Mert mondanom se kell, a házban töltöttük végül az éjszakát, hajnalok hajnalán már talpon voltunk, és

házigazdánk elvezetett bennünket egy meredek lejtésű, hatalmas irtáshoz, amelynek felső végében gerendából ácsolt magasles emelkedett. A zúzmarás létrán felkapaszzkodtunk az állványzat fülkéjébe, ő pedig megmutatta Mukinak, honnan várható a farkasok előjötte az erdőből; napi rendes útjuk ugyanis az irtáson át vezetett ivóhelyükhöz, egy közeli forráshoz, amely a legnagyobb hidegekben se fagyott be. Ott az a magas farakás, azt kell figyelni, kötötte a lelkünkre, mindig onnan bukkannak elő.

Türelmesen vártunk, a szemünket meresztgettük, figyeltük a farakást. Nem került gondunkba. Világos éjszaka volt, hótól, holdvilágtól derengett a vidék. De a hold nem a szokott ezüstösen fénylett, hanem sárgásan, és Muki szerint pontosan olyan volt, mint egy nagy lángos, amiből Gabbancs egy jóízűt harapott. És azért a Gabbancs, nem pedig a Kata, magyarázta meg suttogva, mert a Gabbancs sokkal nagyobbbat tud harapni.

Álldogáltunk, topogtunk, fagyoskodtunk, telt–múlt az idő. Nagy csönd volt. Olyan valószínűtlenül nagy és mély csönd, hogy szorongást keltett, megborzongatta az embert. Időnként felröppent egy-egy éji madár; surrogó röptük szinte fülsértőnek hatott.

– Hát nem jönnek? – szipogott Muki. – Éppen ma nem jönnek?... Miért nem jönnek?...

És abban a pillanatban megláttuk őket.

Három surranó árny sötétlett elő a havon. Két nagy és egy kicsi. Lappangva, hangtalan vágta át az irtáson, de annyira gyorsan, oly alig villanásnyi idő alatt, hogy mire felocsúdtam, már el is tűntek túloldalt, a bakacsinsötét erdőben.

Olyan volt az egész, akár egy látomás. És talán annak is hittem volna, ha mellettem Muki meg nem szólal.

– Ordaskáim... – suttogta gyengéden.

Nem mondott egyebet.

Halkan, melegen felsóhajtott.

1984

IV.

Az utolsó éjszaka

7 SZOCREÁL

(Öreg munkás)

Pókhálók a szeme körül.
Fáradt és gyanakvó mosoly,
keserűn tiszta tekintet
s érdes-erős kézszorítás.
Feledhetetlen éveket,
a városszéli telepet,
kiskamaszkorom idézi.
És az elorzott szép reményt.

Kubikosok

A kubikosok heten vannak. Barnák, erősek. Hátukon, karjukon csomókba rendeződnek az izmok. Nem idevalósiak a Hanságba, Szentmiklósról jöttek, meg Vasból. A mérnök se idevalósi, győri. Fényesre subickolt gumicsizmát visel, vászonnadrágot és drapp micisapkát. Kezében rajzokat szorongat, meg mindenféle hivatalos papirost.

Ő is a nádaszt nézi. A nádas mellett kell megásni a csatornát, mert áttörni nem lehet. Azt ugyan ásó, kapa ki nem vágja, nádvágóval is félnapi gyötrellem.

– Traktorral nem lehetne letapostatni? – kérdezi István, a bandagazda, mert már látja, hogy itt nem akármilyen asszonymunka ígérkezik. A nádas mentén alacsonyabb a talajszint, ha leásnak, a víz mind odagyűlik.

A mérnök felhúzza az ínyét, hegyesen nevet. Kivillan nikotintól sárgult, erős fogsora.

– Traktor? Nem jön az ide be. Ha meg bejön, vontatóval se húzzák ki.

A bandagazda bólint. Leccap a nyakáról egy bögölyt, aztán a társaira néz. Az öreg Túrós a bajuszát cibálgatja, dohogva mormog valamit.

– No – kapja fel a hangját a bandagazda, mint aki mindennel elégedett –, hanem mennyi a norma?

A mérnök krákol, mint aki cigányútra nyelte a levest.

– Tíz köbméter.

Tóth Ádám felhorkan.

– Még hogy tíz? Hiszen akkor ma kell kihánynunk az egészet.

Belevörösödik a képe a méregbe. Beleváló legény a Tóth Ádám, nem ijed meg a saját árnyékától, csak éppen a száját nem tudja tartani. Úgy nekiveselkedik, hogy a mérnök a fejét kapkodja.

– De emberek, emberek! Ez nem az én kitalációm...

A bandagazda leinti Tóth Ádámot, odanyújtja a kezét a mérnöknek.

– Ezen már nehogy összevevesszünk – mondja, és paroláznak. – Meglesz.

A mérnök sarkon fordul, cuppogó csizmával törtet át a nádason. Maga is tudja, hogy sok ilyen talajon a tíz köbméter, mégis órá néz mindenki ferde szemmel. Pedig ő aztán aligha tehet róla. Nem ő szabja ki a normát.

Azok ott heten tovább támasztják a szerszámokat. A hosszú Fejes híz egyet a korszóból, kétfelé törli a száját.

– Ejj, ez jólesett – mondja, és egész felvidul tőle. – Aztán mi lesz itt? Itt is szántó lesz?

– Itt ugyan nem lesz semmi – köp ki Tóth Ádám. – Itt már csak ingovány marad, a fene aki megette! Hogy is szabadott leparolázni a tíz köbméterbe?

István ránéz, de semmit se szól. Lassan elindul a nádas hosszában. Ötvenet lép, ott van leszúrva a másik karó.

– Jó föld ez – mondja az öreg Túrós, és a tenyerére morzsol belőle. – Jó fekete, jó zsíros, érdemes megdolgozni. Magam is elfogadnék belőle.

Oldalt pillog Fejesre. Nevetnek. Merthogy micsoda kubikos az, akinek földje van. Az már nem is lehet jó kubikos, mert csak a magáéval törődik.

A bandagazda letör a nádak hegyéből, minden hetedik lépésnél leszúr egyet a földbe. Oda majd beáll egy-egy ember. Így igazságos. Neki magának nyolc lépés jut, ez is így szokás. Ő áll be elsőnek. Megköpi a tenyerét, megsaccolja maga előtt a földet, aztán belerúgja az ásót. Mögéje Túrós bácsi áll, azután a hosszú Fejes. Hátra a legfiatalabb kerül, Tóth Ádám.

A nap most emelkedik a nádas fölé, végigterül az emberek hátán. Meleg nap ígérkezik. A levegő megrekken az ágas-bogasra csomózott fák között, fuvallatnyi szél sincs. Ők heten némán gyürkőznek a nedves földdel. Egy ásónyit mentek le, de ott még komiszabb. Ott már fröcsköl az iszap, gyarapodik a víz. A föld, akármilyen gondosan szeletelik is, minduntalan lecsúszik a lapátról.

Hátul Tóth Ádám káromkodik.

– Azt a trehány úristenit!

Hátranéznak. Akkora darab föld billeg a lapátja végén, hogy kétrét görbed, amíg kiemeli. Nyakán kidüllednek az erek, arca belekékül az erőlködésbe.

A mogorva Vilezsál végigméri.

– Összecsínáld magad, te.

A fiú ingerülten feléje vág a szemével, akkurátusan fújtat, akár a kovácsduda.

– Kevesebbet végy – tanácsolja Vilezsál –, aztán a vízzel együtt csúsztasd. Nem elég ide az erő, ész is kell.

A fiú megbokrosodik, tövig vágja lapátját az iszapba. A lé felfröccsen, a képébe csapódik.

– Ne taníccson engem, Mihály bátyám, ne taníccson, mert nem köszönik meg!

És mutatja, hogy torkig van az egészszel.

Vilezsál Mihály semmit se mond. Fogja a lapátját, hányja tovább a földet. Csak a szája szöglete keserű. Fenegyerek ez a Tóth Ádám, hanem csak lett volna régen kubikos. Szólt volna csak így a főpallér úr előtt... De Vilezsál Mihály szűkszavú ember, mindig lenyeli a gondolatait.

Tíz órakor már rekkenő a hőség. A hosszú Fejes megtorpan, a lapátnyélre görnyed. Dől róla a verejték. Szemét, száját befolyja. Nézi az eget, egy fehérke felső sincs azon. Pedig jöhetne valami eső, jöhetne egy kis pihenő. Azután elszégyelli magát. Túrós bácsi hajladozik előtte. Szürke üstöke már merő víz, csapzottan lóg a homlokába, de ő maga egy pillanatra se lankad. Fejes megtörli a homlokát meg a nyakát, hátrafordul – és akkor leesik az álla. Tóth Ádám kint ül a paron, a padkán, a lábát lógatja. A vízmester csörtet a nádas felől. Magas, szikár ember, akár a szálkás gerenda.

– Nocsak, valami baj van? – kérdezi a fiút.

Az fölnez rá, cigarettára gyújt.

– Ja! Itt én nem dolgozom. Nem csinálom magam tönkre.

A vízmester hümmög, mit is mondhatna. Látszik rajta, hogy megvan a véleménye a vasiakról.

Akkor már a bandagazda is előttük áll, nehezen szedi a levegőt.

– Szállj be, fiam. Nélküled aligha tudjuk kidobni.

Ádám kifújja a füstöt, vállat von. Jólesik a dicséret, az is jólesett, amikor befogadták maguk közé. De a lábáról őt bizony le nem veszik. Ő nem parolázott le a mérnökkel, vele nem tesznek meg akármit.

Az öreg Túrós, miközben kihajít egy rögöt, kipislant rájuk. – Szállj be, István!

István a fiút fürkészi, pofacsontján megfeszül a bőr, összeszorítja a fogát.

– No, fiam, válassz. Dolgozol, vagy fel is út, le is út. Velünk nem lehet taknyolni a munkát.

Tóth Ádám konokul állja a tekintetét. Aztán lassan veszi az ásóját, lapátját, magára teríti ingét, és megy. Vissza se néz. Beveszik őt máshová is. Ahol könnyebb a munka, és nem kevesebb a bér. Ezek meg szakadjanak csak bele, a kutyaúristenit!

István egy darabig néz utána, majd megfordul, odaáll a padkára a többiek elé.

– Kit tudjuk dobni hatan?

Vilezsál dünnög valamit. Sok a föld. De nem is az a baj, hanem a víz. Az sok. Mégis bólint.

Túrós is bólint. A többiek is. Fejes meg a két Kőkény.

– Megpróbálhatjuk.

Többet már nem is szólnak egymáshoz, csak a földet hányják. Kidobják az egészet, holnap pedig új embert fogadnak Tóth Ádám helyett.

Ádám bemegy a faluba. Hazafelé kettőkor indul vonat, addig beül az Italtoltba. Az is kubikosokkal van tele. Nemrég érkeztek. Komáromiak, ácsiak.

A földmérő, kockás inges fiatalember magyaráz nekik. Sokan ülik körül.

– A földdel nincs baj, szeletelni lehet, mint a kenyeret. Csak hát a víz, az meg fogja keseríteni az életüket. Első ásónyom után merni kell.

Az emberek összenéznek, a tarkójukat vakarják.

– Istenes...

A pultnál a csapos kiabál.

– Hová lesz a két korsó világos?

Egy mokány, széles vállú ember a lapátját mutogatja.

– Magam kalapáltam. Szélesebbre hagytam a pofáját, hogy a sok lé lecsorogjon róla...

Ádám keresztülnyomakodik az embereken, letelepedik az egyik asztalhoz. Csontos arcú, kopasz öregember ül vele szemben. A habot nyalja a söréről. Sűrű szemöldöke alól néhányszor ravaszul rápislant a fiúra. Később kedélyes, recsegő hangon megkérdezi: – Honnan valósi vagy, gyerek?

Ádám a szája másik sarkába pöcköli a csikket, mogorván felel.

– Vasból.

Az öreg nyeli a sört, aprókat biccent.

– Arrafelé vannak csak a híres kubikosok.

– Arra hát – tekint rá a fiú.

Gyanakodva mustrálja a másik arcát, vajon nem gúnyolódik-e? De annak eszébe sem jut. Amolyan kíváncsiskodó vénember lehet, mert nem elégszik meg ennyivel.

– Aztán merrefelé vagytok? A mocsárban-e?

Ádám nyel egyet, kicsípi szájából a cigarettát.

– Én már semerre. Megyek haza.

Az öreg elmosolyodik, szeme alatt huncut ráncok ugranak össze.

– Kislányhoz, mi?

– Nem a' – rázza a fejét a fiú, és igyekszik keményen vetni a szót. – A munkából van elegendő, ebből a disznóiszapolásból...

A másik ránéz. Aztán a poharát nézi. Nem mond semmit. Lehúzza a maradék sört.

– Hát, fiam, ez a Hany...

Feláll, éppen csak hogy biccent, és átül a szomszédékhoz. Ádám beharapja a száját, érzi, hogy a vér megint a fejébe száll.

A kockás inges földmérő váltig magyaráz.

– A legjobb módszer, ha levezetőárkot vágnak. Több munkával jár, de a vizük úgy-ahogy megszökik...

Hátul valaki feláll, félretol néhány embert, odamegy hozzá.

– Aztán mondja, elvtárs, van ennek valami haszna?

Egyszerre minden fej feléje fordul. Zavarba jön, kissé oldalt húzódik, köhécsel.

– Nohát, csak annyiból érdekelne, hogy valamikor az öregapám is dolgozott errefelé. Aztán most elnézem a csatornájakat, hát teli gazzal meg békasóval...

Körös-körül az emberek mind bólogatnak. Ez jó kérdés. Dolgoznak ők szívesen itt is, máshol is, csak látszatja legyen. Mert a jó bér nem minden. A hasznot is nézi az ember.

A fiatalember bólint, töprengve szőke hajába túr, majd hirtelen kimutat az ablakon.

– Ott, arrafelé, ahol tavaly csatornáztunk, már be is van vetve.

Már mások is emlékeznek rá.

– Arra hát, az állami major mellett. Herefüvel meg rozssal...

Ádám szedelődzködik. Valahogy rosszul érzi magát ezek között. Kimegy a kocsmá elé. A poros úton kubikosok baktatnak, húszan-harmincan. Vállra vetett lapáttal, melyen batyuba csomózva lóg a kabát meg az elemózsiás zsák. Lompos, hosszú léptekkel haladnak. Rendetlenül, összevissza. Tréfálkoznak, nagyokat kiáltanak.

– Hol vannak a hanyi lányok? Hé, bújjatok elő!

De csak egy aprócska vénasszony bukkan fel a kerítés mögött. Nézi őket, vihog a fogatlan szájával.

– Azok is dolgoznak, galambocskáim. Dolgosak ám erre a lányok.

– No majd este! – kiáltja az egyik legény, és félrekapva fejét a svájcisapkát, rávigyorog Ádámra. – Igaz-e?

Ő semmit sem felel. Átkozottul rongyul érzi magát. Hiszen itt még a gyerekek is beálltak friss vizet hordani, nádat vágni, mindenki megleli a maga tennivalóját, csak ő nem. Ő csak ödöng, céltalanul nézelődik a faluban, akár egy semmittevő. A hepehupás úton porfelhőt kavarva szekér zörög el mellette. Lányok ülnek a szekéren, mellettük

fényesre sikált, gömbölyű alumíniumfazekak. Az ebédet viszik ki a csatornához.

– Hát maga? – kiált le az egyik az ároksorparton kuksoló fiúnak. – Tán elvesztette az óraláncát?

A szekéren felcsap a nevetés. Ádám elvörösödve néz a tovalebbenő konty után, aztán feltápáskodik. Vállára veti a lapátját, lassan továbbindul. Dél felé jár az idő, ilyenkor a legperzselőbb a nap sugara. Minden kopár, sárga fényben úszik. Ádámról csorog a verejték, és akárhányszor letörüli a homlokáról, az övéi jutnak eszébe. A másik hat. Akiket otthagytak. Azok most hét ember munkáját végzik. És már mindenről ők jutnak eszébe: a forróságról, a hús, jóízű sörrel, a csatorna felé cammogó sztalinyecekről. Már erővel sem tud másra gondolni.

Szégyelli magát.

Délután jönnek haza a kubikosok. Heten mentek ki, hatan jönnek vissza. Szótlanul poroszkálnak. Nehéz vállukon a szerszám. Amikor a barakksorhoz érnek, Túrós odafordul Istvánhoz.

– Embert kell szerezni, István.

Az bólínt, maga is erre gondolt.

Mire a szálláshoz érnek, már szürkül. Befordulnak az udvarba, ott áll Tóth Ádám. A falnak támaszkodva.

Nézik egymást.

Ádám megmozdul, kihúzza kezét a zsebéből, halkán megkérdezi: – Kidobták-e mindet?

Az emberek hallgatnak. Vilezsál elköhenti magát, bólínt.

– Hát, valahogy...

Már tudják, miben sántikál a fiú. Sejtik. Mind Istvánt fürkészik, tőle várják a feleletet. De ő is szótlanul nézi a fiút. Rukkoljon csak ki vele.

Ádám elfordítja a fejét, oldalra tekint.

– Holnapra kimennék magukkal.

A bandagazda hallgat. Megmarkolja vállán a lapátot, leveszi, úgy megy el a fiú mellett, hogy rá se pillant. Amikor betaszítja az ajtót, csak akkor fordul hozzá.

– Hát, ha ők beleegyeznek...

És hátrabök a többiekre.

Azok bólíntanak. Jöjjön csak ki holnap. Hiszen kölyök ez még, azért is berzenkedik annyira.

Fáradtan bicegnek be a barakkba. Hallatszik, ahogy odabent a sarokba hányják a szerszámokat.

1959

Autóstop

Polyvás felhúzta az ablakot, kettes sebességgel haladt a lejtőn. A kanyarban a

kilométerkönek dőlve, egy ember álldogált. Amikor megpillantotta a teherautót, földre eresztette a batyuját és mindkét kezével integetni kezdett.

Polyvás lefékezett előtte, kinyitotta a fülke ajtaját.

– A városba, öreg? No, gyerünk, szálljon be.

Az öregember biccentett, szövetsapkáját a homlokába húzta és felmászott az ülésre. A fehér vászonba göngyölt batyucskát az ölébe vette.

– Esőre hajlik – mondta, összeráncolt homlokkal fürkészsze az ég alját. – A csontjaimban is érzem...

– Hány éves, bátyám?

– Hatvanegy.

– Szép kor. De már nem gyaloglásra való.

Az öreg levette a sapkáját, nagy tenyerével hátrasúrolta sörtére nyírt, ősz haját. Viseltes csizmát és fakó, barna posztóruhát hordott, amelyből dőlt a nehéz mezei szag. Egy darabig nem szóltak egymáshoz. Lopva méregették egymást a félhomályban, majd mereven a szélfogó ablakra bámultak, az utat figyelték.

– Meséljen már valamit – kérte a sofőr –, majd leragad a szemem. Minek megy Pestre?

Egyik kezét a kabátzsebébe süllyesztette, cigarettát húzott ki. Megkínálta az öreget.

Az öreg a homlokához emelte az ujját, megköszönte, aztán maga elé nézett. – Oda is föl kell nézni néha – pillantott fel. – Maga pesti-e?

– Pesti. Azaz, hogy: a fene se tudja. A fuvaros sofőrnek talán nincs is igazi otthona. De hát, végül is ott élek.

– Pedig ahogy elnézem, rendes embernek látszik...

A kocsi mélyedésbe futott. Az árok mellett sötét, bozótos halom emelkedett, az útjelző kövek fehérén világítottak. Polyvás bekapcsolta a fényszórót.

– Miért ne lennék az? Pesten talán csupa lóköttő él?

Az öreg orrán-száján eregette a füstöt, barnára sült arca a homályba olvadt, csak a szeme fehérje csillogott.

– Hát, ha talán nincs is egészen igazam, Pesten éppen akad elég lóköttő... Nohát, minek is magyarázzam... Milyen képet váгна, ha az édesegyfia egyszer csak azt mondaná: torkig vagyok magával, apám, már a látását se viselhetem el... Mit szólna ehhez?...

– Ezt mondta a fia? Szép dolog!... Nekem is van kettő belőlük, de azok kölykök még. Tizennégy éves az idősebb. Hanem, én vénségemre is megfojtanám, ha nekem ilyet találna mondani.

Az legyintett, keserűen elnevette magát. Kenetlenül csikorgott a hangja, mintha sírásba készülne átfordulni.

– Kőből van ezeknek a szívük. Felneveli őket az ember, aztán – itt van ni. Rothadt dolog ez, kérem. Én már bele is nyugodnék: isten látja a lelkemet, nincsen benne se bosszú, se ellene-acskarkodás, de az unokámról nem bírok lemondani. Ötéves a gyerek, aztán mindig azt kérdezi a szüleitől: mikor jön megint a nagyapa?

A motor egyenletesen búgott. Egyenes, tükörsima úton haladtak.

– Talán mégis érdemes volt leélni ezt az életet, akármilyen sanyarú is volt. Nem volt soha asszonyom. Nem találtam magamhoz valót, nem is igen erőltettem a dolgot. Egyszer mégiscsak akadt egy falumbéli lány, aki tetszett is, és akit szerettem is. Jól megértettük egymást, hiszen ő is magamfajta ágrulszakadt volt. Jártam utána és addig

jártam, amíg Gábor megszületett. Bele is pusztult a szegény lány. De a gyerek, a Gábor, megmaradt: ő az én egyetlen fiam. Szép szál legénykévé cseperedett, anyjára ütött a bogárbarna szemével meg a szöghajával. Még gyerek volt, amikor jött a háború. Kő kövön nem maradt nálunk, olyan harcok dúltak arrafelé. Karácsony táján begyűttek az oroszok, de kevesen voltak, a németek pedig tankokkal támadtak rájuk, és kikérgették őket a faluból.

Engem meg hivat a magyar főhadnagy: – Nálad szálltak meg a ruszki tisztok?

Mondom neki: az én vityillómban.

– Jól van – feleli. – Még egyszer nem szállnak meg nálad...

Ő maga gyújtotta meg a köteg rőzsét, és dobta a zsupptetőre.

Harmadnapra megint támadtak az oroszok, emezek a nyakukba szedték a lábukat: ahányan voltak, annyifelé szaladtak. De nekem mindenem odaveszett: a jószág, a kevéske gabona, még az a kis ház is.

– Kutya élet a paraszt élete – hajtogattam akkoriban. – Egész életemben dolgoztam, s aztán betevő falatom se maradt. A fiam csak legyen más, legyen ember – gondoltam. – Amint egyenesbe jövök, városba küldöm: legyen doktor vagy tanító. Annyit mondogattam, hogy már az utcán is összesúgtak a hátam mögött.

Aztán el is érkezett az iskola vége. Gábor elém teszi a szintiszta jeles bizonyítványát, és azt mondja: a tanító úr beszélne velem. Még aznap este bezörgettem hozzá.

Nyurga, hirtelenszöke fiatalember volt, kommunista. Nagyon értett az emberek nyelvén.

– Mondja csak, Jancsik bácsi. Van-e magának kiskufferje?

– Nincsen – feleltem meglepődve.

Az a homlokát ráncolgatta.

– Az már baj. De őszre ám legyen!

– Éppen őszre?

– Éppen őszre. Mert akkor maga veszi azt a kuffert, megpakolja két rend ruhával meg egyéb hóbelevanccal, belegyömöszöl egy kis hazait és azzal felülteti a fiát a pesti buszra. Ha kell, a fülinél fogva.

– Ezt ordréba adja a tanító úr?

– Abba, abba. Meg se próbáljon ellenkezni! Gimnáziumba dugjuk a Gábor gyereket. Mert hát, ami igaz, igaz: jobbfajta ésszel töltötték meg a kobakját.

Velem aztán könnyű dolga akadt a tanító úrnak. Hazamentem, rögvest papírost, tollat fogtam, számolgatni kezdtem. No jó – döntöttem el –, menjen.

Amikor eljött az ideje, telipakoltam a kiskuffert, s aztán elbúcsúztam tőle. Felvitte Pestre a busz, fél évig nem láttam...

Csupa úriféle gyerekekkel tanult abban a gimnáziumban, akik valósággal kiutálták maguk közül. Gyötörték, és ott böktek ki vele, ahol csak tudtak. Ahogy később megtudtam, akkoriban volt először szerelmes. A lány látszólag a kedvében járt, nyájaskodott, édeskedett, még jobban bolondította, de amint eljött a nagy pillanat, amikor az én mulya fiam meg akarta csókolni, hát úgy vágta őt pofon, hogy a szeme is szikrát hányt.

Persze, a többiek ásták a vermet a gyerekeknek. Ő meg nagyon a szívére vette, egészen elvadult. Káromkodott, verekedett, egyszóval csibészkedni kezdett, amíg az igazgató meg nem unta. Behivatta magához és azt mondta neki: – Nem vagyunk

betyárcsárdában, fiam. Ezt jegyezd meg.

Gábor végképp elkeseredett. Csak azért nem szökött haza, mert sejtette, hogy úgyis visszakergetném. Ez már ötvenegyben volt. Nehezebb idők jöttek. Elkezdődött a sok hercehurca a beadással, meg más istencsudája... Hiszen, hallhatott erről eleget. No, elég az hozzá, hogy sokan pánikba estek, csapat-papot elhagytak, és gyerünk – föl a városba... Főleg a fiatalabbja. Nem is csoda, hogy ilyen felfordulás közepette olyanokat firkáltam a fiamnak: eszébe ne jusson hazajönni.

Negyedikes korában barátkozott össze a gyerek Bircsákkal. Az volt még csak a finom alak, az a Bircsák. Hogy tudta csűrni-csavarni a dolgot. Azt mondtad neki: piros, ő bebizonyította, hogy zöld. Azt mondtad neki: zöld, bebizonyította a pirosat.

Amint később elmondták nekem, megismerkedésük óta szinte mindenütt együtt lehetett látni őket. Lányok után mászkáltak, ittak. Néha disznómód berúgtak, de senki se fedte meg őket, legkevésbé Bircsák apja, aki valami építész volt. Inkább még tetszett is neki, milyen fenegyerek a fia.

– Nem vészes a dolog – mondta nekem, amikor felkerestem. – Fiatalok, hadd tombolják ki magukat. Legalább lesz majd mire emlékezniük, ha megöregszenek...

Bircsáknak sok barátja volt, fiúk, lányok vegyesen, akik eleinte ugyan húzódoztak Gábortól, de hiába, eszes, jóképű a fiú, hamar megkedveltette magát velük.

Időközben azonban történt valami. Felmegyek Pestre, keresem a fiamat a diákotthonban, hát sehol sincsen. – Kizártuk – mondta a felügyelő tanár. – Kimaradozott, nemegyszer részegen jött haza és ha figyelmeztettük, még neki állt följebb.

A város másik sarkában találtam rá, albérletben. Tátott szájjal bámult rám, amikor rányitottam az ajtót. – Édesapám! Hát maga?...

– No, lépj közelebb fiam, hadd köszöntselek.

Gyanútlanul odajött és akkor én, zutty – a képébe. Amekkora csak az erőmből tellett.

Nagy nehezen összeszedte magát.

– Köszönöm az üdvözlést, apám. Ha maga így tartja helyénvalónak, én fejet hajtok.

Csakugyan lehorgasztotta a fejét, nem is emelte fel addig, amíg nem adtam ki a mérget, a fejére olvastam mindazt, amit a kollégiumban hallottam. Szótlanul letelepedett az ágy végére, öklére támasztotta az állát, úgy mustrálgatott. Már reménykedni kezdtem, hátha valami igazságtalanság érte, hátha csupa rágalom, amit fecsegnek róla. De ő nemet intett.

– Nem hazudtak, apám. Úgy igaz, ahogy elbeszélték.

– Úgy! – hördültem fel. – Hát az én pénzemet nem fogod léhűtésre költeni! Szedd a motyód, jössz haza!

Ellenszegült. – Azt már nem lehet, apám. Ha akarnék, se tudnék visszamenni. Szűk lenne már nekem a falu. Ősszel beiratkozom az egyetemre, ahogy maga is tervezte.

El sem búcsúztam tőle, úgy jöttem el. Hazaérve ugyan elpárolgott a mérget, a pénzt azután is küldözgettem neki, de a levelezést megszakítottam. Ő azonban erről nem vett tudomást, továbbra is írt és egyre többet, végül nyáron, nem sokkal a vizsgák után, jókedvűen betoppant.

– Jóestét, apám! Látom, még nem feküdt le.

– Neked is jóestét, fiam. Mi szél hozott? Átutazóban vagy?

Mosolygott, az asztalhoz ült. – Mi tagadás, jó érzés idehaza lenni.

Megenyhültem. Mit köntörfalazzak, nagyon megörültem a látásának. Harapnivalót tettem elé, meg valami pincs-pancs bort.

– Vagyis, mégse átutazóban vagy. Maradsz.

– Hát, nem sokáig. Vár az egyetem.

– Megvár az – legyintettem. – Téged ne várna meg?

Kissé elveresedett, láttam én azt a barnára égett bőre alatt is.

– Apám. Meg se kérdi, hogyan érettségiztem?

– No, hogyan?

– Jelesre – vágta ki büszkén.

Gyorsan lelohasztottam a kedvét. – Nem sok. Én azt hittem, kitűnőre.

Kicsit elszontyolodott. – Hát, bevágott a történelem. A százéves háború.

Elnevettem magam. – Ej, jól van no. Olyan hosszú háborút nem is érdemes fejben tartani. Örülök neked. Hát a felvételig?

– Júliusra tették.

– Hiszen akkor van időd bőven. Maradhatsz egy darabig. Nálunk a csoportban jól jön a segítség, neked meg nem árt egy kis mozgás.

Nem lehetett rá panaszom. Hajnalban kijött velem a szérűre, alkonyatig rakta a kazlakat.

– No, Gábor – búcsúztam tőle június végén –, itt megtetted a magadét. Ott se add alább.

– Sose féltsen engem – húzta ki magát.

Mit szaporítsam a szót? Fölvették. Az építészkarra, amit Bircsák apja tanácsolt neki. De Bircsák Tibort nem vették fel. Cívódni kezdtek, csúnyán összekaptak, egyszeriben vége szakadt a barátságnak. Gábornak nemigen fáj a szíve Bircsák után. Igaz, hogy akkor már úgy öltözködött, olyan született-pestiesen, hogy szemem-szám elállt. Azt is tudtam róla, hogy ugyanúgy bolondul a szoknya meg a mulatozás után, mint azelőtt, ha ugyan még nem jobban. De a fene se érti, hogyan csinálta, a tanulmányaiban nem romlott meg.

– Megvan a magamhoz való eszem – mondta –, ha elhanyagolom a tanulást, semmi se lesz belőlem és akkor fuccsa a terveimnek.

Nekiszögeztem a kérdést. – Hadd hallom.

– Mit?

– A terveidet, édesfiam.

Hatalmasat kacagott! – Kíváncsi öregember maga, apám. Hanem hadd legyen meg az öröme: nősülni akarok, otthont akarok, és mindig annyi kevéske pénzt, amennyi elég a jó élethez.

Aztán úgy is történt, ahogy eltervezte. Megszerezte a diplomát, mérnök lett és meg is nősült...

– Ördöge van, az egyszer igaz – szólt közbe a sofőr. – Kit vett el?

Az öreg lebocsátott szemhéja alól szúrósan nézett maga elé.

– Pesti lányt. A contra Marit. Én már csak így nevezem, annyira utálok. Amióta ismerem, utálok. Leutaztak hozzám, hogy megismerjem. Szép lány, nem mondom, piros ajkú, jóformájú, de sehogy sem tudtam megkedvelni. Nyafogós, nagyzózó természet; nekem úgy nyújt kezét, mintha féltené bemocskolni a tenyerét. Látszatra ártatlan, szőke teremtés, de valójában amolyan telhetetlen fajta.

A menyem apját máig sem ismertem meg. Távol tartja magát tőlük is, tőlem is. Harminc éve tisztviselő az Elektromos Műveknél, fennhéjázó, konok, ostoba ember lehet. Még az esküvőjükre sem ment el, mivel nem templomban tartották. Gábor ebben az egyben hajthatatlan volt.

– Ezt az örömet nem szerzem meg az ellenségeimnek.

Rám kacsintott. Jól tudta, hogy megértem.

Barátai is nevettek. Egyiküket sem ismertem. Egyetlen magunkfajta se volt köztük, ez szűrt szemet. Nem is csoda, hogy alig törődtek velem. Ott az anyakönyvvezetőnél mondtak egy-két szót, azután pedig úgy keresztülnéztek rajtam, mint az ablaküvegen.

De nem is ez fáj nekem a legjobban. Csak ezután jött még a feketeleves.

Egy esztendő múlva unokám született. A Kisgábor. Ma is magam előtt látom, amint ott kucorog anyja mellett, és puha fejecskéjén megcsillan a napsugár. Ő maga a száját tátogatja és a kezét nyújtogatja felém, mint aki szólni akar. Nagyon megszerettem, jó cimborák lettünk. Végül, már csak az ő kedvéért látogattam fel a fiamhoz és ahogy Kisgábor nőtt-növegetett, annál gyakrabban. Hosszú órákat elcsatangoltunk a városban, kimentünk a Margitszigetre, és később amikor már bírta a gyaloglást, a hegyekbe is kirándultunk. Lassanként megszoktam, hogy hónaponként néhány napot a fiaméknál töltök.

Akkor már szép lakásuk volt a III. kerületben. Gábor kikunyerálta, megadták neki. De van annak a lakásnak egy hibája: vékonyak a falak. Minden szó áthallatszik a szomszéd szobába. Már nem is tudom, mikor, fekszem az ágyon, hallgatom a falóra ketyegését. Éjfél körül jár, ilyenkor kezd el hasogatni a lábam. Egyszer csak hallom, hogy odaát fojtott hangon pöröl a menyem.

– Apád is mit képzelsz? Hát szálloda vagyunk mi? Fogja magát, idejön és elvárja tőlem, hogy főzzek neki, mossak rá, dajkáljam...

Úgy bennem maradt erre a szusz, hogy szinte a lélegzetem is elállt. No, gondoltam, most megkapod a magadét, te bestia.

És mit felelt erre az én Gábor fiam? – Jó, jó, majd igyekszem szót érteni vele. Néha már nekem is sok az öregből.

Hát, ezt mondta.

... Tülkölés hallatszott. Hátulról két ponyvás teherautó bukkant ki a sötétből, elhúztak mellettük. Nemsokára hunyorgó stoplámpájuk is beleveszett a sötétbe. A motor egyenletesen dohogott.

Polyvás ránézett az öregre.

– No, és maga? Maga persze otthagya őket.

Az öreg elnyomott egy ásítást.

– Nem. Úgy tettem, mint aki vak meg süket. Azóta semmit se veszek észre. Néha felbuzdul bennem valami, düh vagy szégyen, a fene se tudja, csak forr, bugyborékol benne, éget, akár a tűz. De eltűröm. Mindent eltűrök. Mert ugyan mi is lenne nélkülem az unokámból? Mivé válna? Ötéves, hamarosan iskolába kerül. A gyerek szíve ilyenkor a legnyíltabb. Amit most kap, azt adja majd tovább...

Polyvás bólintott, aztán ismét hallgattak. Nagyon sokáig. Végül a sofőr törte meg a csendet. – Most is hozzájuk megy?

Az öreg intett a fejével, szégyenkezve köhécselt.

– Oda, oda. Volna még egy cigarettája? Igen jólesne.

A sofőr a zsebére mutatott. – Vegye csak ki, bátyán – mondta. – A gyújtót is mellette találja.

A köszörűs

Ilyenkor, ősszel, már ferde sugarakban táncol a napsugár. A tető felett nedves orrú szél kerget fürge vinnyogással egy porgombolyagot. Csendes a ház. Fénylik az ég, csillognak az ablakok. Majzikné, a házmester, fogja a seprőt, kijön az ajtó elé. Reggel már söpörgetett a portája előtt, de szereti a tisztaságot meg az asszonyok reggeli pletykáit. Ma azonban teremtett lélek sincs a folyosókon. Szombat van, sietni kell a főzéssel, korán jönnek a férfiak a munkából. A konyhákból könnyű szagok szállnak. Majzikné megkerüli a virágágyat, elindul körbe az udvaron. Terebélyesen elvonul az ablakok alatt, sorra beléjük szagol. Néha megtorpan, a homlokát ráncolja; nem akarja összekeverni a szagokat. Gárdosné, például, az orvos felesége, serpenyős húst süt, amit nem szabad összezagyválni a Bokáék ablakából szálló lencseillattal. Bokáéknál gyakori a lencse és gyakori a perpatvar. Talán épp a lencse miatt. Boka nem szereti a lencsét. Ha szöges bakancsával végigdübörög a folyosón, Majzikné már fogja is a seprőt, ballag fel az emeletre. Odasettenkedik az ablakhoz, úgy tesz, mintha szorgalmasan söpörgetne, holott csupa fül, minden neszre felfigyel, minden szófoszlányt elcsíp. Néha még leskelődnie se kell, csak kiáll az udvarra és a porolónak dölve hallgatja a Boka ordítását. Mert ő aztán tud ordítani. Fuvaros. A fuvarosok két dolgot tudnak: ordítani meg inni. Boka is iszik, mint a gödény, s amikor részegen jön haza, zeng tőle az egész ház. Olykor belefárad, elfullad a hangja, és az asszony szüppögését is hallani. Majzikné mindig borzasztóan megsajnálja. Szörnyű sora lehet annak az asszonynak. Ha csöpp sütnivalója lenne, rég otthagya volna az urát.

Majzikné megkerüli az udvart, visszaérkezik az ajtaja elé, nagy sóhajtással már fordulna is be rajta, amikor jön a köszörűs. Cigány. Amolyan szép szál ember, gyűrött arcú, korom szemű. Karján csomósan feltúrva az ingujj. Zöldre pingált köszörűstalgát himbál maga előtt, zöld a fején a zsinóros kis kalap is. Illendően odabókol a házmesternének, a kalapját is megemeli. Puha talpon járva gurítja be a kocsit az udvarra.

– Köszörűs! Itt a köszörű-ű-űs...

Majzikné fellép a küszöbre, sután lóg a kezében a seprő. Micsoda köszörűs ez? Majzikné még sose látott cigányköszörűst, a köszörűs mind tót vagy sváb. A svábokon még mulatni is lehet. Ha azt kérdezik: „Hogy fan nagysasszony, fan-e falami köszörűmunka?“, akkor muszáj nevetni rajtuk. Hanem, hogy cigányköszörűs... ez megint valami új dolog. Majzikné falhoz támasztja a seprőt, nagy buzgalommal igyekszik néhány rokonszenves vonást felfedezni a cigány képén. Mert náluk aztán garmadával akadna munka. Az ura már hetek óta eszi a lelkét, hogy teli az ekszcájg életlen holmival. Majziknében kigyúl a lelkiismeret, csakhogy nem bízik az emberben. Hátha kereket old a sok késsel? Nem strázsálhatja el mellette a napot.

A köszörűs megtörli a homlokát, másodszor is elordítja magát. A folyosóra kiugrik egy gyerek, kinyújtja a nyelvét, de mellette ott a házmesterné, és ki tudja, talán még ebből is civódás adódnék. De az emeleten előszállingózik néhány asszony. Összeverődnek a Gárdosné lakása előtt, tanakodnak. Mindegyiknél lapul a sublótban csorba kés, életlen olló, de cigányra még kést se bízzon az ember. Már csak Gárdosné

miatt se. Nem szereti a cigányokat, tavaly a piacon ellopták az erszényét. Gárdosné pedig kár lenne megharagítani, jóra való asszony, pénzsűkében megsegíti az embert.

Gárdosnén patyolatfehér kötény van, szemüvegét törülgeti.

– No hiszen – mondja szábiggyesztve –, cigányköszörús! Erre se bíznék munkát.

És az asszonyokra néz. Azok bólogatnak, bár szemük szaporán forgolódik az udvaron. Lehet ugyan a sarki boltban is köszörültetni, de ott napokig elkoslatnak rajta. Késre meg szükség van, azt már szégyen a szomszédasszonytól elkérni.

A cigány még egyet, utoljára, kiált, aztán szedi a sátorfáját, baktatna kifelé, amikor a földszinten nyílik az ajtó, kiszól a Szabóné.

– Várjon.

És odaad egy ollót meg egy kést. A köszörús megnyálazza az ujját, szakértelemmel végighúzza a kés élén. Majd megpörgeti a masinát, a kő felett felszikrázik az acél. Közben fölveti a tekintetét az emeletre. Az asszonyok izegnek-mozognak, noszogatja őket valami. Mégiscsak le kéne vinni azokat a késeket! Gárdosné nem szól, fölteszi a pápaszemét, gúnyos mosollyal bemegy a lakásba. Az asszonyok egymásra pillantanak, behúzott nyakkal hallgatnak. Így is, itt van, ni... máris megsértődött. Igaza van, igaza van, de ha egyszer a késeket meg kell fenni... A kis Sipőczné azt tanácsolja, vigyék csak le a késeket, de tartsák szemmel azt a cigányt. Felváltva. Tíz percet mindnyájan kiszakíthatnak a főzésből. Jó ötlet, tetszik nekik. Sipőczné megy le először, egész csokor kés csillog a kezében. Átadja a köszörúsnek, az kezicsókolomot köszön, elveszi. Sipőczné a porolónak dül, vizsla szemmel méregeti a férfit. De az rá se hederít, hosszúkat fütyülgetve végzi a munkáját. Göcsörtös ujjai közt sivít a kés.

Sipőczné unja meg előbb a hallgatást.

– Soká készül el vele? – kérdezi, mert nem olyan fajta, aki sokáig kihúzza szó nélkül.

– Pár perc, kezicsókolom...

A köszörús ujjá közé csípi a kést, a világosság felé tartja. Szikrázik a kés lapja, gyöngyös fonálban fut róla a fény. Hunyorgó szemmel vizsgálgatja, majd megfordul. Éppen Majzikné csoszog ki mogorván a konyhájából.

– Itt van, no. Vegye el ezt is...

A cigány neki is kezicsókolomot köszön, de már kerekébb kedvvel, és a szemében is bujkál valami huncut fény. Gyorsan elfödi a száját, úgy tesz, mintha rájönne a köhögés, pedig a nevetését nyomja el.

Tíz perc múlva megérkezik a váltás. Bokáné siet le az emeletről. Éppen a rántást kapta le a gáztól, még csillog kezén a zsír, útközben törülheti a kötényébe. Sipőczné fellélegzik, cinkos tekintetét vet rá, bandukol föl a lépcsőn. Bokáné is a porolóhoz megy, ő is nekitámaszkodik. A cigány már érti a dolgot. Nyel egyet, az asszonyra pillant, aztán rajta is marad a pillantása. Jóformájú asszony a Bokáné, gömbölyű a karja, párás a szeme. A köszörús kidugott nyelvvel szorgoskodik, de olykor felpillant, fekete szeme végigsuhan az asszonyon. Bokáné látja ezt, zavarbajön. Ez a fajankó még azt hiszi, hogy miatta ácsorog itt, mikor száz dolga is akadna! Bolondság ez az örködés, igazán csak a napot lopja az ember. Összekapja vállán a kendőt, a mellére húzza, a kapu felé tekinget. Nem fordul a köszörús felé, azért se néz rá, de érzi, hogy az egyre többet pislog feléje és egyre kevesebbet törődik a késeivel. Bosszús, de valami jóleső-félét is érez. Nevetséges volna, ha rászólna. Senkinek se tilthatja meg, hogy nézze. Ez is csak olyan ember, mint a többi.

A cigány leveszi a kerékről a kést, az ujjai közt forgatja.

– Kibomlott a cipője – szól csendesen.

Bokáné elpirul, először azt se tudja, mit tegyen. Lesimítja a szoknyáját, a férfire pillant.

– Köszönöm – mondja ő is csendesen.

Leguggol, bizonytalan ujjal befűzi.

A cigány abbahagyja a munkát, még a kereket is megállítja és kerek szemmel csodálja a lehajló asszonyt. A fehér lábszárát nézi, nem tudja elszakítani róla a tekintetét. Elmosolyodik a bajsza alatt, talán gondol is valamire, aztán meglóbalja a kést, csillámló tűzkört húz vele a levegőben, és ismét a pedálra tapos. Fürgén pattogatja tovább. Most már igazán a késekkel foglalkozik.

Később a kövér Vértesné ereszkedik le a lépcsőn. Bokáné félszegen a köszörűsre mosolyog, elsiet. Az megint félbehagyja a köszörülést, lopva utána néz, a lépcsőig kíséri a szemével. Csak azután fordul mogorván Vértesnéhez.

– A két fanyelű a magáé?

Vértesné bólint, szusszant is hozzá egyet, de szólni nem szól. Hasához szorítja a darálót, kávé tőről. Orra hegyére tűz a napsugár.

A köszörűs délre végez a munkával. Körülhordja a házban a késeket, összeszedi a pénzt. Bokáné ajtaja előtt sokáig időzik. Az asszony kapkodva kotorászik a táskájában, egyesével pengeti a markába a forintosokat. Az asszonyok közben fejben összeadnak, kivonnak, nehogy becsapja őket a cigány. Ő is számol, körmével vékony vonalkákat karcol a falra, dűnnyög magában. Zsebre vágja a pénzeket, majd meggondolja magát, két forintot kivesz, az ujjai közé csípi.

– Többet adott – mondja Bokánénak. – Maga két forinttal többet adott.

Nem szól többet. Nekirugaszkodik a kocsinak, nagy csattogással a kapu felé lódítja.

Az asszonyok még egy darabig a folyosón ácsorognak. Bokáné marad kinn legtovább. A kétforintost szorongatja a kezében.

1959

Eljegyzés

Virágillatú, friss, tavaszi este van, de az ég csillagtalan. Súlyos, fekete fellegek borítják. Órák óta lóg az eső lába. Amolyan csipkés cseppekben hulló tavaszi záporféle ígérkezik, amely se nem teszi csúffá a veteményest, se nem öntözi meg eléggé, olyan gyatra. Az emberek mégis összeráncolt szemöldökkel mustrálgatják az égaltját. A minap Körösztyös lagziját verte szét a vihar. Akkor égszakadás kerekedett, hogy még a házak is ropogtak; hiába sírt a fiatalasszony, hiába káromkodtak az öregek, éjfél se tombolta ki magát.

– Aztán a Tóthké is elázott a múlt héten – veti közbe valaki az asztal végén.

Nem látni, kicsoda. A petróleumlámpák, habár öt is van belőlük, gyér fényt vetnek. Az asztal meg hosszú, a legvége belelóg az udvar sötétjébe – ha ugyan az udvar az még, és már nem az utca, mert itt a telepen, a vályogvityillók, deszkabódék sűrűjében, soha senki meg nem mondhatja, hogy az utcán van-e, vagy odabent egy udvarban. A hosszú asztalt több kisebb-nagyobb asztalból rakták össze, két oldalán ülnek a vendégek, padon, székeken, élére állított lán, kinek mi jutott. Csak a jegyesek ülnek

kárpitozott, puha karosszékben az asztalfőn. Weisz úrtól kapták kölcsönbe, a hajdani ószerestől.

– No, és a Pap Laji menyegzője? – vihog egy keskeny ember. – Éppen föláll az apja, hogy kezdje a köszöntőt, amikor... csíhi-puhi... akkora jégeső támadt, hogy kopogott a fejükön...

Az emberek azon kapják magukat, hogy nevetnek mindannyian. Nem is a Pap Laji jégesőjén, hanem ezen a sok eljegyzésen, menyegzőn, lagzin. Nyárra már nem is marad tán legény meg eladó lány a telepen. Mind összeállnak. Aki meg nem lel kedvére valót itt, az bemegy a városba, hogy a párjára találjon.

Az öreg Balla kortyol a borából, és azt mondja: – Ez már a tavasz jele, csalhatatlanul.

– Csakhogy az eső is az ám! – nevetnek mások. – A jó, ürgeöntő, tavaszi zápor...

Parádi Jani, a vőlegény, csak a vállát vonogatja.

– Miért bántana minket zápor vagy zivatar? – értetlenkedik. – Nincsen nekünk semmi bajunk az úristennel, így van-e, Manyi?

Az emberek hunyorognak, bökdösik egymást. A menyasszony – rózsásarcú, derék, megtermett lány – előbb ránéz a jegyesére, megnézi aztán a tornyosuló felhőket, és azt mondja csendesen: – Nekünk nincsen bajunk vele...

De akkor már nem is tudja, hova kapja a fejét zavarában. Mert az emberek most mind őt nézik, és kuncognak magukban. Hogy a Manyinak nincsen baja az úristennel? Hát egy darabig jól megértették egymást, az egyszer szent. Olyan egy templomos lány volt a Manyi, hogy párja nem akadt a telepen. Az öreg Balla nem győzött eleget dühöngeni rajta.

– Ilyen lánynak nem tömjént kell szagolnia. Ilyen lánynak egészen mást kell csinálnia!

Aztán a Jani megtanította rá, hogy mit kell csinálnia. Kezdetben el-elkísérgette, maga is beült vele az oltár elé nagyokat ásítani, de később már máshova jártak (ehhez már senkinek semmi köze nem volt), és Manyi lassacskán megváltozott. Többé nem sütötte a szemét a földre, ha borsos szavakkal csipkedték, hanem visszavágott, de olyan talpraesetten és szavakészen, hogy mindenki a száját tátotta. Ez már tetszett Janinak. A lány meg éppen azért csinálta, mert tudta, hogy tetszik neki. Csak az apja morgott néha a bajusza alatt.

– Akkora szád van már, mint a Szlucsáknénak.

Ilyenkor a lány menten megnémult. Szlucsákné halaskofa, és ha kinyitja a száját, még odaát a szomszéd telepen is belepirulnak.

De ma este Manyi alig szólal meg. Hallgatag és szórakozott. Jobbára csak néz maga elé, a viaszosvásznon terítő kockáit bámulja az asztalon. Néha átsandít a rézsút ülő, nagydarab Molnár Misura meg a feleségére, a madárcsontú, vékonyka Katira, aki a legjobb barátnője, azután zavartan félrekapja a tekintetét. Két rózsányi folt tüzel az arcán, mely hol világosabb, hol mélyebb színt ölt. Bántja valami, a vak is látja. És mostanában mindig előveszi ez az érzés, valahányszor a Katit megpillantja.

Pedig körülötte mindenki vígan van. Emelkedik a hangulat, az embereknek csillog a szemük a bortól meg a jókedvtől. Ömlik a szó belőlük.

– Aztán hol fogtok lakni, Jani?

– Egyelőre még nálunk, az öregekkel.

– Meddig egyelőre?

– Há-át – húzza a szót a fiú –, úgy esküvőig...

– Az meg mikor lesz?

– Őszre tervezzük.

– Miért éppen őszre?

Parádiné fészkelődik, kikíváncozik belőle a jó hír: – Őszre lakást kapnak, kezükben már a kiutalás...

– Nofene! – döffen meg a szikár Mayer, aki szokása szerint kettő helyett eszik-
iszik, három helyett hallgat. – Ha ez az ára a lakásnak, a végén még én is megnősülök.

Ezen megint csak nevetnek. Még hogy a Mayer? Ez a megrögzött vénlegény? De most már innen is, onnan is záporoznak a kérdések.

– Milyen lakás lesz az?

– A gyár építi?

– Aztán hol épül? Hova költöztök el?

Jani nevet, a homlokát törölgeti. Azt se tudja, kinek válaszoljon. Felhajt egy keveset a poharából, ami a fenekén marad, a markában lötyögteti.

– A gyár adja, hát persze... odaát épül az újtelepen, a töltésen túl... két szobakonyhás... Katonás lesz, tipp-topp kis kégli, ha elkészül...

– Ha elkészül – jegyzi meg borongósan Weisz úr, aki csak azt hiszi, amit a tulajdon két szemével lát.

Molnár Misu lemondóan legyint. Neki bezzeg nincs ilyen bitang szerencséje! Másfél éve házasember, de még mindig szülőkkal, testvérekkel lakik egy fedél alatt. A Kati nemkülönben: az özvegy anyjával meg a négy húgával. Hovatovább már csak álmom, hogy valaha is összeköltözhetnek. Fel is sóhajt, és némi irigységgel pillant át Janira.

– Rendes gyár a tietek – mondja. – Nálunk csak a terv a fontos, meg a normateljesítés. Egyébre nem is gondolnak a górék.

Balla odanéz a szeme közé. Nyugdíjas már, nyugdíjas gorombakovács, jócskán túl a hatvanon, de csak barázdált arca és tuskésre nyírt ősz haja árulja el a korát. Domború mellkasa, széles válla, izmos nyaka még mindig duzzad az erőtől.

– Hát ne hagyjátok magatokat – horkan fel. – Vágjatok oda az asztalra, az úristenit neki!

– Könnyen megüthetik a bokájukat – vélekedik Weisz úr. – Én bizony nem merném megpróbálni.

– Magának meg sem engedném – feleli méltósággal Balla. – De ez a gyerek itt rászolgált a lakásra, megérdemli.

Weisz úr vállat von, lenyeli a békát, igyekszik jó képet vágni. Az emberek nem mondanak semmit sem. Nem kedvelik Weisz urat. Valamikor a régi világban uzsorára adta a fejét, a fél telep az adósa volt, ő pedig irgalmatlanul behajtott mindent. És ezt nem felejtették el neki. Megtűrik maguk között, elvannak vele, de soha senki nem áll a pártjára, ha éppen színt kell vallani.

Parádi Jani nem akar civódást.

– Azért vannak olyan górék, akik nagyon is mellreszívják az ilyesmit – mondja csendesen Ballának, és valahogy ő sem tud tiszta szívéből örülni ennek a lakásnak. Néha már szinte szégyelli magát miatta. Szegény Misu, semmi reménye egyelőre! Neki meg, lám, mindjárt elsőre sikerült...

– Félték kinyitni a szátokat – fortyog még mindig Balla. – Ez az igazság. Ott vannak a vasúton túl az első új házak. Igazság szerint nektek járna, erre mindegyik

ficsúrokkal meg parfümös nőcskével van tele...

Hallgatnak. Bámulnak az udvar sötétjébe. Az elmúlt nyáron négy házat is felhúztak a villamos-végállomásnál, a töltés mögött; az egész telep izgalomban volt, mindenki abban reménykedett, hogy az első beköltözők közé kerül. Végül alig tizenöten kaptak csak kulcsot. A többi lakó a városból jött. Csupa nyikhaj amerikai, lila zokniban, sárga cipőben, napszemüvegben. Úricsemete mind egy szálig. Még olyan is akadt, amelyik háborgott, hogy ide a perifériára utalták be.

– Hja, kérem, a protekció! – bölcselkedik Weisz úr. – Így van ez már, mióta világ a világ, és mindig is így lesz.

– Az egyik kölök apja nájlón-bugyis a Belvárosban – bólínt rá közömbösen Mayer. – Mit számít annak a dohány, hogy megkenje azt, akit köll?

Iszik. Őt egy szikrányit sem izgatja a dolog. Ő már megmarad itt a telepen, a maga viskójában. Egyedül van, akár a kisujja.

De a többiek szájában megsavanyodik a bor. Csend borul rájuk, senki se szól, eltörött a kedvük. Molnár Misu az asztalra könyökölve gubbaszt, a vékony kis Kati fázósan összehúzza magát mellette. A töltésen hosszú tehervonat vesztegel. Hegyes füttyögése bele-belehasít a borús, szurokfekete estbe.

Manyi megmoccan. – Mondanék neked valamit – súgja oda Janinak.

– Mondjad csak – biccent a fiú szórakozottan, mert másfele kószál az esze.

– Itt nem lehet. Menjünk a ház mögé...

Csodálkozva néznek utánuk. Mi ütött ezekbe? Hová mennek? Parádiné, amilyen minden-lében-kanál, máris indulna utánuk, de az ura visszahúzza a padra.

– Ejnye, mama, ne légy kotnyeles!

Mayer felhörpint egy pohár bort (ki tudja, már hanyadikat, de rajta soha meg nem látszik), és megkocogtatja az asztal lapját.

– Hát akkor... elő a zslugával, emberek!

És már pörgeti is kezében a lapokat. Kész zsonglőr a keverésben...

Manyi megáll a ház mögött, óvatosan körülnéz. Sehol egy lélek, csend van, és tücsökcirpelés. Nekidől a falnak, a bolyhos viharfelhőket nézi. Jani is hallgat. Lehajol, szakít egy hosszú fűszálat, a szájába dugja.

– Tudod, mire gondoltam? – A lány hangja most olyan halk, hogy alig hallani. Inkább csak lehelli, semmint mondja a szavakat. – Mi lenne, ha várnánk még egy ideig a gyerekekkel? Anyád is mondja, hogy nem vagyunk még elég érettek hozzá...

Mindketten elmosolyodnak ezen, de egyikük sem mond semmit. Nem is pillantanak egymásra.

– Én azt mondom – folytatja a lány –, hogy várjunk még vele...

Jani pedig makacsul hallgat. Az állkapcsát mozgatja, némán örli fogai közt a fűszálat, szemét a sötétbe mereszti. A töltésen csikorogva meglódul, és cammogva távolodik a tehervonat; annak a piros lámpáját figyeli.

Végül megmozdul, még küszködik magával, pedig már döntött.

– Ahogy akarod – bólínt beleegyezően.

Szerelmesen fonódik rá a lány két karja, ő meg hevesen magához öleli, forrón belecsókol a nyakába. Manyi valami nagy-nagy boldogságot érez. Milyen gyönyörű is az, hogy kimondatlanul megértik egymást! Hogy ennyire egy húron pendülnek...

– Köpd ki már azt a fűszálat! Szúr... – suttogja, és ködös a tekintete.

Egy darabig még a falnál maradnak, csak a lihegésük hallatszik...

Amikor visszatérnek a többiekhez, kíváncsi tekintetek vizsgálgatják őket.

– Nocsak – dünnyög valaki kajánul –, milyen kócos lett ez a Manyi!

Kócos. A ruhája meg gyűrött. És olyan jókedvű, hogy mindenkinek muszáj mosolyognia rajta.

– Negyvenszáz! – bömböli bele a csendbe Balla.

Weisz úr megkontrázza.

– Rekontra! – harsog Balla.

– Szubkontra!

És így licitálnak egymásra, egészen Schneider Fániig.

De akkor már Jani letelepedett Molnár Misu mellé.

– Arra gondoltunk a Manyival – mondja –, hogy ősztől ellakhatnátok nálunk egy darabig. Amíg fel nem húzzák a ti házatokat is...

Csend támad körülöttük. Akkora nagy csend, hogy még a kártyalapok roppanása is hallatszik.

Molnár Misu kiegyenesedik a padon, megrázza a fejét.

– Ez nem megy, pajtás. Ilyen nem fogadhatunk el tőletek.

És a Kati határozottan rábólint. Nem hát, semmi szín alatt!

– De hiszen – erősködik Jani – mi még egy ideig úgyis csak kettesben leszünk. A gyerek még jócskán odébb van.

De Misu csak a magáét fújja. – Ilyen nem fogadhatunk el tőletek...

– A fenébe is, már meg ne sértsetek minket, hallod-e?! – nevet Jani. – A fogadjisten is olyan legyen, mint az adjonisten! Fogadjátok el hát ugyanolyan jó szívvvel, amilyen jó szívvvel mi kínáljuk.

Manyi meg odakacsint a Katira. – Te úgyis jobban főzöl nálam. Aztán meg jól tudod, micsoda két haspók ez itt...

És olyan hamis képpel, ravasz-rábeszélően mondja ezt, hogy egyszerre mindenki megkönnyebbedik. Ezt már így valóban nehéz visszautasítani. És a fejüket csóválják. Ezeknek a nőknek mindig több a sütnivalójuk

– A fészkesbe! – dühöng Balla, mert Mayer viszi az aduját.

De már senki se figyel a kártyára. Maga Balla sem.

– Ne kérsd magad, mulya úr! – harsogja oda Misunak. – Csapj a tenyerébe, és kész, el van intézve.

Amikor megtörténik, valamennyien isznak rá egyet.

Csak Parádiné nem tud beletörödni, tiltakozna is körömszakadtáig, de az örege ezúttal is letorkolja.

– Ejnye, mama, ne légy kotnyeles!

Egy csapat gyerek rohan el, szétújságotlani a hírt mindenütt a telepen. Az emberek meg összevissza kiáltoznak.

– Csókolózni!

– Megcsókolni egymást!

Újból magasra csap a jókedv, isznak már kínálgatás nélkül is. Még Balla is jókedvű, pedig szégyenszemre öt aduval veszített partit, és Weisz úr még az ultiját is elfogta.

Nagylelkűen pengeti le a kétforintost.

– Ennyit az ószeresek oltárára.

Később kihatnak a felhők, bütykösszemű eső veri végig az emberek hátát. Mikor az eső rádupláz, már teremtett lélek sincs az udvaron.

1960

A kontyos lány

Bordácsot szeretik a telepen. Tagbaszakadt, jókedvű ember, mindenben tréfál, azon is, hogy már deresedik a feje. Amikor a deres haját mutatja, az emberek csudálkoznak: ők csak a szemét figyelték. Mert a szeme barna gombszem, melyet összenőtt, sűrű szemöldöke sem tud megkomorítani. Bordács kevés beszédű ember, fukaron méri a szót, inkább másokat hallgat. Nincs is nála hálásabb hallgatóság, mert mindenhez konyít valamicskét, mindenkihez van jó szava, és mindenkinek tud tanácsot adni. Csak magán nem tud segíteni. Ötven éves, és valahogy nem jól alakult a sorsa. Volt asszonya, nem is éltek rosszul, amíg egy szép napon az asszony ott nem hagyta. Amikor összepakolt, a kíváncsiskodók odagyültek a ház elé, de hiába füleltek, semmi se történt. Bordács az ágyon feküdt, feje alatt összefűzte a kezét, és a megromlott plafont bámulta. Az asszony köszönt neki, aztán elment. Bordács semmit se kérdezett tőle, még csak utána se nézett az ablakból.

Azóta jó néhány év elmúlt. Hegyes Feri látta egyszer az asszonyt, a Ligetben egy padon ült, és a kisleányra ügyelt, nehogy messzire kalandozzék. Kék szemű, szöske gyerek volt, nem hasonlított Bordácsra. Addig noszogatták Ferit, amíg Bordácsnak is elmesélte. Bordács sokáig lötyögtette markában a kisfröccsöt, majd lehajtotta, az asztalra koppantotta a poharat.

– Örülök neki, ha jól él – mondta, és kis szünet után hozzátette. – Különben, nem érdekel...

Elhitték neki. Vasárnap ünneplőbe öltözött, kalapot nyomott a fejébe, és bement a városba. Egész délután a Ligetben csavargott, késő estére vetődött haza. A kártyapartnernek szemére hányták a dolgot, mire zavartan elmosolyodott: – Ki kellett szellőztetnem a fejemet.

Csak Balázs Gyuri nevetett. Ő valahogy megsejtette, hogy kinek szólt az ünneplő, a kalap meg a vasárnapi séta.

Így jött el a tavasz. Ilyenkor kakukkfű-illattal telnek meg az utcácskák, a gödrökbe friss zápor gyűlik, és odaát, az út túlsó felén, magasabbra nőnek a rozsdaszínű falak. Tavasszal alaposan hozzáfognak az új házakhoz. Kék ruhás, babos kendős lányok keverik a habarcsot, fűgén hordják fel a pallón a kőműveseknek. Amikor a gyáriak jönnek a műszakból, megállnak az úton, az épülő házak mellett, és nézik a munkát. Ha jókedvük van, előveszik a kőműveseket.

– Aztán úgy csinálják, hogy akármilyenbe nem költözünk be.

– Megvan nekünk a saját összkomfortos villánk.

– Hé, szakikám, a lehúzás végét ki ne felejtse, mert a latrinán már elszibbadtam.

Teliarsogják a kőművesek fejét, akik mogorván pislognak odafönn, és a hátsó felüket mutogatják. Az emberek egymásnak dőlnek neveltükben.

– Hé, öreg, szétreped a gatyád!

– Ezek ám az igazi felvágósak! Olyan magasra másznak, hogy onnan már csak egy ugrás a mennyország.

A kőművesek dühös képet vágnak, rakják a téglát, kenik rá a habarcsot, de nem szólnak. Csak nagy néha unja meg valamelyikük az ugratást, és rájuk röffen a magasból.

– Most már elég, mert odavágom a kanalat!

Az emberek röhögnek, aztán odább lódulnak, hevesen beszélgetve mennek le a telep felé. Csak a fiatalabbja marad. Őket nem a kőművesek érdeklik. A lányokat lesik. Zsebre dugott kézzel méregetik őket, hegyeseket fütyülnek feléjük, és nem fogynak ki a csipkelődésből.

– Szaporábban azt a meszet, kislány!

– Segítünk ám, ha nehéz.

A lányok mosolyognak vagy a vállukat vonogatják, de nem felelnek. A fiúknak meg épp ez tetszik igazán.

– Amiért nadrágot hordanak, azért még szólhatnak hozzánk.

Néha Bordács is ott ragad mellettük. Nevet is rajtuk, meg inti is őket.

– Hagyjátok őket, gyerekek, szorgalmasan dolgoznak.

A kis Plavec megörli az orrát, vigyorog.

– Azért biztatni sose árt őket.

Egy kis kontyos keveri a maltert. A kendő hátracsúszik a fejét, félig kibomlott haja a vállára kerül. A kőművesek mennydörögnek az emeletről.

– Soványabbat, az istenfáját, több homokot bele!

A fiúk felzúdulnak, fütyülnek, az öklüket rázzák.

– Jöjjön le maga, hajcsár úr! Mit parancsolgat?

– Mi az, bátyám, tán maga a tulaj?

Valaki közberöhint.

– Ez egy kapitalista. Csak rá kell nézni a hájas képire.

De a kontyos nem szól. Több homokot borít a teknőbe, nekigyürkőzik, és keveri. Bordács tudja, hogy nehéz munka. Volt ő már kőművesegéd is. Ember kell oda. Nézi egy darabig a lányt, aztán Balázs Gyuri kezébe nyomja a kiskabátját, és odamegy a teknőhöz.

– Nem jól csinálod, lányom – mondja, és a tenyerébe köp. – No, add csak ide.

A lány a fiúk felé pillant, kis grimaszt vág, aztán átadja a keverőt. Hátrább megy egy lépést, a haját simítja el a homlokáról. Bordács ráfordít a mészre egy talicska homokot, és ügyesen szétteríti a tetején. Sehol se csomósodik, erőlködés nélkül húzogatja a lapátot.

A fiúk nevetnek.

– Most aztán olyan soványat kap, hogy megnézheti – kiabálnak a kőműves felé.

Bordács nem törődik velük, visszaadja a lánynak a keverőt.

– Terítsd jó széjjel, úgy könnyebb – mondja, aztán megkérdezi: – Te még újonc vagy, igaz-e?

A lány bólint. Elpirul, megint elsimítja a homloka felett a haját. Már nem néz se Bordácsra, se a fiúkra, csak a mésszel törődik.

Balázs Gyuri Bordács vállára teszi a kabátot, egymás mellett baktatnak a telep felé.

– Csuda kis nő – nevetgél Gyuri –, szintiszta ártatlan kinézetű.

– Az is – biccent Bordács komolyan. – Ártatlan.

A fiú rásandít, aztán nem mond semmit. A mellén kigombolja az inget, a szélnek domborítja a mellkasát.

– Tudja, volt nekem egy ilyen kis nőm. Szakasztott ilyen kinézésű volt. Csak aztán bement a városba, és többé felém se bagózott. Pedig de szerettem, a fene egye meg!

Nagyot szív a levegőből, majd sisteregve kiengedi. Bordács oldalt néz rá, megmosolyogja.

– Te sem tudsz mihez kezdeni az erőddel, csak legénykedsz.

A fiú sértődötten beszopja ajkát, begombolja ingét.

– Tehetek én arról, hogy a városban pénzes janija akadt?

Bordács legyint.

– Meg is kell tudni tartani a nőt, fiam. Ahhoz kell csak az igazi virtus.

A fiúnak gúnyosan csillan a szeme, mondana valamit, de lenyeli. Többet nem is szólnak egymáshoz, köszönés nélkül válnak el, mennek haza.

A kontyos lányt Magdinak hívják. A munkavezetőtől tudta meg Bordács. Aztán másnap, harmadnap is odaáll a lány mellé. Negyednap a lány kérdezi tőle:

– Holnap is eljön?

Bordács mosolyog. A lány ugráló mellecskéjét nézi, és ki tudja, mit gondol magában. Int neki, hogy igen. Balázs Gyuri hátrább ül a tótágast állított talicskán, ő is a lányt nézi. Ő is negyednapja nézi, de feléje ritkán fordul a lány. Ha feléje fordul, elpirul, félretolja homlokáról a haját.

– Le kéne vágni azt a fürtöt – mondja csendesen a fiú.

A lány hajoltában ránéz, megrázza a fejét.

– Azt nem lehet.

A fiú felmarkol egy követ, áthajítja vele az utat.

– Mást se lehet?

– Mit mást? – kérdezi a lány, a keverőre támaszkodva.

– Hát, eljöhetne velem ma este sétálni, vagy moziba. Elmennék magáért a szállásra...

A lány nem szól. Éppen hozzák az üres ládát, megtölti habarccsal. Amikor elviszik, megfordul.

– Azt lehet – mondja –, moziba. De csak akkor, ha maga is jön.

Ezt Bordácsnak mondja. Bordács görnyedten áll, le nem veszi a szemét a lányról. Aztán a földet bámulja, úgy bólint.

– Jó.

Bordács hosszú léptekkel siet haza. Jobbról is, balról is ráköszönnek, de ő éppen csak visszabiccent. Aztán már nem is biccent, csak rohan. Otthon végigdől az ágyon, tarkója alatt összekulcsolja a kezét. Akkor is így feküdt, amikor elment az asszony. Megcsúfolta őt az asszony, fiatalabb emberre vágyott, szilajabb, szeretőbb emberre. Pedig sose bántotta. Azon a napon, amikor elment, meg akarta verni, de akkor se vitte rá a lelke.

Bordács behunyja a szemét, fáradtságot érez. Szép ez a lány. Csillagforma az arca, és zümmögően nevet. Naptól melegített szemében csúfondáros mosoly bújik, az is

csillagforma...

Feláll, kinéz az ablakon. Kinn világítanak a lámpák, és csillognak a tetők. A hold olyan, mint egy csúfolódó lány szem. Felhők úsznak el előtte.

Kopognak az ajtón. Bordács nem fordul meg, tudja, hogy Balázs Gyuri az. A fiú leereszkedik a székre, ő is kibámul az ablakon.

– Esni fog – mondja.

Bordács bólint.

– Esni fog.

Hallgatnak. A fiú az asztalra teríti a kezét, lomhán szétterpeszti az ujjait. Bordács megfordul, vállával eltakarja a kicsi ablakot.

– Nagyon hasonlít ez a lány... arra a másikra?

A fiú nem néz rá. Begörbíti az ujjait, az asztal lapját kapirgálja. Int a fejével.

Bordács elköhinti magát, aztán egyszerre nevetni kezd. Sokáig nevet.

– Hát, te meg mit gondoltál? – és fanyarul legyint. – Öreg huszár vagyok én már.

A fiú zavarba jön, megvakarja a füle tövét. Nem tudja, mit mondjon. Egy kicsit szégyelli is magát.

– Maga tetszik neki – nyögi ki.

– Én? – Bordács felkapja a fejét, gögösen tekint a fiúra. – Aztán miért is ne tetszenék én neki? Nem vagyok én hitvány ember. Sose voltam.

Halkabbra veszi a hangját, hüvelykujjával a háta mögé bök.

– Kérdezd csak meg apádtól.

A fiúban bennszorul a lélegzet. Előrehajol, a férfi arcába bámul.

– Apámtól? – kérdezi, és már mindent ért, majdnem hogy ujjong. – Hát ő talán tudja?

Bordács megadóan hajtja meg a fejét.

– Tudja. Sokat jártunk együtt a lányok után, amiatt vágtam egyszer a földhöz. Ilyen legény voltam én. Pedig ő se volt gyenge fajta.

Balázs Gyuri feláll, remeg a keze, a homlokát törli. Meleg van. Befülledt a levegő a falak közé. Bordácson is fénylik a verejték. Cseppekben gyűlik a haja tövén.

– Menj csak el – mondja a fiúnak –, lányt nem illik megvárakoztatni.

Grimaszt vág, a derekát ropogtatja. Már nem törődik a fiúval. De az még mindig tétovázik, az ajtó felé lép, majd meggondolja magát, kezét akar nyújtani. Bordács ellenségesen rákiált.

– Eredj már!

Amikor a fiú kimegy, Bordács kigombolja az ingét. Teleszívja a tüdejét levegővel, aztán egy puffanással kilöki magából. Közben a mellkasát tapogatja. Később visszadől az ágyra, tarkója alatt összefűzi a kezét.

Hajlott hátú, megkeseredett vonású ember a vén Franci. Aki az arcába néz, visszahőköl ezernyi ráncától, apró szemének szúrós pillantásától. Rossz fajtának mondják a telepen, komisz bordában szótt, kérgeslelkű embernek, akire nem érdemes figyelmet vesztegetni, mert a jó szóért is csak gorombasággal fizet. Nem csoda hát, ha senkije sincsen, se asszonya, se gyereke, de még barátja, egy szívbeli jó komája se volt tán soha. Egymagában él, megátalkodott-egyedül, mióta csak számontartják, s még a becsületes nevét sem ismerik. Úgy hívják csak: *a Franci*, és habókos hírét költik, a habókos embert meg valahogy mindenki kiveti. Azt is beszélnek róla, éppoly öreg, mint maga a telep, talán a bádogtetős, favázás, hitvány barakkokkal együtt született, vagy még azoknál is régebben.

Még az idősek sem emlékeznek rá igazán. Egyikük esküszik rá, hogy világeletemben ilyen mogorva, embertől elrugaskodott szerzet volt; egy másiknak rémlik valami: mintha szálfatermetű, kemény tekintetű legénynek látná, ahogy talicskájának feszülve fél tucat embert vezet a telep felé. Szótlanok mind a heten, csak a szemük parázslík, amikor a november végi fagyban, lobogó rőzsetűz mellett, megszegik fekete komiszkenyerüket, és ha hagymát harapnak hozzá.

– Kubikos volt – állítják az öregek, amint a rőzsetűz mellett a vén Francira fordul a szó.

Mert a rőzsetűzek azóta is lobognak. Senki sem ismeri már az eredetüket, de a szokás megmaradt, apáról-fióra száll: minden évben rőzsetűzzel búcsúztatják november havát. Ilyenkor a telep szélén, a halastó meg a kiserdő közt, körös-körül föllobognak a máglyák, szikrákat szórva az éjszakában.

– Azt volt, kubikos, a vén Franci – szól az egyik öreg, s a szemét is behunyja, hogy jobban emlékezzék. – Heten jöttek, Bácskából vagy Békésből... ki tudja már? A cók-mókjuk két talyicskát se töltött meg. Senkihez nem szóltak, őket se zargatta senki...

Valaki gallyat dob a tűzre, a láng felpercen, magasabbra csap, sárgás lobbanása a kiserdőig elvilágít. Az öreg a parázsba dugott krumplikat forgatja botjával, a homlokát ráncolja.

– Aztán, nem is tudom... a másik hatnak nyoma veszett. A Franci meg itt ragadt örökre. Egyszer aztán látjuk, fejszét ragad, esik neki a talyicskának, hasogatja, a szeméből meg csorog a könny...

Egy kopasz, vénecske kis ember rábólint.

– Mondtam is néki: ne bomolj, Franci! Vidd inkább ki a piacra, jó pénzt kapsz érte. Hát azt hittem, menten nekem gyün a fejszével...

Ropog a tűz, hallgatnak. Sokan ülik körül a máglyát. Ki székre telepedett, ki tótágast állított ládára; kinek pedig már sem ez, sem amaz nem jutott, csak guggol csöndesen. A vén Franci sorsán tűnődnek. A többi hatot fölfogadták. Tapogatták karjukat, vállukat, talán még a fogukat is megpecegették, aztán intettek nekik: majd megalkuszunk! De a Franci nem köllött. Éppen ő nem, a bandagazda. A többiek meg cserbenhagyták. Ha kiállnak érte, másik hatot fogad meg az alku kínáló úr.

A fiatalok a fejüket csóválják.

– Azért csak bitang dolog volt. Ocsmányul elbántak vele az övéi.

Az öreg kikotorja a parászból a krumplikat, dörmög az orra alatt: – Mit tudtok ti a régi időkről?...

– Főve jobb – mondja valaki, a krumplibá harapva.

– Az ám! Tejföllel leöntve...

– Jó ez sülvé is, így, a feketére ropogott hajával, de még milyen fájin!

Egy mély hang dörren közbe, valahonnét a tűz körén kívül, a sötétből: – Úgy is van! Elő az innivalóval, aztán diskuráljunk vígabb dolgokról...

Helyeselnek, de valahogy most még sincs kedve senkinek mókához, adomához. A szomszéd tűznél énekelnek. Valami lassúdad, szomorú nótát. Elszorul tőle a torok.

– Azok is búsulnak odaát, a fene beléjük! Elmegy az ember kedve...

Valaki a tűzhöz jön, lába alatt ropog a száraz gally. Letelepszik hozzájuk. A Dorka Péter. Nem fiatal ember már, benne a korban, és ő se sokbeszédű. Tavaly, amikor megkezdték a telep bontását, ő lett az intézőjük. Senki se vállalta, akit a tanács jelölt, ő meg ráállt végül önként. No, gondolták akkor az emberek, kecskére káposztát, cigányra lovat... ő lesz az első, aki új házba költözik! De Dorka Péter kitartott, akár a süllyedő hajó kapitánya. Velük maradt, a Fenékessel meg az Akác-tömbbel, amiket legutoljára hagytak.

Előkerül a csatosüveg, körbejár, mindenki húz belőle. Amikor Dorka Péter veszi a kezébe, a szomszédja oldalba böki.

– Ma kinn járt a munkavezető mérnök. A kucsmás. Aszongya: januárra rajtunk a sor.

Dorka Péter kortyol az üvegből, a szemét is behunyja hozzá, aztán továbbadja. Megtörli a száját, bólint.

– Igaz.

– Hát, ölég nagy szamárság a legpogányabb télben költözni...

Megint hallgatnak. Értik ők az ilyen beszédet, hogyne értenék. Így vannak ezzel mindahányan. Mennének is, maradnának is. Mert hiszen szép az az új, szívdobogatóan szép: fürdőszoba, csempés konyha, gáz, a szobában parketta... csak hát való-e már az nekik? Beleszoknak-e valaha? Meg aztán ahol ennyi számlálhatatlan évet megélt az ember, azt bizony nehéz szívvel hagyja, ha mégoly nyomorúságos is...

De a fiatalok szíve könnyű.

– Méghogy pogány tél? – lármáznak. – Hát aztán! Csak itt volna már a cipekedés napja... Pucéron is áthordanánk a cuccot, csak lehetne már!

Senki sem vitatkozik velük. Az arcok tűnődők, némelyik szempárban szorongás ül. Most már végképp csak hallgatnak.

Az utolsó ágat is rávetik a tűzre, s már csak a pattogó lángokat figyelik...

Aztán beköszönt az újév, itt a január. Ameddig a szem ellát, vastag hó borítja a földeket. De odaát, túl a bolgárföldeken, a kövesút mentén színes, sudár házak magasodnak, ablakaik messzire csillognak a fagyos napsütésben. A kucsmás mérnök igazat mondott: eljött a Fenékes ideje is, meg az Akác-tömbé. Most már csak a kolónia van vissza, de az ott, a vasúti töltés mögött, igazában már nem is a telep.

Szóltan napok ezek. Az emberek komolyak és hallgatagok. Némán pakolnak, targoncán, kiskocsin gurítják át holmijukat a kövesúton túlra. Megfontolt, csendes örömmel veszik birtokba új otthonukat. De valami mégis a lelkükbe markol, amikor ablakaik magasából megpillantják odalent, a fenékesi lapályon a zömök bulldózereket.

Jönnek, közelednek a tó felől, megállíthatatlanul, mint a végzet: a Fenékesnek már vége, s nemsokára vége lesz az Akác-tömbnek is. Vasporájuk alatt úgy roskadnak le a falak, akárha kártyából emelték volna őket. Még néhány óra, és a telepnek többé se híre, se pora, néhány korcs ecetfa hirdeti majd a helyét, meg a gidres-gödrös, törmelékes pusztaság, amelyet egykettőre beföd a gyapjas pelyhekben szállingáló hó.

Csak a vén Franci marad a házában. Két napja ki sem tette a lábát. Két napja étlen-szomjan fekszik, úgy hallgatja a gépek tompa dübögését, a leomló falak robaját.

Harmadnapra már csak az ő sora marad hátra, az utolsó házsor. Akkor fölkel, előkeresi a fejszóját. Az éle már kicsorbult, a nyele megvetemedett, oly időtlen-rég nem vette a kezébe. Aztán odamegy az ablakhoz, kinéz. Hernyótalpas traktorokat lát, motorházaikon hatalmas acélgyalukkal. Nyomukban porfelleg kavarog, amelyet nyomban elfojt a sűrű havazás. A vén Franci fogja a fejszóját, bedeszkázza belülről az ablakot. Aztán az ajtót is bedeszkázza. Őt ne háborgassa senki, ha jönnek a masinák, temessék csak maguk alá a falak őt is.

Az ő háza marad utoljára. A bulldózerek felbőgnek, hernyótalpuk sáros havat fröcsköl, éppen nekirugaszkodnának, amikor lélekszakadva fut valaki a Dorka Péterhez.

– Megállni, hé! Álljanak meg! Az öreg Franci nem jött át, a házában maradt...

Dorka Péter a munkavezető mérnökre néz. Annak kucsmáját belepte a hó, arcát pipacsra csípte a hideg. De már nemcsak a hidegtől piros az arca, hanem a méregtől is.

– Micsoda? Azonnal szórják ki a házból!

– Nono! – horkan fel a jövevény, és homlokát leszegi, mint egy ökölvívó.

Dorka Péter leinti, semmi szükség a kötözkedésre. Barna cigányszemét pedig a mérnökre villantja: – Megy az majd szépszerével is.

Hanem ebben téved. Hiába ballag oda a házhoz, hiába szólongatja az öreget, egy mukk választ se kap bentről. Akkor már három gép is a ház köré áll. Motorjuk zörömböl, kipufogójuk fekete füstöt okád.

– Franci bátyám, ne bomoljék – veri meg az ablakot Dorka Péter. – Mi van magával, hallja-e?

– Tán valami baja esett – suttogja mellette a fiú, még mindig lihegve a nagy nyargalástól. – Az ablakát is bedeszkázta...

A bontómunkások is odaverődnek.

– Nagygyűlés, vagy mi a szösz?

– Valami bolond öreg bekoporsózta magát...

– Frankó! Most aztán imádkozhatunk neki...

A mérnök már palástolni se próbálja a haragját. Ma be kell fejezniük a bontást meg a planírozást, ha fene fenét eszik is, különben a vállalat a nyakukra lép. Ez az ostoba vénember se tud máskor színházat játszani! Épp egy ilyennek kell új ház, kényelmes lakás...

A munkások még inkább morognak. Pufajkájuk alá becsusszan a hideg, ugrándoznak, a kezüket csapkodják. Oda a mai nap, és talán oda a prémium is, csak a körmüket fújdoshatják ebben az istenverte hidegben.

De tehetnek akármit, kiáltozhatnak, döngethetik az ajtót-ablakot, a vén Franci nem válaszol. Fekszik az ágyán, a mállott mennyezetet bámulja. Ráncai kisimulnak, kipirul az arca. Nem adja, ami az övé... aztán meg minek is kéne neki az új lakás? Negyvenegy esztendő morzsolt le a telepen, ebben a vályogból vert kalyibában. Ő már nem vágyik el innen, rég kiveszett belőle a remény. Még mosolyog is azokon odakint. Majd megunják előbb-utóbb! Aztán vagy rádöntik a házat, vagy békiben hagyják, és az ő viskója megmarad háborítatlan. S látja is maga előtt, látja az újaktól, a sokemeletesektől körülövezve, látja, amint ott áll a karéjukban szigetként, egymagában – és tetszik neki a látvány. Ezen is mosolyog. Meg azon is, hogy végül tán mégis rádöntik ezeket a roskatag falakat. Az se volna nagy baj... Csak a gyomra ne kínozná, az üres bendője. Valaha rég bezzeg napokig kihúzta egyetlen falat nélkül, de most már alig-alig bírja. A pusztá moccanás is belényilall...

Mondja a mérnök odakint: – Az éhség majd kiveri...

Már töméredek ember ácsorog a ház körül. Szótlanok, maguk se tudják, kinek a pártjára álljanak. Ám amit a mérnök mond, az szöveget üt a fejükbe.

– De hiszen még éhenvész odabenn! – szörnyed el az egyik asszony; olyan széles, oly terebélyes, akár egy kötömb. – Elpusztul éhében–szomjában... – sopánkodik.

– Hát aztán? – recseg közbe egy csikorgós, zord hang. – Úgy kell a csökönyös, buta fejinek!

Rámordulnak, letorkollják.

– Be kell törni az ajtót! – kiált ekkor a mérnök, maradék türelme elfogytán, és már kapja is fel a csákány, elsőnek vágna az ajtóra.

Dorka Péter megkapja a karját. Kihúzza magát, s barázdás, sovány arca most merő szigorúság.

– Azt nem szabad – mondja –, azt nem...

Erőszakkal persze hogy ki lehetne hozni. De azt nem szabad, azzal csak elrontanának mindent. Akármilyen elvadult szerzet az öreg, ugyanolyan ember, mint ők. És a kiutalása is megvan. A papírosa is, a kulcsa is. *D. épület, földszint 5.* Ott fityeg a szeletke, gépírási papír a kulcson.

És Dorka Péter megmutatja a kulcsot a mérnöknek.

A mérnök kerüli a tekintetét, elérti, hogy mire gondol. Odébb hajítja a csákányt, legyint. A hernyótalpra ül és rágyújt.

Dorka Péter is rágyújt, fújja hevesen a füstöt, töri a fejét valamiben. Már erősen délutánba fordul a nap, a gyomrán érzi. Hirtelen eldobja a cigarettát, odalép egy fejkendőss asszonyhoz.

– Megveszem a kenyerét – mutat a szatyrára, és már kapirgálja is elő az aprópénzt.

Az emberek összesúgnak, közelebb nyomakodnak hozzájuk. Az asszony zavarban van. Körülnéz, a vállát vonogatja, majd kihúzza a kenyeret, odaadja. De a pénzt nem dugja zsebre, a markában melengeti.

Dorka Péter pedig odamegy a házhoz, betöri az ablakot a könyökével, és a deszkák rései közt bedugja a kenyeret. Bentről matatást hall, felsóhajt.

– Semmi baj – szól hátra a többieknek, és mosolyog.

Barna képéből kivillannak a fogai.

Az emberek összenevetnek, nekik is kő gördül le a szívükről. Okos ember ez a Dorka Péter. Furfangos, rendes ember. Az asszony meg kapja magát, odalép hozzá. Kezébe nyomja a pénzt.

– Tegye csak el – mondja akaratosan. – Vegye csak vissza!

A munkások hallgatnak, abbahagyják a topogást. Egyikük gondol egyet, hátracammog a bulldózerhez. Amikor visszajön, lapos flaskát tart a kezében.

Mogorván löki oda Dorka Péternek.

– Dugja be neki, no! Még megfagy a vén marhája...

Azzal elsomfordál a ház mögé, meg se várja a köszönetet.

Az emberek még közelebb lódulnak a házhoz, a lélegzetüket is visszafojtják. Úgy izgulnak most, mintha valami sosem volt, nagy esemény részesei lennének. Látják, hogy Dorka Péter az üveg rövid nyakára kötözi a kulcsot, és úgy ügyeskedni be a résen át az ablakdeszkára.

A vén Franci mozdulni sem mer odabent. Csak a kezét melengeti a még forró–friss,

illatos kenyéren. Szájában összefut, megsűrül a nyál. Egy ideig küszködik magával, majd suttymban letör a vekniből egy darabkát. Komótosan megrágja, lenyeli, hanem aztán úgy esik neki, úgy falja, hogy a szája is belemarjul. De a flaskához nem nyúl. Azon ott a kulcs. A kulcson meg a cédula: *D. épület, földszint 5*. A párja annak, amit harmadnapja a tóba vetett. Másfele rándítja a fejét, hogy ne is lássa.

Aztán hallja, hogy odakinn megint felcsap, dagad a beszédmoraj. Sokan lehetnek. Egyre többen. És ezek mind miatta gyűltek ide. Reá várnak. Szájában egy pillanatra megkeseredik a falat, odébblöki a kenyeret... Hát így akarják kicsalogatni? Ezzel? No, azt leshetik! De azért nem érti őket igazán. Hiszen tudniuk kell, hogy ezzel a kenyérral még tovább kitart. Akkor meg miért adták be? Csak nem azért, mert sejtik, hogy éhes? Sehogyan se fér a fejébe. Még kevésbé az, hogy miatta vannak itt. Hogy érte fagyoskodnak... Hát számít ő valakinek?

Valaha persze azt hitte, hogy igen... akkor rég – mennyi megszámlálhatatlan év elpergett azóta! –, amikor nap nap után ott ácsorogtak az emberpiacon, a Telekin, és várták a szerencséjüket. Egy prémgalléros úr képében jött el. Mustrálta, vizslatta, tapogatta őket, akár a vásárlandó állatot, és amikor neki a szégyen már túlságosan a lelkébe mart, és odavágott, a többiek lefogták. A másik hat. A pajtásai. És hajbókoltak a prémgalléros úr előtt, a bocsánatát kérték. Ő már nem számított akkor nekik. Mintha a világra se született volna. Holott barátság fűzte őket össze. Jóbanrosszban barátság...

És most idegenek, talán soha látott ismeretlenek fagyoskodnának itt érte? Nem, az nem lehet! De hát a kenyér... meg a pálinka... Akkor miért adták be?

Fülel, de egyetlen szót sem tud elcsípni a kintiek beszédéből. Csak az egybemosódó mormogásukat hallja. Fojtott a hangjuk, mintha tanakodnának valamin. És aztán hirtelen feldörögnek a motorok, dübörgésük megrázza a hitvány falakat. A vén Franci megretten. Hát mégis? Behunyja a szemét, ösztövért testét veríték lepi el. Fél, úgy fél, hogy ordítani szeretne rémületében. De csak valami vékonyka nyüszítés tör fel belőle. Jönnek! Megunták a teketóriát! Nincs tovább!... De a motorzaj halkul, mintha távolodnék. Mi ez? Elmennek talán?

Nem tudja legyűrni a kíváncsiságát. Lekaszálódik az ágyról, kiles a törött ablaküvegen. Az ablak előtt Dorka Péter áll. Találkozik a pillantásuk.

– Franci bácsi, jöjjön ki – szól csöndesen Dorka Péter. – Föltartja a munkát...

A vén Franci nem felel. Dorka Péter nem sürgeti. Az arcán nincs szigorúság, sem szemrehányás. Kérlelő az arca, nem követelő, a szeme méginkább.

– Jöjjön ki, Franci bátyám, mind magára várunk.

A ház előtt félkaréjban állnak az emberek. Valóban sokan vannak. A hó belepi a férfiak kalapját, sapkáját, az asszonyok vékonyka kendőjét. Topognak, bokáznak – csípi őket a hideg.

– Nem megyünk el, míg ki nem jön – mondja Dorka Péter. – Ha kell, itt virrasztjuk át az éjszakát is...

A vén Franci hallgat. Keskeny ajkát beszopja, erősnek akar maradni. Tekintete a fejszéjére esik, de rögtön el is kapja róla. Hanyatt dől vissza az ágyra. Borostás arcát simogatja, nem tud megnyugodni. Miért nem mennek el? Miért ártják magukat a más dolgába? Miért nem takarodnak a fészkes, fekete fenébe?

De bármit igyekszik is, nem sikerül haragba lovallnia magát. Maga sem érti, hogyan, de hat rá ez az együttérző, nagy, szelíd erőszak. Nem akarnak ezek rosszat neki. Ő az, aki komisz velük, aki csak a gondjukat szaporítja... És már röstelkedik magában. Úgy tesz, mint valami makrancos gyerek. Tán még a gyárban is híre megy... Újra felül, merően nézi a fejszét. A gyér fényben alig-alig csillan a lapja. Rozsdás

jószág...

Odakint nem csöndesül a beszélgetés. A vén Franci hallgatja az egybeolvadó, halk morajt, és egyszerre teljes bizonyossággal megéri: a Dorka Péter igazat szólt. Nem mennek el. Kitartanak. Akár az éjszakát is át fogják vacogni miatta. Pedig hát hagyhatták volna, gúnyolhatták volna... rendőrt hívhattak volna... A szemközti falon Dorka Péter árnyékát látja. Nem tágít az ablaktól.

A vén Franci lassan feláll, ropognak a csontjai. Belebújik vedlett éjjeliőr-bundájába, a fejébe nyomja a fülessapkáját. A tenyerébe köp, mint aki kemény munkához gyürkőzik, azután megragadja a fejszét, és rácsap az ajtóra. A deszkát feszegeti...

Odakinn elnémulnak az emberek. A döndülő fejszecsapás a szavukat szegi. Hallgatják a csattanásokat, a száraz fa recsegését, majd szállingózva elindulnak hazafelé.

Dorka Péter rágyújt, odaballag a mérnökhöz.

– Hát, akkor folytathatják...

A mérnök kesztyűjébe köhent, zavartan dünnyög valamit. A szél újból feltámad, vakító hófelleget söpör maga előtt.

1960

Az utolsó éjszaka

Hosszú az Üllői út, fényes lámpasora éjszaka talán még a csillagokig is elnyúlik, a szikrázó tejútig vagy még az Ördög szekereig is. A Göncölt hívják itt az Ördög szekereinek. Akiket ide, a telepre vetett a sors, azok azt mondják, az Ördög szekerén jöttek, és beleköpnék a csillagtükrös pocsoljába. Itt a város szélén, bolgárföldek meg elvadult, dudvás mezők közepette, még az éjszaka is más. Erre ragyogóbbak a csillagok, selymesebb bakacsínú az ég, és a hold is teltebb. Bármerre tekint az ember, körös-körül csak csillagokat lát. Az eget karcoló, nyúlánk gyárkéményeket is befödi a sötétség, csak akkor tűnnek elő – megannyi vézna, fölfele szegzett mutatóujj –, ha lefut egy-egy csillag, és pillanatra sűrű fénnel festi meg a látóhatár alját. Nyomában halovány csík marad, olyan, akár a gyöngén szívott cigaretta füstje vagy a lökhajtásos repülőgépek hósínú sugára.

Az emberek esténként kiülnek a bádogtetős, szúette, roskatag házikók elé, és ezt a sápadt csíkot nézik. Ha csillag hull, meghal egy ember. De az ember nem hal meg nyomtalanul, emlék marad róla, lassan halványodó, tűnékeny emlék, a hulló csillag derengő csóvájához hasonlatos.

Ám ma éjjel nem hullnak a csillagok. Ma éjjel az emberek is tovább virrasztanak odakinn. Ülnek a ház előtti kispadon, tótágast állított ládákon vagy törmelékkupecen, és arra gondolnak, hogy holnap vége a telepnek. Örökre vége. Mire a nap a gyárkémények csúcsára hág, itt már csak hepehupás pusztaság marad. Akik déltájt odafönn a töltésen valamelyik vonattal erre utaznak, megjegyzik majd: – No lebontották végre a telepet... ezt a rút pörsenést...

Ma különösen sötét van. A sikátorokon már nem gyúltak ki a lámpák. Délután szerelők jöttek, leszedték a huzalokat, kicsavarták az égőket. Az ablakokban is mindenütt gyertya világít. Azok, akik délután nem tudtak összecsomagolni, most

vakoskodnak. Kofferba, fércelt zsákba gyúrnak a holmijukat, nem rendezgetik, a ruhákat se hajtják össze, csak amolyan cigány módra egymás fölé hányják. Hiszen nem mennek messzire. Csak a kövesút túlsó felére. Oda, ahol nemrég a bolgárföldek voltak.

Blahó az asztalnál ül, ökle közé szorítja fejét, a rezgő gyertyalángot bámulja. A fény sárga lobbót vet a hajára. Blahónak sűrű szemöldöke van, hegyes szálakban nőtt össze az orra felett. Felhúzza a szemöldökét, és beleszól a sötétbe az asszonynak.

– Kár ezért a házért...

Az asszony nem szól, vastag szíjat vet a sarkaiból kifordult bőrönd köré, megcsomózza. Azután ráül, ölébe ejti a kezét.

– Kár?

– Az. Még bírta volna egy darabig... Tavaly befedtem a tetejét, a kéményt is megcsináltattuk.

– Épp ideje volt. Néha már belefulladás a füstbe...

A férfi felemeli a fejét, lassan a sötét felé fordítja. Nem látja az asszonyt, csak sejti, merre lehet.

– Hát ez mindig olyan volt... mindig teli füsttel... Anyám kazánnak hívta. Felpúpozódott benne a gőz, és úgy kellett sapkával kihajtani...

Az asszony halkán elkacagja magát, de aztán valahogy nem nyílik nevetésre a szája. Őt is nyomja valami. Nem szomorúság, mert mit is szomorkodna ezen a vityillón. Ő is alig várta, hogy szabaduljanak innen. És milyen különös, most nemcsak ő, de más is csak nagyokat hallgat, és bámul meredten maga elé. Ki a csillagokat bámulja, ki a gyertyacsonkot. Aztán rájön arra, hogy mi szorongatja. Az új lakásban majd biztos másképp csikordul az ajtó, és falba vert kampó se lesz a nagyfazék fülének.

Szüppög egyet, keze fejével megtörli a szemét, aztán magára húzza a takarót.

– Gyere már – súgja a férfinak. – Álmos vagyok...

Ellobban a gyertya, pernyeszagú füstcsík száll a plafonra.

Már elmúlt éjfél. Feltámad a szél, a földek felől surran a város felé. Erőtlen csikószél, még a sörénye is gyapjas, a nyihogása is gyenge. Valamelyik tetőn megroppan a bádogeresz, halkán pendül egy ablak. Majd hirtelen gramofon bög fel. A padon ülők összerendeznek, morognak. De most nem csapnak lármát.

– Szerelmesek – mondja az egyik –, szerelmesek, aztán most vigadnak...

– Affenét! – szól közbe egy vastag hang. – Hiszen a Molnárék azok... akiknél épp útban a gyerek. Kapóra jött nekik az új ház...

Az öregember legyint.

– Én is itt születtem... még csak bába se segített...

– Igaz – mondja a vastag hang –, hozzám se jött el a kenőasszony, de ha lehet jobban is szülni, meg jobban is élni, miért ne csinálják úgy?...

Erre mindnyájan bólintanak. Igaza van. Mindig a jobbat kell csinálni. Ha jég van, ha zegernye viselje el az ember, de ha süt a nap, örüljön neki.

– Hát nem is mondom én, hogy ne csinálják jobban – mondja az öreg –, hiszen szépek azok a házak, örül az ember... Csakhogy ez a telep is a szívéhez nőtt ám... Meg hol tartson a szép lakásban disznót?...

Nevetnek. A fölparázsló cigarettatűznél néznek egymásra, a térdüket csapkodják. A

Molnárék ablakára árnyak vetődnek, összefogóznak, puhán forognak. A gödör szélén üres konzervdobozt gurigáz a szél.

- Valami zöldet kéne idetelepíteni... egy ligetet, stranddal meg futballpályával...
- Csak aztán nehogy szeméttel legyen belőle!

Az öreg a vállát vonogatja.

- Azért nekem csak fáj, amikor jönnek a traktorok...

Hallgatnak. Mélyeket húznak a cigarettából. A traktorokat ők se szeretik. Nagy vaséket hordoznak a hűtőjükön, azzal lódulnak neki a házaknak, recsegés–ropogás hallatszik, porfelhő kerekedik, és a házak sorban omlanak össze. Elfújják a házakat, mint a kártyavárat. Múlt héten az északi tömböt rombolták le. Az emberek felmászta a töltésre, onnan nézték, görnyedt vállal, zsebre dugott kézzel. Egy öregasszony elsírta magát, de a fiatalok csak nevettek rajta: – Sose búsuljon nyanya, még fürdőszobája is lesz, meglátja...

Mert itt csak lepattogzott mázú, ócska kádak voltak. Nyáron dézsával merték beléjük a vizet. Most itt vannak a kádak, ide, az új szélére hányták őket. A hold csillan rajtuk.

A megálló felől hosszú léptekkel jön egy ember. Feltúrt gallérral, oldalán táskával. A kalauz.

- Hé, kalauz, gyere már ide!
- Odamegy, cigarettával kínálják.

- No összepakoltál?

A kalauz beszipja a cigarettát, tenyerével hátrapöcköli a sapkáját. Széles képpel mosolyog.

- Nem én! Asszony dolga, nem avatkozom bele...
- Azért nézz csak utána. Az asszonyok mindig kapkodnak...

A kalauz megint mosolyog, szikráznak a fogai.

- Á, ez nem olyan. Ez még a szegeket is bepakolja...

A táskájába nyúl, a lyukasztó mellől hasas üveget húz elő. Körbeadja.

- Ez igen! Itóka. Lakásszentelőre, mi?
- Arra hát! Csak egy üveg, többre nem futotta...

Legyint, visszadugja az üveget.

- Csak aztán meg ne idd reggelig!

A kalauz leszíjazza a táskáját, megpaskolja a tenyerével.

- Az asszonyra bízom. Ő majd gondját viseli...

Megint a Molnárék háza felé néznek. Kinyitották az ablakot, füst száll ki, meg dzsesszmuzsika.

- Sokat ugrál ez az asszony, majd nem bújik elő a hasából a gyerek...

Nevetnek, de mindjárt elhallgatnak, mert kijön a Molnár. Fiatal ember, nemrégiben még rövidnadrágban eregette a sárkányt a remíznél. Neki már nem jut hely a padon, földre teríti a kabátját, rátelepedik. Az emberek nem szólnak hozzá, csak nézik. Ő meg csak néz maga elé. Szájába cigarettát nyom, gyufa után kutat.

- Hogy van az asszony? – kérdezi végre valaki.

Molnár előbb rágyújt, háta mögé dobja a parázsló szálát.

- Be kellett volna vinnem a kórházba – dünnyögi.

– Hát már annyira van?

– Fekszik és nyöszörög. Olyan kemény a hasa, mint a kő...

– Mafla, te meg ugráltatod!

A fiú az üstökébe túr, zavarba jön.

– Ugyan, ő akarta. A zenét is ő akarja... azt mondja, úgy jobban érzi magát.

Az öreg talpra áll, megropogtatja a derekát.

– Ezek a mai lányok – int megvetően –, ezek még szülés közben is táncolnának...

Megint nevetnek, de egyszerre beléjük fagy a jókedv. Odabenn az asszony már jajgat. Aztán olyan éleset sikolt, hogy nekik a hátuk borsószik bele.

– Az istenit neki!... – hebegi valamelyik –, csak nem?...

Egymásra néznek, fehér a szájuk.

A fiú felugrik, ziháló lélegzettel, botladozva rohan vissza. A kabátját is a földön hagyja.

– Nem megy az ilyen könnyen – nyugtatja őket az egyik férfi. – Az én feleségem mindig három nappal előbb kezdi az ordítást.

Egy kicsit megkönnyebbülnek. Ő csak tudhatja. Az ő házában egész falka gyerek üli körül az asztalt. Hirtelenjében azt se tudják: öt vagy hat.

– Hat – mondja büszkén, és kidüllesztett mellel hozzáteszi –, de őszre meglesz a hetedik...

Ezen is lehetne nevetni, de most nem szabad. Az az asszony úgy nyög odabenn, mintha elevenen nyúznák. Körül a házakban sorra világosodnak az ablakok, itt is, ott is nyílik egy ajtó.

– Szóljanak az orvosnak!

Először nem értik. Nem hallják jól. Molnár áll az ablakban, két kézzel integet feléjük.

– Küldjenek az orvosért!

A kalauz homlokába húzza az ellenzőt, eliramodik. Hosszú gyerek, olyanokat lép, mint egy gém. Táskája az oldalát veri.

A házakból sötét árnyak imbolyognak elő, pislogó sárga fényecskékkel és ijedt suttogással telnek meg a kis utcák.

Az asszonyok pongyolát vagy kabátkát kapnak magukra, összeverődnek a Molnárék ablaka alatt. Néhányan benn sűrögnek a szobában. A férfiak hátul ácsorognak, messziről nézik a világos ablakot, tehetetlenül topognak. Ilyenkor a férfiak mindig tehetetlenek. Feleslegesnek érzik magukat, és riadtak. Az út felé forgatják a fejüket, erőltetik a szemüket a sötétben. Az orvos az aluljárónál lakik. Jó negyedórányi az út. Aztán amíg felöltözik, összeszedi a műszereit... Az asszony meg odabenn egyre hevesebben jajgat, a matt fényű tetők felett messzire zúg a sikoltása, és sokáig visszhangzik a fák között.

Egy asszony fut az utcán, papucsá minden lépés után keményen csattan. Gőzölgő lavórt hoz.

– Úgy látszik, megkezdődött – súgja az egyik férfi.

Az öreg a csillagokat nézi, és egyszerre rémülettel telik meg a szeme. Valahol messze, majdnem egészen az ég alján, lehull egy csillag. Az öreg megborzad, reszkető kézzel hányja a keresztet. De valaki meglöki, durván megszorítja a vállát.

– Megbolondultál, te?...

Azután elengedi. Az öreg a falnak lódul, ott marad, a mellére bukik a feje. Egy fiú felkapaszkodik a töltésre, onnan mereszti a szemét. Úgy lesik a töltés aljából, mint a Messiást.

– Jönnék! – kiáltja aztán el magát.

Valamennyien felrohannak hozzá. Egyikük megbotlik egy lyukas fenekű vödörben, és nagy puffanással visszacsúszik.

Alacsony, szemüveges ember a doktor. Futás közben mellén összefogja a kabátot. Amikor ellódul mellettük, hallják, hogy nehezen szedi a levegőt. Mögötte a kalauz zihál, szája sarkában a rég kihamvadt cigarettavég fityeg. A férfiak fellélegzenek, valaki vállon csapja a kalauzt. Az nem mond semmit, szuszogva lezöttyen a töltésre. Két tenyérrel törli magáról a verejtéket...

Hajnalra már néptelenek a házak, szél himbálja a nyitott ajtókat. Az utcácskák is néptelenek. Csak az öreg bóbiskol a padon a cókómkja mellet, meg a Molnárék háza előtt ácsorog néhány ráérő asszony.

– Kislány, egyem a lelkit, de olyan vasgyúró, akár egy fiú...

Előrehajolnak, szétnyílt szájjal hallgatják a gyenge gögicsélést.

– Micsoda torka van!!

– Ordíts, csak ordíts! Erősödik a kis tüdő!...

A ház mögött a tiroli sapkás mérnök magyaráz a munkásoknál.

– Objektív akadály... elhúzódik a munka, emberek...

A munkások mogorván bólogatnak. Álmosak, csípi szemüket a friss harmat. Egyikük dömpersen ül, amúgy féloldalasan, a lábát lógatja.

– Ez az utolsó telepi gyerek, igaz-e?

Blahóék már a kövesúton mennek. Blahó a targoncát tolja, mellette az asszony megy, a bőröndöt cipeli. Az út szélén hosszú sorban talpálnak az emberek, szuszogva cipelik a batyuikat.

– Maguk hová mennek? – kérdezi a kalauz Blahótól.

– Az ötös házba – mondja Blahó, és felmutatja neki a kulcsot. Kis, kék papír fityeg róla. Arra van ráírva a neve.

– Hiszen akkor egy házba kerülünk – nevet a kalauz, és elveszi Blahónétól a bőröndöt, pedig ő is jócskán fel van pakolva.

Hátuk mögött feldübörögnek a traktorok, olajszag száll. Az emberek nem fordulnak meg, sebesen szedik a lábukat, lehajtják a fejüket.

A gyerekek átszaladnak az úton, felkapaszkodnak a töltésre. Összebújva, kerekre tágult szemmel bámulják a traktorokat. Már csak egy ház áll épen. A Molnáréké. A traktorok újra felbődülnek, kört írnak a ház körül, aztán elcsattognak a kövesút felé. A gyerekek füttyülve, kiáltozva futnak utánuk.

V.

Szereti ön Fuchstot?

7 ABSZURD

(Farsangi éj)

Farsang ugyan
Látott-e már
Annyi törpét
Korcs vakarcsot
Gnómot, rémet
Torzat, kacskát
Púpost, bandzsát
Bicebócat
Mint ez éjen
Számolatlan
Lát most éppen?

Ludvércek és
Kísértetek
Sátánpofák
Szörnyszülöttek
Vámpírok és
Eszelők
Félkegyelműk
Megbomlottak
Rémületes
Kárhozottak
Éjjele ez.

Gajdolnak és
Hahotáznak
Dözsölnek és
Tivornyáznak
Jól mulatnak
Farsangolnak
Vérünk isszák
Velőnk szívják
Féktelenek

Tort ülnek a
Lelkünk felett.

De kutyára
Megjön a dér
Farsangjuk is
Böjtjéhez ér
Vigasságuk
Tivornyájuk
Vérszopásuk
Rút éjére
Hajnal hasad
Rémálmunknak
Vége szakad.

Fel Konstantinápolyba!

Este volt. Nem akaródzott hazamennem.

A hirdetőoszloptól hozzám lépett egy elegáns, finom úr.

– Nincs kedve közénk állni?

– Miért ne? – mondtam. – Semmi dolgom.

Az idős úr bizalomgerjesztő volt. Gomblyukában lila kokárda díszelgett.

Karon fogott, és bevezetett az első kapualjba.

Tagbaszakadt házmester toppant elénk.

– Jelszó?

– Trebitsch-Lincoln – vetette oda foghegyről az idős úr.

A házmester tisztelgésre emelte a seprűjét.

– Jó keddet, uraim!

Csodálkoztam, hiszen szombat volt.

Az idős úr a légópincébe kalauzolt. Zöldeskék lámpafény derengett.

– Fel Konstantinápolyba! – dörgött egy hang. – Be kell vennünk Konstantinápolyt!

– Miért? – kérdeztem.

Hasba rúgott valaki.

– Világos – bólintottam. – Fel Konstantinápolyba!

Egy bikinire vetkezett szexbomba lila kokárdát tűzött a mellemre.

– Éljen a haza! – Közben a fülembé súgta: – Tetszel, szivi. Impotens vagy?

– Az hát. Mikor láthatlak?

– Szerelmem! Majd Konstantinápolyban.

Egy vizespohárban két protézis társalgott.

– A személyiség szabadsága...

– Úgy van! A személyiség abszolút szabadsága...

Bűzpetárdák durrantak. A rezesbanda a *Kék rapszódiát* játszotta.

– A perfid Angliára számíthatnak – szólt egy hűvös hang. – God shave the Queen!

Az idős úr az asztalhoz vezetett.

– Önkéntest hoztam.

Hátulról géppisztolyt akasztottak a nyakamba.

– Esküdjék fel – mondta őeminenciája az asztal mögött. – Egyedem–begyedem, tengertánc.

– Esküszöm – mondtam megilletődötten. – Egyedem–begyedem...

Egy taláros úr torkaszakadtából üvöltött:

– Konstantinápoly a remény! Konstantinápoly a megváltó! Fel, fel Konstantinápolyba!

– Hurrá! – bömböltem. – Fel Konstantinápolyba!

Őrangyal közelgett.

– Megtalálták? – kérdezte.

– Nem vészett el – mondtam.

– Nem, amíg mi élünk – helyeselt őeminenciája.

Egy felszarvazott, kövér hentes a feleségét darabolta fel zokogva.

– Cherchez la femme... – szólt a falon aranykeretben August Strindberg.

Kézigránátok robbantak. Két vénkisasszony a perzsa sahról álmodott.

– A Marrs a Skorpió jegyében – rikoltott hintáján a papagáj, és whiskyt nyakalt. – Kedvező, kedvező!

Pucér görlok kalotaszegi csárdást lejtettek.

– És mit szól majd mindehhez Jean-Paul Sartre? – kérdezte riadtan egy kisdíák.

Az őrangyal reményevesztetten röpdösött.

– Megtalálták, megtalálták? Ki látta a Grün nagymamát? Nyoma vészett.

Konfetti és kéneső hullt.

– Ysa pur es chomuv uogmuc – szónokolt egy brilköves, főlemelt mutatóujj. – Fel Konstantinápolyba!

Kentaurok kislányokat kergettek. A kislányok aggastyánokat.

– Jelszavunk: hopp ide! hopp oda! – magyarázta egy rózsaszín szakállas úr, és ananászbefőttet falt.

A zokogó hentes keresztet vetett.

– Circumdederunt...

Kósza kísértetek fluoreszkáltak. Néhány kurva eolhárját pengetett.

Egy pithecanthropus Eliot-verseket mormolt.

– Ön szerint hol a boldogság mostanában? – pillantott rám.

– Konstantinápolyban! Csapj fel, pajtás!

Finom mosollyal rázta meg a fejét.

– Inter arma... ó, nem, ez nem az én világom! – És megkérdezte: – Drakula benne van a buliban?

– Benne hát! – lelkeztem. – Frankenstein is. Egész Európa! Mindenki, aki csak számít!

– Ó, Spengler... ó, Abendlandes... – motyogta fájdalmasan.

Trombiták harsantak, recsegni kezdett a hangszóró.

– Figyelem, figyelem! Légiveszély, légiveszély! Achtung, Achtung! Krokodil gross! Lichtspiele, Lichtspiele!

– Hát legyen! – sóhajtotta a pithecanthropus. – Fel Konstantinápolyba! Hoci avval a lila kokárdával!

A Chippendale–szekrényben a vezérkar tanácskozott.

– Támadás tizenhat nulla-nullakor.

– Igenis! – szalutáltam. – Fel Konstantinápolyba!

Egy vak mecklenburgi ló megkérdezte:

– De hol van Konstantinápoly? Merre van?

– Éljen! – visított egy bakfis, és sárga bugyiját lengette. – Éljen Szodoma és Gonorrhoea!

A fászpincében hidrogénbombát robbantottak. Egy úr mámorosan kiáltozott:

– Hé, emberek! Hé, emberiség! Fel Konstantinápolyba! Új boldogság virrad reánk! Hopp–hopp!

A vak ló riadtan keringett.

– Hol van Konstantinápoly? Hol? Merre?

– Sorakozó! Fel Konstantinápolyba! – vezényelte ércesen a főtábornok. – De egyelőre sajnos még nem találjuk a térképen.

– Konstantinápoly! Konstantinápoly! Hol vagy? – zokogott a ló.

Egy vén kofa meghatottan simogatta meg a sörényét.

A szexbomba, talpig feketében, szomorúan nézett rám.

– Nincs Konstantinápoly. Csak Isztambul van. Mindig mindegyik térképen csak Isztambul. Soha nem lehetek a tiéd, kedves.

– Kolostorba – mondtam –, menj kolostorba, Ofélia!

Nyakába akasztottam a géppisztolyt, és fölmentem az udvarra.

Az udvaron embriók hógolyóztak. A porolón Mengele doktor üldögélt.

A házmester mellemnek szegezte a seprűjét.

– Jelszó?

– Marha – mondtam. – Lefújva az egész. Nem megyünk Konstantinápolyba.

– Hát persze – vigyorgott –, nincs is Konstantinápoly. Én mindjárt tudtam, hogy maga dezertőr. Jelszót!

– Trebitsch-Lincoln.

– Tévedés! A jelszó: Strassnoff Ignác.

Leütött, agyonvert, hullámat a csatornába lökte.

Fel Konstantinápolyba!

Az öregúr, aki hófehér kecskeszakállat viselt, rám mosolygott a kávéházban.

– Szereti ön Fuchsot?

Meglepődve néztem rá.

– Sajnos, nincs szerencsém ismerni az illető urat.

Szemlátomást rossz néven vette.

– Fuchs az nem úr – mondta kioktatólag. – Fuchs az Fuchs.

– Hát igen – heherésztem –, ami fix, az fix.

Az öregúrnak nem volt humorérzéke.

– Nem fix, hanem Fuchs. Szóval nem szereti őt, fiatalember? Azt mondja, hogy nem szereti Fuchsot?

A hangja már cseppet sem volt nyájas. A tekintete villámot szórt, szemöldöke felborzolódott.

– Nem – szeppentem meg. – Elnézést, uram, de...

– Nincs elnézés! – ordított az öregúr. – Maga nem szereti Fuchsot!

Botjával az asztalra csapott és mindent lesöpört. Szemen köpött, fejbe vágott, majd elment.

A kedves pincérnő, kinek hébe-hóba udvarolgattam, szemrehányóan jött oda. – No, de uram!

A fejemet tapogattam.

– Ez az ember örült volt! Súlyos elmebeteg! Látja? Mindent szétvert... engem meg fejbe vágott... hívni kell a mentőket, a rendőrséget! Valami Fuchsról kérdezősködött...

A kedves pincérnő mohón pillantott rám.

– Ön szereti Fuchsot? – suttogta.

– Nem, nem – mentegőztem –, dehogy! Azt se tudom, ki fia-borja?

Hidegen mért végig.

– Úgy! Fizetni óhajt? Két konyak, egy kávé, egy herendi csésze – és visszakézből szájon vágott.

A villamoson rám kacsintott az ellenőr.

– Szereti ön Fuchsot?

Eltakartam az arcom.

– Nem! Juszt se!

Az ellenőr kerekre tágult szemmel meredt rám. Az utasok iszonyodva mormolták: – Nem szereti Fuchsot...

– Maga huligán – dűnnyögte az ellenőr, és a megállóban lerügött a peronról.

Hazabicegtem. A házmester fogadott.

– Tetszik szeretni Fuchsot?

Dadogni kezdtem.

– A... éppen a lakbért hoznám...

– Ne kerteljen, uram! Szereti ön Fuchsot?

– Ha-hallottam már róla...

– Pofa be! Felelj! Szereted Fuchsot, vagy nem?

Sírva fakadtam.

Gyomron vágott, kiverte két fogam, és rátaposott az arcomra.

Félholtan vergődtem fel a manzárdomba.

Jött Georgina, az én tündérszép szeretőm, és az ölembe ült.

– Mondd, kedves, ugye szereted Fuchsot?

– Georgina! – könyörögtem.

Összeszűkült a szeme.

– Te... te nem szereted Fuchsot?

Úgy sziszegett, mint valami kígyó, és kiugrott az ölemből.

– Te dög! – hörögte. – Ó, te állat! És én még veled... – Zokogni kezdett. – Átkozott legyen az óra, amikor megismertelek!...

Bebújtam a pamlag alá, és elkeseredetten kiabáltam.

– Nem szeretem Fuchsot! Utálom! Érted? U-tá-lom... Jaj!

Georgina a kebléből revolvert húzott elő, és belelőtt a lábamba.

Eltávozott, én meg reszketve kecmeregtem ki a pamlag alól.

Ekkor két markos férfi lépett be a tetőről. Komoran mutatták föl igazolványukat.

– Központi Lélekügyelet.

– Uraim, az Isten küldte önöket! Segítsenek! Mentsenek meg!

Letelepedtek mellém. Egyikük tőlem jobbra, a másik balra.

– Nézzék... – mutattam a sebesült lábamat.

– Válaszoljon, kérem: szereti ön Fuchsot?

Nyöszörögni kezdtem.

– Uraim, az ég szerelmére...

– Ne féljen, nem ütünk – szóltak hűvösen. – Őrizze meg a nyugalját, és a saját érdekében legyen becsületes. Szereti ön Fuchsot?

– Ki az a Fuchs! Esedezem: kicsoda? Tudni szeretném!

– Magas kitüntetést fog kapni – bíztattak. – Igen magas kitüntetést. Csak legyen becsületes. A saját érdekében. Nos, szereti ön Fuchsot?

– Kérem, kérem – rimánkodtam összefűzött kézzel –, kérve kérem önöket... én rengeteg embert ismerek. Roppant sok embert... Az utcában is szinte mindenkit... De ezt a Fuchsot, uraim, Krisztus sebeire esküszöm, hogy őt nem, nem...

– Hallgasson! – Arcukon megfeszült a bőr. – Szereti ön Fuchsot? Nyomás! Beszélni!

Lehorgasztottam a fejem.

– Nem tudom – suttogtam. – Nem ismerem...

Felálltak. Kötelet vettek elő, és az asztalra tették. Aztán egy fiolát is odaraktak mellé.

– Választhat. A méreg talán kényelmesebb. Elnézést a háborgatásért.

Egyikük a rádió-magazint kezdte böngészni, a másik hasra feküdt a pamlagon, és a bőrkötéses Baudelaire-be mélyedt...

Mindezek után fölébredtem.

„Nahát – gondoltam. – Jó kis marhaságokat álmodom össze!”

A szobában egy sereg fiatalember nyüzsgött.

Felborították a bútorokat, és a könyveim közt kutattak. Mellükön géppisztoly csüngött.

Kiugrottam az ágyból.

Az egyik szakállas rám fogta a fegyverét.

– Na, szereti ön Fuchsot?

Kihúztam magam.

– Igen. Szeretem!

Valamennyien tisztelegtek. Libasorban vonultak el.

Átmentem a szomszédomhoz, s megkérdeztem:

– Szereti ön Fuchsot?

A fejét rázta. Leütöttem, megfojtottam egy zsineggel, és kiszúrtam a szemét.

Most már valóban szeretem Fuchsot.

1966

Éjjel déli tizenkettőkor

Beléptem az ajtón. Valaki szájon vágott.

– Oppardon, nem önt akartam.

Ajkamon kiserkedt a vér. Vakon botorkáltam. Sötét volt. Valami nagyot durrant. Többen, köztük néhány nő is, csengőn felkacagtak.

– Lárifári – mondta valaki.

Macska lépdelt a levegőben. Éppen fölöttem megállt. Ezt onnan tudom, hogy villogott a szeme.

– Bocsánat – szólt félszegen. – A mellékhelyiséget keresem.

– Nem vagyok idevalósi. Mondja, pajtás, lehet errefelé valamit inni?

– Goethe vagyok – zengett egy hang. – Hallott már rólam, fiam?

Beljebb nyomakodtam. Mécses pislákol a sarokban. Egy hálósipkás úr ágytálon ült, és füttyörészett.

Keresztülbuktam egy széken. Csizmás láb hágott a nyakamra.

– Megvagy pizok!

– Tévedés – nyögtem. – Nem Ferdinánd a nevem.

– Ja, az más...

Repülő csészealj ütközött a fejemnek. Egy buzi hozzám törleszkedett.

– Nem haragszol? – suttogott. – Nézd, milyen szép a farom.

– Elnézést. Én csak inni szeretnék valamit.

– Disznó! – hörögte a homokos. – Segítség! Mentsenek meg! Egy Ferdinánd!

Kétfejű kutya ugatott. Belemart a lábamba.

– Jaj, ez fáj!

– Igazolja magát! – rivallt rám egy hang.

A zseblámpa mögött pápaszemes csősz állt, szúrós hegyű bottal a kezében.

Autó jött nesztelenül, és elgázolt.

A csósz az igazolványomat forgatta.

– Halálra ítélem.

– De hát, én nem Ferdinánd vagyok! – kiáltottam.

– Akkor menjen a dolgára. Hülye! Feltartja a forgalmat.

Havazott. A rekamién három öregúr seggrepacsit játszott. A rádióból dzsessz rikoltott.

– Hol lehet itt inni? A szentségit...

Dühödten törtetem előre. Körös–körös kombinés nők heverték. Egy körszakállas férfi gitározott.

Felrecsegett a hangszóró:

– Figyelem! Figyelem! Mindenki őrizze meg a nyugalmát!

Géppuskasorozat süvített el a fülem mellett.

Behúzódtam az első ruhásszekrénybe. Egy acélsisakos katona ajkára tette az ujját.

– Pszt! Azonnal rohamozunk.

– De nem velem! Én inni akarok!

– Menjen az anyjába! Maga biztos Ferdinánd. Hé, őrség! Leütni!

Kiléptem a szekrényből. Felakasztott hullába ütköztem. A csillárról lógott. Mellén tábla: „*Igy jár minden Ferdinánd!*”

– Nem vesz lottót? – kérdezte kalitkájából a kanári. – Ha tőlem vesz, tuti ötöse lesz.

– Inni akarok! – üvöltöttem. – Hát nincs ebben a rohadt krecliben egy pofa konyak?

Egy vastag hang ünnepélyesen mondta:

– Liberté, égalité, fraternité...

Az ablakon fehér köpenyes alak lépett be. Törét a mellemnek szegezte:

– Stop! Mit keres itt?

– Maga mit keres itt?

– Rohamosztagos vagyok. Mi az utolsó kívánsága?

Sarkon fordultam, és rohanni kezdtem.

– Hahaha – dühögött mögöttem a nevetés.

Gyermekkórus énekelt:

– Se-he-gi-híts me-heg, jó-hó-hó U-hurunk...

Jobbról libasorban futballcsapat közeledett.

– Hajrá, fiúk! Hol tudnék itt inni valamit?

Forró kar ölelt át. Egy hang mindenféle csacskaságokat lihegett.

Ráléptem a fejére.

– Kiirtunk, Ferdinánd! – mennydörögte valaki. – Szabadon akarunk élni! Hahó!

Zúgó taps.

Az asztal alatt mise folyt.

– Pater noster, Pater omnipotens...

Sűrű cigarettafüst kóválygott.

– Szervusz – mondta a volt feleségem –, én félek itt.

– Fogd meg a kezem.

Mindenütt akasztott tetemek függtek.

– Inni kéne – suttogtam. – Semmi mást, csak inni még egyszer ebben a bűdös életben...

– Kérem tisztelettel, itt elgázosítunk – pattogott egy hang. – Felsőbb parancs. Mondjanak fohászt.

Az alácsüngő kötélén kifestett bohóc ereszkedett le.

– Jöjjenek velem.

Mentünk vele.

– Maga, ugye, Ferdinánd? – kérdezte együttérzően. – Én Ferenc vagyok ugyan, de magukkal mindig szimpatizáltam.

– Maga igen jóképű férfi – mondta a volt feleségem. – Nem néger vagy dzsesszdobos véletlenül?

Egyre magasabban jártunk. A kötél, melyen fölfele kapaszkodtunk, lágyan ingott.

– Esküszöm, csak inni akarok valamit – magyaráztam. – Akármit, csak ne sör legyen, ha egy mód van rá.

– Halt! – reccsent egy hang. – Hände hoch! Wer da?

– Ajjaj – szólt a bohóc – már ezt is elfoglalták. Csúszhatunk vissza. Szar hely ez az Európa, mindig tudtam. Magának mi a foglalkozása?

Vállat vontam.

– Inni kéne...

Lefelé csúsztunk, majd átröppentünk egy trapézra.

Vadászgép körözött. Mélyrepülésbe ereszkedett, és géppuskázott.

– Magát keresi – nézett rám a bohóc. – Holnap már a Ferencekre is sor kerül.

– Jó volna kikerülni ebből a lakásból – mondta a volt feleségem, és remegett a hangja.

A szomszédos kötélén görények ereszkedtek le. Sisakjuk és géppisztolyuk tompán csillogott.

A bohóc dörmögött.

– Kutyaszorító. Nekem már fáj az ülepem ezen a trapézon.

– Inni kellene – mondtam –, részegen bátrabb az ember. Csak ne lenne ilyen rohadt sötét. Hány óra?

Volt feleségem megnézte világítólapos karóráját.

– Dél van. Déli tizenkettő.

– Nem bírom tovább – szabadkozott a bohóc. – Ne haragudjanak. Macskásra zsibbadt a fenekem.

Átlendültünk a kötélre. Lefelé csúsztunk.

A csilláron kör alakban tucatnyi ember függött. Megismertem apámat és a barátaimat. Meg C.-t, S.-t, a két T.-t, L.-t. De ott lógott J. is meg Zs. (de fura!) és a kis B.

Eltakartam volt feleségem szemét.

– Ne nézz oda...

– Ismerte őket? – kérdezte részvétellel a bohóc.

A lakás parkettjén álltunk.

– A haza – ordított valaki. – A haza. A haza! A haza-a.

Kopaszodó fej hajolt fölénk. Mosolygott.

– Goethe vagyok.

– Aha – bólogattam. – Mi már találkoztunk egyszer.

A bohóc oldalba bökött.

– Hát, sajna...

Görények álltak mindenfelé. Géppisztolyaikat ránk szegezték.

Volt feleségem sírva fakadt.

– Ne böggj! – förmedtem rá. – Mit vagy úgy oda? Csak ihatnék még egyet utoljára...

Dús keblű, mezítelen nő lépett hozzánk. Karján kisdedet tartott.

– Én vagyok a Nagyboldogasszony. Halálra vagytok ítélve, Ferdinánd.

A gramofon tölcseréből Elvis Presley vartyogott.

– Imádkozzatok – szólt a Nagyboldogasszony.

A görények közeledtek.

1966

Fölöttünk Európa

A szennyvíz már a nyakamig ért. És egyre emelkedett. Két patkány érdeklődéssel figyelt.

– Tíz perc – mondta az egyik.

– Húsz – így a másik.

Láttam, stopperórát vesznek elő.

– Tiltakozom! – hördültem fel. – Az én bőrömre ne merészeljenek... Hallják-e?

– Kuss – szólt egy hulla.

A víz színén lebegett, és ezt az egy szót hajtogatta. Már egy órája megfulladt, de a fejében még nem járt le a szerkezet.

– Segítség! Örült! Fölöttünk a Fleet Street... Nem látják a táblát? „No smoking!”

– Esküszöm a Madonnára, hogy amikor megnyílt alattam az aszfalt, galambokat ettettem a Piazza del Popolón.

– Marha! Hogy lenne a Graben Rómában?

Nyájas, kopasz úr sodródott mellém. – Maga hány centi?

– Százhatvannyolc.

– Álljon lábujjhegyre – tanácsolta.

Már csak a feje búbja látszott. Melegen kezét szorítottunk, aztán elmerült.

– Kiröhögöm a világot – hetykélkedett egy kosárlabdás. – Itt mindenki rég puffadt hulla lesz, amikor én még mindig...

Zsebkendők lobogtak mindenfelől.

– Amerika! Amerika!...

A US Navy *Independence* nevű cirkálója bukkant elő.

Egy nő felsikoltott.

– Szatír! Eressze el a seggemet!

A cirkáló tüzet nyitott.

– Schwarz az oka mindennek – mondta valaki. – Nigger.

Zengett a *Stars and Stripes*.

– Galádság! Ellopták a csekkfüzetem! – háborgott egy munkásvezér.

A lé az államot nyaldosta. Lábujjhegyre álltam.

– Öt perc – mondta a kövérebbik patkány.

– Tíz – vitatkozott a másik.

Apácák hűsítőket osztottak szét.

– Őszentsége imádkozik.

Egy szakállas öregúr a pápaszemét tisztogatta.

– Éppen feltaláltam... khm... khm... a rák elleni szérumot. Kellett nekem a Boul' Mich'-en sétálnom? Sajnálatos...

Denevér röpdösött. Prospektusokat szórt le: „Tegye pénzét takarédba!”

– Egy húszasért fájdalom nélkül megölöm – súgta a fülembe egy brávó, és a pisztolyát mutatta. – Beretta...

– Kuss! – süvített utoljára a hulla. Nagyot kattant, és elnémult.

– Jövőre az Opelünket kicseréljük egy Mercedesre – csacsogott egy fonnyadt hölgy magasra tartott orral.

Lelkes taps zúgott fel. Karok lendültek a magasba.

– 1966 a miénk!

Elvetélt magzatokat sodort az ár.

Egy dizóz a szerelemről lihegett.

Kamaszok onanizáltak a víz alatt.

– A felszerelési tárgyalások biztatóan haladnak – jelentette ki a rendkívüli és meghatalmazott miniszter.

Néhány macskacápa Henry Moore-t dicsérte.

– A sztrájkot levertük – jelentette strammul egy csendőr kapitány.

– O, Sole mio! – Gondola surrant el vérbajos nászutas párral.

Zöld transzparens feszült ki.

Ünnepel az egész város! Bajnok lett a Ferencváros!

– Még két perc – pillantott felém a kövér patkány.

– Négy – ellenkezett a társa. – Ne tessék csalni, Kubala úr!

Hidroplán berregett.

– Az ENSZ-akció! Az ENSZ-akció!

A gép néhány stollwerket dobott le, majd elhúzott. Herbert von Karajan vezényletével feldübörgött a *IX. szimfónia*.

– Helyzetünk, mint olyan, határszituáció – magyarázta egy filozófus.

Két superman a proskribáltak névsorát állította össze.

– A Ciklon B-t ismét az I. G. Farbentől kellene, Herr Obersturmbannführer – beszélgetett néhány komoly arcú úr.

Fanfárok harsogtak.

– The President – koppantott botjával a hopmester. – The President of the United States...

– Csak a sárgák le ne dobják az atombombát! – riadozott egy női fodrász.

Rikkancs üvöltött.

– Ember a Marson! Szenzációs különkiadás!

– A százhatvanhét centisek kielégítően megfulladtak – közölte a megafon.

– Elvtársak! A forradalom beteljesült! – mondotta Christian Dior, a divatkirály.

– Vesztettem – morogta a kövér patkány, és az öklét rázta felém. – Hogy nem sül le a pofájáról... Hiszen lábujjhegyen áll! Csaló!

A lé már a szájamig ért.

Egy géplakatos halkán megkérdezte:

– De azért győzni fogunk?

– Feltétlenül – intettem neki, azzal megfulladtam.

1966

Akit idézőjelbe zártak

Kissé álmatagon léptem le az úttestről, és majdnem elgázolt a sarkon beforduló autóbusz. Mondhatom, egészen bizonyosan elütött volna, ha egy fiatal férfi mellém nem ugrik, és vissza nem ránt a járdára.

Zömök, barátságos ember volt, jóindulatú, kék szemmel és kacsorral. Szürke felöltőt viselt.

– Köszönöm, ön megmentette az életemet – jelentettem ki ünnepélyesen, mert hiszen ünnepélyes esemény, ha bárkinek megmentik az életét, kivált, ha épp az enyémet.

– Szót sem érdemel – szabadkozott. – Csak a kötelességemet teljesítettem.

Kissé fellengzős, gondoltam, azzal melegen megráztam a kezét, és elváltunk.

Néhány nappal később, éjszaka hazafelé menet, belémkötött három huligán. Kifogásolták, hogy nem trapéz nadrágot viselek, hogy a hajam tünetően rövidre van nyírva, s hogy nyilván rendszeresen mosakszom, mert nincs a fülem mögött kosz.

Mindezek után tudtomra adták, hogy moslékká vernek.

És bizonyára meg is tették volna, ha a kritikus pillanatban fel nem bukkan egy vállas férfi, aki néhány gyors dzsúdófogással mindhármukat másodpercek alatt harcképtelenné tette.

Némiképp meglepetten, de annál nagyobb örömmel fedeztem fel benne a múltkori szürkefelöltős, kacsorú ismerősömet.

– Micsoda különös véletlen! – kiáltottam. – Alighanem másodszor is megmentette az életemet!

– Csak a kötelességet teljesítettem – dörmögte zavartan, s máris eltűnt a sötétben.

Sok különös dolog történt velem akkoriban. Egyik reggel a kertben sétálgatván, valami kóbor, veszett eb támadott meg. Mielőtt azonban habzó pofájával rám ugorhatott volna, a bokrok közül lövés dörrent, és a nyomorult pára vonítva kilehelte a lelkét. Az utcán egy megbokrosodott, istrángját elszakító szeneslő akart letiporni, ám az útmenti fáról valaki a hátára pattant és elvágatott velem a körtér felé. Máskor pedig egy gyanús bárban megismerkedtem egy még gyanúsabb nőcskével, aki minden teketória nélkül beleegyezett, hogy éjszakára megossa velem kisdud hajlékomat – de hirtelen egy összehajtogatott cédula hullott valahonnan az ölembe: „Vigyázat! Tripperveszély! A hölgy beteg!”

És amikor kaptatosan, kurjongatva, egyedül támolyogtam haza, egyszer csak valaki gyengéden belém karolt, hazakísért, lefektetett és felolvasott egy fejezetet a *Micimackó*ból, amíg csak el nem szenderültem.

Igen, ahogy említettem, sok különös esemény történt velem. Nyitva felejtettem a gázcsapot, de egy jótékony kéz még idejekorán elzárta. Cigarettlázás közben elbóbiskoltam este az ágyamban, de valaki még jókor berontott, és egy vödör vízzel eloltotta az éppen lángra kapó pehelypaplant. Leszakadt alattam az erkély, három emelet magasból bukfenceztem alá, de két izmos kar elkapott, mint a pihét.

Talán említenem is felesleges, hogy minden alkalommal a szürke felöltös, kacsorú fiatalembert üdvözölhettem megmentőmben.

És ő ápolt akkor is, amikor tüdőgyulladással, negyvenfokos lázban ágynak estem, és nem tudtam magamról. Egész nap és egész éjszaka gondomat viselte, odaköltözött hozzám.

Amikor túljutottam a krízisen, megkérdeztem:

– Nemde, maga az én őrzőangyalom.

Savanyúan mosolygott.

– Csak a kötelességet teljesítem. Hanem – tisztesség ne essék, szólván – átkozottul sok gond van magával, hallja! Ilyen izgága pasással még nem találkoztam. No, most vegye be szépen az orvosságot, és hajcsikázzon.

– Meséljen valamit – nyugösködtem. – De ne a *Micimackó*t meg a *Pinocchió*t, mert azokat már unom.

Verítékezni kezdett a homloka.

– A *három kismalac*ot ismeri-e?

– Az egy vacak mese! Unalmas is, meg rosszakat is álmodnék tőle. Valami szép tündérmesét kérek.

Elmondta a *Tündérszép Ilonát* Árgírus királyfistul és a *Szerencse-tündér cipőcskéjét* Andersentől. Igazán szépen mesélt. Öröm volt hallgatni.

– Most pedig simogassa meg a fejem – mondtam már félálomban –, és még dúdoljon el egy altatódalocskát.

Eldúdolta, pedig már csorgott róla a víz, és reszketett a kimerültségtől.

Aznap, amikor az orvos engedélyezte, hogy fölkeljek, komolyan vallatóra fogtam.

– Mondja, miért ilyen jó hozzám? Életem legszebb emlékei közé fog tartozni ez a betegség. Mondja, kicsoda maga, drága ember, akiről én egy költői szépségű elbeszélést fogok írni?

Meggyűrődött arccal, karikás szemmel nézett rám.

– Ne gyötörjön – suttogta. – Amúgyis tönkrement maga miatt az életem. A feleségem nyolcvévi boldog házasság után elhagyott, a gyermekeim már meg sem ismernek, olyan ritkán látom őket, én magam meg idegroncs lettem. Tizenkét kilót fogytam, kereken egy tucatot!

Döbbenetem nem ismert határokat.

– És mindez... miattam? Azt mondja, hogy énmiattam? Kedves barátom, hát hogyan segíthetnék magán?

Az ajka lefittyedt, a tenyerét kifordította. Tényleg kutyarossz bőrben volt. Valaha pirospszgás arca hamuszínűre szürkült.

– Köszönöm, de semmit sem tehet értem. Nem segíthet. Az én feladatom ugyanis a maga életének a biztosítása. Minden bajtól és veszélytől meg kell óvnom, magának a haja szála se görbülhet meg. Ez az én felelősségem.

– Példátlan! – ámuldoztam. – És csodálatos! De hát, minek köszönhetem?...

Szomorú tekintettel nézett rám.

– Suhajda – mutatkozott be. – Suhajda Pál nyomozó főhadnagy.

Nem mondhatom, hogy kellemesen érintett volna. Még cseppnyi keserőséget is éreztem. Hát már nincsenek önzetlen cselekedetek?

– Örvendek – dűnnyögtem. – És tartom szerencsémnek. De az igazat megvallva, nem egészen értem...

– Mit nem ért? – és egy másodpercre kijött a sodrából. – Mit nem ért, ember?

– Hát azt, hogy mivel adta rá okot...

Egy súlyos pillantással a szavamat szegte.

– Maga baloldali, vagy nem?

– Miért? – pislogtam rá óvatosan – Maga talán nem az?

– Persze, hogy az vagyok. Baloldali hát! De maga afféle baloldali, akit idézőjelbe szokás tenni.

– Aha – bólogattam –, olyasmi ez, mint az ördögszarv, igaz?

Kissé enyhültebben nézett rám.

– Nézze, nekem személy szerint semmi bajom magával. Én csak a kötelességemet teljesítem. Nekem parancsba adták, hogy maga egy idézőjelbe tett baloldali, vagyis veszély, elvtársam, veszély, akinek az életéért és a biztonságáért személyes felelősséggel tartozom.

Ezen eltűnődtem. Sose gondoltam még arra, hogy veszély vagyok. Ha a tükörbe pillantok, például egyáltalán nem látom magamon.

– És mondja csak – firtattam –, azok, akik jobboldali veszélyek, azok is ilyen megkülönböztetett gondoskodásban részesülnek?

– Nincs felhatalmazásom, hogy ilyen kérdésekre választ adjak – mondta hűvösen. – De a kétfrontos harcról természetesen maga is tud. Ha maga és az a néhány másik idézőjeles baloldali beadná nekünk itt a kulcsot, az egyik front még teljesen megszűnne.

– És az baj lenne?

– Megengedhetetlen! Mondja, mit képzeli maga egyáltalán? Mi a fenének strázsálok és istápolok én magát? Talán a két szép szeméért? Magának az a dolga, hogy az írásaiban izgasson, nekem meg az, hogy időről időre jegyzőkönyvet állítsak össze a tevékenységéről, rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítsem, esetleg egy szilenciumot akasztassak a nyakába, és mindeközben a legmesszebbmenőig

oltalmazzam az életét és a biztonságát. Világos?

Be kellett látnom, hogy az. Mint a vakablak! Komoly szerepem van tehát az államrezon fenntartásában. Ha én nem volnék, és olykorta nem lehetne lecsapni rám, akkor a másik fronton se lehetne másokra lecsapni. Jól van berendezve ez a világ, mint ahogy nemegyszer megmondották már volt. Csak az aggasztott, hogy mi lesz majd akkor, amikor meghalok.

– Maga nem halhat meg – jelentette ki Suhajda Pál nyomozó főhadnagy. – Ilyesmit ne is forgasson a fejében. Ha magában valóban baloldalt dobog a szív, akkor kutyakötelessége addig élni, ameddig csak bírja szusszal. Nem hagyhatja cserben a néphatalmat. Megértette?

– Meg hát – biccentettem. – De még mennyire!

Aznap este megírtam egy izgatásgyanús tárcát és két lázító tartalmú cikket, amelyeket nyomban átnyújtottam neki *corpus delicticorpus delicti* gyanánt, majd alaposan leittam magam, és bebújtam a dunyha alá.

Ráparancsoltam, hogy üljön az ágyam mellé, és olvasson fel valamit. Talán Lenin apótól a Baloldaliságot, hogy végre már elméletileg is kellően megalapozhassam nagy fontosságú pozíciómat.

1966

Miért izgat, mondja, barátom?

„Miért izgat, mondja, barátom?” – kérdezte
kihallgatóm, a kefehajú vizsgálótiszt.
„Mert izgatott vagyok” – feleltem híven az
igazsághoz.

Aznap előbb keltem a szokottnál, és amikor álmosan kibotorkáltam a fürdőszobába, egy félmeztelen fiatalemberre akadtam. A mosdó előtt állt, és borotválkozott.

– Atyaisten! – meredt rám a tükörből. – Ma ilyen korán kelt?

– De aranyat ma se leltem – mondtam ásítva –, hacsak magát nem. Elárulná, hogy miért az én készülékemet használja?

– Ezer bocsánat – suttogta. – Először és utoljára fordult elő. Elaludtam, lóhalálában kellett jönnöm, otthon már nem maradt időm...

– Legalább csipkedje magát!

Visszamentem a szobába. Az asztal alatt gondterhelt arccal két férfi vitatkozott.

– Nem, Lacikám, ez semmiképpen se minősíthető izgatásnak – rázta a fejét az idősebbik.

– Kétlem, őrnagy elvtárs, kétlem – makacskodott a másik, egy lányosképű szöke. – Az utca leírása eleve úgy tünteti fel közlekedésünket...

– Hallják-e? – kuporodtam oda melléjük. – Utálok ám, ha a nyersfogalmazványomba bárki belekukkant!

Barátságosan pillantottak rám.

– Jól aludt? – kérdezte az őrnagy. – A főhadnagy elvtárs szerint hajnalban legalább kétszer felriadt.

– Könnyű álmom volt, sokat ittam az este.

A fejét csóválta.

– Az utóbbi időben valóban sokat iszik – korholt meg –, tönkre fogja magát tenni. A májra még ma sincs valamirevaló gyógyszer. Egy hasnyálmirigy-gyulladás pedig... hát, legalábbis kétesélyes játszma. Maga intelligens ember, beláthatná végre... Egyébként, segíthetne nekünk. Mondja, de igaz lelkére: akart izgatni ezzel a novellájával?

– De hiszen még be sincs fejezve.

– Látja, Lacikám, én megmondtam... Várjunk, amíg elkészül vele, ne hamarkodjunk el. Akkor majd tisztázódik az utcaleírás funkciója, és Lidiről is kellő információt gyűjtünk be, hogy pozitív vagy negatív hős-e.

– Lidi meg fog halni – mondtam komoran. – Öngyilkos lesz.

– Öngyilkos? Párttag létére? – és elborultan néztek össze. – Sajnos, ezt jegyzőkönyvbe kell vennünk...

Az erkélyajtón egy hórihorgas, csontsovány pasas lépett be. Láttomra kissé zavarba jött, mert az öltözékéről lerítt, hogy ő a balkonomra behajló diófa ága.

– Jelenthetek, őrnagy elvtárs?

Bocsánatkérően pillantottak rám.

– Kimenne néhány percre? Higgye el, nekünk is kellemetlen, de hát a szolgálati előírások...

Benyitottam a konyhába. A reggelizőasztalnál ketten huszonegyeztek.

– Együtt az ultiparti! – derült fel a képük.

– Remélem a teáskannát és a csészéket majd elmosogatják – epéskedtem. – És nézetem szerint a pisztolyaiknak sem a kenyérkosárban a helyük. Na, osszanak!

Lejátszottunk néhány partit, veszítettem tizenkét forintot, de megígérték, hogy mindent elmosogatnak.

Odabent befejeződött az értekezlet, és az őrnagy elégedetlenül rágcsálta a bajusza csücskét.

– Mondja – dohogott –, tulajdonképpen mi baja van magának a mi Zomborinkkal?

– A *maguk* Zomborija? – ámultam el.

– Igen, igen, aki éppen maga fölött lakik. Nem győz már eleget panaszkodni itt Ágh elvtársnak – intett a hórihorgas diófahajtásra –, hogy maga nem hagyja békén, és úton-útfélen rossz hírét költi.

– Hiszen egy javíthatatlan, megrögzött nyilas.

– Most éppen azt teszi jóvá, hogy valaha megtévedt. Több elnézéssel lehetne iránta.

– Nem leszek – mondtam. – És kutyából se lesz szalonna.

– Most maga is hallhatja, őrnagy elvtárs – kesergett közbe a szőke főhadnagy. – Semmi túlzás abban, amit állítottam. Ezzel az emberrel egyszerűen nem lehet bírni. Ilyen beteges bizalmatlansággal én még nem találkoztam a praxisomban. Talán ezt is jegyzőkönyvbe kellene vennünk.

A kályhaajtón egy kormos fej bukkant ki. Örömmel üdvözölt.

– Kitűnő a regénye! Egész éjjel nem tudtam letenni, zseblámpavilágnál egy ültő helyemben olvastam ki a kéményben.

– Hja, nekünk is el kéni olvasnunk – sóhajtott fel az őrnagy –, de hát kedvtelésből nincs időnk olvasni... Jelentsen, hadnagy!

– Német demokratikus brikettel tüzel, másfél vödör naponta. Izgató tartalmú papírneműt az elmúlt negyvennyolc órában nem égetett el.

– Köszönöm, hazamehet aludni.

A kályhaajtó becsapódott, de nyomban fölemelkedett az ágyneműtartó fedele, és egy gömbölyded, vidám ki ember pattant ki alóla.

– Semmi érdemleges, őrnagy elvtárs. Fél egyig egy fiatal hölgyel etyepetyélt, mondhatom, egy beleváló cicababával...

– Tiltakozom! – kiáltottam fel elvörösödve. – Azonnal vegyék jegyzőkönyvbe, hogy tiltakozom!

Az őrnagy fáradtan legyintett.

– Jójó, a részleteket talán mellőzze, Gázsikám. Csak a lényegét. Izgatták egymást?

– Kikérem magamnak! – tomboltam. – Ehhez nincs joguk! Ez magánügy!

Láthatólag csak most kapcsoltak, meghökkenve pislogtak egymásra.

– De, kérem... maga téved... teljességgel félreérti – magyarázkodott zavartan az őrnagy. – Mi nem *arra* gondolunk... mi kizárólag csak állambiztonsági értelemben...

– Nem, tegnap éjjel aztán semmiféle izgatást nem végzett – mentette meg végül a helyzetet heherészve a gömbölyű kis nyomozó. – Jelzem, a fiatal hölgy vérig sértve is távozott. Ő azután bedobott bánatában néhány stampedli gint, és negyed háromig olvasott.

– És ugyan mit, ha szabad tudnunk? – nézett merően a szemembe a főhadnagy.

– A *Fecsegő csecsebecséket* Diderot-tól – kuncogott a kotnyeles nyomozó. – Egy kis kárpótlásul, ugyebár...

– Sosem lehet tudni, hogy azért-e – mondta szigorúan a főhadnagy. – Ellenőriznünk kell. Ottó, kérem, néhány fotót, ha lehetne!

A szőnyeg alól fürgén előkigyózott egy igen ifjú ember, vigyorogva felém biccentett, majd lefényképezte a regény borítóját és huszonöt-harminc lapját amúgy szűrőpróbaképpen.

– A Zombori úr díszkötéses *Mein Kampf*ját is lekaphatná – zsörtölődtem. – Azzal dicsekszik, hogy zsidó bőrbe van kötve.

A főhadnagy a mennyezetre forgatta a szemeit, a többiek elengedték a fülük mellett. A fotós pedig elkunyerálta kölcsön a regényt. Valami sikamlós olvasmányra vágyott.

– Maguk is hazamehetnek – rendelkezett végül az őrnagy. – Guttmann elvtárs!

Az ágy alól egy kimerült arcú, láthatólag idült álmatlanságban szenvedő, ösztövérférfi kászálódott elő. Vastag lencsés szemüveget viselt, és valami műszert tartott a kezében.

– Az álomfejtőnk – mutatta be az őrnagy. – Tessék, Guttmann elvtárs!

– Három perc huszonnyolc másodpercet álmodott összesen. Semmi izgatásgyanús momentum. A második perc közepetáján felbukkant ugyan egy kínai, de szótlánul elsétáltak egymás mellett.

– Valami titkos jelbeszéd? Esetleg gondolatátvitel.

– A műszer nem jelzett ki.

– Értem – intett csalódottan az őrnagy. – Folytassa!

Az álomfejtő szemhéja le-lelappadt.

– A kínai azután nyomtalanul eltűnt, őt pedig üldözőbe vette egy bivaly. A bivaly elől bemenekült a Berlin-bárba, ahol is hevesen udvarolni kezdett a mixernőnek, de az ügy kimenetele, az álom megszakadása miatt, tisztázatlan maradt.

– Lenyomoztatta a lányt?

– Igen. Annabella nulla nyolc a hírszerzés állományából.

– Hát, ez is édeskevés – foglalta össze elégedetlenül az őrnagy. – Hazamehet, Guttman. Szóljon a konyhaügyeletnek, hogy ők is elmehetnek.

A zsebéből elővett egy fényképet, és az orrom alá dugta.

– Ismeri?

– Hogyne. A házmesterék pulija. Állítólag pedigrés.

Elégedetten biccentett.

– Bundás, kérem, szíveskedjék!

Bejött a puli, kissé sajnálkozva nézett rám. Haragudtam magamra. Hiszen mindig tudtam, hogy csak a korcs kutyákban szabad megbízni, ezek a fajtisza ebek túlságosan féltik a pedigréjüket.

– Igen, ő az – vakkantotta csendesen. – Tegnapelőtt délután behívott ide a lakásába. Roppant csúf szájjal szitkozódott, és azt mondta, hogy lassanként már a kutyának se mutathatja meg, amit ír. De nekem azért mégis felolvassa.

– És fel is olvasta?

– Az utolsó betűjéig.

– Jellemezné az írást?

– Egy szatíra volt, kérem. A címe önmagáért beszél. „Miből lesz a cserebogár?”

Az őrnagy és a főhadnagy jelentős pillantást váltott. Láthattam rajtuk, hogy rosszul áll a szénám.

– Beismeri? – kérdezte a főhadnagy.

Összeszorítottam a számat, hallgattam.

– Na, ne tegye ezt velünk! Ismerje be – szólt rábeszélően. – Ide kellene hoznunk egy magnót, le kellene játszanunk a szalagot, közben fel kéne fednünk a lehallgatókészülék helyét, és aztán megint elhelyezni máshova... higgye el, éppen elég gondunk–munkánk van magával. Én már egy hete nem láttam a menyasszonyomat.

– Hozzák csak ide azt a magnót meg a szalagjukat – mondtam hidegen. – Hadd halljam a saját fülemmel. Semmit sem ismerek be, amíg rám nem bizonyítják.

A tekintetük könnyörgő volt.

– Ember, mondja, miért ilyen konok! – sóhajtott fel az őrnagy. – Magának sejtelve sincs, milyen kényelmetlen itt az asztala alatt virrasztani.

– Semmit. Értik? Egyetlen szót se. Ez a puli, vegyék tudomásul, megbolondult.

Az ajtón benyitott a fiatalember, aki a fürdőszobában borotválkozott, és kissé zavartan azt mondta: – Őrnagy elvtárs! A lépcsőházban mintha lövöldöznének...

Egy csapat zöldinges alak nyomult be a szobába, kezükben géppisztollyal, és teli torokból a *Horst Wesselt* fújták. Zombori úr vezette őket.

Ott állt két oldalamon az őrnagy meg a főhadnagy. Feltartottuk a kezünket, és a falat néztük.

– Legyen végre becsületes – kérlelt a szőke főhadnagy –, hiszen most már úgymint befellegzett! Ugye, izgatott abban a szatírában?

Dacosan hallgattam. Ő szemrehányóan mondani akart valamit, de akkor mindhármunkat kettéfűrészelt egy géppisztolysorozat.

1966

A szódás lova

Csöngettek. Egy ló állt az ajtó előtt. Derengett bennem, hogy ezt már megírták egyszer.

– Nemde, a Morgenstern úr lovához van szerencsém?

– Nem, kérem – hajtotta meg magát –, én a Bikácsi úré vagyok. A szódásé. És éppen azért jöttem, hogy megkérdejem, parancsol-e szikvizet az ünnepekre.

– Nem, kedves... ööö...

– Nevem Ráró – mutatkozott be, és elpirult. – Ráró, kérem, csak így szimplán.

– Hát nem, kedves Ráró úr, mondja meg Bikácsi úrnak, hogy nem kérek szódavizet az ünnepekre.

Be akartam csukni előtte az ajtót, de kérlelően, már-már könyörögve nézett rám, és az is feltűnt, hogy riadt, gyors pillantást vet a háta mögé, mintha attól félne, hogy valaki szemmel tartja.

– Fontos volna bemennem egy percre – suttogta –, ha nem alkalmatlankodnék.

Éppen írtam, és ki nem állhatom, ha ilyenkor háborgatnak, de megint csak olyan esdeklően pillantott rám, hogy kelleetlenül behívtam.

Felettébb különösen viselkedett ez a ló. Amint átlépte a küszöböt, szinte megmerevedett az előszobában, fejét félrebillentve feszülten hallgatózott, a fülét hegyezte, majd patahegyen besurrant a szobába.

– Én ugyanis – és zavarában újból elpirult –, ha zokon nem veszi, szeretem az ön írásait...

Ettől én jöttem zavarba. – Ilyesmit nem szokás zokon venni, aranyos Ráró úr... Foglaljon helyet. Egy konyak?

Igen intett, óvatosan leereszkedett a pamlag szélére, és újra mentegetőzött. – Valóban csak percekre veszem igénybe az idejét. Minden pillanatommal el kell számolnom. Ön nem ismeri, uram, a szódásokat. Faragatlan, durva lelkek...

Ez a ló egyre rokonszenvesebbnek tetszett. Nemcsak azért, mert szereti az írásaimat, hanem mert igen intelligens, finom rajzú feje volt, a szemében pedig búskomoly értelem csillogott.

– Ne féljen – nyugtattam meg –, majd én kimentem Bikácsi úrnál.

– Jaj, csak azt ne! – s egészen belesápadt. – Nem szabad megtudnia, hogy itt vagyok! Hiszen a lista miatt jöttem... – Egészen a fülemhez hajolt, úgy ismételte meg fojtott hangon. – A *lista* miatt.

Fogalmam se volt, miről beszél, csak a kétségbeesést láthattam a szemében.

– Higgye el, uram, sokat kockáztatok. Ha a látogatásom kitudódik, hitemre mondom, holnap virslit csinálnak belőlem.

Isten őrizz, gondoltam, virslit az én olvasómból?

– De hát, mi az a lista? – kérdeztem, miközben konyakot vettem elő, és két kupicát.
– Miféle listáról beszél?

– Pszt! Könyörgök! Még a falaknak is fülük lehet! – Felpattant, az ablakhoz ugrott, és kinézett rajta. Kissé zaklatott, gondoltam, nem is valami fiatal már, és elég rossz bőrben van.

Töltöttem a poharainkba, koccintottunk.

– Nos – mondta, miközben visszaült a pamlagra –, létezik egy bizonyos lista, amelyet a szódások állítottak össze. És azon a listán a maga neve is szerepel.

– Remek – intettem derűsen –, végre egy lista, amelyen szerepel a nevem! Nem vagyok elkényeztetve, Ráró úr, eddig még egyetlen protokoll- vagy díjlistára sem sikerült fölkerülnöm.

– Csakhogy ez nem akármilyen lista. Ezen a listán azok szerepelnek, akik nem szódával isszák a bort, a whiskyt vagy, teszem azt, a konyakot.

– Szódás konyak? – borzadtam meg. – Ezt senki se gondolhatja komolyan!

– Ők komolyan gondolják. És a listájuk ezért a proskribáltak névsora.

Megrökönyödve bámultam rá. Proskribáltak névsora? Megbolondult ez a ló? Vagy valami sületlen tréfát űz itt velem?

– Látom, nem hisz nekem – mondta szomorúan –, pedig szavamra mondom, igazat beszélek. Létezik ez a lista.

– No, és ha létezik is – csóváltam meg a fejem –, ha valóban van egy ilyen névjegyzék... végtére is mit bizonyít? Hátha csak arra való az egész lajstrom, hogy minden szódás tisztában legyen vele, kitől nem várhat rendelést.

– Ha így lenne – ellenkezett finom mosollyal –, nem volna-e logikusabb olyan névjegyzéket készíteni, amelyben a szódavízfogyasztók szerepelnek?

Hát igen, gondoltam, ebben igaza van. – Maga szerint tehát mire szolgál ez a lista?

– Arra, hogy a kellő pillanatban lecsaphassanak mindazokra, akiket maguk között megvetően szikvíztagadóknak neveznek.

Nem, döntöttem el magamban, nem hallgatom tovább! Ez mégiscsak egy ízetlen tréfa. Soha életemben nem láttam ezt a lovat, azt se tudtam, hogy a világon van. Betolakszik ide, titokzatoskodik, hetet-havat összehord... Ennél még az én időm is drágább!

– Hát, kedves Ráró úr – mondtam –, örülök, hogy megismerhettem, és hogy elbeszélgettünk...

– Uram! Könyörgök, higgyen nekem! Nem szívesen hozom fel újra, de én valóban az életemet kockáztatom.

Volt valami a hangjában, ami megint csak elbizonytalanított. És a tekintetében már egyebet se láttam, csak kétségbeesést.

Ismét töltöttem a poharainkba, lehajtottuk.

– Értse meg – folytatta, és megint csak suttogóra fogta a hangját –, a szódások elhatározták, hogy bevezetik a saját uralmukat, amikor is kötelező lesz a napi, megszabott szikvízfogyasztás és minden alkoholeneműség szikvízzel való keverése. Ehhez azonban le kell számolniuk a gyűlölt ellenfeleikkel. És ezért aki rajta van a listájukon, annak vége, amikor eljön az ő napjuk.

Képtelenség, gondoltam. De éppen ettől támadt az az érzésem, hogy mégiscsak igazat beszél. Ilyen képtelenséget aligha lehet kitalálni. És hát miért is tenné? Miért akarna az orromnál fogva vezetni? Mi érdeke fűződhetne hozzá?

– Maga látta ezt a listát? – kérdeztem kissé rekedtessé vált hangon.

– A saját szememmel. Csak ebből az egy kis utcából legalább negyven név szerepelt rajta. Van olyan ház, ahonnan kivétel nélkül mindenki.

Bizonyosságot szerettem volna. Bármit, ami meggyőző bizonyíték. Ezt meg is mondtam neki.

Kerekre tágult szemmel bámult rám.

– Hiszen már az ajtaja is meg van jelölve! Nem vette észre?

– Nem – de közben éreztem, hogy végigbizsereg a hátamon a hideg.

– Bele van karcolva: FTC.

Hátradőltem a széken.

– Tudomásom szerint – mondtam szelíden –, az egy futballcsapat nevének a rövidítése.

– Ez a jelük! Miért nem hisz nekem? Hát sehogyan se tudom meggyőzni? Nézzen csak körül, hány és hány ajtóra, házfalra, kerítésre van ráfirkantva városszerte ez a három betű!

Tagadhatatlan, gondoltam, ezek a betűk lépten-nyomon láthatóak. Bosszankodom is rajta eleget, mert én egy másik csapatnak szurkolok.

– És amikor majd eljön a napjuk – folytatta –, tudni fogják, hogy kikre kell rátörniük a lakásuk ajtaját.

Megborzongtam. Most már hiába is próbáltam elhessegetni, egyszerre sok minden felötlött. Keresztel megjelölt házak, ablakba tett gyertyák, fehér kokárdák... Szent Bertalan-éjek, thermidorok, kristályéjszakák,...

– Ráró úr – szólaltam meg határozottan. – Ha én most innen azonnal felhívom a rendőrséget, és mindezt elmondom, hajlandó tanúskodni?

Fáradtan legyintett. – Hiszen mit tehetne a rendőrség? Még ha a listát a kezükbe adhatnánk... De így? Nálunk most egység van, senkinek a haja szála se görbülhet meg. Még a szódásoké sem. Egyébként se lehet valakit lefogni pusztán azért, mert szódavizet gyárt vagy szódavízzel issza a borát.

– De hát valamit mégiscsak tennünk kell! Az a három betű, az FTC például könnyűszerrel átjavítható arra, hogy ETO. Az is egy csapat. Naponta akár több tucat jelet is korrigálhatnánk.

– A falakra firkált horogkereszteket rácsra szokták átrajzolni. Mégis mindenki tudja, hogy ott egy horogkereszt volt.

– Akkor sem ülhetünk ölbe tett kézzel! Hiszen az én összes barátaim is... – Valami belém nyilallt, rámeredtem. – Ráró úr, maga látta azt a listát!

Egy kis sóhajjal bólintott.

– Bizony, ők is mind... Mind. Egytől egyig.

Felkaptam az üveget, és utolsó cseppjéig kiittam, ami még az alján kotyogott.

– Iszonyú! – mormoltam. – Mi lesz velünk? Mit terveznek ellenünk? Mondja csak, ne kíméljen, most már mindent tudni akarok!

– A történelmileg bevált módszerek – felelte. – A nagyapám hullaszállító gebe volt Mauthausenben.

Azon értem magam, hogy hisztérikusan kacagok.

– Elképzelni, hogy egy szódás – tömeggyilkos! Egy szikvizes! Nem, nem, ne is haragudjék...

– Miért? Csak egy mázoló lehetett az? Tömeggyilkosnak nem születik az ember, uram, hanem azzá lesz.

– De Ráró úr, értse meg, ez lehetetlen! – kiabáltam. – Ez vicc! Érti? Agyrém! Lázálom! Ez mégiscsak egy átkozott, hülye tréfa, amelynek maga is beugrott! Embereket elpusztítani azért, mert... mert nem szódavízzel isszák a borukat?...

– Embereket, kérem, elpusztítottak már sokkal csekélyebb okok miatt is. Mert más nemzetbeliek voltak... más vallásúak... vagy más volt a bőrük színe...

– Olyan régen is volt! Mindig volt! De ilyen... ilyen eddig még soha!

– Hát, mostantól ilyen is lesz – mondta. – A szódások elterjesztették, hogy aki bármilyen szeszt szikvíz nélkül iszik, az rossz hazafi. Annak nincs helye a nap alatt. És hogy tulajdonképpen csak ezzel a maroknyi szikvíztagadóval van baj. Ezek nyomják el a népet, ezek miatt nincs szabadság és demokrácia, ezek miatt emelkednek az árak és csökkennek a külföldi utazások. Egyszóval, ha ezektől megszabadulunk, minden azon nyomban jóra fordul.

Az ablakhoz léptem. Az utcán minden békés, szinte idilli. Hull a hó, gyerekek szánkáznak. A szemközti kertben hóembert emelnek. A sarkon rendőr ácsorog. Nem, egyelőre még nincs semmi baj. Még van idő.

– Mit tanácsol? – kérdeztem.

Az ajka lefittyedt, a tekintetébe csüggedtség költözött.

– Nem tudom – mormolta. – Igazán nem... Elvégre én csak egy egyszerű szódásló vagyok. És árulásra se akarom biztatni. Tudom, maga sose fogja szódavízzel keverni a vodkát vagy a konyakot, de még a bort sem. Nem is volna szabad. Mert a hitet feladni... a meggyőződést – nem, azt soha!

A homlokát ráncolta, óvatosan vizsgálta az arcom.

– De mi lenne... mi történne, ha mától kezdve maga is meg a barátai is vásárolnának néha egy-egy üveg szódavizet. Ne igyák, csak vegyék. Közben pedig keressék a társaikat. Mert sokan vannak ám, csak nem tudnak egymásról. Magányosan iszogatják otthon, vendéglőben, talponállókban a tiszta bort meg a tiszta konyakot. De ha tudnának egymásról... ha megtalálnák egymást...

Hallgattunk. A szobában megsűrűsödött a csend és az alkony. Gondolataimba merültem, de nem találtam megoldást.

– Most már mennem kell – állt fel végül, s a torkát köszörülte. – És ha úgy adódna... ha netán többé nem találkoznánk... kérem, vigyázzon magára.

Megindultan néztünk össze.

Valami baljós előérzet súlyosodott rám.

A függöny mögül figyeltem, ahogy kilép az utcára, óvatosan körülpillant, és a szódáskocsi elé áll. Még mindig havazott, és egyre jobban szürkült. A gyerekek lármásan szánkáztak, a hóember már majdnem elkészült. A rendőr is ott álldogált a sarkon.

Ekkor megdermedtem. A szomszéd ház kapuja alól két ló jött elő. Láttam, amint kimért léptekkel, minden sietség nélkül odamennek az én barátomhoz. Ő lehajtotta a fejét, nem ellenkezett. A két idegen ló közrefogta, és mindhárman elindultak.

A járókelők közömbösen siettek el mellettük. A rendőr felhajtotta a gallérját, mert fújni kezdett a szél.

VI.

Anselmus barát látogatója

7 HUNGARICA

(István estéje)

Acélpillantásával szegte át a mécsvilágnál
az orgyilkos tekintetét, s az törét elhajítva
a kopár hálókamrából hanyatt-homlok menekült.
Tudta, hogy a megfutott merénylő kezébe a tört
az Orseolo adta, Péter, s más idegen urak,
és dehogyis az, akit majd gyanúba vesznek ezzel,
a vérrokon, a csöndes, jó és hű Vazul, ó dehogy,
hisz ősi juss szerint a trón amúgy is reá várna.
Ámde ébren töltött-töprengett, nehéz éje után
aztán mégsem a velencei szemét tolatta ki,
hanem az alkalmon kapva, a hétszer ártatlanét,
mivel azt is tudván tudta, művét csakis Péterre
bízhatja; Vazullal – aki az maradt, mi volt, pogány –
elvész a mű: az állam, és véle veszne eképpen
az ország, a nép, a magyar. Örökre s nyomtalanul.

Anselmus barát látogatója

*... és Bécs várából is el-eltűnedezők,
és akkoron senki se tudja vala, hogy
hol lött legyen.*

Túl volt akkor már mindenem, túl viszályokon, cselszövéseket, győzelmeken és

igazságtévéseken, meghódította Prágát, Bécsét és Boroszlót, a ripók lengyelfi suhancot, ki trónjára tört, móresre tanította, s torkon ragadta bátorítóit, a kevély magyar urakat, akikről azonban tudván tudta, ha vasmarka szorítását lanyhulni éreznék, újból csak tört szegeznének a szívének, és túl volt a hiúságokon is, túl a hatalom élvezetének ifjú mámorán s későbbi, érett férfikori szemezgetésén, már nem habzsolta a gyönyört, a mámort, a dicsőséget, már hidegen hagyták a magasztaló szavak, melyekről a hízelgők fizetett kara gondoskodott, mint ahogy hidegen hagyta immár a szívének valaha oly kedves Budavár, Tata vagy Visegrád látványa is, hiszen mindez egyszer úgysis az enyészeté lesz, amiképpen a kor maga is, amely meglehet, valamikor majd aranyidővé szépül a ma még meg sem születettek s azok unokái meg szépunokái képzeletében, s mint egy új *aurea aetas*, a jóság, a tökéletesség, a boldogság és a tiszta erkölcs mértéke lesz a kései utódok szemében, holott küzdelmes, kemény, állandó veszélyekkel terhes kor volt ez, s bár magasztalja zengő lantszó, dicsérje édes költemény, az igazság az, hogy a végéhez közeledett valami, és a vég szörnyűnek ígérkezett, és ha nem hitt is e végben senki, sem az okos, ám konok és göggyébe dermedt Váradi, akit ugyan már árvai raboszkodása sem fog jobb belátásra bírni, sem a sima szívű, álnok Bakócz, de még bizony a hűséges, jó Galeotto sem, immár se fény, se pompa, se görögtűz el nem leplezhette: a Kolosszus ott állt délen, délkeleten, fittyet hányva Génua és a velencések handabandáinak, ott állt oszloplábait szilárdan megvetve, valami végtelen, baljós, már–már elnéző nyugalommal, ott állt rendíthetetlenül, s ha emitt-amott, Szabácsnál vagy a Kenyér mezején megcibálták is az üstökét, megrázta magát, s csak állt tovább tántoríthatatlanul, kitartón, megtépázhatatlan, akár ama szakállan illír birkózó a régvolt múltból, ki mindenféle rongyos-vedlett csepűrágókkal érkezett Hradzsin várába, az a lebírhatatlan erejű embertorony, akihez hasonlót sem annak előtte, sem után a nem látott, s aki a véle birokra egyszerre kiálló, fél tucat megtermett, izmos daliát úgy rázta le magáról, mint ahogy a kutya rázza ki szőréből a vizet, föl sem véve rettenetes ökölcspásaikat (mert azok ökleikkel is tusakodhattak), és a végén úgy hajigálta szanaszét őket a szélrózsa minden irányába, hogy aki csak ott volt és látta, belesápadt, hát ez az, amit soha meg nem értett sem az okos, bátor és nemes szívű Pogyebrád, sem a jeles tulajdonságokban talán még őt is fölülmúló Vitéz, sem a nemes szívének ugyan éppen nem mondható, de fortélyos eszű és macskaszívós Friderik, és vajon micsoda vakság verte meg őket, vajon micsoda bűvölet rabságába kerültek, hogy ne látnák a fától az erdőt, s ekképp a Kolosszus hús-vér réme helyett a nagy Vajda fiában, Mátyásban leljék föl elpusztítandó, ádáz ellenségüket, s hol a kurafi lengyel sihederrel, hol ostoba, álnok magyar urakkal, hol meg szedett-vedett cseh martalócbandával próbálják ingerelni, zaklatni, háborgatni vagy egyenest a nyakát kitörni, ha pedig Mátyás türelmét veszítve, odasújt, nyomban hallatszík a panasz, a jajveszékelés, a fogaknak csikorgatása, és máris gyors missiók indulnak Párizsba, Augsburgba, Rómába, Velencébe, hogy milyen kevély, veszedelmes, fene zsarnok is a magyarok királya, hiszen Prágára tört és Bécsországra meg Szléziára, sőt címére, rangjára, trónjára a római császárnak, ahelyett hogy a török császárra ütött volna, azt pirongatta volna el a magyar végektől a kereszténység egyetemes üdvére és dicsőségére, ó, ti farizeusok, hát adtatok-e a török elleni víváshoz egy aranyat is, adtatok-e egy kézíjat is, vagy egy sisakkal, vassal kiállított gyalog fegyverforgatót is?, és csak jajongtok, abban reménykedve, hogy panaszkiáltozástok a mennyekig fölcsap, és sirámaidok hallatán az Úr lesújt Mátyásra, de hogy a Kolosszus ott délen megvíva és megvéve immár Nándort is, melyet padig a Vajda szutykos pórhadával egykor úgy védelmezett meg, hogy az életével fizetett érte, az végül is mindötöket hidegen hagy, téged is, Friderik, téged is elhalt apád, Pogyebrád méltatlan fia, Victorinus, téged is római császár, Maximilián, kit helyettem tuszkoltak nagyhamar Carolus trónusára, nehogy még – *per amorem Dei!* – német pénz és német

vér folyják a török ellen, csakhogy ami ma még mindötöket hidegen hagy, szájhősök és alamuszi számítók, az holnapra forróságot és lázt hoz majd reátok, mert mit gondoltok, ugyan meddig fog állni-várni a Kolosszus, ugyan vajon meddig, ama hajdanvolt hradzsini birkózó magabízó mosolyával, türelmével és tántoríthatatlanságával?, azt reménylitek, tudom, hogy örök időig, holott amire vár, az el fog következni, talán nem is túl sokára, hisz a Vajdafia király, Hollós műve nem örökéletű, de bizony törékeny és veszendő, eljövendő rút és pokol idők játszó szere, ahogy azzá lett Alexandroszé vagy Caesaré, s megannyi más ember teremtette műé, ó derék, hú Galeottóm, te hízelgők legbecsületesebbike, tán még hitedből is kitérnél, hallván ezt tőlem, de urad – bár a magasztaló szót soha nem vetette meg – áltatni sem engedte magát soha, talán mert ő valóban a porból vétetett, legmélyéről a pornak, s e por emléké, mely tetejében még vlach por volt, rác por volt, a Vajda feledni sosem engedte, és a Vajda rendelése holtában is erősebbnek bizonyult a fiú, majd a siheder s végül a férfi, a király lelkében, mint a Vajdáné szelíd figyelme, apoló, gyöngéd melegsége, vagy az oktondi, gyermeteg szavú Szilágyi átlátszó praktikálása, mert hiszen aki a por oly mélyéről vétetett, mint a Vajda, nemzhetett-e olyan fiút, ki ne érezné már magán a föld súlyos szagát, terhét, örökét, s ne a póri ősök komor ravaszágával és gyanakvásával nézné mindama cifraságot és léha világot, amely körülveszi, s éljek bár olasz mód szerint, félrelökvén a poshadt magyar erkölcsöket, se fondorlat, se mézes szó, se tömjénfüst el nem kábit, ha pedig erőszakkal támadnak ellenem, orvul gyilkot emelve rám, hát az Úrjézus legyen irgalmas hozzájuk, mert irgalmas hozzájuk én ugyan nem leszek, mint ahogy nem voltam sosem is, és ma sem, s ha fogytán is az erőm, kínoz is a kór, mindjobban egy szál magamban állok is, tövestül tépem ki a karjukat, melyet reám emelnek, ó, milyen egyedül lehattél te is, Vajda, milyen magad-egyedül végtelen nagy magányosságodban, és akkoron már a te erőd is fogyadozott, szemközt veled pedig a Kolosszus, aki nem is pusztán bevette annak rendje-módja szerint Bizáncot, de szinte áthömpölygött rajta, mint a szökőár, te meg farkasszemet néztél vele ott, Nándorban, jószerevel egymagad, hiszen ugyan kik lettek légyen támaszaid: egy féleszű és nyúlszívű király, ármányos urak, akik nemcsak ellenlábasaid voltak, de bizony föltették magukban, mindenképp nyakadat szegik, ha elveszíted Nándort, a vereség okából, ha megvéded, akkor meg azért, mert hatalmad, úgymond, már oly nagyra gyarapodna, hogy féktelen elbizakodottságodban még végül egyenest a trónra kíváncsoznál, milyen egymagad voltál ott, apám, silány fegyverzetű katonák, sebtében toborzott kaszásnép, no meg a fanatikus hevű Capistrano állt csak melletted, aki ugyan magasra emelte Krisztus keresztyét, ámde Krisztus hét sebére te esküdtél meg, hogy vég-Nándort nem adod, s akárha a távoli arnót Kasztriot a maga Nándorját, Kruját, meg is védted nyomorú-bátor népeddel, s diadal lett a részed, diadal, dicsőség, öröklétig harangzúgás – és halál, melynek hírére, mondják, a török császár, Mahomet elfakadt sírva s öklét az égre emelve kiáltotta: miért ragadtad el tőlem, Világ ura, miért vetetted időnek előtte a gyehenna tüzére, miért nem engedted nekem, porszemnyi szolgáltnak, hogy bosszút állhassak rajta?!, s ami a részed lett, Vajda, dicsőség és halál, azt tőled már soha senki el nem orozhatja, de vajon mi leszen az én részem, nekem mi jut ki legvégezetül?, csak a halál bizonyos, no meg tán a harangzúgás, no nem dicsőségemet, de elmúlásomat ünneplendő, ahogyan öszentsége irántam való hajlandóságát ismerem, mert Krisztus helytartója nílusbéli krokodilusok könnyeit hullajtja Prágáért, Bécsországért, Boroszlóért, s meglehet, hogy tán épp szüntelen záporzó könnyei miatt nem pillanthatja meg a Kolosszust, mely fogát és fegyverét feni Prágára, Bécsországra, Boroszlóra, és öszentsége véghetetlen bölcsességében és kegyelmében üdvösebbnek ítéli, ha sem Prága, sem Bécsország, sem Boroszló nem ad fegyvert s katonát nekem, de vasat az oldalamba, azt igen, és lett légyen bárki, aki azt a vasat belém veri (akár még egy ebhítű, turbános szerecsen is

talán) föloldozásban részesül, ó, szent együgyűség, ahogy ama konstanzi máglyán kiáltott volt az eretnek magister, csakhogy ő egy buzgólkodó kis öregasszonynak kiáltotta, aki fáradhatatlanul cipelte a rőzsét a máglyához, de én néked, szentatyám, ki éppily szorgalmasan gyűjtögeted a rőzsét az én máglyámhoz, néked ugyan mit kiáltsak?, sorsom úgy hozta, hogy én, Vajdafia Mátyás, Corvinus, a Hollós, királya lettem a Magyarok Országának, és ha így hozta a sorsom, most már a sorsom ez, és én, míg csak élek, ezt az országot megvédelmezem a Kolosszustól, meg én, mindenestül, ha pedig e gyöngye, erőtlen országot csak Bécsország, a cseh föld, Boroszló és Slézia kincsével-erejével védelmezhettem meg, akkor kiszípolozom minden gazdagságukat, kifacsarom minden erejüket hogy a Magyarok Országát győzhetetlenné tegyem, s mindezekért már csak azért sem restelkedve, szégyenkezve, lelkemben furdalással, mert egyúttal Bécsország, a cseh föld, Boroszló és Slézia is megmenekül a Kolosszus karmaiból, ám ha ti mind ellenem fordultok, ha ti mind terveimet szegitek, bizony mondom, nemcsak a Magyarok Országá pusztul majd el, de féljete ti is, urai meg lakói Bécsországnak, a cseh földnek, Boroszlónak és Sléziának, rettegetek, ha meg nem értitek valahára, hogy most a Magyarok Országá az, ami egykor, gyermeki éveimben Nándor volt, vég-Nándort akkor a Vajda megvédte, de hogy Vajdafia Mátyás vég-Magyarországot megvédelmezheti-e végül, azt még nem tudni, mert erre egy teljes, egész élet sem elég, a Kolosszus, meglehet, emberöltőkön át fog odalenn várni, leskelni, készülődni, és vajon Mátyás után lesznek-e újabb Mátyások, akik a sisakrostélyukat megadóan ugyan soha föl nem csapják?, akik tudják, hogyha betör ide a Kolosszus, itt élet többé nem lesz, vagy ha mégis, hát csak csúfja az életnek, pusztá *vegetatio*, amint Tacitus írta a királyok Rómájáról, de félő, hogy Mátyás több nem leszen ebben az országban, s nem azért, derék Galeottóm, mintha Mátyás úgy jeleskednék minden dolgokban, ahogyan te azt lekörmöled, mert bár Mátyás valóban sok mindenkhez ért az uralkodás tudományától a bajvívás művészetéig (mégha ama Holubárral esett nevezetes dolog merő misztifikáció volt is), és még a művesmesterségekhez, az égi forgáshoz, a csillagok járásához, sőt a philosophiához meg az ördögös tudományokhoz is konyít, s e habarék országban ahány fajta ember csak él, ahhoz mind a maga nyelvén tud szólni, ez mind igaz, és mind így jó, csakhogy Mátyás, kit e földön itt szinte egyetlen szájjal szapulnak mindenek, kit zsarnoknak neveznek, hálátlannak, kőnél keményebb szívűnek, nyúzóznak, nos, Mátyás, az igazságtalan, itt igazságot teremtett, itt, hol mindenki egymásra fenekedett, békét tett, oltalmat nyújtva mindeközben a gyöngéknek, a gyámolítandóknak, az ártatlanoknak, s valljátok csak meg, bírám, nem is túl nagy árért, de néktek, bizony látom, ilyen király többé nem kell, ragadozók voltatok, azok akartok lenni újból, hatalmaskodók voltatok és újból hatalmaskodók akartok lenni, ti törpék, akik fölprédálnátok az országot zabolátlan mohóságokban, de nyakán kést érző, visító ártányként menekülnétek a Kolosszus elől, nektek ájtatos Ladislavok kellene, kurafi lengyel sihederek meg hasonlók, és hogyan is fog megbirkózni veletek az én János hercegem a maga szelíd, hiszékeny, lágy természetével, nagy az én magányom, és ha újból és újból reád gondolok, apám, te nagy Vajda, az ország elszánt, kemény gyámolítója, keserűség keserűsége gyűlik bennem: még elszántabbnak, még eltökéltebbnek, még keményebbnek kellett volna lennem, még nálad is gyémántkeményebbnek, hogy jó gyámolító legyek, hiszen halálos ágyadon te magad is így kívántad, mondván, el ne hagyjátok a törökök ellen való hadakozást, hanem inkább véghez vigyétek, s oltsátok ki még a török nevet is mindörökre, és Lászlóról reám pillantva hirtelen hozzátoldottad: néked hagyom ezt legelőször, szerelmetes Mátyásom, mert te vagy a kisebb idejű és tereád néz ez, emlékszem, apám, inas kezeden erejéről még ifjúkoromban is regéket beszéltek, vér serkent ki annak az ujjából, húzhatott habár vaskesztyűt, akinek te indulattal szorítottad meg a kezét, de ládd, az én kezem

már puhább, erőtlenebb, Corvinusomé pedig, kit szívemből szeretek, már olyan, akár egy leányé, félek, Vajda, félek a jövőtől, félek, hogy hiába minden, amit tettem, a Kolosszus előtt meghódol majd végül ez az ország, és félelmemben gyakorta akaratlanul is behunyom a szemem, hogy ne lássam azt a sötétséget, azt a romlást, az Apokalipszisnek azt a sátántáncát, amely a Magyarok Országára vár, az árulók, az önösek, a köpönyeget fordítók, a szájasok, a szolgalelkűek féktelen dáridóját, miközben a nemes szívűeknek, a porból vétetteknek, az egyenes derekúaknak a csend lesz a részük, a csend, a földönfutás vagy a halál...

Így beszélt, s gyakran beszélt így végső, keserű, nagy magányában Mátyás, a magyarok királya, aki élete végét érezvén közeledni s elidegenedvén végleg mindenkitől, úgy magába fordult, hogy senkivel sem osztotta meg többé gondolatait. S ekképp – mikor el-eltünedezett Bécs várából – Anselmust, a remetét kereste föl, aki a mariahilfi tölgyesben élt hitvány viskójában. És azért Anselmusnak beszélte el gyötrő gondjait és vízióit, mert Anselmus barát süket volt, akár a föld.

1989

A citoyen

*Karap Sándor, egykori hajdú kerületi főnótárius
emlékére, akinek elbeszélése nyomán a nevezetes
eset fönnmaradt*

Michael Fazekas debreczeni huszár főhadnagy az 1787-i török háborúban kezdett szolgálni. A francz forradalom által előidézett hadjáratra ezredével, a császár-huszár regimenttel, 1793. május havában Német-alföldre küldetett, melynek lakosai a franczokhoz szíttak.

Egy ottani várososon – bizonyos Ch. nevezetűn – a császári hadat keresztülnyomta az ellenség, s a lakosok ablakaikból lövöldöztek, hajigáltak a hátráló katonák közé.

A szerencse hamarosan fordulást vőn. A császáriak, kiknek a Rajnán átkelő poroszok segítségükre siettek, új erőre kapván visszaszorították az ellenséget, s a fővezér, Coburg herczeg a pártos várost két órai kirablással büntette.

Megkezdődött a szabadprédálás – öldökléssel párosítva.

Michael Fazekas – ki katona létére már régen megundorodott a háborúk gonoszságától és ostobaságától, mely az ő titkos aufklärista hite szerint el- és megvetendő volt – kivonta magát a rablásból.

Ehelyett szemügyre vett egy csinos épületet, melyből a katonaság egymást érve hordta ki zsákmányait, s úgy döntött, hogy abba bemegy. Az első emeletet már kipusztítva találta: lakosai különbség nélkül korra és nemre, a szobákban, a lépcsőkön meggyilkolva heverték. Feljebb ment egy emelettel a grádicson, és benyitott az első lakásba.

Ott a gazda – háttal az ajtóra – órakészítéssel foglalkozott, mellette két leánya valami kötésen dolgoztak. Ezek reá hideg pillantást vetettek, köszönését nem fogadták,

s helyökből nem mozdulva munkájukat tovább folytatták. Fazekasnak feltűnő lévén, hogy mindenfelől zaj, jajgatás, lövöldözés hallatszik, ám itt félelemnek, akár zavartságnak semmi jele nem mutatkozik, feszes katonai állásba teszi magát, s kardját megütve kérdi: „Tudjátok-e, ki áll előttetek?”

A deres hajú órás munkáját nem hagyva félbe, ülőhelyéből rá sem nézve, a válla fölött válaszolt neki: „Tudjuk. Ön a császár zsoldosa. Ám tegye, amit akar.”

Erre Fazekas a helyiségben körülnézett, mintha prédára lesne. Az egyik polczon francz grammatikájára akadt. „Ez – mondta – prédába megy” – s tarsolyába dugta. A szekrény tetején szép almákat látott meg. „Ez is” – mondta, és néhányat elvett.

A bennlevők, mintha körülöttük semmi sem történe, még mindig csak ülnek, és dolgoznak. Fazekas egy *adieu*-t mondva már éppen távozna, amikor kívülről a lépcsőkön felfelébb toduló katonaság csörtetése hallatszék. Tudja, ha a szobába berontanak, nem fog ellenük állhatni.

Kilép tehát, s kivont karddal az ajtó elibe áll.

„Lárma ne legyen! – rivall reájok. – Nyomon vissza! A fővezér s tisztikara itt bent várják a rablási idő kiteltét.”

A katonák megriadtak, és sietve visszavonultak, már csak amiatt is, hogy a hátralevő rablási időt még jobban kihasználják.

Fazekas visszatért a szobába. Tarsolyából előhúzta a grammatikát, és egy székre telepedve azt olvasgatta, míg csak az utczákon dobpergés nem hirdette a rablási idő kiteltét. Akkor egy újabb *adieu* mondásával elköszönt védenczeitől, akiktől ha köszönetet tán nem is, egy tisztos búcsúszót elvárt volna.

De amit elvárt, nem kapta meg, s erre kifordulva az ajtón, magukra hagyta őket.

Ezrede a várostól távolabb, a tágas mezőn szállott táborba. A tisztek dicsekedve mutogatták egymásnak, ki mit, mennyi arany és ezüst pénzt zsákmányolt. A közéjük megtérő Fazekast könyvével, almáival ugyancsak kinevették.

Nem telt bele két hónap, és a hadi szerencse megint nagyot fordult. Franciscus császár hadai vereséget vereségre szenvedtek, s a forradalmi csapatok szüntelen attakjaitól egészen a Rajnáig üzetek vissza. Közöttük voltak a császár-huszárok is. Midőn a fősereg megkezdte az átkelést a Rajnán, gróf Clerfayt, vezénylő generális kornétásával azt a parancsot küldte a huszár regimentnek, hogy az átkelés befejeztéig hátrvédként hídfőállást foglaljanak a folyó nyugati partján, s biztosítsák a hadifoglyok őrizetét és átjuttatását is.

Ez utóbbi feladat Michael Fazekas századára hárult.

Nagy volt Fazekas meglepetése, mikor a fogoly önkéntesek között, a könnyű sebesültek szekereán, megpillantotta a ch.-i órásmestert. De még annál is jobban elcsodálkozott azon, hogy az órás, szintén felismervén őt, kitörő örömmel üdvözli, és alig győzi háládatos szavakkal, hogy köszönetet mondjon nagylelkűségéért, amellyel leányai és a maga életét Ch.-ban megmentette.

„Jakobinus lévén nem vagyok hívő ember – lelkenedezett –, ám akkor mégis úgy éreztem, ön egy kardos angyal, akit az ég küldött megmentésünkre. Készek voltunk a halálra, de azt látva, hogy ön nemes szívvel közeledett hozzánk, s oltalmazott meg mindhármunkat, csak azt gondolhattuk, ön nem ellenség, hanem jó barát, és szíve mélyén mivelünk tart.”

Még mindig ámultan azt mondja minderre Fazekas: „De hiszen ennek semmi tanúságát nem adta egyikük sem! Egy-két köszönő szót, megvallom, jólesően

fogadtam volna.”

„Téved, barátom – rázta meg a fejét az órás –, nincs igaza. Mi az ön kiszolgáltatói voltunk. Ha kirabol minket, hát kirabol. Ha megöl, hát megöl. Ha pedig nagylelkű, amint hogy az volt, hát akkor nagylelkű. Kénye szerint tehet bármelyiket. De hála csak annak jár, akivel egyenjogúak vagyunk. Köszönetet csupán szabad ember mondhat szabad embernek. Mi, akiket szabad és büszke emberré tett a Forradalom, *citoyen*-né mindannyiunkat, még a nemesszívűséget se fogadjuk el többé alamizsnaként, ha ugyan érti a szavaimat, kedves barátom.”

„Én pedig megértettem őt” – szívta meg a csibukját főhadnagy Fazekas, kertjének árnyas szaletlijében, ahová a délutáni hőség elől húzódott be két barátjával, a kis professzor Földivel és Vitézzel, a poétatárssal, akik a hús vinkó kortyolgatása mellett figyelmesen hallgatták végig a történetet.

S mindketten arra gondoltak – habár ez kimondva nem hangzott el –, hogy barátjuknak minden bizonnyal a fogoly órasmesterrel való találkozás adta meg a döntő ösztönzést ahhoz, hogy néhány héttel később lemondjon tiszti rangjáról, s levetvén a sötétkék, aranypaszományos dolmányt, tizenkét évi szolgálat után kilépjen a hadseregből.

1997

Az utolsó hongyarapító

A belügyminister úr rejtjelzett sürgönyét a szokásos szolgálati úton 1913. május hó 11-én, a kora reggeli órákban vettem kézhez. Miután őkegyelmessége sürgönyét a kulccsal megfejtettem, még aznap estére berendeltem Lugosra a prominens vármegyei urakat, közöttük is legelsőbbben természetesen azokat az urakat, akiket előzetes kiválasztás alapján küldetésemre magammal vinni szándékoztam. Voltak pedig ezek az urak: Issekutz Aurél, a vármegye alispánja, Podhradszky Andor, orsovai járási főszolgabíró, Kardhordó Károly, a vármegye tiszteletbeni főjegyzője, főispáni titkár, Brandstätter József, főispáni irodatiszt, valamint Hosszu Jusztin, cs. és kir. főhadnagy, aki a 43. közös gyalogezred két szakaszával az akció katonai biztosítását volt hivatva teljesíteni.

Mindahányan tudtuk – hiszen már hetek, hónapok, ha ugyan nem esztendő óta a levegőben lógott –, hogy a Gondviselés bennünket, e déli végeken fekvő, a bukaresti emisszáriusoktól bujtogatott oláhsággal naponta élethalálharcot vívó vármegye notabilitásait szemelte ki arra a nemzetünk gyarapodását és előmenetelét célzó, nemes vállalkozásra, hogy a történeti események természetes és szükségszerű folyományaképp újabb magyar területi foglalást eszközöljünk édes hazánk üdvére.

Az estére egybegyűlt vármegyei urak illetéknéppen a legcsekélyebb mértékben sem érezhették magukat meglepetve, amidőn néhány ünnepélyesre intonált, beköszöntő mondat után egyenest a tárgyra térve, lakonikusan ismertettem a belügyminister úr sürgönyileg leküldött utasítását, jelesül azt, hogy a cs. és kir. közös hadügyminister úrral és a m. kir. miniszterelnök úrral történt hivatalos megállapodás folytán reám ruháztatik az a magas és történelmi súlyú felelősség, hogy a holnapi nap folyamán a magyar kir. kormány nevében örök időkre elhódítsam és hasonló időtartamra

közigazgatásunk keretébe vonjam a Török Birodalom által birtokolt, de kétségtelenül jogos fennhatóságunk alá tartozandó Ada Kaleh-szigetet, annál is inkább s annál jogszerűbben, mivel sem a balkáni volt török birtokok felosztását szabályozó 1913. május 2-iki londoni békekonferencia, sem az ún. énosz-mídiái határvonal kijelölésére összehívott nemzetközi értekezlet nem tett említést a vitathatatlanul ezeréves, ősi magyar területnek tekinthető sziget hovatartozásáról. „Kötelességemnek tartom tehát – mondottam befejezésül, miközben kezemet ünnepélyesen díszkardom markolatára helyeztem –, hogy ezórában és ehelyt, itt, tekintetes és nemes Krassó-Szörény vármegye legjelesebbjeinek színe előtt kijelentsem: a reám rótt föladatot ezennel vállaimra veszem, és ha kell, azt fegyverropogásban, vérzivatarok közepette is, a legjobb tudásom szerint, maradék nélkül véghez viszem. Isten engem úgy segítjen!”

A jelenlevők szünni nem akaró tapsa és éljenriadalma után Pohradzky Andor főszolgabíró úr méltóztatott dióhéjban tájékoztatót adni a holnapi naptól immáron hivatala alá tartozó sziget múltjáról, földrajzi, gazdasági és népességi ismérveiről, továbbá jelen körülményeiről. A főszolgabíró úrra kiválóan jellemző magyar szellemtől áthatott, alapos, ám tömör összefoglalóból megtudhattuk, hogy Ada Kaleh szigete (mely nem más, mint ama bizonyos „Senki szigete”, amelyet koszorús nemzeti poétánk, a mi Jókai Mórunk oly bensőségesre hangolt lyrával énekelt volt meg hírneves „Arany ember”-ében) 1751,32 méter hosszúságú, átlagjában 458,11 méter szélességű és 637 fő lakosságú, nemzetiségére nézve, túlnyomó részt török. Felekezet szerint 626 fő muzulmán, 6 fő orthodox görögkeleti, 2 fő izraelita; 3 főről (cigány) nincs adat. A lakosság halászatból, zöldség- és gyümölcsstermesztésből, valamint kereskedelemről él. Főbb kereskedelmi cikkek, melyeket jobbra az orsovai piacon értékesítenek: cukor, kávé, dohány, rózsaoilaj, szőlő, körte és apró csecse-beccék. Számosan élnek továbbá révészkedésből, akik a kíváncsi utazókat szállítják át sajkáikon Orsováról a szigetre, ahol a török mecset, a nyüzsgő bazár és az exotikus viseletű török nők érdekes látványosságot nyújtanak. Elmondható tehát, amint a főszolgabíró úr jeles fölkészültségről tanúskodó, osztatlan tetszéssel fogadott előadásából kiderült, hogy Szent István országának ez idáig is oly pazarul tarka és sokszínű palettáján a holnapi naptól egy új, exotikusan virító szín is megjelen majd, egy régtől várt és áhított szín, az Ada Kaleh-szigeté.

Ezután Hosszu Jusztin, cs. és kir. főhadnagy úr, a sziget kinevezett katonai parancsnoka arra az alig fölbecsülhető stratégiai jelentőségre hívta föl a figyelmet, mely a sziget törvényes elfoglalásával Szent István koronája országai számára bír. Minthogy Ada Kaleh az Al-Dunán három ország – nevezetesen: Magyarbirodalom, Románia és Szerbia – határán található, mégpedig a folyam kellős közepén, könnyű belátni, hogy ezután nemcsak magát a folyamatot vonhatjuk megnyugtató, szoros ellenőrzésünk alá, hanem mind a román, mind a szerb oldalt is. A román parton magas hegyek emelkednek, és csupán a sziklába vágott, szűk országút, illetőleg a vercirova-bukaresti vasút vezet át hazánk területére. Ám ezen út és ezen vasút, mutatott rá a főhadnagy úr avatott hadászati szakértelmével, akár egyetlen tüzéreg zárótüzével, de szükség esetén, jól vezetett puskaössztűzzel is elzárható, amennyiben valamikori oláh orvtámadással kellene szembenéznünk. A szerb oldalra dettó ugyanez vonatkozik, ahol vasút híján csak egy elhanyagolt út vezet a sziklák tövében Tekija városa felé.

A főhadnagy úr fejtegetését azzal zárta, hogy a sziget jogos meghódítása korántsem gyűlölködésből vagy fanatikus ölnivágyásból fakadó tett, hanem olyan katonai szükségképpeniség, amely nemcsak hazánkra, Magyarbirodalomra nézve nagy fontosságú, hanem az egész Monarchiára, mi több, túlzás nélkül, igenis az egész civilizált Európára nézve is, hiszen jogos foglalásunk beláthatatlan időig biztosítani fogja a térség, s ezáltal az egész kontinens békéjét, *ab ovo* kiküszöbölve bárminő oláh vagy rác fondorlatot az agresszió terén. „Gondolja csak meg, méltóságos uram –

fordult hozzám legvégezetül –, vajon melyik a szebb, a jogosabb foglалás? A balkáni államoké–e a százezernyi kiontott háborús vérrel és milliányi pénzázdozattal, vagy a mienk, akik kardpenge helyett csupán egy jegyzőkönyvet fogunk majd előhúzni?”

„Vajha minden állam csak azt foglалná el – bölintottam rá helyeslőleg találó szavaira –, ami ténylegesen és törvényesen megérett az elfoglалásra!”

Gondolható, milyen izgalommal tértem nyugovóra aznap. Sem szívem lázaszapura dobolásán, sem lelkem följzott bolydułtságán nem tudtam úrrá lenni. Minduntalan a vármegyei urak éljenkiáltásait, gratulációit és szerencsekívánatait hallottam a fülemben visszacsendülni, s arra gondoltam, hogy mégsem hiába morzsoltam le kenyereimnek immár a javát, hiszen deres fővel, megöszült bajusszal, szakállal bár, de holnap olyan kivételes megtiszteltetés jut ki osztályrészemül, amely egy teljes emberi életben is csupán keveseknek adatik. És csakis egy Cortez, egy Rhodes Cecil élhette át azt a zaklatott s mégis oly mámorító lelkiállapotot valamely öröklétig szóló, vakmerő foglалása előtt, amit én éltem át, s ami egész bensőmet áthatotta. Milyen találóan is fejezi ki ezt az érzést a német! *Das Lampenfieber!*

Igen, azt éreztem.

Lámpalázat.

Azt, míg csak Morpheus karjaiba nem hullottam...

Másnap már pitymallatkor talpon voltam, és különvonattal kiszállottam Orsovára. A vasúti restaurációban elköltött fölöstököm után, kíséretemmel együtt a Korona-kápolnához mentem, ahol a helyi törvényhozás képviselői fogadtak s halmoztak el jókívánságaikkal. A kápolna előtt csatlakozott hozzánk a Hosszu főhadnagy úr parancsnoksága alá rendelt nyolcvan főnyi katonai különítmény, valamint három m. kir. közcsendőr egy tizedes vezényletével az orsovai járási állományból, és Kugler hiteles tolmács, akit a belügyminister úr még az éj folyamán kegyeskedett lerendelni Orsovára.

A Korona-kápolnában celebrált rövid mise végeztével néhány buzdító szót intéztem kettős rendekbe sorakozott katonáinkhoz, majd a finác rezesbanda pattogó zeneszavától és a várva várt eseményt megsejdtő orsovai közönség kalaplengető ujjongásától kísérve a Duna-partra vonultunk.

Hadilobogó alatt, a katonai különítmény gyorscsolnakjain keltünk át a szigetre, ahol semminemű ellenállásba nem ütköztünk. Csupán két gyanús küllemű, kalózkendős halász tiltakozott kivetett hálójuknak a gyorscsolnakok általi megromgálása miatt, amiért – hogy a legparányibb izgatásnak is elejét vegyem – lefogatásuk foganatosítására azonnali parancsot adtam.

Partraszállásunk után, a bennszülöttek szájtáti báméskodás közepette, gyors menetütemben nyomultunk elő részint a kormányzó rezidenciára, részt a sziget fő stratégiai pontjai, mindenekelőtt a rendőrállomás felé. Szívet melengető látvány volt, amint négy derék csendőrünk szempillantás alatt lefegyverezte a hat török rendőrt, s eközben a hitvány kuckót körülzáró katonaságunknak még csak közbe sem kellett avatkoznia.

Jómagam ezután, kíséretemmel együtt a hadkülönítmény másik szakaszától támogatva, a földszintes, pitvaros kormányzó rezidenciára siettem, ahol is nyomban fölkerestem Ada Kaleh kormányzóját, müdir Serif Eddin bejt, akinek engedélyt adtam oldalfegyvere megtarthatására. Tárgyalásunkat a rezidencia hivatali helyiségében ejtettük meg, Kugler hiteles tolmács közvetítésével, és Brandstätter irodatiszt úr gyorsírószó jegyzőkönyvezésével.

In medias res a kormányzó tudomására hoztam, hogy a m. kir. kormány által reám ruházott különleges hatalmamnál fogva, az ezeréves Magyarbirodalom törvényes részét

képező Ada Kaleh-szigetet ezennel erőhatalmilag, mindazonáltal békés úton a magyar korona országainak kebelébe anektálom, lakosságát magyar közigazgatás alá vonom, a sziget nevét Új-Orsovára változtatom, hivatalos nyelvnek a magyart teszem meg, a közigazgatási teendők irányítására pedig az orsovai járási főszolgabíró urat nevezem ki, aki máris utasítást adott a m. kir. csendőrségnek a közbiztonsági szolgálat ellátására. Egyszersmind különös nyomatékkal hívtam fel a kormányzó figyelmét arra, hogy hivatalos működést e perctől ne fejtse ki, mert azt nem tűröm, és felhatalmazásomnál fogva a törvény legteljesebb szigorával megtorlom.

Müdür Serif Eddin bej – akinek oldalfegyvere megtarthatására engedélyt adtam – válaszában kijelentette, hogy az elmondottakat, tekintettel erőhatalmi föllépésünkre, tudomásul veszi, de az eljárás ellen tiltakozással él, az anektálási jegyzőkönyvet alá nem írja és a történekről kormányának jelentést fog tenni. Végezetül nagylelkűségünkre apellálva kíméletet és megértést kért a lakosság részére.

Folyamodását a hagyományos magyar lovagiasság szellemében méltányolva, azon mód felszólítottam Issekutz alispán urat, hogy a sziget lakóit fogadja szeretetteljes gondoskodásába, és az orsovai járási főszolgabíró urat arra utasítottam, hogy további rendelkezésig személyesen vigye a közigazgatási teendők intézését, feltétlenül respektálva a lakosság jogait, kiváltságait és szokásait.

Az alispán úr és a főszolgabíró úr megfelelő kijelentései után az anektálási jegyzőkönyvet egyoldalúan aláírtam, müdir Serif Eddin bejt pedig – oldalfegyvere változatlan megtarthatása mellett – őrizetbe vétettem, közölve vele, hogy a Porta esetleges hitszegő ellenlépését megelőzendő, hivatalnokaival együtt bizonytalan időre túsznak tekintem, és ezt az állapotot – legnagyobb sajnálatomra ugyan, de különleges hatalmammal élve – mindaddig fenntartom, amíg csak kormánya jogos foglalásunkat a bevett nemzetközi formulák szerint *iure et facto* el nem ismeri.

Tárgyalásunk alatt a rezidencia bejáratánál a bennszülötteknek egy kisebb csoportja verődött össze, amely lassanként néhány száz főnyire gyarapodott, és a soraikban megbúvó emisszáriusok lázítására mind fenyegetőbben kezdett viselkedni. A felbújtott tömeg ellenséges érzületét részint kordont álló katonáink kövekkel való meghajigálásával, részint – Kugler hiteles tolmács tanúsága szerint – magyar- és monarchiaellenes túrheterlen, trágár gyalázkodással fejezte ki.

Mielőtt a helyzet végképp elmérgesedett volna, úgy rendelkeztem, hogy a zavargást karhatalmilag fel kell számolni. Ez késedelem nélkül meg is történt. Hosszu főhadnagy úr vitéz fiainak levegőbe kilőtt, figyelmeztető sortüze, majd a sortüzet legott követő szurony-attakja szétugrasztotta a gyülevész csöcseléket – hanyatt-homlok vitték az irhájukat a szélrözsa minden irányába.

Noha a méltatlan incidens kétségkívül csupán egy törpe minoritás műve volt, mégis minden további mesterkedést csírájában elfojtandó, kénytelen voltam a sziget egész területére a rögtönítelő katonai bíraskodást bevezetni, a feltehető emisszáriusok közül huszonnégyet lecsukatni, további huszonnégy főszájast pedig a rezidencia előtti téren megcsapatni.

Ezután, kíséretemmel együtt, elhagytam a szigetet, és visszatértem Orsovára.

Harangzúgás közepette kötöttünk ki és hajtottunk át a Cserna hídján a központba, ahol az éljont rivallgó emberek sorfala között a plébániatemplomhoz vezetett az utunk. *Te Deumot* hallgattunk meg, majd a főszolgabíró úr ünnepi fogadásán vettünk részt, amelyen a megyei, járási és községi urak gratulációit fogadtuk.

Alkonyat után a magyar nyelvterjesztő egylet, a helyi tanodák és tanonciskolák hazafias érzelmű, serdültebb ifjúsága fáklyásmenetet és esteli zenét rendezett tiszteletemre, amelyet szállásom kivilágított erkélyén integetve fogadtam, azután a

nagyvendéglőben adott százhusz terítéses lakomán vettem részt, amelynek kényes ízléssel összeállított *menuje* volt pedig: tiszai hideg kecsége, orsovai ikra és adriai rák előételként, bouillonleves, kárpáti pisztráng vajban és burgonyával, főtt borjúfej körítve, töltött káposzta kolosvári módon, bélszín à la Stroganoff, havasi rántott bárány tatármártással, pulykasült gesztenyével töltve, csirkepaprikás magyarosan, gyümölcsök, fagylaltok és desszertek, feketekávé törökösen, továbbá külön-különféle fehér és veres borok, pezsgők, liqueurök és cognacok.

Áldomást ittunk a történelmi napra, tószt tószttra következett, és amikor a jánospohár kiürítésének a sora érkezett el, magam is pohárköszöntőre emelkedtem. Röviden, de annál elemibb erejű ovációt aratva, mindössze annyit mondtam, hogy a mai nap már csak csupán azért is feledhetetlen örömdátuma históriánknak, mert a valahai százötven esztendő pogány elnyomatásunk, ha jól belegondolunk, voltaképpen e mai nappal ért véget, amikor is az utolsó idegen szeplőt távolítottuk el hazánk szépséges arculatáról.

Miután a hírneves fővárosi Benczi-banda szavaimra tust húzott, s eljátszotta végül a *Rákóczy-nótát*, asztalt bontottam, és az urak lelkes csoportjától kísérve vonultam vissza szállásomra, a nap eseményeitől megfáradtan, de mondhatatlanul emelkedett lélekkel.

A fürdőkamra tüköre előtt állva még sokáig elnéztem magamat, s mintegy újra élve a mögöttem maradt órák történéseit, egyszeriben különös megilletődöttség lett úrrá rajtam. Éreztem, hogy minden akaratom dacára, súlyosdad könnyek görögnek végig a két orcámon, ősz bajszomon és ezüstös szakállamon, s korántsem csak arra gondoltam pusztán, vajon minő jutalom és rendjel lesz is méltán kiérdemelt osztályrészem a példaszerűen véghez vitt foglalás után, hanem torkomat az a meghatott örömtudat szorította el mindenekfelett, hogy hazámnak, az ezeréves Magyarbirodalomnak földét 802 297,22 négyszögméterrel, alattvalói számát pediglen 637 lélekkel meggyarapítottam.

Én, dr. Medve Zoltán, császári és királyi kamarás, tekintetes, nemes Krassó-Szörény vármegye főispánja, őfőméltósága néhai Medve János, valahai horvát bán, a jeles törökverő egyenes ági leszármazotta.

1991

A parkban

A fű még zöldellt a parkban, de a fák már elhullajtották lombjukat, kopár ágaikon estéenként didergő verébrajok húzódtak meg. A reggeli esőtől megduzzadt a föld, öles tócsák fénylettek, és a sárga homokkal beszórt sétányon vékony csíkban szivárgott a piszkos esőlé. Hűvös cél cibálta a bokrokat.

A park kihalt volt s mégsem egészen elhagyatott. A játszótéren gyerekek kergetőztek, odébb, az egyik padon sakkoztak. A sakkozókat kibicek vették körül, nyugdíjasok, vasárnapi sétára indulók, akik ottragadtak a padnál, és szótlánul figyelték a partit. Topogtak, időnként gémberedett tenyerükbe leheltek, de nem tágitottak.

Csend volt. A parkbeli templomban delet harangoztak. A sétányon, göcsörtös botjára támaszkodva, hórihorgas, hajlott vállú ember tűnt fel. Kekinadrágot, viseltes,

rég kifakult katonazubbonyt hordott, nyakába rikító sálat kötött. Feje födetlen volt, őszbe csavarodó, hosszú haját kedvére cibálgatta a szél. Bicegve lépkedett, jobb lábára erősen sántított. Olykor fájdalmasan megrándult erős pofacsontú, széles arca, melyet a néhány napos borosta még inkább elvadított.

A gyerekek vették észre először. Az egyik fiú szájába dugta ujját, éleset füttyentett. A sakkozók felkapták a fejüket, mogorván figyelték a kekiruhást.

– Megjött a szakaszvezető – morogta a tirolikalapos sakkozó.

Partnere, a cigányképű postás vigyorgott.

– Farba lőtték Voronyezsnél – és lépett a gyaloggal.

A kibicek hallgattak, a szakaszvezetőt nézték. A gyerekek felé bicegett.

– Bolond – jegyezte meg az egyik kibic. – Gyakran látom itt a parkban. Légnymást kapott.

– Farba lőtték Voronyezsnél – mondta a postás. – Azóta van nyomás a fejében.

A szakaszvezető odaért a gyerekekhez. Megállt előttük, szemügyre vette őket. Tompa, sóvár tekintetében eszelős fény villant.

– Felkészültetek? – kérdezte.

A gyerekek taszigálták egymást, kuncogtak. Hatan voltak, öt fiú meg egy kislány. A kislány volt a legnagyobb. Nyolcéves. Fekete haja kibuggyant a kendője alól.

– Nemsokára megrohamozzuk a magaslatot – mondta a szakaszvezető, és összehúzott szemmel fürkészte a bokrokat. A park végiben kis halom emelkedett, sűrűn benőtték a bokrok.

A kibicek fél füllel odafigyeltek.

– Mit csinál ez itt? – kérdezték. – Háborúzik?

– Háborúzik – bólintott egy öreg; a pipájával veszkölődött, rövid gallyal szurkálta. – Csendes bolond, a légynek sem árt. Simonnak hívják, a szomszédom.

– Szakaszz, vi-igyázz! – vezényelt a kekiruhás, és a gyerekek haptákba vágták magukat. – Erősítétek meg a szíveteket, fiúk, mondjátok el egy imát.

– Milyen imát? – kérdezte az egyik fiú.

– Egy imát – mondta a szakaszvezető. – A tábori lelkész nem tud idejönni. Az előbb találkoztam vele, de azóta fogságba esett. Ukrajnában megesik az ilyesmi...

A postás lépni akart a figurával, de meggondolta magát. Felpillantott a tábláról.

– Mit mond? Ukrajnáról beszél?

– Ukrajnáról – felelte az öreg.

Szeme sarkából a félkegyelműt leste és nyugtalankodott. „Csak nehogy valami ostobát csináljon” – gondolta.

A legkisebbik fiú kilépett a sorból. Nedves volt az orra, öklével gyömködte.

– Bácsi, én nem látom az ellenséget. A csőzst látom. Mindjárt idejön, és elkerget minket.

– Az ellenség elrejtőzött – mondta a szakaszvezető. – Valószínűleg a domb mögött lapul. Jeladásra megtámadjuk.

A kislány a babáját mutatta.

– Őt is hozhatom? – kérdezte.

– Igen – mondta a szakaszvezető. – Legalább eggyel többen leszünk.

Felemelte az ujját, megfenyegette őket.

– Aztán nincs megfutamodás, mint a múltkor. Hova szaladtatok a múltkor, csibészek? Aki megfutamodik, golyót kap a fejébe. Értitek?

– Jó játék – dünnyögte a tirolikalapos, és idegesen dörzsölgette az állát. – Príma játék. Mindig ilyen marhaságokat játszik?

– Mindig – felelte az öreg.

Nyugtalan füstfelhőt eresztett ki a száján, most már csak a szakaszvezetőt figyelte.

A gyerekek fáztak.

– Fussunk már – kérte a legkisebbik, és megint az orrát nyomogatta. – Fussunk már, bácsi. Hideg van.

– Hideg van – mondta a szakaszvezető. – Majd ti is megszokjátok. Megszokjátok az átkozott ukrán telet. Itt még a szusz is belefagy az emberbe. Valujki mellett öten fagytak meg a századból...

Szipogni kezdett, megrázta az öklét.

– Csend legyen ott! Ne röhögj, te kölyök, mert kiköttetlek... Foglyot nem ejtünk. Az ott mind kommunista meg zsidó

– Az mit jelent? – kérdezte a kislány. – Az, hogy zsidó?

– Csend – ordított a szakaszvezető. – Megjött a parancs. Támadunk. Szóródjatok szét, csatárlánc...

A gyerekek odébbverődtek. Szaladgálni kezdtek, egyikük homokbombát gyúrt, a szakaszvezetőhöz vágta. A szakaszvezető megtámolyodott, botját magasra emelte.

– Az ellenség – kiáltotta. – Itt az ellenség, mire vártok? Lőjetek! Tűz!

Előresántikált, a gyerekek nem követték, csak lármáztak. Friss nevetésük betöltötte a parkot. A szakaszvezető arcához emelte a botot, szájával géppuskaropogást, bombarobbanást utánczolt. A kislány ijedten megállt, melléhez szorította a babát. Azután ő is a többiek után szaladt, a bokrok mögé. A szakaszvezető egyedül maradt a játszótéren.

– Nem értem – mondta. – Hová tűntek a katonáim? Elestek volna mind?

Leeresztette a botot, sírva fakadt.

– Nem estek el – dünnyögte. – Nem estek el, csak itt hagytak...

Sírt. A könnyek leperegtek arcán, szemhéja vörösre duzzadt. Homloka izzadt volt, szemöldökén kövér verítékcseppek gyöngyöztek.

Csend volt. ólomszínű felhők úsztak.

– Sakk! – mondta a postás. – Sakk-sekk!

– Hol a negyedik szakasz? – kérdezte a szakaszvezető. Tanácstalanul álldogált a homokozó szélén. – Nem látták a negyedik szakaszt?

Senki sem válaszolt. A szél leveleket sepegt maga előtt, a bokrok mögül elfojtott kuncogás hallatszott.

– Megszöktek – dünnyögött a szakaszvezető. – Megszöktek a gazemberek...

Egészséges lábán ugrálni kezdett, nehezen szedte a levegőt. Botja segítségével lendítette magát előre, a bokrok felé tartott. Ott megszűnt a kuncogás, nesz sem hallatszott.

– Hahó, hahó! – kiabált. – Hol vagytok?

Elnyújtott hangja körbeúszott a játszótéren, majd a levegőben lassan szétfoszlott. Verébraj röppent fel, riadtan surrogtak a park felett.

– Pancser! – bosszankodott önmagán a tirolikalapos. – A bástyámat is elnéztem...

Lekapta a szemüvegét, ideges kézzel törülgette.

A postás vigyorgott.

– Frontáttörés – mondta. – Sőt, összeomlás. Még egy sakk, uram. Újra sakk.

– Ügyesen játszik – szól valaki.

A postás ránézett, szórakozottan cigarettára gyújtott. A gyufaszálat a pad alá dobta.

– Négyévi fogság után...

Hallgattak. A platánról levél hullott a táblára. A szakaszvezető ott állt előttük.

– Nem látták a szakaszomat?

Az emberek rápillantottak, nem szóltak. A szakaszvezető közéjük furakodott, kíváncsian nézte a sakktáblát.

– Sakkoztok? – kérdezte. – Mi is szokunk sakkozni a fedezékben. Egész nap potyognak a bombák... Kenyérbélből gyúrjuk a figurákat...

Nézte az embereket, felhős lett az arca.

– Sakkoztok? Roham idején sakkoztok? Támadás van, hé!

Valaki megtaszította.

– Eridj a fenébe!

Dühös tekintetek szegeződtek rá.

– Simon úr – szólította meg az öreg. – Simon úr kérem, menjen haza. Összetéveszt minket másokkal.

– Másokkal? – A szakaszvezető oldalt hajtotta a fejét, töprengeni látszott. – Azt mondjátok, hogy összetévesztelek másokkal?...

Izgalomba jött, kigyúlt az arca.

– Hazudtok! – csattant fel. – Hazudtok, ti vagytok a dezertált negyedik szakasz! Szökevények vagytok. Megismerlek benneteket.

– Simon úr... – mondta az öreg.

Csend támadt. A két sakkozó is felpillantott. A postás hevesen szívta a cigarettát, szemhéja aprókat rándult.

– Szökevények! – üvöltötte a szakaszvezető. – Hé, őrség! Itt vannak. Erre, megvannak!

Kiáltása kettéhasította a csendet. Az emberek összerázkódtak, meghökkenve bámultak rá. A gyerekek kibújtak a bokorból, ijedten leiramodtak a pázsitról. Dideregtek, összeverődött a foguk.

A szakaszvezető összecepta a bokáját és szalutált.

– Alázatosan jelentem: elfogtuk a szakaszomat. Valujkitól öt kilométerre. Mind egy szálig megszöktek a bitangok.

Az emberek még mindig hallgattak. Lábuk gyökeret vert, és tekintetüket nem tudták elszakítani a félkegyelmű arcáról. Ő nem pillantott rájuk. Fejét lehajtotta, a szája széle remegett.

– Hát kellett ez nektek, fiúk? – kérdezte csendesen. – Tudhattátok... tudhattátok jól, hogy úgyis elkapunk titeket...

Fáradt pillantást vetett rájuk, majd ismét elfordította a fejét. Senki sem moccant. Az emberek csak álltak, és nem tudták, hogy mitévők legyenek. Nevetni akartak, de nem tudtak nevetni. Tekintetük zavart volt, egymásra se mertek nézni.

– Mit néztek így rám? – kérdezte a szakaszvezető. – Mit néztek? Ne nézzetek így

rám, hé! Tán nem vagytok dezertőrök?... – Lesütötte a szemét, kezét a melléhez szorította. – Én nem tehetek róla, fiúk. Esküszöm, hogy nem tehetek róla. Minek kellett meglógnotok? Együtt mentünk, tűzön-vízen...

Éneklő hangon beszélt, kántáló, vékony hangon, akár a siratóasszonyok. Szeme sarkában könny csillant. Talán a hideg csalta elő.

– Félek – mondta a kislány. Kendője lecsúszott a fejről, keskeny vállára terült. – Félek. Menjünk haza...

A szakaszvezető megdermedt.

– Hátra arc! – vezényelte. – Kezeket a tarkóra. Irány a kőbánya...

Valaki idegesen felkacagott.

– Simon úr – mondta az öreg. – Menjen haza, Simon úr. Rossz tréfa ez, kérem...

– Pofa be! – üvöltötte a szakaszvezető. Vérekes volt a szeme.

Fölemelte a botját, karjára fektette, és fél szemét lehunyva az emberekre célzott.

– Jaj! – kiáltott fel a kislány. – Mindjárt lelövi őket!

Szemerkélni kezdett az eső.

– Harmadik napja esik – dűnnyögte a szakaszvezető. – Micsoda idő! Valóságos istenbüntetése.

Megborzongott, feltúrta a gallérját. Az eget kémlelte. – Esik, egyfolytában esik. Micsoda idő! Harmadik napja szakad. Még belefulladás a sárba a büntetőosztag... Undorító, fekete latyak. Csak visszatérjünk! Vigyázni, legények, itten még a fák is ellenünk vannak...

Szeme becsukódott, feje a mellére horgadt.

A postás ocsúdott fel először. Talpra ugrott, ráripakodott a gyerekekre.

– Indulás haza. Mozgás! Kihül az ebéd.

A gyerekek engedelmesen megfordultak, lehajtott fejjel bandukoltak el. Leghátul a kislány ment, görcsösen szorongatta a babáját.

– Folytatjuk a partit? – kérdezte a postás. Hangja rekedt volt, köszörülnie kellett a torkát.

– Nem, feladom – mondta a tirolikalapos, és szárazon nevetett. – Tudja, az idegeim...

A postás biccentett, nem erőltette.

Szótlanul vágtak keresztül a parkon, talpuk alatt cuppogott a sár.

1961

Egy igaz Szodomában

Tüdőszanatóriumi történet 1962-ből

A szanatórium kertésze – szikár, falábú öreg – kajla, fekete kalapjában a háza előtti élősövényt nyírta.

Babrián ráköszönt.

– Alászolgálja, főkertész úr! Csak nem méltóztatik vasárnapi műszakot tartani?

A kertész abbahagyta az olló csattogtatását, hátrafordult. Cserzett, mogorva arcán mosoly derengett át, amint megpillantotta a hórihorgas író. Miklósra ügyet se vetett. A köszönésére se.

– Elburjánzott – intett a sövényre, s közben a tarkójára bökte a kalapját, amelytől soha meg nem vált volna; legalábbis Miklós hajadonfőtt még nem látta.

– Mit szólna két hívatlan vendéghez? – kérdezte Babrián. – Egyébként, miféle cserje ez? Ezekkel a piros micsodákkal?

– Lícium. Mifelénk ördögcérnának mondják... Hanem épp kapóra tetszik ám jönni. Tegnap itt járt a sógor hazulról, és jófajta kisüstit hozott.

Babrián vidáman hunyorgott a tűző napfényben.

– Titkos szeszfőzde? Hát Bogyiszlón nemcsak lótolvajok vannak?

– Az csak a mözsiék piszkolódása – morgott az öreg. – Egy szemet se igaz. Hanem az már igaz, hogy a mözsi ember hírhedt csirkelopó. No, kerüljenek hát beljebb!

Betaszította a kaput, és mindkettőjüket a lugasos, csöpp udvarba invitálta. A lugasban kecskelábú asztal állt, két mesterien faragott, hosszú lócával. Odébb, a tornácos kis ház mellett alacsony deszkapajta meg egy nyitott ól húzódott meg, palánkja mögött jókora hízóval. Hátrább Miklós tenyéryi veteményest pillantott meg és néhány gyümölcsfát. Egy darabka falu volt ez itt, a szanatórium parkjának felső végében; meghitt, már-már idillinek tetsző zug az árnyas lugassal, a frissen meszelt, takaros házzal és a lonctól, vadszőlőtől zöldellő tornáccal.

– Telepedjenek le – vetette oda a kertész.

Hát nem túl szíves, állapította meg Miklós, de tudta, másokhoz se barátságosabb; afféle morc emberkerülő. Valahányszor összetalálkoznak a parkban, az öreg inkább úgy tesz, mintha nem venné észre, csak hogy ne kelljen a köszönését viszonznia.

Leült a simára gyalult asztalhoz, és nézte, ahogy a kertész rövid nyelvű gereblyéjére támaszkodva bebiceg a házba.

– Mi történt a lábával? – kérdezte.

– Háborús amputáció. – Babrián egy selyempapírba göngyölt könyvet hozott magával, és most az asztalra tette, melléje pedig a dohányzacskóját meg a pipáját.

Miklós a fejét rázogatta. Nem értette, miért hozta ide Babrián, s miért akarja, hogy megismerkedjék ezzel az emberrel.

– Furcsa egy szivar – dünnyögte. – Mindig úgy néz rám, mintha keresztben akarna lenyelni.

– Jó emberismerő – bólintott derűsen Babrián. – Engem bezzeg kedvel.

– Régóta ismeri?

– Amióta felkerültem ide. Hetedik éve. Ötvenhat októberében ott, ni – mutatta –, abban a pajtában ücsörögtem. Ez a vén morcos meg, a tudtomon kívül, éjjelente itt silbakolt az asztalnál, fejszével az övében. Azt hiszem, azokban a napokban melegedtünk össze...

Elhallgatott, mert a kertész előjött. Egy tál hamvas őszibarackot hozott a tálcán, butykost és mázas pohárkákat. Egy fonott kosárkában barnára sült perecek púpozódtak.

– Saját sütésű a pereg. Fogyasszák egészséggel!

A ház mögött tompa, mély ugatás kondult. Egy nagy testű komondor cammogott elő.

– Isten hozta, Barnabás úr! – üdvözölte Babrián, mihelyt a kutya odaügetett hozzá és mindkét mancsát a térdére helyezte. – Mi újság, maga vén kan? – Fogta a pipáját, és a kupakjával kötelességtudóan vakargatni kezdte a kutya fültövét.

Ilyen közélről látszott csak igazán, milyen hatalmas termetű példány. Miklós önkéntelenül is odébb húzódott a padon.

– Bátorság, szerkesztő úr – intette meg Babrián. – Semmi félnivalója e derék ebtől – s már a hátát vakargatta. A komondor majd elalélt gyönyörűségében. Vékonyakat vakkantott, farka zászlóként lengett. Bozontos szőrzete alól kivillanó, barna gombszemével odaadóan nézte Babriánt.

A kertész zsörtölődött.

– Csak ezt a *Barnabást* nem veszi be a gyomrom, már ne is tessék haragudni. Abba még beletörődtem valahogy, amikor Jeromosra keresztelte a hízómat, de hogy lehet egy komondort Barnabásnak szólítani? Bodri ez kérem, Bodri a születése óta, ami nem tegnap volt, az a becsületes neve, de úgy meg tetszett szédíteni avval a Barnabással, hogy a tisztos nevére már oda se bagózik...

– Na, látja! – mondta Babrián, miközben a komondor boldogan az ölébe fúrta a pofáját.

– Coki te, takarodsz már onnét! – A kertész könnyedén farba billentette a kutyát, és falábát kinyújtva, maga is az asztalhoz ült. – Bomlik maga után.

Miklós elmosolyodott. A komondor az asztal lábához kuporodott, és szinte szerelmes tekintettel csüggött Babriánon.

– Hízik – mondta aggodalmasan Babrián.

– Pedig máma is kapott Gracidint, minden áldott nap kap. A főorvos úr írta föl neki. Nagy kutyabarát.

– Barnabás úr viszont nem nagy barátja a főorvosoknak – vigyorodott el Babrián. – Emlékszik, amikor kis híján leszedte róla a gatyáját?

A kertész erre semmit se mondott. Újra halvány mosoly futott át az arcán.

– Vegyen belőle – kínálta a peracet Babriánnak –, friss, ropogós... – Miklóst nem kínálta szóval, csak némán elébe tolta a kosárcát.

Ropogtatták a sósperacet, valóban pompás ízű volt. Miklós teli szájjal dicsérte. A kertész rá se hederített. Babriánnal tereferélt, mintha Miklós ott sem lett volna. Szanatóriumi pletykákat cseréltek ki és vitattak meg, s az öreg módfelett tájékozottnak bizonyult. Mindenről tudott, ami a szanatórium falai között történik.

Csendes kvaterkázás egy meghitt vasárnap délután, gondolta beletörődő iróniával Miklós. Az igazat megvallva, unta magát. Huszonhárom éves volt, újságíró és kezdő író, mozgékony, kíváncsi fiatalember, s úgy vélekedett: az efféle vendégeskedések csak arra jók, hogy az ember lemaradjon valami másutt zajló izgalmas beszélgetésről vagy eseményről. Három hete lakott idefenn a szanatóriumban, és zsúfoltak voltak a napjai. Érdekesnél érdekesebb emberekkel kötött ismeretséget, mindenekelőtt Babriánnal, akit íróként is, emberként is régóta tisztelt.

De most nem értette Babriánt. Nem fért a fejébe, miért ragaszkodott annyira ehhez a látogatáshoz. Komolyan mondta volna a múltkor, hogy a kertész egyike azoknak, akiket élete folyamán a legtöbbször becsült? És valami titkot is megemléltett... De hát, miféle titka lehet egy ilyen zsémbes, mogorva, vén fickónak?

Látta, Babrián közben kigöngyöli a vékony kötelet a selyempapírból, és odanyújtja az öregnek.

– Tegnap kaptam meg a kiadótól. Néhány novella. Úgy olvassa, hogy ez az utolsó

könyvem.

A kertész belelapozott. Alig észrevehető ajakmozgással kisilabizálta a dedikációt.

– Nem – rázta meg aztán a fejét, mert a dedikáció is efféle tartalmazhatott –, nem, utolsó, az sosincs. Mindig csak utolsó előtti, míg él az ember.

– Nincs szükségem a vigasztalására – reccsent rá Babrián. – Vegye tudomásul, hogy egy magamfajta ötvenkilenc éves hullajelölt pontosan tudja, mit beszél. A véleményére azonban igényt tartok. Szeretném, ha minél előbb elolvassná.

– Meglesz – biccentett a kertész.

Észrevette, hogy a percc elfogyott, erre fogta a butykost, a térde közé szorította, és kihúzta a dugóját.

– Köszönöm, nekem ne! – Babrián a tenyerével letakarta a poharát. – Nekem már a pálinka sem árthat, akkor meg minek? A fiatalúrnak is csak egyetlen kupicával engedélyezek.

– Többet nem is kapna. Mit csináltak a nyakával?

– Megpungálták.

– Ahhoz ekkora pólya? – A kertész megvetően húzta el a száját. Főlemelte a butykost, töltött Miklósnak. – És mit keres itt nálunk?

– Kivizsgálás – mondta Miklós.

Babrián kibontotta a dohányzacskóját, a pipáját kezdte tömködni.

– Panaszodik a fiatalúr. Azt állítja, hogy kegyed neheztel rá.

– Én-e? – Az öreg vállat vont. – Én ugyan nem! – Magának is töltött, és szúrósan Miklóstra pillantott. – Csakhogy már harmadik hete, hogy idefönn van. Már pedig mifelénk úgy dukál, hogy ha először találkozik két idegen, a fiatalabbik odamegyen az öregebbhez, aztán bemondja neki a nevit.

Miklós zavarba jött. Erre valóban sok alkalma adódott volna, de mindegyiket elmulasztotta.

– Ez egy körüti legény – kajánkodott Babrián.

– Meglátszik!

– Azonkívül kolléga. Egy ifjú kartársam. S mivel tehetséges, azt akartam, hogy megismerje magát.

– Engem? – Valami óvatos kifejezés ült ki a kemény, szikár arcra; igen, ezt Miklós pontosan látta, de nem tudta, hogy minek tulajdonítsa.

– Hát... ha úgy gondolja – hangzott aztán bizonytalanul.

– Szeretném – mondta Babrián.

Így aztán bemutatkoztak végül egymásnak.

– Simon – nyújtotta a kezét Miklósnak a kertész. – Simon Péter. – Érdes tenyere volt, akár a ráspoly. – No, az egészségre!

Koccintottak, egy hajtásra ürítették ki a kupicát. Miklós elsápadt, a torkához kapott.

– Jóságos isten! – suttogta, és könnybelábadt a szeme. – Rögtön kigyulladok...

– Akár a harmat – legyintett a kertész. – Ha járt volna mifelénk valaha, tudná, ottan ez kontyalávalónak számít. Körösztanya-itókának...

– Voltam Bogyiszlón. Hat éve. Ötvenhat nyarán, a nagy árvíz után. Két hónapig.

– Az építőkkal? – kérdezte egykedvűen a kertész. – Azt beszélik, szép falut csináltak.

Miklós meglepődött. – Azóta nem volt otthon?

– Én negyvenhét óta.

– Szép falu lett. Csak éppen az emberek... hát, azok nem túl barátságosak arrafele.

Az öreg biccentett.

– Komor nálunk a nép. Azt mondják, besenyő fajta, azért komor.

– Maga is elég komor – epéskedett Babrián –, azonkívül elég udvariatlan is, hallja! Nem látja, hogy nincs gyufám? Az orrommal gyújtsak rá!

– Bocsánat! – A kertész elővett a zsebéből egy skatulya gyufát. – A moziban, tetszik tudni, mindég azt mutatják, hogy a nagyember szokja cigarettával, tűzzel kínálni a kisembert. Mindég minden híradóban. Sose fordítva.

Babrián az égő gyufaszál fölött rásandított.

– Maga nem is olyan buta, főkertész úr...

– Régi eresztés vagyok én, kérem.

– Magyar királyi honvéd altiszt, mi? – kérdezte Babrián.

A kertész rámeredt. Lassan visszadugta a gyufát a zsebébe. Hallgatott.

Babrián kivette a szájából a pipát.

– Úgy tekintsen erre az öreg bogyiszlói besenyőre – fordult Miklóshoz –, hogy a második magyar hadsereg harmadik hadtestének legtisztességesebb altisztje volt. Sztarij Oszkolból egy teljes munkaszolgálatos századot mentett át az oroszokhoz. Útközben elfagyott a fél lába.

A kertész nem szólt. Összeszorított, vékony szája egyetlen vértelen csík volt. Gépiesen fölemelte a butykost, és töltött magának.

– Mit szemérmeskedik, főtörzs? – recsegettette meg a hangját Babrián. – Ugyanabban a Sztarij Oszkolban egy Seik Henrik nevezetű tartalékos zászlós, civilben állami banktisztviselő, nyolcvankét muszost géppuskázott le saját kezűleg a százegy per háromszáztizedik századból. Köztük az én orvos öcsémet is...

A kertész csak hallgatott. Teli poharát nézte. Mélyen ülő, keskeny szeme úgy meghúzódott bozontos szemöldöke alatt, hogy alig volt látható.

– Ez az ember – mutatott rá füstölgő pipájával Babrián –, ez az ember bebizonyította, hogy nincs olyan mentség: parancsra tettem. Egy igaz volt tehát Szodomában. Főtörzs! Milyen parancsot adott magának vitéz Dzubai Jenő főhadnagy, századparancsnok?

A kertész lassan kiitta a poharát. Szeme a semmibe révedt.

– Egy golyószórót adott... és tíz bakát – szólalt meg nehezen mozduló nyelvvel.

– Mire adta a golyószórót?

– Kivégzésre.

– Ki volt a tíz baka?

– A kivégzőosztag.

– Hová valósiak voltak?

A kertész összefont ujjai megfeszültek.

– Földi volt mind a tíz. – Előbb Babriánra nézett, aztán Miklóusra, majd újra maga elé. – Földiek voltak... Sárköziek...

– Folytassa – unszolta Babrián.

Az öreg megint hallgatott egy sort.

– Volt... akadt egy, aki nem hajlott a szóra.

Miklós döbbsen meredt az arcába. Egyszerre mindent megértett.

– Lelőtte?

– Én voltam a golyószórónál...

Mély csönd lett. Babrián fújta a füstöt, és a levegőbe bámult föl. Miklós dermedten ült a helyén. Nem tudta levenni a tekintetét az öregről.

– Ott állt a kavicsbánya szélén hetvenkilenc sárga és fehér karszalagos, hátrakötött kézzel. Arról beszéljen! – követelte Babrián.

A kertész ránézett, aztán pillantása újból visszahullt az asztalra. Csak most látszott, milyen öreg.

– Végigkószáltam a hátukon a célgömbbel... – Lágy, sárközi kiejtéssel beszélt, de a hangja tompa volt, a föld alól kongott. – Én jó katona voltam, nem kíméltem magam a harcban. Megszolgáltam. A Don mentén, Kosztyelkiben arany vitézségi, gróf Stomm tábornok keziből... Miért bízták hát rám ezt a dolgot? Én nem voltam tábori csendőr, és nem tartoztam a keretlegénységbe se. No igaz, akkor már visszavonulás volt. Fejtelenség.

Töltött.

– Azok közül a muszosok közül én nem ismertem egyet is. A tíz földi odébb, mellettem sorakozott. Puska lábánál. Várták a parancsomat. Őket meg mindet ismertem. Mind a tízet... Néztem a muszosok hátát az irányzék fölött, az ujjam az elsütőbillentyűn, és akkor valami azt mondta belül: ne tedd! ne tedd!, mert örökre ellopja az álmodat!

Lehajtotta a pálinkát, krárogott. Érdes lett a hangja.

– Aztán... magam se tudom. Csak úgy jött a gondolat. Fordítottam a golyószóró csövin, a földiekre szegeztem. És mondtam: „Én nem lövök ezekre a muszosokra, legények. Én nem bírok rájuk lőni. Rá nem férne a lelkemre. Likas a front, elindulok, átcsúszom velük a ruszkihoz. Aki velem tart, idegyün.” Egy falumbeli erre rám emelte a puskát. Én előbb lőttem. A többire meg ráparancsoltam: eldobni a fegyvert...

Elhallgatott.

Miklós még mindig mozdulatlanul, tágra nyílt szemmel nézte. Láta, megint tölt magának, fölemeli a poharát, de nem issza ki, csak markolássza a kezében.

– Elnézést a zaklatásért – kérte csendesen Babrián.

Jó darabig szótlánul mentek a sétányon.

– Hát ilyen ez a furcsa öreg szivar – törte meg végül Babrián a csendet. – Megmentett hetvenkilenc embert. Amit tett, több mint hősiesség. De ő nem tudja. Nem is hiszi magáról. Megölte egy földijét... csak erre gondol.

– Negyvenhét óta nem járt odahaza – mormolta Miklós.

Babrián kivette a szájából a pipát, és ránézett.

– Gondolhatja, hogy nem gyáva ember. Negyvenhét őszén, miután a fogságból kiszabadult, egyenesen hazament a falujába. Fölkereste a lelőtt katona családját. Megmondta nekik, mi történt, ne várják haza a fiukat. Azután otthagya a faluját, az asszonyt, a családot, és feljött Pestre. Elszegődött kertésznek.

Ez hát a titka, gondolta Miklós.

– A Sztarij Oszkol-i eset természetesen kitudódott – mondta Babrián. – A megmenekült munkaszolgálatosok beszéltek el, a sajtó is sokat foglalkozott vele. A

köztársasági elnök az akkor legmagasabb állami kitüntetést, a *Magyar Szabadság Érdemrendet* adományozta neki. Nem fogadta el... Azóta pedig itt él egymagában. Itt él a disznájával, a kutyájával és nyírbálja a bokrokat. A fizetése háromötödét hazaküldi az asszonynak, és nem akar tudni semmiről. Viseli az emlékezet keresztjét...

A pipáját szortyogtatta, és kedvetlen hallgatásba süppedt.

Szürkült, vacsorára kongattak.

1968

Mors per asphyxiam

Tüdőszanatóriumi történet 1962-ből

1.

Az orvos egymagában ebédelt. Általában a betegekkel étkezett együtt, mert tudta, jólesik nekik ez a gesztus, de ma úgy rendezte, hogy elkéssen. Csak az ebédidő végeztével jött le, amikor már teremtett lelket se talált a szálának is beillő, hatalmas étteremben, kivéve a felszolgálólányokat, akik az asztalokat szedték le.

Senkivel sem akart beszélni ezen a napon. Kora hajnalban meghalt az egyik betege, és úgy gondolta, ilyenkor még egy magafajta jámbor tüdőgyógyász is elvárhatja, hogy békén hagyják. Elintézte az összes elintézendőket, megannyi hivatalnoki formáságot, amelyek egy halálesettel járnak, s amelyek éppen nem voltak alkalmasak arra, hogy enyhítsenek a levertségén, majd táviratot adott fel a hozzátartozóknak, és azzal visszahúzódott a kuckójába. Mára elég a vesszőfutásból, gondolta elszántan, és kétszer is megforgatta a kulcsot a zárban. Mindenki elől elzárkózott, a kollégáit is beleértve, a délelőttre kiírt vizsgálatait pedig másnapra halasztotta. Beteget végképp nem akart látni. Több mint húsz éve volt a pályán, cselédkönyves orvos korától mindig különböző tüdőszanatóriumokban praktizált, és jól tudta, mivel jár itt egy-egy haláleset, mi mindent ébreszt a betegekben. Ilyenkor még azok fejében is badar gondolatok támadnak, akiknek a világon semmi okuk rá. Ő pedig most az egyszer nem fogja elővenni az ilyen esetekre tartogatott, különbejáratú jómodorát. Semmi hajlandósága ahhoz, hogy megnyugtató, jó szavakat mondjon, csillapítsa a feldúlt kedélyeket, és türelmesen válaszoljon olyan kérdésekre, amelyekre válasz úgy sincs.

Mert hát, nem... erre az *exitus*ra bizony nem volt elkészülve. Reggel, amikor bejött, úgy érte a halálhír, mintha alattomban tarkónvágták volna. Ennek a betegének a felépüléséhez komoly reményeket fűzött. És reménye nem volt légből kapott. Azt ugyan kezdettől fogva tudta, hogy egészséges többé nem lesz, ahhoz a kora is, a betegsége is túlságosan előrehaladott volt, de a klinikai kép alapján jó prognózis nyílt arra, hogy megállítsák a kóros folyamatot és a körülményekhez képest a legoptimálisabbat ériék el: kedvező stagnálást, amely még hosszú éveket biztosíthat. Ezt pedig egyre inkább igazolva látta az utóbbi hetek során. A beteg állapotában kétségtelen javulás mutatkozott... Ám hirtelen egy másik betege, Babrián, az író jutott eszébe, aki épp egy hete voltaképpen megjósolta azt, ami bekövetkezett, és ettől végleg

kétségbe esett.

Egy pillanatra abbahagyta az evést, mindkét tenyerével keményen megdörzsölte az arcát, elégedetlenül pislogva kinézett a parkra. No persze, ez az istenverte idő. Kész katasztrófa! Ha így megy tovább, mindenki kikészül... Nem emlékezett rá, mikor volt utoljára ilyen nagymérvű és szapora az időjárás nap nap utáni változása. Az idei október szeszélyessége alig volt elviselhető. Ha egyik nap fulladozni kellett a hegyre üledő pállott, kásás ködtől, másnapra holtbiztosan fagy köszönt be, metszően éles és ritka levegővel, hogy aztán a következő reggel viharos szelet és ónos esőt hozzon. Ma ennek a napja volt.

Utálkozva nézte a vigasztalanul ömlő esőt, és fázósan megborzongott. Mindenki megsínyli, nem vitás. Babrián is panaszkodott tegnap. Valósággal ledöfi az idő... a légszomjtól kínpadra vonva érzi magát... De máris ingerülten megrándult az arca. Nem, ebbe nem kapaszkodhat bele! Tetszetős magyarázat volna, csak hogy ennek az exitusnak semmi köze sincs az időjáráshoz.

Nem tudott napirendre térni felette. Kanalazta a híg levest, és komor kétségek gyötörték. Ismerte ezt az állapotot. Negyvennyolc éves fejjel és csaknem negyedszázados praxissal a háta mögött nyilván már megszokhatta volna, hogy mindig vannak és lesznek is olyan betegek, akik exitálnak – de nem tudta megszokni. Minden egyes halálesetét a saját személyes kudarcaként élte át, és kudarcainak ez az önpusztító átélése mindannyiszor a kétségbeesés olyan bugyraiba lökte, ahol már nem volt se mentség, se bocsánat, se feloldozás. Békétlen, furcsa bogár, mondogatták néha a betegek, és megmosolyogták a háta mögött, pedig szerették és ragaszkodtak hozzá. Rosszulesett neki. Békétlen, furcsa bogár... Miért? Mert feltétlen odaadást tanúsít irántuk? Mert minden gondolatát és érzelmét, egész idegzetét nekik szenteli? Hiszen jóformán nincs is privát élete...

Félszeg mosolyra rándult az ajka. Tulajdonképpen igazuk van, gondolta, igazuk és jó szemük. Ki tudta volna jobban, mint ő maga, hogy szokásos derűje és kedélyessége mennyi kiegyensúlyozatlanságot takar. Zaklatottságot, bizonytalanságot, önelégületlenséget... Ez a mai nap talán nem elég bizonyosság rá? Egyebet se tesz reggel óta, csak önmagát kínozza. Legalább fél tucatszor vett sorra és gondolt át külön-külön minden egyes részletet, ami a betegére vonatkozott. És mi haszna? minél árnyaltabbá formálta a kórtörténetét, annál kevésbé tartotta a halálát elkerülhetetlennek. De mégis meghalt. Közbejött valami istenverte, átkozott véletlen, amit senki se láthatott előre...

Senki? De hiszen nem igaz! Még a leves íze is megkeseredett a szájában, amint újból felidéződött benne az író, és a röpke jelenet, ahogy Babrián megállítja az előcsarnokban, és azt mondja, hogy erre a betegére most nagyon figyeljen oda, különben napokon belül kínos meglepetésben lesz része. Honnan tudhatta? Miből? Képtelenség! Ennek az embernek valóban nem kellett meghalnia. Itt csakis ő, a kezelőorvosa, hibázhatott. Ő követett el valami mulasztást, ha látszat szerint mégoly tiszta is a lelkiismerete. Valamit nem vett észre, amit pedig muszáj lett volna észrevennie, és figyelmetlensége végzetesnek bizonyult, amiért is, legalább önmaga előtt, felelősség terheli.

Szép, sötét, latinus arca hirtelen kivörösödött a haragtól. Már megint beletévedt az önmagának tett, értelmetlen szemrehányások labirintusába! Eltolta maga elől a félig kikanalazott levest, s miközben hozzálátott a második fogáshoz, ingerülten próbálta meggyőzni magát, hogy semmi oka a szemrehányásokra, mert igenis mindent elkövetett, ami tőle telt. Sőt, ami azt illeti, éppen erre a betegére az összes többinél is nagyobb figyelmet fordított. Ha valamit egyáltalán felróhatna magának, kizárólag ez a megengedhetetlenül megkülönböztetett figyelem lehetne az. Hiszen most már

bevallhatja, amit eddig semmi szín alatt be nem vallott volna: kezdettől fogva egyfajta makacsul feltett bizonyítási szándék dolgozott benne, amely ritkán szállta meg annyira, mint ennek a betegének az esetében. És attól tartott, hogy valaki nagyon is jól látta ezt. Hogy mindvégig a tudatában volt, mégha szóvá nem tette is. Ami persze nem azt jelenti, gondolta fanyarul, hogy ezután se fogja szóvá tenni. Mindenesetre különös, hogy erről az emberről minduntalanul Babrián idéződik az eszébe...

Ámbár, ha belegondol, nincs benne semmi különös. Elvégre Babrián volt az, aki vagy tíz hónappal ezelőtt benyitott a szobájába egyik délután. „Ma egy új beteg érkezett, nemde, doktor?” Ő rábólintott, rögtön hozzátéve, hogy egyelőre még látni se volt ideje, annyi dolga akadt egész nap. „De a felvételi lapja, gondolom, már idekerült magához – mondta az író. – No, vegye csak elő... Ugyebár, nem ismeretlen maga előtt ez a név?” Ő néhány másodpercig értetlenül nézte a kitöltött kartont, csak azután kapcsolt. De akkor halkán füttyentett meglepetésében. Lehetséges volna? Azt hitte, ez az ember már rég nem él, pusztá létezését is anakronizmusnak érezte. Ám az adatok stimmeltek, szó se lehetett tévedésről. „Igen – tette el a kartont –, ő az.” „Ő bizony, személyesen – biccentett az író. – Ha tudni óhajtja, épp az imént akadtam vele össze a folyosón” – s a tekintete csakúgy, mint az arca, kőmerev volt, kifürkészhetetlen. Neki pedig valami nagyon kényelmetlen érzése támadt. Végül is mit akar tőlem, töprengett, milyen szándék vezette ide? „Hát – szólalt meg bizonytalan mosollyal –, az információt mindenesetre köszönöm, de... nos, hogy is mondjam? Őszintén megvallva, nem egészen értem. Miért tartotta ilyen sürgetően fontosnak, hogy tudjam ezt?” „Azért, hogy tudja” – hangzott kurtán, azzal Babrián már fel is állt, és némán kifordult az ajtón.

Nem, nem hihette, hogy csupán ezért. Hiszen nélküle is rájött volna, ki ez a beteg. Hírheft név volt, egyike a legrosszabb emléküeknek. És hát nemcsak a nevét ismerte, nemcsak viselt dolgairól tudott, hanem még medikus korában, akkortájt, amikor ez az ember a legzajosabb feltűnést keltette és az egyetemen is a legtöbb híve támadt, merő kíváncsiságból a könyvei közül is elolvasott egyet – „Az Esztendő Magyar Regényét”, ahogy úton-útfélen reklámozták –, a *Tiszaeszlárt*. Uszító módon elevenítette fel a hajdani vérvádat, Solymosi Eszter ügyében nemzeti perújítást követelt, és aljasul denunciálta Eötvös Károlyt. Soha életében nem olvasott fertelmesebb könyvet ennél a sötét miszticizmusba hajló, gyűlöletet fröcskölő, eszelős agyrémnél, de minden viszolygása ellenére is kénytelen volt megállapítani, hogy szerzője elvitathatatlan képességek birtokosa, és hátborzongató nézeteit átütő művészi erővel képviseli. Veretes nyelv, balladás tömörségű előadás, kivételes atmoszférateremtő készség, burjánzó szómágia. Azóta is a művészi tehetség olykori veszedelmes janus-arcúságának markáns bizonyítékát látta ebben a könyvben. A szavak valóban lehetnek olyan gyilkosok, mint a gázkamrák, bár a gázkamrák természetesen nem szavakból épültek.

A gázkamrák... Egy pillanatig szinte bénultan meredt maga elé, olyan kínzóan horgadt fel benne a fájdalom, de a heves, gyors mozdulattal, amelyek máris félresöpörte homlokába hulló, kékesfekete haját, egyben felszakadó fájdalmát is elhessentette. Ez nem tartozik ide, gondolta, ez a legszemélyesebb privát ügy, amit nem szabad belekeverni! No igen, természetesen megtehetette volna, hogy átadja valamelyik kollégájának a beteget – ha elvétné is, előfordul ilyesmi, és senki se talál benne kivetnivalót –, de meg sem fordult a fejében. Soha nem tett így, és ezután se fog. Egyszerűen nincs joga ilyen megoldáshoz folyamodni. Ebben az emberben se látott mást, csak egy súlyos beteget, akiért meg kell tennie mindent, ami tőle telik. Ha pedig bárki is azt képzei, hogy e több mint tíz hónapnak számára volt valami permanens próbatétel jellege – hát nagyon téved. Itt mindvégig csak egyetlen kérdés merült fel: tud-e segíteni a betegén, vagy sem? És hát... nem tudott.

Felsőhajtott, s újra a kudarc leverő érzése járta át. Letette az evőeszközeit, befejezte az evést. Közben a pillantása a kopottas aranykeretbe foglalt, ovális falitükörbe tévedt, és csak nézte megrökönyödve a feldúlt, összetöredezett, szinte szétesett arcot, amellyel szembetalálta magát. Ez én volnék? S önkéntelenül fintorszerű kis mosolyra torzult a szája. Lám, gondolta mély öngúnnyal, a békétlen, furcsa bogár!...

Összerezent, az egyik felszolgálólány állt az asztalnál. A kis, szeplős csúnyság, akit különösen kedvelt.

– Ne tessék haragudni, doktor úr – hadarta, miközben összes lúdtojásnyi szeplői kigyúltak a restelkedésben –, de a tészta már elfogyott, meg a gyümölcs is mind egy szemig. A séf úr egészen odavan. De ha egy kis sajtot el tetszik fogadni... egy finom kis Mackó-sajtot.

Az orvos rámosolygott. És széles, meleg mosolyától egyszerre újból a megszokott lett. A mindig derűs, nyugalmat és biztonságot árasztó, lekötelezően szívélyes modorú férfi, akit méltán szerettek a betegek.

– Hozza csak, angyalkám – mondta –, hozza azt a Mackó sajtot. A séf úrnak meg kösse a lelkére, hogy miattam a világért se tegyen szemrehányást magának. Úgy kell annak, aki elkésik! Hát nem igaz?

Ekkor meglebbent a csapóajtó. Egy bordó köntöst viselő, szikár férfi lépett be az étterembe.

Amint az orvost megpillantotta, megállt, és tekintetét merőn rászegezte.

2.

Az orvos felsőhajtott magában. Ilyen az én formám! Ha valakivel végképp nem akart találkozni ezen a napon, az éppen Babrián volt.

Babrián pedig szemlátomást habozott ott az ajtóban, hogy beljebb kerüljön-e, de végül mégis rászánta magát, és nehézkes léptekkel elindult hozzá a vedlett futószőnyegen. Most látszott csak, milyen magas, már-már hórihorgas, és ezen kissé görnyedt tartása sem változtatott. Jellegzetes, senkivel össze nem téveszthető alak volt. Keményen faragott, csontos, mélyen barázdált arc, a szája sarkában szarkasztikus elmélyüléssel, nyakán habosra csomózott, finom selyemkendő, a fogai közt rövid szárú angol pipa; bordó köntöse, akár egy palást, járás közben a bokáját verdeste. Apró biccentéssel vizionozta az orvos üdvözlését.

– Jó étvágyat, dr. Windisch – szólt recsegő hangon, és hideg pipáját kivette a szájából –, tömje csak azt a kellemes fejét! – Leült vele szemben, dohányzacskóját az asztalra dobta. – Nekem csak egy főzeléket kegyeskedjék, simán – vetette oda a kis pincérlánynak, aki azonnal az asztalnál termett, hogy máris lélekszakadva loholjon a konyhába.

Akár egy kényúr, gondolta az orvos, és hét év óta, mióta Babrián rövidebb-hosszabb megszakításokkal a betege volt, először tűnődött el azon, vajon miért is veszik ezt mindnyájan magától értetődően természetesnek tőle. Önkéntelenül is a gúnyneve jutott eszébe, ahogy a szerkesztőségekben aposztrofálták, s aminek a híre ide is eljutott: Rettegett Iván – s ezt a nem éppen hízelgő gúnynevét néha bizony szerfelett találónak érezte.

A kettejükre boruló csend túl nyomasztóvá kezdett válni. Jónak látta, hogy megtörje.

– Szokás szerint el akarja bliccelni a csendeskúrát, igaz? – kérdezte kedélyes-

korholón.

Babrián úgy eresztette el a füle mellett, mintha el se hangzott volna. Pipája szárával az asztal szélét kocogtatta, súlyos tekintetét nem vette le Windischról. A doktor meg igyekezett fesztelennek mutatkozni, noha fesztelenségében túl sok volt a kényszeredettség. Gyakorlott orvosi szemével persze azonnal észrevette, hogy Babriánt nagyon megviseli az idő – de nemcsak ezt vette észre. Harapós kedvében van, állapította meg, sőt krudélis kedvében, és ez óvatosságra intette. Tapasztalatból tudta, hogy ilyenkor résen kell lenni vele szemben. Ma azonban nem volt hajlandó belemenni semmilyen idegőrlő játékba, és hirtelen döntött.

– Sajnos, mennem kell – pillantott az órájára, és felállt. – Rengeteg a dolgom. A hétfő itt mindig kész bolondok háza... – azzal már indult volna, de remélt visszavonulása nyomban megghiúsult.

– Üljön vissza! – hangzott olyan erélyesen, hogy nem tehetett mást, pillanatnyi tétovázás után visszaereszkedett a helyére. – Remélem, doktor, nincs ellenére – kérdezte Babrián.

Windisch kelletlenül mosolygott. Jött a felszolgálólány, a sietségtől pihegve, és hozta Babriánnak a főzeléket, neki pedig a sajtot.

– Nos, doktor? – szólalt meg Babrián. – Mi újság? Miféle friss pletykákkal fog elszórakoztatni ma? – Úgy görgette elő a szavakat, erősen, jóformán moduláció nélkül, hogy ettől amúgy is érdes hangja még nyersebbnek hatott. – Csupa fül vagyok.

– Nincsenek friss pletykák. – Windisch elkerülte a tekintetét, színleg minden figyelmét a sajtnek szentelte. – Általános a pangás.

Babrián is enni kezdett, az arca változatlanul szenvtelen maradt. – Azt mondja, pangás?

– Reggel ketten eltávoztak, és jött egy új beteg.

– Hát, ez valóban nem sok.

– Sajnálom – vont a vállát Windisch –, ez minden.

Babrián éles pillantást vetett rá, majd folytatta az evést. – Pedig azt hittem, van valami mondanivalója a számomra.

– Van is – bólintott az orvos. – Veronika nővér újból panaszkodott magára, hogy túl sokat használja az oxigénkészüléket.

– Veronika nővérnek rá fogok verni a fenekére – jelentette ki Babrián.

Windisch tiltakozott. – Az én utasításomat teljesítette. Szigorúan meghagytam neki, hogy minden alkalommal köteles jelenteni, ha maga a túlzott könnyelműségében...

– Füttyölök az utasításaira! – szakította félbe Babrián. – Vegye tudomásul, hogy semmiféle orvosi idiotizmus kedvéért se vagyok hajlandó megfulladni. A leckéztetéseit pedig tartsa meg magának.

Windisch nem szólt, de barna arcába pír szökött. Hét év alatt természetesen volt alkalma megtapasztalni Babrián kolerikus temperamentumát, amely hol szenvedélyes dühöngésekben, hol meg többnyire éppen az ő fejéhez vagdosott, válogatott sértésekben nyilvánult meg, és mindent zsebrevágott tőle, mert jelentős írónak és nagyszabású egyéniségnek tartotta, akit feltétlen tisztelet illet meg, másrészt maga tudhatta a legjobban, hogy gyógyíthatatlanul beteg, s betegsége gyakori megpróbáltatásait fizikailag példátlan önfegyelmével viseli. De mégis akadtak pillanatok, amikor szinte tűrhetetlennek találta. Márpedig nem szerette, ha azok az emberek, mint például Babrián is, akiket világnézete élharcosainak tekintett, saját személyükben tűrhetetlennek mutatkoznak.

Sértettségét azonban már le is győzte magában, ezúttal is azzal mentegette Babriánt, amivel rendesen. Állapota visszafordíthatatlan rosszabbodása egyre több magatartásbeli anomáliával jár. Írásra pedig már hosszú ideje nem is gondolhat. 1955 óta, amikor véglegesen felkerült ide, mindössze néhány elbeszélésre futotta az erejéből – egy vékonyka kötetre.

Felpillantott, és látta, hogy Babrián kitartóan figyeli. Az arca már ismét egykedvűnek hatott, közönyt árasztott a tekintete is, de az orvos megneszelte, hogy csalóka közöny ez, veszedelmet ígér, és nem tudta, mint térhetne ki előle.

– Hervadtnak látszik, adjunktus úr – jegyezte meg Babrián. – És becses engedelmeivel kötve hiszem, hogy a gorombáskodásom hervasztotta volna le. Hozzászokhatott már.

Babrián mosolytalan malíciával húzta össze a szemét. – Ejnye, doktor, csak nem akarja a bolondját járatni velem? Ifjúkoromban, tudja, nagy divat volt életjeligét választani. Valami bölcs aranyköpést. Én inkább fabrikáltam egyet magamnak: „Álljunk görbén és beszéljünk egyenesen!” Ezennel felhívom rá a figyelmét. Méltóztatna elárulni, hogy mitől ilyen búval bélelt ma?

Windisch megadóan felsóhajtott. – Hiszen úgyis tudja!

– Lekötelezne, ha megmondaná, mi az, amit tudnom kellene.

– Kizárt dolog, hogy ne hallotta volna, mi történt az éjszaka.

– Nocsak! Hát történt valami?

Az orvos szemrehányóan nézett rá.

– Értem – intett a szemével –, mindenáron tőlem akarja hallani. – Hát igen – mondta – magának lett igaza – s elkeseredve megrázta a fejét. – Csak legalább azt tudnám... Az ég szerelmére, honnan szedte a jóstehetségét? Az az ember meghalt az éjjel.

Babrián Dezső hátradőlt a széken. Az arca végképp kifürkészhetetlenné vált.

– Én figyelmeztettem magát – mondta. – Még idejekorán figyelmeztettem, hogy *moribundus*.

– Nem volt moribund – ellenkezett hevesen Windisch. Egy tragikus, ostoba véletlen... Ki láthatta előre?

Babrián legyintett. – Jobban tette volna, doktor, ha akkor rám hallgat. Miért nem hitt nekem? Csak a jólneveltsége tartotta vissza, hogy megmosolyogjon, igaz?

Az orvos hallgatott. Maga volt a tehetetlenség.

– Most pedig mit mondjak magának? – vont vállat Babrián. – Mondjam talán azt: mosom kezeimet? – Evett két-három kanállal, közben tűnődve az orvosra pillantott. – Sohasem sakkozott vele? – kérdezte szórakozottan. – Nem? Sajnálhatja. Kiváló játékos volt.

Windisch kínjában elmosolyodott. – Hát... nem valami nagy nekrológ.

– Ez az árnyék előjoga, doktor – vágta rá nyersen Babrián. – Mi egyebet várhatna egy magamfajta ötvenkilenc éves hullajelölttől? Itt ám lélekben nagyot süllyed az ember!

Windisch már csak turkált a tányérjában, a szeme alatt görcsösen rángatózott egy ideg.

– Hallgat? – fürkészte Babrián. – Miért hallgat? – Metsző tekintetével szinte átszegte az orvost, aki egyszerre érezte meg az író szuggesztív erejét, és azt, hogy jómaga lágyabb anyagú annál, semhogy szembezállhatna vele. – Vagy most az egyszer szégyelli azt a fene nagy altruizmusát? – kérdezte Babrián.

Helyben vagyunk, állapította meg az orvos. Már tudta, mi a célja Babriánnak: erőnek erejével színvallásra kényszeríteni, hogy azután megbélyegezhesse. S egyszerre megint eltöltötte az önvád, de úgyannyira, hogy szinte jogosnak érezte, már-már afféle vezeklésnek, hogy eltúrje a vesszőfutást, amelynek kétségtelenül elébe néz.

– Hát ne hallgasson – csattant fel Babrián –, ne hallgasson, doktor, az istenfáját magának! Bökje csak ki bátran: deprimálta a haláleset!

Csörrent a tányér, ahogy az orvos ledobta az evőeszközeit.

– Megfulladt! – tört ki belőle. – *Suffocatio*, érti? – És a szemében kétségbeesés jelent meg, nem tudta tovább türtőztetni magát. – Heveny légzési elégtelenség, légúti akadály... Az ügyeletes már *insufflatió*val és légcsőmetszéssel sem segíthetett rajta. Annak rendje és módja szerint, közönségesen megfulladt...

– *Mors per asphyxiam* – hagyta helyben Babrián. – Valami Auschwitz nevű lengyelországi helységben négyszázezer magyar állampolgár fulladt meg. Ehhez mit szól, maga *homo humanus*?

Windisch hallgatott. Zaklatott mozdulattal hátralökte a homlokából a haját. Kegyetlenség, amit velem művel, gondolta, de valami önkínzó módon egyre csak igyekezett elhíttetni magát, hogy megérdemli, rászolgált, kijár neki.

Babrián dermesztő gúnnyal figyelte.

– Ha nem tévedek – mondta –, az ön boldogult szülei is, ugyebár?

Az orvos elvörösödött, enyhén megremegett az álla. – Nem gondolja, hogy ma a szokásosnál is sajtósabb?

– Szándékosan, doktor, szántszándékkal. Szeretném, ha végre látná a kredót, amelyben maga is nyakig csücsül.

– Semmiféle kredót nem látok.

– Valóban? – Babrián eltűnődött. – Voltaképpen mit tudott maga erről az emberről?

Windisch ingerülten nevetett. – Ugyan, kérem! Azt képzelem, nem tudtam, kicsoda. Egyébként éppen maga hívta fel rá a figyelmemet. De számomra ennek nem volt semmi jelentősége.

– Nem volt jelentősége... – mormolta Babrián. – Ezért, látja, irigylem. És mondja – kérdezte hirtelen –, milyenek találta?

– Nagyon udvariasnak és a szófukarságig zárkózottnak. Azt hiszem, egyetlen olyan mondatot se váltottunk, amely ne a betegségére vonatkozott volna.

– Tüdőasztma és ödémás szívbántalmak – bólított az író. – Ugyanaz, mint az enyém. Hát nem fura szeszélye a sorsnak? És maga szerint az ő prognózisa jobb volt.

Windisch egy pillanatra összeszorította a száját, aztán biccentett. – Jobb.

Most Babrián hallgatott. Az esőt nézte, amint széles sávokban lefolyik az ablakon.

– Nem – szólalt meg végül csendes ajkbiggyesztéssel –, maga semmit sem tud erről az emberről. Jóformán semmit. Esetleg ismer egy felszínes történetet, amely semmire se magyarázat, és azzal be is éri. Belátom, ebben én is hibás vagyok. Segíthettem volna magának, és akkor most kevésbé mardosná a bűntudat.

– Fogalmam sincs, mire céloz – jelentette ki szárazon Windisch, mert találva érezte magát, és a türelme is fogytán volt. – De ha mindenképp ragaszkodik a témához, árulja el, miből sejtette, hogy meg fog halni. Emlékszem, pontosan megjósolta: napokon belül.

– Az ember általában megérzi, hogy mikor adja be a kulcsot. Főleg, ha nagybeteg.

Éppen ön, a jeles lélekbúvár ne tudná? Apropó! Működik még a lelki klinikája, doktor? Nem venne analízisbe engem is?

Ez érzékeny pontja volt Windischnek. Most is elfelhősödött a homloka.

– Komolyan beszélek – biztosította az író. – Vagy talán nem maga szónokol örökké az intézeti kis pszichoterápia fontosságáról, meg a tüdőbetegek sérült pszichéjéről? Én pedig ma rájöttem, amit sose hittem volna, hogy valóban sérült a pszichém.

– Most már kizárólag rébuszokban hajlandó...

– Ne heveskedjék, doktor, csigavér! – Babrián befejezte az evést, és eltolta maga elől a tányért. Most csaknem szelíden nézett az orvosra. – Tehát, ha jól értettem – mondta –, azt állítja, tudja, ki volt a derék férfiú. Tudja, hogy valaha gyilkolt. Azt is tudja, hogy ezért elítélték, és kiszabott büntetését az utolsó napig leülte. De lám, azt már nem tudta, milyen kiválóan sakkozott! Pedig nekem ez volt róla az első gondolatom ma hajnalban. Tudniillik én már hajnalban értesültem a sajnálatos gyászeseményről.

– Vagyis jól sejtettem – intett elborult arccal az orvos, és jogos megbántottságát leplezni sem próbálta.

– Aztán rögtön maga jutott eszembe, doktor – folytatta háborítatlanul Babrián –, és biztos voltam benne, hogy nem szívesen találkozna össze velem a mai nap folyamán. Érthető! Maga egy széplelkű, fennkölt emberbarát. Én nem vagyok az. Mint már voltam szerencsés említeni, én csak egy egyszerű hullajelölt vagyok, többek között az éjszaka elhalálozott úr jóvoltából. És ezt maga nagyon jól tudja. Mármost...

– Kérem! – vágott közbe ekkor Windisch olyan erélyesen, amelyet talán ő sem várt volna magától. – Kérem, valamit szükségesnek tartok mindenekelőtt tisztázni! Tökéletesen megértem, hogy gyűlölte ezt az embert. Minden oka megvolt rá, és eszem ágában sincs megbotránkozni rajta. De magának is tudomásul kell vennie, hogy én felelősséggel tartoztam érte. A betegem volt.

– Nekem pedig a barátom – mondta Babrián.

3.

Az orvos elképedve meredt rá.

– Miért mereszi ilyen kukán a szemét? – kérdezte Babrián. – Csak nem képzeli, hogy tréfálok? – Elővette a dohányzacskóját, kibogozta, és tömködni kezdte a pipáját. – Valóban a legjobb barátom volt egykor. És ma már azt kell hogy mondjam: egész életemben. Mi az ördögért csodálkozik úgy?

– Már engedelmet... – Windisch csak hebegni tudott.

Babrián leintette. – Legyen türelemmel, választ fog kapni a kérdésére... Van gyufája?

Az orvos sietve elővett egy skatulyát a köpenye zsebéből, és odanyújtotta neki.

– Igen – bólintott Babrián, miután szokott szertartásosságával rágyújtott, és két bodros füstfelhőt eresztett ki a levegőbe. – Igen, huszonkét éves korától ismertem. – Pöfékelve hátradőlt, felnézett a gipszstukkós mennyezetre. – És az a hallgatag, tömzsi, vad fiatalember, akivel ezerkilenszázhuszonhat őszén az Erzsébet körúti Bucsinszky kávéházban találkoztam először, egyike volt a legnagyobb prózaírói tehetségeknek, akik ebben az országban valaha is megszülettek.

Windisch nem szólt, bár nagyon is meglepte Babrián elfogulatlansága.

– Üljön csak be egyszer valamelyik könyvtárba – ajánlotta Babrián, mert a hallgatását kétkedésnek vélte –, és lapozzon fel egy-két húszas évekbeli folyóiratot. Ha elolvassa néhány akkori elbeszélését, látni fogja, hogy parányi túlzás sincs a szavaimban.

– Talán valóban megteszem egyszer – intett az orvos.

– De nem sok írásával találkozok majd abból az időből. – Egymás iránti rokonszenvünk bizonyára éppen abból támadt, hogy tudtuk egymásról, alig akadt lap, folyóirat, kiadó széles e honban, amelyik írásainkat pánik rémülettel vissza ne utasította volna.

– És ilyesmi elég a barátságához? – Windisch szemében most valóban kétely csillant meg. Nem Babrián szavait vonta kétségbe, csak továbbra sem fért a fejébe a dolog.

– Méghozzá ritka mély barátságához – erősítette meg Babrián. – Két éhenkórász ifjú író, akik Ady Endrén nevelődtek, akiknek a társadalmi nézetei már kora fiatalságukban bőségesen kimerítették az államellenes felforgatás és a nemzetgyalázás bűncselekményét – hogy a fenébe ne talált volna egymásra? S hogy a fenébe ne kötöttek volna barátságot életre-halálra, amikor kölcsönösen meggyőződhetek világszemléletük és alkotói törekvéseik teljes azonosságáról. – Vontatottan beszélt, de hangja érdekességén ez mit sem enyhített. – Hosszú éveig együtt laktunk, megosztottuk minden garasunkat. Elválaszthatatlanok voltunk. Ő, a tizenkilenc fehér augusztusában felkötött Somogy megyei uradalmi cseléd egykéje, és én, az olasz hadszíntéren elesett, izraelita felekezetű, újpesti főgimnáziumi tanár második csemetéje, aki bátyjával és öccsével egyetemben a pesti hitközség fiúárvaházában nőtt fel, tekintettel édesanyjuk úgyszintén korai halálára.

– Ezt nem tudtam – csúszott ki Windisch száján. – Se róla, se magáról.

Babrián rápillantott, aztán ismét fel a mennyezetre.

– Egy bugris meg egy bibsi, a társadalom peremére lökve. Két kitalált, nyomorúságos éhenkórász, akiknek nem volt senkijük és semmijük, két mindenre elszánt, megszállott, komor álmodozó, akik közbevetőleg nem Duns Scotus oxfordi kommentárjaiból tanulták a közgazdaságtant, nem Montesquieu *Perzsa leveleiből* a szociológiát, s főleg nem báró Brandenstein Bélától a bölcseletet. Nyirkos hónaposszobákban álmodozni a világforradalomról, radikális terveket szőni az ezeréves, feudális osztályuralmi mocsár lecsapolására, közös alkotói programot dolgozni ki előbb egy több kötetre tervezett, országfelmérő szociográfiai munka, majd egy balzaci kiterjedésű és igényű új *Emberi Színjáték* megírására – mi volna a barátság aranyfedezete, ha nem ez? Sárban, fagyban külvárosi utcákon csatangolni, éjszakákat átvitatkozni Marxról és Freudról, Bartókról és a Joyce-i regénytechnikáról, Benedetto Croce abszolút idealista etikájáról és Chorin Ferenc extraprofitjáról, az aktivizmustól és a katasztrofális hazai agrárviszonyokról, de az Aréna úti népkonyha hamis társadalmi tudatot kialakító, ingyen rántott levesétől Ortega tömegtársadalmi doktrínáján keresztül a Szovjet grandiózus ipari fejlődéséig, az axiómarendszerek Gödel-dilemmájától meg a *Neue Sachlichkeit* belső ellentmondásaitól az ormánsági egykén át a szocdem vezéreknek a gyárigazgatókhoz fűződő közismerten szívélyes viszonyáig körülbelül mindenről, miközben rosszul fűtött közkönyvtárakban melegszik az ember és fillére józsefvárosi kifőzdék egytálételén vegetál – ez is a boldogság egy neme, adjunktus úr!

Megszurkálta a pipáját, hosszú pillantást vetett Windischre. Az orvosnak pedig feltűnt, hogy mennyire elcsendesedett a tekintete, s hogy sötét szeme valójában nagyon is elüt kemény ácsolatú, szarkasztikus arcától és nyers hangjától: meleg fényű volt, kissé párás és érzelmes.

– De nemcsak a nézeteink egyeztek meg – folytatta Babrián –, és nemcsak a

törekvéseink voltak közösek. A természetünk és a jellemünk is felettebb hasonló volt. Dacos büszkeség és heves térítőszellem lakozott bennünk, mindenekelőtt pedig a bíráló és a tagadás konok szelleme. Nem voltunk könnyű tollú írók, s mi magunk sem voltunk könnyűek. Megvesztegethetetlen fickók voltunk, hírből sem ismertük a megalkuvást. Megátalkodottan ragaszkodtunk a magunk rebellis kategorikus imperatívuszához...

Pipás kezével széles mozdulatot tett.

– Attól tartok, igen tisztelt doktor úr – váltott át hirtelen recsegő hangra –, önnek halvány sejtelve sincs arról, hogy mit jelentett konzekvensen baloldali írónak lenni Hóman Bálint, a Szent Jobb és a Baumgarten–díj Magyarországon. Hogy milyen sors volt ötszáz példányban megjelenő, tisztavirág-életű folyóiratokban publikálni jelképes honoráriumokért, vagy zugkiadóknál jelentetni meg vékonyka novellás köteteket kétszáz-háromszáz példányban, kávéházi előfizetők szeszélyes kegyeire szorulva; hogy milyen érzés volt senkitől tudomásul nem vett, mindazonáltal gondos rendőri felügyelet alá vont szerzőnek lenni. És mindez csupán azért, mivel felháborító önérzetünkben nem volt hajlandóságunk nevet szerezni magunknak sem ezoterikus szépliterátorként, sem árvalányhajás-tollbokrétás mezei bölcselőként, sem hatóságilag engedélyezett avantgardistaként, mint ahogy nem óhajtottunk húszezer példányos, szabványosított regényiparosként se befutni, a törvényesen védett királyi magyar történelmet vagy a keresztény középosztály neobarokk idiotizmusát tömjénezve díszkötésben, félbőrben, halinában, részletre, hitelben, készpénzért. De még csak arra a bocsánatos bűnre se voltunk kaphatóak, hogy négerként biztosítsuk a napi kenyérrevalónkat, elvirágzott társasági díszhölgyek, lánglelkű turfkirályok és istenfélő bankelnökök emlékiratait gyártva. Tűrhetetlen gögünkben inkább krajcáros címírásokért és sovány óradíjas korrepetálásokért futkostunk, semhogy bármilyen formában is áruba bocsássuk magunkat. Mi sem volt természetesebb annál, hogy részünkre ritkánál is ritkábban jutott nyomdafesték olyan lapokban, amelyek egyáltalán számítottak valamit, s hogy írásainkat jobbra csak kéziratban és titokban mutogathattuk, kávéházi asztaloknál, talponállók pultjainál, albérletekben és antikváriumok hátsó helyiségeiben, abban a hiú reményben ringatózva, hogyha másutt nem is, de legalább ismerőseink és csekély számú barátaink körében talán visszhangra lelnek bujtogató gondolataink...

Pipáját kivette a szájából, szaporábban szedte a levegőt. Szemlátomást fárasztani kezdte a beszéd.

De néhány pillanatnyi hallgatás után, rekedtes hangon mégis folytatta.

– Később, szerencsecsillagunk felragyogtán, havi kilencven fixért, szigorú inkognitóban, a bulvár világsajtót fordíthattuk Tolnai Simon nevezetes orgánumba. Nos, akkor én az első fizetésemből kereken ötven pengőért egy originál amerikai Waterman töltőtollal leptem meg az éjszaka elhunyt urat. A bőkezű ajándék könnyeket csalt a szemébe, habár ömlengő természettel aztán senki se vádolhatta volna, és ünnepélyes fogadalmat tett, hogy a tollat soha másikra felcserélni nem fogja. Szavatartó ember volt. Nem szegte meg a fogadalmát. Mert amidőn a porondra lépett Gömbös Gyula, közhírré kiáltván „a magyar faj történelmi öntudatára” bázírozott Nemzeti Munkatervét, s miután mögötte kalákába rendeződött az Új Szellemi Front válogatott menazsériája, amely a hárommillió mezítlás sorsának jobbra fordítását Ady Endre átértékelésével „nemzeti öncélúsággal” és „egy lélekben megújhodott, minőségszocialista új nemesség” elit kultúrmozgalmával óhajtotta nemzetgazdaságilag megoldani, a tegnapi jó barát azzal a tollal a kezében vedlett át hovatovább közönséges tömeggyilkossá. Marx Károly szakállára esküszöm, hogy azzal a tollal! Ezt szavahihető szemtanúk erősítették meg! Senkinek se ajándékozzon tollat, doktor, veszedelmes jószág... – A hangja megbicsaklott, kinyílt szájjal kapkodta a levegőt.

Megtörölgette gyöngyöző homlokát, s rövid pihenőt engedélyezett magának, hogy a lélegzetvételét rendbehozza. Ám Windisch úgy érezte, kezdődő fáradtságnál is nagyobb a megindultsága, ahogy a múlt hamuja alól felkotorja üszkös emlékeit. Egykori barátja halálának a napján nyilván nem térhet ki ez elől. És a benső kényszer, hogy emlékeit megossa valakivel, úgy látszik, olyan erős, hogy kész vele is megosztani.

Lefegyverezte Babrián tekintetének leplezetlen keserősége. Hirtelen arra gondolt, hogy ez a tekintet oda is behatol, ahová mások nem látnak, és keserűségét éppen ez okozza.

– Feleslegesnek tartom – szölt aztán Babrián –, hogy akkori döbbenetem és felháborodásom, sőt, miért tagadnám, fájdalمام ecsetelésével untassam. A folyamat természetesen fokozatosan vezetett el a páfördulásig, de én mindvégig vak voltam. Hogyan is gondolna olyasmire az ember, amit leglidércesebb álmaiban sem képzelne? – Már fegyelmezett, bár kissé fátyolos hangon beszélt. – Utólag visszagondolva persze rá kellett ébrednem, hogy egy sereg gyanús momentumnak nem szenteltem kellő figyelmet. Sohase hallottam például a gyerekkoráról beszélni. Mindent tudtam róla, nem volt egymás előtt titkunk, de a gyerekkoráról jóformán semmit. Nem firtattam, azt hittem, szégyelli. Mert szemérmes ember volt, a feltörekvőknek nem abból a fajtájából való, amely minduntalan egykori nyomorúságával kérkedik, és abból tökét kovácsol magának. De tévedtem. Csak később, és sajnos már későn, tudtam meg, hogy mit titkolt el. Apját, gróf Széchenyi Andor Pál zsellérét, vörös századkomisszárt, tizenkilenc augusztusában az ő szeme láttára húzták fel Prónay banditái. Ezt sohase heverte ki. Attól a naptól kezdve valami olthatatlan gyűlölet élt és munkált benne, amelyet senkivel, még velem sem osztott meg. Nőtt-növekedett benne ez az lefojtott, már-már, azt kell mondanom, féltve őrzött és táplált gyűlölet, s valamiképpen elő kellett törnie.

Maga elé révedt, pillanatnyi szünetet tartott, a pipáját szortyogatta.

– Rossz irányba tört elő – mondta. – Mire észhez kaptam, a hajszálrepedés már tátongó hasadékká szélesedett barátságunkon – és nem is csak a barátságunkon. Csakhamar és rohamosan olyan eszmék befolyása alá került, amelyek módot adtak gyűlölete kiélezésére, gyűlöletét pedig eltorzították, és eszelőssé tették. Az a rögeszmés meggyőződése alakult ki, hogy apja voltaképpen a Moszkvából iderendelt judeobolsevisták áldozata, akik előbb csalárdul félrevezették, egy népidegen, hamis ügy szolgálatába állítva, majd azután a saját irhájuk mentése közben cserbenhagyták. „Őt miért nem ültették fel a zsidó népbiztosvonatra? – támadt rám egyszer őriöngve. – Miért nem? Miért nem? Árja magyarnak és főleg parasztnak nem jutott rajta hely? Az a szaros sarkú, bűdös prosztó Bécs helyett inkább dögöljön meg?...” Gondolhatja, hogy ezek után több szavunk már nem volt, nem is lehetett egymáshoz. Utjaink visszavonhatatlanul elváltak. Az enyém Buchenwaldba vezetett végül, az övé pedig... nos, jól tudjuk, az övé hová. – A pipa makkja fölött éles pillantást vetett az orvosra. – Csodálkozik? Min? Szabó Dezső Magyarországon ez logikus fejlődéstörténet volt, ha végtelen is. Én meg akkor tanultam meg, hogy a különböző benső púpok és kisebrendűségi komplexusokat hurcoló emberek a földkerekség legveszedelmesebb kreatúrái. Torkig vagyok már azzal a morbus hungaricusszal, amely mindenféle egyéni balsorsok és személyes lelki defektusok ürügyén dögével szüli a társadalmi táltosideológia sámánjait és ködevőit.

Elhallgatott, ismét a lélegzetvételét igyekezett rendbehozni, és közben lehunyta a szemét. Windisch némán figyelte, s arra gondolt, hogy bizony egyre rosszabb bőrben van. Valóban ijesztő volt, így, lehunyt szemmel látni, amint mélyen árkolt, sovány arca mozdulatlaná vált, szinte megmerevedett.

– De hát csakugyan szükségtelen – szólalt meg kisvártatva –, hogy az akkori

döbbenetemmel traktáljam. – Kinyitotta a szemét, s mint már annyiszor, Windisch ezúttal is meglepődött azon, hogy sötét szeme olykor milyen elevenen világos tekintetű. – Azt azonban mindenképpen ellenére meg kell mondanom, hogy én megértettem a szóban forgó úr pálfordulásának az indítékát. Ő is, amiként én, számkivetett volt. A társadalom kirekesztette. És az ilyen elszigeteltségben nemcsak a remény fogy el, előbb-utóbb maga az ember is elkopik. Ha naponta azt kell tapasztalnia, hogy mindenütt csak ellenkezésre és visszautasításra talál, végül már önmagában kezd kételkedni. Én például huszonhét éves koromban írtam egy keserű és húsba vágó regényt. 1946-ig nem talált kiadóra. Jó regény volt, különbet azóta sem írtam. De akkoriban pusztán azt sikerült elérnem vele, hogy az összes kiadók és lapszerkesztők végképp bélpoklosnak tartsanak. Megírni kilencszázharmincban Magyarországon egy végsőkig kihegyezett, baloldali regényben, hogy milyen reménytelen, sötét alagútban bandukolunk is itt valamennyien – ehhez elmeháborodottnak kellett lenni. Meg is adtam az árát. Tizenhat évig aztán nemhogy ez a könyvem nem jelent meg, de a két kezemen megszámlálhatom, hányszor sikerült egy-egy elbeszélést elhelyeznem. Leírtak, és lassacskán én is leírtam magam. Úgy láttam, senkinek sem kell az, amit csinállok. Tílalomfák és sorompók vettek körül, nem törhettem át rajtuk. No persze megtehettem volna én is, hogy kínomban dupla fedelű mellékmondatokkal, négyértelmű hasonlatokkal vagy lánglelkű allegóriákkal próbálom papírra izzadni azt, amit gondolok és mondani akarok, miközben tűnődhetek rajta, vajon gazember vagyok-e még, vagy már hülye – de ilyesmire nem voltam kapható. Hallgattam inkább. Esztendőök teltek el úgy, hogy egyetlen sort sem írtam le. Már mint egyetlen olyan sort se, amely említésre érdemes. Mert élni mégiscsak kellett. Éhen halni még nekem se volt kedvem. Belátva tehát, hogy e kettős kereszt, kis hazában fű számomra nem nő, emelt fővel elszegődtem mindenféle Loch Ness-i szörnyeket gyártani. Ezen felül emelkedett hangú reklámszövegeket fabrikáltam a Tartam hajcsepp és a Szent Rókus-lábsó áldásos hatásairól, sőt originál vadnyugati ponyvákat meg hamisítatlan brit detektívregényeket firkáltam szakmányban a *Pesti Hírlap* sárga fedelű sorozatába – természetesen büszke daccal, kellő megvetéssel és kinyomozhatatlanul elkonspirált álneveken, mert az ázsiómra, arra adtam. Mindeközben pedig csikorgattam a fogamat, a marxizmus klasszikusait bifláztam – evégett megtanultam három nyelven –, és elnyomott forradalmárnak hittem magam.

De kedveltem a jó ebédeket, az ápolt nőket, a sakkot meg a hajnalba nyúló kártya- és biliárdcsatákat, a víg murikat és a szellemdús társaságokat, ahol kacér szépasszonyok mellett és drága italok hörpintgetése közben, a világon mindenről szabadon és baloldali színezettel lehetett eszmét cserélni. Két szeretkezés közt az ágyban vagy két biliárdjátszma között a kávéházban pedig rendszerint igen komolyan előadtam, hogy a következő héten feltétlenül belefogok végre nagyszabásúnak ígérkező regényembe, a magyar *Elveszett illúziók*ba... Hát, sosem írtam meg. – És kurta kis nevetés bukott ki belőle. – Buchenwald kellett hozzá... igen, Buchenwald, majd a weimari UNRRA-szanatórium, ahol a felszabadulás utáni hónapokban első haldoklásomat voltam szerencsés végezni, hogy végre-valahára megjöjjön az eszem. De fájdalom, már későn. Az elmulasztottakat többé nem lehetett pótolni.

Látta, hogy Windisch ellenkezni akar, és leintette.

– Nem, doktor, kár a szóért! Nem vagyok ostoba, hogy áltassam magam. Én is elbuktam, ha merőben másként is, mint az éjszaka elhalálozott úr. Felelőtlenül elvesztegetett évek. Terméketlenség. Sértődött póz. Kinek kellett? Mi szükség volt rá? Miféle ügy javát szolgálta? Mentségeim persze akadnak garmadával, de mit számítanak a mentségeim? Az számít csak, amit adtam. És én keveset adtam. Sokkal kevesebbet annál, amennyit adhattam volna... Ne tiltakozzék, kérem, felesleges! És lássa be, sértő is rám nézve... – Elfulladt a hangja, zihálva kapkodta a levegőt. A homlokán verítékcseppek ütöttek ki.

Windisch pedig valóban alig állta meg tiltakozás nélkül. Úgy érezte, csakis Babrián szembeötlő felindultsága és komisz közérzete okozhatja, hogy ilyen kíméletlen igazságtansággal fordul önmaga ellen. Nála, a kezelőorvosánál senki se tudhatta jobban, milyen emberfeletti erőfeszítések árán alkotta meg számra csakugyan nem nagy, de annál jelentősebb életművét. Hiszen írásai tárgyuk, eszmei világuk és művészi sajátságuk tekintetében egyaránt úttörő fontosságúak voltak. Más kérdés, hogy sohasem tartozott, sem a méltón értékelt írók közé; könyveit mindig is valami értetlenséggel elegendő idegenkedéssel fogadták – szatírájával előzmények nélkül és társtalanul állt a magyar prózában. Neki aztán semmi köze nem volt az adomázgató társadalombírálat vagy az önmagáért sziporkázó groteszk hagyományához. Kénsavba mártott tollal írt. Szatírája nem ismert könyörületet és nem adott felmentést; taglóütéseket mért és sebeket osztogatott.

Elnézte a fáradtságtól összetört arcát, verejtékező homlokát és sovány, ráncos nyakát, ahogy most előtűnt a kicsomózódott selyemkendő mögül, s arra gondolt, hogy Babriánt bizony sosem kényeztette el az élet. Hiszen még az utóbbi tíz-tízöt évben is, amikor pedig a létkörülményei végre először nyugodt alkotómunkát biztosítottak volna számára, szakadatlanul a betegségével kellett viaskodnia.

– És egyébként se rólam van szó most – folytatta Babrián. – Mindaz, amit magamról mondtam el, csupán röpke lábjegyzet. Szükséges magyarázat. – A légzése rendeződött, valamelyest törődött arca is kisimult, de a tekintete megsötétedett és súlyossá vált. – Ám egykori sorsom tükrében-tudatában, most már maga is beláthatja, talán jogom van kijelenteni: valóban megértettem az illető úr átvedlésének társadalmi és pszichikai indítékait. Amellett válságos időkben, amikor a dolgok különösen bonyolult arculatot öltenek, gyakran előfordul, hogy a hazugság egy-egy pillanatra igazságnak tetszik. Én pedig sohasem voltam hajlandó pálcát törni azok felett, akik a tarthatatlan társadalmi állapotok elleni radikalizmusukban áldozatul estek egy-egy ilyen pillanatnak.

Az orvos megütődve kapta fel a fejét.

– A radikalizmus egyértelműsége? – kérdezte. Ezzel semmiesetre sem érthetett egyet.

– Úgy, ahogy mondja – biccentett Babrián. – Avagy ez túlságosan eretnek nézet magának?

– Sajnos, igen szomorú példák bizonyítják, hogy a radikalizmus legalábbis kétélű folyamat.

– Téved. A radikalizálódás mindig egyértelmű. Spontán lázadás a fennálló viszonyok ellen. Más lapra tartozik, hogy mivé forrja ki magát végül. De eredendően egy osztály, egy réteg, egy embercsoport, vagy akár egyetlen személy tűrhetetlen helyzetéből fakad. És az idő tájt, a harmincas évek legelején, éppen erről volt szó. Olyan helyzet alakult ki, hogy a viszonyok szinte önmaguktól harsogták: *Hic Rhodus, hic salta* – hogy a vén trieri Szerecsent citáljam. Hatalmas tömegek radikalizálódtak. A kitörés, a változtatni akarás módozatait keresték. S vajon az úgynevezett történelmi felelősség csakis rájuk hárítható-e azért, hogy legvégső kétségbeesésükben többségükben megtévedtek? – Nagy, idegbarázdás kezével elutasító mozdulatot tett. – Engedtessék meg nekem, hogy ezt ma éppúgy kétségbe vonjam, ahogy akkoriban. A szóban forgó úr bűne sem abban rejlett, hogy kitaláltságában, maradék reményei vesztén a hazugság egyik fortélyos pillanatát igazságnak látta; visszavonhatatlan bűne az lett, hogy e hazugság mellett, a rá jellemző konoksággal, akkor is kitarzott, amikor többé már nem hivatkozhatott megcsalatlanságára, és kezében az izraelita illetőségű töltőtollal, végleg a tömegirtásra adta a fejét.

Szívott a pipájából és legyintett.

– A további útját már maga is jól ismeri. A nyomorúságba és reménytelenségbe hajszolt szegényparasztság sorsának bátor feltárójából ugyanennek a paraszti tömegnek a fogadatlan, hamis prókátorává züllött. Elködösíteni a fejeket, megmérgezni a lelkeket, felkorbácsolni az aljas ösztönöket, a forradalmas, igaz lázadásvágyat állatias csöcselékindulatokká torzítani – ehhez aztán értett a nemes férfiú! Holmi vérgőzös Messiássá nőtte ki magát. S mivel tehetséges volt, eredményesen működött. Habár, ami igaz, igaz: avítt manufakturális technológiára tervezett. Egy bitófa, egy bakó, egy sírásó! 1945-ben a Népbíróság előtt határozott NEM-mel válaszolt a kérdésre, hogy bűnösnek érzi-e magát. És attól kezdve többé ki sem nyitotta a száját a tárgyalás folyamán. Az utolsó szó jogával sem élt. Tíz évet kapott, nem éppen semmit. Én meg azt hittem, hogy akkor ott, a tárgyalóteremben látom utoljára... Mármost képzelheti azt a kölcsönös szörnyülködést, amikor tavaly novemberben egyik délután összetalálkoztunk idefenn, az előcsarnokban. Azután félrefordítottuk a fejünket, arcrándulás nélkül ballagtunk el egymás mellett. Ez így ismétlődött múlt hét közepéig... Méltóztassék egy pohár vizet tölteni!

Windisch sietve nyúlt a kancsóért, teletöltött egy poharat. Babrián mohón lehajtotta, és az asztalra könyökölt.

– Hogyan is mondtam az elején? – pillantott az orvosra. – Igen... azt mondtam, minden nagybeteg megérzi, hogy mikor adja be a kulcsot! Este volt. Múlt hét keddeje. Parázs sakkparti az emeleti társalgóban az egyik betegtárral. Jön az a különösen bájló főnövér, Madame Frankenstein, a bányarém. Lámpaoltás, jó éjszakát! Parti függőben. Bandukolok a szobám felé, a félbemaradt játszmán töprengve... Hanem gyalázatosan rosszul világítják itt a folyosókat, hallja, doktor! Egyszer csak a sötétből elém toppan az éjszaka elhunyt úr. Kis híján összeütjük az orrunkat. „Ide hallgasson – szólít meg, miközben majd meggebed a légszomjtól. – Csak egy mondat – lihegi –, amire negyvennégy óta nem jutott alkalmam. Sajnálom, hogy megúsza Buchenwaldot...” Na, Windisch, jó csattanó, igen? Mit mondtam magának másnap? Nem húzza tovább egy hétnél! Ehhez nem kellett Nostradamusnak lennem.

A tényérjába ürítette kihamvadt pipáját, és szárazon felnevetett.

– Micsoda morális kudarc, hallja! Az csak hagyján, hogy magát, aki mégiscsak Aesculapius felkent papja, emészti miatta a lelkiismeret-furdalás, hiszen ez így van rendjén, de az valóban mindennek a teteje, hogy én is szánom őt. Mi több: szomorú vagyok. A halálközelség, úgy látszik, bűnösen érzelmessé teszi az ember.

Csend volt.

Mindketten a kinti szellökésekre figyeltek. hallgatták, ahogy a parkban jajonganak a fák, s ahogy az eső egyre dühödtebben csapdossa az ablakpárkányt.

Az orvos rágyújtott, a fölfelé szálló, kékes füstkégyót nézte.

– Ezt a folyosói intermezzót korábban is elmondhatta volna – jegyezte meg végül.

– Miért? Akkor mit tesz? – kérdezte Babrián. – Egyik éjszaka belopózik hozzá, és petróleumot fecskendez a vénájába?

Az egy főre eső lábvíz Európában – mondta Terstyánszky úr, az öreg biztosítási ügynök. – A lábmosás emelkedő tendenciája a népi demokráciákban a tőkés Nyugattal szemben... Csak látták volna azokat a mesés grafikonokat! A párttitkárunk a hetedik mennyországban érezte magát. – Nyögdécselve megigazította a kötést a hóna alatt, és hanyatt dőlt a magasra polcolt párnán. – A viláért sem akarom megbántani párttitkári érzelmeiben, Stefanik úr – pillantott a bányászra –, de ha az az elvtársa kiteszi a fejét meg a seggét az ablakba, maga azt hiszi, hogy ikertestvérek.

Stefanik tüskésre nyírt, deres haját simogatta; szemlátomást nem volt elragadtatva a történet bevezetésétől.

– Micsoda marhaság lesz ez? – dörmögte lágy, palócos kiejtéssel.

– Egyáltalán nem lesz marhaság – ellenkezett a kisöreg. – A szóban forgó lábmosás históriája, amelyben Terstyánszky Ernő meglehetősen szerephez jutott, ékesen jellemzi a magyar fejlődés egész karakterét.

– Nofene – csodálkozott rá Stefanik, bár széles arcáról nem tűnt el a gyanakvás, s átpillantott a szoba harmadik ágyára, ahol dr. Bozsik, a csontsovány, gyomorbeteg küllemű ügyvéd gubbasztott.

Délután volt, a napi csendeskúra ideje, de ma elbliccéltek, és egy kis poharazgatást csaptak itt hármásban, annak megünneplésére, hogy Terstyánszky úr megtudta a délelőtti kontrollon: a műtétje kitűnően sikerült. Stefanik most töltött a demizsonból, melyet hazulról csempészték be neki, és titokban elmosolyodott. Vasból van a kisöreg, gondolta. Ha nyitott pizsamakabátja alól nem látja elővillanni a vastag kötést, aligha hiszi el, hogy ez a hetven fölötti apró kisember nemrég nehéz operáción esett át. Ahogy Terstyánszky úr ott trónolt az ágyban, bepólyált hátát a párnának vetve, fénylő, tojáskopasz kobakjával, pufók és derült ábrázattal, ravaszskásan csillogó szemmel, maga volt a testet öltött derű és egészség.

– No, hát halljuk – szólt Stefanik, miután kiitta a borát. – Hol történt a história? Hol és mikor?

A kisöreg fölemelte a poharát, egy pillanatra elgyönyörködött a ragyogó, rubintos vörös borban.

– Inotán – felelte. – Inotán, ötvenegyben.

– Inotán? – Stefaniknak leesett az álla. – Hogy a csudában került maga Inotára?

Terstyánszky úr kuncogott, bár nem a legderűsebben. – Hát, nem éppen szabad akaratomból...

– Közveszélyes munkakerülés, mi? – szólalt meg rosszmájúan dr. Bozsik. – Avagy tiltott szerencsejáték? Halljuk, Terstyánszky, dicsekedjék csak! – És szigorúan tekintett a bányászra. – Tudja, hogy mi az a breton-keverés? Nekem egy könnyelmű pillanatában bemutatta. Eszébe ne jusson valaha is kártyázni ezzel a sipistával!

– Az esze tokját, drága doktor úr – pillantott rá nyájasan a kisöreg. – Maga hírből sem ismeri a talentum adta méltóságot. Mondja, kérem, el tudja képzelni, hogy Yehudi Menuhin koncertet adjon egy bárzongorista kíséretével? Ugye, nem? Hát, Terstyánszky Ernő sem ült le soha életében szurokmadarakkal olyan asztalhoz, ahol komoly játék folyt. Jelzem, ez nem is annyira tisztesség, mint inkább önérzet dolga.

– Örülök, hogy jelzi – epéskedett dr. Bozsik. – Még sírva találtam volna fakadni ennyi nobilitás hallatán.

– Ami pedig a breton-keverést, a volta-ütést meg a többi huncut kunsztokat illeti – folytatta a kisöreg –, biztosíthatom, kedves doktor úr, hogy kitanult gamblerek társaságában annyira sem menne velük, mintha széllel szemben próbálna pisálni. Egyébiránt hadd hívjam fel a szíves figyelmét arra a körülményre, hogy Terstyánszky Ernő büntetlen előéletű. Terstyánszky Ernőnek, uram, sohase volt afférja a törvénnyel.

– Ez legfeljebb csak a törvény tökéletlenségét bizonyítja – lőtt vissza az ügyvéd.

Naphosszat egymást szekálták. Stefanik jónak látta, ha közbeavatkozik.

– Halljuk hát – nógatta Terstyánszky urat. – Ötvenegybe Inotára került... és nem köztörvényesként...

– Szó sincs róla – méltatlankodott a kisöreg. – Ellenséges, osztályidegen elemként. Holmi, állítólagos, népidemokrácia-ellenes izgatás... – Közben behunyt szemmel hörpintette ki a poharát, de nem ám egy hajtásra, kontármód, ahogy a két szobatársa, hanem vérbeli ínnyenként ízlelgetve, forgatva meg a szájában minden egyes kortyot. – Az előzményekhez ugyanis hozzátartozik – folytatta, letéve a poharát –, hogy a fenti nyomós indokokból kifolyólag ezerkilencszázötven december harmincegyedikéi hatállyal rendőrhatóságiilag kiutasítottak Nagy-Budapest egész területéről.

– Kitelepítés?

– Nem, legalábbis nem formailag. Nem jelöltek ki megszabott tartózkodási helyet. Budapesten kívül szabadon mozoghattam.

– Csak a fővárosi lakhatást vonták meg – bólintott az ügyvéd. – Ez volt az enyhébbik eset.

Stefanik is bólintott, de okosabbnak találta nem firtatni. – No, és aztán... aztán mi történt?

Terstyánszky úr a vállát vonogatta. – Holmi lakás- és vagyonekobbzás. Én meg a nyakamba vettem az országot. Némi érdektelen viszontagságok után végül Inotán kötöttem ki.

– Engem hónapokon át azzal etetett – krárogott megvetően dr. Bozsik –, hogy Dunapentelén volt kultúrfelelős.

– Hogyne – hagyta rá a kisöreg –, valaha meg Biarritzban krupié.

Az ügyvéd legyintett. – Hiába is csúri-csavarja, Terstyánszky, amióta fölmetélték, többet konfabulál, mint azelőtt, és minden alkalmat megragad, hogy szidhassa a rendszert.

– Semmi konfabulálás – tiltakozott a kisöreg. – Ami a rendszer szidását illeti, abban már akad valamicske igazság. De először is minden más rendszert sokkal jobban tudok szidni, másodszor pedig az én esetemben, amint elmondandó történetemből is kiviláglik, ez a szidás kizárólag népen belüli ellentmondás, tehát korántsem antagonisztikus.

– Hm!... – hökkent meg dr. Bozsik, és olyan savanyú kifejezés jelent meg amúgy is örökké savanyú ábrázatán, hogy Stefanik önkéntelenül is elnevette magát. Busa szemöldöke alól elővilágító, jóindulatú kék szemével már megenyhülten vizsgálgatta a kisöreget.

– Folytassa csak – nógatta –, ne hagyja zargatni magát. Engem már, biz'isten, egész fölcsigázott! Szóval Inotára került. De hát mi az ördögöt csinált ott?

– Mint ellenséges, osztályidegen elem, segédraktárnoki minőségemben derekasan kivettem a részemet a November 7. Erőmű építéséből. Rettenetes munkaerőhiány volt ott, kérem. Így aztán priusz ide, priusz oda, két kézzel kaptak utánam abban a mizériában, pláne amikor kiderült, hogy valójában nagyon is használható

osztályellenség vagyok én.

– És ott volt a buta párttitkár?

– Ott bizony – bólintott a kisöreg, s közben bámulatosan mozgékony arcán úgy változtak a legkülönbözőbb grimaszok, hogy megint csak mulatni kellett rajta. – Azt hiszem, minden különösebb fantázia nélkül is elképzelhető, hogy egy majd kétméteresre sikeredett, legalább ötnegyed mázsát nyomó hústorony, aki ráadásul még párttitkár is, mennyire ott tud lenni azon a helyen, ahol éppen van. Irdatlan természetnél, mondhatom, csak a butasága volt irdatlanabb. Meg sem kíséreltem, uraim, hogy leírjam önöknek annak a piramidális butaságnak már-már megindító szépségét. Egyébiránt Sillye Baláznak hívták, és akadtak tanúk, akik szentül állították, hogy hibátlanul le tudja írni a nevét.

– Jó kis firma maga – dohogott Stefanik mosolyogva. – Hanem azt még mindig nem értem, hogy mi köze volt a buta párttitkárnak a lábmosáshoz.

– Ő volt az első, akit meg kellett nyerni a lábmosás ügyének.

– Aha, szóval ő sem mosta a lábát.

– Nem hát. Uradalmi cseléd volt azelőtt, és a Festeticsek latifundiumán nem kergették éppen ostorral a zselléreket, hogy mossák a lábukat. Miután tehát Terstyánszky Ernő megérkezett Inotára, hogy építse a szocializmust és a helyszínen alaposan körülszimatolt, kénytelen volt megállapítani, hogy a szocializmus építése, tisztesség ne essék szolván, elég büdösen folyik. Önöknek bizonyára sejtelmük sincs róla, hogy egy tizenöt fős barakkban micsoda bűzegyevelet hoz létre harminc mosdatlan láb.

Az ügyvéd az orrát húzogatta. – Pfúj! Valami kevésbé gusztustalan témát is választhatott volna, Terstyánszky... – De a bányász közbevetette, hogy akár tetszik, akár nem, az új társadalmat sehol sem rózsasalajjal kikent ficsúrok építik.

– Szentigaz – helyeselt Terstyánszky úr –, hisz már Lenin elvtárs is megmondotta, hogy a szocializmushoz vezető úton olyan lábakkal kell járdalnunk, amilyenek a rendelkezésünkre állnak, ámde abban már kételkedem, hogy azt is hozzáfűzte volna, miszerint lábainknak okvetlenül büdöseknak kell lenniük. Sőt, pontosan az ellenkezőjéről vagyok meggyőződve. Tudniillik, ha igaz, amit alapfokú marxista szemináriumi tanulmányaim során szerencsés voltam elsajátítani, hogy a tömegeket építésre kell szervezni, mert éppen az építés által lehet nevelni őket, akkor ez az elméleti sarkigazság véleményem szerint érvényes arra is, hogy tántoríthatatlanul előrehaladó lábaink éppen az előrehaladás folyamata közben tisztuljanak meg és áraszsanak éjjelente kellemes szappanillatot.

– Terstyánszky Ernő elmélyíti a marxizmust – káromta dr. Bozsik. – Nekem itt csakugyan bűzlik valami, de nem az, ami magának. Az a gyanúm, hogy túl kényes az orra.

A kisöreg vette a lapot. – Gondolja, doktor úr? – kérdezte barátságosan. – Nos, az meglehet kérem, hogy Terstyánszky Ernő származásánál és neveltetésénél fogva az átlagnál jóval érzékenyebb szaglószerével rendelkezett. Csakhogy a kérdéses kifinomult szimatát Terstyánszky Ernő egyáltalán nem használta fel ürügyül individualista elkülönülésre, hanem éppenséggel a közösség rendelkezésére bocsátotta. Min mulatnak, uraim? Ha belegondolnak abba, hogy az inotai kooperáció építkezésében sok ezren vettek részt, akkor el kell ismerniük, hogy a lábmosás korántsem nevezhető smonca ügynek.

– Nem hát – bólogatott Stefanik –, persze hogy nem!

– A mi részlegünkben – magyarázta Terstyánszky úr –, a bérlista tanúsága szerint,

négyszáznyolcvankét fő dolgozott. Mármost ha ebből leszámítok is circa háromtucatnyi mérnököt, műszakit, magamfajta deklasszált elemet, valamint a lábápolásra is szigorú gondot fordító, osztályöntudatos kőművest, még mindig marad négyszáznegyvenöt mosdatlan láb.

– Az összeadás téves – szakította félbe ismét az ügyvéd. – Egy láb kimaradt az összegből.

Stefanik szemrehányóan nézett rá, hogy mi a fenének kukacoskodik még ebben is, de a kisöreg megdicsérte: – Igen helyes észrevétel, doktor úr! Ám a végsumma mégsem hibádzik, tudniillik Kahulics bácsi, az éjjeliőr féllábú volt.

– Mindezek után – folytatta aztán – önök is igazat adhatnak Terstyánszky Ernőnek, aki egy szép napon e szavakkal állított be a pártirodára: „Kedves Sillye elvtárs, ez így nem mehet tovább...” Hazudnék, uraim, ha azt állítanám, hogy Sillye Balázs rokonszenvvel hallgatta meg a panaszaimat, de becsületére legyen mondva, meghallgatta. Azután felette barátságatlanul csak annyi megjegyzést tett: ha valóban úgy áll a dolog, hogy a proletariátusnak még a szagát sem állhatom, akkor a legokosabb, amit tehetek, hogy kikérem a munkakönyvemet, és elkotródok az építkezésről.

– Nem maradt más hátra, kidobtam az adumat. Emelt hangom tudtára adtam, hogy a legkevésbé sem önös indítékokból fordultam hozzá, hanem azért, mert elvi kérdésről van szó, és az elvi kérdéseknek ő a helyi illetékese. Ezzel sikerült meglepnem. „Micsoda? Még hogy a lábszag... elvi kérdés?” „A lehető legnagyobb mértékben” – erősítettem meg, hozzátéve, hogy egy olyan öntudatos bolseviknek, mint amilyen ő, ezt igazán könnyű belátnia. Hiszen a lábmosás mint olyan, okvetlenül a felépítmény kategóriájába tartozik, mivel szükségképpen magába foglal bizonyos ideológiai tartalmakat. Jelesül, az átkos múlt visszahúzó erőként jelentkező maradványainak a problémáját. S minthogy tudjuk, a felépítmény visszahat az alapra és formálja azt, korántsem lehet közömbös számunkra, hogy miként hat rá vissza. Jól-e, avagy károsan? Ha ugyanis bűnös közönnyel viseltetünk az iránt, hogy dolgozóink mossák-e a lábukat vagy sem, természetesen továbbra sem fogják mosni, miáltal akaratlanul is hozzájárulunk ahhoz, hogy a dolgozó tömegek változatlanul az elmaradottságnak abban a megalázó állapotában vesztegeljenek, ahová egykor kizsákmányolóik süllyesztették le őket. Mármost szerezhetünk-e ennél nagyobb örömet az osztályellenségnek, amelynek nincs hőbb vágya, mint hogy a proletariátus továbbra is elmaradottságban leledzzék. „Hm – mordult fel Sillye elvtárs. – Így, első hallomásra van benne valami...” Ám végleg lefegyvereznem csak akkor sikerült, amikor egy szerencsés fordulattal felhívtam rá a figyelmét, hogy a nagy októberi szocialista forradalom dicső győzelme után a bolsevik párt vezetői egyik legsürgetőbb feladatuknak tekintették az oroszországi gőz- és kádfürdők kisajátítását és ingyenessé tételét az egész dolgozó nép számára. Érvelésem óriási hatást tett Sillye elvtársra. Ha létezik reveláció – hát ez volt az. „Igaza van – kurjantotta el magát, görögdinnye nagyságú öklét az asztallapra zuhintva –, igaza van, a szentségit, ezerszer is igaza!”

– Össeült hát pártvezetőségünk, és alapos vita után úgy döntött, hogy bár Terstyánszky Ernő burzsoá-kispolgári beütés, az adott kérdésben helyes álláspontot foglal el, amely összhangban áll a Magyar Dolgozók Pártja második kongresszusának határozataival. Vagyis az a nagy megtiszteltetés ért, uraim, hogy a népi demokrácia, fennállása óta első ízben, bizalmat szavazott nekem. Mi több, felszólított, hogy a mosdatlan lábak ügyét vegyem a kezembe, és társadalmi munkában azonnal fogjak hozzá az áldatlan állapotok felszámolásához...

– Hiába kacagnak, uraim, ezt a támogatást én nem becsültem le. Éppen elég zegében-zúgában megfordultam már a világnak ahhoz, hogy tudjam: a monte-carlói

kaszinótól a londoni üdvhadseregig a földkerekség minden jelentősebb vállalkozása szilárd ideológiai fundamentumra épül. Nagyon is csalatkoztak hát azok az elvtársak, akik a pártvezetőség egyöntetű bizalomnyilvánítása ellenére gyanakvással fogadták lábmosásfelelősi kinevezésemet. Ez a gyanakvás még jó darab ideig megmaradt, és maga Sillye elvtárs sem volt teljesen mentes tőle. Ez akkor derült ki, amikor szokásos esti ultipartink közben, amelyen kettőnkön kívül egy volt balmazújvárosi partizán, továbbá Bablena Károly sztahanovista kőműves és kibicként Schönfeld Lipót bérelszámoló is részt vett, előterjesztettem két pontba sűrített akcióprogramomat. Mivel Sillye elvtársnak aznap este különlegesen jó lapjárást biztosítottam, fenntartás nélkül egyetértett az első pontba foglaltakkal. Nevezetesen azzal, hogy a legöntudatosabb párttagokból alakítsunk egy aktív magot, amelyre szervező munkánkban kellő mód támaszkodhatunk. Ám a második ponttal, amely a „lépésről lépésre győzni” módszer alkalmazását indítványozta a konkrét helyi viszonyokra, már egyáltalán nem értett egyet. Ezért főleg magamat kellett kárhóztatnom. A játék ördöge ugyanis túlságosan elragadott. Elkövettem azt az öreg hibát, hogy elfogtam az ultiját, holott szégyenszemre öt aduapot tartott a kezében. A csúfos fiaskó és a többiek dörgő hahotája úgy felhergelte, hogy hallani sem akart többé a „lépésről lépésre győzni” módszer alkalmazásáról, hanem az asztalt csapkodva azt követelte, hogy felemelt öt éves tervünk határidő előtti teljesítéséhez hasonlóan a lábmosás bevezetését is kettőzött ütemben valósítsuk meg. Először is figyelmeztettem rá, hogy guberálja le a veszteségét, majd óva intettem attól, hogy a dolgot elhamarkodjuk, mert még ugyanolyan pancser módra befuccsolunk, ahogy ő az ultimójával az imént. Erre vérben forgó szemmel a tudomásomra hozta, hogy a körmömre fog majd nézni, ha a lábmosás bevezetésével gatyázni merészelek.

– De már az első tapasztalatok is engem igazoltak. Az aktív mag ugyan napok alatt létrejött, mivel a taggyűlés határozattá emelte, hogy ezentúl, súlyos fegyelmi terhe mellett, valamennyi párttagnak és tagjelöltnek kommunista kötelessége az esténkénti lábmosás, de amint sejtettem, ez csak kiindulásnak volt elegendő. Mert bármilyen felemelő látványt nyújtottak is az elvtársak, ahogy estelente komor arccal a lábukat áztatták a barakkok előtt, bámulatos önmegtartóztatással tűrve a kevésbé öntudatos dolgozók vaskos és bomlasztó gúnyolódását, példájuk egyáltalán nem talált követőkre. Sillye Balázs párttitkár ekkor ismételten önkritikát gyakorolt. Hozzájárult, hogy munkánk súlypontját az agitációs és felvilágosító feladatokra helyezzük át, s hogy pártonkívüliek bevonásával létrehozunk egy öttagú operatív bizottságot az ügyek irányítására. A bizottság az ultiparti tagjaiból, és Schönfeld Lipót pártonkívüli bérelszámoló bevonásával, azon nyomban megalakult. A nevezett bizottság pedig első ülésén, Sillye elvtárs indítványára, engem kooptált elnökévé, s az ideológiai ellenőrzés jogát fenntartva, gyakorlatilag szabad kezet adott elgondolásaim végrehajtására. Többé nem keresztezte elképzeléseimet, sőt az operatív bizottságban valamennyi vitás kérdés tárgyalásakor az én pártomra állt. „Az az ember – jelentette ki egy ízben mogorván –, aki akkor fogja el Sillye Balázs ultiját, amikor csak akarja, mindenképp alkalmas rá, hogy a Tiszta Lábbal Inotáért mozgalom teljhatalmú irányítója legyen.”

– Csakhamar örvendetes eredményekről adhattam számot. Jőmagam, aki hajdanában-danában a reklámszakmába is belekóstoltam, nagy fontosságot tulajdonítottam a blikkfangos propagandának. S mivel szemináriumi kötelező olvasmányaim egyikében örömmel felfedeztem, hogy ebbeni véleményemben Lenin elvtárs is osztozik, hangsúlyozván a jelszavak megválasztásának kivételes jelentőségét a forradalmi vezetésben, teljes gőzzel hozzáálltam agitációnk előkészítéséhez. Egyetlen dolgozót sem lehetett volna megnyerni az ügynek ilyen jelszavakkal: moss lábat, mert bűdös vagy! Még kevésbé effélékkel: a lábmosás a higiénia elengedhetetlen tartozéka! Ezek a jelszavak részint sértőek lettek volna, részint csak növelték volna az amúgy is

általános gyanakvást a haszontalan, úri huncutságnak és passziónak tekintett lábmosás iránt. Ahhoz, hogy nagy tömegeket bevihezzünk a lábmosásba, más jelszavakra volt szükség. Olyanokra, amelyek tudatosították, hogy a lábápolás az adott történelmi helyzetben politikailag felbecsülhetetlen értékű, konkrét forradalmi tett, és amelyek dolgozóinkkal megértették, hogy tulajdon emberi felemelkedésük nélkülözhetetlen feltétele is.

– Hát így indultunk neki, kérem. A faliújságok és a csasztuska-brigádok megkezdtek a felvilágosító munkát. Ma is emlékszem még néhány rigmusukra: „*Dúlhat–fúlhat Truman, Horthy / Lábat mos már minden proli!*” „*Munkás–paraszt szövetség / A lábmosás egészség!*” „*Kiművelt fő, tiszta láb / Építsd a nép országát!*”

Stefanikra pillantott, aki nem állta meg nevetés nélkül, majd zavartalanul folytatta.

– Egy percig sem hivalkodom azzal, hogy ezek a rigmusok a Parnasszus ormait ostromolták, de jól szolgálták a célt, és megragadtak az emberek fülében. Aztán különböző plakátok jelentek meg, egyik napról a másikra valósággal kitapétázva a barakkok falait. Egy ma már országos hírnevű absztrakt festőművésznőnk, akkoriban még élmunkás fémmázoló, készítette őket remekbe. Az egyikén Sir Winston Churchill uszított a lábmosás ellen, egy másikon Truman elnök ragadta el a négerektől az utolsó vizeslavórjukat is. Egy harmadikon Franco éppen sortüzet vezényelt egy csapat asztúriai bányászra, akik a rezsim elleni tiltakozásuk kifejezésekképp, feltűrt gatyaszárral és igen öntudatos arccal a lábukat áztatták. Az irodákban, a raktárakban, a felvonulási épületekben, az ebédlőben, de még a reteráton is öles lózungok függtek. „Ne engedd át a lábmosás jogát az ellenségnek!” „Minden este lábmosással 5 éves tervünk diadaláért!” „Az új típusú ember lábat mos!” „Tiszta lábbal lépj a szocializmusba!” Népi tánccsoportunk az üveges tánc muzsikájára forró sikert aratott a szappanos-tánccal és a lavór–csürdöngölővel. Öntevékeny színjátszóink lábmosásra buzdító rövid jeleneteket mutattak be. Egyik szatirikus jelenetükben például két megátalkodott reakciós vérforralóan azon gúnyolódott, hogy az uralomra került prolicsöcselék el akarja sajátítani a lábmosás művészetét, holott a lábápolásra csak jó házból való úriembereknek van igényük. A nagyobb hitelesség kedvéért az illető úriemberek szerepét, hosszas rábeszélésemre, Péchy-Pucher Béla hajdani bankvezér, a GYOSZ egykori volt elnökségi tagja, és egy Z. Szabó nevezetű, kisajátított földbirtokos volt szíves elvállalni. Szerepüket olyan őszinte átéléssel alakították, hogy csakis Sillye Balázs herculesi erejének és néhány jelenlevő párttag halált megvető bátorságának köszönhattük, hogy a nézőközönség végül meg nem lincselte őket.

– A rövidke jelenet olyan viharos felháborodást keltett építkezésszerte, hogy másnapról már tucatjával jelentkeztek lavórért, szappanért, lábsóért, és dühödten mosni kezdték a lábukat. A magasépítők pedig röpgyűléseken felajánlották, hogy Rákosi Mátyás elvtárs közelgő ötvenkilencedik születésnapja tiszteletére, kollektíven bevezetik a rendszeres lábápolást. Felajánlásukat határidő előtt teljesítették, sőt, mint utóbb kiderült, voltaképpen még túl is teljesítették, mert néhány különösen lelkes DISZ-ifi nemcsak estelente, de reggel, műszakkezdés előtt is buzgón megmosta a lábát... Szabadna tudnom, hogy min kacag ilyen jóízűen, Stefanik úr?

S most már határozott méltatlankodással meredt a bányászra, aki a könnyeit törölgette.

– Már elnézést – jelentette ki rosszállóan –, roppant furcsállom, Stefanik úr, hogy éppen ön fogadja ilyen komolytalanul az elbeszélésemet. Nagyon téved, kérem, ha azt képzelem, hogy holmi olcsó viccről vagy vásári komédiáról volt szó. Arról volt szó, kérem, hogy néhány ezer alacsony kultúrfokon élő embert a minimális civilizációs szintre kellett emelni. És engedelmeivel, ez aligha volt kevésbé lényeges, mint új gyárak vagy erőművek építése.

A bányász kézzel-lábbal integetett, hogy igaza van, maga is teljesen egyetért, de a nevetéstől még mindig nem tudott szóhoz jutni.

– Az a benyomásom, uraim – folytatta Terstyánszky úr –, hogy önöknek fogalmuk sincs arról, micsoda keserves dolog igényeket teremteni. Olykor bizony mindennél keservebb. Nem dicsekedhetem el azzal, hogy valami alapos ismerője volnék Marx Károly munkásságának, de annyit még én is felcsippentettem belőle, hogy tudjam, mennyit kesergett azon a jelenségen, amit így fogalmazott volt meg: „az elnyomottak átkozott igénytelensége”. És ezt nem véletlenül tette, tisztelt uraim. Az igénytelenség szörnyű kolonc azok nyakában, akiknek fel kellene emelkedniük. Az igénytelenség az elmaradottság és a primitívség szimptomája. Elmaradott és primitív emberekkel pedig felette kilátástalan bármi olyasmibe fogni, amit elmaradottságuk és primitívségük miatt felérni sem tudnak.

– Nicsak! – ámuldozott dr. Bozsik. – Akár egy dühös néptribun!

– A primitívség elleni fellépést tehát még akkor is üdvözölni kell – szögezte le harciasan a kisöreg –, ha történetesen Terstyánszky Ernő kezdeményezi, aki máskülönben, mi túrés-tagadás, valóban egy megveszekedett, öreg individualista.

– Ejnye, már, no – csitította a bányász –, hiszen egyikünk se mondja, hogy nincs igaza! Én meg aztán különösen nem. Minden egyes betűjét aláírom annak, amit elmondott, de hát, ha egyszer mégis olyan fene mulatságos...

Terstyánszky úr félbeszakította. – Nem, kérem, ez egyáltalán nem mulatságos. Sőt! Ha mindenáron tudni akarják, inkább szomorú, hogy ilyen eszközökhöz kellett folyamodnunk. És legkivált az a szomorú, hogy az egész kérdés egyáltalán felvetődött. De felvetődött, és meg kellett oldani. Ez pedig nem volt nevetséges. És a marha jelszavaink sem voltak azok. Megfeleltek a korszak szellemének. A korszak naiv volt és gyermekes, akárcsak hősei, a tömegek. Olyanoknak kellett venni őket, amilyenek, hogy másokká váljanak. Éppen ezért még Sillye elvtárs tökféjének szüleménye, az egy főre eső európai lábvizstatisztika és lábmosásgrafikon sem volt nevetséges. Megcsináltam én azt is, kérem, meg én! Méghozzá szíves-örömet, és úgy, hogy hét nyelven beszélt!

– Annak a fémmázoló élmunkásnak a közreműködésével egyetlen éjszaka alatt elkészültek a mesés grafikonok. Az egész építkezés a csodájukra járt. Sillye elvtárs meg úgy odavolt a gyönyörűségtől, hogy meghatottságában szólni sem tudott, csak a kezünket szorongatta. Hát még később, amikor felállítottuk a barakkok előtt a lábmosási versenytáblákat, napról napra feltüntetve rajta a brigádok elért eredményeit. Látták volna csak az élenjárók büszkélkedését és a hátul kullogók savanyú ábrázatát! Lassacskán olyan közhangulat alakult ki, hogy a lábmosás ellenzőivel már kártyázni sem igen ültek le. „Előbb mosd meg a retkes csülkeidet, komám, mert hogy erősen szaglik...” Amikor pedig a szikár Schönfeld Lipót Uncle Samnek öltözve, esténként végiglátogatta a barakkokat, hogy cilinderét megemelve, Truman elnök személyes hálóját tolmácsolja a dacos ellenszegülőknél, a lábmosás hívei gurultak neveltükben, és vége-hossza nem volt a „retkes csülküek” ugratásának. Való igaz, sokan közülük csak azért adták be végül a derekukat, mert majd kiszekálták őket a világból. És amikor az élenjáró brigádok elnyerték a pártszervezet és az operatív bizottság Tiszta Lábbal Inotáért vándorzászlaját, amely egyben feljogosította őket, hogy barakkjuk bejáratára kiszögezzék a „Tiszta barakk, tiszta láb” szövegű táblácskát, divatba jött, hogy feltürt gatyaszárban, patyolattiszta lábukat villogtatva, hetykén lefotografáltassák magukat a tábla alatt, és a csoportképeket hazaküldjék az otthoniaknak.

Terstyánszky úr intett Stefaniknak, hogy töltsön újra a demizsonból. Közben eltűnődött.

– Hanem a gondjaink éppen ettől szaporodtak meg – folytatta aztán. – Aki ugyanis magáévá tette mozgalmunk ügyét, azt ingyen illetve meg szappan, lavór, törülköző, lábsó, amelyet a szakszervezeti bizottság szociális keretéből vásároltunk. Csakhogy a mozgalom viharos fejlődésével a készleteink kimerültek. Ez persze örvendetes gond volt, de mégiscsak gond. Ha visszautasítani kényszerülünk az újabb és újabb jelentkezőket, zátonyra futtathatjuk a Tiszta Lábbal Inotáért-mozgalmat. A szakszervezeti bizottság anyagi lehetőségeit már teljesen fölemésztettük. A főépítésvezetőség pedig, bárhogy könyörögtünk is, mereven elzárkózott, és egyetlen krajcárt sem áldozott erre a célra. Sillye elvtárs káromkodott, mint a jégverés. Az operatív bizottság többi tagja az orrát lógatta. Úgy látszott, füstbe mennek szép álmaink. Például azoknak az új zuhanyozóknak az építése is, amelyek régóta dédelgetett terveink közé tartoztak. Pedig a vízvezetékszerelők felajánlották, hogy társadalmi munkában megcsinálják, de hát a csöveket, a csaptelepeket, a zuhanyrózsákat meg a többi szerelvényt nekünk kellett előteremtenünk. Bablana Károly indítványozta, hogy írjunk levelet a Központi Vezetőségnek. A balmazújvárosi partizán meg azt, hogy a szükséges summát kötelező önkéntes adakozásból gyűjtsük össze. Az első javaslatot azzal vetettük el, hogy a Központi Vezetőséget mégsem illik mindenféle csip-csup problémával zargatni, a másodikat pedig azzal, hogy a kunyerálás összeegyeztethetetlen mozgalmunk céljával, és egyébként is félő, hogy dolgozóink körében visszatetszést szülne. „Befuccsoltunk, elvtársak – jelentette be letörten Sillye elvtárs –, de be ám, a hétszentséges kutyaúrstenit! Itt már csak maga húzhat ki bennünket a slamasztikából, Terstyánszky, ha mától fogva elkezd nagy pénzben huszonegyezni, mi pedig megszavazzuk, hogy bevethesse a mocskos kártyatrükkjeit.”

– Ettől vérszemet kaptam. Javaslatát ugyan méltatlankodva visszautasítottam, viszont támadt egy pompás ötletem. Hozzájárulna-e a tisztelt operatív bizottság ahhoz, kérdeztem, hogy hajdani magánzói élelmességem kamatoztatásával gerillaakcióba bocsátkozzam? A balmazújvárosi partizán rögvest lelkes támogatásáról biztosított, mert neki minden ilyesmi módfelett kedvére való volt, s ha már a kezdet kezdetén nem engedték meg, hogy létrehozza a féllegális Vörös Lábmosó Brigádöt, amelynek segítségével diktatórikusan óhajtotta volna a lábmosás bevezetését megoldani, legalább egy kis partizánkodás legyen a dologban. Ötletemet a többiek is helyeselték. Így aztán Sillye Balázs ezzel rekesztette be az ülést: „Üsse kő, csak aztán galiba ne legyen belőle!”

– Késedelem nélkül hozzá is láttam. Feltettem magamban a kérdést: vajon csücsülhet-e olyan ember a veszprémi VASÉRT főlerakatában, akivel szót ne érthetnék? Kaptam magam, és beutaztam Veszprémbe... Mit is mondhatnék, uraim? Szerencsés csillagzat alatt születtem. Annak a raktárnak a főnöke ugyanis a kis Weisz volt. Weisz Rezső, a régi haver, aki valaha a vasszakmában vigéckedett, de igazi hírnevet azzal szerzett magának, hogy közeli rokona lévén Schlesinger versenystálló-tulajdonosnak, a Teréz körüti Terminus kávéházban prima lóversenytippeket árult. Egy időben magam is rendes kuncaftjai közé tartoztam, tudva róla, hogy az őt legmegbízhatóbb pesti tipszter egyike. Azonkívül régi lekötelezettem volt. És bíztam benne, hogy Weisz Rezső nem felejtette el, kinek a közreműködésével jutott negyvennégy áprilisában a kitűnő svéd *Schutzbrief*hez, és hogy ki passzolta át neki azt a táblát, amely mindvégig ott díszelgett Csengery utcai lakásának ajtaján: „*Ezen lakás a Svéd Királyi Követség oltalma alatt áll.*” Jelzem, a tábla tényleg valódi volt, ami a védlevélről már nem mondható el. Hát az a Weisz, kérem, az olyan *kóveddel* fogadott, hogy még ma is belepirulok, ha eszembe jut. „Életemet és véretem, Ernőkém – közölte mindjárt előljáróban – sőt, neked még zabot is, mert Weisz Rezső nem egy smucig magyar főúr.” Egyszóval biankó csekként kínálta föl magát, kérhetek tőle, amit akarok.

– Ehem – köhécselt közbe dr. Bozsik –, pedzem már, Terstyánszky! Ott valami

sötét disznóság történt, mi?

– Ugyan, doktor úr! – A kisöreg meg volt botránkozva. – Csak nem képzeli, hogy egy fityinggel is megkárosítottunk bárkit? Nem mondom, elvettük az államtól, amire szüksége amúgy sem volt, de amit elvettünk tőle, nem ám a saját zsebünkbe dugtuk, hanem átadtuk az inotai dolgozóknak. Végtére is az állam az övéké volt, hát nem igaz?

– Egyre szebb – bólogatott az ügyvéd. – No, és a számlázás, a könyvelés, ha szabad firtatnom?

Terstyánszky úr kortyintott a borából.

– Szabad, doktor úr – kuncogott –, hát hogyné volna szabad! Szegény Weisz azóta már alulról szagolja az ibolyát, az ügyecske meg úgyis elévült. Egyébiránt a szavamat adom rá, hogy nagyon picinyke svindli volt az. Olyan pirinyó, hogy legfeljebb hat hónapot sóztak volna ránk érte, valószínűleg azt is csak felfüggesztve. Anyagi kárt ugyanis, nem győzöm hangsúlyozni, egy lyukas fillérnyit sem okoztunk. Némi fantázia kellett hozzá, uraim, csipetnyi talpraesettség, egy adag kurázszi és egy életrevaló tipp. No meg, ha csak öntömjénezésnek nem veszik, két akkora észkombájn, mint a megboldogult Weisz és az önök Terstyánszky Ernője. A rizikó, kérem, egyenesen a nullával volt egyenlő. Magam sem hittem volna, ha nem a tulajdon két szememmel látom, hogy egy olyan hatalmas lerakatban micsoda irdatlan tömegű elfekvő készlet halmozódik fel, amelyen túladni minden raktáros álma. Hát jobb lett volna-e, ha az a rengeteg szerelvény, ami a kutyának se kellett, az idők végezetéig ott rozsdásodik? Hiszen már régóta kálónak számított az egész stósz, csak ostoba éberségből meg rosszul értelmezett takarékoságból nem szórták ki a szeméttelre. A mi szerelőink arany kezében viszont kincset érővé vált volna minden egyes darabja. Tudtam, mesés zuhanyozókat bütykölnének belőlük. „Na, nézd csak, Ernőkém – mondotta nekem akkor a Weisz, amikor összedugtuk a koponyánkat –, volna nekem egy écám. Olyan könnyen megkártyázható, hogy direkt szégyen két ilyen okos emberre nézve.” Hát az a Weisz, aki valóban kapitális egy éceszgéber volt, kisütötte, kérem, hogy valami mondvacsinált ürüggyel leltárt készít. S minthogy a leltárkészletet nem áru fajták, hanem forintérték alapján tartották nyilván, a leltározás során a nekünk kellő alkatrészeket, plusz háromezer alumínium mosdótálat, az elfekvő készletből mint kálót kiselejtezték. Azután mindezt lemászáltatta, és a valóban kálókészlethez csapva, egy tételben felkínálta a helyi MÉH-nek. Emlékeznek még rá? „Gyűjtsd a vasat és a fémeket, ezzel is a békét véded!” Azok persze kaptak rajta, akár a cukron. Még hálálkodtak is neki, mert túlteljesíthették a negyedéves tervüket. Ők hát szép csendben megkötötték egymással a seftet, én meg azon nyomban befuvaroztattam az építkezésről Weisznek a megfelelő mennyiséget ócskavasban, amit ő a kiselejtezett áru helyett a MÉH-nek továbbított. Egy deka hiány nem volt ott, kérem. És sokat mondom, ha az egész tranzakció lebonyolítása tíz korsó sörünkbe belekerült.

– Bűnbanda – jelentette ki dr. Bozsik.

Terstyánszky úr gyöngyöző kacagásra fakadt. – Látta volna csak Sillye elvtársat! Majdhogynem eljárta a *Kállai kettős* *Kállai kettőst*, és kis híján összeroppantott mámoros boldogságában, amikor a keblére ölelt. „Ez tökös munka volt, Terstyánszky! Osztályidegen elembe nem ismerem még egy olyan karakán, rendes elvtársat, mint maga!” De kisvártatva elcsüggedt. Azt kérdezte, honnét szerezzük be a többi cuccot. Szűken számítva mintegy harmicezer közepes minőségű szappanra, potom másfél mázsa lábsóra és öt-hatezer törülközőre volt még szükségünk. Mondtam neki, ne csüggedjen, mert egy bolsevikhoz nem illik a kishitűség, bennem meg csak bízson továbbra is, mert vannak még rejtett tartalékaim.

– Ami a másfél mázsa lábsó beszerzését illeti, arra vesztegetni sem érdemes a szót. Magyarországon ilyesmi kisdedeknek való húsvéti mulatság. A szappanok ügyében

sem vallottam kudarcot. Mert hisz mi a feltétele harmicezer katonai szappan ellenszolgáltatás nélküli vételezésének? Némi kincstári bürokrácia, járatosság géhá-
ügyekben, mindenekelőtt pedig egy Tölgyessy nevezetű alezredes a Honvédelmi Minisztériumban. Nagylelkűen módot adtam neki, hogy törlessze régi adósságát. Tudni való ugyanis, hogy ez a Tölgyessy annak idején, amikor árpádsávós hadapródként Soroksárnál védte a Kárpát-Duna Nagy hazát, orosz fogságba került, de a főváros felszabadulása után valami úton-módon meglógott a cinkotai gyűjtőtáborból, és sógoránál, a Szent István körúti *Club* kávéház Elemér úr néven közismert főpincérénél húzta meg magát. Talán még ma is ott, abban a Csanády utcai szenespincében bujkálna, ha Elemér úrnak nem lett volna annyi esze, hogy két kiló melasz és egy üveg répceolaj társaságában fölkeressen. Elemér úr kedvéért aztán az akkor már félig bedilizett és páni rettegésben öngyilkossági szándékokkal kacérkodó Tölgyessyt, állíthatom, hogy bagóért, egy olyan *própuszk* meg egy olyan *dokument* birtokába juttattam, amelynek láttán a Vörös Hadsereg összes patrulja csaknem dízsörtüzet adott le a tiszteletére. Ebben a világon semmi meglepő nem volt, ha bizalmasan elárulom, hogy az említett papírok nagy hírű hazánkfia, a szakmai berkekben Európa-szerte köztiszteletben álló, zseniális okirat-hamisító, az öreg Vámosi-Waldeck Hajós utcai műhelyéből kerültek ki, s magának Vorosilov marsallnak az aláírását és pecsétjét viselték.

– Mindazonáltal hűtlen volnék az igazsághoz, uraim, ha azzal dicsekednék, hogy minisztériumi hivatalában Tölgyessy alezredes túlradó örömmel fogadott. Elannyira nem, hogy szégyenszemre az őrséggel akart elvitetni. „Ne hamarkodja el a dolgot, aleskám – figyelmeztettem barátilag, noha a hideg futkározott a hátamon –, főleg pedig ne blamálja magát, mert ha rumli lesz, lássa be, hogy nekem is ki kell majd nyitnom a számat, és annak nemcsak rám nézve lennének gyászos következményei.” Azzal melegen gratuláltam neki, hogy látom, jól sáfárkodott az öreg Vámosi-Waldeck mestermunkájával, s hogy a magyar királyi honvédség őrmesteréből dolgozó népünk hadseregének szépen dekorált, magas rangú tisztjévé sikerült előrukkolnia. Tény és való, hogy Tölgyessy ales ettől mindjárt nyájasabb lett. Miután értesült jövetelem céljáról, rövid spekulálás után szívélyesen rám mosolygott, és tisztí becsületszavát adta, hogy a harmincezer kincstári szappan tíz nap leforgása alatt Inotán lesz. Mit mondhatnék még? Nem tudom, mit ókuhlált ki, és fogalmam sincs, hogyan ütötte nyélbe, de szent igaz, hogy ígérétének hiánytalanul eleget tett.

– Zsarolás – közölte jegesen dr. Bozsik.

– Meglehet – hagyta rá békésen a kisöreg –, bár a doktor úr helyében én okvetlenül eufemisztikusabban fejezném ki magam. Akárcsak vitéz Nagyszénási Géza esetében, aki szigorúan véve, szintúgy Terstyánszky Ernő nyomásának engedett, amikor önzetlen nagylelkűségében bizonyos nem lebecsülendő összeggel sietett a Tiszta Lábban Inotáért-mozgalom segítségére.

– Tudniillik a törülközők beszerzése bizonyult a legfogasabb kérdésnek. Az már bizony fejfájást okozott! Szégyen, gyalázat, uraim, de be kell vallanom, hogy az idő tájt egyetlen kurrens ismerősöm se forgolódott Röltex Rózsi háza táján, s már épp azon voltam, hogy jelentsem csődömet az operatív bizottságnak, amikor is, miként Pallasz Athéné Zeusz homlokából, úgy pattant elő az én szürke agysejtjeimből az említett érdemdús férfiú neve. Kizárt dolognak tartottam, hogy vitéz Nagyszénási Géza, az Első Magyar Len- és Kendernagykereskedelmi Rt. elnök-vezérigazgatója az államosításkor úgy hagyta volna el a boltocskát, hogy ne tudna nekem leguberálni annyi pénzmagot a mellényzsebéből, amiből hatezer frottírtörülköző vígan megvásárolható. Nem volt könnyű kinyomoznom a hollétét, mert afféle egyszerű, könyökvédős kis könyvelőként dolgozott a Kender-Jutában, mesés pasaréti villájából pedig, melyből óvoda lett, egy

Teve utcai bérház szoba-konyhájába költözött. Rövid levélkém megfogalmazása viszont nem okozott gondot. „*Igen Tisztelt Elnök-Vezérigazgató Úr! Hivatkozással egykori szívélyes nexusunkra, fontos népi demokratikus célok érdekében, égető szükségem van 6000 azaz hatezer minőségi frottírtörülközőre, amelyet az Ön postai terhére tíz napon belül, ötvenes tételekre bontva az alábbi inotai raktári címre szíveskedjék elküldeni. Maradok régi híve: Terstyánszky Ernő.*” A válasz kurta volt, ám annál velősebb. „*Maga megőrült! N. G.*”

A kisöreg az ügyvédre mosolygott.

– Nos – mondta –, el kell ismernie, kedves doktor úr, hogy levelemben a népi demokratikus érdekek kidomborításával a lehető legtisztább eszközöket vettem latba. A goromba visszautasításra már csak azért se szolgáltam rá, mert tökéletesen megfelelt a valóságnak ama állításom, hogy Nagyszénási vezérigazgató úrral a negyvenes évek elején szívélyes kapcsolatban álltam. Akkoriban ugyanis, mint stróman, átmenetileg én igazgattam a rózsadombi *Titine Clubot*, annak köszönhetőleg, hogy az első zsidótörvények következményeképp a bordélyszakma árja potentátjai erélyes kurzust indítottak az iparág keresztényi tisztaságáért. Mindhogy a Thék Endre utcai kis kuplerájosból *self-made-manként* a *Titine* tulajdonos-igazgatójává emelkedett kitűnő Feldmann Miksa, aki pechjére még ortodox hitelveket is vallott, a keresztényi tisztaság kötelmeinek semmi esetre sem felelt meg, kénytelen volt visszahúzódni a nyilvánosság elől. Miután földim és szegről-végről rokonom, egy Haraklányi nevű hírlapíró, az *Est*-lapok rendőri riportere, mint slágfertig, filozemita gójt, beprotezsált Feldmann Miksánál, az öreg szorult helyzetében öskeresztény dzsentriségemre ruházta át a megtisztelő direktori címet, teljes egyetértésben Nagyszénási vezérigazgató úrral, akit csendestársként komoly üzleti érdekek fűztek a *Titine* további prosperálásához. Akkortájt egy olyan zártkörű, különleges minőségű és kiképzésű hölgyeket kínáló, s diszkréciójában még a svájci banktitkot is lepipáló intézet, mint amilyen a *Titine* volt, a maga csillagászati díjszabásával, rendkívül csinos hasznot hajtott a befektetőknek. Én pedig provizórikus aladári minőségemben nemcsak hogy megőriztem a *Titine Club* arisztokratikus tekintélyét és hírnevét, de még fel is lendítettem, elsősorban azoknak az éppen akkoriban Lengyelországból hozzánk menekülő szépasszonyoknak a jóvoltából, akik felvételi céljából valósággal megostromolták intézetünket. Nagyszénási Géza elégedettsége kifejezéséül egy arany Dozával honorálta hozzáértő ügyvezetésemet.

– Így hát, hajdani meghitt kapcsolatunkra emlékezve, következő levelemben az előzőnél már jóval bizalmasabb tónust bátorkodtam megütni. „*Kedves Gézám! Jóllehet mi sem áll tőlem távolabb, régi hívedtől, mint bizonyos nemtelen eszközök alkalmazása, mégsem tartom fölöslegesnek felhívnom nagybecsű figyelmedet arra, hogy népi demokratikus bűnüldöző szerveink hihetőleg érdeklődéssel fogadnának egy olyan természetű bejelentést, amely kb. harminc kilogramm rúdarany határainkon túli kicsempészésére és a zürichi Schweizerische Bankgesellschaftban történt elhelyezésére vonatkozna. Minthogy biztos forrásokból származó értesüléseim szerint a törvénytelen tranzakciót még 1947-ben lebonyolító dr. Szekeres volt követségi titkár néhány más, hasonló jellegű bűncselekmény elkövetése miatt tízévi fegyházbüntetését tölti, koronatanúként való bírósági megidézése, véleményem szerint, nem ütközne nehézségbe. Baráti öleléssel, régi tisztelőd: Ernő.*”

– No, persze nem ettem meszet, hogy ezt a levelet postára tegyem. Egyik vasárnap feljöttem Pestre, és magam dobtam be a Teve utcai lakás postaládájába. Az igazat megvallva, levelemben akadt egy adag blöff is. Az aranyrudak kicsempészéséhez nem férhetett kétség, hiszen erről még annak idején az öreg Szláviktól, a patinás múltú s épp akkortájt megújhodott DDDD, a *Drimmer és Dvorák Demokratikus Detektíviroda* jeles magánhekusától, a pesti pénzvilág avatott szakértőjétől értesültem, akinek ilyen jellegű

információira mérget lehetett venni. Ezzel szemben Szekeres követségi titkár úr fegyházbüntetése nem fedte a valóságot. Néhány nagybani valutakijárlási- és csempészügylet sikeres lebonyolítása után kilépett berni követségünkről, és esze ágában sem volt hazatérni. Máig sem tudom, hogy Nagyszénási Géza bedőlt-e a blöffnek, vagy csak úgy okoskodott, hogy rongyos hatezer törülköző ára semmiféle rizikót nem ér meg, de akár mint történt is, harmadnapra sürgönyt kaptam tőle: „*Kérésedet örömmel teljesítem. Az első ajándékcsomag útban van. Gézád.*” Kérem, uraim, higgyék el, ha most neuchâтели villájában Nagyszénási vezérigazgató úr véletlenül épp Terstyánszky Ernőre gondol, szemében hálás könnyekkel teszi...

– Én viszont a legkevésbé sem könnyekkel a szememben azt az észrevételt teszem – jegyezte meg dr. Bozsik –, hogy már eddig is csinos halmazatú bűnlajstromát egy újabbal tetézte. Bűnpártolással. Elmulasztotta, hogy eleget tegyen bejelentési kötelezettségének.

Terstyánszky úr hörpintett a borából, élvezettel cuppogott.

– Hagyjuk ezt, doktorkám – legyintett –, hagyjuk csak! Terstyánszky Ernő előbb gyilkolna meg valakit, semmint hogy feljelentse. De ettől eltekintve, ugyan mi haszna lett volna, ha feladom őt? Az aranyat visszaszerezni már nem lehetett, viszont ugrott volna a hatezer prima törülköző. Egyébként is a fene ette volna meg azt a sok, készpénznek vett feljelentést meg azt a sok esztelen leültetést, kitelepítést! Ebben a süket országban Pusztaszer óta sem tanultak meg gondolkozni. A londoni rádió hallgatása miatt, feljelentésre, osztályellenségnek minősítettek és kitelepítettek például egy hatvankilenc éves özvegy trafikosnőt, akivel történetesen egy házban laktam, csakúgy, mint azt a túrapataki Thuránszky Benedek, volt kúriai bírót, akinek a tanácsa előtt politikai vádlott még akkor sem úszta meg tizenöt éven alul, ha olyan ártatlan volt is, akár a ma született csecsemő. A hírhedt Töreky kismiska volt hozzá képest. Az ellenségem se gyanúsíthatna azzal, hogy vérszomjas ember vagyok, de ha ökegyelmessége vígan üzött justizmordjaira gondolok, kivégzett és börtönben megrohadt elítélteinek tucatjaira, akkor vagyok olyan bátor kijelenteni, hogy legalábbis kötelet érdemelt volna. Ezzel szemben a hadiözvegy trafikosnő, akár hallgatta a londoni rádiót, akár nem, semmi esetre se szolgált rá arra, hogy egy szabolcsi tanyán krumpliszákot cipeljen. Agyrém volt, eszelős agyrém... Egy Mandl nevezetű, klasszis zsokét például az éppen akkoriban Budapesthez csatolt Árpádföldről kitelepítették az onnét tízpercnnyire fekvő Csömör nagyközségbe. Esküszöm, ilyen eszementséget kitalálni se lehetne! Azonkívül sikerült mártírokat faragni a legnagyobb csirkefogókból. Ismertem egy dúsgazdag háztulajdonost, aki glóriás nemzeti hőssé avansált egy zalai faluban, holott az ipse tulajdonképpen boldog volt, hogy megúszta kisajátítással és kitelepítéssel, ahelyett hogy nehéz százezrekért kitataroztatták volna vele a háborús károkat szenvedett huszonnyolc belvárosi bérházat, és ilyen módon vagyunkáját, melyet az inflációs években ügyes spekulációval megsokszorozott, átmenthette langyosabb időkre. Mit ért volna hát a népi demokrácia azzal, ha teszem azt, kitelepíti Nagyszénási elnök–vezérigazgató urat? Hát annyit biztosan elért volna, hogy megvadít egy fél falut a vértanúságával, amire a Kender-Jutában aligha nyílt lehetősége.

– No, de mi lett a mozgalommal? – vetette közbe Stefanik, mert a téma szemlátomást nem volt ínyére való.

A kisöreg lehajtotta azt a néhány cseppet, ami még a pohara fenekén maradt.

– Egy darabig még ment minden, akár a karikacsapás – folytatta. – Továbbra is mindenkit megilletett a térítésmentes lavór, szappan, lábsó és törülköző. Akkor már az óriási többség magáévá tette az ügyet, és a lábmosás mindennapos, bevett szokássá vált. Természetesen általában a tisztálkodás is. A maroknyi kisebbséggel szemben

pedig, nos... hát igen, velük szemben kétségtelenül alkalmaztunk bizonyos erőszakot. A szép szó nem fogott rajtuk, s ezért operatív bizottságunk szemet hunyt azon, hogy a balmazújvárosi partizán sutyiban mégiscsak megalakította a Vörös Lábmosó Brigádot, ezt a legmarkosabb párttagokból összeválogatott, önkéntes rohamosztagot, amely aztán meglehetősen forradalmi szigorral letörte a maradék ellenállását. Túlkapás volt, uraim, túlkapás, készségesen elismerem, de hát ugyebár, honalapító István királyunk sem mézes puszedlival csalogatta a folyókba a megkeresztelkedni sehogy sem akaró pogány népséget...

– Egy szó, mint száz: a lábszag ismeretlen fogalom lett nálunk. De eltűnt a tetű, a bolha meg a rüh is. Az építkezés főorvosa csodáról zengedett. Öröm volt látni, hogy kikupálódott az a szedett-vedett, mosdatlan társaság. Szavamra mondom, még az arckifejezésük is megváltozott. Civilizált, ápolt emberek lettek. A legtöbbjük már csak csodálkozással elegeyes utálattal tudott visszaemlékezni arra az időre, amikor még beteges víziszonyban szenvedett. Sikerünkön felbuzdulva már épp azon kezdtük törni a fejünket, hogy mozgalmunkat miként szélesíthetnénk országossá, amikor becsapott a ménkű. Sillye Balázs, legnagyobb kétségbeesésére, abban a megtiszteltetésben részesült, hogy felkerült Pestre, a pártfőiskolára. Pestről ellenben megérkezett Gágyor elvtárs, hogy átvegye helyette a pártszervezet irányítását.

A bányász elborultan pillantott rá. – Az is marha volt?

– Nem, Gágyor elvtárs nem volt marha – mondta csendesen a kisöreg. – Sillye Balásznál nagyobb marhát amúgy is lámpással kellett volna keresni az MDP soraiban. Pedig hát, hajjaj... ugye, egyetért velem, ha be nem is vallja, drága jó Stefanik úr?

– Ha így folytatja – morgott Stefanik –, a végén még én is igazat adott a doktor úrnak, hogy maga destruál.

Terstyánszky úr figyelmesen nézte néhány pillanatig.

– Mondok én magának valamit, Stefanik úr – szólalt meg hirtelen. – Egy ilyen magamfajta lecsúszott, vén dzsentrinek elhiheti. Buta embert sohase lett volna szabad fölvenni a pártjukba. Buta ember, kérem szépen, nem lehet jó kommunista. A buta embernek ugyanis megvan az a rémes tulajdonsága, hogy egyetlen nap alatt elrontja tíz lángész több évi munkáját, ha módjában áll. És ez mindenre érvényes, Stefanik úr. Fájdalom, még a munkásmozgalom se kivétel.

Dr. Bozsik kárörvendően nevetett. – Most kibújik a szög a zsákból! Maga mégiscsak egy sötét entellektüel, Terstyánszky... – De váratlanul elhallgatott, és mindkettejük meglepetésére dühösen hozzátette: – Egyébként igaza van, az ördög vigye el magát!

– Gágyor elvtársnál tartottunk – figyelmeztette a kisöreg Stefanik, és újra töltött a poharába.

– Igen – bólintott Terstyánszky úr –, Gágyor elvtársnál... Nem, ő egyáltalán nem volt buta. Úgyannyira nem, hogy még engem is átejtett. Megérkezett, körülnézett, majd originál nyírségi tájszólásban, joszifvisszarionovicsi bajuszát cibálgatva mindent, de mindent tönkretett. És itt egy meakulpát kell közbevetnem, uraim. Életem legsajnálatosabb tévedését követtem el, és annak aztán meg is ittam a levét. Tudniillik ez a Gágyor elvtárs egyáltalán nem volt Gágyor, még kevésbé az a szabolcsi kubikosgyerek, akinek ha nyíltan épp nem is adta ki magát, finom célzások formájában sejtetni engedte. De hát egy fenét, uraim, egy fészkes fityfenét! Úgy volt ő kubikosgyerek, ahogy én a pancsen láma.

Terstyánszky úr bosszúsan nevetett.

– Egy kisvárosi honorácior família elfajzott sarja volt, kérem, ez a való igaz. Apja, néhai Gádor Illés, kezdetben Mátészalkán, később Nyíregyházán, majd a húszas évek

végétől a budai Koronaőr utcában tartott fenn szolid forgalmú ügyvédi irodát. Behízelt, kitűnő megjelenésű férfi volt, amolyan törülmetszett, igazi magyar úr, s hamarosan a krisztinavárosi és várbeli keresztény középosztály felkapott fiskálisa lett. Ám éppen az idő tájt, amikor csillaga ilyen magasra futott, egyetlen fia, az Inotán Gágyor elvtársként feltűnt Lajos, botrányos körülmények közepette elhagyni kényszerült a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karát. A szépreményű joghallgató ugyanis hat kerek szemeszter leforgása alatt egyetlen egy vizsgakötelezettségének sem tett eleget, és ezt még ott sem nézték el neki. Kicsapatása nem dülhatha fel túlságosan, mert ezután a pesti éjszaka egyik ismert léhűtőjeként a polgárpukkasztó aranyifjak életét élte. Több ízben is meggyült a baja a rendőrséggel. Egyszer nagy nyilvánosság előtt hangoztatott állam- és vallásgyalázó kijelentések címén állítólag még őrizetbe is vették. De bármit tett, Gábor Illésnek, nexusai révén, mindannyiszor sikerült kihúznia a slamasztikából.

– A negyvenes évek elején aztán jó vagy rossz sorsa – ezt talán önök döntsék el, uraim! – összehozta egy Billonics névre hallgató, felette kétes egyénnel. Ez a Billonics, aki saját állítása szerint az illegális kommunista párt tagjai közé tartozott, sokak szerint súlyos pszichotikus volt, mások szerint trockista, még mások szerint pedig a politikai rendszert beugrató spiclije. Elég az hozzá, hogy miután Lajoskánk számlájára néhány kellemes estét eltöltöttek a *Parisienn*e-ben, úgy egymásra találtak, hogy összeszűrték a levelet. Elhatározták, hogy az anarchista nézeteiről közismert Czóbel-Czwittinger Gyula antikvárius közreműködésével és dinamitkészletével felrobbantják az Apponyi téri Werbőczy- és Pázmány-szobrot. A muníció azonban nem bizonyult elegendőnek mindkét szobor levegőbe röpítéséhez; Billonics a Werbőczy-szoborhoz ragaszkodott, Lajoskánk viszont, nyilván az egyetem iránti bosszúvágyától fűtve a Pázmányéhoz. Ezen végül sikerült úgy összeveszniük, hogy Czóbel-Czwittinger visszavette a dinamitot, Billonics meg dühében mindkettőjüket beköpte a rendőrségen. A boldogtalan ódondász a vizsgálati fogságban eredményes öngyilkossági kísérletet hajtott végre, ami pedig Lajoskánkat illeti, ebben az ügyben már az atyai nexusok sem segíthettek rajta. Így aztán negyvenegy őszén bevonult a szegedi Csillagba, és a történelem kaján tréfájaként csak negyvenötben, Dachauból szabadult.

– *Opfer des Faschismus* – mormolta az ügyvéd. – Szenzációs!

Terstyánszky úr fanyarul rávigyorgott. – Úgy ahogy mondja, doktor úr! Lajoskánk nem esett a feje lágyára. Elég élelmes volt ahhoz, hogy véletlen viszontagságaiból tőkét kovácsoljon, és úgy is mint bebörtönzött illegális, úgy is mint a fasizmus üldözöttje, nevét akkor már Gágyorra mozgalmásítva, negyvenöt tavaszán bagariacsizmában, Sztálin-bajusszal egyszer csak feltűnjék az MKP Tisza Kálmán téri székházában. És attól kezdve számos helyen töltött be párttitkári funkciót. De amit mindeddig elmondtam róla: *filius ante patrem*. Mert amikor megjelent ott nálunk, Inotán, korábbi viselt dolgairól, sajnos, mit sem tudtam. Való igaz, hogy kezdettől fogva gyanakodtam rá, mert nem tetszett nekem sem a szájtépése, sem az, ahogy kimondatlanul is a szabolcsi agrárprolit adja, de végzetesnek bizonyuló jóhiszeműségemben csupán azt gondoltam, ő is egyike azoknak a neofita polgárentellektüeleknek, akik mindennél fontosabbnak tartják, hogy lenről jött népi kádernek gerálják magukat, és a képtelenségig rálicitáljanak mindenre.

Keserű grimaszt vágott, és sóhajtott egyet.

– Hát ebbe bukott bele, kérem, a Tiszta Lábbal Inotáért-mozgalom, de személy szerint jómagam is. Tudniillik alig egy héttel Gágyor elvtárs megjelenése után a veszprémi ÁVH fogdájában találtam magam. Onnan aztán egy fegyveres szervezkedésért letartóztatott volt testőr főhadnagy meg egy valutarejtegető magánkisiparos társaságában útnak indítottak a recski munkatáborba, ahol majdnem két

évet nyomtam le. Semmi mondanivalóm arról a húsz hónapról. Vagy talán csak annyi, hogy gyógyíthatatlan tüdőbetegségemet ott szereztem be. De ez már privát ügy. Csakis rám tartozik.

Dr. Bozsik felháborodottan meresztette ki a szemét.

– Mit beszél? Még hogy gyógyíthatatlan? Hát tudja, Terstyánszky – hördült fel –, ilyesmit állítani az én jelenlétemben valóban a szemtelenség csimborasszója!

– Ne vigasztaljon, doktor úr – intette le a kisöreg. – Mondja inkább, hogy balek vagyok, és megérdemeltem, amit kaptam, vagy ha féltékeny a betegségemre, nem bánom, inkább vitassuk meg, a maga hipochonder képzeletének agyrémét, a nem létező, sorvasztó tüdőrákját. Csak arra az egyre kérem, hogy ne vigasztaljon.

Csend volt. Az ügyvéd valamit dörmögött magában, de ez egyszer nem tett ellenvetést. Stefanik cigarettára gyújtott, mély szippantásokkal nyelte a füstöt.

– Igaza van – bólintott. – Megértem. És gondolom, amúgy is rehabilitálták aztán. És vissza is kapta mindenét, ugye?

– Megkövetek – mondta Terstyánszky úr. – Bánatpénzt is nyomtak a markomba. Szép summa volt. A biztosítóhoz is visszavettek. Nem panaszodom. Miért tenném? Az egészségem már úgylis odavan, azon hiába keseregnék. És hasonló döreség lenne a Bem rakparti garzonomat siratnom. Azt nem kaptam vissza, mert hát mégiscsak kis pont vagyok én, a lakásínség meg nagy. De ez sem panasz. Nagyon jól megvagyok én mint szobaúr. Kitűnően érzem magam abban a két és félszer három és feles Éva utcai albérletben, amely ilyen kis növésű öregembernek még szinte tágas is... Lám, kedves doktor úr – pillantott az ügyvédre, és koccintásra emelte a poharát –, íme egy hamiskártyás, aki ilyen szegény legény maradt.

Koccintottak, ittak mind a hárman.

Aztán Stefanik lepöckölte cigarettájáról a hamut, és megkérdezte: – Hanem valamit még nem tisztáztunk. Végül is... mit tett az a gazember? Az a Gágyor?

Terstyánszky úr vállat vont. – Semmi különöset. Csupán fölemelte a telefonkagylót.

– De miért?

– Talán irritálta a szappanszag.

– Ez... vicc?

– Az hát – mondta a kisöreg. – De az már félig sem volt vicc, hogy bomlasztó gúnyolódással, a pártszervezet tekintélyének lejáratásával és fondorlatos ellenséges propagandával vádolt meg. Mi több: a proletárdiktatúra érdekeit sértő izgatással. Hű, csak látták volna, micsoda őrjöngést rendezett! Saját kezüleg tépdeste le a transzparenszeket, szaggatta szét a plakátokat. „Vége a kutyakomédiának! – üvöltötte. – Maga csúfot üz a munkásosztályból! De ezt megkeserüli, maga kávéházi patkány! Szemét fasiszta!” Úgy tajtékozott, hogy azt hittem, mentem megüti a guta...

– De nem ütötte meg, mi? – dörmögte rosszkedvűen Stefanik.

Terstyánszky úr tekintete hirtelen megfáradt.

– Nem – mondta –, én ütöttem meg, kérem.

– Maga? – Az ügyvéd csak bámult rá tágra nyílt szemmel.

– Addig is, azóta is sokat lenyeltem, de az a fasiszta titulus meghaladta a tűróképességemet. – Nevetett. – Hát nem vagyok egy kötözni való bolond? Igaz, akkor már tudtam, nekem úgylis befellegzett.

A bányásznak orrán–száján dőlt a cigarettafüst.

– Hát az elvtársak? – kérdezte komoran. – Ők mit szóltak hozzá?

– Hallgattak. Tiszta sor! Gágyor elvtárs a párttitkárunk volt. Ezzel szemben ki voltam én?

Stefanik tiltakozott. – A kérdést nem lehet így fölvetni.

– De így vetődött fel – pillantott rá szelíden a kisöreg. – A balmazújvárosi partizán volt az egyetlen, aki kiállt értem. Kapott is aztán olyan fegyelmet, hogy majd belefeketedett. Örülhetett, hogy nem vágták ki a pártból.

Terstyánszky úr felsóhajtott, megsimogatta fénylő, tar koponyáját.

– Mindent egybevetve, szomorú egy história – mondta. – Mi tűrés-tagadás, roppantul sajnálom Terstyánszky Ernőt. Nem érdemelte meg, hogy ilyen csúf sorsra jusson. Adni kellett volna neki egy plecsnit, vagy ha netán valamiben mégis túllőtt a célon és marhaságokat íratott ki azokra a transzparenszekre, hát akkor szép csendben meg kellett volna mosni a fejét. De Recskre internálni... így elbánni vele! És úgy elbánni ott, azokkal az emberekkel! Mert ebben az egész históriában mégiscsak az a legszomorúbb. Nem, ne higgyék, kérem, hogy ez egy hetvenkét éves vénember szentimentalizmusa! Hiszen Gágyor elvtárs, mint értesültem róla, ma Lewis Gador néven jólmenő ingatlanközvetítő irodát tart fenn Torontóban, és Kanadába szakadt hazánkfiái birtok- és telekügyleteit bonyolítja, mi azonban itt állunk mosdatlan lábak számlálhatatlan sokaságával. Többek között azokéval is, akik akkor Gágyor elvtárs kivont lángpallosa láttán abbahagyták a mosakodást – és valószínűleg örökre. Engedelmmükkel ugyanis kötve hiszem, hogy ebben az életben még egyszer rávehetné őket erre valaki. Micsoda fiaskó...

Megdörzsölte a halántékát, és bágyadt mosollyal rájuk pillantott.

– De megmondanák nekem, hogy miért bánt engem ez a fiaskó? Hogy miért nem hagy nyugodni azóta sem? Hát valóban megbolondultam volna? Vagy még mindig valami bűvölet tart a hatalmában?

Egyikük sem válaszolt.

Ő pedig kiitta maradék borát, és tünődve nézett el a fejük fölött, mint aki kérdésére nem is vár feleletet.

1968

VII.

Bernando és Marcello

7 PARABOLA

(1490)

Hiszen az történt,
amit az ország akart.
Szemfödő alatt végre,
ki erővel, csellel ült a trónra:
nincs többé vajdafia Mátyás,
a nyúzó, az igaztalan.
Csak a lélegzetre nem vetett ki adót,
s csupán a koldust nem sarcolta meg.
Ki pedig rázúgolódott,
sok jeles nagyunkat, urunkat, papunkat
torkonragadta és vártömlöcbe zárta,
kegyelmet nem ismert, csak kényúri haragot.
A magyar jó erkölcsöket naponta elhagyta,
olasz mód szerint élt,
pompának, vadnak, könyveknek, testi gyönyöröknek,
s hogy híre örökké megmaradjon,
márványpalotákra, mulatóházakra, hitvány fényességre
hányta el az ország kincsét,
Visegrádra, Tatára és Budának várára, talján cifraságra
meg szünetlen sok hadakozásra.
Háborút háborúra vívott,
mert nagyravágyó volt, telhetetlen és kevély.
A törökkel sosem is a békességet,
de az esztelen viszályt kereste;
hogy töröknek írmagját, de még nevét is kioltsa,
ellene a harcot kész volt vívni holtig.
És mert hadakozásához
sléziaiaktól, morvától, csehtől, Bécsországtól
pénzt, fegyvert, se frigyét nem nyert,
megrohanta s felprédálta mindet.
De bús serege, hollós zászlajával,
ím, végleg sárba-porba verve.
Szabad már Prága és Bécs és Boroszló,
és szabad a Magyarok Országá.
Zsarnokhitről megtért, vitéz, nagy jó urak,
istápjaink: Kinizsi, Báthori, Zápolya
s ország ékessége, Tamás úr, az érsek
királyt koronáznak.
Vladiszláv úr jó király lesz,
istenfélő, kegyes, szelíd,
nem zsarnoka, de fivére, atyja
nagyúrnak, lovagnak, nemesnek.
A béke jött el véle, a bőség s áldás kora,
becse lesz bornak, búzának, baromnak.
Ozmán népét nem ingerli
innét ugyan senki többé soha,

Ebvásár Budán egyszer volt csak,
tatári dúlás sem lesz még egy.
Ezért hát kincs, dénár és arany
fegyverre, hadra már el nem orozható,
eztán mindenki azt aprít bátran a tejébe,
amije van, s amit el nem ivott.

Akkor meg miért jajong
a rút, pokol pórnép?
Miért, hogy hol van, hova tűnt
Mátyás, az igazságos?

Kakas Aszklépiosznak

Anütosz, a hadvezér, miután a lugasban üdvözölte vendégét, karonfogta, és bevezette a házba.

A kinti rekkenő meleg után odabent kellemes hús fogadta őket. Az udvarról nyíló helyiségben, ahová beléptek, vízzel töltött, jókora kőedények szabályozták a hőmérsékletet, nedvességgel, üdítő párával telítve a levegőt. A tűző napsugarak útját gyékényfüggönyök állták el; egy rabszolga időnként meglocsolta a gyékényeket, és bódító illatú szagos vizet permetezett szét.

A terem tágas volt és világos, mint az egész ház maga, amely ott magasodott az Akropolisz legtávolabbi nyugati lejtőjén, megkapó kilátással a városra, és derült időben a fátyolosan kék tengerre, terebélyes kert vette körül, gazdag növényzettel, szobrokkal, exedrálkkal, gümnaszionokkal, könyvtárral, az isteneknek szentelt oltárokkal – de mindaz a pompa, fényűzés, amely a házat és a hozzá tartozó kertet Athén legelsői közé emelte, e teremből hiányzott. A berendezés szerény és dísztelen volt, már-már hivalkodóan kopár, csaknem spártai, amiként egy hadvezérhez illett, két lapos étkezőkerevet, néhány zsámolyszerű ülőalkalmatosság, a falakon egyszerű kárpit, ám az udvar felőli oszlopsor mögött, a terem igazi ékességeként, megszámlálhatatlan növény sorakozott, pompás kis arborétum, buja, délszaki színekben tobzódó törpecsemetékből, ciprusokból, pisztáciákból, odább babérfák ölelkeztek, mirtuszok, egyiptomi szikomorfák, egy különös gonddal válogatott, s féltőn ápolt gyűjtemény megannyi darabjai, amelyek mind-mind mesebeli gazdagságról vallottak.

Anütosz elküldte a rabszolgát, és vendégéhez fordult, aki aggastyán létére gyermeki kíváncsisággal nézegette a növényeket, szemlátomást örömét és gyönyörűségét lelve bennünk.

– Szépek – szólt elismerően. – Igazán pompás lehet mellettük laknod...

Anütosz bólintott, nem is palástolva, milyen jóleső hallania ezeket a szavakat. Kertjei, ligetei messzi földön híresek voltak, rajongásig szerette drága kincseken vásárolt növényeit, így hát magasztalásuknál nagyobb örömet semmivel sem szerezhetek neki.

– Ül le, kérlek! – mondta nyájasan. – Oldd meg a sarudat, és helyezd kényelembe magad. Szívesen látott, becses vendég vagy a házamban, Szókratész.

Szókratész letelepedett a kerevetre, és felvillanó mosolyát ráncaiba rejtette. Az járt a fejében, hogy az emberek valami különös okból akkor biztosítják egymás

szívességükről és becsülésükről, amikor az a legparányibb mértékben sem igaz. Mert Athénban még gyermek sincs, ki ne tudná, hogy Szókratésznek, a bölcsnek, Anütosz, Anthemión fia, a hadvezér, a város első államférfia a legádázabb ellensége, s hogy ezt az ádáz gyűlöletet maga Anütosz sem tagadta soha. Anütosz természetesen tudja, hogy nyájasságának nincs jelentősége, s bizonyosan tudja azt is, hogy ő, Szókratész nem hisz a képmutatásának, mégis barátságos arcot erőltet, és igyekszik úgy tenni, bármekkora fáradságába kerül is, mintha valami kedves, rég várt vendég tisztelte volna meg hajlékát.

Ámbár nincs ebben semmi különös. Amiként nem ítélné különösnek maga a meghívás sem. Egyik reggel küldönc érkezett, ajándékot nyújtott át, és Anütosz meghívását közvetítette. Ő megkérdezte tőle: „Áruld el, barátom, van-e ellenséged?” A küldönc nagyot nézett, de mert hallomásból ismerhette az ő bolondos természetét, bólintással válaszolt. „Úgy, abban az esetben – faggatta tovább –, ha volna hajlékod, ahová meghívhatnád az ellenségedet, vajon miért tennéd?” A küldönc habozott egy darabig, majd így felelt: „Ha meghívnám, meghívásomnak oka lenne. Megölném őt, vagy megbékíteném.” „Megbékítenéd? Jól fontold meg, mit beszélsz, hiszen elszánt rosszakaródról, halálos ellenségedről van szó...” „Igen, megbékülnék vele, hogy ne legyen ellenségem tovább, ha erősebb és hatalmasabb nálam.” „Ej, csak nem gondolod azt, hogy én Anütosznál erősebb és hatalmasabb vagyok?” „Nem, Zeusz a tanúm, hogy ilyen nem mondtam, és ilyesmire nem is gondolok – mondta a küldönc; homloka gyöngyözni kezdett, és lopva körülpillantott, vajon nincs-e idegen tanúja is beszélgetésüknek. – Anütosz városunk díszje – folytatta emelt hangon –, gazdagabb ő minden gazdagnál, feddhetetlenebb minden feddhetetlennél, méltán előjárónk hát az állam vezetői között. Mi jut eszedbe, ember? Miként lehetnél nála hatalmasabb?” „Zeuszra! Igazat szólsz! – helyeselt ő élénken. – Semmiképpen se lehetek nála hatalmasabb. Ám, láthatod, e férfi mégis meghív. Engedek a meghívásnak és elmegyek hozzá, mert gyötör a kíváncsiság, hogy megnyerni vagy elpusztítani akar...”

Anütosz nem zavarta meg vendégét tűnődésében. Kissé düledt, tompa fényű szemével figyelmesen nézett rá. „Íme, mégiscsak eljött – gondolta elégedetten. – Barátaim, amikor közöltem velük szándékomat, sorra kinevettek. Szókratészt akarod a lábáról ledönteni, a legkonokabbat a konokok közül? Véle akarsz békülni, a legbéktelenebbel? Hitedre, hát nem emlékszel, hogy még az areiopagosz babérkoszorúját is elhárította?...”

Anütosz talányosan elmosolyodott, mint akkor is, barátait hallgatván. No igen, hírnév, dicsőség, tekintély, rang – ilyesmi valóban hidegen hagyja Szókratészt. Teljességgel hidegen. Ám Anütosz régről ismerte a filozófust, valaha ifjú éveiben tisztelője volt, és sok időt töltött társaságában. Ezért azután ismerte Szókratésznek egy gyöngeségét, azt, amit alighanem csak beavatott barátai tudtak róla: Szókratész élveteg, falánk ember. Szókratészben az örökké éhes ember gyűlölete dolgozik. Szókratész gyűlölködően élveteg.

Látván, hogy vendége ismét a növények felé fordul, barátságosan megszólította.

– Vallj meg, Szókratész, nem tudsz betelni a látvánnyal. Hát válassz, kérlek! Amelyik a legjobban tetszik e haszontalanságok közül, barátságom jeléül kiásatom neked.

– Sajnos, valamennyi tetszik – dünnyögte Szókratész –, tehát egyik sem igazán. Köszönöm a figyelmességed, de nem fogadhatom el.

A hadvezér vállat vont, nem szólt. Erős csontozatú, széles arca, melynek eredendő bronzsínét gyakori kicsapongásai némileg megfakították, változatlanul egykedvű maradt. Semmilyen érzés nem mutatkozott rajta. „Kőarcú Anütosz” – csúfolták ellenségei, mert sem öröm, sem harag nem látszott meg rajta. Merevsége csak akkor

engedett fel, ha hőség kínozza. A hőség mindig meggyötörte. Olyankor kövér veritékcseppek ütöttek ki a homlokán, arca izzadságban fürdött és elpetyhüdt, nyaka kiveresedett – az egész hatalmas ember gutaütésre látszott hajlamosnak. Vendégét szándékosan fogadta idebent a házban, előtte nem mutathatott gyengeséget. Mert Szókratésszel ma le kell számolnia, vagy ki kell egyeznie – érdekei ezt kívánják.

Anütosz sosem cselekedett másként, csakis érdekei szerint, habár nemegyszer pusztá szeszélyből makacsságból is kivívta akaratát, mert örömet, semmivel sem pótolható gyönyörűséget okozott neki, ha meghódoltan látta polgártársait – s ha merő szeszélyből is irgalmatlanul kiverelkedte óhaját, hogyne cselekedné ezt akkor, mikor legfontosabb érdekei készítetik erre. Hiszen csak az istenek a tudói annak, hogy hány ízben tört borsot az orra alá ez a Szókratész a fékezhetetlen nyelvével! De ha eddig eltűrte is – mert úgy okoskodott: hadd lássa a nép, a faragatlan, buta nyáj, hogy ő nem ellensége a szabad szónak, s önmaga rovására is kész nevetni, ez elejét veszi a komolyabb veszedelemnek –, de ha eddig eltűrte is, tovább nem teheti. Szókratész újabban már a hatalmat (s hatalmát) vette célba mérgezett nyílvevesszeivel, szakadatlanul gúnyolva az athéniak, úgymond elpuhulását, vakságát, s nem átallotta, hogy őt, az állam választott elöljáróját is megrágalmazza. „Ugyan mit gondoltok, athéni polgárok – kérdezte egy ízben Szókratész az agorán köréje sereglő kíváncsiskodóktól, kik között történetesen ő is meghúzódott –, ugyan mit gondoltok arról a férfiről, ki hozzátok hasonlóan oly derekasan szembeszegült a harminc zsarnokok átkozott uralmával, ki néhány esztendeje még, nem sokkal a zsarnokok elűzése után, oly lángoló szavakkal buzdított titeket állampolgári kötelességetek teljesítésére, városunk újbóli felvirágoztatására, s ki azt hirdette nagy bölcsességgel: jövőtöket megérthetni pillantsatok a múltba, emlékezzetek Marathón és Szalamisz pátozára, s hogy sose feledjétek Athénünk büszke korát és a tündöklő homlokú Periklésznek emlékét, vajon mire gondoltok, férfiak, miért változott meg e polgár – miért is ne mondanám ki nevét: Anütosz, Antemión fia – olyannyira, hogy már egyebet sem cselekszik, csak nyugalomról, állapotunk rendezettségéről, a nép emelkedettségéről szónokol, s ringat benneteket hitványnál hitványabb illúziókba, elfeledkezvén arról, hogy nincs nép, mely megállhatna ellenségei előtt, ha lelkét, akaratát, szellemét hamisságokkal gyöngítik meg? Nem gondoljátok, ti férfiak, hogy Anütosz és hívei azért csepegtetik a sok hamisságot lelketekbe, mert hírnévhez, dicsőséghez, vagyonhoz jutván maguk is megállapodott, javaikkal törődő, eszméiket, kötelességüket feledő puhányokká lettek? Mit gondoltok minderről, athéniak? S mit gondoljak én rólatok, ha ti semmit sem gondoltok?...”

Így beszélt Szókratész, és nemegyszer beszélt így. Ezt már nem tűrhette Anütosz. A legbalgább állat is tüstént védekezni kezd, amint létében fenyegetik.

Anütosz lelke csordultig volt haraggal és megvetéssel, de szilárdan uralkodott érzéseiben.

– Rég találkoztunk utoljára, Szókratész – mondta. – Ha utánagondolok, bizony esztendőnk múltak el legutóbbi beszélgetésünk óta.

– Hogyne, jól emlékszem – bólintott a filozófus, és puffadt, szilénozi arcán halovány mosoly futott át. – Jól emlékszem, Anütosz. Megmosakodtam a lükeionban, és Agathonhoz indultam lakomára. Te elfogtál az utcán, és megtudván, hová tartok, becsmérelni kezdted Agathont, ki éppen akkor tragédiájának győzelmét ünnepelte. Árulónak, megállapodott puhánynak nevezted, de engem is megfeddtél, hogy ilyen ember házába megyek.

– Ifjú voltam – legyintett a hadvezér –, és az ifjú férfi könnyen hajlik végletekre... Ám az idő múlásával korosodik az ember, s miként megszaporodik éveinek száma, józansága is akként gyarapodik.

Szókratész megint elmosolyodott kissé gúnyosan, és filozófusi szakállát kezdte simogatni.

– A józanság kételtű tör, Anütosz. Néha meggyilkolja a bölcsességet, a nemes szándékokat, de a fennkölt gondolatokat is a legocsmányabb gondok szintjére kényszeríti. A józanság alantas szenvedély is lehet éppen... És az erény sem okvetlen velejárója a józan észnek, Anütoszom.

A hadvezér helyeselt szavainak, de a vita iránt nem mutatott hajlandóságot.

Kezét fölemelve így szólt:

– Te nem is kérded, miért hívtalak meg hajlékomba?

– Ugyan miért kérdeztem volna? – csodálkozott el Szókratész. – A meghívás egyúttal kézfogás is, a kézfogás pedig a barátság szimbóluma.

– Igen – kapott a szón Anütosz, és szeme megcsillant, felengedett tompa fénye. – Igen, Szókratész, én a kezemet nyújtom neked. Nemcsak vagyomban, hanem bölcsességben, erényben is gyarapodtam, olykor e kettő nem ellentéte egymásnak, és arra a belátásra jutottam, hogy félretenném minden régi előítéletemet. Tőled se kérek egyebet, barátom. Lásd be te is, ellenségeskedésünk méltatlan személyünkhöz, annál inkább, hiszen elveink ugyanazon magból sarjadtak ki. Ellenségei vagyunk az oligarchiának, hívei a népnek, az államnak, igaz, más–más módon s mértékkel, de végül is ez természetes, és nem is valami fontos kérdés.

– Miért akarsz velem megbékülni? – szakította félbe Szókratész. Anütosz meglepődött. A váratlan és nyíltan nekiszegezett kérdés mellbevágta, s hamarjában nem is tudott válaszolni.

– Meg akarok békülni – ismételte, hogy időt nyerjen. Majd megértve, hogy előző szavainak Szókratész nem adott hitelt, ismét más ösvényre akarta terelni a beszélgetést.

– Téves úton jársz, barátom – húzta mosolyra a száját –, meg ne bántódj öszinteségemért. Kalliklészt sarokba szoríthattad kérdéseiddel, a sima nyelvű Thraszümakhoszt kelepcébe csalhattad, ők bölcselkedők. Én hadvezér vagyok, Szókratész, amellet államférfi és kereskedő, én nem engedhetem meg magamnak, hogy fölibém kerekedj, és a vesztemet okozd. Ezt meg kell értened. A saját vesztét senki sem akarhatja.

Szókratész eltűnődött.

– Nem egészen értelek, Anütoszom – szólalt meg töprengve – igaz, elmém silány és kétes értékű, mint az álom, Világosíts meg hát, kérlek, hogyan kerekedhetnék föléd én, a varga, a bába fia, és hogyan okozhatnám a vesztedet. Hatalmad delelőjén áll, hadvezéri hírnevedet nem tépázta meg az idő: egykorvult véres csaták és nagy diadalok hőjét látja, s tiszteli benned máig a nép. De mint kereskedő is a város elseje közé tartozol. Dúskálsz a kincsekben, nincs szó, mely kifejezhetné gazdagságodat. Viruló földek, számlálhatatlan jószág, tengernyi rabszolga ura vagy, tieid a legnagyobb hombárok és a legszebb kereskedőházak Pireuszban, s hajóid a világ minden sarkát felkeresik finomra cserzett bőreiddel és egyéb áruiddal... Aggodalmadat tehát sehogy sem értem. Ugyan mi károd származna abból, ha én merész, történetesen sarokba szorítanálak együgyű kérdéseimmal? Aszály nem pusztítaná el ültetvényeidet, ragály jószágaidat nem tizedelné meg, pompás gályáid sem kapnának léket... de hadvezéri híreden sem esne csorba.

– Nem vagyok hiú, ha netalán erre gondolsz. – Csak ennyit mondott Anütosz. Vendégének finom gúnnyal fűszerezett hangja bántotta, de változatlanul türtőztette magát.

– Nem vagyok hiú – mondta újból.

Szókratész álmélkodva pillantott rá, és megkérdezte:

– Úgy azt higgyem, hogy tartasz tőlem?

– Ki tudja? Talán még azt is hiheted... – Anüosz beharapta ajkát, vendégét fürkészte. – Ott voltam én is az agorán, mikor egyszer vitába szálltál Kalliklésszel. A végén már mukkanni se tudott a jámbor, kérdéseiddel úgy torkára forrasztottad a szót. És megszégyenülten, a báméskodók csúfolódásától üzöten kellett távoznia. Akkor arra gondoltam: nagy a te hatalmad, Szókratész, nagyhatalmú vagy te, mert bárkit csúffá tehetsz, hogy nincs ember, aki ellentmondhatna neked.

– Az igazságnak nem lehet ellentmondani, Anüoszom, mert Szókratésznek ugyan nem volna nehéz. Kérlek, ne becsüld túl a képességeimet. Ugyanolyan tudatlan vagyok, mint bárki más, csak hogy én jobban látom a tudatlanságomat másoknál. Hidd el, pusztán e csekélységgel vagyok több, ha ugyan több vagyok, e jelentéktelen semmiséggel tudok csak többet nálatok...

– Ó, milyen ravasz vagy! – hunyorgott a hadvezér. – Csalogatsz, de nem megyek be az utcádba, Szókratész. A nyúlnál is óvatosabb vagyok, ha veled beszélgetek.

Szókratész felhúzta a szemöldökét, egész arca merő értetlenség volt.

– Óvatos vagy? – hitetlenkedett. – E tulajdonságodat ez ideig rejtegethetted előttem. Hiszen rólad az járja, hogy vakmerőséged már-már Odüsszeuszéval vetekszik. A nép csodálattal emlegeti a rhodoszi kalandot, mikor is hajóid kalóznak álcázva süllyesztették el kereskedő vetélytársaid Perzsiába igyekvő dereglyéit.

– Szóbeszéd – intett Anüosz. – Zeusz a tanúm, hogy hitvány, asszonyi mendemonda. Bánt, hogy elhiszed, Szókratész.

– Azt nem mondtam, hogy elhiszem – kuncogott a filozófus. – Az igazat megvallva, egyáltalán nem hiszem el. De a nép, magad is tudod, kedveli az efféle együgyű történeteket, és tisztelettel fordul a bátor, rettenthetetlen férfiak felé, kiknek kezébe bizalommal helyezheti az állam sorsát...

Anüosz hallgatott. Barna arca merev volt, rezdülése sem siklott át rajta. Felemelte az ágy végébe állított kancsót, és bort töltött. A saját kelyhébe fűszert, kevéske gyömbért is morzsol. Szókratész szavai elkedvetlenítették.

– Szavaid fullánkosak – szólt egykedvűen, miközben a kancsót visszaállította a helyére. – Már-már azzal gyanúsítasz, hogy a rhodoszi mendemondát én költöttem a magam népszerűsítésére.

– Hogyan gyanúsítanálak, mi jut eszedbe, Anüosz?! – tiltakozott Szókratész. – Ám, ha magad hajlasz erre a lehetőségre, talán megbocsátható, ha magam is gondolnék rá.

Anüosz önkéntelenül elnevette magát, jóllehet vendégének szókimondása, furfangos észjárása egy cseppet sem volt ínyére való. „Most fordítsunk egyet a dolgok menetén” – gondolta, s azzal tapsolt egyet.

A gyékény félrelebbent, és az ajtóban rabszolgák jelentek meg. Először három zsenge fiúcska, akik ezüstkancsóban öblítővizet hoztak, kis márványmedencét, törülközőt, és két koszorút, a nemes mirtusz kecses ágaiból kétszeresen fonottat. Rögtön a nyomukban páros szolgálóik bronzlábú asztalokat hoztak be, utánuk felnőtt rabszolgák következtek, akik végtelen sorban hordták elő az ízesnél ízesebb falatokkal megrakott, nagy tálcák seregét.

Mi minden volt azokon, ami csak bővöli–vonzza a szívet, mi minden, amit csak a lakomához a művészet nyújthat! Tüskéshal, angolna körettel, kékcápaszelet, pávaszemes rája, hízott tintahalak a százuszonyú, puha csápú szépia fajtából, forrón gőzölgő, roppant fogas mártással leöntve, szöke rákok, sügér meg ingola, s e válogatott

tengeri falatok után forró-puha sült máj, házisertés, sonka, lapocka, főtt sódar, csülök, majd teljes gidafej, tejen nevelt, zsenge kis állat, ráncossá aszalva, szilfium fűszerezéssel, azután hősínű árpakenyér, szezamos kalács és színarany ragyogású leveles tészták kíséretében szárnyasok zárták a sort, libák, fiatal kacsák, foglyok és gyöngé galambok.

Mikor a tálcák terhe alatt már roskadoztak az asztalok, Anütosz elküldte a rabszolgákat, és vendégéhez fordult.

– Itt az illatos víz – szólalt meg nyájasan –, ha megöblítenéd a kezed. És övezd kérlek fejedet, ahogy illik, a nemes mirtuszkoszorúval.

Szókratész nem tudott betelni a szeme elé táruló látvánnyal. Szinte szíven ütve érezte magát. Hanem annál bölcsebb volt, semhogy a pompásnak ígérkező lakomát pusztán Anütosz vendégszeretetének tudja be.

„Valóban nagy tisztesség számodra, te filozófus – így morfondírozott magában –, hogy e derék férfiú, ki messzi földön fukarságáról nevezetes, ilyen bőkezűvé válik, amint téged lát vendégül... Nem gondolod, öreg Szókratész, hogy e túlságos szíveslátás mögött turpisság lappang? De ha úgy van is, mondd, minek kéne időnek előtte, elhamarkodottan túhegyre venned e turpisság okát?”

Minekutána így bóbiskolára intette lelkiismeretét, kettőzött élvezettel vette szemügyre újból a tálakat, és szerfölött elégedettnek látszott.

– Zeuszra, költőknek kéne zengeniük bőkezűségedet! – kiáltott fel.

Anütosz tartózkodóan mosolygott. „Falánk – ujjongott magában –, íme, tudtam, falánk, falánk, falánk, falánk! Szakácsomnak két ezüstöt fogok ajándékozni... Nem, csak egyet. A gondolat mégiscsak az enyém volt.”

– Láss hozzá, Szókratészem! – unszolta szinte gyöngéden.

– Hadakozz hát vitézül a jó falatokkal, és örvendezzék a lelked!

Szókratész engedett a felszólításnak, habár előbb szemével kívánt jóllakni. Mint egészséges gyomrú, hasát nagyrebecsülő ember, hosszú pillantásokkal ízlelgette meg valamennyi tál tartalmát. Örömét csupán az rontotta meg, hogy egyre pörlekednie kellett tiltakozó lelkiismeretével. „Nem hallgatok rád – fortyogott magában. – Szívtelen vagy, barátom, gyalázatosan szívtelen. Hitvány dolog lenne megrontanom a szegény Anütosz boldogságát, ki oly sokat remél e lakomától, s ki teljes joggal bántódna meg, hogy fölöslegesen szolgáltatva fel e sok ínycsiklandozó tálakat, megerőszakolva imígyen hírhedetten fősvény természetét. Lásd be hát, barátom, s éppen ezért nyugodjál meg békében, szavadra hallgatni súlyos vétek lenne Anütosz ellen...”

A báránysült után nyúlt, tág orrlikkal szívta be nehéz illatát, majd meggondolva magát, mégis az almával, kakukkfűvel készített libamellet választotta.

– Istenemre, királyi falat – hunyta le szemét önfeledt gyönyörűségében, és nem fukarkodott a dicsérettel. – Mondhatom, rég nem ettem ilyen pompás libát. De ha meg nem bántódot érte, szakácsodnak azt tanácsolnám: az almát süsse meg, vagy pörkölje meg legalább... micsoda íze lesz úgy, micsoda zamata!...

Anütosz a báránycombot tépdeste erős fogaival. Jóllehet, nem szerette áltatni magát, el volt ragadtatva előrelátásától, és kárörvendően gondolt barátjára, a forrófejű Melétoszra, aki éktelen dühében tüstént Szókratész fejét követelte. „Bíróság elé vele – ordította magánkívül –, bíróság elé a nyomorulttal! Ott aztán legénykedhetik, ha kedve tartja.” Neki költői babérait tépázta meg Szókratész, satnyánál is silányabbnak ítélve meg ditürambuszait, magát Melétoszt jellemtelen hízelkedőnek nevezvén.

Anütosz nem sokat törődött barátja dühével. „Szókratészt sokan becsülik Athénban – gondolta –, többen, mint azt a számár Melétosz hinné. Így hát törvényszék elé citálni,

s bebizonyítani róla, az alacsony sorból születettől, ki mindig tisztelte a népet, és a törvényeket, s aki – ha éppen úgy hozta a szükség – még kardot, pajzsot is öltött a városért, tehát bebizonyítani róla, hogy esküdt ellensége a demokráciának, bizony felettebb kétes vállalkozás lenne... Ó, micsoda számár ez a Melétosz – sóhajtott fel. – Fehér, szép teste van, mint az asszonyoknak, de a természete is csak asszonyi. Szesélyeskedni, fenyegetőzni... Ne-em, ide gazdag ígéretek, dús lakomák kellenek, hízelkedés, duhaj multságok, egy-egy szép fiú... Haha, kíváncsi vagyok! Melyik szép ifjat választja majd a vén kujon?...”

– Bocsáss meg, Anütoszom! – szólította meg Szókratész –, haladtól is el vagyok ragadtatva. Húsa omlós, lágy, valósággal szétporlad a számban... De vedd fontolóra: egy fél citrom a közepére, vagy akárcsak néhány csepp a levéből... ó, a fanyar ízeknél, Anütoszom, nincs ínycsiklandóbb...

– Akaratod szerint lesz, barátom – intett a hadvezér. – Legközelebb a citrom se hiányzik majd...

„Kötve hiszem – gondolta Szókratész. – Márhogy még egyszer ilyen tisztességben részesíthetnék. De csak tétess citromot a halra.”

– S nemcsak a citrom meg a dúsabb lakoma, hanem a fényes vendégsereg sem hiányzik majd legközelebb – folytatta Anütosz s reménykedett, hogy felcsigázza vendégének érdeklődését.

– Igazán röstellem – szólt közbe Szókratész –, s kérlek, ne vedd okvetetlenkedésnek, de a kacsza bőre porzsöltebb is lehetne... A tűz nem eléggé kapta meg, ropogós porhanyóssága hiányzik nekem. Szakácsod hamar ránthatta le a nyársról...

„Így hát az egy ezüstöt sem érdemli a szakács” – gondolta Anütosz.

– Azt pedig már említeni se merem – mentegetőzött teli szájjal a filozófus –, hogy az ürücomb gyenge fokhagymával bedörzsölve a legízesebb. Nem többel annál, amennyi csak éppen csípi a nyelvet, s kéjes borzongást okoz...

– Ínyenc van, Szókratész! – kiáltott fel a hadvezér. – Bámullak! Kérlek, fogadd el mentségemül, hogy szakácsom új, és még nem futotta időből kitanítanom.

„A gazember! – mérgeződött ő is, megkóstolván az ürücombót. – A fokhagymáról csakugyan megfélekedett a bitang. Egy ezüst drachmát vonatok le a béréből...”

Megízlelték az olajbogyót is, nagy szemű szőlőt szemezgettek, majd omlós, puha kalácsot faltak mazsolával, hogy utána jobban csússzék a bor.

Miután több ízben is fenéig ürítették kelyheiket, Szókratész végigdőlt a párnákon, és sóhajtozva simogatta domborodó hasát.

– Ó, hogy szenvedek! Hogy teliraktam magamat!... Az istenek se lakomáznak különbül, Anütoszom. Bőkezűséged páratlan.

Megint ivott. Lassú, élvezetes kortyokban eresztette le gégéjén az italt. Édes számoszi bor volt, sűrű, nehéz, fiatalabb éveiben ezt a fajtát igen kedvelte. Nem szégyellte, hogy újra a kancsóhoz nyújtsa a kehjét.

„Ni csak! – bámult el Anütosz. – Nemcsak falánk, de korhely is...”

Ő is ivott. Férfimód, egy hajtásra ürített ki a hatalmas serleget, majd a földhöz vágta, hogy pozdorjává törjön.

– Ez az igazi bölcsesség! – kiáltott fel. – Hahá, enni, inni, lakomázni! Pompás falatok, nemes borok... jókedv, duhajkodás, szerelem!... Akár vess meg, Szókratész, de rájöttem: más egyebekért élni sem volna érdemes...

És hosszasan, sima szájjal magasztalta ezt a bölcsességet.

Szókratész nem ellenkezett.

– Magam is imígyen vallom olykor, Anütoszom... De amint újra megéhezem – s tudnod kell, hogy ez nálam igen gyakori állapot –, egyszeribe megint csak elborul a kedvem, a világ dolgaival kezdek foglalkozni és a bölcsességnek bizony már szikráját sem lelem magamban. Hidd el, nem csekély gondot okoz nekem ez a dolog.

A hadvezér alig rejthette el mosolyát. „Átlátok rajtad, vén élveteg, a finom gyolcson nem látni át úgy, ahogy rajtad én keresztüllátok. Hála pákosztos természetednek, eszed folyvást azon jár, mint csikarhatnál ki belőlem többet...”

Elégedett volt, s lévén nemcsak hadvezér, de ízig-vérig kereskedő is, lélekben már felkészült az alkudozásra.

Hosszú pillantást vetett hát vendégére, és így szólt:

– Megértelek, Szókratész. Mondhatom néked, jobban, mint hinnéd. Valóban szégyenfoltja e városnak, hogy te, aki tiszteletet, babért, javakat érdemelnél, életedet tengetni vagy kénytelen, nemegyszer alamizsnára szorulva, akár a koldusok. Agg napjaidra, lásd be, kérlek, termékeny pihenés, javakban gazdag nyugalom járna neked, példás erényed és páratlan bölcsességed jutalmául.

– Szívemből szólsz – helyeselt buzgón Szókratész. – Mi tagadás, egyet-mást valóban megérdemelnék, ha másért nem is, hát ingyencségemért.

– Mi sem egyszerűbb ennél. Rajta, Szókratész, nyújtsd ki karodat a bőség szaruja után.

Szókratész kortyolt a borból, és a serleg felett ravaszul Anütoszra nézett.

– A szándék megvolna bennem...

– A szándék a cselekvés záloga.

– De cselekvéseink nem mindig szándékaink szerint sikerülnek. Igen, Anütoszom, szándékaim fennköltége és cselekvéseim gyarlósága között szörnyűséges űr tátong. Az istenek a megmondhatóí, hány ízben mosolygott már rám a szerencse, elibém kínálva mindazt a bőséget, ami után folyton sóvárgok. Ám valami ismeretlen erő, melyet én tudatlan fel nem foghatok, nem enged a bőség után nyúlnom. Az istenek, legnagyobb keserűségemre, nem tévesztenek szem elől. És ebben értelem van, Anütoszom, napnál fényesebb értelem. Mert valld be, igaz lelkedre, örökké teli bendővel, bortól ködös fejjel, vagyis folyvást a bölcsesség gyarló állapotában, ugyan mi hasznomat vennétek?

„Minden bizonytal nagyobb hasznodat, mint most – gondolta a hadvezér. – Legnagyobb hasznodat éppen úgy vennők, ha felhagynál végre okatlan fecsegéseiddel, amivel az állapotok ellen izgatod a polgárokat.”

De erőt vett magán, nem adta jelét felfortyanásának. Úgy okoskodott, hogy vendége, ha húzódozva is, de hajlik ajánlatára, csupán biztosítékot akar nyerni. Anütosz, a kereskedő efölött nem botránkozott meg, e viselkedést teljesen ésszerűnek tartotta. Elég alapos ismerője volt az emberi hiúságnak, hogy ne lehetetlent kérjen.

– Hohó, te eltévedtél, barátom – mondta nyájasan, enyhe fejcsóválás kíséretében. – Szavaidból úgy veszem ki, hogy félreérthetted szándékomat. Engedd meg, hogy egy példával eloszlassam a félreértést. Vajon kivágtja gyümölcsfáit a gazdálkodó, ha termést már nem is remél tőlük? Ha okos, meghagyja valamennyit, s idővel kertet, pompás ligetet varázsol belőlük, árnyas lugasokkal, díszes cserjékkel, bokrokkal gazdagítja őket a szem gyönyörűségére. S vajon e városnak nem maradt-e akkor is büszkesége a nagy Szophoklész, mikor elérte az öregség, legyűrte az idő, gyöngévé változtatva kezét, szemét, akaratát, s mikor erejéből már nem tellett újabb remek alkotására? Ekként maradhatnál te is, Szókratész, Athén büszkesége. Némaságra kárhoztatni téged – ami botor szándék is volna máskülönben, mert nem sugárzik-e át a

szellem a sötét némaságon is –, az vétek lenne, bűn ellened, de a város ellen is. Szolgálatod és személyed mindannyiunk számára becses. Nem, Szókratész, háborgatni téged egyikünk se akar! Járj csak az agorára, látogasd csak az előkelők lakomáit, gyűjtsél tanítványokat magad köré, bölcselkedjél, taníts, ösztökéld nemes gondolatokra polgártársaidat, értékesítsd értékeidet, hadd bámulják az athéni férfiak ezután is ékesszólásodat, elméd páratlan csiszoltságát... csak vizsgálódásaiddal hagyj fel kérlek, e hozzád méltatlan, alantas szenvedéllyel, azzal, hogy a benned lobogó türelmetlenség ott is tudatlanságot, elbizakodottságot gyanítson, ahol nincsen. Ne vedd rossz néven, Szókratész, de cselekedeteid, főképpen pedig támadásaid, nem mindig voltak szerencsések. Nemegyszer derék, erényben, bölcsességben egyaránt jeleskedő férfiakat is megvádoltál türelmetlenségedben, nevetségessé téve őket a nép előtt, holott magad is tudod, hogy e férfiak tekintélye az állam emelkedésének és békességének fontos talpköve.

– Nagy kérdés – mormogta Szókratész –, hogy tekintély-e az a tekintély, amelyet egyetlen türelmetlen elme megingathat?

Anüosz azonban nem figyelt rá, s így végezte szavait:

– Mindezek okából szeretném, ha meghánynád-vetnéd magadban a mondottakat. Bizonyosra veszem, hogy megszólal benned a kötelességtudó polgár, a városát mindig derekasan védő férfi hangja. Mert amit elmondottam, Szókratész, azt mind a város érdekei parancsolták nekem.

Azzal elhallgatott, és felemelve az olajbogyóval teli tálat, megkínálta vendégét.

Szókratész pedig oldalt hajtotta fejét, és bozontos szemöldöke alól finom gúnyal mérte végig. „Íme a szándék – gondolta fanyarul. – A szándék, mely záloga a cselekvésnek...”

Élvezettel látott neki a csemegének, és módfelett csodálkozásba ejtette az a kendőzetlen, durva nyíltság, amellyel Anüosz alkura szólította. Mert hiszen szavaiból azt kellett kivennie, hogy ez az alku szükséges, mondhatni: kötelező. „Ó, istenek – gondolta keserűen –, hát teremtményetek, az ember, sosem hazudtolja meg magát? Milyen ostoba is, aki embertől mást vár, mint ami a lényege...”

Ivott egy kortyot, és váratlanul a küldönc jutott eszébe. Azt mondta: megnyerné vagy megölné ellenségét. Ha megnyerni nem tudná, megölné. Más választás valóban nincs. Különösen nincs Anüosz meg az ő esetében, s különösen e mostani beszélgetés után.

Behunyta szemét, fáradtság fogta el. A nyárson sült kacska ízét érezte szájában, és valami fojtogatni kezdte. Soha életében nem gondolt a halálra, holott három háborúban is farkasszemet nézett vele, nem gondolt rá, mert a bölcsesség egyik alapigazságának tartotta, hogy ne tépelődjék azon, ami változtathatatlan. Az élet véges, a halál szükségszerű. És ami szükségszerű, afölött céltalan elmélkedni. Így hát az sohasem okozott gondot, és éppen ezért hitte lelke mélyén, hogy a halál nem árthat neki. De ilyen közletről még nem látta. Félelem hatalmasodott el rajta, körülölelte fojtogató csápjaival, csaknem felugrott, s elinalt erről a helyről, vállalt volna bujdosást, számkivetést, csak hogy ilyen közelinek ne kelljen látnia a halált.

De Szókratész öreg volt, meg bölcs is volt, s ezért a menekülés helyett a borral teli serleget választotta. Fenékgig ürítette, lelke háborgása kissé elcsitult, és így kezdett elmélkedni magában:

„Az ember fölött már születésekor elhangzik a halálos ítélet, csupán az a kérdés, mikor hajtatik végre. Vagyis a halál éppoly kevésbé függ tőlem, akár a születésem. Ha tehát nem tőlem függ, minek ártsam magam a dolgok folyásába? Aztán az is igaz, hogy sejtelmem sincs arról, mi a halál. Nem ismerek valamit, ám az a valami mégis rettent?”

Ez valóban nevetséges. Ezek után megkérdem: az a valami, amit nem ismerek, amiről még csak sejtelmem sincsen, de ami törvény, szigorú, áthághatatlan törvény, nagy baj-e, ha bekövetkezik? Mivel semmit sem tudok róla, úgy azt se tudom, nagy baj-e.”

Úgy vélte, az igazságra tapintott, és ennek nagyon megörült. „Nagy baj-e hát – szötte tovább gondolatait –, ha meghal egy olyan férfi, aki egész életéhez hasonlóan halálával is figyelmeztet, nagy baj-e az olyan halál, mely az életben tett cselekedetek egyenes folytatása? Ha ez így van, s kétségtelenül így van, tehet-e mást, méltót, mint hogy elébe megy ennek a halálnak? Mert ez a halál ugyan miért volna nagyobb szerencsétlenség az olyan életnél, amelyet – hisz másként nem lehetne – hazugul, képmutatóan, hipokrita mód kellene letölteni?”

„Lám, Szókratész, vén huncut – gondolta kajánul –, micsoda cifra helyzetet teremtettél a makacs kobakkal! Hérára, nem mindennap fordul elő ilyen mulatságos história!... Ellenséged az életedért viaskodik, te pedig kézzel-lábbal tiltakozol ellene. Ő megnyerne az életnek, hogy szabadulhasson kellemetlen kérdéseidtől, te pedig kiürítvén a méregpoharat, a kérdések özönét zúdítod szánalmas fejére. *E* halál, öreg barátom, minden eddigi cselekedetedet lefözi bölcsesség dolgában... Zeuszra mondom, nem tudom, kettőnk közül ki megy rosszabb sors elé. Mert vajon hogyan felelsz majd az athéniaknak, Anütosz, mikor megkérdetik tőletek: – Ugyan miért öltétek meg Szókratészt, férfiak? – Mert vétett a város ellen – felelitek erre –, vétett ellene, renyhességgel és tudatlansággal vádolván meg polgárait. – Vajon nem mondott-e igazat – kérdik majd az athéniak –, ha ezek okából ti megöltétek? Mert ugyan miért kellett elnémítanotok, ha erényeinkben oktanul kételkedett volna? Vagy netán intései mégsem voltak egészen fölöslegesek, és igazság is foglaltatott bennük? Nem gondoljátok, férfiak, hogy talán ő óvta igazán a város érdekeit, mikor saját tunyaságunk, dölyfünk, tudatlanságunk ellen lázított bennünket? Ó, Anütosz, hiszen gyávaságod nemcsak makacssággal, de legyűrhetetlen ostobasággal is párosul!... Ami pedig téged illet, derék barátom, Szókratész, aligha lesz önmagad elleni véték, ha elfordulsz az élettől, és békésen kiüríted méregpoharadat.”

Felemelte hát fejét, és alázatosan így szólalt meg:

– Nagylelkű ajánlatod hálával tölt el, Anütoszom. Jellemed fényességéről mi sem tanúskodik ékebben, mint hogy megátalkodott ellenfeled életét is sokra becsülöd, és nem vesztegeted olcsón. Szavaidból, úgy hiszem, helyesen veszem ki, miszerint bőséget, gazdagságot kínálsz cserébe azon csekélységért, hogy tegyek le lényegemről. Mondhatom, ígéreteid oly fényesek, dúsak, hogy megint csak az fordul meg fejemben: nem becsülöd-e túl képességeimet? Nem hinném, hogy lényegem fölrne azon javakkal, miket nékem felajánlasz. Mert mondd – tudom, nevetséges kérdés, de megtisztelnél, ha választ adnál rá –, fizetnél-e akár egyetlen aranyat egy galamb szárnyáért, ló lábáért vagy akár bikának szarváért?

– Természetesen nem fizetnék. – Anütosz elmosolyodott. – Ez magától értetődik.

– Valóban botorság lenne, ha fizetnél. De hát Szókratész vizsgálódása, jóllehet csekély értékű, amiként ő maga, vajon nem oly lényege-e Szókratésznek, mint szárny a galambnak, láb a lónak, és szarv a bikának?

– Meg akarsz babonázni, már látom – szólt közbe Anütosz –, hogy összezavarodjam.

– Módfelett öntelt volnék, Anütoszom – mondta Szókratész –, ha azt gondolnám, hogy zavarba hozhatlak. Főleg ilyen egyszerű kérdésekkel, melyekre bárminő gyermek könnyűszerrel válaszolna.

– Így hát válaszolnom kell. Jó, tegyük fel: lényeged a vizsgálódás. Még azt is készségesen elismerem, hogy e tulajdonságoddal jársz, szárnyalsz, és döfesz is, ha úgy

adódik.

– Ám legyen kedved szerint a feltevés. De ha csupán feltevés lenne s nem lényeg, hívtátál volna-e megbeszélni ezt velem?

Anütosz megrándította a vállát.

– Nem tudok ellentmondani neked, Szókratész. Ha csupán feltevés lenne, valóban szükségtelen e beszélgetés.

– Tehát a vizsgálódás mégiscsak a lényegem, mint szárny a galambnak. Ezt elismerted, tehát folytatom. Csak egy kérdésem van még. Felelj, kérlek, láttál-e galambot szárny nélkül repülni? Gondolom, erre a kérdésemre nem nehéz felelni, s feleletedből rögtön látni fogod, miként vélekedek ajánlatodról.

Anütosz hallgatott. Szókratész ellenszegülése derült égből mennykőcsapásként érte. Hiú ábrándjaiba már jócskán beleringatózott, és most a hirtelen kijózanodás megrendítette.

Arca lassan vérbe borult, szemét harag hevítette.

– Szókratész – szólalt meg fojtott fenyegetéssel –, kérlek, fontold meg szavaidat, és ne zárd el füledet a józan beszéd elöl, mert különben türelmemnek vége szakad.

Nem értette Szókratészt – ez nyugtalanította leginkább. Nem fért a fejébe, hogy létezik ember, aki visszautasítja a gazdagságot, melyet holmi semmiségért ajánlanak fel neki. De főként az nyugtalanította, hogy akad ember, aki nem vásárolható meg. Mert ha akad egy ilyen ember, akkor több is akadhat, márpedig akkor tartani kell a világtól, hogy nem olyan, amilyennek látszik, békésnek, rendezettnek, hanem más, mint tegnap volt, és holnapra más lesz, mint amilyen ma...

Kínozni kezdte a meleg. A hőség odakint tetőfokára hágott, és az udvar oszlopsorai közt a terembe is betört.

Anütosz letörölte homlokáról a verejtéket, és ingerült tekintettel végigmérte vendégét.

– Hát mondd, felelj nékem, te, kinek hetven nyár van a háta mögött, mondd, de igaz lélekkel, sunyiság nélkül: lehetetlent kérek-e tőled?

– Nem tudom eldönteni, Anütoszom – szabadkozott a filozófus. – A döntést rád hagyom. Ha magadat elég erősnek érzed bebizonyítanod, hogy szárny nélkül is repülhet galamb, ám megszágyenültem látom be igazad, és azonmód ráállok az alkura.

„Átkozott meleg!” – mormolta Anütosz.

Felugrott, s hogy leplezze gyöngeségét, ziháló mellel járkálni kezdett a teremben.

– Nem vitatkozom tovább – intett nyersen. – Konok dölyfödöt legyűrni, már látom, lehetetlen. Boldogtalan ember! Tudod-e, hová taszít makacsságod? Gondoltál-e arra, mondd, hogy vádjaid, a henyeség, az elbizakodottság vádja, miket ellenünk emeltél lépten-nyomon, az államot sértik egyben, mert törvényét gyalázzák végül? Ezt aligha tagadhatod. Hiszen ha az athéni polgárok tudatlanok, és nincsenek birtokában az erénynek, akkor, hogy tűrik, törvényeiknek is tudatlanoknak és erkölcstelennek kell lenniük. Ez pedig, tudhatod, nem egyéb ellenségeink durva szitkainál... A következtetést most vond le magad, Szókratész...

– Ügyed és ügyetek, Anütoszom, felette rosszul állhat, ha ilyen olcsó eszközökre kényszerülsz. Mondd, ha ellensége volnék a városnak, mert szavaidat így értelmezem, vajon korholnám-e a tudatlanságot, az erkölcsök fogyatékoságát, s nem lelném-e inkább gyönyörűségemet bennük? Ó, Anütosz, nem látnám-e úgy szívesebben olyan renyhéknek, silány tudatlan semmittevőknek polgártársaimat, mint amilyenek a valóságban? És mondd, felemelném-e a szavam a tudatlanság, s mi belőle születik, a képmutatás, az önálló gondolatra képtelen szolgálalkúság ellen, melynél pusztítóbb

fekély nem is lehet a népuralom testén, mert büszke, önérzetes, céljukat tudó férfiak helyett hitvány hajbókolókat teremt, kik az első fuvallatra gyáván és rémülten tagadják meg államukat, hát felemelném–e szavamat e fogyatékoságok ellen, ha ellenséggként szeretnék örvendezni Athén bukásán?

Itt elhallgatott egy pillanatra. Keserűségétől, bármily nagy volt is az, nem engedte elragadtatni magát.

– Ami pedig rágalmadat illeti – folytatta –, azokra nem felelek, Anütoosz, mert hogy mit rólam állítasz, szintiszta rágalom, magad is tudod; nem felelek, hiszen ha most védekezni kezdenék, sorban megcáfolva állításaidat, valamiképpen feltételeznem kéne rágalmaid helyénvalóságát, amit nem tehetek, s ezért nem is teszek meg. Csupán annyit mondok, és ezt vésd jól a fejedbe, ember! Ha te, ki egykor jeleskedtél erényből, néptől választott előjáró létedre oly tudatlan vagy, hogy szolgalelkűsége, gondolatnélküliségre és más, emberhez méltatlan tulajdonságokra szoktatod polgártársaidat, akkor nemcsak e város erényeit gyalázod meg, hanem, mondom néked: nincs nálad csalárdabb ellensége a nép uralmának.

– Íme, kimutatod a fogad fehérjét! – kiáltott fel a hadvezér. – Ó, én hiszékeny! Hogyan is remélhettem belátást tőled, elvakulttól? Minden egyes szavaddal önmagad felett ítélsz.

– Az ítélet már elhangzott felettem, emiatt ne legyen gondod. Ami pedig a vádat illeti, az is elegendő egy méregpohárra.

– Eszeveszett! – sziszegte Anütoosz, és mértéktelen dühét többé türtőztetni sem akarta. – Önhitt és elbizakodott beszéded véglegesen meggyőzött hitványságodról. Igen, mindazokról a vétkekről, amiket városod és polgártársaid romlására elkövettél. Zeuszra mondom, te aggastyán, adj hálát törvényeinknek, hogy nem szelindekekkel tépetlek szét, hanem bíróság elé állítva csak annyit ártok neked, amennyit te nekünk ártottál...

Szókratész a maradék bort is megitta a kancsóból, és indulat nélkül nézett Anütooszra.

– Haragod és fenyegetéseid oly feleslegesek – mondta szelíden. – Hiszen nekem nem árhattok jobban, mint önmagatoknak. Ilyen emberre, amilyen én vagyok, bajosan találtok majd. És ha könnyen megöltök is, akár kutyáktól marcangolva szét, még könnyebben töltitek majd álmokórában egész életeteket, tehetetlenül vergődve, céltalan bolyongva, mint az a paripa, amely nem tűrte a sarkantyút vékonyában, és ledobva lovasát, a pusztulásba rohant. Az voltam, sarkantyú a vékonyotokban, te ember, és több szavam nincs is már hozzád! Ha nyomja lelkemet bűn, az nem egyéb, mint hogy irgalmatlanabb sarkantyú is lehettem volna. Semmi másért, csak ezért ítélezhetnétek fölöttem, te kereskedő!

Miután így befejezte beszédét, karját összefonta pocakja felett, ezzel is kimutatva, hogy minden további szót céltalannak tart...

Derűsen, elégedetten baktatott le a városba. A lükeionba érve megmosakodott, és a napot a szokott módon töltötte. Ha ismerőssel találkozott, rövid időre megállt, elfecsegett vele. Ismerősei jókedvűnek találták, mint rendesen.

És ez így is volt. Annak az embernek a derűjét, elégedettségét érezte, aki megállta helyét, és nem veszítette el akaratát – habár a nyárson forgatott kacsa ugyancsak csábító volt, és Anütoosz pincéjének bora tüzesen mámorító –, aki nem lett hűtlen önmagához, aki nem fukarkodott annyira életével, nem tapadt hozzá olyan ostoba szenvedéllyel, hogy akár hitszegés árán is meghosszabbítsa. Ha ellenkezőleg cselekszik, be kellett volna látnia, hogy ezen a világon értelme semminek, de semminek nincs, legkevésbé az emberi igazságért kiálló meggyőződésnek és akaratnak.

De mert nem cselekedett ellenkezőleg, tartja azt a legenda, hogy Szókratész, a bölcs, Anütossal való beszélgetése után kakassal áldozott Aszklépiosznak. Ezt így tette volt minden athéni férfi, ki betegségén felülkerekedve már gyógyultnak érezte magát.

1962

Mulatságos legenda arról, hogymint vívta meg a tatár Poltavát

Valaha hajdanán, mikor a tatároktól reszketett a fél világ, élt Poltava városában két szerfölött tisztos mesterember. Egyiküket, akinek kis tímárműhelye volt, Abram Mojszejevics Krzsgytenbrtyevicsnek hívták, de talán senki se veszi zokon tőlem, ha a továbbiakban Kohn Ábrahámnak nevezem majd. A másik vargamester volt, és messzi földön híres a szókimondásáról meg a gorombaságáról. Erre a névre hallgatott: Vlasz Vlaszics Kcstygyeszsmenko – én a Kuczorka Balázs névvel illetem. Mindketten a tabakosok során laktak, a városfal tövében, nemcsak szomszédok voltak, de elválaszthatatlan jó barátok is, és kikezdhethetlen becsületben öszültek meg. Már pusztas becsületességük is elégséges ok lett volna, hogy általános tisztelet övezze őket szerte Poltavában, ám az igazi tiszteletet mégis egy rendkívüli tulajdonságukkal vívták ki.

Hogymint kiváltképp éles hallással áldotta–e meg kettejüket a gondviselés, vagy valami titkos csodatévő erő birtokában voltak–e – senki se tudta, legkevésbé ők maguk, de bármint állt is a dolog, azzal a megfoghatatlan érzékkel rendelkeztek (a Kijevi Kódex a tanúm rá), hogymint akár ébren voltak, akár az igazak álmát aludták, mindig tévedhetetlenül megneszelték a tatárok közeledtét. Nemegyszer jó másfél napi járőföldre tanyázott még a kutyafejű sereg, de ők ketten máris rohantak a falakra, és teli torkukból fellármázták a várost.

– Hé, hé! Emberek! Jön a tatár! Nyakunkon a gaz kutyafejű!

Több sem kellett. Az emberek abba hagyták foglalatosságukat, a katonák magukra öltötték vértjüket, sisakjukat, és kardot ragadtak, a környező földekről meg lélekszakadva futottak haza a parasztok. Fegyvert fogott a város apraja-nagyja, és Csinnbumpirityenkov, azaz Igmándi Dezső Róbert városkapitány vezérletével elfoglalta helyét a falakon.

Nagy volt a tatárok meglepetése és bosszúsága, amikor megpillantották a harcra kész védőkkel megsúfolt falakat, hiszen a kémeik azt jelentették, hogymint a város éli a maga megszokott, napi életét, és senki se gondol a veszedelemmel. Tudnivaló ugyanis, hogymint Poltavát magas és erős kőfal vette körül, márpedig a tatárok, akiknek síkon, hegyvidéken, de még palánkvárban sem állhatott ellen senki, a kőfalú városokkal nemigen tudtak megbirkózni. A kőfalon nem fogtak ostromgépeik, égő nyilaik sem tehettek kárt benne, így hát csak a váratlan rajtaütésben bizakodhattak.

Természetesen mégis minden alkalommal megkísérelték bevenni Poltavát, ádázm üvöltéssel rohamozták a falakat, de a védőknek helyén volt a szívük, és mindmegannyiszor véres fejjel kergették vissza őket. Talán mondanom sem kell, hogymint az öldöklésből Kohn Ábrahám és Kuczorka Balázs is derekasan kivette a részét, szablyáikkal több tatár koponyát hasítottak ketté, mint ahány lélek Poltava városát

lakta.

Így folyt ez nem is egy, nem is kettő, de sok-sok éven át, amidőn egyszer maga a rettenetes Batu kán vonult a város ellen. Akkortájt már a Kínai-tengertől az Adriáig minden falu és minden város a tatárok kezére került, csak Poltava állta a sarat. És megállta a győzhetetlen Batu kán ellenében is.

Pedig Batu úr nagy fortélyosan, lopva, éjszaka sompolygott a város közelébe, valamennyi lova patáját rongyokba burkoltatta, s kemény parancsba adta, hogy aki hadában csak egyet pisszen is, annak azon nyomban feje vétessek. Nem is mert ott pisszenni senki emberfia, és a tenger nagy sereg nesztelen kísértésként lopakodott egészen a falak tövébe.

De amint felcsattant ajkukon a vérfagyasztó csatakiáltás, egyszeribe ezernyi fáklya lobbant fel a mellvédeken, s már ömlött is a kátrány meg a bugyogó olaj az ostromlók nyakába, süvítettek a nyílvezzők, zuhogtak a kövek. Három nap, három éjjel dúlt az ostrom, de egyetlen kutyafejű se tudott feljutni a falakra.

Gondolhatjuk, hogy Batu úr tajtékozott haragjában, és testes, sűrűvérű ember lévén, már-már gutaütéstől kellett féltetni, de hiába is korbácsoltatta újból meg újból támadásra seregét, hiába is nyakasztatta le szép sorjában legfőbb vezéreit, a város bevehetetlennek bizonyult.

– Szörnyű! – sopánkodott egyik este legkedveltebb ágyasának. – Ha ez így folytatódik, hovatovább az egész birodalom rajtam fog kacagni. Csak tudnám, mi a titkuk ezeknek a bitang poltavaiaknak!

Batu úr felette kínos helyzetben volt, hiszen – mint ismeretes – vérmes reményeket táplált a főkáni cím elnyerésére. De ugyan ki teszi majd nevetségessé magát a Nagytanácsban, hogy arra az emberre adja voksát, aki nem tudja bevenni ezt a rongyos várost?

Ám a szerencse váratlanul rámosolygott. Már éppen fontolgatta, hogy szégyenszemre mégis odébbáll, és a Nagytanácsban legfeljebb majd letagadja, hogy valaha is megfordult Poltava tájékán, mikor egyik reggel egy cingár, menyétképű embert vezettek elébe. Ez az ember az ostrom kellős közepén, vigyázatlansága folytán, kibukott a sarokbástyáról, bele a vízzel töltött várárokba, de csudálatos módon sem a karók nem nyársalták föl, sem a felbőszült ostromlók nem vágták le, így végül egy tiszt fülön fogta, és idecipelte a kán sátrába.

A menyétképű kis ember rémulten pislogott, és azt hajtogatta halálos riadalmában, hogy mindent elmond, amiről kérdezik, csak az életét hagyják meg.

Batu úr ekkor ráparancsolt, hogy a poltavaiak titkát fedje fel neki, az emberke pedig nagy sietve előadta Kohn Ábrahám és Kuczorka Balázs csodás képességét, mely lehetetlenné tesz bárminő rajtaütést, s mivel a nép, fűzte hozzá, ilyesformán biztonságban érzi magát, nem tart árulástól, és ezért verekszik ilyen eszeveszetten.

– Hm! – mondta Batu úr, és mélyen eltűnődött.

A hóhér már elő is készítette a pallosát, hogy bevett szokás szerint leüsse a fogoly fejét, de mindenki legnagyobb bámulatára a kán így szólt:

– Jól van, fiam! Helyre legény vagy! Adjatok neki hamar egy zacskó aranyat, és engedjétek vissza a városba. Te meg aztán mondd csak el odabenn, hogy nem emberevő az a Batu kán, tiszteli a méltó ellenfelet, és kész akár még barátságot is kötni vele. Mi is a neve a kapitányotoknak?

– Igmándi Dezső Róbert a neve, nagy jó uram – felelte hajlongva a fogoly.

– Helyes! – paskolta meg hátát nyájasan a kán. – Hát eredj csak, aztán kérdd meg Igmándi uramat, óhajt-e a barátom lenni?

Így aztán a menyétképű emberke, bizonyos Nyikita Gavrilovics Weinberger, aki máskülönbén a Szent Miklós-kolostor írnoke volt, inge alatt a zacskó arannyal, lelkendezve visszament a városba, magában erősen megfogadván, hogy szolgálataival újabb zacskó aranyakra is érdemessé teszi magát a kán előtt.

Másnap hajnalhasadáskor aztán nagy örömmel látták a város lakói, hogy szedelőzködik az ellenség, hömpölyögve vonul a roppant sereg dél felé, s csak valami hitvány utóvéd marad a kapuk előtt.

– Ojvé, nekem itt valami nem stimmel – csóváltgatta a fejét Kohn Ábrahám. – Ezek a kutyafejűek már megint törik valamiben a fejüket. Disznóság lappang itt, Balázskám, én mondom néked.

– Rafinált népség, az már igaz – morogta erre Kuczorka Balázs, és mogorván pödörgette a bajuszát. – A nyámnyila magasságos úristen csapjon belém a mennydörgös ménkűjével, ha nincs néked igazad, te Ábris!

Le is hasalt íziben a földre, odatapasztva fülét a rögökhöz, és kisvártatva dühösen felordított:

– Hát persze, hogy igazad van! Ott kuksolnak az ipsék az erdő mögött, a kerek domb tövében. Hé, emberek! Fegyverbe! Ravaszkodik a kutyafejű! Nem hordta még el az irháját!

Éppen arra sétált kíséretével Igmándi Dezső Róbert, és bosszúsan rádörrent:

– Te meg mit parancsolgatsz itt, testvér? Ki a vezér? Te vagy én?

– Te vagy az, bátyuska.

– No lám, én vagyok a vezér, mégis te parancsolgatsz. Tudd meg, testvér, hogyha nem ment is el a tatár, nem akar az már tőlünk semmi rosszat.

Kuczorka Balázs rágta a bajuszát, nyelte a mérgét, de tudta, hogy ostrom idején minden fajta széthúzás, civakodás az ellenségnek kedvez, és ezért csak ennyit szólt szelíden:

– Tévedsz, bátyuska. Egyébre se vár a kutyafejű, mint hogy azt gondoljuk róla: nem akar már semmi rosszat tőlünk.

– Ej, ej, testvér! Az izgágaság beszél belőled, semmi egyéb.

Azzal intett a kapitány a menyétképű írnokeknak, aki ott állt mellette, hogy rajta, csak beszéljen. Az írnoke előugrott, és töviről hegyire előadta Batu úr üzenetét, miközben azt sem hallgatta el, hogy ő maga milyen hősieesen viselkedett előtte.

A parasztok meg a városlakók nem győztek álmélnodni. Még hogy tisztel bennünket? Meg hogy a barátságunkat óhajtja?

A városkapitány megbökte az írnokeket.

– Az aranyakat is, Nyikita Gavrilics, mutasd meg nekik az aranyakat is...

Az emberek tátott szájjal bámultak. Ennyi fényes, csillogó aranypénzt álmukban sem láttak még soha.

– Ez aztán igen! – mondogatták izgatottan. – Gazdagabb vagy, Nyikita testvér, mint a novgorodi herceg!

– Mit a novgorodi herceg! – kiáltoztak mások. – Magánál a moszkoviai nagyfejedelemnél is gazdagabb!...

Csak Kohn Ábrahám csóváltgatta a fejét.

– Weinberger, Weinberger! Judáspénz ez, fiam. Ha rám hallgatsz, tüstént a vizesárokba hajítod...

– Azt már nem! – kiáltott fel az írnoke. – De ha eszeteken vagytok, elfogadjátok

Batu úr felkínált barátságát, és akkor annyi fényes aranyat küld be a városba, hogy majd csak számolni győzzétek!

– Úgy is van! – lármáztak az emberek. – Igazat szólsz. Miért ne fogadnánk el a békejobbot?

– Na látod, galambocskám – szólta Igmándi Dezső Róbert, s megveregette Kuczorka Balázs vállát. – Jobban teszed, ha te is hallgatsz az okos szóra. Mert mindennek megvan a maga ideje, testvér. A hősiességnek is, meg a józan belátásnak is.

A két kis öreg hallgatott. És amikor kettesben maradtak, Kohn Ábrahám így szólt keserűen:

– Baj lesz ebből, Balázskám. Én mondom, hogy igen csúf baj...

Hanem a tatárok valóban felhagytak az ostrommal. Néhány nap múltán pedig követeket küldtek a városba. Három kordét töltött meg rogyásig a sok kelme, bőr, szörme, amit magukkal hoztak. A Szent Miklós-templom előtti térre gyűlt össze a városi nép, hogy láthassa a pogány követeket.

A követek mosolygósan nézegették a körülöttük zajgó kíváncsiskodókat, kacsintgattak a lányokra, mókás grimaszokat vágtak a gyerekeknek, egyszóval: nagyon barátságos pogányoknak látszottak. Csodálkoztak is az emberek körös-körül. Ezek lennének a vad kutyafejűek? Ezek, akikkel nemrég még életre-halálra tusakodtunk?

Végül díszpalástjában, oldalán két bojárral, nagy harangzúgás közepette megjelent Igmándi Dezső Róbert. A követek földig hajoltak előtte, majd a főkövet tisztelettudóan megszólalt:

– A dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram küldött hozzád, fényes hadvezér, hogy elismerje vitézségteket, mely előttünk is nagy becsben áll, és hogy békét és barátságot ajánljon föl nektek.

Az emberek lökdösték egymást. No ugye, hogy nem hazudott az írnok? Igazat beszélt...

– Ezenkívül a dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram, azt is javasolja – folytatta a főkövet –, hogy városotok nyomban lépjen kereskedelemre a mi hatalmas birodalmunkkal, melyben a Nap soha le nem nyugszik. Bizonyára nálatok is akad eladni való, fölös portéka, akárcsak minálunk. Ezeket most mustrába és ajándékba küldi a dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram. És ha portékáink elnyerik tetszésedeteket, kegyesen várja követeiket és kereskedőiteket a táborába.

S ettől a naptól kezdve megváltozott az élet Poltavában. Elhalt a fegyvercsörgés, az emberek levették kardjukat, vértjüket, szegre akasztották íjaikat. Az ifjak nem gyakorolták már magukat a nyíllövésben és a parittyázásban, az őrség pedig csak tessék-lássék végezte a napi strázsálást.

Özönlött a tatár portéka a városba, Poltavára soha nem látott jómód köszöntött. Az emberek kumiszt ittak és rizssört, arannyal átszőtt kelmékben feszítettek, bocskoraikat és csizmáikat pedig finom bőrből készült tatár lábbelikre cserélték ki. Utolsó garasaikat is odaadták, csak hogy tatár lovat vásárolhassanak, amelynek okosságáról és szívóosságáról legendákat meséltek egymásnak. Az asszonyok eldobták régi öltözéküket, selymet húztak magukra, brokátot és bukovánt, fejüket meg pávatollal díszített bogtakkal ékesítették. Sokan jurtát vásároltak kölcsönre – mert a tatárok szíves-örömet adtak kölcsönre –, és kiköltözve sötét kis faházaikból, ezekben a tágas jurtákban laktak. Szegény nyomorultnak számított, le is nézték mélyen, aki nem tudott magának ilyen jurtát felállítani.

A két öreg pedig nevetség tárgya lett mindenütt.

Ott örködtek álló nap a falakon, árgus szemmel figyelve odaát a kicsiny tatár

tábort. Ha az emberek összetalálkoztak velük, folyt az ugratás, a gúnyolódás.

– Mondjátok csak, bátyuskák – vigyorogtak rájuk –, hát jön-e a tatár? Ott kuksol-e még a kerek domb mögött? Igyatok kumiszt, testvérek. Elfáradhattatok a strázsán. Haha! Ne sajnáljátok a vidám, jó életet! Nézzétek csak, micsoda bőség és gazdagság!

– Gazdagság? – fortyant fel Kuczorka Balázs. – Csupa lopott kacat.

A parasztok részegek voltak a rizssörtől, dülöngéltek neveltükben.

– Lopott kacat? Halljátok, testvérek? Méghogy lopott kacat?

– Az hát, ti istenverte, eszement népség! Ahová a tatár betör, onnét még a szalmaszálat is elrabolja.

– Még a szalmaszálat is... – röhögtek az emberek. – Halljátok, testvérek! Haha! Még a szalmaszálat is...

Kuczorka Balázs paprikavörös lett.

– Ó, ti sok baromállat! Azt képzelitek, nem lesz meg a böjtje ennek a dínomdánomnak?

– Nono, bátyuska! – horkant fel egyikük. – Ügyelj a szádra, hallod-e! Nem szeretjük ám mi az ilyen károgozókat.

– Adj neki, Kuzmics! – biztatták a többiek. – Szagoltasd meg vele az öklöd!

– Pravoszlávok! – kiáltott Kohn Ábrahám. – Higgyetek nekünk! Hát elfelejtettétek már, hogyan vette be a tatár Kijevet, Vlagyimirt, Szuzdalt...

– Hallgattassátok el a vézmadarat! Le vele! Üssétek, testvérek...

Nem tudni mi történt volna, de aligha bármi jó, ha nem érkezik oda éppen idejekorán Igmándi Dezső Róbert néhány katonájával. Kiszabadította szorult helyzetéből a két öregembert, és házába kísérte őket.

– Hallgassatok meg, testvérek – pillantott rájuk. – Most magatok is láthatátok, a nép mennyire ellenetek van. Azt beszélnek, csak az irigység szól belőletek, meg az összeférhetetlenség.

– Miket nem beszélsz, bátyuska? – szólt elkeseredetten Kohn Ábrahám. – Hiszen mi Poltava javát akarjuk. Öregek vagyunk, ismerjük a tatár fondor észjárását. Ahol nem boldogul fegyverrel, csellel próbálkozik.

– És csak az alkalmas pillanatot lesi – bólogatott Kuczorka Balázs.

A városkapitány elkomorult. Előző nap Batu úr vendége volt, aki oly nagy tisztelességgel fogadta, mint valami fényes hírű fejedelmet. Meg is kötötték, ünnepélyesen írásba is foglalták a békét. Egyet akart csak Batu úr, hogy a két öregot száműzzék a városból. És ő, a balga lélek, még védelmezte ezt a két megátalkodottat.

Homlokát redőkbe vonva, így szólt most hozzájuk:

– Rosszlelkűek vagytok, testvérek, és csak az agyarkodás meg az álnokság beszél belőletek. Nem szenvedett már eleget ez a város? Nem túrt már sokat a nép? Békességben akar élni és gazdagságban, a sok harc meg nélkülözés után.

– De hát miként élhetnének békességben és gazdagságban, mondd, uram, amikor Kijev, Szuzdal, Novgorod, Vlagyimir és Moszkovia mind-mind a tatárt nyögi, s tőle senyved?

– Szófiabeszéd! – rivallt rájuk Igmándi Dezső Róbert. – Ha eme városokat nem a gyűlölet, hanem a megértés vezérelte volna, az ő soruk is más lenne ma. A tatár is ember. Szót lehet érteni vele. Aztán meg ugyan ki bír örökösen talpig vasban állni, háborúzni?

– Csak a győzelemig kell, bátyuska – felelte Kohn Ábrahám. – Amíg el nem

takarodik falaink alól a horda. De addig muszáj.

A városkapitány megvetően mérte végig őket.

– Ti... vérgőzösek! Örökké csak a gyilkolásra buzdítanátok a népet! A tatár jól ismeri erőnket, tiszteli bátorságunkat; tudja, miért akar békességet velünk. És a megkötött békét nem szegi meg, mert ő is féli a maga isteneit.

Fölemelkedett az asztaltól, és a kardjára csapott.

– Ezennel kitiltalak benneteket a városból. Nosza, eredjetek isten hírével!

A két öreg sírva fakadt ennek hallatára, és könnyörgésre fogta a dolgot, de minden szavuk süket fülekre talált.

Még aznap délután néhány katona a városkapun kívülre kísérte és szélnek eresztette őket. Nyikita Gavrilovics Weinberger, a menyétképző írnok pedig szaladt Batu úr táborába, hogy hírül vigye neki az örvendetes újságot.

Batu úr hatalmasat kacagott.

– Jól van, fiam, helyre legény vagy! Jutalmazzatok meg íziben. Annyi aranyat neki, amennyi csak belefér!

Azzal ott helyben felkoncolták az írnokot, bőrét lenyúzták és degeszre töltötték arannyal.

Éjszaka pedig elősettenkedett a domb mögül a sereg, és megrohanta Poltavát.

És a városban nem volt senki, aki a falakra ugorva azt kiáltotta volna:

– Jön a tatár! Jön a tatár!

1981

A helvéciai próba

A harmincéves háború idején élt egy Erdélyből a Felföldre származott kereskedőember, bizonyos Servatius. Valaha szegény vándorkalmárként kezdte, de talpraesettsége folytán, no meg a szerencséjének köszönhetőleg hamarosan tekintélyes vagyonra tett szert. Kereskedőháza az első volt N. városában, és egész Felső-Magyarországon nagy üzleteket bonyolított le. Servatius elég későn, harmincnyolc éves korában nősült meg. Egy jómódú lőcsei polgárleányt vett el, akitől másfél év múltán fiúgyermeke született. Az asszony gyermekágyi lázban meghalt, és ez annyira lesújtotta a kereskedőt, hogy nem gondolt újabb házasságra, hanem fiával együtt özvegyemberként élt tovább.

Midőn Wallenstein betört a Felföldre, barátai azt tanácsolták Servatiusnak, hogy meneküljön el erdélyi atyafiságához, mivel nemcsak a gazdagságáról volt nevezetes, hanem hitbuzgó protestantizmusáról is, amely a püspöki városban már amúgy is sokak szemében szálka volt. Talán előkelő, kényelmes házát sajnálta otthagyni, vagy a veszélyt becsülte alá, jöllehet a közelebbi had dúlásáról naponta érkeztek riasztó hírek a városba, de akármint történt is, elszalasztotta a kedvező alkalmakat, és csak akkor kapott észhez, amikor a katolikusok előőrsei megjelentek a város előtt. Ekkor azonban nagyon megijedt. Belátta, hogy pillanatig sem vesztegetheti tovább az idejét. Sietve magához hívatta titkárát, egy Hollósi nevű elszegényedett nemesembert, és így szólt hozzá:

– Ma este elhagyom a várost, mert nem akarom, hogy valami pénzsóvár német lator kilyukassza a bőrömet. A fiamat nem merem magammal vinni. Kicsiny még, ötéves sincsen. Ki tudja, milyen veszélynek tenném ki?

Magában azonban azt gondolta, hogy a gyerek csak kolonc lenne a nyakán, s egyébként is, mihez kezdene vele menekülés közben.

– Nyíltan megkérdem tehát – nézett a titkára –, hogy vállalná-e a gyermek elbújtatását és gondozását addig, míg vissza nem térhetek? Kegyelmed, tudom, katolikus, nincs félnivalója a császáriaktól, már csak azért sem, mivel egykor a soraikban harcolt.

Hollósit meglepte a kereskedő kérése. Idestova hatodik éve állt a szolgálatában, mióta súlyos lábsérülésével mint rokkant kilépett a hadseregből, de kapcsolata a kereskedővel kizárólag a hivatalos üzleti ügyekre szorítkozott. A titkár szófukar, kissé rideg természetű ember volt. Magányosan élt, örökösen csak a könyveit bújta, amelyeket messzi földről, Itáliából, Párizsból, Danckából hozatott, nem sajnálván megadni értük mégoly borsos árakat sem. Barátokra, családra nem tartott igényt, habár sokan keresték a társaságát, és nem egy módos família akadt, ahol szemet vetettek reá, eladósorban levő leányuk számára. Am ő hűvösen hártott el mindenfajta közeledést, senkit sem engedett közel férközni magához. Azt rebesgették róla, hogy emberkerülővé a sok mihaszna tudomány, gögössé pedig a nemessége s buzgó katolikus hite teszi. Idővel éppen elég ellensége is támadt emiatt, de a kereskedő mindig erélyesen megvédelte az áskálódóktól. Jól ismerte titkára képességeit és megbízhatóságát, mizantrópiáját rokkantságának tudta be, munkájával pedig a lehető legnagyobb mértékben elégedett volt. „Igen – gondolta most is –, csakugyan nincs senki, akire nyugodtabb szívvel bízhatnám rá a gyereket.”

A titkár hallgatott. Lassan ocsúdott fel meglepetéséből. Hívő katolikus lévén, természetesen örült a császáriak jövetelének, és mit sem adott a kegyetlenkedéseikről szállongó hírekre, de azt azért sejtette, ha magához veszi a kisleányt, legalábbis kellemetlen háborgatásoknak nézhet elébe. Már éppen azon volt, hogy kereken visszautasítja a kereskedő kérését, amely máskülönben is valami megnevezhetetlen viszolygással töltötte el, amikor megpillantotta a gyereket, aki az ablaknál önfeledten játszott az ólomkatonáival. „Te, szegény kis nyomorult” – gondolta, és megesett rajta a szíve.

Nem is habozott tovább, hanem a kereskedőhöz fordulva, szokott szűkszavúságával azt mondta:

– Jó helyen lesz a fia, Servatius úr.

A kereskedő kitörő örömmel ugrott fel karosszékéből. Megölelte titkárát, és ígéretet tett, hogy visszatérve bőségesen megjutalmazza majd.

Még aznap este útra kelt, és a sötétség leple alatt szerencsésen átsiklott a katolikus sereg egyre szorosabbra záruló ostromgyűrűjén. Reggel a titkár is elhagyta a Servatius házat, miután az összes szolgákat szélnek eresztette. A kisleánnyal együtt a bátyjához költözött, aki egy városszéli házban lakott.

Két nappal később a császáriak megadásra szólították fel a várost, és a város megnyitotta előttük a kapuit. Megkezdődött a dúlás, a fosztogatás és a protestánsok összefogdosása.

Hollósi csak ekkor ébredt igazán tudatára, micsoda veszedelemben hozta magát. A császáriak azokat a katolikusokat is irgalmatlanul megbüntették, akikről kitudódott, hogy protestánst rejtegetnek. És napról napra nagyobb keserőséggel kellett tapasztalnia, hogy bátyja családját kínosan érinti ottléte a protestáns gyerekekkel. Sógornője éjjel-nappal reszketett félelmében, és titokban szüntelenül férje fülét rágta, hogy szabadítsa

már meg tőlük a házat.

Így aztán egyik este, mikor Hollósi lefekvéshez készülődött, a bátyja félszegen megszólította.

– Be kellene látnod, hogy veszedelmes dolgot művelsz – mondta csendesen. – A nap minden szakában kidobolják, hogy aki protestánsnak menedéket nyújt, azt egész családjával együtt protestánsnak nyilvánítják. Az pedig jól tudod, mit jelent...

Hollósi kinézett az ablakon. A szemközti ház lobogva égett. A lángok fényénél látni lehetett, hogy egy szakasz zsoldos löcsökkel ütlegeti a ház lakóit.

– Borzalmas! – tört ki belőle. – Hát mi történik itt? Azelőtt mindez ismeretlen volt ebben a városban. Ezek nem katolikusok, hanem gyilkosok!

Bátyja rémült szemmel nézett rá, mit aki attól tart, hogy még a falnak is füle van, majd pillantását lesütve, suttogva folytatta:

– Értsd meg, ha nem lenne családom... ha nem félténém a három gyermekemet... És különben is, kiért viszed vásárra a bőrödöt? Voltaképpen mi közöd neked ehhez a kálvin hitű fiúhoz? Sohase szeretted a kereskedőt. Hiába állt köztiszteletben, te mindig csalónak és kapzsi csirkefogónak tartottad. Ez a gyerek pedig az ő vére...

Elhallgatott, mert észrevette, hogy öccse tekintete mereven szegeződik rá, s hogy haragjában megkeményedik az arca.

– A gyerek ártatlan – szólt fojtottan Hollósi, de egyebet nem mondott.

Nyomban készülődni kezdett, s többé rá se hederített a bátyjára, aki pedig bűnbánó arccal forgolódott körülötte, és egyre csak azt hajtogatta, hogy ha nem volna felesége meg három gyermeke, inkább tőből vágatná le a kezét, semhogy ily módon az utcára tegye őket. Hollósi gyöngéden felkeltette a kisfiút, aki még álmában is kedvenc ólomkatonáját szorongatta a kezében, majd meleg kendőbe bugyolálva és a karjába véve, búcsúzó nélkül elhagyta a házat.

Az utcák néptelenek voltak, csak valahol a távolban csattant fel egy-egy lövés, és olykor rettentő jajkiáltások hallatszottak, részeg katonák gajdolásától kísérvé. Bár borús éjszaka volt, és ablak sem fénylett sehol, könnyűszerrel lehetett tájékozódni, mert itt is, ott is máglyaként lobogó házak világítottak. Hollósi, karján az alvó kisfiúval, szorosán a házak fala mellett sántikált, felkészülve arra az eshetőségre, hogy behúzódjék valamelyik kapu mélyedésébe, ha katonákat látna közeledni. Köpenye alatt felhúzott kakasú, kis kerekes pisztolyt szorongatott. Eltökélte, hogy végveszély esetén inkább ő maga végez a gyerekekkel, de élve nem engedi a martalócok kezére jutni. Így kelt át elszántan, de szívében félelemmel a város egyik végéből a másikba, mígnem egy hatalmas, erődszerű ház elé nem érkezett, ahol Servatius úr jó barátja, egy Matuscsák nevezetű, Sléziából bevándorolt, módos protestáns ember lakott, a tímárok céhmestere.

Hosszú kopogtatás után végre csikorogva megnyílt a súlyos tölgyfakapu, és kezükben lámpással, néhány halálra vált szolga kukkantott ki, s mögöttük ott állt hálóingben, sipkában maga Matuscsák úr is.

A titkár sietve elhadarta, hogy Servatius kereskedő elmenekült a városból, minekelőtte rábizta a kisfiút, és arra kérte a céhmestert, hogy erre az egyetlen éjszakára fogadja be őket a házába.

A tímár hidegen végigmérte, és rekedt hangon azt mondta, hogy semmi köze sem a kereskedőhöz, sem a kölykéhez, azzal rájuk csapatta a kaput.

A dörrenésre a kisfiú felriadt, és sírni kezdett. A titkár rémült suttogással próbálta csitítani, de a gyerek egyre keservesebben sírt. Hiába is ringatta, simogatta, becézgette a férfit, nem hallgatott el. Ekkor Hollósi kétségbeesetten letépte magáról a kicsiny aranykeresztet, amelyet még gyerekkorában kapott anyjától, s amelyet soha nem vetett

le, és a kisfiú kezében nyomta. A csillogó fémdarab lekötötte a gyerek figyelmét és meglepedezett a sírásról.

Most a néptelen sikátorokon át a város egy másik negyede felé indultak. Csakhamar a plébániatemplom melletti paplakhoz értek, ahol Hollósi gyóntatója, az idős Péter atya lakott. Ezt a papot Hollósi régtől tisztelte, és bizonyos volt abban, hogy számíthat a segítségére.

A pap a kései óra miatt ugyan némiképp csodálkozva, de igaz barátsággal üdvözölte, amikor kaput nyitott. Ám a homloka rögtön elfelhősödött, amint megpillantotta a kisfiút, aki kerekre nyílt, megszeppent szemmel bámult rá, s közben mélázva szopogatta a kis keresztet.

– Ismerős ez a gyermek – dünnyögte rosszat sejtve a pap, miután magasra emelt gyertyájával az arcába világított. – Mondd, fiam, kié?

– Servatius úré – felelte Hollósi.

Azzal őszintén elbeszélte mindent, Péter atya pedig egyre nagyobb szörnyülködéssel hallgatta. Ekkor három fáklyát lobogtató katona fordult be a templom mellett a térre, és a pap hirtelen megragadta a gyereket.

– Fuss! Menekülj! – szólt Hollósinak elfúló hangon. – A gyermeket majd én átadom neked.

A titkár döbbenetesen meredt rá, s ezt a kedvező pillanatot kihasználva, a pap kitépte kezéből a kisfiút.

A katonák lépésről lépésre közeledtek, és Hollósi érezte, hogy a pap olyan erősen tartja a gyermeket, hogy nem tudja tőle visszavenni.

– Hé, ide! Ide! – kiáltotta Péter atya a katonáknak. – Ebhitű fattyút fogtunk...

Hollósi fejét elborította a vér. Előrántotta a pisztolyát, és közvetlen közletről a papra sötételte. Azután felnyalábolta a gyermeket, és amennyire csak rossz lába engedte, inaszakadtából futni kezdett a girbegurba utcán. Szerencséjére a katonák megrémültek a dörrenéstől, s minden bizonnal részegek is voltak, mert nem vették üldözőbe, hanem csak vaktában lövöldöztek utána.

A hajnal egy elhagyott szénapajtában találta őket. Hollósi betakargatta köpönyegével a mélyen alvó kisfiút, azután magára hagyta, hogy valami élelem után nézzen. Halálosan fáradt volt. Egész éjszaka le nem hunyta a szemét, és iszonyattal gondolt arra, amit elkövetett. Egyedül csak abban reménykedhetett, hogy a lövés talán nem ejtett halálos sebet, és Péter atya életben maradt. De ekkor ráeszmélt, hogyha nem halt meg, minden eddiginél nagyobb veszély leselkedik a kisfiúra, hiszen a pap mindkettejüket meg tudja nevezni. Ezért egy útszéli, roskatag kőfeszület elé térdelve, s kezét imára kulcsolva, azt a szörnyű főhászt küldte az Úrhoz, hogy bárcsak a pisztolylövés megölte volna a papot.

Ez az óhajta beteljesült. Kibicegve a piactérre ugyanis hallania kellett, amint éppen kidobolják: harminc aranytallér a jutalma annak, ki a protestáns gyilkos nyomára vezet a hatóságokat. A titkárt rémület fogta el, meghallván ezeket a szavakat. Attól félt, hogy a vásári forgatagban azonnal felismerik és kiszolgáltatják. Kisvártatva mégis megnyugodott, hiszen a közleményből kitetszett, hogy nem tudják, ki a tettes. Ennek ellenére úgy döntött, a gyerekekkel együtt mihamarább kiszökik a városból, és valami biztonságos helyen húzza meg magát egy időre. Némi élelmiszert vásárolt, azután visszatért a pajtába. A kisfiú már felébredt, és türelmesen várta.

Miközben csendesen falatoztak, a titkár szemügyre vette a gyereket. Meglepődve látta, milyen szép és milyen kedves. Felfedezése annál is inkább meglepte, mivel a kisfiú azelőtt gyakran a szeme előtt volt, de akkor soha nem tartotta különbnek akárki

más négyéves gyerekénél. Most még az is feltűnt neki, hogy a fiúcska nyakán pici anyajegy van, és ha mosolyog, alig észrevehető gödröcske nyílik az arcán. De legjobban talán mégis a szeme tetszett. Szürkés-kék, kissé keskeny metszésű szeme volt a fiúnak, s Hollósi úgy érezte, ez értelmet és bátorságot fejez ki. „Nem hasonlít az apjára” – állapította meg, és meghökkent, hogy ez a gondolat milyen örömet okoz neki.

– Egyél csak, egyél – mormogta gyöngéden, majd váratlan elhatározással újra levette magáról az aranykeresztet, és a kisfiú nyakára kapcsolta. – Ez minden bajtól megoltalmaz majd.

Másnap megint kénytelen volt magára hagyni a gyereket. Körül kellett néznie, és ki kellett tervelnie, hogyan ejthetnék szerét menekülésüknek. Elmerülten kémlelődött a városkapu környékén, ahol igen nagy volt a forgalom, amikor egy bőrkesztyűs kéz nehezedett a vállára, s arra ocsúdott, hogy muskétás katonák veszik körül.

Nem vesztette el lélekjelenlétét, fennhangon és felháborodottan tiltakozott az erőszak ellen. Hangosan kiáltozta, hogy alkalmasint összetévesztik valakivel, hiszen ő katolikus, és ezt bárki megbizonyíthatja, aki csak ismeri a városban. A katonák azonban szóra se méltatták, hanem egyenest bekísérték a városi őrházba. „Végem van” – gondolta Hollósi, de csodálkozva tapasztalta, hogy önmagában ez mennyire hidegen hagyja, s csak a gyerek miatt aggódik.

Az őrházban legyőzve büszkeségét, térdre vetette magát a parancsnokló tiszt előtt. Könyörögve kérte, hogy engedjék szabadon. A zsoldostiszt fagyos pillantást vetett rá, és megkérdezte, igaz-e, hogy protestáns gyermeket rejteget. „Tehát nem a gyilkosság miatt...” – gondolta Hollósi, de megkönnyebbülést mégsem érzett, mert rájött, hogy ezek szerint valaki elárulta. „Csak nem a bátyám?” – s ettől egészen jéggé dermedt a szíve. Ám rögtön föllélegzett, mert látta, hogy bevezetik a helyiségbe Matuscsák céhmestert.

A kihallgatás sokáig elhúzódott. A céhmester kitartóan állította, hogy Hollósi a protestáns Servatius kereskedő kisfiával bebocsáttatást kért a házába. Hollósi körömszakadtáig tagadt.

A tiszt végül elunta a szócséplést, és intett a katonáknak.

– Vonjátok csigára mind a kettőt. Egyikük hazudik. És amelyik a hazug, az majd visszavonja a vallomását.

– Nemesember vagyok! – kiáltotta Hollósi, de a tiszt gúnyosan a szemébe nevetett.

Így történt, hogy csaknem másfél órányi kínzatás után, miközben mind a ketten több ízben is eszméletüket veszítették, és már élő roncsokká váltak, a céhmester nem bírta tovább, és felkiáltott, hogy az ő vallomása volt a hamis.

A tiszt akkor megparancsolta, hogy a tímárt tüstént állítsák pellengérré, mivelhogy ártatlan katolikus embert rágalmazott meg, és ezért lakolnia kell.

Hollósit szabadon bocsátották.

Borzalmasan összetört testtel vánszorgott vissza a rejtekhelyre, gondosan ügyelve arra, hogy kerülőutakat tegyen, és félrevezesse, aki netalántán a nyomába szegődött volna.

A pajtában a kisfiú mozdulatlaná dermedt, amikor meghallotta a lépéseket. Arcát, mintha csak ettől láthatatlanná válna, a meleg alomba temette. De aztán simogató kezét érzett, s erre szemét felnyitotta. Megpillantotta a férfi vértelen arcát, megtört szemét, és váratlanul így szólt:

– Apa!

Hollósi beteg lett, napokig magas láz gyötörte. Olykor elvesztette az öntudatát, érthetetlen szavakat mormogott, és ide-oda dobálta magát fekhelyén. A kisfiú hiába

szólongatta, nem tudott válaszolni neki. De ha magához tért, odahívta a gyereket, és hosszan, szótlanul, különös mosollyal fürkészte. Azután megint visszazuhant az eszméletlenségbe. Félrebeszélte, s azt sem érezte, hogy a gyerek átkarolja a nyakát, szorosan hozzásimul, és szüntelenül csókolgatja izzadságban fürdő arcát. S mert a kisfiú éhes volt, mindennap kisettenkedett a pajtából. Riadozva bár, de az éhségtől úzva a szomszédos udvarokból gyümölcsöt, tojást, zöldséget lopott, sőt, valamelyik üresen hagyott konyhából egyszer egy frissen sült kenyeret is elcsent. Miután jóllakott, apró darabkákat tört a kenyérből, és falatonként bedugdosta a férfi szájába.

Szent György napja után a titkár lassan összeszedte magát, és hamarosan talpra állt. A következő héten pedig szerencsésen kijutottak a városból. Egy közeli faluban húzódtak meg, amelyet elkerült a háború, és ahol jó szívvel befogadták őket.

Egy év telt el. Bethlen Gábor protestáns hadai megfutamították Wallensteint, és egymás után foglalták vissza a felföldi városokat. A fősereggel tért haza N.-be Servatius kereskedő is, aki derekasan verekedett számos csatákban.

Miután számba vette a pusztulást, amely a házát érte, titkára és gyermeke felől kezdett kérdezősködni.

Így történt, hogy egy nap hajdúk jelentek meg abban a faluban, ahol Hollósi és a kisfiú meghúzódott. A hajdúk társzekerre ültették őket, és megindultak velük a városba.

Servatius úr széles mosollyal, öleléssel fogadta titkárát.

– Amit ígértem, megtartom – mondta. – Tetszése szerint óhajthat bármilyen jutalmat, szekretárius uram. Alkudozás nélkül megadom. – És gyönyörködve nézegette fiát, aki ott állt a titkár mellett, barnára sülve, megizmosodva.

Hollósi csendesen válaszolt:

– A gyereket kérem jutalmul.

A kereskedő elképedve bámult rá, azután nevetni kezdett, majd haragra gerjedt.

– Lökjétek ki! – kiáltott a szolgálainak. – Adjatok neki egy zacskó aranyat, de meg ne engedjétek, hogy még egyszer a szemem elé kerüljön!

A szolgák mindnyájan Hollósira vetették magukat. A titkár kétségbeesetten védekezett, de egykettőre kihajították a házból. És akkor Servatius úr megdöbbenve hallotta, hogy a kisfia zokogásban tör ki, és azt kiáltozza:

– Apa! Édesapa! Ne hagyj itt! – miközben a titkár után akart szaladni, s épp elég dolgot ad a szolgálknak, hogy visszatartsák.

Hollósi magából kikelve futott a hatóságához, és szinte esztét vesztve őriöngött, hogy elvették tőle a fiát. De a hatóságok sehol sem hallgatták meg. Tudták, hogy a gyerek Servatiusé, aki mellelleg gazdag és protestáns ember, míg ő szegény, akár a templom egere, és ráadásul katolikus, ami hivatalosan ugyan nem számít bűnnek, de most inkább hátrányra szolgált, mint előnyre. Ezért aztán mindenünnen kidobták, de mert csak nem hagyta abba a zaklatást, végül már bolondnak kezdték tartani, sőt még azzal is meggyanúsították, hogy a gyerek révén a Servatius-vagyonra fáj a foga.

Hollósi nem sokra ment volna, ha abban az időben a városba nem érkezik hadi mustrát tartani maga Bethlen Gábor. Az erdélyi fejedelem akkor már nagyon beteg volt. Az orvosok ugyan megállapították, hogy a veséje kínozza, de segíteni nem tudtak rajta. Egy nap, amikor különösen meggyötörte a fájdalom, jelentették neki, hogy jött valami bicebóca ember, aki azt állítja, hogy orvosolni tudná a betegségét.

Ez az ember Hollósi volt. Amint a tágas teremben kettesben maradtak, nyomban térdre esett a fejedelem előtt, és bevallotta, hogy az orvosláshoz mit sem konyít, de másként, mint e csalárdással, aligha nyerhetett volna bebocsáttatást, holott igen komoly kérése van.

A fejedelem lobbanékony természetű férfi volt. Ha előntötte a harag, cseppet sem tartóztatta magát a válogatott gorombaságoktól. Hollósi is leteremtette a sárga földig, szörnyű dolgokkal fenyegette meg, de azután indulata lecsillapult, s intett neki, hogy álljon fel, és beszéljen. Úgy vélekedett ugyanis, hogy aki ilyen agyafűrt vakmerőségre vetemedik, annak valóban fontos közlendője lehet.

Hollósi látta, hogy a fejedelem mennyire szenved a görcseitől, s hogy fájdalmát palástolja, az ajkát rágja és a szakállát tépdesi, ezért rövidre fogta elbeszélését.

A fejedelem türelmetlenül hallgatta végig. Fel-felugrált karosszékéből, és kínjában járkálni kezdett. Amikor pedig Hollósi befejezte, végigmérte, majd dühösen kifakadt:

– Szép kis imfámiába keverte magát, kegyelmed, hallja! Gyilkosság, egy ígéret megszegése. Magasztos pápista erények! Méltóak egy invalidus császári tiszthez! Mint vélekedne arról, ha tüstént felhúznám az első fára? Ezúttal a kegyelmed anyaszentegyháza is lelkesen helyeselné.

A titkár közbeszólt, és azt mondta, hogy a gyerekért hajlandó akár nyomban áttérni a protestáns hitre. De a fejedelem ráripakodott, hogy botcsinálta protestánsokra nincs szüksége, hiszen éppen elég képmutató szaladgál körülötte, és máskülönben is sokkal helyesebb és Istennek tetszőbb dolog, ha egy gyilkos megmaradt a pápista hitben; még akkor is, ha a szóban forgó gyilkosság *impetuosus* volt, és olyan emberen esett meg, akit a pokol legmélyebb bugyrában szurokban sütögetnek már – remélhetőleg az idők végezetéig.

Hirtelen megtorpant Hollósi előtt, és áthatóan rámeredt.

– Tudja-e kegyelmed, hogy Servatius kalmár dúsgazdag ember? Hogyne tudná, hiszen a szekretáriusa volt! Nagy a vagyona, he? Roppantul nagy...

Hollósi elpirult és azt felelte, kész azon nyomban esküt tenni, hogy a vagyonból egy polturára sem tart igényt, neki csak a fia kell.

– De hiszen nem is a tied! – üvöltötte a fejedelem. – Nem a te véred, jó uram!

– Nem az én vérem, de az én fiam – mondta állhatatosan a titkár. – Minden, ami emberi benne, tőlem való.

A fejedelem megállt előtte, és megint szúrósan szemügyre vette. Talán két teljes percig is vizslatta arcát.

– Most menj – intett azután bágyadtan -, menj Isten hírével, uram! Szombaton délben ítélőszéket ülök majd.

A különös esetnek csakhamar híre ment a városban, s természetesen annak is, hogy maga Gábiel Princeps mond ítéletet a pörös ügyben. Az emberek városszerte sokat vitakoztak a dolgon, és a véleményük megoszlott. Némelyek úgy vélekedtek, hogy a születési jog az idők kezdete óta perdöntő, s a gyerek vitathatatlanul az igazi apát illeti, mivel annak a vére csörgedezik az ereiben. Mások viszont, akik töviről hegyire megismerték a szekretárius viszontagságait a kisfiú védelmében, azt hajtogatták: annyit szenvedett érte, hogy kétségtelenül ő érdemli. Szombaton délben azután csak úgy feketéllett a magisztrátus előtti kövezett tér a kíváncsiskodóktól. A díszszalába csak kevesen jutottak be, azok csupán, akik nem sajnálták a fáradságot, és már napkeltekor odaálltak a kapu elé.

Amikor az öblös terem jobb oldali ajtajában megjelent Servatius úr, kézen fogva a kisfiút, a hallgatóság felmorajlott. Mindenki láthatta, hogy a gyerek szomorú, és olyan rossz színben van, mintha a bánat emésztené. Ezzel szemben a kereskedő pirospozsgás arccal, igazának tudatában nyugodtan és magabiztosan várakozott. Kis főbiccentésekkel és fojtott mosolyokkal még üdvözölte is ismerőseit.

A hajdúk kinyitották a bal oldali ajtót, amelyen Hollósi bicegett be. Akik hosszú

idő után akkor látták először, csodálkozva állapították meg, hogy erősen megöszült, és szemlátomást megöregedett. A titkár nem nézett az emberek felé, csak a kisfiút nézte, aki megpillantva őt, nyomban hozzá akart szaladni, de a kereskedő visszatartotta.

Végül néhány előkelő úr kíséretében belépett a fejedelem, és erre nagy csönd támadt. Ő azonban nem pillantott sem a hallgatóságra, sem a pörös felekre, hanem minden ceremónia nélkül helyet foglalt a hosszú asztal közepénél, a hatalmas karosszékekben. Két magas gyertya égett a két keze felől lassú lobogással, és az embereknek úgy rémlett, hogy módfelett rossz kedvében van.

– No, kezdjük! Elő a kauzákkal és az argumentumokkal, de ortálykodás nélkül! – szólt érdes hangon, s intett is rögtön a kereskedőnek, hogy lépjen elő. – Beszélj, uram, de velősen! Ne keríts nagy feneket a dolognak!

– Nagyságos fejedelem, legkegyelmesebb urunk! – kezdte a kereskedő, s mély alázattal hajolt meg. Azután nyugodt, mély hangon, szabatosan formált mondatokban elbeszélte, miként is menekült el a városból, és annak előtte milyen feltételekkel bízta rá kisfiát a titkárára, akiben tökéletesen megbízott, s akiről sem álmában, sem a legvéresebb csaták közepette soha el nem gondolta volna, hogy ilyen álnok módon, a gyerek magához édesgetésével akarja kiforgatni a vagyonából.

A fejedelem ekkor nyersen félbeszakította, és azt mondta, senkit sem érdekel, mit gondolt álmában meg a legvéresebb csatákban Servatius úr, másrészt peniglen korántsem bizonyosodott be, hogy a szekretárius a vagyonra sóvárog, annál inkább nem, mivel éppen az ellenkezőjéről az ő színe előtt ünnepélyes esküt tett a minap. A kereskedő némileg megijedt, és menten visszakozott abban az állításában, miszerint a titkár a javaira törne, de – fűzte hozzá – nem is ez a pörös ügy érdemi része, hanem az, hogy kié a gyerek. A gyerek pedig természetesen az övé lehet, mert ő nemzette.

A fejedelem intett, hogy álljon vissza a helyére, de mindenki hallhatta, hogy közben azt mormogja:

– Bolond ember! Ez még nem tudja, hogy mindenkor csak a *mater* a bizonyos...

Ezután Hollósit szólította elő, hogy beszéljen, de csakis a színtiszta igazat, mert ha bármilyen parányi hazugságon éri is, minden teketória nélkül egyenest a kaszatömlöcbe vetteti.

A titkár mindenkire kedvezőtlen benyomást tett. Ziláltan, kapkodva beszélt, mint aki attól tart, hogy a következő minutumban elfogy a lélegzete, és nem tudja befejezni a mondatot, s közben le nem vette tekintetét a kisfiúról. Gondolták is néhányan: nemhiába sánta, bizonyosan boszorkánymester, és most megbűvöli. Mindenről beszélt. Elmondta, hogy milyen vegyes érzésekkel vette magához a gyereket, és miként kellett eljönnie bátyja házából, és hogyan kergette el Matuscsák tímármester. Megvallotta Péter atya meggyilkolását is, meg elszánt hazudozását a császári zsoldostiszt előtt, aminek azután a céhmester vallotta kárát.

Az emberek zúgtak, morajlottak. A fejedelem jelenléte sem tartotta őket vissza ettől.

– Szilencium! – vágott az asztalra Gábriel Princeps, s azután a titkárra pillantott. – *Bene*. Kegyelmed tehát beismer egy gyilkosságot. Azt állítja, hogy a gyermek érdekében tette. Szép! Álljon vissza a helyére...

Ezután sorban meghallgatta a tanúkat. Egyik részük esküvel vallotta, hogy a gyerek igazi apja valóban a kereskedő, másik részük szintúgy eskü alatt állította, hogy a szekretárius minden egyes szava szentigaz, a gyilkosságot a fiú védelmében követte el, és a szenvedéseket is miatta tűrte.

Ekkor Hollósi, nem tudván tovább türtőztetni izgalmát, közbeszólt, hogy kérdezzék

meg a gyereket is, kit tart apjának. Ám a fejedelem úgy ráívalt, hogy mindenkiben megfagyott a vér. Az ő dolga, hogy kit hallgat meg, bömbölte, senki emberfia tanácsára nincs szüksége, a gyermek pedig nem jöhet számba mint tanú, még egy ilyen nevetséges ügyben sem, s főleg úgy nem, hogy az utóbbi időket a szekretárius mellett töltötte, és befolyásoltsága kétségtelen.

– Igaz is – fordult hirtelen a kereskedőhöz –, egyvalami homályos előttem. Amikor kegyelmed elmenekült a városból, miért nem vitte magával a fiút is?

– Hiszen életveszélybe került volna! – kiáltott föl Servatius úr elszörnyedve.

– Úgy. Kegyelmed azonban vitézül kerekelt oldott, és ezt az embert meg a gyermeket a sorsára bízta. Mi több, ezt az embert gyilkosságba is belekergette. Viselkedésed nem az igaz *religio* megkövetelte erényekre vall, tudod-e, uram? Semmilyen erényre nem vall! No persze – mormogta azután –, mindez nem dönti el az apaság kérdését. Nem vitás, mindkettőtöknek jussotok van a kölyökre.

Az emberek csodálkozva látták, hogy Gábriel Princeps elhallgat, s tisztesség ne essék, szólván, igen tanácstalanul forgatja a szemét. Voltak, akik a fejüket merték volna rátenni, hogy a mindig oly elmés s bölcs fejedelem ezúttal bizony nem tudja, mitévő legyen. Végül már a körmét is rágni kezdte, miközben lapos pillantásokat vetett hol Servatius úrra, hogy a szekretáriusra. Akik az első sorokban szorongtak, utóbb ugyan azt állították, hogy a fejedelem szerfelett ravasz ábrázatot vágott, sőt, még el is vigyorodott egy kicsit. De ez csak amolyan mendemonda. Nem vágott ravasz arcot, se el nem vigyorodott, hanem épp ellenkezőleg: nagyon komolyan hajolt a főudvarnokához, Mikó uramhoz, és hosszasan sugdosott valamit a fülébe.

A főudvarnok eltávozott, Gábriel Princeps pedig zsémbes sóhajjal belesüppedt a karosszékébe.

– Maga Bölcs Salamon se tudná eldönteni, kinek van itt igaza. Ezért hát olyan próbát teszünk, amely világosságot derít az ügyre.

Az emberek hűledezésére egyszer csak behoztak egy jókora almát és két díszes veretű, kovás pisztolyt. A fejedelem belepislogott a pisztolyok csövébe, majd kezébe vette az almát, és begörbített mutatóujjával magához hívta a kisfiút.

– Állj oda, gyermekeske, és tedd a kobakodra az almát. De úgy állj ott, mint a cövek, különben rossz véged lesz!

A két férfit is maga elé szólította, és külön-külön kezükbe nyomta a pisztolyokat.

– Hallottátok Vilhelmus Tell hírért? Tíz lépésről le kell lőnötök a gyermek fejről az almát. Ez a helvéciai próba. Amelyikőtök hibázni fog, az nékem valamit hazudott. A hazug embernek pedig reszket a keze, és köztudomásúlag Isten se fogja pártját.

A teremben nyugtalanság támadt. Mindenki látta, hogy Servatius úr szélesen elmosolyodik. Kitűnő lövész volt, az egész seregben híres éles szeméről, biztos célzásáról. De hát katona volt hajdan a szekretárius is, nyilván nem kevésbé jártas a lövéstudományban, mint a kereskedő. Most mégis halálsápadt lett. A földre ejtette a tekintetét.

– Rajta, Servatius! Mire vár, kegyelmed? – recsegte a fejedelem. – Lépje ki a tíz lépést, és amikor tapsolok, lőjön!

Az emberek visszafojtották a lélegzetüket. Akik hátulra szorultak, lábujjhegyre emelkedtek.

A kereskedő léptei kimérten koppantak. Hét... nyolc... kilenc... tíz... Szembefordult a kisfiúval, aki rémülten bámult rá, majd higgadtan célzott, és a fejedelem tapsjelére meghúzta a ravaszt.

Ám a dörrenés elmaradt, a fegyver csütörtököt mondott.

– Ej, ne vesztegessük az időt – türelmetlenkedett a fejedelem –, míg újratöltik a mordályt, következzen a másik!

Hollósi ránézett a gyerekekre. Fél szemét behunyta, célzott, de nem volt senki a teremben, aki ne látta volna, hogy egykori katonaeMBER létére is mint remeg a keze.

A fejedelem összeütötte a tenyerét, és akkor Hollósi eldobta a pisztolyt. Nem tudott a kisfiúra löni.

Gábriel Princeps felállt.

– Íme – szólt ridegen –, bizonyítást nyert, hogy ki az igazi apa. A gyermeket a szekretáriusnak ítélem. A kalmár pedig örüljön, hogy nem töltöttem meg a pisztolyokat! Hidegvérrel agyonlőtte volna a fiút.

Azzal rájuk sem hederített többé, mogorva arccal kisietett a teremből.

1981

Ítélet a Liluli-sziget ügyében

In memoriam R. R.

Az örök bevezették a tárgyalóterembe.

A pulpituson ott ült a bíró, oldalán a két esküdttel. A terem zsúfolva volt hallgatósággal. Kellemetlen szorongás töltött el. Miért vannak itt ennyien? Talán nem tudják, hogy egy buta félreértés az egész?...

– Vádlott! Álljon fel! – szólt a bíró, és én felálltam. Bíztam benne, hogy percek alatt tisztázódni fog minden.

– Neve?

Megmondtam a nevem.

– Mikor és hol született?

Megmondtam, hogy mikor és hol születtem.

– Büntetve volt?

– Nem voltam.

– Megállapítom, hogy a vádlott nem ennek a városnak a szülőtte, és hogy büntetlen előéletű.

A bíró megigazította a szemüvegét, és újból rám pillantott. A tekintete hűvös volt, s hangja száraz. Szikár arcán nem mutatkoztak érzelmek. – Ismertetem a vádat – mondta. – Ön egy kisfiútól és egy kislánytól elorozta a reményt. Ezért lélekölés vádjával áll a bíróság előtt. Megértette a vádat? Bűnösnek érzi magát?

– Ártatlan vagyok – feleltem csengő hangon.

Hátam mögött felmorajlott a hallgatóság.

– Az ügyész úré a szó – és a bíró erélyesen megrázta a csengettyűjét.

A padjában magas, sápadt fiatalember emelkedett fel. Egy pillantást vetett felém, s láttam, hogy undorral megvonaglik az arca.

– Tisztelt bíróság – szólalt meg, miközben kinyújtott karral rám mutatott. – Vádolom ezt az embert. Remények elrablásával és előre megfontolt léleköléssel vádolom. Ez az ember, aki itt áll most előttünk, olyan bűnt követett el, amellyel az emberiség legnagyobb gonosztevői közé süllyedt.

– Tiltakozom! – ugrott fel a védőm, és kövér arcán izzadtság fénylett. – Tiltakozom a *legnagyobb* szó mint minősítés ellen. Ez prejudícium. A tisztelt bíróság vegye tekintetben, hogy csak egy köznapi gonosztevővel van dolga.

Elképedten bámultam oda rá. Gonosztevő? Én?...

– A bíróság a tiltakozásnak helyt ad – mondta a bíró, s emelt hangon rögtön csendet parancsolt, mert a teremben néhányan zajosan adtak kifejezést nemtetszésüknek.

– Tisztelt bíróság! – folytatta az ügyész. – Egy alig hétéves kislány meg egy hasonló korú kislány hitt abba, hogy a széles franciaágy egy óceánjáró hajó, a parkett maga a végtelen tenger, hogy az ágyon tótágast állított kisasztal a parancsnoki híd és a sárga pamutkutya egy Balambér nevezetű hajószakács. Mind a ketten meg voltak győződve arról, hogy a Tóbiás névre hallgató barna plüssmackó, a hajó kapitánya, egy minden elképzelhető nemességgel felruházott lény, a hajót elvezeti Liluli szigetére, ahol is a derék rézbőrű nép, a liluli már régóta a hódító, gonosz makadámok uralma alatt sínylődik. Mi volt a kicsiny, de bátor expedíció terve? Mi tette szükségessé és sürgetővé az expedíció megszervezését? Kik vettek részt a vállalkozásban, és miféle célokat tűztek maguk elé? Milyen rakománnyal indultak útnak, és rakományukat mire szánták? Végezetül pedig: miért és miképpen hiúsult meg az egész vállalkozás? Ezekre a kérdésekre fognak választ adni a tanúvallomások. Kérem a vád első tanújának a meghallgatását.

Egy fehér hintaló billegett be. Éreztem, hogy elvörösödöm, mert akkor este azon különösen csúfolódtam, hogy ő az árbocmester. Ki hallott már olyat, hogy egy hintaló árbocmester legyen?

Ő is elpirult, amint meglátott. Fel-alá hintázott zavarában, amíg az eskü szövegét mormolta.

– Tanú úr – szólította meg az ügyész. – Ön, ugyebár, árbocmesterként szolgált azon az óceánjárón, amely a Liluli-szigetre indult.

– Igen, kérem – válaszolt elfogódottan a hintaló. – Nagy tisztesség volt számomra az a beosztás.

– Meg tudná mondani, kik voltak még ott a hajón?

– Mindenkire már nem emlékszem. Emlékszem természetesen a kislányra és a kislányra, meg Tóbiás kapitányra és Balambérra, a szakácsra, és egy fekete macskára, akinek nem ismerem a nevét, de ő különben is közvetlenül az indulás előtt leugrott a tatról és kereket oldott; aztán ott volt kalitkájában a Lóri papagáj, aki ért a lilulik nyelvén, és tolmácként tartott velünk, és ott volt még egy nagy néger baba is, aki a kislány nyuszibundáját viselte, mert fázott a csípős tengeri szélben. Ezenkívül egy skatulyában behajózott negyven ólomkatona, Boldizsár hadnagy vezényletével.

– Tudott-e ön arról, tanú úr, hogy mi volt az útjuk célja?

A hintaló meghimbálta magát. – Hogyne, kérem. A kislány még közvetlenül az indulás előtt összehívott valamennyiünket, és beszédet intézett hozzánk. Azért kell odamennünk, mondta, hogy megsegítsük a lilulikat.

– Éspedig miben?

– Abban, hogy megszabadulhassanak a makadámoktól, akik valaha elfoglalták a szigetüket. A makadámok ugyanis nagyobbak és erősebbek náluk, és komisz dolgokat művelnek velük. Büntetéseket szabnak ki rájuk, megverik és éheztetik őket, de még az

üveggolyóikat is elszedik és kiszúrják a fociabdájukat, mert a szegény liluliknak játszaniuk sem szabad. Mondhatom, az egész legénység fel volt háborodva. Alig vártuk, hogy a makadámok szeme közé nézhessünk.

– Röviden szólva: önök fel akarták szabadítani Liluli szigetét?

– Igen, kérem – bólintott szerényen a kis hintaló –, erre szövetkeztünk. És ezért szívtuk el közösen a hadipipát is. A kisfiú nem titkolta, hogy nehéz és véres csaták elébe nézünk. Azt hiszem, az a gyáva kandúr éppen emiatt szökött meg. De hát minden kikötőben akadnak ilyen kétes alakok...

– Ismertetné velünk részletesen is a tervüket?

– Ebben nem vagyok kompetens, ügyész úr. Erről Boldizsár hadnagy számolhatna be.

– A rakományukról mit tudna mondani?

– Egészen a vízvonaltól meg voltunk pakolva. Befőttel, csokoládéval, süteményekkel és mindenféle más nyalánkságokkal. A raktáraink pedig dugig voltak játékkal. Én magam is azért kerültem a hajóra, hogy a liluli gyerekek lovagolhassanak majd rajtam.

– Az ön sörénye, tanú úr, megtépázottnak látszik. A farkát is kiráncigálta valaki. Mikor szenvedte el ezeket a külsérelmi nyomokat? Még az indulás előtt? Vagy utána?

A hintaló ismét elpirult. De ezúttal egészen a füle hegyéig. – Utána – rebegette alig hallhatóan.

– Ki volt az elkövető?

– Muszáj felelnem erre? – és a tanú segélykérően a pulpitusra pillantott.

– Ön bíróság előtt áll – figyelmeztette a bíró.

A kis hintaló lehajtotta a fejét.

– A kisfiú – mondta, s erre a hallgatóság újból felmorajlott. – Leszakította az egyik kengyelemet, és belemarkolt a sörényembe. Aztán a farkamat is kicibálta.

– Mit gondol? – firtatta az ügyész. – Vajon mindezt miért tette?

– Elkeseredésében, uram. Nagyon-nagyon el volt keseredve. Még sírt is. Úgy zokogott, a fejét a vánkosába fúrva, hogy aki csak hallotta, annak elfacsarodott a szíve. Később meg tombolni kezdett, akkor hagyott helyben ilyen alaposan, Tóbiás kapitánynak pedig leszakította a lábát, és közben azt kiabálta: hülyék vagytok, hülyék mind! nincs is Liluli-sziget! De még a kislány copfjába is belekapott, őt is megtépázta, és egyre csak azt ordította, hogy nem létezik az a sziget, az egész csalás meg ámtítás...

A terem zúgott, a bíró a csengettyűjét rázta. A védőm az asztala fölé hajolt és lázasan jegyzetelt. Én a vállamat vonogattam. De ha egyszer valóban nem létezik az a sziget!...

Az ügyész megigazított a talárját. – Tanú úr! Legyen szíves, most számoljon be arról az estéről, amikor a vádlott megjelent a fedélzeten. Részletesen beszélje el, kérem.

A hintaló riadtan pislogott.

– Hát – mondta –, bejött... bejött a szobába. A kisfiú ijedtében rákiabált, hogy jaj, vigyázzon, mert körös-körül tenger van, és még bele talál fulladni. Ő azonban csak nevetett és ráült a hajóra... akarom mondani: az ágyra. Mi valamennyien szörnyen izgatottak voltunk. A kislány könnyögött neki, hogy menjen vissza a partra az egyik csónakunkkal, mert könnyen elsüllyedhetünk. De nem ment vissza. Csak nevetett rajtunk. És azon is csak nevetett, amikor Tóbiás kapitány leállította a motorokat és horgonyt vetett, Boldizsár hadnagy pedig riadót fúvatott. A térdét csapkodta, úgy nevetett. És amikor megtudta az úticélunkat, még a könnyei is potyogni kezdtek...

Kigúnyolt bennünket.

Ez nem igaz, méltatlankodtam magamban, ez a hintaló kiszínezi a dolgokat. Nem potyogtak a könnyeim, és nem is gúnyolódtam. „Micsoda kis szamarak vagytok!” – mindössze ennyit mondtam a két gyereknek, ezt is elnézéssel, korholóan, és nagyon is komoly szavakat intéztem hozzájuk.

A hintaló lehorgasztott fejjel billegett az emelvény előtt, kicsit szipogott.

– Aztán elmondta, hogy a Liluli-sziget nem létezik, nincsenek lilulik, makadámok, és a hajónk csak egy ágy, és a padló az nem tenger... meg még azt is mondta, hogy a kisfiú, aki már iskolás, vagyis egy nagy és okos gyerek, játszhatna valami értelmesebbet is az efféle csacskaságoknál. Biciklizzen például, vagy focizzon, az való egy fiúnak. Vagy ha már mindenáron fantáziálni szeretne, hát játsszék a betűkirakóval vagy a puzzle-lal, mert azok legalább élesítik az elmét, de a legjobban persze azt tenné, hogyha a fémépítőt szedné elő, vagy a *Tanulj meg takarékoskodni*-t, hiszen semminek sem veszi majd nagyobb hasznát az életben, mint a kézügyességnek és a pénzzel való bánni tudásnak, ha boldogulni akar. A kisfiú eleinte ellenkezett, de ő végül ráripakodott, hogy ne makacskodják, fogadja meg az okos szót, és különben is micsoda dolog egy felnőttel feleselni... Ami később történt, azt már az előbb elmondtam.

– Köszönöm, ennyi elég. – Az ügyész visszaült a helyére.

– Öné a tanú, védő úr – mondta a bíró.

Az ügyvédem csak egyetlen kérdést tett fel. – Tanú úr! Ön a vallomásaiban bizonyos... hm... bántalmakról is beszámolt, amelyeket a kisfiú követett el Tóbiás kapitány, a kislány és az ön sérelmére. Mármost, amikor mindez megtörtént, a vádlott jelen volt-e, vagy sem?

– Nem – rázta meg a fejét a hintaló –, akkor már nem. Akkor már elment.

– Köszönöm! Felbujtás tehát nem történt – és védőm enyhén meghajtotta magát a pulpitus felé. – Kérem a tisztelt bíróságot, hogy tartsa szem előtt ezt a körülményt, amelyet a védelem igen fontosnak tekint, mert ebben a vonatkozásban kizárttá teszi a vádlott rosszhiszeműségét.

– A bíróság mérlegelni fogja – intett a bíró, azzal elbocsátotta a hintalókat, és a vád újabb tanúját szólíttatta be. Egy aprócska, bár annál rátartibb, kardos, piros mentés, de igencsak ütött-kopott ólomkatona jelent meg a bíróság előtt. Napóleon-kalpagját feszesen a hóna alá szorítva, pattogó hangon ismételte meg az eskü szövegét.

– Boldizsár hadnagy – pillantott rá az ügyész –, ön, ugyebár, résztvevője volt a Liluli-szigetre induló expedíciónak?

– Igen, uram – hangzott katonásan.

– Hány főnyi csapat fölött parancsnokolt?

– Kerek negyven fő, egy szakasz fölött, uram.

– Mi célból került ön és a szakasza a hajóra?

– Hogy adott esetben fegyveres erővel biztosítsuk a vállalkozás sikerét.

– Beszélne erről bővebben?

– Készséggel, uram. A haditerv a meglepetésre épült. Álcázott partraszállás egy lakatlan szigetrészen, és erőink egyben tartásával sorozatos, gyors rajtaütések a szétszórt makadám őrállomásokon. A liluli harcosok, előzetes titkos levelezésünk alapján, ezután egyesültek volna velünk, Piros Toll vezetésével. A döntő csatát a székváros mellett vívtuk volna meg a makadámokkal, és biztosíthatom róla, uram, hogy módfelett jó esélyekkel.

– Ezt a véleményét mire alapozza, hadnagy?

– A pompás haditervre, a felkelő liluli harcosok tekintélyes számára, parancsnokunk, a kislegény hadvezéri tehetségére, továbbá katonáim kiváló harcképességére és az ügy iránti állhatatosságára. Az ólomkatona, uram, nemcsak a szerelemben rendíthetetlen.

Annyi méltósággal csengett ez, hogy önkéntelenül is lesütöttem a szememet. Már bántam, hogy aznap este megsértettem a mokány kis katonát.

– Kérem, mondja el nekünk – intett az ügyész –, hogy min bukott meg végül a haditerv.

– A haditerv, már engedelmet, uram – jött a válasz udvariasan, de határozottan –, nem bukott meg. A vállalkozásra nem került sor.

– Miért nem?

– Mert ez az ember itt közbeavatkozott – és Boldizsár hadnagy megsemmisítő pillantást lövellt felém.

– Éspedig hogyan?

– Demoralizálta az expedíció tagjait.

– Beleértve az ön szakaszát is?

– Amennyire csak tőle telt – biccentett a hadnagy.

– Részletezné?

– Nos, uram, először is nevetségessé kívánt tenni az alantasaim előtt azzal, hogy gúnyosan elgajdolta a gyermekdalt: „*Gyere vitéznek, állj közénk, Boldizsár!*” Hasonló hangnemben figurázta ki ólomkatona mivoltunkat, tökmag paprikajancsiknak titulálva bennünket. De lefitymálta az egyenruhánkat és a fegyverzetünket is. Ezzel végképp kedvét szegte a kislegénynek, és visszavonhatatlanul elkésérítette. Sőt, méltatlan haragra gerjesztette ellenünk.

– Lettek ennek következményei?

– Bizony hogy lettek, uram! – hangzott keserűen.

Az ügyész néhány másodpercig figyelmesen fürkészte. – Ön a jobb lábára biceg, hadnagy.

– Éles a szeme, uram.

– Volna szíves sebesülése körülményeit ismertetni velünk?

Az ólomkatona hallgatott.

Amióta belépett a tárgyalóterembe, először látszott rajta feszengés. – Kérem, uram, jogomban áll erre a kérdésre a választ megtagadni?

– Ön eskü alatt vall – figyelmeztette őt is a bíró –, az igazat, csakis az igazat, a színtiszta igazat kell elmondania. Vagyis köteles válaszolni a föltett kérdésre.

– Értettem – bólintott a hadnagy, és újból az ügyészre pillantott. – Hát, uram, én bízvást elmondhatom magamról, hogy szerencsés csillagzat alatt születtem. Ugyanis másodmagammal csak nekem sikerült a kislegény haragját ép bőrrel megúsznom. Kettőnk, a kornétást meg engem, akik valamiképp kipottyantunk a körletünkül szolgáló fadobozból, pusztán csak odébbrúgott, amikor felkapta azt a dobozt, és a nyitott kályhaajtón át a lángok közé vetette.

– A katonákkal együtt?

– A katonákkal együtt.

Az elszörnyedés moraja hullámozott át a hallgatóságon. Az ügyész is nehezen titkolta megrendültségét.

– Mit tud a sorsukról, hadnagy? – kérdezte csendesen.

– Az ólom már 327 fok Celsiuson megolvad, uram. – A hadnagy barázdált, kemény arcán hirtelen egy könnycsepp gördült végig. – Akármint is, uram, hősi halottak ők mindahányan.

Nem, ezt nem akartam! – védekeztem magamban. Nem is tudtam róla. És természetesen megakadályozom, ha ott vagyok...

A teremben csend volt. Nem mertem felpillantani, mert éreztem, hogy minden szempár rajtam függ.

A védőm kapta meg a szót. Ezúttal is csak azt kérdezte meg, hogy jelen voltam-e a cselekmény elkövetésekor. Boldizsár hadnagy kurta *nemmel* válaszolt, s ezzel a kihallgatása véget ért. Bokáját összecsapta, kis főbiccentéssel köszönt el a bíróságtól.

– Vádlott – fordult hozzám a bíró –, ha van bármilyen észrevétele vagy megjegyzése a két tanúvallomáshoz, most megteheti.

Felzajdult a terme, amikor őreim között fölálltam.

A lábam remegett, mintha hirtelenében minden erő elszállt volna belőle. Bátorság, biztattam magam, és úgy éreztem, szükségem van erre a biztatásra.

– Tisztelt bíróság – szólaltam meg, ám hangom elfogódottságán nem tudtam úrrá lenni. – Amit a két tanú elmondott, az nagyjában-egészében valóban úgy történt meg. De a vallomásuk mégsem igaz. A legfontosabbat hallgatták el. Azt, hogy csupán játék folyt ott.

– *Csupán?* – A bíró magasra rándította a szemöldökét. – Ezért a kijelentésért rendreutasítom. A játék, jegyezze meg kérem, igen komoly dolog – és a csengettyűjéért nyúlt, mert néhányan lelkesen megtapsolták a szavait.

– A játék, az játék – makacsoltam meg magam. – Hozzanak ide egy atlaszt, és keressék ki benne Liluli szigetét. Nem fogják megtalálni. Ilyen nevű sziget nincs. Mint ahogy nincs és nem is volt se liluli, se makadám nép. Üssék csak fel bármelyik lexikonban ezt a két címszót! Én vettem magamnak a fáradságot. *Liluli* – nos, ez egy színdarabcím, egy francia író darabjéé. A *makadám* egyfajta útburkolat. Zúzott kőből készült, hengerelt útburkolat, amelyet MacAdam skót mérnök alkalmazott először, ha a *Nagy Larousse Szótár*nak hinni lehet. Sejtelmem sincs, hogy miért éppen ez a két szó botlott a fiú eszébe...

A hallgatóság zúgott.

A bíró megkocogtatta ceruzájával az asztalt. – A bíróság türelemmel hallgatja önt, vádlott. De örülnénk, ha végre arról beszélne, ami a tárgyhoz tartozik.

– Azt teszem. Az ártatlanságomról beszélek. Arról, hogy a tények az én pártomon állnak. Hogy igazam volt, hogy igenis helyesen cselekedtem, amikor a két gyereknek bebizonyítottam játékuks abszurditását.

Mögöttem egyre nagyobb lett a zaj. Felháborodott kiáltások hallatszottak a terem minden sarkából.

A bíró mozdulatlan tekintettel fürkészett. – Kénytelen vagyok figyelmeztetni, hogy a bíróság előtt nem köteles önmaga ellen vallani. És arra is felhívtam a figyelmét, hogy a törvény nem ismerete nem mentesít a jogkövetkezmények alól.

– Semmi okom, hogy féljek a jogkövetkezményektől – vágtam rá. – Én éppen akkor követtem volna el bűnt – kiáltottam a növekvő hangzavarban –, még hozzá megbocsáthatatlan bűnt, tisztelt bíróság, ha szemet hunyok a két gyerek képzelgésén. Ha rájuk hagyom, hogy létezik a lilulik szigete, és hogy egyszer talán el is juthatnak oda...

Hangomat ekkor már elnyelte a hurrogás. Egyetlen heves tiltakozás volt az egész tárgyalóterem. A bíró a csengőt lóbálta, de mindhiába. Kinyíltak a nagy szárnyasajtók, és keretükben örök jelentek meg. Az ügyvédem köpcös alakját meghazudtoló fűrgeséggel, mindkét karjával a levegőt kaszálva, egészen a pulpitusig rohant előre.

– Engedelmet – harsogta túl a lármát –, engedelmet, tisztelt bíróság! A védencem pillanatnyilag nincs abban az állapotban... a zavartsága szemmel látható... kérem a tárgyalás felfüggesztését...

A bíró a homlokát ráncolta, majd biccentett. – A védő úr indítványát a bíróság elfogadja. Negyven perc szünetet rendelék el.

Visszakísértek a fogdába. Kisvártatva a védőm is betoppant.

– Mondja, ember – támadt rám sopánkodva –, az eszén van maga? A legsúlyosabb terhelő vallomást teszi önmaga ellen?... Legalábbis hallgasson, az isten szerelmére, ne szóljon semmit, csak ha feltétlenül szükséges! – Leroskadt mellém a priccsre, és egy nagy kendővel szuszogva törölgette a homlokát. – Nem tudom, hogyan fogom ebből a csávából kihúzni...

Értetlen kis mosollyal rándítottam meg a vállamat. – Mi sem lesz könnyebb! Még hogy tenger meg óceánjáró... lilulik meg makadámok... Továbbra is kíváncsian várom, hogy megmutassák nekem, hol van az az átkozott sziget. Vagy maga szerint talán létezik?

– A képzeletünkben létezhet ilyen sziget.

– Hát ez az! – csattantam fel, dühösen nevetve. – Képzelmek és fantazmagóriák!... Két gyerek tengerészesdit játszik egy szobában, képzelegnek, tücsköt–bogarat összehordanak... maguk pedig itt... Nem, ez csak rossz tréfa lehet! Agyrém, merő lázálom... Vagy mindenki megkergült itt maguknál?

Az ügyvéd szótlánul vizsgálgatott. Alig észrevehetően a fejét ingatta. – Honnan vetődött maga ide? Miféle városból, ahol ilyen emberek élnek?

Cigarettával kínált, maga is rágyújtott.

– Tudja – fújta ki a füstöt –, én megszoktam a bűnt. Össze se tudnám már számlálni, hány gonosztevővel, szélhámossal akadt dolgom az idők folyamán. Ismerem a bűnt, és ismerem a bűnözőket is. Mindegyikük iránt éreztem valami szánalmat, néha még megértést is. Hanem maga... maga valóban egy elvetemült ember. Magára szavakat se találok.

Döbbsen meredtem rá.

– Ezt mondja? – és csak hebegni tudtam. – Hát... nem érti? Maga sem... senki? ... Én az igazat mondtam! Csakis az igazat!! A színtiszta igazat!!

– Hallgasson, kérve kérem, hallgasson – suttogta szinte iszonyodva. – Maga kioltja az emberek lelkét. Erre olyan büszke?

Eldobta a cigarettáját, és felállt. – Én védem magát, mert ez a kötelességem. És mindvégig becsülettel védem, arra mérget vehet. Együttérzést azonban ne várjon tőlem. De azért a nyaktilótól, remélem, meg tudom menteni.

– Mit beszél? – s végigszánkázott a hátamon a hideg. – Nyaktiló?

– Guillotine – bólított egykedvűen –, ha úgy jobban ismeri.

Amikor ismét elővezettek, még mindig kábult voltam a szavaitól.

– A tárgyalás folytatódik – rázta meg a csengőjét a bíró. – Szólítsák elő a következő tanút!

Egy szőke kislány állt a pulpitus előtt, ibolyakék ruháskában, két tömött copfjában hasonló színű masnival. Szomorú, komoly tekintettel nézett az ügyészre, aki

fölemelkedett az asztala mögött.

– Ön, ugye, ott volt azon a hajón, amely Tóbiás kapitány irányításával a Liluliszigetre indult?

– Igen, uram – pukedlizett a kislány.

– Ki beszélte rá arra, hogy csatlakozzék az expedícióhoz?

– Az expedíció parancsnoka, uram, akivel egy emeleten lakom. Ő a legjobb barátom.

– Hogyan történt ez a rábeszélés?

– Az iskolában óra alatt levelet kaptam tőle. Az állt benne, hogy délután fontos ügyben vár a hátsó lépcsőházban, a padlásfeljárónál.

– Szabadna tudnunk, miért éppen ott?

– Az a szokásos beszélgetőhelyünk. Ő nemigen jöhet át hozzánk, a mostohamamám nem nézi jó szemmel az ilyesmit.

– Értem – bólintott az ügyész. – Ön tehát elment a megbeszélte találkozóra. Mi történt ott?

– Megkérdezte, hogy részt vennék-e egy veszélyes vállalkozásban, és aztán elmondta, hogy miről is lenne szó.

– Mit mondott el közelebbről?

– Azt, hogy itt az idő, nem nézhetjük tovább közömbösen az lilulik szenvedését, akik most már maguk is változtatni akarnak a sorsukon.

– Ezt az utóbbi kijelentését mire alapozta?

– Arra a titkosírásos levelezésre, amelyet a lilulik főnökével, Piros Tollal folytatott már egy ideje.

– Ön azonnal ráállt a dologra?

– Azonnal, uram – hangzott határozottan.

– Miért?

– Hát, mert először is ő a legjobb barátom, és ha veszély fenyegeti, mellette a helyem. Azonkívül az expedíció tagjai között egyetlen lány se volt, pedig lányokra igenis szükség van egy ilyen vállalkozásban. A fiúk mindig bátrabbak és odaadóbbak, ha egy lány is van mellettük.

A hallgatóság elismerően morajlott. Értelmes és talpraesett volt ez a kislány, nem vitás. És megint csak feltűnt nagy, hamvasszürke szemének a szomorúsága.

– Az ön expedícióbeli részvételét – folytatta az ügyész – tehát csakis ilyen személyes természetű megfontolásnak motiválták?

– Nem, uram. Engem nagyon meghatott a lilulik szomorú élete. Arra gondoltam, hogy éppen olyan rossz soruk lehet, mint azoknak a gyerekeknek, akiknek csak egy mostohamamájuk van, és attól örökösen kikapnak.

– Kérdésem volna – szólt közbe hirtelen a védőm.

– Tiltakozom – mondta az ügyész. – Most az enyém a tanú!

De a bíróság a tiltakozást elutasította, és a védelem feltehetette a keresztkérdéseit. – Önt bántalmazni szokta a mostohája?

A kislány elpirult.

– Nem mindig – felelte.

– Vajon nem csupán azért akart-e ön a szigetre hajózni – feszegette a védőm –, hogy elszökhessen a mostohájától?

A kislány még jobban elpirult, egészen lángba borult az arca, de hevesen ellenkezett.

– Nem, uram, nem! Ön téved! Én szívből kívántam, hogy sikerrel járjunk. És mindent megtettem volna azért, hogy a liluliknak jóra forduljon az életük, és megtanuljanak végre örülni. A világon minden embernek tudnia kéne örülni.

Az ügyész vette vissza a szót. – Ön a három babáját is magával vitte az útra. Mi célból?

– Hogy a liluliknak adjam őket.

– És most, hogy az expedíció terve megfeneklett, most hogyan fogja eljuttatni hozzájuk a babákat?

A kislány szeme kerekre tágult. – De hiszen nincsenek is lilulik... Az ügyész úr talán nem tudja? Az a sziget nem létezik. De nem is nagy baj! Legalább megmaradnak a babáim, és én öltöztethetem őket. Ez okosabb dolog.

– Talán hallotta valakitől, hogy a lilulik szigete nem létezik?

– Igen, uram.

– Kitől hallotta? Kérem, mutasson rá.

A kislány felém pillantott, és zavarában a szoknyája szegélyét huzigálta.

– Tőle – mutatott rám. – És ő biztosan tudja is, hiszen felnőtt.

– Nincs több kérdésem – mondta az ügyész.

A terem forrongott, szinte tapintható volt a felém áramló ellenszenv.

A védőm kapta meg a szót. Röviden élt vele. – Kérem a tisztelt bíróságot, hogy tulajdonítson kellő jelentőséget a tanú mostohaanyjára vonatkozó vallomásának. Teljességgel nyilvánvaló, hogy a tanú korábbi életében számos olyan mozzanat lelhető fel, amely lelkileg *quasi* előkészítette a mostani szomorú fejleményt. Márpedig ez feltétlenül enyhítő körülmény, méghozzá nyomósan enyhítő körülmény védencem számára.

Elegem lett a prókatori csürés-csavarásból. És abból is, hogy packázzanak velem.

– Ez a kislány árva – ugrottam fel. – Vagy nem hallották? A mostohája nap nap után megkeseríti az életét. Az egyetlen öröme: a babái. Nem lett volna-e hitvány dolog szemet hunynom azon, hogy egyetlen valóságos kis öröme helyett együgyű képzelgéseknek engedje oda magát?

A hangzavar elviselhetetlenné fokozódott. A teremőrök többeket kivezettek. A bíró csak nehezen teremtett rendet.

– Vádlott – fordult hozzám a lárma elültével –, ismételten felhívom a figyelmét arra, hogy nem köteles önmaga ellen vallani, és hogy a törvényeink nem ismerete nem mentesíti.

– Micsoda törvény az – fakadtam ki –, amely a hazugságot erénnyé emeli, és az igazságot bűnnek tünteti fel?

– Ezért rendreutasítom.

Nem törődtem vele, már minden porcikámat elöntötte az indulat.

– Engem úgy neveltek, és jól neveltek – folytattam –, hogy két lábbal álljak a földön. Korán megtanultam az élet játékszabályait. Megtanultam, hogy olyannak lássam a világot, amilyen, és ne olyannak, amilyennek látni szeretném. Álmodozás helyett mindig is a dolgomat tettem. Én, tisztelt bíróság, nem vagyok fellejjáró. Még kevésbé szédelő. Sose vinne rá a lélek, hogy visszaéljek a gyermeki hiszékenységgel. Én csak azt tettem, amit kötelessége minden jóra való, józan felnőttnek megtennie.

Ráébresztettem két gyereket a való világra. Arra, hogy az ágy ágy, az asztal asztal, az álom álom. Hová jutnánk, ha álmodozásokra adnánk magunkat?

– Harmadszor figyelmeztetem, hogy a bíróság felhasználhatja ön ellen a vallomását, és fel is fogja használni, ha a figyelmeztetést továbbra se fogadja meg.

– Nem ismerem el a törvényeiket – kiáltottam. – És az illetékességüket se, hogy ítéلkezzenek az ügyemben. Önök összetévesztik a vágyaikat a tisztánlátással, az álmaikat pedig a valósággal. Milyen igaz, amit a költő ír! „Ábrándozás az élet megrontója, / Mely, kancsalúl, festett egekbe néz.”

A bíró a homlokára tolta a szemüvegét. Azt vártam, hogy megvonja tőlem a szót.

De nem vonta meg, fölvette a kesztyűt.

– Ön téved – mondta. – A tisztánlátás józansága nincs ellentétben vágyaink szenvedélyességével. Mint ahogy az álom sem ellentétes a valósággal. Az igaz, hogy az álom nem helyettesítheti a valóságot, de a valóság sem nélkülözheti az álmokat. Ön egy versből idézett. Most én is idézek egy versből: „Mindent, ami szép és fontos, / álomból szöttek meg előbb.” Másképp hogyan is lehetne? Hiszen a terveink az álmainkból születnek. Minden terv egy-egy álom formába öntése, amely aztán a mindennapokban valósul meg, hogy teljesülvén újabb álmokat keltsen, amelyekből megint csak tervek születnek. Nagyon is helyénvaló tehát, ha a kérdést, amelyet ön tett fel, megfordítom. Hová jutnánk, ha lemondanánk az álmainkról? Álmaink végül is arra valók, hogy többek és jobbak legyünk általuk. És hogy a világot szebbé és értelmesebbé tegyük.

– Utópia – vettem oda. – Az ember nem változik. A világ se. És önöknek nincs joguk egy utópia jegyében bíraskodni felettem.

– És ön miféle jogon oltotta ki két gyerekben a reményt?

– A valóságra ébresztettem rá őket – ismételtam konokul.

– Amire ráébresztette őket: a hétköznapiság, és abban a legfényesebb gondolat is megfakul. Elhitette velük, hogy nem a nyílt tengeren hajóznak, hanem szobafalak közé vannak zárva. Ön kártékony városunkra nézve.

A dühtől fuldokolva ültem vissza a helyemre. Kártékony? Én? Aki diplomát szereztem, aki világéletemben keményen dolgoztam, s végül ki is küzdöttem a helyemet? Átkozott ámítók! Világcsalók! Miért is jöttem ebbe a városba? Ezek közé a kötőznivaló örültek közé?

Belépett a következő tanú. A kisfiú.

Az ügyész föltekerte a kérdéseit. – Szervezett-e ön expedíciót a Liluli-szigetre?

– Igen, uram – bólintott a kisfiú.

– Miért szervezte meg az expedíciót?

– Hogy segítsünk a lilulikon, uram. Hogy velük együtt csatába menjünk, és legyőzzük a makadámokat, vagy ott essünk el.

– Miért gondolta, hogy a lilulik segítségre szorulnak?

– Mert gyengék és szegények. Nincs semmijük. De erről nem ők tehetnek, hanem a makadámok, akik szolgaként dolgoztatják őket, és mindenüket elszedik.

– Honnan tudja mindezt?

– Láttam, hogyan élnek messzi földeken az emberek. Újságképeken meg híradófilmekben, a tévében. Éheznek, sosem tudnak jóllakni. A gyerekeknek cérnavékony a karjuk meg a lábuk, és puffadt a hasuk az éhségtől... és a szemeik, uram, ha a szemeiket látná, a szomorúságot és a könnyörgést a szemeikben... mintha csak azt kiáltanák a szemeikkel: segítsetek rajtunk! Miért nem segítetek?

Valóban, gondoltam, az ilyen fotók és tv-híradók súlyosan megzavarhatják az embert. Főleg egy gyereket. Nem volna szabad közzé tenni ilyen felvételeket.

A teremben csend volt. Az ügyész a torkát köszörülte.

– Értem – bólintott. – Ön tehát ezért akart a szigetre hajózni.

– Ezért uram. És ezért is vittünk magunkkal annyi rengeteg ennivalót, csokit meg cukrászsüteményt. Hiszen azok a gyerekek még soha életükben nem ettek csokoládét, és azt se tudják, mi a cukrászsütemény.

– Föltéve, hogy a tervük sikerül, ön mi óhajtott volna lenni a szigeten?

– Én nem akartam ott maradni, uram. Megbeszéltem Tóbiás kapitánnyal és Boldizsár hadnaggal, hogy a makadámok legyőzése után továbbhajózunk, és az összes többi szigetekről is elkergetjük azokat, akik nem engedik az embereket jól és vidáman élni. Ezért vittünk magunkkal annyi katonát meg puskát.

– Ön talán hadvezér akart lenni, tanú úr? Talán egy olyan sereg vezére, amely az összes szigeteken fölszabadítja a gyöngéket meg a szegényeket?

– Igen, uram, így van – mondta büszkén a kisfiú.

Hogyan is juthatott ilyesmi az eszébe? – töprengtem el. Abszurdum! Hiszen még csak elsős!

Az ügyész figyelmes arccal előrehajolt.

– És most – szögezte neki –, most mi akar ön lenni?

– Nem tudom – biggyesztette le a száját a kisfiú, és durcásan még a vállán is rándított egy picit. – Én még csak elsős vagyok, majd a szüleim megmondják. Talán focista. Vagy bicikliversenyző. Kérni fogok a papámtól egy igazi versenybiciklit.

– Vagyis nem akar többé felülni arra a hajóra, hogy Tóbiás kapitánnyal és Boldizsár hadnaggal elhajózzék a lilulik szigetére?

A kisfiúból kipuffant a nevetés.

– Hiszen az nem hajó volt, uram, csak egy ágy! Tóbiás sem kapitány, hanem egy maci, akinek már a fél lába is hiányzik. És Boldizsár hadnagy csak egy vacak ólomkatona, és ólomkatonával ma már egyetlen gyerek se játszik. – S egyre csak nevetett. – A sziget pedig csak mese. Mint az Óperenciás-tenger...

A bíró rám pillantott. – Óhajt szólni?

Nemet intettem. Zavaros érzések töltöttek el, egyre különösebben éreztem magam. Ez a gyerek egészen más volt ott a hajón. Miért nevetett ilyen furcsán? Ilyen... ilyen felnöttesen?...

Újra az ügyész állt fel.

Néhány pillanatig habozni látszott, de aztán határozott hangon szólalt meg: – Tisztelt bíróság! A vád további tanúinak felsorakoztatásától eltekint. Az ügy teljességgel világos. A vádlott felelősséggel tartozik egy remény elrablásáért és kétrendbeli lélekölésért. Az emberi remény elrablása, a jövő ígéretének elpusztítása törvényeink szerint főbenjáró bűncselekmény. A vádlott reményfosztottságba taszított egy kisfiút meg egy kislányt, alkalmatlanokká téve őket immár nagy gondolatokra és nemes cselekedetekre. A legsúlyosabb büntetés kiszabását kérem.

Dermedten ültem a helyemen. A padsorokban dörgött a taps. A bíró alig győzte a csengőjét rázni, és azzal fenyegetőzött, hogy a termet kiürítetteti.

Amikor helyreállt a rend, megadta az utolsó szó jogát.

Még mindig kóválygó fejjel, szédelegve álltam fel.

– Ártatlan vagyok – suttogtam. – Hitemre mondom, ártatlan. Engem nem lehet

elítélni. Mert ha igaz volna is mindez... még ha feltételezném is, hogy rosszat követtem el a két gyerek ellen... hiszen az élet úgyis megrontotta volna őket. ha nem most, hát később. Ha nem én, valaki más. Mert valaki mindig betoppan, hogy megmagyarázza: Liluli szigete nem létezik... Valaha magam is álmodoztam egy ilyen szigetről. Mi is volt a neve?... Nagyon rég történt, már nem emlékszem... És aztán egy este az én szobámba is benyitott valaki... Attól kezdve nem ábrándoztam többé, s ennek mindig is hasznát vettem. Sohase éltem át kudarcokat, nem értek fájdalmak, nem ismertem a békétlenséget. Érvényesültem. Fokról fokra elértem mindent, amit akartam. És mi lehetne fontosabb a boldogulásnál? Ez az élet törvénye. Ez az, amit kötelességemnek tartottam a két gyerekkel is megértetni. Az ember, írta Pascal, a természet legtörékenyebbje. És én úgy gondolom, a mindenségnek nem kell fölfegyverkeznie ahhoz, hogy könnyűszerrel eltiporja, ha túl nagyra tör, és hiú mámorában olyasmin is változtatni akar, ami a természet örök rendjébe ütközik.

Mi mást mondhattam volna még?

Elhallgattam, visszaereszkedtem a helyemre.

A terem zsibongott. A bíró szenvtelen arcán most egy pillanatra ugyanaz a viszolygó kifejezés jelent meg, amelyet némelykor az ügyész sem tudott palástolni a per folyamán.

– A bíróság ítélethozatalra vonul vissza. Vezessék el a vádlottat.

Lehorgasztott fejjel ültem a zárkában, és már nem voltak illúzióim. Semmi kétség, akármilyen legyen is az ítélet, végrehajtják. Egy fikció... egy gyermeki ábránd miatt...

Megborzongtam. Hát ilyen sokat ér az ember élete?

Hirtelen egy arcot láttam magam előtt. Egy szemüveges, puha, fehér arcot. Ő az! Tászkás szeme elkeskenyedik és az ajka rángatózik a nevetéstől. „Hiszen ez nem hajó! Az egy sezlon!... És hogy a partvis az ágyúd...? A partvis, amivel anyád a gangot söpri... Jaj, ne nevetess... ó, te, jaj, hiszen mindjárt belepusztulok! A partvissal akarsz löni... az ellenségre... a *rosszakra* ... jaj, ez nem lehet igaz!... szétpukkadok... belehalok”

Miért jött be? Hogy merészelt belépni abba a szobába? Miért nevetett ki? Meglehet, másképp alakult volna minden. Talán én is felszállhattam volna a kisfiú hajójára... tiszteleghettem volna Tóbiás kapitánynak... Igen, ott álltam volna a fedélzeten és teli torokból kiáltottam volna: „Igenis, kapitány úr! Horgonyt fel, irány a Liluli-sziget! Igenis, uram, teljes gőzzel előre!” És talán ott estem volna el a parti fövényen, a makadámok puskatüzében...

A visszataszító, petyhüdt arc egyre csak előttem lebegett. Hát ez volnék? Ilyen lennék én magam is? Valóban kioltottam a reményt?... Behunytam a szemem. Megértettem, hogy nem számíthatok együttérzésre.

Az örök értem jöttek, és megint visszakísértek a tárgyalóterembe.

Ünnepélyes csend fogadott. Mindenki felállt.

– A jövő nevében! – olvasta lassan a bíró. – A múlt minden nagy és kis álmodója nevében! A bíróság a vádlottat bűnösnek mondja ki, és halálra ítéli.

Másnap reggel két ór kivezetett a fogházudvarra, ahol a papír-guillotine állott.

Grosz József ügynök élete és halála, avagy minden másképpen van

Grosz József életének ötvennyolcadik esztendejében elhunyt. Nyugodjék békében.

Ilyen vidám temetésen még nem voltam. Kocsikísérőtől miniszterhelyettesig, sírjánál számosan összegyűltünk, az elhunyt jeles mondásait ismételtük – ilyesformán áhítatos megrendülésről szó sem lehetett.

Szegény Groszt letették a földre, és akkor szomszédom megkérdezte:

– Gondolja, hogy csakugyan meghalt?

A vállamat vonogattam. Mi tagadás, Grosz esetében erre sem lehet mérget venni.

Különben meggyőződése, hogy Grosz József nem halt meg, hiszen, tudvalevőleg, a kitűnő elmék halhatatlanok. Ha ezt bárki kételkedő mosollyal fogadná, kész vagyok becsületszavamot adni, hogy ő korunk egyik igen jelentős férfiúja volt.

Grosz József 1904-ben született, Miskolcon. Édesatyja, Grosz Hermann foglalkozására nézve, szikvízügynök volt, édesanyja Rosmann Klára, bordélyházi takarítónő. A kis Grosz József szülővárosában végezte el iskoláit, négy elemi és két polgári, majd édesatyja korai és váratlan halála után, meglehetősen fiatalon Pestre került. Előbb ügynökösködött, később hosszabb ideig címírással kereste kenyerét, és vasárnaponként az Új-lóversenytéren járatlan fogadóknak, potom fizetségért, tippet adott. Szerencsés véletlen folytán a lóversenytéren megismerte és húsz pengővel kisegítette a hírhedt fogadó és kártyás Beöthy Lászlót, aki hálából – a húsz pengő visszafizetése helyett – színházába, a Király Színházba fogadta díszletmunkásnak. A díszletlogotóból rövidesen világosító lett, s alighanem szép karriert futhatott volna be a szakmában, ha egyik-másik kis színésznőnek időnként nem tesz bizonyos férfiúi szolgálatokat. Am a dolgok kitudódtak, s az erkölcsökre oly kényes Beöthy László hősünk szűrét rögvest kitette. Grosz József ekkor, felhasználva színházi összeköttetéseit, gombügynöknek csapott fel, majd segédeladóként helyezkedett el a Günczler féle textil-nagykereskedésben. Sajnos, az 1930 szeptember elsejei tüntetésen megvert egy rendőrt, s így ifjabb Günczler Rezső felmondott neki, annál is inkább, mivel Grosz Józsefet hatóság elleni erőszak címén jogerősen hathónapi börtönre ítélték.

– Ez nem egy ország – mondotta, amikor büntetését letöltve kiszabadult. Hamis útlevelet szerzett, s előbb Ausztriába, azután pedig Párizsba ment. Ott volt éjjeli portás, bármixer, kocsimosó, esztergályos a Renault-ban, orgazda és sorsjegyárus, majd balszerencsés félreértés áldozataként 1936-ban Spanyolországba került, ahol a híres Quinto Regimiento Thälmann-zászlóaljának önkénteseként Modesto tábornok alatt harcolt. Az ebrói áttörés alkalmával megmentette sebesült főhadnagyát (német spartakista volt, bizonyos Kamerad Helmut), s ezért a hőstettéért kitüntették. Részt vett a Guadalajari ütközetben és Madrid védelmében is. Árulás következtében fogságba került, s hamarosan alkalma nyílt megismerni a tangeri, később pedig a ceutai várbörtönt.

1941 nyarán néhány társával egyetemben megszökött Ceutából. Viszontagságos bolyongások után jutott el Marokkóba, majd Oránból egy Isztambulba tartó francia teherhajó segédfűtőjeként visszaérkezett Európába. Isztambul nem tetszett neki, szerencséjére ő sem a török hatóságoknak, ezért diszkrétan áttoloncolták Bulgáriába, ahol számos városban, többek közt, Plovdivban és Szófiában, egy drága pénzért vásárolt munkakönyv segítségével kisegítő pincérként helyezkedett el. Illegális úton csakhamar Romániába távozott, onnan pedig hazatért.

Politikai nézetei ekkor már kialakultak. Hitlerről például igen rossz véleménye volt, és a Simplon kávéházban, több író és újságíró társaságában, kijelentette, hogy Németország el fogja veszíteni a háborút.

– Maga egy koszos zsidó, Grosz – mondta neki barátságosan az atlétatermetű, kopasz novellaíró. – Valami vacak alak még azt gondolhatná most, hogy maga a szövetségesek pártját fogja.

– Erről szó sincs – tiltakozott Grosz. – Én legnagyobb mértékben a magam pártját fogom. Éppem ezért bátorkodom Németország bukását jósolni.

Könyvügynök lett, majd atyai nagybátyja, Grosz Ervin futballbíró révén a Terézvárosi Torna Klub labdarúgócsapatának szertárosa. Rendszeresen kijárt az egyesület mérkőzéseire, és fáradhatatlanul szurkolt.

A német bevonulás napján, 1944. március 19-én partizánosztagot akart szervezni, de kellő jelentkező híján csakhamar letett elképzeléséről. Sárga csillagot nem hordott, mert 2000 pengőért, egy Vámosi-Waldeck nevezetű valutásibólótól svájci útlevelet és állampolgárságot szerzett. Az alku a Csáky utca és a Körút sarkán levő Club kávéházban zajlott le. Grosz József ezen a helyen lett református felekezetű, St. Gallen-i születésű, és Franz-Joseph Gross néven a Suchard csokoládécég magyarországi megbízottja. Egy árumintadoboz segítségével nagybani üzleteket kötött – az előlegekből élt.

Mégis, 1944 szeptemberében a politikai rendőrség letartóztatta, mivel a Japán kávéházban német- és magyarelles jelszavakat hangoztatott.

– Ugyan kérem, mesebeszéd – mondotta kifogástalan St. Gallen-i akcentusban kihallgatásakor –, ilyesmi egyszerűen szóba sem került. Csupán az üzleti, a cégem iránti aggodalom vetette fel bennem a kérdést: mi lesz, kérem, ha az oroszok netántán Magyarország területére lépnek?

– Ez nem fog megtörténni – jelentette ki ünnepélyesen a kihallgatást vezető százados. – Biztosíthatom, hogy a Kárpátokon semmiesetre sem jutnak át.

– Ebben nem kételkedem – bólintott Franz-Joseph Gross, és néhány pillanatig a falon függő térképet tanulmányozta. – De, mondja, kérem... itt délen hogyan lesz?... Ajvő, most látom, hogy délen nincsenek is Kárpátok! Erre mihamarabb föl kéne hívni az itteni hadvezetőség figyelmét...

– Ön sokat enged meg magának, Herr Gross – mondta a százados, és homlokát ráncolta.

Franz-Joseph Gross rendőrhatósági figyelmeztetésben részesült, ám svájci állampolgárságára való tekintettel szabadon bocsáttatott.

Az ostrom egész ideje alatt Dembinszky utcai lakása – mint semleges ország állampolgáráé –, területenkívüliséget élvezett. Ebbeli jogában egy zsidó orvosházaspár, egy Bács nevű szökött katonatiszt és egy szociáldemokrata országgyűlési képviselő is osztozott. Később még egy Bujdosó Endre nevezetű kecskeméti hírlapírót és Reich Salamon hitközségi halottmosdatót is magához vette.

Nem szabad azt gondolnunk, hogy a Dembinszky utcai szoba-konyhás lakás a béke szigete volt. Miközben a Keleti pályaudvart angol repülők szőnyegbombázták, és Vecsésnél a szovjet hadsereg ágyúi dörögtek, a szoba-konyha lakói között súlyos világnézeti ellentétek merültek fel. Bujdosó Endre állandó jellegű faji vitákba keveredett a hitközségi halottmosdatóval, s a mélymagyarság tanításától áthatva idegen, káros elemnek ítélte a zsidóság magyarországi ténykedését, amire Reich Salamon a zsidóság történelmi elhivatottságát bizonyító, haragos ószövetségi idézetekkel vágott vissza. Bács Kornél édesatyja háromszáz holdjáért aggódott, a

szociáldemokrata képviselő pedig Angliát szidta, mivelhogy Magyarországot szemlátomást kiszolgáltatja a bolsevik hódításnak. A zsidó fogorvos egy sarokba húzódva, reggeltől estig hideglelősen suttogva Marxot olvasott, felesége pedig, aki másfél esztendeig Wagner-Jauregg bécsi klinikáján végzett tanulmányokat, a háború kirobbanásának okait szexuálpatológiai szempontból kísérelte meg elemezni. Bujdosó Endre csupán a parasztságban, a fogorvos az urbánus értelmiségi elitben, Reich Salamon kizárólag a zsidó világalomban látta biztosítottak a jövő Magyarországnak kibontakozásának lehetséges útját.

A szélsőbaloldali eszméket kétségkívül Franz-Joseph Gross képviselte a társaságban. Az ismeretlen, szemüveges férfi arcképe (ki véleménye szerint a svájci államelnököt ábrázolhatta) már nem egyedül díszelgett a falon. Karácsony szentestéjén ugyanis ünnepélyesen kirajzszögezte F. D. Rooseveltt és I. V. Sztálin fényképét is, mindkettőt egy svájci magazinból ollózta ki. Az amerikai zsidóplutokrácia és az ázsiai bolsevik imperializmus képviselőinek ilyen szembeszökő kifüggesztése személyeként változó, de általános tiltakozást váltott ki. Franz-Joseph Gross ekkor lekapta vastag keretes szemüvegét (közönséges ablaküvegből készült), és ami ritkán történt meg vele, kifogyott a béketűréséből.

– Ha egy zsidó hülye, akkor nagyon hülye – közölte az orvosékkal és Reich Salamonnal –, ha egy szociáldemokrata hülye, az természetes, a kereszténységről pedig pláne megvan a véleményem. Engem azonban, hallják, ne nézzenek hülyének! Nos, *meine Frauen und Herren*, önök oda mennek, ahová akarnak. A Nyilasház a Keletinél. Nyugalmamat azonban méltóztassanak ne háborgatni.

Bujdosó Endre erre sértődötten megjegyezte, hogy legjobb tudása szerint Svájc a szólásszabadság ősi hazája, és álmában sem gondolta volna, hogy Tell Vilmos leszármazottja a zsarolás és a diktatúra undok eszközéhez folyamodik.

– Maga, Bujdosó, maga csak ne oktasson engem, egy ilyen vacak híg magyar tartsa meg a véleményét! – mondta Franz-Joseph Gross, azzal elővette revolverét, amit még a régi párizsi napokban vásárolt a rue Montmartre egyik zugkereskedésében, s bejelentette a legszigorúbb proletárdiktatúrát.

– Amúgy is itt az ideje, hogy egy kissé hozzászokjanak – tette hozzá magyarázatul.

Meg kell vallanunk, hogy az exterritoriális szoba-konyha lakói – dacára minden félelmüknek, rettegésüknek, gyűlöletüknek – őszinte könnyekkel szemükben üdvözölték az első belépő szovjet katonát, mert az a néhány napos proletárdiktatúra, amelyet Grosz József produkált, magasan felülmúlta addigi életük legrémületesebb napjait is.

Franz-Joseph Gross pedig eldobta szemüvegét, letépte álbajszát, és orosz módra háromszor megcsókolta az elhült szerzsántot. Utána vörös karszalagot öltött, és pisztolyával a kezében behatolt az óvóhelyre.

– Grosz vagyok a harmadik emeletről. Ezennel felszabadítom magukat – közölte a pince lakóival, és nyomban letartóztatta a nyilasbarát légóparancsnokot.

1945 februárjában Grosz József a kerületi közmunkaügyi hivatal operatív osztályán helyezkedett el. Feladatköréhez tartozott az egészséges férfilakosság munkára mozgósítása, valamint az utcai hullák és lótetemek elszállításának megszervezése. Belépett a polgári radikális, a kispártba, a szociáldemokrata és a Schlachta féle kereszténykatolikus pártba. Orosz nyelvtudását a kerületi parancsnokságon kamatoztatta. Néhány hétig, hivatalos tolmácsi minőségben, tisztek és tiszthelyettesek polgári családoknál való elszállásolását intézte. Gomblyukában vörös csillagot viselt, tűzkövet és használt svájci órákat árusított, esténként pedig az ebrói áttörés napjairól számolt be a hozzá bekvartélyozott Ivan Polikarpovics és David Mihajlovics

gárdafőhadnagyoknak.

Az 1946-os választásokon az MKP-ra adta szavazatát, ugyanakkor valamennyi párttagságáról lemondott. A hetedik kerületi kommunista pártbizottságon sofőr lett, ily módon figyelemmel kísérhette a Zalában és Somogyban tevékenykedő földigénylő bizottságok munkáját. Ő maga több kocsmahelyiségben is beszédet tartott, s beszédeiben világosan kijelölte a magyar parasztság helyét és feladatát a szocialista átalakulás országútján.

Pályafutásának legdicőségesebb szakasza az államosításokkal esik egybe. A Schulek-féle angyalföldi vasöntöde dolgozói vállukra emelték, ütemes tapsal köszöntötték, amikor a magyar kormány nevében ünnepélyesen nemzeti tulajdonná nyilvánította üzemüket.

Beszédét, igen emlékezetesen, így fejezte be:

– Elvtársak! A történelem folyamán három jelentős tényezőt figyelhetünk meg. A katolikus egyházat, a marxista munkásmozgalmat, valamint az élet- és balesetbiztosítás intézményét. A most nacionalizált Állami Biztosító nevében felhívom figyelmüket arra, hogy önök, ezen gyár új gazdái, pártunk és államunk messzemenő gondoskodása ellen vétenek, amennyiben megfelelnek életük biztosításáról. Most pedig, közlöm önökkel, elvtársak, biztosítónk korrekt feltételeit...

Ekkor már az Állami Biztosító dolgozója volt. Elve: kapitalista módszerekkel a szocialista biztosítás sikeréért. Miután a hetedik kerület egyik, Bethlen Gábor utca, István út, Dózsa György út és Dembinszky utca által határolt tömbjét utolsó szál lakóig biztosította, oklevéllel tüntették ki, majd elbocsátották, mivel módszerének burzsoá jellegére, sajnos, napvilág derült.

Egy darabig segéd munkásként dolgozott az erzsébeti papírgyárban, később az Élelmiszerellátó Nemzeti Vállalathoz került kocsikísérői alkalmazásba. Intézője lett a vállalat labdarúgócsapatának, és az egyesület számára, társadalmi összefogással, sporttelepet építtetett. E munkahelyén ismerkedett meg Pandella Ernő gépkocsivezetővel, a csapat gólzsákjával, akivel sűrű tartó, örök barátságot kötött.

1950-ben, a koreai háború idején, hivatkozással spanyolországi múltjára, önkéntesnek jelentkezett, és vállalta, hogy az Élelmiszerszállító sofőrjeiből, szerelőiből és kocsikísérőiből gépkocsizó-századot szervez. Egy pártbizottsági tag, bizonyos Horovitz Gyula azonban sajnálatos módon félreértette hősünk buzgalmát. Otromba gúnyolódással, destruktív, provokátor magatartással vádolta meg Grosz Józsefet, akit az Allamvédelmi Hatóság illetékes osztályán, a koreai nép harcának ellenpropagálása és becsmérlése címén, azonnal feljelentettek.

Grosz Józsefet kiutasították a fővárosból, és az inotai építkezésre helyezték. Az építőtáborban különféle deklasszált elemek társaságában lakott, akikből, diktátori hajlandósága folytán, rövidesen megszervezte a Vörös Inota nevű építőbrigádot. Grosz vezérlete alatt a brigád vért izzadott, de az év végére elnyerte az építkezés selyemvándorzászlaját, s ebből kifolyólag a Vörös Inota valamennyi brigádtagjának büntetését felfüggesztették.

Grosz József ebből az alkalomból rövid beszédet intézett társaihoz.

– Ide hallgassanak, fasiszta csirkefogók! Én visszaadtam maguknak az állampolgári jogukat, és remélem, hogy ezután jobban megbecsülik magukat, és beilleszkednek a társadalomba. Vegyék tudomásul, hogy a történelem kerekét maguk semmiféle disznósággal nem tudják visszaforgatni. De ha mégis neszét veszem, hogy valamelyikük ilyesmiben sántikál, annak aztán az atyaisten irgalmazzon...

Miután Grosz József fölépítette Inotát, és sztahanovista oklevelet kapott, hatósági engedéllyel visszatért Budapestre. Lakásában ismeretlen fiatal hölgyet talált, aki

közölte vele, hogy ő Horovitz Gyula hivatalos szeretője, és párttag-jelölt, és Grosz azonnal menjen a fészkes fenébe, mert különben betelefonál Horovitznak. Grosz József miután felpofozta és kihajította az illető hölgyet, az egész ház jelenlétében olyan kijelentést tett, hogy Horovitz Gyula csirkefogó, és rács mögött lenne a helye.

Másnap egy igen díszes társaságban a kistarcsai polgári büntetőtáborba szállították. Itt nagy örömmel fedezte fel rég nem látott ismerőseit, Bács Kornél volt hadnagyot, akit tiltott határátlépési kísérletért és többrendbeli fegyverrejtegetésért, valamint a zsidó fogorvost, akit arany- és valutaüzérkedésért zsúppoltak be.

A fogorvos sírva fakadt, Grosz nyakába borult, és azt hajtogatta, hogy csupán egy banánhéjon csúszott el.

– Az élet már bizony ilyen – mondta Grosz József. – Az ilyen banánhéjakat rendszerint nem lehet kikerülni. A banánhéj tulajdonképpen az a véletlen, ami a szükségszerűség okszerű megnyilvánulása. A marxizmust tisztességesen kell tanulmányozni, mindig is mondtam magának, doktorkám.

– Igen, kissé elhanyagoltam az utóbbi időben – motyogta az orvos.

– Na látja – bólított Grosz. – A hiányos elméleti tudás előbb-utóbb megbosszulja magát...

Bács Kornél a fogát csikorgatta és időnként azt mondta:

– Várj csak ki a végét, Grosz! Kiszabadulok én még innen, de akkor megfizetek a nyomorultaknak...

– Maga csak ne fenyegetőzzön itt nekem! – háborodott fel Grosz József. – Magát egy tisztességes proletárdiktatúra már réges-rég likvidálta volna.

Grosz József Kistarcsán is hamarosan átvette a kezdeményezést. A politikai előadásokon hallottakat rendszeresen megvitatta barakktársaival, és különös gondot fordított két ismerőseire. A fogorvossal az *Állam és forradalmat* olvastatta, Báccsal Dzerzsinszkijről és a CSEKA tevékenységéről konzultált. A blokkparancsnok magához hívatta, és hivatalosan is rábízta a barakk elméleti továbbképzését.

– Nézzék, én nem vagyok valami elméleti szakember – közölte szemináriumával –, én a fejemmel szoktam gondolkozni. Próbálják meg maguk is a fejüket használni. Egy ilyen internálótábor direkt jó a dialektikus materialista gondolkodás elsajátítására...

1956 augusztusában szabadult, Báccsal és a fogorvossal együtt. Búcsúzóul megölelte társait, és a lelkükre kötötte:

– Aztán csak semmi marhaskodás... Komolyodjanak meg végre, ahogy felnőtt emberekhez illik...

A fogorvos elérékenyült, sírt. Biztos volt benne, hogy a felesége időközben megcsalta. Bács Kornél sötéten hallgatott.

Grosz József visszakapta jogos lakását, és a kerületi tanács indítványára, kis ünnepség keretében rehabilitálták. A rendkívüli lakógyűlésen a párt képviselőjében Horovitz Gyula jelent meg. Miután a lakóbizottság elnöke méltatta Grosz József érdemeit, és az úttörők virágcsokrot nyújtottak át az ünnepeltnek, Horovitz Gyula emelkedett szólásra. Előljáróban rövid elemzését adta a párt és a tömegek új típusú kapcsolatának, majd elítélte a múlt hibás politikáját, a törvénytelenégeket, a bürokráciát, a nehézipar fejlesztésének túlfeszített ütemét, és kitért a hibás mezőgazdasági politikára, és a pesti földalatti építkezésére, majd biztosította hősünket, hogy a múltbéli káros gyakorlat soha többé nem ismétlődhet meg vele.

„Csak semmi marhaskodás” – dünnyögte magában Grosz József, és nem vágta szájon Horovitz Gyulát, holott a tenyere módfelett viszkedett.

Vállalatánál szívesen fogadták. Rozs Bálint igazgató, aki úgy vélekedett, hogy a rehabilitált személy csak emeli a vállalat tekintélyét, zártkörű kis bankettet rendezett dolgozószobájában. Szép magyar bajszát cibálgatva, több ízben is Grosz József egészségére emelte poharát, majd főellenőri beosztást ajánlott fel neki. Grosz József ezt szerényen visszautasította, és állhatatosan ragaszkodott kocsikísérői állásához, mert rehabilitálását, úgymond, kizárólag így látja teljesen befejezettnek.

Amikor Pandella Ernő, hűséges barátja, meglátta, a nyakába borult, és úgy megölelte, hogy csaknem megfojtotta hősünket. Aznap este sokáig poharazgattak a *Szürke számár*hoz címzett kiskocsmában.

– Nahát, nekem itt valami nem stimmel – mondogatta Grosz József fejét csóválva.
– Penetráns illatokat érzek, Ernőkém. És ha egy ilyen öreg zsidó azt állítja, bűdös van, akkor legalábbis szaglik valami, az ziher.

Pandella Ernő nem politizált. A bajok összes forrását a nemzeti labdarúgó válogatott gyászos szereplésében látta.

– A labdarúgás pusztán felépítmény – ellenkezett vele Grosz. – Ezt már megtanulhatnád, Ernőkém. Hetet-havat összehordasz, mert fogalmad sincs a marxizmusról.

Pandella Ernő hümmögött, és a szégyentől vörös füllel hallgatott.

Ittak még egy-két félliterrel, s Grosz József elmesélte, hogy egy írószövetségi delegáció élén felkereste régi ismerőse, Bujdosó Endre kecskeméti hírlapíró, aki időközben Kossuth-díjas író lett, és hogy Bujdosó roppant fontosnak tartaná, ha az irodalmi lapban folytatásokban közölhetné az ő kistarcsai élményeit.

– És mennyit fizetnének érte? – kérdezte meg Pandella Ernő.

Kérdésén Grosz József mélységesen megbotránkozott.

– Phuj! – mondta megvetően. – Szatócs vagy te, Pandella? Egy tál lencséért eladnád a lelkedet?... Jegyezd meg magadnak, hogy Grosz József nem szokta szemén köpni magát. Kistarcsa, az államtitok, fiam, a proletariátus terrorjának fontos talpköve...

Késő éjszaka indultak haza, és végig a Dembinszky utcán azt énekelték: „*Fel vörösök, proletárok...*” A Nefelejcs utca sarkán rendőr igazoltatta őket.

Grosz József kifakadt:

– Mit kötözködik velünk, hallja?! A *Horst Wesselt* énekeljük magának vagy a brit himnuszt?

Ötven forint bírságot fizettek.

1956. október 23-án délután Grosz József kocsikísérő és Pandella Ernő gépkocsivezető, BLASZ elsőosztályú gólkirály felkereste a kerületi pártbizottságon Horovitz Gyulát. Kifogást emeltek a hatóságok tehetetlensége ellen, és egyöntetűen követelték a délutánra és estére meghirdetett tüntetések azonnali hatállyal való felfüggesztését.

– Önök elvakultak – mondotta Horovitz Gyula, és pufók arca kigyúlt. – Önök nem értik meg a történelem szavát, nem értik meg népünk felbuzdulását, spontán, forradalmi mozgalmát szocializmusunk megerősítéséért.

Grosz József közölte, hogy mindezt tökéletesen megértik, s éppen ezért ragaszkodnak követelésük végrehajtásához.

Horovitz Gyula ekkor reszketni kezdett a dühtől, és torkaszakadtából leszektásozta őket.

– Ide hallgasson, maga Horovitz – háborgott Grosz József –, hogy beszél maga

ilyen egyszerű dolgozókkal?! Velem hallja, tisztességesen beszéljen, maga *Dreckenhauser*, maga renegát Kautsky, mert isten az anyám, hogy menten kivágom az ablakon...

– Szektások! – üvöltötte Horovitz Gyula. – Szektások, bürokraták! – És kidobatta őket.

Másnap Horovitz Gyula kineveztek magát a kerületi honvédelmi bizottmány elnökévé, és Grosz József kiásta a pincében negyvenötben eldugott pisztolyát, amely – hála az időnkénti gondos zsírozásnak – teljes épségben maradt.

Ezután nemzetiszín kokárdát és karszalagot öltött, s Pandella Ernő társaságában, hivatalos papírokkal felruházva, letartóztatta Gondos Henrik pártbizottsági titkárt, idősb Manfréd László tizenkilences veteránt, Rác Lajos és Blahuta Simon államvédelmi tisztet. A nevezett személyeket teherautóra rakták. A teherautót néhány nemzetiszínű lobogó, azonfelül Deák Ferenc és Sir Winston Churchill arcképe díszítette. Pandella Ernő sűrű bocsánatkérések kíséretében precízen összekötözte a foglyokat, majd elindította a gépkocsit. Útközben még őrizetbe vették a tanács kereskedelmi osztályának helyettes vezetőjét, Kovács IV. János rendőrtizedest, valamint Nikosz Diamantopulosz görög emigránst, akit – mert ellenállást fejtett ki – Pandella Ernő leütni kényszerült, s aki magához térvén, egész úton egyfolytában szitkozódott, csekély etnikai ismeretei folytán szakadatlanul fasisztának nevezve hősünket.

Grosz József szigorú arccal és kibiztosított pisztollyal őrizte foglyait, és időnként ráfordult a görögre, hogy tartsa a száját.

Végül szerencsésen megérkeztek Pandella Ernő rákoscsabai házához. A foglyokat betterelték a házba, ahol Pandella Ernőné, született Jobbik Anna rumos teával fogadta s vendégelte meg valamennyiőjüket.

– Önök, elvtársak, a legnagyobb mértékben foglyok – jelentette be Grosz József. – Felügyeletüket most Pandella Ernőnére ruházom, s bízom abban, hogy saját érdekükben, mindenféle renitenskedés helyett, rendesen fognak viselkedni.

Azzal kifordult az ajtón, és Pandella Ernő IFA Granit márkájú tehergépkocsiján újabb razziára indult.

Két nappal később azonban sajnálatos esemény történt. Grosz Józsefet lakásán nemzetőr–különítmény kereste fel, a forradalom nevében letartóztatta, és a parancsnokságra kísérte. Hősünk útja a parancsnokságig meglehetősen viszontagságos volt, mert az utcán csoportosuló, kíváncsi tömeg, mely ávós ezredet gyanított benne, minden második lámpavasnál fel akarta húzni.

– Ne marhászkodjanak, emberek! – ordította Grosz József. – Miféle vacak demokraták maguk? A fejemre kitűzött díj kizárólag a nemzetőr testvéreket illeti meg... Vegyék tudomásul, hogy semmiféle tisztességtelen konkurenciába nem egyezem bele.

– Ne pofázz! – mordult rá Schmidt Henrik maszek zöldségkereskedő, volt volksbundista. – Egy ávós ezredes nekem ne pofázzon! A demokráciában mindenkinek joga van egy kis akasztáshoz...

Grosz József ezt készségesen elismerte, és tárgyalásba bocsátkozott a tömeggel.

– Hát nézzék csak, van egy indítványom. A nemzetőr testvérek bevisznek a parancsnokságra, felveszik értem a tiszteletdíjat, maguk pedig szépen odagyülekeznek az épület elé, és a kiadásomat követelik.

A korrekt ajánlatot a jelenlevők elfogadták, minekutána Grosz József nemzetőri fedezet mellett megérkezett a parancsnokságra.

– Egész rendes haver maga, öregem – mondta meghatottan a különítmény pakombartos parancsnoka, azzal Horovitz Gyula és Bács Kornél színe elé vezette

hősünket.

Grosz József széles mosollyal üdvözölte ismerőseit, egészségükről érdeklődött, ám azok fagyos elutasítással tekintettek rá.

– Grosz, maga lógni fog – közölte tárgyilagosan Bács Kornél. – Nem fog itt azzal szórakozni, hogy összeszedi előlünk a kommunistákat.

Grosz a vállát vonogatta.

– Ja kérem, ez a szabad verseny! A konkurencia megjelenése... a nagy hal megeszi a kis halat... Maguk akarták...

– Azonnal fogja be a száját! – üvöltötte Bács Kornél, és acélkék szeme szikrázott.

– Nézze, maga hazaáruló – mondta Grosz József –, én megmentettem a maga vacak életét, amikor negyvenégyben gyáván meglógott a frontról, és elárulta a hazát. De ha velem itt ordítózik, hallja, ha ezzel a másik senkiházzal együtt a főrabbit játssza, én úgy elmondok magukról mindent ezeknek a derék fiúknak, akikkel igen összebarátkoztam útközben, hogy fasírozottat csinálnak mindkettejükből...

Horovitz Gyula ekkor felpattant, és hősünket kétszer pofon ütötte.

– Nahát, Horovitz, maga egy disznó – tört ki a méltatlankodás Groszból. – Nem tűröm, hogy mindenféle bitang renegátok csak úgy belém töröljék a büzhödt, izzadt mancsukat...

– Na, elég! – szólt rájuk a pakombartos parancsnok, s rájuk szegezte géppisztolyát. – Mind a hárman mennek a síttre! Egyikük szarabb alak, mint a másikuk, kötélen a helyük. Mozgás, az elnökséget átvettem...

– Érdekes – mondta Grosz József a pincében egy ládán elmélkedve –, magával még nem is ültem együtt, Horovitz. Bizonyos fokig elkedvetlenít, hogy a maga társaságában kell bevonulnom a mozgalom mártírjai közé.

Horovitz Gyula zokogott, és fejét minduntalan a falba verte.

– Családom van... két gyermekem...

– Látja, Horovitz, én ezért nem nősültem. Remélem, maga privát ember, Bács.

Bács komoran ült egy szénkupacon.

– Vegye tudomásul, Grosz hogy, én mostantól kezdve nem állok szóba magával.

– Ajjaj, Bács, maga gyanús nekem – csóválta a fejét Grosz. – Maga valamiért neheztel rám, fiam.

– Családom van – nyöszörgött a bizottmány volt elnöke, és könnyeivel összemaszatolta puffadt arcát. – Mit vétettem én maga ellen, drága Grosz úr? Mivel érdemeltem ezt magától, a hitsorsosomtól?...

– Phuj! – dünnyögte Grosz és kiköpött. – Sikerült, látja, megértenem az antiszemizmus gyökereit...

Bács Kornél felugrott, és katonás léptekkel járkalni kezdett a fáskamrában.

– Két napig talán még életben hagynak bennünket – magyarázta. – Addigra okvetlenül befutnak az ENSZ-csapatok. Apám Londonban él.

Grosz legyintett, és kabátját magára húzva, leheveredett a ládára.

– London messze van – ásított. – Cinkota meg itt van a szomszédban. Tudja, ott állnak az oroszok...

Jóéjszakát kívánt társainak, és egy pillanat alatt már az igazak álmát aludta.

Mikor felébredt, első pillantása a fogorvosra esett.

– Kicsi a világ! – örvendezett. – Rég találkoztunk, doktorkám!

– Menjen a fenébe – szipogott a fogorvos. – Átkozott legyen az a perc, amikor megismertem magát.

– Judeobolsevik! – szólt egy mély hang a sötétben, és Grosz nagy csudálkozással látta, hogy a szociáldemokrata képviselő ül mellette.

– Már magára sincs szükségük? – érdeklődött. – AjvÉ, szépen vagyunk, kérem...

– A bolsevikok elvadították a népet – mondta sötéten a képviselő. – Ez a félrevezetett népség már a szociáldemokráciában is kommunizmust lát. Én egy gyűlésen azt találtam mondani: elvtársak... és tessék, egyenest idehurcoltak...

Grosz erre azt mondta, hogy a forradalmak rendszerint felfalják saját gyermekeiket, de biztosította róla a képviselőt, hogy az ilyesfajta félreértéseket az utókor mindig tisztázni szokta.

– Engem ne tisztázzanak utólag, engem most eresszenek ki – rikácsolta a fogorvos. – Tudják meg, hogy nem vagyok ávós ezredes! Ártatlan vagyok. Egy könyv minden bűnöm. A maga átkozott *Állam és forradalomja* miatt kerültem ide, Grosz...

– Maga elveszett ember, doktorkám – sajnálkozott Grosz. – Ezek, tudniillik, nem azt nézik, hogy nem mindenki ávós ezredes, akinek Leninje van, hanem úgy okoskodnak, hogy minden ávós ezredesnek van Leninje. Megjegyzem, ez nagyon ésszerű következtetés tőlük.

– Gyermekeim vannak – zokogta mindegyre Horovitz Gyula. – Egy jogállamban, kérem, ezt figyelembe veszik...

A képviselő keserű hahotában tört ki.

– Maga elvesztette az eszét, barátom! Jogállam? Jogállam, ahol egy bolseviki... egy Nagy Imre a miniszterelnök?...

Az orvos tenyerébe temetett arccal üldögélt egy fatönkön és sírt.

– Megint meg fog csalni a feleségem – suttozta. – Fogalmuk sincs, mekkora szajha.

– Még mindig? – kérdezte udvariasan Bács Kornél, és nagyot sóhajtott. – Nézze, én bevallom magának, nekünk már úgyis befellegzett, az exterritoriális lakásban volt a nagyságos asszonyhoz némi közöm...

– Az isten pofozza meg magukat! – szitkozódott Grosz József, mikor a képviselő segítségével végre lecibálta Bácsról a dühöngő fogorvost. – Még haláluk órájában is csak a bujálkodáson jár az eszük?

Bács Kornél feltápáskodott, nyakát tapogatta, és nehezen lélegzett.

– És nem is egyszer – mondta megvetően. – Nem is egyszer, ha éppen tudni akarja...

Ekkortájt még be-belöktek nekik valami harapnivalót, de azután két teljes napig egy falatot sem. A parancsnokságon ugyanis megint detronizációra került sor, és az új elnök mit sem tudott a pincébe zárt foglyokról.

– Éhen akarnak veszejteni minket – mondta egyik este Grosz József. – Ezt előre sejtettem. Tudják maguk, hogy egy kiló kötél negyvenhét forint? Drága mulatság az akasztás, szegény az államkassza...

– Mert tönkretették az országot – hörögte a képviselő. – Tervgazdálkodás, iparosítás... íme, az eredmény... a teljes csőd...

Azzal bágyadtan visszahullott a sarokba.

Harmadnapra az ivóvizük is elfogyott, félholtan heverték a földön. Grosz József Marokkóról mesélt nekik, ahol a vízspekuláció az egyik legkomolyabb üzleti ág.

Negyedik nap dörrenés hallatszott, és a felrobbantott pinceajtón át pufajkás katonák

bújtak be.

– Oroszok – mondta Horovitz Gyula és felzokogott. – *Továrisi, továrisi! Igyi szudá... zgyesz kommunyiszi, mártiri...*

– Én is... – hörögte a képviselő, és az *Internacionálét* kezdte énekelni.

A katonák a sufniajtót is betörték, és Bács Kornél feszes vigyázzba állt.

– Bács Kornél, belügyi hadnagy.

Két katona jött be, az egyik magyar volt. Zseblámpájukkal körülvilágítottak a sufniában, az elgyötört arcok láttán tanácstalanul összenéztek.

– Élünk, élünk! – ujjongott Horovitz Gyula, és szemei kidülledtek, féltő volt, hogy nyomban megtébolyodik.

– Baloldali szociáldemokrata vagyok, elvtársaim... – mondta a képviselő.

– Az *Állam és forradalmat* olvastam, kérem – magyarázta a fogorvos.

Csupán Grosz József hallgatott, tudniillik éppen aludt.

– Maga kicsoda – költötte fel a katona.

– Grosz vagyok – motyogta félálomban. – Jelentem, Grosz József nemzetőr.

Maradt a pincében.

Hanem az igazság, ha olykor megkésve is, győzedelmeskedik. Két nappal később Grosz József kiszabadult, és a kapuban hűséges barátja, Pandella Ernő várt reá.

– Csak semmi érzékenykedés – mondta Grosz. – Nem olyan időket élünk. Mi újság a foglyainkról?

Pandella Ernő keserűen legyintett, és ömleni kezdett belőle a panasz. Elmondta, hogy pokollá változott az élete, mert a foglyok éjjel–nappal a szökésen törték a fejüket. Különösen a göröggel volt sok baj, aki fegyvert követelt, káromkodott, éhségsztrájkba kezdett, végül pedig ki akarta törni az előszobáját, mire ő kénytelen volt ismételtelen leütni. Mikor aztán a foglyok száma harminchatra gyarapodott, közös erővel őt ütötték le, kitortek a házból, és elmentek harcolni...

Megmutatta feje búbján a daganatot, és nagyon rosszkedvű volt.

– Soha többé – mormogta. – Ilyet nem vállalok. Ilyet én többé nem vállalhatok...

Munkára jelentkeztek vállalatuknál, ahol éppen fizetésosztás volt, és mindenki sztrájktröröknek bélyegezte őket. Másnap cukrot fuvaroztak Csepelre. Az erzsébeti hídnál tüntető tömeg tartóztatta fel őket. A vezetőfülkéből előbb Pandellát, majd Groszt cibálták ki, és kis híján agyonverték őket.

– Így jár minden sztrájktrörő! – harsogta a tömeg, s miután a rakományon testvériesen megosztozott, felgyújtotta a kocsit.

Pandella Ernő bögött, mint valami óvodás gyerek. Olyan szívszaggatóan sírt, zokogott, jajveszékelt ez a hatalmas ember, hogy Grosz Józsefet elöntötte a meghatottság.

– Ócska tragacs volt ez már, Ernőkém – vigasztalta barátját, s nyögdécselt közben, mert belül vérezett a gyomra, és veséjét kissé leverték. – Na, te marha, te... ne bögj már! Különbet kapsz majd ennél...

– Ilyet nem, ilyet ugyan nem – hüppögte Pandella Ernő, s mert lábra állni nem tudott (lábát törték el, azt a félelmes, göllővő, arany jobb lábát), odacsúszott a földön felborított kocsijához, és megsimogatta hátsó kerekét. – Öt éve ismerem – suttogta. – Kétszázezer kilométer... generálás nélkül... Ó, édes isten, istenkém, el ne hagyj!...

A másfél óra múlva kivonuló mentőkkel közelharcot vívott, akik elszakították kedves kocsijától, és hordágyra emelték.

Így hát Grosz József kocsikísérő születésének ötvenkettedik évfordulóját kórházban ünnepelhette meg. Amikor már járnivaló tudott, meglátogatta barátját, aki egy emelettel lejjebb feküdt. Pandella Ernő gipszpólyás jobb lába egy ügyes csiga segítségével égnek meredt, ő maga borongós hangulatban volt. Szomorúan gondolt családjára, szeretett teherautójára és félbeszakadt pályafutására.

– Sose lépek én már pályára – motyogta s felsóhajtott. – Emlékszel arra a ménkű nagy szabadrúgásra? Harmincöt méterről, a sorfal között... A kapus, a vörös Müncz, az Útkaparóké, úgy szedte ki a hálóból a labdát, mint aki szélütést kapott...

– Akkor hagyta abba a védést – bólogatott Grosz. – Az idegei felmondták a szolgálatot. De emlékszel-e arra a húszméteres kapásgólodra, Ernőkém? A Cipészek ellen... A mindenhatóját! Én csak annyit láttam, hogy villan valami, és már rezeg is a háló... A kapus sírva fakadt, barátom...

Pandella Ernő egy könnycseppet dörgölt ki szeméből, és azt suttogetta: – Vége... elmúlt...

– Amúgy is kiöregedtél már, Ernőkém. Ideje szegre akasztani a cipőt...

Szép esték voltak ezek, békés, szép napok. Mondhatnánk, Grosz József hányatott életének legnyugodalmasabb időszaka.

– Finom dolog ám egy ilyen kórház – bizonykodott több ízben is barátjának. – Az ember csak fekszik, lustálkodik, ábrándozgat... Ha éppen kedve szottyán rá, még meg is fürdetik a nővérkéék... Kánaán, Ernőkém, valóságos Kánaán...

Kórtermében, lámpaoltás után marokkói, algériai élményeiről beszélt, később részletesen beszámolt az ebrói áttörésről és a véres madridi napokról. A betegeknek zúgott a fejük, álmaik nyomasztóak voltak, és éjszakánként hörögtek.

– Mert nem elég a bátorság, kérem – magyarázta. – Ha az ember nincs kellően megalapozva világnézetileg, az egész bátorság nyavalyát ér. Állunk az Ebrónál a tűzvonalban, a dögök ágyúznak odaát, mint az ördögök. Egetverő üvöltés. Rohannak nekünk a mórok, ezek a barna bestiák... Nem vagyok berezelős, de akkor... „No, Grosz – mondom magamban –, *für alle Fälle*, befellegzett neked, fiacskám...” Egyszer csak odalép hozzám maga general Modesto. „Fél maga, Grosz?” – kérdi tőlem. „Igenis, tábornok elvtárs!” – felelem. „Compañero Grosz! Vegye tudomásul, hogy egy vörös önkéntes sohase szarik be. Ezt jegyezze meg magának, fiam!” Nem volt ott, kérem, ideológiai továbbképzés, de azóta is, ha megszorul a kapca, eszembe jut general Modesto, és azt mondom magamnak: „Csak nem beszarni, *compañero Grosz!*”

Grosz József kibámult az ablakon, és a megilletődöttségtől könnyek szöktek a szemébe.

– Igen – dünnyögte. – Ilyen ember volt az öreg Modesto. A pokol fenekére is elmentünk volna vele... Hát, ezért mondom én maguknak, hogy világnézet nélkül esendő féreg a legbátrabb ember is.

1957 áprilisának végén Grosz József elhagyta a kórházat. Akkoriban már mindenki azt mondta: *ellenforradalom*, és ezért hősünket vállalatának dolgozói igen nagy ünneplésben részesítették.

– Ilyen tántoríthatatlan, acélkemény emberek szálltak szembe országszerte az ellenforradalom dögmadarával – mondotta Rozs Bálint igazgató azon a gyűlésen, ahol több oklevéllel és emlékéremmel tüntették ki Grosz Józsefet.

Ő ugyan remélte, hogy állhatatosságát valamicske pénzmaggal is jutalmazták, de ebbeli reményében csalatkoznia kellett. Beszédék, méltatások hangzottak el, amiket türelemmel és nagy figyelemmel hallgatott meg.

– Mélységesen meghatott vagyok – mondotta válaszában. – Pláne, hogy pont

maguk beszélnek rólam ilyen szépen, kedves elvtársak, akik nemrégiben még piszok sztrájtörőnek, moszkovita ügynöknek, rongy hazaárulónak neveztek... De hát, igazán örömmre szolgál, hogy ilyen szépen fejlődtek, amíg én kórházban voltam. Úgy vélem, hogy az elmélet végre önökbe hatolt, és ennek látszik meg szembetűnően az eredménye.

Grosz József országos hírre tett szert. Neve, fényképe, rövid életrajza gyakran szerepelt a lapok hasábjain. „*Népiünk leverte az ellenforradalmat*” – hirdették a vastag betűs címek, és alul többnyire Grosz József fényképe szerepelt. Ekkor már kissé megöregedett. Pocakot eresztett, arca ráncos lett, és haját csaknem teljesen elveszítette. A dicsőséget is unni kezdte, mondhatnánk, torkig lett vele. Egy ízben, mikor éppen a filmhíradó jelent meg a Dembinszky utcában, és a stáb bezörgetett ajtaján, betelt a pohár.

– Menjenek a fenébe! – ordította bentről, s nem nyitott ajtót. – Nem szégyellik magukat?! Mit zaklatnak folyton egy ilyen szegény, öreg zsidót?...

A sok ünneplés, meghívás, élménybeszámoló borússá változtatta kedélyét, gyakorta volt szótlán és magábazárkózott. A dísztvíratokat felbontatlanul hajította a szemétkosárba, de a névtelen leveleket mind elolvasta. „Dögölj meg!” „Mocsok!” „Lógni fogsz, gazember!” – az ilyen sorok jókedvre derítették és meghatották.

– Úgy látszik mégiscsak tettem valamit – mormogta némi büszkeséggel, és gondosan összegyűjtötte ezeket a leveleket.

Dicsőségének napjai azonban lassacskán leáldozóban voltak. Az emberek rosszmájúskodni kezdtek, egyesek azt suttozták, hogy Grosz tulajdonképpen nem is állt olyan nagyon helyt, hanem otthon kuksolt a lakásán, mások szerint ugyan helytállt, igen becsületesen kitett magáért azokban a vérzivataros napokban, de hát a múltbéli érdem nem lehet örökös érdem, és különben se lehet folyton forradalmi lázban élni, mert ez merevséghez, szűkkeblűséghez és elszigetelődéshez vezet. Maga Rózsa Bálint igazgató is megjegyezte többek jelenlétében, hogy az a Grosz derék elvtárs, kemény harcos, de a békés építőmunkába sajnos sehogyan sem tud beleilleszkedni, s hogy valójában tipikus képviselője azon kispolgári-anarchista forradalmártípusnak, aki nem eszköznek, hanem célnak tekinti a forradalmat.

Az emberek hidegen néztek Groszra, kerülni kezdték a társaságát. Különböző gyűléseken már sokan bírálták magatartását, kifogásolva merevségét, dogmatikus gondolkodását, az új feladatok iránti teljes értetlenségét.

– Itt már az atyaisten se ismeri ki magát – kesergett Grosz József egy nap hűséges barátjának. – Olyan érzésem van, hogy a politika megint változni fog.

Pandella Ernő nem politizált, derűlátóan ítélte meg a helyzetet.

– Meglátod, végül eljutunk a kommunizmusba.

– Belenövünk, Ernőkém, belenövünk – javította ki Grosz József. – A fogalmakkal tisztában kell lenni. Ahogy apja nadrágjába lassan belenő a gyerek, úgy jutunk el mi is, szépen, csendesén a kommunizmushoz. Csak az a fontos, hogy bízzunk egymásban, és ne vacakoljunk minden apróság miatt.

Sofőr és kocsikísérő együtt dolgoztak (Pandella vadonatúj kocsit kapott, ám a régít nem feledhette), és munkaidő után együtt iddögáltak valamelyik kies csehóban. Vasárnaponként futballmeccsre jártak ki, és utána Grosz József vacsorára volt hivatalos Pandelláéknál. Vacsora végeztével megeresztették nadrágszíjukat, cigarettáztak, és elábrándozgattak a régi időkről. Sokat gondoltak Horovitz Gyulára, Bács Kornélra, a képviselőre meg a többiekre, és őszintén sajnálták, hogy többé nem találkozhatnak velük.

A nevezett illetők ugyanis, szerencsére, külföldre távoztak. Ez az írónak is igen nagy szerencséje. Mert képzeljük csak el, ha Horovitz Gyula történetesen itthon marad, és ma már a...

Helyesebben tesszük, ha nem képzelődünk, tisztelt olvasó. A képzelődés nem kenyerünk, nem feladatunk, s képzelőerőnk korunk valóságának tükrében, ezen atomkorszakban, amúgy is szegényesnek bizonyulna. S minthogy ezen atomkorban, Damoklész kardjával fejük fölött, amúgy sincs semmiről se fogalmunk, amúgy sem képzelhetünk el semmit, ami gyarló fantáziánkat felül ne múlná, bölcsebb dolog, ha nem erőltetjük meg agyunkat. Műveljük inkább kertjeinket, ki-ki a magáét, s ne törődjünk a világ hiúságos dolgaival, hiszen az élet nyugodalmasan szép és békésen a legelviselhetőbb.

– Szeressük egymást – mondotta Grosz József azon napok egyikén, amikor Kubában megőrződött a béke, és őt gyomorvérzéssel (a csepeli verekedés emlékeként) sürgősen kórházba szállították.

– Szeressük egymást, és ne marhászkodjunk – mondotta hű barátjának, Pandella Ernőnek, aki utolsó pillanatig ágya mellett tartózkodott. – Szeressük egymást, és legyünk elégedettek. A szeretet és a türelem az élet legszebb ajándéka.

És amikor halála eljövételét érezte, ágyához szólította betegtársait, kik mind odasereglettek köréje, és akkor ő valamennyiüket sorban megcsókolta, s megbékélten, csendes derűben hunyta le örök álomra szemét.

Sírkövére, mint rendelte, ezt a szöveget vésték:

„LEBEN UND LEBEN LASSEN!”

– De azért mégis eljutunk a kommunizmusba – dünnyögte Pandella Ernő gépkocsivezető, aki sohasem politizált, és csökönyös módon optimista volt.

1962

Bernardo és Marcello

Valahányszor cirkuszba megyek, mindig eszembe jut Bernardo, a bohóc. Abban a varázslatos és misztikus világban, amely a cirkusz világa, Bernardo neve fogalom volt egykor. Ez a lombard parasztfiú karrierjének minden egyes stációján sikert sikerre halmozott, Párizstól Sanghajig, Moszkvától Rio de Janeiróig a fél világot meghódította, a közönség tódult előadásaira, s rajongott érte, mint Grockért, Charlie Chaplinért. Csaknem két évtizedes tündöklő pályafutása alatt népszerűsége egyetlen pillanatra sem halványodott el. Franciaországban Becsületrenddel tüntették ki, Londonban egyik föllépésén maga a király is megjelent, Amerikában Oscar-díjat kapott, és a Gallup Intézet – közvélemény-kutatása alapján – két ízben ítélte neki a *First Man*, az *Év Embere* címet, éppen azokban az esztendőkből, amikor erre a dicsőségre szerfölött pályázott egy Hitler Adolf nevű mázoló is.

Csodálói közül sokan így nevezték: a filozófus bohóc. Bernardo valóban különös bohóc volt. Megszegve hivatásának ősi törvényeit, nem a nevetetést szolgálta mindenáron, s abban a tekintetben is sutba vágta a szakma hagyományait, hogy tartózkodott mindenféle hatásvadásztól és olcsó fogástól, már ami a hátsófelével való durroztatást, a folytonos hasra vágódást meg az egyéb handabandákat illeti; nem

ripacskodott, nem ordított harsányan, fülrepestően, hanem szavak nélkül, némán adta elő produkcióit, nagyszerű mimikájára, pantomimképességére és rendkívüli artistatudására hagyatkozva.

Ámbár irigyei és művészetének egyéb ellenzői éppen ezt kifogásolták. Unalmas, nem cirkuszba való, nem clown-szám – mondogatták ezek, és keresettséggel, érzelgősséggel, túlzott szimbolizmussal vádolták. Ám kivételes egyéniségét, művészetének szuggesztív erejét ellenségei sem tagadhatták.

Még kisfiú koromban láttam őt egyszer.

Amikor vállas, magas alakja megjelent a porond kijárójában, egyszerre minden zaj elcsitult. Elnémult a folyton csinnadrattázó zenekar is, és körös-körül sorra kialudtak a fények. Csupán egyetlen reflektor vörös sugara vetült a porondra.

– Látod, biceg – súgta a fülembé apám. – Egyszer lezuhant a kötélről, és lábát törte.

Bernardo lassan jött be, jobb lábára csakugyan bicegett. Festett arcával, nagy, lila orrával, rongyos köntösében ellenállhatatlanul mulatságos volt. Itt-ott fel is hangzott valami csöndes, fojtott nevetés. De akkor reánk emelte a tekintetét, és nagy szemében annyi fájdalom ült, hogy a kuncogás nyomban abbamaradt, s néma csend lett. Ő szerencsétlenül álldogált ott hatalmas cipőjében, szemlátomást nem tudta, mitévő legyen, és zavarában egész darabka szöveteket tépdesett le ruhája szegélyéről.

Csend volt, lélegzet-visszafojtva várakoztunk.

A magasban, valahol a sötétben úszó kupola alatt egyszerre megszólalt egy szájharmonika. *Lálalá... lá-li-li-lilá... Lálalá...* – szólt a szájharmonika, és az együgyű, ostobácska dallam, amelynek hallatán máskor talán csak fintorogva legyintettünk volna, most, ebben a feszült várakozásban olyan elbűvölőnek hatott, olyan megfoghatatlanul varázsosnak, hogy önkéntelenül is felkaptuk a fejünket, és mosolyogva kutattunk a muzsika forrása után.

A bohóc csudálkozva meredt ránk. Értetlenül követte fölfele fürkésző tekintetünket, majd láthatólag ő is meghallotta a muzsikát, s hirtelen különös pózban merevedett meg. Eleinte még csak fülelt, a fejét ingatta, azután lassúdan ringani kezdett a dallamra, előre-hátra hajladozott, egyre szélesebb ívben, és a teste mintha csonttalanná vált volna, olykor már-már a földet érintette, miközben a lába tapodtat se mozdult el a helyéről. Fölemelte a karját, és ekkor látni lehetett, hogy csuklójánál összekötözöttek a kezei, majd gyorsan, valószínűtlen könnyedséggel néhányszor felszökkent a levegőbe. Felszökkent, szép, büszke, balett-táncoshoz méltó tartással, miközben a szemében lázas izgalom, túlfűtöttség csillogott, hogy aztán ez a tűz egyetlen pillanat alatt kihamvadjon, s ő maga földhözköttöttsége és reménytelen sóvárgása fölötti fájdalmában összeroskadjék. Nesztelenül elterült a porondon, a fűrészporban, és merev, kővé dermedt arccal hallgatta a muzsikát. Hidat csinált, úgy ringatózott most, majd görcsbe merevedett testének minden porcikája, s ide-oda vetette magát mondhatatlan szenvedésében, bukfencet vetett, cigánykereket hányt, flikflakolt, végül teljesen kimerülve önnön tehetetlenségétől, megállt tótágast a feje tetején.

Sokáig maradt ebben a pózban. Míg a szájharmonika újból meg nem szólalt.

Akkor talpra ugrott, s mielőtt felocsúdhattunk volna meglepettségünkben, már meg is ragadta a kötélletrát, és fürgén elindult rajta fölfelé. Megbabonázottan, lehunyt szemmel kapaszkodott, arcán valami nem evilági öröm kifejezésével, mintegy transzban, öntudatlanul. Ámde a létra váratlanul leszakadt, és azzal együtt ő is a porondra zuhant. Elnyúlt a fűrészporban, s akkor hatalmas, mennydörgő nevetés rázkódtatta meg a csendet – alacsony, kövér bohóc gurult be.

– Marcello – mondta apám. – Ő a Marcello.

Marcello bohóc a földön heverő Bernardóra mutogatott, miközben harsányan ordított és bruhaházott. Fűlsértő hangja az egész csarnokot betöltötte, s ő maga minduntalanul hanyatt vágódott kárörvendő, széles jókedvében.

Hanem Bernardo fölemelte a fejét, mert a szájharmonika ismét megszólalt. Révülten odabotorkált a másik hágcsóhoz, és kábultan, félig öntudatlanul, de annál elszántabban kapaszkodni kezdett rajta. Marcello látván ezt, mérgében prüszkölni kezdett, és felkapott egy óriási trombitát. Teleszívta magát levegővel – amitől pocakja, de egész kövér teste úgy felfúvódott, hogy nagy, színes gombjai sorra lepattogtak –, azzal teli tüdőből belefújta a trombitába.

A bömböléstől megreszketett a levegő, Bernardo pedig visszahullott a porondra, ahol még fektében is görcsösen szorongatott egy kötélrészletet.

De máris egy szál kötélrel kúszott fölfele, csakis karjai erejével húzódkodva. Marcello kezét tördelve futkosott fel-alá, csalódottságában dühödt ordításokat hallatva, majd megrántott egy lecsüngő kötelet, s erre Bernardo teste ismét a fűrészpörban puffant.

Most már olyan magasról zuhant alá, hogy senki se remélhette, még egyszer talpra áll. Mégis feltápáskodott, ám azonnal térdre is rogyott. Úgy, térdén csúszva vergődött oda a következő kötélehez. Negyedszer is nekivágott. Meg-megállva, nehezen, rettentő erőfeszítéssel kapaszkodott, olykor-olykor métereket csúszva vissza (ilyenkor tüsténtfelharsant Marcello bugyborékoló, gúnyos kacagása), de újra meg újra összeszedte magát, kapaszkodott, kúszott, kapálózott fölfele, és lassacskán már olyan magasan járt, hogy alakja csaknem eltűnt a sötétben.

Ekkor Marcello elővont bő nadrágszárából egy irdatlan mordályt, és elsütötte.

Velőtrázó dörrenés hallatszott, a fény kialudt.

Mikor újra kigyúlt, a kesernyés szagú, oszladozó lőporfüstben ott hevert a porondon Bernardo, mozdulatlanul, keresztül-kasul kötelekbe gubancolódva. Felhangzott Marcello rettenetes bömbölése. Őrjöngő táncba kezdett, veszett vad, győzelmi táncba, a gonosz diadal valóságos rituális táncába, de íme: a tánc eksztázisának tetőfokán a teste hirtelen sóbálvánnyá merevedik, s odafönről megint hallható a gyöngö szájharmonikaszó.

Bernardo e hangra lassan felült, s bódultan, csodálkozva pillantott körül, de a farkasgúzsoként ráfonódó kötelektől jóformán moccanni se tudott. Most virtuóz betétszám következett. Pillanatnyi feloldása a feszültségnek. Groteszk harc a kötelekkel.

Végre megszabadult tőlük, és hason csúszva elindult körbe. Látszott, hogy lázasan keres valamit, hogy egy új hágcsó vagy kötélen után kutató, amelyen ismét elindulna fölfele. Ám nem volt több olyan hágcsó, se kötélen, melyet elérhetett volna. Hasztalanul ugrándozott, összekötözött kezével mindmeggannyiszor csupán a levegőt markolhatta meg.

De Bernardo most hatalmasat szökkent, szinte felröpült a levegőbe, mint aki súlytalanná vált, mint akinek hirtelenében szárnyai nőttek, és gúzsba kötött kezével megragadta a kötélen végét. Akkor azonban ereje elfogyott, tehetetlenül és kiszolgáltatva csüngött rajta. Teste megnyúlt, feje a mellére csuklott – élettelenül himbálózott azon a kötélen.

Marcello óriási vaskömböt vonzott maga után a porban. A gömböt nagy erőlködés közepette Bernardo lábára kötözte, és felüvöltött örömeiben. Bukfencet vetett, cigánykereket hányt, azután hanyatt vágta magát boldog kárörömeiben, hogy csak úgy nyekkent, és közben még borzasztóbban, még iszonyúbban bruhaházott.

Ám a szájharmonika megint megszólalt, és a kötélén függő bohóc önkívületben moccan meg. Könnyű remegés siklott végig a testén, karizmai megfeszültek, és csukott szemmel, gépiesen, mintegy álomittasan lassan húzódkodni kezdett. Hiába is csüngött a lábán a súlyos vasgolyó, haladt, haladt, haladt fölfele.

Ekkor szörnyülködő moraj futott át a nézőtéren. Marcello tüzet csiholt, és meggyújtotta a kötelet. A kender lángra lobbant, kakasa futott, iramlott fölfele, és a nézők talpra ugrottak izgalmukban, és azt kiáltották: „Bernardo, vigyázz!”, mert a lángnyelvek már-már utolérték őt. Utolérték, a köntösébe kaptak, de akkor átvette magát egy trapézra, amelyen szédítő gyorsasággal forogni kezdett, míg csak ruhája szegélyén a tűz ki nem hamvadt.

Csalódott üvöltés hallatszott. Odalent Marcello zuhant el, dühös zokogással verdesve fejét a fűrészpóros homokba.

Bernardo már a kupola alatt járt, a fényező vörös pászmája most követte. Egyik kötélről lendült át a másikra, másodpernyi szünet nélkül, lélegzet-elállító ütemben váltogatta a köteleket, melyeknek valóságos dzsungele vette most körül, ugrott, szökkent, repült, kifeszített testtel szelte át a levegőt, egy keresztbe húzott drótkötélén billegett végig, meg-meginogva, hajszal híján látszólag egyensúlyát veszítve, majd egy lengő nyújtóra vetette magát, onnan egy másikra, majd egy harmadikra suhant át, és abban a lábával megkapaszkodott.

Így himbálózott egy darabig, fejjel lefele csüngve, miközben szomorú tekintetével ismét reánk nézett. Azután egyetlen lendülettel álló helyzetbe tornászta fel magát, a nyújtóról még magasabbra rugaszkodott, s ott fent, immár közvetlenül a kupola vastraverze alatt, egy kör alakú porondocsára lépve végre megállapodott.

A reflektorok ekkor mind kigyúltak, és szikrázó fényükben hunyorogva, zavartan állt a bohóc. Ismét köntöse szegélyét tépdeste, majd fölemelt a kis porondról egy csokor papírvirágot, s nagy gyönyörűséggel szagolgatni kezdte. Azután a szájharmonika halk dallamára az alig tenyérynyi helyen táncra pördült. Táncra pördült, és énekelni kezdett. Ez volt az a híres dal, az egyszerű és mégis oly szívbemarkoló, amelynek értelmes-értelmetlen szövege Európa minden egyes nyelvének egy-egy szavából íródva, a nagy, ősi álomról, az emberek testvéresüléséről szólt, s amelyet a világ minden táján énekeltek az emberek, és most itt is, öröm és megindultság hullámozott végig a nézőtéren. A közönség felállt, s lelkesen, felszabadultan énekelte a bohóccal együtt.

Mikor a dalnak vége lett, Bernardo a virágot közénk hajította, hihetetlen fürgeséggel lecsúszott az egyik kötélén, azzal már el is tűnt a kijáró bársonyfűggönye mögött. És haragos füttyöktől kísérvé kikullogott Marcello, a másik bohóc is.

A lámpák körös-körül kigyulladtak, a zenekar a záró indulót játszotta, a varázslat véget ért. A közönség csak ekkor ocsúdott fel, és elragadtatott tapsviharba tört ki.

– Bernardo! Bernardo! – hangzott fel a tágas csarnok valamennyi sarkából.

Az emberek tapsoltak, tapsoltak, nem mozdultak a helyükről, egyre csak Bernardót követelték, de Bernardo soha nem jött vissza, hogy megköszönje az ünneplést.

Később még egyszer láttam őt. Apám mutatta meg az utcán, s alig akartam elhinni, hogy az a magas, zárkózott arcú, komor férfi, aki széles karimájú kalapban, rézfogantyús sétatálcára támaszkodva biceg a Körút forgatagában, hogy az az ember ő, Bernardo, a bohóc. De futólag rám pillantott, egy másodpercre megláthattam szomorú, okos szemét, és akkor már tudtam, hogy valóban ő az...

Jött a háború. Bernardo nem maradt tovább Európában. Áthajózott az Egyesült

Államokba, ott telepedett le, és jódarab ideig nem lehetett hallani róla, legalábbis mifelénk, idehaza. Azután megtört a csend. Az újságok hírül adták, hogy vagyonának tetemes részét, sok-sok százezer dollárt a hitlerizmus üldözötteinek ajánlotta fel. A fasiszta sajtó, amely korábban sem tüntette ki rokonszenvével, ekkor valóságos dührohamot kapott, és módszeres hadjáratot indított ellene. Még a vezető náci lap, a *Völkischer Beobachter* is megszólalt, cikket közölt, amelyben „vörös ügynöknek”, „zsidó kóklernek” titulálta. Bernardo válasza rövid volt. Ha dr. Goebbels és a többi haramia ilyen megtiszteltetésben részesíti, ezután természetesen minden fenntartás nélkül vörösnek és zsidónak fogja tekinteni magát.

Ekkor nyilatkozott életében először és utoljára a sajtónak. A nyilvánossággal való kapcsolattartást társának engedte át, azzal a szigorú kikötéssel, hogy róla mint magánemberről semmit sem mondhat. Marcello, aki nemcsak partnere, hanem menedzsere és titkára volt egyben, mindenkinél alkalmasabbnak bizonyult a feladatra. Magabiztos föllépése, humora, szókimondása s mindenekelőtt közlékenysége az újságírók kedvencévé avatta; mindig valami újjal, meglepővel, sőt szenzációval tudott szolgálni, a kérdésekre pedig szavakészen és csattanósan felelt, temperamentumos bőbeszédűségével még a legrámenősebbeket is elkábítva. Örökké mosolygó, joviális, nyílt arca csak akkor komolyodott el, amikor Bernardo személye került szóba. Róla a legmélyebb tisztelet hangján szólt. A század legnagyobb művészei közé sorolta, azok közé a karizmatikus egyéniségek közé, akikben az emberi szépség és értelem méltósága iránti elhivatottság lobog, akik tehetségükkel az emberiség egyetemes, legszebb törekvéseit fejezik ki, hittel, életerővel és tisztasággal hatván át az emberi szíveket. Bár Bernardo világtól elvonult, titokzatos lénye, megközelíthetlensége és talján származásához sehogysem illő puritán, már-már aszketikus magánya önmagában is legendateremtő talaj volt, a személyét övező s mindinkább terebélyesedő legendárium megteremtésében Marcello oroszlánrészt vállalt. Ő maga azonban szerényen a háttérben maradt, saját személyét illetően semmiféle összehasonlítást nem tűrt el Bernardóval.

Íme, egy részlet a *Chicago Daily News* interjújából, 1943 novemberéből:

„Mr. Marcello, ön kilenc évvel fiatalabb mesterénél. Gondolt-e már arra, hogy Mr. Bernardo visszavonulásakor önnek kell átvennie művészi örökségét?”

„Nem, sohase gondoltam erre. Biztosíthatom, hogy még álmomban sem. Egyébként nem először szegezik nekem ezt a kérdést, és valahányszor csak hallom, elszomorodom rajta. Lehetséges volna, hogy a világ még mindig nem ismerte fel, ki is valójában Bernardo? Hát valóban csak egy tehetséges artistát látnak benne, egy leleményesszürke, csepűragót? Egy ügyes clown, akiből tucatnyi is akad a világon?... Ó, nem, Bernardo egyedülálló! Bernardo páratlan, és éppen ezért utánozhatatlan! Bernardo a cirkusz géniusza! Hogyan is léphetnék én a helyére? Hogyan vetekedhetnék az ő istenadta tehetségével? Visszavonulásakor tehát minden bizonnyal magam is búcsút mondok a manézs világának.”

Bernardo 1945 tavaszán tért vissza Európába, és azonnal megkezdte föllépéseit. Előadásait, kívánságára, mindenütt ezzel a szöveggel hirdették:

Bernardo, vörös ügynök, a zsidó kókler!!

Akárhol fordult is meg, hálával és szeretettel fogadták. Micsoda tavasz volt az! Talán még soha nem ért meg Európa olyan csodálatos tavaszt! És Bernardo művészete ama tavaszon, a háborúból való újjászületés mámoros hónapjaiban, különösen fölemelő, ujjongó értelmet nyert. De akkor már öregedett, s tudta, rövidesen vissza kell

vonulnia.

Búcsúelőadására 1947 nyarán, Párizsban került sor. Az egykori beszámolók tanúsága szerint művészete fényesebben ragyogott, mint valaha, és a közönség énekelve, önfeledten ünnepelte, s csaknem egyórás szakadatlan tapsorkánál követelte visszatérését. Életében először, már civilbe öltözött, kijött a porondra, hogy megköszönje a tapsokat. „Szép hattyúdal volt a Bernardóé – fejeződik be az egyik beszámoló. – Kevés művésznak adatik meg ilyen diadalmas búcsú.” „Küldetéses ember volt – írta pályabúcsúztatójában egy másik világlap. – És tudtuk a legnehezebb időkben is, hogy amíg olyan örlelkek vigyázzák sorsunkat és álmainkat, mint amilyen Bernardo, a bohóc, addig a gonoszság – mesterkedjék és tobzódjék bárhogyan is – nem fog felülkerekedni sem rajtunk, sem bennünk.”

Azután eltűnt a világ szeme elől. Senki sem tudta, hol él, mit csinál. Egy újságíró mintha Capri szigetén látta volna, egy másik a Côte d'Azurön vélte feltűnni, de bizonyára azoknak volt igazuk, akik azt gyanították, hogy szülőföldjén, Lombardiában él teljes visszavonultságban. Időről időre még felröppent róla egy-egy értesülés, tartott még a találgatás egy darabig, de ahogy peregtek-múltak az évek, az érdeklődés lanyhult iránta, lassanként nevérol és művészetéről is megfeledkeztek. És elfelejtették partnerét, az örökké vidám Marcellót is.

Ám évekkel később, már a koreai háború idején, meglepő hírt közöltek a nagy sajtóügynökségek. A szenzációs hír szerint Marcello ismét visszatér a porondra, és mesterének egykori produkcióját óhajtja felújítani.

A cirkusz, amellyel Marcello aláírta a szerződését, Európa-szerte zajos hírverést csapott. *MARCELLO VISSZATÉR! MARCELLO, A NAGY BERNARDO PARTNERE, TANÍTVÁNYA!* – harsogtak plakátok, újságok, rádiók. És a cirkusz vaskos műsorfüzetében olvasható volt az is, hogy Marcello, aki Luigi nevű fiával együtt fogja előadni Bernardo világszámát, háromszendős kitartó munkával készült fel az előadásra, amellyel egyébként föltett szándéka beutazni Európát és Amerikát, s hogy mindezzel egyetlen célja van csupán, életben tartani feledhetetlen mestere emlékét, az új generációval is megismertetni halhatatlan művészetét.

Egy fölöttébb tapintatlan újságíró felidézte ugyan Marcello emlékezetes chicagói nyilatkozatát, és még azt is megpendítette, hogy ilyesformán vajon nem tekinthető-e plágiumnak a dolog, de Marcello kurtán válaszolt: „Nem lesz plágium.” S közölte, hogy a produkcióban bizonyos csekély változtatásokat eszközölt.

Marcello föllépésére egy késő őszi estén került sor.

Amikor a kikiáltó bejelentette, néma csend támadt. A fények kialudtak, csupán az egyetlen vörös reflektor világított. A nézők félig fölemelkedtek ültükből, és pissenés nélkül, feszült várakozással fordultak a kijáró felé, ahol most meglebbent a függöny.

Marcello pontosan úgy jött be, ahogy azelőtt Bernardo. Lassan, bicegve kissé, és ugyanolyan maszkot, köntöst viselt, mint egykor ő. Taps csattant fel, de ez a taps még Bernardónak szólt. Marcello is tudta, mert egyszerre megtorpant, már nem utánozta Bernardót. Tétován megállt a porond közepén, hökkent csodálkozással futtatta körül a pillantását a nézőtéren, mint aki csak most veszi észre, hogy mennyien is vannak itt, és el nem gondolhatja, ugyan miért, aztán egykedvűen, de annál kifejezőbben vállat vont, hogy fölöle lehetnek annyian, amennyien csak akarnak, ő bizony füttyül rájuk, nem zavartatja magát tőlük, és jámbor tekintetében, joviális ábrázatán egyéb se látszott, csak valamiféle derűs közöny.

Ekkor leereszkedett egy kötél, és odafönn megszólalt a szájharmonika. *Lálálá... lá-li-li-lilá... Lálálá... –* szólt a jól ismert, együgyű s mégis oly kedves, fülbemászó dallamocska, és a nézők közül sokan önkéntelenül is dúdolni kezdték. Marcello

értetlenül bámult rájuk, a fejét rázta, a vállát vonogatta, miközben kezét kifordítva, beszédes és mulatságos fintoraival tudtára adta a nagyérdeműnek, hogy nincs ínyére sem a muzsika, sem a szelíden lengedező kötél, és bárki, aki azt képzei, hogy most majd holmi majom módra elkezd csimpaszkodni rajta, hát az nagyon téved, mert neki aztán esze ágában sincs semmi ilyesmi. Azzal szép kényelmesen törökülésbe helyezkedett, kebléből elővett egy almát, és harsogva beleharapott.

Moraj hullámozott végig a nézőtérén, senki sem értette a bohóc viselkedését. Marcello pedig elfogyasztotta az almát, domborodó pocakjára ütött, és lustán, jólesően elnyújtózott a fűrészpóros homokban. Arcáról öröm és elégedettség sugárzott, s valami gyermeki gyönyörűséggel gurult ide-oda, újabb és újabb almákat varázsolván elő a köntöséből, fényesre viaszolt, jókora, szép, bordó-piros almákat, és máris dobálózni kezdett velük, a két keze úgy járt, mint a motolla, zsonglőrt megszegyenítő ügyességgel repítette fel és kapta el az almákat. S egyre több és több alma került elő a köntöséből, lobogó ruhaujjából, bő bugyogójából. És amikor már egész halomnyi alma kellős közepén üldögélt, kis piramisokat épített belőlük, majd önfelelt, csacsogó kacagással hemperegni kezdett a gúlácskák között, mintegy a legtökéletesebb boldogság képzetét keltve mindenkiben.

„Furcsa – gondolták a nézők –, de jól csinálja.”

Ekkor harcias dobszó perdült, s egy nyurga, marconára festett bohóc rontott be. A vállán tölcseres csövű, rozsdás kováspuska lógott, az oldalán óriási handzsár, az övében mordályok, kések, török és egyéb gyilkok; egyszóval, állig fölfegyverkezve rontott be, a kezében tartott kutyakorbáccsal rettentőeket durrogatott, és dörgő hangon azt kiáltotta: – Avanti! Marcello! Avanti!...

Bősz ordításától Marcello reszketni kezdett, akár a kocsonya, rémületében talpra ugrott és többször a levegőbe szökkent, hogy kereket oldjon, de félelme olyan nagy volt, hogy bár ina szakadtából futásnak eredt, akkora erőfeszítéssel, hogy a szeme galambtojásnyira düleddt, már-már kocsányon lógott és homlokáról patakokban ömlött a verejték, vágózása mégis csupán helybenfutássá sikeredett, miközben toprongyos, ladik nagyságú cipőiben ráadásul folyton orra is bukott.

Bravúros magánszám volt, nem vitás, és a széksorokon halk nevetés iramlott végig. Már sokan megértették, hogy itt most valami pompás persziflázst, remek paródiát fognak látni.

Valóban ilyesmiről lehetett szó, mert Luigi, a marcona bohóc, egy pattogó, torz induló hangjaira most Marcellóhoz masírozott, a földre taszította, és összekulcsolt, könyörögve feléje nyújtott kezét a csuklójánál szorosán összekötözte. Marcello mondhatatlanul fájdalmas pillantást vetett az almák pirosuló gúláira, gyermeki derűjétől, háborítatlan boldogságától búcsúzott, azután Luigi szapora korbácpattintásai közepette legörbült szájjal, pityeregve az egyik kötélbe csimpaszkodott, és szánalmas-ügyetlenül húzódkodni kezdett rajta.

A közönség zsibongott, növekvő élvezettel figyelte a játékot s már egy-két tenyér is összeverődött.

– Szenzációs! – suttogta valaki. – Óriási! Micsoda ötlet!

Marcello ekkor már hangosan zokogva kapaszkodott fölfele a kötélén, Luigi pedig ádáz diadaltáncot járt odalenn, a korbácsát csattogtatta és hahotázott. Ijesztő hahota volt, vérfagyasztó, már-már démoni.

– Avanti! – vicsorgott. – Avanti, poveretto!

Ám Marcello pillantása az almákra tévedt, és erre lepotyogott a kötélről. A kis gúlákhoz futott, újból hemperegni kezdett közöttük, boldogan énekelt, és magasba dobálta az almákat, labdázott velük. Luigi látván ezt, iszonyú haragra gerjedt.

Lerántotta válláról a flintáját, és elsütötte.

Marcello rémületében tótágast állt, flikflakolt, szaltózott, azután mint a nyúl iramodott vissza a kötélhez, és hihetetlen fürgeséggel máris fölfele kúszott rajta.

Mindezt oly képtelenül rövid idő alatt, s annyira pompásan csinálta Marcello, hogy a nézőtér elismerően felmorajlott, és először tört ki egyöntetűen a taps.

– Szegény Bernardo! – mormogta egy újságíró. – Neked aztán végképp befellegzett...

Pedig a java még hátravolt. Marcello, aki sehogyan sem tudott szabadulni a gyönyörtől, piros almák csáberejétől, megint csak lepottyant a kötélről, de rimánkodása nem hatotta meg a gonosz szívű Luigit. Hatalmas vasgömböt láncolt Marcello lábára, és azzal vonszolta oda a kötélhez. Szegény Marcello mászott, mászott, kínkeserves grimaszolások közepette igyekezett, de semmire sem jutott, mert ha egy-két arasszal följebb került is, a vasgolyó súlya menten visszahúzta, és ilyenkor Luigi korbácsa a fenekén csattant. Mászott, mászott, rúgkapálva vonszolta magát fölfele, iparkodásában lecsúszott róla színes sipkája, a cipője, sőt már a bugyogója is, és a nézők föl kacagtak, megpillantva rajta a kék csíkos jégert.

A nevetés szemlátomást erőt adott neki. Dacosan megállt, durcás gyerek módjára megmakacsolva magát, és most már hasztalan volt Luigi minden fenyegetőzése, bömbölése, korbácsdurrogtatása – nem volt hajlandó továbbkapaszkodni. Luigi ekkor elhajtotta korbácsát, s hatalmas konyhakést szorítva a fogai közé, megragadta a köteleket, és macskaügyességgel kúszni kezdett rajta – üldözés vette kezdetét. Marcello már a köntösét is elveszítette, s jégerjében meg egy szál trikócskában ugrált kötélről kötéltre, és ezt látszólag oly szánalmas-pipogyán tette, hogy a nézőknek könnyük csorgott a nevetéstől.

– Remek! Nagyszerű! Bámulatos! – ilyen kiáltások hallatszottak mindenfelől.

Marcello a trapézra vetődött, meghintázta magát, és orrba rúgta Luigit, aki fordult kettőt a levegőben, s csak azután kapta el a lengőnyújtót.

– Bravó, Marcello! – ordította a publikum.

Marcello kövéren, pocakosan, derűs képpel tündökölt néhány pillanatig a trapézon. Igen ám, de Luigi akkor jókora lendületet vett, nyújtója a magasba lendült, és amikor elérte a másik trapézt, a hatalmas konyhakést a gyanútlan Marcello ülepébe szúrta. Marcello felordított, s már szünni nem akaró, harsogó nevetés közepette, hátsójában a késsel végigmászott a keresztben kifeszített sodronykötélen, majd rábukott egy trapézra, és fejfelé lefele csüngve, a lábával megkapaszkodott benne. Luigi ide is követte. Letépte társa fejéről a parókát, és Marcello már nemcsak hacukájától, hanem hajjától is megfosztottan, tar fejfelé menekült tovább.

Szédületes kergetőzés volt. Amit a két virtuóz artista bemutatott, valóban minden várakozást felülmúlt. A nézők egyik ámulatból a másikba estek, s szinte már egyfolytában tapsoltak.

– Mint az ördögök... Hihetetlen...! Bravó, bravó...!

Már a kupola alatt folyt a lélegzetelállító hajsza, és már látszott, hogy Marcello számára nincs menekvés, hogy legnagyobb bánatára muszáj a fönti porondocsára toppannia.

Ezt meg is cselekedte végül, és Luigi hatalmas, durva gúnykacajjal visszacsúszott a földre.

Kigyúltak az összes reflektorok, és szegény Marcello ott állt a vakító fényözönben, egy szál trikócskában, szánalmasan, tehetetlenül, kopaszon és pocakosan, ott toporgott a kupola alatti kerek kis porondon, s Luigi korbácscsattintására fel kellett emelnie és

meg kellett szagolgatnia jutalmát, az ócska papírvirágot, sőt a zenekar felharsanó, vaskos indulójára kénytelen volt még táncra is perdülni.

Aztán a zenekar hirtelen elhallgatott, újból durrant Luigi korbácsa, és a pillanatnyi mély csendben Marcello hüppögve, a könnyeit nyelve, meg–megbicsakló hangon énekelni kezdett:

– Io sono felice! Io sono felice! O, molto felice... o, troppo felice! O, felicissimo...

És egyszerre felcsuklott belőle a zokogás. Sírt, zokogott, bömbölve jajveszékelt és fénylő, tar koponyáját öklözte mérhetetlen keserűségében, hogy ott kellett hagynia egyszerű, de igaz boldogságának tárgyát, a sok szép piros almát, melyeket nagy bakugrások közepette éppen most taposott el Luigi diadalittas, sátáni hahota kíséretében.

Nem, ezt a látványt Marcello már nem bírta elviselni. Agya megbomlott, és kihúzva fenekéből a konyhakést, ott helyben azonmód szíven döfte magát, de még haláltusájában is azt énekelte, egyre halkulóbb hangon: – O, molto felice... o, troppo felice...

Azzal kiszenvedett, és a közönség helyéről felpattanva, elragadottan ordította: – Marcello! Marcello! Bravó!

S Marcello már le is csúszott egy rúdon, hajlongva, hajbókolva, csókokat dobálva fogadta a tomboló ovációt. Széles arca fénylett az örömtől, a sikertől, a győzelemtől, és a tapsorkán, a fergeteges ünneplés tetőfokán hirtelen akkorát rúgott ellenfele hátsó felébe, hogy Luigi bohóc egy gyönyörű, szárnyas szaltóval kirepült a porondról.

Marcello most végre magához szoríthatta megmaradt almáit. Ismét játszani kezdett velük, labdázott, zsonglörködött, babusgatta őket, miközben újra meg újra gyöngyöző kacagásra fakadt együgyű, de mámoros örömeiben, és hempergett és bukfencezett és cigánykereket hányt, az elképzelhető legnagyobb boldogságban úszott – mígnem felharsantak a trombiták, megperdültek a dobok, a zenekar vidám csinnadrattába fogott, s ezzel véget ért a produkció.

A nézők kitódultak a cirkuszból, lármázva, hahotázva, rikoltozva lepték el az utcát. Villamosokra kapaszkodtak, autókba ültek vagy gyalogszerrel vágta neki az éjszakai városnak, dudáltak, füttyültek, kurjongattak, és harsányan és bömbölve énekeltek: – Io sono felice! Io sono felice! O, molto felice... o, troppo felice! Felicissimo...

Nem is sejtették, hogy gúnydaluk annak a szomorú szemű férfinak szól, aki magányosan álldogált a villogó neonreklámok alatt, Marcello bohóc hatalmas, nevető képe előtt. Mélyen homlokába húzott kalapja karimája alól tehetetlenül nézte, figyelte a különös kavalkádot, a féktelen, elszabadult, veszett jókedvet, a torz örömeinek ezt az elemi erejű paroxizmusát, ezt az esztelen, vad, félelmetes őrzöngést, az egész lázas, tomboló zűrzavart, majd végül vállat vont, és görnyedten, fél lábára bicegve, maga is elindult a kocsijához...

A reggel lapok első oldalukon hozták Marcello szenzációs bemutatkozását. Kövér betűs, öles szalagcímek, több kolumnás beszámolók és fényképek, fényképek, fényképek... Ám azt a rövid hírt, amely általában az utolsó oldalak valamelyikén szerepelt, egyéb apróhírek közé betördelve, csak néhány szemfüles olvasó vette észre.

A hír a következő volt:

Mára virradó éjszaka, percekkal éjjél után, a városból kivezető országúton halálos kimenetelű autóbaleset történt. A szerencsétlenség áldozata Giovanni Zampa, 46 éves férfi, aki Bernardo néven ünnepelt bohóc volt egykor.

A Sándor bácsi faliórája

Egyik nagybátyám kocsmáros volt Budán. Noha annak idején, ötévesen, ezt a körülményt nem tudtam kellőképp értékelni, mégis a szerencse fiának éreztem magam, ha anyu egy-két napra elengedett hozzá, a bácsi ugyanis ritka finom pereceket tartott, és azokból a mindig friss, ropogós, ínycsiklandozóan illatozó sóspercekből annyit ehettem, amennyi belémfért. Kedvemre ténfereggettem a kocsmában is, mert Sándor bácsi szigorú erkölcsű vendéglős volt. Kapatos embert vagy pláne részegyet ugyan ki nem szolgált volna, de meg sem tűrt a helyiségben, továbbá nem szenvedhette az utcáról bevetődő ismeretleneket sem, akikben egytől egyig gyanús kocsmatölteléket vagy körözött akasztófavirágot látott, és ha a söntéspultnál még kelletlen-mogorván elébük lökte is a korsó sört vagy a kupica cseresznyét, az ivószobába már nem engedte betelepedni őket. Ott, az ablaktalan, csöpp szobában az összes asztalokon (volt vagy négy) állandóan kint állt a rézhamutál gyufatartójára erősített FOGLALT felirat. Sándor bácsi csak a törzsvendégeit becsülte. Valahányszor nagynéném a szemére lobbantotta, hogy hibbant jódolgában elűz minden más vendéget a háztól, a bácsi csak a fejét rázta. „Egy vendég, az semmi – mondta. – A *Stammgast*, az minden.”

Meg is tett értük minden tőle telhetőt. Nekik valóságos terüj-asztalkám tárult, ha a sűrű koccintgatások közben megéheztek: kolbászok, füstölt halak, hideg sülték, sódarok, ringlik, főtt tojások, sajtok és fonott kosárcákban pompázó, pirosbarna péksütemények. Nem kívánhattak tőle olyat, melyet azonnal elő ne teremtett volna. A kedvükért honosította meg azt a szokást is, hogy bár a kocsmát korán zárta, a *Stammgastok* addig maradhattak a lehúzott redőny mögött, ameddig csak kedvük tartotta. Kulcsuk volt az udvarra nyíló hátsó ajtóhoz, és azon távozhattak. Ilyen alkalmakkor becsületkassza járta. Aki mért magának a pultnál két deci kadarkát vagy spriccelt egy hosszúlépést, a perselybe dobta az árát – Sándor bácsi békésen hortyoghatott a kocsmá fölötti kis lakásban, soha egy krajcárral sem rövidült meg, sőt még jól is járt, mivel a persely nem tudott visszaadni.

Szombat esténként, zárás után, ő is a *Stammgastok* között maradt. Akkor jött csak el az igazi heje-huja-vigasság ideje. Senki sem tudott úgy inni és úgy mulatni, mint a bácsi. „Krumplikat és tojásokat a kasszába, urak! – vezényelte, s azzal ahány karóra és láncon fityegő, cifra zsebóra csak akadt a vendégeknél, az mind a pénztárgép fiókjába vándorolt, ő meg bezárta a fiókot, a kulcsot zsebrevágta és összedörzsölte a két tenyerét. – Most pedig lássuk, miből élünk!”

Rendszerint így kezdődtek a legendás szombat esti kártyaviadatok, hogy aztán véges végkimerülésig folytatódjanak, méghozzá „váltott paripákkal”, ahogy a bácsi kedélyesen mondogatta, mert aki idővel kidőlt, annak a helyén rögvest ott termelt valamelyik pihent kibic, aki csak az alkalmat leste; ám aki kidőlt, az sem mehetett haza, legfeljebb ültében szundíthatott egy keveset, vagy kibotorkálhatott a söntésbe, hogy ott dőljön végig a lócán, és aludja át néha az egész vasárnapot. Tudniillik, mivel vasárnap a kocsmá zárva tartott, a redőnyt fel sem húzták, a helyiséget senki el nem hagyhatta, és azt sem tudta senki, hogy valójában hány óra van. Megegett – és mesélték: nem is egyszer –, hogy csak hétfőn reggel a söröskocsisok dühös dörömbölése vetett véget a kiadós mulatságnak.

Egyszer-egyszer megengedték, hogy rövidke ideig – míg a néném le nem jött értem – én is közöttük maradhassak. Mindegyik asztalnál folyt a játék, de főasztal a mienk volt, ahol a legtöbb kibic szorongott, s ahol mellényre, ingujjra vetkezett, szivarfüstbe burkolózó, tömzsi nagybátyám meg a hórihorgas patikus úr között ültem, aki mindig zöld vadászruhát és monoklit viselt, átható mentolillatot árasztott és pemetefű-cukorkával kínált; egyszóval, ott feszítettem büszkén a főasztalnál, ahol a legádázabb csaták dúltak, boldogan ropogtattam a sósperecet, kortyolgattam a málnaszörpömet, és odavoltam a gyönyörűségtől, ha Sándor bácsi a rezes hangján odaszólt hozzám: „No, bikfic, most aztán kigyüvünk a farbával! Figyeld csak, öcsém, hogy befütünk a pancser uraknak!” A farba pedig vagy az adu ász volt, amellyel ütötte a szemközt ülő hosszú hajú, lompos sírköves mester makk disznóját, vagy egy piros filkó, amellyel a reszketeg fejű, vén és pukkancs kis igazgató úr ultimóját fogta el, aki felháborodottságában csak krárogni tudott: „Fardagály! – kiáltotta. – Fardagály!” Sándor bácsi meg egyre diadalmasabban trombitálta: „Tra-rá, tra-rá! A gorlicei áttörés! Előre fiaim, huj-huj, vitéz magyar bakák!”, s hihetetlenül szőrös és vaskos karját egészen a feje fölé, már-már a plafonig lendítve, teljes erejéből csapkodta az asztalra a kártyalapokat, mintegy ezzel is ízzé-porrá zúzva ellenfeleit. Ám ha befuccsolt, bánatosan ingatta nagy, kövér fejét, sértetten szipákolta s még a lecsüngő tokája is méltatlankodva remegett. „Bántják a magyart – panaszkolta. – Látod-e, csipisz, még itten is csak a jó magyar embert szomorítják...” – miközben a pöttöm kis igazgató besöpörte a pinkapénzt és kajánul krárogta: „Fardagály! Fardagály!”

A falon, a fejünk fölött pedig ott ketyegett a fakeretbe foglalt, tányéért formázó ingaóra. S ez egészen addig rejtély volt számomra, amíg meg nem ismerkedtem az óraolvasás tudományával. Nem fért a fejembe, hogy minek elszedni a vendégek óráit, amikor a füstmarta, csíkos tapétán ott függ az a tányéros falióra.

Azután egy ilyen este, amikor már nénémnek köszönhetően hibátlanul kiismertem magam a számlapon meg a mutatók világában, megdöbbenő fölfedezést tettem.

– Sándor bácsi! – kiáltottam fel, a falra mutatva. – Hiszen ez az óra hátrafele jár! Visszafele forog a mutatója!

– No és aztán? Kit zavar az, öcsém? – bökte oda a szivarja mellől a bácsi. – A fő, az hogy ketyeg. Hogy igen erősen ketyeg. De még milyen szép hangosan ketyeg, hát nem hallod, pupák?!

Mostanában gyakran eszembe jut a sörszagú, füstös ivószoba. Meg a Sándor bácsi fortélyos faliórája. Ahogy ketyeg, igen erősen ketyeg. De még milyen szép hangosan ketyeg...

1988

Nyomta és kötötte a Kaposvári Nyomda Kft. – 251447

Felelős vezető: Pogány Zoltán igazgató
